

नमो जिष्णुषु ।

२५६८
३ वर्ष

श्री आत्म-कर्म-वर्णिकभूषण उ नैतयधभागा

पृ ५ उ० म्

आत्मतत्त्वविचार

[प्रथम-भाग]

व्याख्याना

दक्षिण पक्षे दक्षिणपुत्रोद्धारक नेताचार्य
श्रीमद् विजयलक्ष्मणसूरीधरल्ल भट्टाराज

सम १३

कर्मवृत्तिवक शनावधानी पूज्य पन्थानल्ल
श्रीकीर्ति विजयल्ल गण्डि

सपाठक

साहित्यवाचि शनावधानी पण्डित
श्री धीगजलाल टोडरणी शाह

प्रकाशक
जी जी. महेता
श्री आत्म-कर्म-संघिकीकरण
नेम घानमन्त्रि, ६ जेस सेन
हादर (वेस्टर्न), मुम्बई न २८

जीजी आशुति २०००
दि स २०१८ ई स १९१२
के

मुद्रक
मण्डिपाल छजनताल राठ
नरहरनात प्रिन्टींग प्रेस
बीकानेरा राठ, अमरावाट.

સપાદકીય

‘આત્માની પ્રતીતિ યથા વિના તેમજ કર્મના સિદ્ધાન્તમાં અલક પ્રકૃત્યા વિના કર્મનું વ્યવર્થાન્વારોપન સર્થ શકે નહિ, તેથી હું ઉત્સાહ પૂર્વક વચ્ચી આત્મા કર્મ અને કર્મ વિષે વ્યાખ્યાને આપી રહ્યો છું અને હું પાપાતુ શિક્ષણ માત્ર છું લોકોને એ વ્યાખ્યાનો સાંભળવામાં રસ પડે છે અને તેનું પરિણામ સુંદર આવે છે.’

આ શરૂ થી દક્ષિણદીપક દક્ષિણદેશાચારક આચાર્ય શ્રીમદ્ વિશ્વવલ્લભભુક્ષરીચરણ મદારાજ ના મુખમર્થિયા કરકી પદ્મ દત્તા અને તે મે મનોહાર સમિત્યા દત્તા સોહભાગમાં સરલ સૈમિએ ઉપદેશ આપવો એ આપણી પ્રતીતિ પરિપત્તિ પરપરા । તેનું આ રીતે પાલન થતું જોઈને મને આનંદ ન થાય ।

મે તેમની વ્યાખ્યાનસભાઓ જોઈ છે અને વ્યાખ્યાનો સાંભળ્યા છે તેમાં કૃત્રિ વિષયને સરલ જનાવણની અહમુન દત્તા રહેલી છે, તેમજ પ્રાસંગિક દૃષ્ટિ અને કથાઓ તન્મુ કે ચાલી અનેપી સૈલિનાં કર્મ થાય છે એનાઓનું તે બારે આકાંક્ષુ કરે છે અને તેથી આત્મા-વિવેકમા મણુ એ સ્વભાવો પુર્ણવજુ પરની સભાઓ જેવું સ્વરૂપ ધારણુ કરે છે ।

તેમના આ વ્યાખ્યાનોની રીતસર નોષ સર્થ એ સમાજનું સુહૃદ્ય । આ નોષિયા આધારે જ એ વ્યાખ્યાનો વ્યવસ્થિત અક્ષર ’દ ધારણુ કરી મુશુઓની સમક્ષ આવી રહ્યાં છે અને તેમને અનેરો આનંદ આપી રહ્યા છે

તેમના ઉસાદી વિ-વરણુ કવિકુલનિયક સતાવધાની પન્થાસજ મદારાજ શ્રી કૃતિવિજયજી મણિએ જે દીર્ઘદષ્ટિ દેવાની એ નોષિને

સત્ય ન કયો હોત તો આ કામ ભાગ્યેજ બની શક્યુ રોત, એટલે
આ પ્રથમકારણના ક્રમમાં તેમનો કાગો અગત્યનો છે

શ્રી હરપીશનલસ ઝવેરી-પાનવાળાએ આ યાખ્યાનો લખવામાં
સારો એવો પરિશ્રમ ઉભવેનો છે તેમો પણ આ પ્રસો કૃમ મુખ્ય ?

સત્યદિન નોધિને નવરચિત કરવાનું કામ સ ૨૦૧૫ના મુખર્ષ
-કોટ ચાતુર્માસમાં મને મોપાયુ એને હું મારું અરોશાગ્ય સમજી ધ
એ કાર્ય મે નિષ્ઠાપૂર્વક પૂરા પરિશ્રમથી વ્યુ છે અને તેમાં મને
ધણો આનંદ આ-રો છે મે આ વ્યાખ્યાનાના વિષયો ગોઠવ્યા છે,
આગળ-પાછા ઠહેવાયેલી હપીડોનો કમનદ કરી છે અને કેનીક
જગ્યાએ મરકરામ પા કહ્યું છે પરતુ એમ મરતા તેમની રૈનિ કે
તેમના કહેવાના આશયને બાધ ન આવે તેની પૂતી માગજી રાખી
છે ઉપરાત પા અને વિષય સમજવામાં સગવળ પડે તે માટે કેટલીક
ખાસ નોધો પણ આપી છે

આ આ ખ્યાનોનો મુખ્ય વિષય આત્મતત્ત્વ છે અને તેના અનુ
સધાનમાં જ કર્મ અને ધર્મનો વિચાર સ્વાભા આ પો છે એટલે
'આત્મતત્ત્વવિચાર' એ નામ સાર્થક છે હું આશા રાખુ ધ કે
લૌનિકના ની શ્રમણામાં પડેના અનેક મનુ અને તે અધ્યાત્મનો ઉમદ
| સદેશો આપશે અને તેમના જીવનમાં વિકાસની કુકુમપગીઓ પાડશે

તા ૨૪-૭-૬૦ }
મુખર્ષ }

સધસેવક
ધીરજલાલ ડોકરશી શાહ.

गुलाबनिसागी

य धर्मानुगामी नड पीम र ल्भाई केमा । ल्भाईना अमन्याधि
 नेमना गुडना नी नगीनलम नाई तथा मन्नीना ल्भाई न इथी
 आ पुन ना प्र । जनना सागी उम भगी ७

સુણાવ નિવાસી શ્રી ગેડ ખીમચ દલાઈને સી ગલાઈગાહની

જીવન ઝરમર

ગરની મુજરાતની પુણ્ય ભૂમિમા અને નર-રનોએ જ મ લઈ જીવનને ધન્ય બનાવ્યું છે શ્રીયુગ ખીમચદલાઈ સુણાવ ગામમા રોડ જેમીગભાઈને ત્યાં જ આ હતા તેમની માતાનું નામ દિવાળીબેન હતું

ખીમચદલાઈએ જાત્યારમ્યામા વ્યવહારિક તેમજ ધાર્મિક શિક્ષણ સીધું હતું બચી-ગણી તેવાર યઈ ધ્યાના વિકાસાર્થે તેઓ ખાસ આગા હતા આ તેમને ખામ વ્યવસય તમાકુનો હતો વ્યાપાર-વ્યવસાયમાં જોવા હતા ધર્મકલ્પીમા અવિરત રખા રહેતા હતા

જેથી ત્યાની જનમમા તેઓ અનિપ્રિય યઈ પજા હતા ત્યારબાદ તેઓ પોતાના વનમમા આવીને રહ્યા હતા તે વખતે સુણાવમા ધર દેગસર હતું પણ ખીમચદલાઈની એ બાવના હતી કે અત્રે એક નિલાયત્ય બધાય આ અતગની બાવના તેમને પોતાના જ રે મુપુત્રોને

જાણવી [એમ બાઈનું નામ છે નગીનબાઈ અને ખીમ બાઈનું નામ છે માનિનાન] પિતાના અતગના આ શબ્દો શ્રવણ કરી પુત્રોને ધરો જ આનહ ધરો જ ને બાઈઓએ પોતાના મુખ્ય મકાનની સામે જેની કિંમત આશરે રૂ૫ હજાર થાય આવી વિશાળ જમ્યામા પોતાના ખરે મ ને બાઈઓએ એમ મુદર નિલાયત્ય બધાયુ તેમજ સાધુ-આશીષ મંગાગજના સિવારનો ખામ માર્ગ ટોઈ, ઉપા

શ્રમની અલત આવમ્યામા હતી જેથી તેમને એક સુ ર ઉપાશ્રમ પણ બધાનો અને તેમા રૂ ૬૦) સાક દગર જેટલી મોટી રખતો તેમને સ આ કાર્યો અને શ્રી જિનમલિની પ્રતિષ્ઠા પણ ખૂબ જ

ધમધમપૂર્વક કરી અને શ્રી જિનમલિ તેમજ ઉપાશ્રમ આ જ ને રહ્યું તેમને શ્રી સધને અપજ કરી પોતાના નિનાશીની જે ઉમ માવના હતી કે અત્રે C.શશર અને જિનમલિ મધાય, આ બાવનાને જ ને બાઈઓએ મૂર્ત મુરખ આવી પિતાની મુખ બાવનાને આ

જ ને સુપુત્રોએ પુણ્ય મી હતી ખીમચદલાઈના ધર્મપત્ની વીમેન કે જેઓ ખૂબ શ્રદ્ધાગુ હતા ક્રિયાકામમા અને ધર્મ ધ્યાનમા દમેશા મમ રહેવા હતા તેમને વર્ષમાન તપ આઈ આદિ વિરિધ તપપાયાં ઉપમાન તપ સાચી બલિ તેમજ સધ એવાના અનેક કાર્યો કર્યા છે

સુણાવ જિનમલિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી સી ખાસ આગા આ તેઓ ખીમારીમા

ઝડપાસા અને થોડાજ સમયમા ગીમેન વિ સ ૨૦૧૫ની સાન
અન માગવર માસમા આ નમ્બર દેહ ત્વજ સ્વગ વોકમા સીધાવ્યા

ત્યારમાદ રોડ ખીમચદભાઈનું તરીક પણ યજ્ઞવા મા યુ તેઓ
પ્રા ખીમારીથી મેરાયા અને વિ સ ૨૦૧૬ના આસો-અં તે સના
વિનાર જી રાંની દુદ વચે આ હાજિષ્ટ દેને છોગી દેવનો પામ્યા
આ અવમરે તેમનો પુત્ર પરિવાર વિ નાજર હતો પિનાશ્રીની જે
ભાવ ॥ હતી તે પુત્રોએ બગામર પૂર્ણ કરી હતી

ત્યારમા વખત જતા હગમગ ૭ માસ પગી સુનાર મુકામે
તેમના નિમિત્તે તેમના પુત્રોએ રોડ ન લીનભાઈ તથા કાન્તીભાઈ તથા
ગીનભાઈના ધમપત્ની કમળામેન તથા કાન્તીભાઈના ધર્મપત્ની શારદા
બે। વિ એ ખુમજ ઉત્સાહથી ધર્મની પ્રનાવના કરી, શ્વામીના સન
રગેરે કરી શાન્તીનાન તથા અષ્ટાક્ષિમ મને સર ળેઈ હતો

તેઓ ખુમજ નમ્ર અને સરળ વ્યભાવના હતા તેમણે જીવનમા
શુખદુ ખ બ । જેના આ પોતે જે રીને જીવન જીવેના તેજ રીતે
જીવી જાવ્યુ છે વક્ષીનો મોહ મ ા અભિમાન ડ્યારેય તેમનામા
નેવામા આન્યુ નથી આની સરનારી તેમના વનન શુશ્રુામા તેમને
રોડ તરીકે નોગ માનના હતા અને સમાજમા પણ પોતે અચેનર તરીકે
રહેતા અને અમાજ ॥ માગમે પ્રા હુડુએને વઈને તેમની સનાહથી
આના એને સમાજમા પણ નારી C નાંતિ થતી હતી તેઓ સમાજના
તથા મબધીજોના અને ખાસ જેના જો સના જૈનો સામે પુરા સદ
વાસમા હતા તેમના રે ધર્મકાર્યમા મ રૂપ રહેના હતા તેથી તેમના
અસ્માનથી સરે તેમજ અન્ય સુએ મોખની લાગણી અનુભવી હતી

તેમજ પોતાના રધા અર્થે તેઓ મ્પાસમા પ્રા રહેતા હતા ત્યા પણ
પોતાના ધધામા પ્રમાણીતાના લીધે પ્રનિય મગવેની તેથી અ
અનેકાના ભમા મ રૂપ રહેના હતા તેથી ત્યાના વેપારી વર્મ
તેમજ ત્યાના જૈનો તેમ ॥ સ્વગવામરી ધગોજ જે ધરો હતો
તેમની પાજી તેમના ડડખીજનોમા બે પુત્રો તથા પૌત્ર વિ બાગો
પગીસા મુખના ગા ડે તેમના પુત્રોમા ના નગીન ભ ખીમચદ
તથા કાન્તીભાઈ તેમજ ધમીષ્ટ તથા ધમ અદાગુ ડે અને તેમન
નામને પિાવે તેસા છે ત્રુ તેમના દુબો મુખી મે અને દીવા
જીવી જીવને સદગ મે એજ નમ્ર ભાવના

પ્રસ્તાવના

કોઈપણ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના લખવા માટે પ્રસ્તુત મધ્યનો યથાર્થ અભ્યાસ આવશ્યક છે સદ્ભાગ્યે પ્રસ્તુત ગ્રંથરત્નનું અગ્રેણ ભાષાતર કરવાનું કાર્ય મને મોપવામાં આવ્યું અને તેથી ગ્રંથનું અર્થિત્તમ અને અતરંગ નિરૂપણ કરી મૂળ ભાષાના મર્યાદિત મગ્ન અગ્રેણ ભાષા દેહનિરૂપણ કર્યું કરતા કરતા અને આ ગ્રંથનું પરિશીનન કરવાનો અવસર સદ્ભાગ્યવશાત્ પ્રાપ્ત થયો.

સમુદ્ર રત્નાકર છે, મરણવાની શક્તિ પર તેના રત્નોનો લાભ આધાર રાખે છે તેમ આ 'આત્મતત્ત્વવિચાર' મહાગ્રંથરત્નની પ્રસ્તાવના લખવાનું ગર્ભ પરિશીનકની સહ વતા અને સુપાતતા પર આચાર રાખે છે.

અદ્યતન પરિમના તત્ત્વચિંતકો બુદ્ધિથી પર પરમભગવતાવગ્યા (Super Consciousness)ને સ્ફીકારી ધ્યાન-ચિંતન દ્વારા તેને શોધવાને પથે પ્રયાણ કરી રહ્યા છે ભારતીય જૈન તત્ત્વજ્ઞાન બુદ્ધિથી પર આત્મતત્ત્વને બુદ્ધિ યુક્તિ અને વ્યવહાર ધર્મથી સિદ્ધ કરી અતાવનામાં અદ્વિતીય છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથ આત્મા-ધમ અને કર્મનો વૈજ્ઞાનિક ગ્રંથ છે જેમાં વર્તમાન સમયમાં સિદ્ધિત વર્ગના જ્ઞાણી સર્વ શક્તિ કુશલ અને તકોને પ્રેમપૂર્વક અભૂત અને મરણ તર્કપદ્ધતિથી દૂર કરી આત્માના અસ્તિત્વને દીવા જેવું ગ્રહણ અને સિદ્ધ કરી અતાવ્યું છે.

કર્મની સુક્ષ્માતિસુક્ષ્મ વિચારણા અદ્યતન વૈજ્ઞાનિક વિચારસરણી દ્વારા કરાઈ છે અને કર્મના પુદ્ગલો 'સાથે જ અસ્તિત્વ ધરાવી

આપણા પ્રત્યેક કાર્યથી આપણા આત્મા સાથે એક રસ થાય છે, જેમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ્યુ ધરતાયે બનવત્તર પ્રમાણ્યેદ્દારા પરલોકનુ અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરી અત્યેક કર્મની ક્ષમપરિશ્ચુતિ સિદ્ધ કરી આત્મા રવાભારિકે રીનેજ ધમખર્પ કરવા શેરાલ્ય જ્યેષ્ઠી આ મચરલનની મોદિની છે

આધુનિક અત્યેક સિક્ષણ્યુ પામેના માટે કોઈપણ્યુ યુનિવર્સિટિના આતક થયેના માટે-પરિમી સસ્કૃતિના રજે રગાયના માટે કે કોઈપણ્યુ ધમાવલ્યુને આ મચરલન સાત્યેજ ક પતિર સમાન નીનગે આતે વિશ્વમા અતિવિન ટનગધી પુસ્તકિ બદાર પડે છે અને એકલે ચને તત્ત્વગાનની સુશીરાણી વાતો ચાને છે ત્યારે હલ્યપરિવર્તન સમ્ય ંશન-સમગ્નિપ્રાપ્તિ-વથામે ધ દર્શન-તથાતથ્ય વિમર્શ-કોઈપણ્યુ બનના હુગમદ વિના કરાવવલી પરમમકિત આ મચરલમા છે

મચર્મનીની અનુભૂતિ-હડી સમજ બહુટ વિવતા પરમ ધર્મપરા પલ્લતા પૂઠે પૂઠે ટપકે છે પૂ આચ્યાયશ્રી આર્ષદેષ્ટા મર્વિ છે અને આધિ વ્યાધિ ઉપાધિથી પીડાતા બન્ય આત્મા પર કમથ્યા કરી તેમજે મચનિર્માણ્યુ કરી મુમુક્ષુ ઇવે પર અનકદ ઉપમર કરી છે

આ મચરલના બને ભાગે મળી કુલ ૧૦૦૦ પૃઠ થવા બલ્ય છે, હતા વાચકે રસ-ઉત્સાહપૂર્વકે મચને સાગેપાય વાચી બલ્ય ■ તત્ત્વગાનને રહસ્ય (mystery) માનીને ભૌતિકવાદીઓ તેને ઉપક્રાસ કરે છે ધર્મને બાલ્ય આચ્યારતોજ આ બર માનીને રહસ્ય વાદીઓ તેની ઉપેક્ષા કરે છે આ પ્રકારના વર્તમાન વિચારપ્રવાહોમા આત્મતત્ત્વવિચાર ' અગ્નિવ ચેનિ ારા ની ભાત પાકે છે પ્રાય તત્ત્વગાન-વેદાત શુદ્ધ અને કર્કશ ભુદ્ધિગમ્ય મનાર છે પરતુ અદિક કેટલીક પારિભાષિક સચા અને વિચારણા બા કરતા અત્યત સમ્મતા અને સાધારણ્યુ ભુદ્ધિગમ્યત્થ નન્દરે પડે છે

આત્માના કૈદની આસપાસ ધર્મ અને કર્મની વિચારણા કરે છે કર્મનું પર્યાય સ્વરૂપ દર્શન વૈજ્ઞાનિક-સામૃત્તિક-બુદ્ધિમય છે સ્વર્મ-નકર્મની ક પના દરમિયાન બને છે અને પર્યાયધર્મનાં નિરૂપણથી વ્યવસ્થિત કર્મના બંધનોને તોડવા પ્રેરણા છે આ ક્રમથી પ્રેરકશક્તિ અદ્ભૂત છે આ ક્રમના દ્વારે સર્વોચ્ચ છે વિષયોની પ્રતિબદ્ધતા, શૈલ્યકર્મિ, તક-બુદ્ધિની પ્રચુરતા આ ક્રમને અનિવાર્ય સ પતિ બનાવે છે

જોતોતો 'અર્થવિમર્શ' અત્યંત સુક્ષ્મ છે જ્યાં તેમનો અર્થિસા વિમર્શ છે તેથી જ પરતુ કર્મની પ્રકૃતિ પુરુષસ સકર્ષણિયોજન, કર્મની આત્માના યોગપર થતી અસરો-કર્મ દર્શિયાનો આધિભાવ અને પાંચુતિ આ બધી જ પ્રક્રિયાની રજૂઆત પ્રાણવતી છે મન-બુદ્ધિથી પર આત્માને બુદ્ધિદ્વારા આપવાનો પ્રયાસ સર્વ અને સ્તુત્ય છે અને બધી જ સિદ્ધિ પૂ. આચાર્યશ્રીની અપ્રકાશિત શ્રેયા, પ્રકાશ પાડિત્ય અને સ્વાનુભૂતિને આભારી છે

૪૬ A ભારતમંત્ર }
સુધર્મ-૦

દલશ્યામ જોષી.

प्रस्तुत प्रकाशनमा प्रथमथी सहायक थनार
साविकोनी सुधारक नामावची.

५०१	शा अमृतवान केशव	३६
५१	शा सुनामयद गङ्गाभाष	धाटोकोपर
५०१	राष्ट्रमहान शीव	धाटोकोपर
	६. वसीभाष गीव	छेडा
५०१	शा प मानद रतनमी	धाटोकोपर
५०१	स्व वल्लभाषिता रमरक्षार्थ	मनाड
	६ शा छसराज मा लु	
५०१	शा छरिभाष जटासुकर	मुल्ल
५०१	शा नरनयद जवाभाष	भाटुगा
४५१	शा भनिना भगीना	पानी
४०१	अेक सद्गुरुदय	मुल्ल
३०१	शा सोमय. श्रवाभाष	मुल्ल (धडकलुवागा)
३००	भरीनडावनिना भाषिओ तरुथी जानभाताभाथी	
२५१	शा ज्येवतान रवियद राद	धाटोकोपर
२५१	शा रमलुनान यूनान	मुल्ल
२५१	शा रीभराम प्रभुदास	पापी
२५१	शा अनोपयद भाषिन	धाटोकोपर
२५१	अेन जैन सध भाषिअेना जान भाताभाथी	६ ज्य जडेन
२५१	अेक सद्गुरुदय	मुल्ल
२५१	शा छोटानान अमनभयद	धाटोकोपर
२५१	शा ज्यतीनान हीरायद वेरा	धाटोकोपर
२०१	सापानडेन	३६
२०१	मेजुजडेन छोगानान	३६
१५१	शा जालुभाष मजण।स	भाटुगा
१५१	अेक सद्गुरुदय (जलाती)	मुल्ल
१२५	शा ज्येरीगलाष पीतागरदास	धाटोकोपर
१०१	शा सोमय. पानायद	मुल्ल (जलात)
५१	शा यीमनान देवयद	३६
५१	शा कल्याणु मुंदरु	३६

વિષયાનુક્રમ

૫૬ પહેલો આત્મા

વ્યાખ્યાન	વિષય	પાનું
પરેનુ	આત્માનુ અસ્તિત્વ	૩
	પ્રેરણી રાજાનો પ્રત્યક્ષ	૧૧
મીનુ	આત્મા દેહ વગેરેથી ભિન્ન છે	૨૯
	મહેશ્વરદાસની કથા	૩૧
	હું એટલે દેહ નહિ પણ આત્મા	૩૬
	દેહાત્મવાદીઓની દુનિયા	૩૭
	આત્મા ઇતિયોથી ભિન્ન છે	૪૫
	પ્રાણ અને આત્મા ભિન્ન છે	૪૮
	આત્મા મનથી જુદો છે	૪૯
ત્રીનુ	આત્મા એક મોટો પ્રનાસી	૫૦
	સપ્તચોરાશીના ફેરા	૫૩
	ધર્મશ્રદ્ધા પર મત્રીનુ દષ્ટાન	૫૪
	કર્માત્મત રજપૂત્રાશીનુ દ ઠાત	૫૮
	મૂળ કમા માણુ	૬૧
	ચેતરાશી સાપ્ત ચોનિના નામ વગેરે	૬૬
	૭ પર્વોપિત	૬૮
	દેહધારણક્રિયા	૭૧
ચોથુ	પુનર્જન્મ	૭૪
	પુનર્જન્મનો સિદ્ધાંત સર્વગ્રંથિન છે	૭૫

प्रस्तुत प्रकाशनमा प्रथमथी सहायक थनार
भाविडेनी सुणारके नामावडी.

३	५०१	शा अमृतवान केशवळ	डाटे
	५०१	शा गुनाभयद गडवभाष	घाटकोपर
	५०१	राजमहेन रीवळ छेडा	घाटकोपर
		ह रायसीभाष रीवळ छेडा	
	५०१	शा परमानद रानसी	घाटकोपर
	५०१	स्व ज्ञानीभाषना स्मरल्यार्थे	मनाड
		ह शा हसरान भाड्य	
	५०१	गा हरिभाष जटासकर	मुळर्ष
	५०१	शा नवनयद आभाष	माडुगा
	४५१	शा भनिनान भगीनाथ	पानी
	४०१	अेक सद्गुरुस्थ	मुळर्ष
	३०१	शा सोभयद ल्याभाष	मुळर्ष (घडकलुवागा)
	३००	भरीनडाभविना भाषओ तरक्षी खानभाताभाथी	
	२५१	शा जेवतनान रियद साह	घाटकोपर
	२५१	शा रमलुनान यदुवाथ	मुळर्ष
	२५१	शा रीभवस प्रयुवास	पानी
	२५१	शा अनोपय० भाषयि	घाटकोपर
	२५१	अेन जेन मध भाषओना नान भाताभाथी	
		ह जय जहेन	
	२५१	अेक सद्गुरुस्थ	मुळर्ष
	२५१	शा छोगानान जमुनभय०	घाटकोपर
	२५१	शा जयतीनान दीराय वेरा	घाटकोपर
	२०१	आपामहेन	डाटे
	२०१	मेलुजहेन छोगानान	डाटे
	१५१	शा पासुभाष मगवास	माडुगा
	१५१	अेक सद्गुरुस्थ (पलागी)	मुळर्ष
	१२५	शा जेसीगभाष पीतागरदास	घाटकोपर
	१०१	शा सोभयद पानाय०	मुळर्ष (पलात)
	५१	शा यीमननाथ देनयद	डाटे
	५१	शा कत्यालुळ मुंरळ	डाटे

વિધયાનુક્રમ

ખડ પહેલો - આત્મા

વ્યાખ્યાન	વિષય	પાનું
પહેલું	આત્માનું અસ્તિત્વ	૨
	પ્રેમી રાગનો પ્રબંધ	૧૧
બીજું	આત્મા દેહ વગેરેથી ભિન્ન છે.	૨૯
	મહેશ્વરનાની કથા	૩૧
	હું એવે દેહ નદિ, પણ આત્મા	૩૧
	દેહાત્માદીઓની દત્તાને	૩૭
	આત્મા દત્તિયોથી ભિન્ન છે	૪૫
	પ્રાણ અને આત્મા ભિન્ન છે	૪૮
	આત્મા મનથી જુદો છે	૪૯
ત્રીજું	આત્મા એક એકો પ્રવાસી	૫૦
	સખ્યોરાશીના ફેરા	૫૩
	ધર્મશદ્ધા પર મત્રોનું દર્શન	૫૪
	કથાતર્કત રજપૂતાણીનું દર્શન	૫૮
	મૂળ કથા ચાલુ	૬૧
	ચોરાશી સાખ્યોનિના નામ વગેરે	૬૬
	■ પર્વાપિત	૬૮
	દેહધારણક્રિયા	૭૧
ચોથું	પુનર્જન્મ	૭૪
	પુનર્જન્મનો સિદ્ધાંત સર્વવ્યાપિત છે	૭૫

પુનર્જન્મ માનવાના કારણો	૭૭
પાપ પ્રકારના ચરીરો	૮૨
સરકારનો સચ્ચ અને તેની સુધારણા	૮૪
વસ્તુપાત્ર-લેખપાત્રનું દષ્ટાંત	૮૪
પુનર્જન્મ કહેનારા મનુષ્યો મળી આવે છે	૮૬

પાંચમું

આત્માની અખડતા	૮૮
અખડની વ્યાખ્યા	૮૮
આત્મા સત્ અખડ રહે છે	૮૯
આત્મા સકાય-વિસ્તારના સુષુપ્તિમાં છે	૯૦
આત્મા દેહપરિમાણુ છે	૯૧
એક શરીરમાં આત્મા કેટલા ?	૯૪
લોકાકાશ	૯૬
લોકોનો સામાયિક પરિચય	૯૭
આત્માને દેહાવનાર પ્રદેશ છે	૧૦૦
શેષ અને જાટનું દષ્ટાંત	૧૦૧
નિવાની જાતી પર ચડી બેસનાર શેષનું દષ્ટાંત	૧૦૫

છઠ્ઠું

આત્માની સખ્યા	૧૦૭
પારસમણિનું દષ્ટાંત	૧૨૧

સાતમું

આત્માનું મૂલ્ય	૧૨૩
ત્રણ મિત્રોનું દષ્ટાંત	૧૨૬
પુણ્યશાળી આત્માનો પ્રભાવ	૧૩૫

આઠમું

આત્માનો ખાતનો	૧૩૬
બીલ રાખની ત્રણ રાધીનું દષ્ટાંત	૧૪૨
અકલ્પ લેવા અને પરજીવ મરણની કથા	૧૫૦

નવમું	આત્માનો ખતનો (આપુ) --	૧૧૦
	ક્રિયાવત્તુ દર્શન	૧૧૪
	તાનની આગુત્તય	૧૧૮
	પ્રતિગાનના બેટો	૧૧૯
	બીજાંસિદ્ધી જુદી	૧૦૨
	વેગેવિદી જુદી	-- ૧૦૩
	કાર્મિકી જુદી	-- ૧૦૪
	૫ રિજામિતી જુદી	૧૦૫
	મુનગાનના બેટો	૧૦૬
	અવધિયાન વગેરેના બેટો	૧૦૯
દશમું	આત્માનો ખતનો (આપુ)	૧૮૧
	દસ અને કેશવની વાત	૧૮૮
	પુરુષાચની પ્રતિરૂ	૧૯૪
	પુરુષાચના વાચ પચચિયા	૧૯૪
	કદામકુવતુ દર્શન	૧૯૫
	આત્માનો સમિ કમચી દેખાવેલી છે	-- ૧૯૮
	બદા	૧૯૯
	આનંદ	૨૦૧
અધિવારમું	સવ ક્રિયા	૨૦૪
	કેવળાન કર્મ પ્રતિબધ ધારણ	૨૦૫
	કેવળાન પોતના પુરુષાચથી જ પ્રાપ્ત થાય છે	૨૦૭
	કેવળાનથી જમુ બાબી-બેઈ કામચ છે	૨૦૮
	મુનારથી અને કેવળાનને મરેલુ કેવળાન	૨૦૯
	સવળા કામચમત છે	-- ૨૧૦
	કુશિથી જમુ સર્વળા સિદ્ધ થાય છે	--

અનુભવ પણ સર્વજ્ઞતાને મળૂંર રાખે છે	૨૧૪
માન-રી ભૂત લરિધ્ય અને વત માન જાણી શકે છે ।	૨૧૬
સવ રાજાધો જગતને યનો માન લામ	૨૨૬

ભારમુ

આત્મજ્ઞાન કુધારે થાય ?	૨૨૭
આત્મજ્ઞાન કાર્યી મને ?	૨૨૭
વાગ્મી ગાયને ખરી નાગ્નુ દટાન	૨૨૮
સન્નુરુ કેરા હોય ?	૨૩૧
આત્મજ્ઞાન માત્ર પુરતકોથી મળી શકે નદિ	૨૩૨
ગુરુ એ દીવો છે	૨૩૩
છોકે એમો ગુરુ પામે જશે તો	૨૩૪
આત્મજ્ઞાન વિના બધુ યે નિરચક નીવ વાનુ છે	૨૩૬
ચાર પડિનેલી વાન	૨૩૮
મિધ્યાત્વો મદારોગ	૨૪૧

તેરમુ

આત્મજ્ઞાની ગાહિ [૧]	૨૫૦
તીર્થ ક્ષેત્રે કઈ ભૂમિમા થાય ?	૨૫૦
તીર્થ યાત્રો જન્મ અને [કુકુમારિકાઓનુ આગમ ।	૨૫૨
એક પ્રાસન્નિ ધનના	૨૫૩
સૌધર્મેન્ના જ મળી જાણુ અને જ રાની તૈયાી	૨૫૩
નામના મોદ પર નરધાટના કિન્સા	૨૨૫
દરિદ્રોગમનીની ઉદ્યોગ્યા અને પ્રયાણુ	૨૫૭
પ્રમુને મેરુ પ્રત્યે લઈ જવુ	૨૫૭
મેરુ પરત પર સ્નાત્રાલિરેક	૨૫૮
સૌધર્મેન્ની શકા અને પ્રભુએ ગતાવેથી	
અજ્ઞા શકિત	૨૫૮
સ્નાત્રાલિરેકની પૂર્ણાદિતિ	૨૬૦

જાકરિયા મિલનુ દર્શન	૨૧૨
શ્વમેનની કથા	૨૧૩

ગોમુ	આત્મભાગી સંક્રિ [૨]	૨૧૭
	બગદેવનુ જગ	૨૧૮
	રામુદેવનુ જગ	૨૧૯
	ચંદ્રવર્ણીનુ જગ	૨૨૦
	વિષ્ણુકુમા ની કથા	૨૨૧

પદમુ	આત્મશુભ [૧]	૨૨૩
	કુન્વરી શુભ	૨૨૪
	વસુદેવા શુભ આપવાની સંક્રિ નથી	૨૨૫
	કુન્વરી શુભો સંક્રિ અને વૃન્દ છે	૨૨૬
	કુન્વરી શુભો રામદેવની પેદાશ છે	૨૨૮
	ભાગ અને ગીતો તુ દર્શન	૨૩૦
	શાન્તિદામીની વાન	૨૩૫
	કુન્વરી શુભોની સદુષો મોટી ખરાબી	૨૩૮
	૦ ખ શ્રી આત્મો સર્જ શ્વભાર છે	૨૪૦
	ચંદ્રવર્ણીનુ જોગલ	૨૪૨

સોગમુ	આત્મશુભ (૨)	૨૪૪
	આત્મિક શાંતિની જરૂર	૨૪૫
	૨ શાંતિ ધર્મ કન્યાર વાલિયાનુ દર્શન	૨૪૭
	શ્રી ગોવિન્દુ શ્વભ સમને .	૨૪૯
	કુ ખ આવે તારે	૨૨૨
	પન્નિ અને રજારી	૨૨૩
	કમળોચ વસ્ત્રની આસ્થા	૨૨૪
	૦ શાંતિ જમુ પ્રકારનુ કુ ખ નથી	૨૨૫

સુકિતનાં સુખ સળધી કેવાક ઉદાહરણો	૩૨૮
વાપરે તેટલુ ધન તમારુ - એ પર નગરચૈલુ દર્શાત	૩૩૧
આત્મસુખનો અનુલવ ક્યારે થાય ?	૩૩૪

બીજો ખંડ કર્મ

-સત્તરમુ	કર્મની ઓળખાણ	૩૩૯
	કર્મવિષયક ભય સાહિત્ય --	૩૪૧
	કર્મનો અર્થ	૩૪૩
	૭ દ્રવ્યો	૩૪૪
	કર્મ એ પૌણ્યવિષય વસ્તુ છે	૩૪૬
	કૃષ્ણાણુપાસની વાત	૩૫૬
અઠારમુ	કર્મની શક્તિ .	૩૬૨
	મિલાનીપુત્રનુ અમરકારિક અરિત	૩૭૧
ઓગણીસમુ	કર્મબંધ	૩૮૪
	આત્માને કર્મબંધન ક્યારે પ્રાપ્ત થયુ ?	૩૮૫
	આત્મા કર્મના બંધવાળો છે	૩૮૯
	મૂર્ત કર્મોની અમૂર્ત આત્મા પર અસર થાય ■	૩૯૦
	નરતત્વ અને કર્મવાં	૩૯૧
	ધર્માઝોની સખ્યા કેટલી ? [વાતો]	૩૯૪
	કર્મબંધના કારણો	૩૯૮
	મિથ્યાત્વ	૩૯૯
	અવિરતિ	૪૦૧
	ક્રયાય	૪૦૩
	યોગ	૪૦૪
	કર્મબંધના પ્રકારો	૪૦૪

નીચમુ	ધોગળજ	૪૦૮
	ચોમ એટલે પ્રવૃત્તિ	૪૧૦
	આમપ્રદેશમાં આરોહણ શાથી થાય છે ?	૪૧૦
	ધોમરથાનક	૪૧૧
	પ્રદેશમય	૪૧૨
	પ્રવૃત્તિમય પણ યોગ્યમયી જ ૪૩૦	૪૧૩
	કર્મની મૂળ પ્રવૃત્તિ	૪૧૪
	આયુષ્ય પ્રવૃત્તિના બંધ કષારે અને કેમ ૪૩૨	૪૧૪
	સાર્યવાહના પુરોહી કથા	૪૨૦
એકવીસમુ	આહ કર્મો (૧)	૪૩૦
	આઠ કર્મોના નામ આ શીવે કેમ પ્રેમવાણ ?	૪૩૧
	શાનાવરહૃદય ક્રમ	૪૩૨
	દશનાવત્ક્રમીય ક્રમ	૪૩૧
	વેદનીય ક્રમ	૪૩૮
	મોહનીય ક્રમ	૪૪૧
	આવાહની વાત	૪૪૪
	કેવલ	૪૪૬
	માન	૪૫૦
	માયા	૪૫૦
	દેવમ	૪૫૧
બાવીસમુ	આહ કર્મો (આહુ)	૮૧૧
	આયુષ્યકર્મ	૪૫૧
	મોન મામન્યર ક્રિયાવાહી વાત	૪૫૮
	ન્યમકર્મ	૪૬૦
	નોવકર્મ	૪૭૦
	અતરાવકર્મ	૪૭૬

એક દહાર નવસો ત્રાણનો, જેવ વદ પાયમનો દિન,
 શીહોરના આખાસ-શ્રદ્ધ સો ભક્તિનશાવમા વીન
 દૂર દૂરથી લાકનગનો કઈ આવીને ઉઠરાયા
 માનવ ત ઓ લક્ષ્મીમુનિના ગુણુ અનેરા ગાયા,
 જ્ય જ્ય નાદે ગુરુએ દીધું આમાર પત્ની કાન
 કીર્તિ કિપર કળશ સરીખો દિદિધુ દેશ પ્રવાસ
 મૂરીશ્વરની શન્તિનો એ અનુપમ છે દતિદાસ
 અમણુ—સસ્ત્રીતે કેરા એને દીધો દિ પ પ્રકાશ
 સત્ય અદ્વિસા ત્યાગ ધર્મની પ્રસરાવી સુવાસ
 દશ મુર્ધી કોઈ અન્ય મુનિને, મળ્યુ ન આણુ માન ।
 રાજ મદારાજ કે મત્રીશ્વર રાજ યપાન મણુ આવે
 અદ્ભુત વાણી સ્મૃતતા મુરિને ચગ્યે શીર નમાવે
 જૈનધર્મના સિધ્ધાતોમા જિજ્ઞાસા બનનાવે,
 પગને પગને લક્ષમણુમુગિણુ પરિવર્તન ઉપભવે,
 મુશતવ યથી વીર વાણીનુ કગવના ગસપાન
 મુખ પર વસનમાન ચમકનો કમળા છન્દે આખે
 શ દે શબ્દે શ્રોનાજન પર જાણે શુરકી નાખે ।
 ન્યાવશાળી વાણી સુખવા યેજે યેગા જામે
 તામીર છે એવી કે સુખતા કોઈ ન તુષિત પમિ
 શાસનને સદ્બાગ્યે મગિયા એવા મુનિ મદાન
 એવા સતપુરુનો આજે એનિદાસિ પ્રસમ
 સધ સન્ન ઉજવે છે આજે ધર્મી ઉરમા ઉમગ
 ગુણુ તમારા માર્ઠે રલા છે આજે સૌ નગનારી
 ભકિતમાવે કરીએ રદન જામને હે ઉપકારી !
 શાસનવે મુરિને દેલો દીનોનુ વરદાન,
 આચારજ મ પન્નીશી મહોત્સવ, સધ કરે જામાન

સ્વમિતા—શ્રી શાન્તિસાક્ષિ શાહ
 પ્રસિદ્ધસંગીવરત્ન

ललशाभनी अनेभरिध नभावना नार
सुखमनि निहतसिरोमणि
स्व रूप्य गुरदे।
श्री विजयलक्ष्मिभृगीश्वरुण महाराजने
भविनय नभर्षित

प्रत्युत्प्रार्थ्य परमशासनप्रधान व्याख्यान वाच्यरपति
 म्य पू. जैनानार्य श्रीमत् विजय लक्ष्मिमुनीवरुण भद्रागणना पदप्रभा-३

दक्षिणेश्वरेश्वरक-अन व्याख्याता पू. पा. आचार्यदेव
 श्रीम- विजय लक्ष्मिमुनीवरुण

आत्मतत्त्वविचार

पहलो खंड

॥ ४३ ॥

व्याख्यान पदेषु

आत्मानु अस्तित्व

त्रिणयने अगुरता, विगम्यग जे करेति भाषण ।
अदृष्टा अदृष्टदृष्टा, १ इति परितससारा ॥

शाब्दकार स्थविर भाषत आं उतागध्ययनसूत्रना ।
एवाश्रवविलम्बिनाभना उरीशभा अध्ययननी आ गाथाभा

१ नैन भवना प्रमाणभूत भग प्रयोगे आगमो उदवाप ४
दाय आता ४५ आगमोनी असिद्धि उ तेभा ११ अ १० १२
उपगो ७ ; एतेभ्यो उ ४ भूगभ्यो उ अ १० प्रमाणक उ
आ भूग भूयो पी अक उतागध्ययन भूत उ तेभा साधुश्रवने
इत्येति सुदर दृश्यम उपरेश अपारोश उ तथा जीम पशु आ
नुपमिक विपरोशु वर्धन उ और्ध्वभा ने स्थान धम्मप ५ उ, ते
स्थान नैन सादित्यभा श्रीउतागध्ययन भूतनु उ धी सेवेः शुद्ध भोः ध
र्मे नामनी एतदसिद्ध अथभागाभा आ सूत्रो अत्रेण अनुवादभू
यतेते उ तथा भागवना सुप्रसिद्ध विज्ञान डा सनोनी मुदरु द्वारा
पशु तेतो अत्रेण अनुसा ककता मुनिरसिंदी तरश्वी प्रष्ट ययेता
उ आ सूत इव उरीश अध्ययनभा वदेव्योशु उ तेभा उरीशमु-उशु
अध्ययन एव अने अश्रवना वर्धनने सागनु उ अेतने ते एवा
श्रवविलम्बिता अेरी सता पाशेसु उ

અપસ સારી આત્માનું સ્વરૂપ બતાવે છે 'જે આત્માએ જિનવચનમા અનુરક્ત છે—શ્રદ્ધાવત છે, જિનવચનમા પ્રરૂપાયેલા અને કહેવાયેલા અનુષ્ઠાનો હૃદયના ઉલ્લાસપૂર્વક કરે છે, જે મલરહિત^૧ તથા સકલેશરહિત^૨ પરિણામવાળા છે, તે પરિમિતસ સારી^૩ બને છે'

આ વચનો ગભીર છે તેનો યથાર્થ ભાવ સમજવા માટે પ્રથમ આત્માનું સ્વરૂપ સમજવું પડશે આત્મસ્વરૂપમા પણ પ્રથમ વિચાર આત્માના અસ્તિત્વનો કરવો પડશે, કારણ કે આત્મા વિના આત્મસ્વરૂપ મલવતું નથી મૂલ નાસ્તિકુસ શાગ્યા? જે મૂળ જ ન હોય તો ડાળી-ડાખળા શી રીતે સભરે ?

શાસ્ત્રકાર ભગવતોએ સમ્યક્ત્વના ૬૭ બોલો^૪ કહ્યા છે, તેમા ૭ બોલ સમ્યક્ત્વના ધ્યાનને લગતા છે તે આ પ્રમાણે -

અતિય જિઓ સો નિચ્છો, કત્તા મોત્તા ય પુનવાણાણ ।
અધિ ધુન નિવ્વાણ, તદુવાઓ અતિય ઇદ્ધાણે ॥

૧ મન એટલે મિથ્યાત્વ આદિ દેહા ॥

૨ સમનસ એટલે ગમ અથવા રેખને રીખે થતો દુરનો પરિણામ ॥

૩ જેને સસાગમા મનાદિન સમય સુધી જ પરિણમતું મરવાનું હોય તે પરિમિતસ સારી કે અત્ય સમારી મરવાય કે પરિમિતસ સારી મન એ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ બહુ મોટી પ્રગતિ ૨ ॥

‘ ૧ જીવ છે, ૨ તે નિત્ય છે, ૩ તે કર્મનો કર્તા છે, ૪ તે કર્મક્રાંતનો ભોક્તા છે, ૫ મોક્ષ છે અને ૬ તેનો ઉપાય પણ છે ’

એવે જે ‘જીવ છે’ એમ માને છે, અર્થાત્ ‘આત્માનુ અસ્તિત્વ’ સ્વીકારે છે, તેને જ સમ્યક્ત્વ સ્પર્શી શકે છે, બીજાને નહિ

જો જીવ કે આત્મા જેવી કોઈ સ્વતંત્ર વસ્તુનો સ્વીકાર કરવામાં ન આવે તો પુણ્ય-પાપનો વિચાર નિરર્થક ઠરે, સ્વર્ગ નરકની વાતો પણ નિરર્થક ઠરે અને પુનર્જન્મ કે પરલોક કની વાતો અર્થહીન બની જાય એવે આત્માના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર એ આત્મવાદ કે મોક્ષવાદના પાયાની પહેલી ઇંટ છે, અને તેથી જ પ્રથમ વિચારણા તેની કરવામાં આવે છે

કેટલાક સમજદાર અને લાભેલા જણેલા માણસો આત્માના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કરતા નથી ‘ તેઓ કહે છે કે ‘ આત્મા દેખાતો નથી, તેને શી રીતે માનીએ ? જો દેખાયા તો માનવા તૈયાર છીએ ’ પરંતુ આત્મા એ લોહા-લાકડા જેવી વસ્તુ નથી કે તેને હાથમાં પકડીને દેખાડી

૧ સુસિક્ષિત વર્ગ મોટા ભાગે વૈજ્ઞાનિક મત યોને અનુસરે ૩ અને વૈજ્ઞાનિક મતનું આત્મા જેવી કોઈ સ્વતંત્ર વસ્તુ હોવાનો ઈન્કાર કરે ૪ પરંતુ જે એ પરિસ્થિતિમાં પડે ત્યાં આત્મા એ પ્રો આત્મા આર્ષિન્દ્રીન, સર એ એસ એડિંગ્ટન સર જે સ ઇન સર જે એ થોમસન પ્રો જે બી એન ટે ડન વગેરે પ્રકૃતિમાં જ્વલન એતન હોવાનો સ્વીકાર કરવા નાચ્યા ૫ ધી પ્રેટ ડીઝાઇન નામના પુસ્તકમાં તેમના એનનાવિષયક અભિપ્રાયોનો સમ્બંધ પ્રસિદ્ધ થયેલો છે

શકાય જે વસ્તુ અરૂપી છે, નજરે દેખી શકાય તેવી નથી, તેને દેખવા માટે મહેનત કરવી પડે છે, લેન્ચ કસવુ પડે છે અને તેના બલકાગ્રનો મહવાસ પણ સેવવો પડે છે જે આટલી તૈયારી હોય તો આત્માને દેખવાનું— આત્માની પ્રતીતિ કરવાનું કામ જગ જે અઘડ નથી

આ દુનિયામા વસ્તુ કે પદાર્થ નજરે દેખાય છે, તેને જ આપણે માનીએ છીએ, એવુ નથી જે વસ્તુ કે પદાર્થ દેખાતા નથી, પણ તેનું કાર્ય દેખાય છે, તેને પણ આપણે માનીએ છીએ

‘ અહીં ૫૦૦૦ વર્ષ પૂર્વે મોહન-જો-ડોગ નામનું શહેર હતું, તેના ગ્લતા વિરાળ રતા, ઘરા સુદર હતા અને તે ષાગખગીયાવાણુ હતું ’ એવું આજના એના દેખાવ ઉપરથી માલમ પડે છે, પણ તેનો કારીગર દેખાતો નથી આ નગરનો ધનાવનારો જરૂર હતો, પણ તે આજે દેખાતો નથી, તેનું નામનિશાન નથી, છતાં એ ધનાવનારની માણિતી તેના કાર્ય ઉપરથી થાય છે

પવન કે વાયુ નજરે કેણુ જોઈ શકે છે ? પણ વૃક્ષની ડાળીઓ હાલવા લાગે કે મદિરની ધજા ફરફરવા માડે તો સહુ કોઈ જોલી ઉઠે છે કે ‘ વાયુ વાય છે ’ તાત્પર્ય કે

જેન દર્શને પ્રમાણુના એ પ્રકારે માનેતા છે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ તેમા પરોક્ષ પ્રમાણુના પાંચ ભેદો છે (૧) સ્મરણ (૨) પ્રત્યભિજ્ઞાન, (૩) તર્ક (૪) અનુમાન અને (૫) આગમ એક ચાવીક સિરાય બીજા બધા દર્શનોએ અનુમાન-પ્રમાણુનો સ્વીકાર કરેલો છે એટલે અનુમાન વડે જે જ્ઞાન થાય તે પણ પ્રમાણુભૂત છે

પવન નજરે દેખી શકતો નથી, પણ તેના કાચ વડે જ આપણે તેને જાણી શકીએ છીએ

વીજળી દ્વારા અનેક પ્રકારના કાર્યો થાય છે સ્વીચ (બગ્ન) દાખો કે પછે રૂવા માટે છે અને જ્વોળમા અતિ પ્રમથવ ત દીવો થાય છે પણ એ પછે દેરવનાર તથા પ્રકાશ વત દીવા કરનાર વિદ્યુત્ચમ્બિને કાઈએ નજરે જોઈ છે ખરી ? ગમે તેવી તીવ્રી નજરવાળો પણ એને જોઈ શકતો નથી અને જોમ્નુ મોગ્નુ—નરણુ બતાવનાર દુષીન આખે લગાગે તો પણ એ જોઈ શકતી નહીં માન તેના કાર્યો પ થા જ આખે દેદીએ છીએ કે આ જગત્મા વિદ્યુત્ નામની એક શક્તિ અસ્તિત્વ ધરાવે છે

આજે ઘર-ઘરમા રેડિયો વાગે છે અને ‘આ ગીત અમેરિકા થી આવ્યું’ ‘આ ગીત કાવ મોશી આ યુ,’ ‘આ ગીત કવકતાથી આવ્યું’ એમ કરવામા આવે છે તો એ ગીત અમેરિકા, કાવ જો કે કવકતાથી અદી (મુબઈમા) શી ફીતે આવ્યું ? કાઈએ તેને આવતા જોયું ખર ? જો એમ કરવામા આવે કે ‘એ તો ઈશ્વના મોજમા ગતિમાન થનુ અદી આવ્યું’ તો એ ઈશ્વને કે તેના મોજ્વોને ગતિમાન થના નજરે કાણે જોયા ? માત્ર કાર્ય પરથી જ તેની પ્રતીતિ થાય છે

‘જે વસ્તુ નજરે જોઈએ—દેખીએ નહિ, તેવું અસ્તિત્વ માનવું નહિ’ એમ કરેનારાઓને પૂછવામા આવે કે ‘તમારા પિતામહ હતા કે નહિ ? તેમના પિતામહ હતા

કે નહિ ? અને તેમના પિતામહ પણ હતા કે નહિ ? ' તો એ શુ જવાબ આપશે ? તે એમ જ કહેશે કે ' હા, હતા ' ફરી તેમને પૂછવામા આવે કે ' તમારી સોમી પેઢી હતી કે નહિ ? હબરમી પેઢી હતા કે નહિ ? અર ! લાખમી પેઢી હતી કે નહિ ? ' તો તેનો જવાબ પણ એમ જ આપશે કે ' હા, હતી '

આમ કહેવાનું કારણ શુ છે ? જ્યાં પાવની પેઢી જોવાનું પણ મુશ્કેલ છે, ત્યાં સોમી, હબરમી કે લાખમી પેઢી કોણ જોઈ શકે ? વહીવચાના ચોપડામાં, ઈતિહાસના મોટા પોથીઓમાં કે પુરાણા લેખોમાં પણ તેનો નિર્દેશ મળે નહિ જતા કહે છે કે ' હા, હતી ' તેનું કારણ એ જ છે કે એ પેઢીઓ નજરે દેખાતી નથી, પણ તેનું કાર્ય નજરે દેખાય છે તમે પોતે જ એનું કાર્ય છો, એનો જીવતો-નગતો પૂરાવો છે. જો તમારાં સોમી-હબરમી-લાખમી પેઢી ન હોત તો તમે હોત જ ક્યાથી ?

આ પરથી એટલું નક્કાં થયું કે જે વસ્તુ નજરે દેખાતી ન હોય, પણ તેનું કાર્ય દેખાતું હોય, તે અસ્તિત્વમાં છે એમ આપણે માનીએ છીએ અને એમ જ માનવું જોઈએ.

હવે આત્માનું કાર્ય દેખાય છે કે નહિ ? તે આપણે વિચારીએ એક માણસ મૃત્યુ પામે છે, ત્યારે સરીર તો એનું એ જ હોય છે એજ મુખ, એજ નાક, એજ કાન, એજ આકૃતિ, પણ એનું એ છતાં તે મૃત્યુ પામ્યા

પછી કંઈ કરી શકે નથી, તેનું કારણ શું ? પ્રથમ (મૃત્યુ પહેલાં) ભૂખ લાગતી ત્યારે તે ખાવાનું માગતો, તરસ લાગતી ત્યારે પાણી માગતો, પણ હવે તે કેમ કંઈ માગતો નથી ? કદાચ વગર માગ્યે તેના મ્હોમા અન્નને કોળિયો મૂકવામા આવે તો ખાય ખરો ? અના પાણી રેડવામા આવે તો પીએ ખરો ? જ્યાર તે જીવતો હતો ત્યારે એમ કહેતો હતો કે 'આ મારી પત્ની છે,' 'આ મારો પુત્ર છે,' 'આ મારી પુત્રી છે,' 'આ મારા સગાં અનેહીઓ છે,' તો હવે તે કેમ જોલતો નથી ? ઘડી પહેલાં તે એમ કહેતો હતો કે 'હવે મારા કુટુંબનું શું થશે ? મારી માલમિલકતનું શું થશે ? જે ઠારઢાખરને મેં ઘણા પ્રેમથી પાળ્યા છે, તેનું શું થશે ?' અને તે નિસાસા મૂકતો હતો, અકસોસ કરતો હતો, આખમાથી આસુ સારતો હતો તે બધું એકાએક બંધ કેમ પડ્યું ગયું ? શું તેની કુટુંબ પ્રત્યેની લાગણી ઘટી ગઈ ? માલમિલકત પરની મમતા ઓછી થઈ ગઈ ? કે ઠારઢાખર પરનો પ્રેમ પરવારી ગયો ? જે એવું ધાય તો જેટલો પાર થઈ જાય, પણ એવું કંઈ પણ બન્યા વિના તેનું બધું કાર્ય બંધ પડી ગયું, એ હકીકત છે.

મૃત્યુ પામેલાને કોઈ ગાળ દે તો જોલશે ખરો ? અથવા લાત મારે તો ઊકારો કરશે ખરો ? પહેલાં કોઈ સગવડ દીવાસગી ચાપે તો ગરમ થઈ જતો અને તેની સાથે લડી પડતો, પણ હવે તેને લાકડાની

કે નહિ ? અને તેમના પિતામહ પણ હતા કે નહિ ? ' તો એ શુ જવાબ આપશે ? તે એમ જ કહેશે કે ' હા, હતા ' ફરી તેમને પૂછવામા આવે કે ' તમારી સોમી પેઢી હતી કે નહિ ? હબ્બરમી પેઢી હતી કે નહિ ? અરે ! લાખમી પેઢી હતી કે નહિ ? ' તો તેનો જવાબ પણ એમ જ આપશે કે ' હા, હતી '

આમ કહેવાનુ ઠારણુ શુ છે ? જ્યા પાવની પેઢી ને વાનુ પણ મુરકેલ છે, ત્યા સોમી, હબ્બરમી કે લાખમી પેઢી કોણુ જોઈ શકે ? વહીવથાના ચોપડામાં, ઈતિહાસના મોટા પોથાઓમા કે પુરાણુ લેખોમા પણ તેનો નિર્દેશ મળે નહિ છતા કહે છે કે ' હા, હતી ' તેનુ કારણુ એ જ છે કે એ પેઢીઓ નજરે દેખાતી નથી, પણ તેનુ કાર્ય નજરે દેખાય છે તમે પોતે જ એનુ કાર્ય છો, એનો જીવતો-જાગતો પૂરાવો છો જો તમારી સોમી-હબ્બરમી-લાખમી પેઢી ન હોત તો તમે હોત જ ક્યાથી ?

આ પરથી એજુ નક્કી થયુ કે જે વસ્તુ નજરે દેખાતી ન હોય, પણ તેનુ કાર્ય દેખાતુ હોય, તે અસ્તિત્વમા છે એમ આપણે માનીએ છીએ અને એમ જ માનવુ જોઈએ

હવે આત્માનુ કાર્ય દેખાય છે કે નહિ ? તે આપણુ વિચારીએ એક માણસ મૃત્યુ પામે છે, ત્યારે શરીર તો એનુ એ જ હોય છે એજ મુખ, એજ નાક, એજ કાન, એજ આકૃતિ, ણધુ એનુ એ હતા તે મૃત્યુ પામ્યા

પછી કંઈ કરી શકતો નથી, તેનું કારણ શું ? પ્રથમ (મૃત્યુ પહેલાં) જૂન લાગતી ત્યારે તે ખાવાનું માગતો, તરસ લાગતી ત્યારે પાણી માગતો, પણ હવે તે કેમ કંઈ માગતો નથી ? કદાચ વગર માગ્યે તેના ઝટોમા અન્નનો કોળિયો મૂકવામા આવે તો ખાય ખરો ? અથવા પાણી રેડવામા આવે તો પાંચે ખરો ? ન્યારે તે જીવતો હતો ત્યારે એમ કહેતો હતો કે ' આ માગે પન્ની છે, ' ' આ મારો પુત્ર છે, ' ' આ મારાં પુત્રી છે, ' ' આ મારા નગા અનેહીજો છે, ' તો હવે તે કેમ જોલતો નથી ? ઘડી પડેલા તે એમ કહેતો હતો કે ' હવે મારા કુટુંબનું શું થયે ? મારી માલમિલકતનું શું થયે ? જે ઢોરલાખરને મે ઘણા પ્રેમથી પાળ્યા છે, તેનું શું થયે ? ' અને તે નિસાસા મૂકતો હતો, અફમોમ મરતો હતો, આખમથી આસુ આરતો હતો તે જાણુ એમએક બંધ કેમ પા ગયું ? શું તેની કુટુંબ પ્રત્યેની લાગણી ઘટી ગઈ ? માલમિલકત પરની મમતા ઝોટી થઈ ગઈ ? કે ઢોરલાખર પરનો પ્રેમ પરવારાં ગયો ? જો એનું થાય તો જેટા પાર થઈ જાય, પણ એનું કંઈ પણ બન્યા વિના તેનું જાણુ કાર્ય બંધ પડી ગયું, એ હકામત છે

મૃત્યુ પામેલાને કોઈ ગાજ દે તો જોલશે ખરો ? અથવા લાલ મારે તો ઊકારા કરશે ખરો ? પહેલાં કોઈ અગમતી દીવાસળી ચાંપે તો ગરમ થઈ જતો અને તેની આયે લી પતો, પણ હવે તેને લાકડાંની ચેહમા

ને આણે સજ્જાવી દેવામા આવે તો પણ જન્મ થશે નહિ તે ચૂન્યા કરશે નહિ, એવું કાળુ હું ? કાળુ એ જ કે તેમા જે બાળુનારો હતો, જોનારો હતો, નર્મનારો હતો, સૂઘનારો હતો, ચાખનારો હતો, નાજાનારો હતો, બોલનારો હતો, વિચારનારો હતો, અને ઈન્દ્રિય મુગ્ધ ક્રિયા કરી ગકનારો હતા તે ચાલ્યો ગયો

જે બાળુ-જોવું વગેરે કાર્યો ચલાવના હોત તે મરદામા ચરીર મોઝન છે અને તે કાર્યો થતા જોઈતા હતા, પણ તે કાર્યો થતા નહીં, એટલે મોઝસ છે જ એ કાર્યો શરીરના નહિ, પણ આત્માના જ હતા તાત્પર્ય કે ચૈતન્યલયો જીવન યવહાર એ આત્માના અસ્તિત્વની મોટામોટ મોટી માણીની છે કોઈપણ મમજદાર તેનો ઈન્દ્રિય ટેમ કરી ગકે ?

દીડી-મકોડી વગેરેમા ચૈતન્યલયો જીવનવ્યવહાર છે એટલે તેનામા આત્મા છે ઝાગણ, પેન્મીવ, ધરી, અપુ વગેરેમા ચૈત યલયો જીવન યવહાર નથી, એવું તેમનામા આત્મા નથી ગાય, લેમ, હાવી, ઘોડા, માનવા, નાપ, મનુષ્ય વગેરેમા ચૈતન્યલયો જીવનવ્યવહાર છે, એટલે તેમનામા આત્મા છે

જેમ ધૂમાડા પરથી અગ્નિનું અનુમાન કરી શકાય છે, તેમ ચૈતન્ય પરથી આત્માનું અનુમાન કરી શકાય છે શાસ્ત્રકાર લગવતોએ 'ચૈત-ચલ્લક્ષણી જીવ ।' એવું સૂત્ર ઠહું, તેનો અર્થ એ છે કે 'જ્યાં જ્યાં ચૈતન્ય દેખાય ત્યાં ત્યાં જીવ કે આત્માનું અસ્તિત્વ માનવું.'

આત્માના અસ્તિત્વ અંગે પ્રદેશી રા તનો પ્રબંધ જાણવા જેવો છે એ તમે એકાગ્રચિત્તે સાબળશો, તો આત્માના અસ્તિત્વ અબધી તમારા મનના મર્ન સશયો દૂર થઈ જશે

પ્રદેશી રાજાનો પ્રબંધ

તેવીશમા તીર્થ કર શ્રી પાર્શ્વનાથની પરપરામા કેશી કુમાર નામના શ્રમણુ થયા તેઓ શાત, દાત, મહા તપસ્વી તથા અવધિ અને મન પર્યાવ જ્ઞાનવી યુક્ત હતા * ભવ્ય જનોને પ્રતિબોધ કરતા તેઓ એક । આવસ્તી નગરીએ પધાર્યા રાષ્ટ્રભંગમા વિચરતા રહેવુ અને લોકોને કલ્યાણનો સાથો માર્ગ બનાવનો, એ ત્યાગી સતોનુ કર્તાવ્ય છે

કેશિકુમાર શ્રમણુની ખ્યાતિ આ પ્રદેશમા ખૂબ દેવા ચેલી હતી, એટલે અનેક લોકો તેમનુ વ્યાખ્યાન સાબળવા આન્યા તેમા કાર્યપ્રમંગે આવસ્તી આવેલો પ્રવેતગ્નિકા નગરીના રાજાનો પગ્મ વિશ્વાસુ ચિત્ર નામે સારથિ પણ સામેલ હતો

માચાર્ય મહારાજનુ—શુર મહારાજનુ વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા માટે પવુ વેલીક ચોખ્ખા બેઈએ છે એક કવિએ કહ્યુ છે કે—

પ્રથમ શ્રોતા શુણ એહ, નેહ ધગી નયલે નીરખે,
હસિત વહન હુંકાર, સાર પતિતશુણુ પરખે

શ્રી ઉત્તરાધ્યાયનસૂત્રુ ૨૩ મુ અધ્યયન ૩ ળિગૌતમીય નામનુ છે તેમા પ્રસિકુમાર અને જૌનમસ્વામી વચ્ચે થયેલા એક સુર સવાદની નોંધ છે

શ્રવણ દિયે ગુણ વચણ, મયજતા રાખે મરખે,
ભાવબેદ રસ પ્રીત, રીજ મનમાહી રાખે

વેધક મનમાહિ વિચાર, માર ચતુરાઈ ગુણ આગળા,
કહે કૃપા એવી સલા, તવ કવિયણ લાખે કવા

શ્રોતામા પ્રથમ ગુણ એ હોવો જોઈએ કે તે જાલ નારની—વક્તાની સામે સ્નેહભરી નજર રાખે અને મુખ જરા મલકતુ રાખીને હેકારો લણુતો આવે વગી તે વક્તામા રહેલા પંડિત તરીકેના ગુણોની પરીક્ષા કરે, અર્થાત્ ગોળ-ખોળને સરખા ન ગણુતા આ ઉત્તમ વખ્તા છે, આ મધ્યમ વક્તા છે, આ સામાન્ય વક્તા છે, એવો પોતાના મનમા નિર્ણય કરે તે પોતાના જાન વક્તાને તાણે કરે અને જે ગુણુકારી વચનો તેના મુખમાથી નીકળી રહ્યા હોય તે ખરાખર સાલખે તે આનુબાજુના શ્રોતાઓ નાથે મજાજનતા રાખે, એટલે ‘ જોઈને બેનો ’ ‘ નથી દેખાતુ ? ’ ‘ કેમ પગ લગા ડયો ? ’ વગેરે વચનો બોલીને તકરાર ન કરે કયો વિચય ચાલે છે અને તેનો શુ અધિકાર કહેવાય છે ? તે ધ્યાનમા રાખે અને તેમા જે રસતુ નિરૂપણ થઈ રહુ હોય તેને ખરાખર ઝીવે તથા તેથી ઉત્પન્ન થતો આનંદ અમુક અશે વ્યક્ત કરતો રહે વગી મનમા વેધક વિચારો કરે, એટલે હેય જ્ઞેય-ઉપાદેયનો વિવેક કરે અને ઉત્તમ પ્રકારની ચતુરાઈ દર્શાવે કૃપા કવિ કહે છે કે જ્યા આવા શ્રેષ્ઠ ગુણો હોય ત્યા વક્તાને પોતાની કવા દર્શાવવાનો ઉમગ આવે છે ’

શ્રી કેશિકુમાર આચાર્યનું વ્યાખ્યાન એકચિત્તે શ્રવણ

કરતા અનેક મનુષ્યો પ્રતિબોધ પામ્યા અને ચિત્ર નારથિએ પત્નિ સમ્યક્ત્વમૂલક આવકના ભાર વતો વહણ કર્યા * પછી તેણે વિદ્યા યતી વખતે આચાર્યશ્રીને વિનંતિ કરી કે હે ભગવન્ ! શ્વેતઘ્નિકા નગરી પ્રાસાદિ છે, દર્શનીય છે અને રમણીય છે, માટે ત્યાં પધારવા કૃપા કરશે '.

ચિત્ર નારથિએ આમ જોઈ જાણ વા- વિનંતિ કરી, ત્યાં જ આચાર્યશ્રીએ કહ્યું કે 'હે ચિત્ર ! જે વનમા ઘણા દુષ્ટ શ્યાપદો રહેતા હોય, તે વનમા વસવું સલામત ગણાય નહિ તેમ જ નગરમા કૃર રાજાનું શામન પ્રવર્તવું હોય, ત્યાં આવવું શ્રેયસ્કર ગણાય નહિ '.

ચિત્રે કહ્યું 'હે શ્વામી ! આપ દેવાનુપ્રિયને પ્રદેશી નાજાનું શુ કામ છે ? રાજધાનીમા બીજા ઘણા શેઠ-શ્રીમતો વને છે, તેઓ આપનો આહાર કરશે અને ખાનપાન વગેરેની

* મર્યાદા નિયમો સમ્યક્ત્વપૂર્વક સર્જાયા હોય એવો જ ન પારખવું મના પડેના સમ્યક્ત્વ ઉચ્ચરવામા આવે છે એ તેથી જાણના મનો સમ્યક્ત્વમનુદેશાય છે આ મનોના નામા નીચે પ્રમાણે સમજવા (૧) ન્યૂનપ્રાણાનિપાતવિરમભૂતન (૨) રથૂનમ્ભારા વિરમભૂતન (૩) ન્યૂનમ તાદાનવિરમભૂતન (૪) પદ્મ ભમનવિરમભૂતનદારાસંતો પતન (૫) પરિઅપરિમાભૂતન (૬) શિષરિમભૂતન (૭) બાગેપભો મપરિમાભૂતન (૮) અનથદડવિરમભૂતન (૯) સામાવિમ્વન (૧૦) રેસ વકાશિ જન (૧૧) પોતાન અને (૧૨) અનિયમ વિભાગવન આમાના પ્રથમ પાય આટ્ટપતો પડીના નમ શુભવતો જો છે ત્યાં ચાર શિક્ષા વતો મદદાન છે આ મનોનું વિસ્તૃત વખન આમજ પીઠાનીમમા વ્યાખ્યાનમા (બીજા ભાગમા) જેઈ શકો.

વિપુલ મામશ્રીથી આપની ગેવા કરશે આપ ત્યા પધારંગે
તો મહા ઉપકાર થશે, માટે જરૂર પધારવાનું ગમશે '

ચિત્રનું આનંદભર્યું વ્યવસ્થિત આમત્રણ બાદ
આચાર્યશ્રીએ કહ્યું 'જેવી ક્ષેત્ર-પર્યાના' માધુ મુનિરાજે
આવા પ્રસંગે નિશ્ચયકારી ભાષાનો પ્રયોગ કરતા નથી,
કારણ કે સંયોગોનું જગ તેમને ક્યારે-ક્યા જેથી જાય તે
કહેવું મુશ્કેલ ટોચ છે તેઓ હા કહે અને જઈ ન શકે
તો અમય ભાષાનો હોય આવે અને મહાપુરુષો પણ
આવું મિથ્યા જોલે છે, એવો લોકોમા પ્રવાહ થાય, જે
દોષપિણુ ગીતે ધરિવા ચોખ્ય નથી

ચિત્ર આચાર્યશ્રીના ઇગિત પરથી એટલું મમલું
સકયો હતો કે તેઓ એકવાર પ્રેતમ્બિકા જરૂર પધારંગે,
એવે તેણે પ્રેતમ્બિકા પહોંચીને નગરના ઉદ્યાનપાવકાને
જોવાવ્યા અને કહ્યું કે 'હે દેવાનુમિયે ! પાર્શ્વપત્ય કશિ
કુમાર શમલુ કરતા કરતા અહી આવવાના છે તેઓ
અહી આવે ત્યારે તમે તેમને વાહળે-નમળે, રહેવાની
અનુશા આપજો અને પીઠ-ફલક વગેરે લઈ જવાનું નિમંત્રણ
કરજો પછી તેમના આગમનની ખબર મને આપજો '

કેટલાક વખત પછી ઉદ્યાનપાવકે આવીને ચિત્રને
વધામણી આપી કે 'હે ભુદ્ધિનિધાન ! ધીર, વીર, અનુપમ,
ઉદાર, નિર્ગંથ અને નિશરણી તથા ચાર જ્ઞાનના ધણી એવા
શ્રી કેશિ નામના ગણધર પોતાના શિષ્યપરિવાર માથે
આજે પ્રાત કાળમા ઉદ્યાનને વિષે સમવસર્યા છે '

આ વધામણી માલગતા ન મત્રીશ્વરનું હૃદય આનદથી ઠલગઈ ગયું અને તેણે ઉઘાનપાલને જીવનભર આજે તેટલું પ્રીતિ ન આપી વિદાય કયો પત્રી તે નાહી, શુદ્ધ વત્રે પહેરી તથા સીરને શણગારી આચાર્યશીના દર્શનાર્થ જયો અને તેમનો ઉપદેશ માલગ્યા પછી કહેલા લાગ્યાં ન 'હે ભગવન્ ! અમારો નજ પ્રદેશી અધાર્મિક છે અને દેરાનો કારભાર ખરાખર ચલાવતો નથી વગી તે કોઈ શ્રમણ, શ્રાદ્ધણ કે ભિખુઓનો આદર કરતો નથી, અને સર્વ કોઈને હેરાન કરે છે માટે આપ તેને ધર્મોપદેશ કરા તો ધણ જલુ થાય સાથે શ્રમણ, શ્રાદ્ધણ, ભિખુઓ, મનુ યો, પશુઓ અને પક્ષીઓનું પણ ધણ જલુ વાય'

આચાર્ય શ્રીએ કહ્યું 'હે ચિત્ર ! તારા રા ન પ્રદેશીને અમે ધર્મ ઠેવી રીતે કહીએ ? તે અમારા પામે આને તો ને ?'

ચિત્રે કહ્યું 'હું તેને કોઈ પણ ઉપાયે આપની પાસે જઈ આવીશ આપ તેને ખૂબ છૂટથી ધર્મોપદેશ કરતે, તમારે મ કોવ્ય રાખયો નહિ'

પછી એક દિવસ ચિત્ર મારયિ પ્રભાતના પહોરમા રાજા પાને ગયો અને તેને જ્યવિજ્યથી વધાવતા બોલ્યો કે 'હે સ્વામી ! મે આપને કેળવેલા ચાર ઘોડાની લેટ મોકલેલી છે તેને આજે આપ તપામી જુઓ આજનો દિવસ ઘણો રઝિયામણો છે, એટલે આ કાર્યને માટે યોગ્ય છે'

રાત્રીએ કહ્યું 'તું એ ચારે ઘોડાઓને ગ્યમા ભેડી, તે રથ અહીં લઈ આવ હું એટલામા તૈયાર થાઉ છું'

ચિત્ર એ ઝીંતે તૈયાર કરીને ગ્ય લાવ્યો, એણે પ્રદેશી રાત્રી રથમા બેઠો અને શ્વેતગ્નિકા નગરીની વચ્ચે યઈને બહાર નીકળ્યો. પડી ચિત્ર માગ્યિએ રથને ઘણું દુર ખેચી ગયો, ત્યાં જન્મએ ગરમા, તરસ અને ઉડતી પૂળથી કમગ્નિન વહુ કે 'ચિત્ર' હવે રથ પાછો વાગ' ત્યારે ચિત્રે ગ્યને પાછો વાળ્યો અને તેને મૃગવનઉવાન આગળ સાવી લેતો ગમ્યો કે જ્યાં કેશિકુમાર શ્રમણ પોતાના શિષ્યપરિવાર નાથે ઉતર્યા હતા.

ચિત્રે કહ્યું 'મહારાજ! આ મૃગવન ઉવાન છે યા ઘોડાને ઘોડો થાક ખરગરીએ અને આપણો શ્રમ પણ દુર કરીએ' જન્મએ જા પાળ્યા તે ગ્યને અદુર્લભ ગયો અને કશિકુમારના ઉતારાની પામ લઈ ઘોડાઓને ઝાડી નાખી, તેમની સારનલાગ કરવા લાગ્યો ગભ પણ યથા નીચે ઉતર્યો અને ઘોડાઓના શરીર પર હાથ દરવવા લાગ્યો એમ ક્રતા નેજો સખાની વચ્ચે ઉપદેશ કરી રહેલા ક્રીકેનિકુમાર શ્રમણને જોયા.

એમને જોતા જ પ્રદેશીને વિચાર આવ્યો કે 'આ વગી લાગુ લડ મુદ્ધિયો જેવો છું? એ શુ ખાતો મયે? શુ પીતો મયે? કે શરીરે આવો અવમત્ત મને દેખાવટા લાગે છે? વગી લેગને ને એવુ શુ આપે છે કે નેર્થા આવવી મોટી માનવમે નાં જલી એકત્ર યઈ છે?'

તેણે કહ્યું 'ચિત્ર! જો તો ખરો કે આ બધુ શુ ચાલી

રહ્યું છે? પેત્રો મોટો જડ ઘરાણ પાડીને જડ લોકોને શું સમજાવી રહ્યો છે? આવા નક્કરા લોકોને લીધે આપણે આવી ઉદ્યાનભૂમિમાં પણ સાગી રીતે ફરીફરી જડતા નથી! માત્ર વિસામો અને શાંતિ મેળવવા અહીં આ-યા, તો એ મોટા ઘરાણ પાડીને આપણુ માથુ પકવી રહ્યો છે!

ચિત્રે કહ્યું 'હે સ્વામી! એ કેશિકુમાર યમદ્યુ પાશ્વોપત્ય છે, ભતિવત છે, ચાર જ્ઞાનના પારક છે, એમને પરમાવધિજ્ઞાન^૧ થયેલું છે અને તેઓ અન્નભક્ષી છે'

રાજા કહે 'ચિત્ર તું શું કહે છે? શું આ પુરુષને પરમાવધિ જ્ઞાન થયેલું છે? શું એ અન્નભક્ષી છે?'

ચિત્રે કહ્યું 'હા સ્વામી! એમ જ છે'

રાજા કહે, 'ત્યારે શું એ પુરુષની પામે જવા નેવું છે?'

ચિત્ર કહે, 'હા મહારાજ! એમની પામે જવા નેવું છે'

પછી રાજા અને ચિત્ર કેશિકુમારની સામે જઈને બિમા રથા રાજાએ પૂછ્યું કે 'હે ભતે! તમે શું પરમાવધિજ્ઞાન ધરાવો છો? તમે શું અન્નભક્ષી છો?'

૧ સેત્રાદિદિએ અવધિજ્ઞાનના ત્રણ પ્રકારો છે (૧) દેશાવધિ (૨) પરમાવધિ અને (૩) સર્વાવધિ તેમાં પરમાવધિજ્ઞાન જ્ઞાન્ય ઉત્કૃષ્ટ અને અજ્ઞાન્યોત્કૃષ્ટના બેદથી ત્રણ પ્રકારનું છે જેને જ્ઞાન્ય પરમાવધિજ્ઞાન થયેલું હોય તે પણ લોકોમાં રહેલા સખ્યા રૂપી દ્ર વેદને પોતાનો વિષય કરી શકે છે

આચાર્યે કહ્યું ' દાણુચોરો દાણુમાવી છટકી જ્યાં માટે કોઈને ખરો જ્ઞાનો પૂજતા નથી, પણ આડાઅવળા માર્ગે જાય છે, તેમ હે રાજન્ ! વિનયના માર્ગથી છટકી જવાને લીધે તને પ્રશ્ન પૂજતા પણ આવડતો નથી વારુ, મને જોઈને તને જોવો વિચાર થયેવો ખરા કે આ મોટો જડ ખીન જડ લોકોને શુ સમજતી રહ્યો છે ? અને મારા જ્ઞાનમા મોગ ખરાડા પાડીને મને સાતિલેવા હેતો નથી ? '

રાજન્એ કહ્યું, ' એ વાત સાચી છે પણ તમે આ શાથી જાણ્યું ? તમને જોવું કયું જ્ઞાન થયેવું છે કે જેથી તમે મારા મનનો વિચાર જાણી લીધો ? '

આચાર્યે કહ્યું ' હે રાજન્ ! અમારા શ્રમણનિર્ઘ યોના શાસ્ત્રમા પાચ પ્રકારના જ્ઞાન કહેવા છે મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન પર્યાવ અને કેવલ તેમા મને પ્રથમના ચાર જ્ઞાન થયેલા છે, તેના લીધે તાજા મનનો સંકટપ હું જાણી શકું છું '

રાજન્એ પૂછ્યું ' હે ભગવત ! હું અહીં જોવું ? '

આચાર્યે કહ્યું ' આ ઉદ્યાનભૂમિ તારા પોતાની છે તેથી અહીં જોવું કે ન જોવું એ તારી ઈચ્છા પર છે '

પછી રાજન્ અને ચિત્ર સારથિ તેમની પાસે જોડા રાજન્એ આચાર્યને પૂછ્યું કે ' હે ભગવત ! તમારા શ્રમણ નિર્ઘ યોમા જોવી સમજ છે કે ' જીવ જુદો છે અને ગરીર જુદું છે, ' એ વાત સાચી ? '

કેશિકુમારે કહ્યું કે ' હા, અમારી સમજ જોવી છે '

રાજાએ કહ્યું ‘ જીવ અને શરીર બંધ નથી, પણ એક જ છે, એવા નિર્ણય પગ હું શાથી આવ્યો, તે સાલજો. મારો દાદો આ નગરીનો જ રાજા હતો તે ઘણો અધાર્મિક હતો અને પ્રજાની બરાબર સારમ લાજ પણ કરતો ન હતો તે તમારા મત પ્રમાણે તો મરણ પામીને કોઈ નરકમા જ ગયેલો હોવો જોઈએ મારા દાદાનો હું વહાલો પૌત્ર છું તેને મારા પગ ઘણું દેવ હતું હવે તમાગ કહેવા પ્રમાણે જીવ અને શરીર બંધ હોય અને તે મરીને નરકમા ગયો હોય તો મને અડી આવડાને એટલું તો જણાવે ને કે ‘ તુ કોઈ પણ પ્રકારનો અધર્મ કરીશ નહિ, કારણ કે તેના ફળ રૂપે નરકમા જવું પડે છે અને ભયગ્રસ્ત દુખો ભોગવવા પડે છે પણ તે હજી સુધી કોઈ વાર મને કહેવા આવ્યો નથી, માટે જીવ અને શરીર એક જ છે અને પરસ્પરક નથી, એવી મારી માન્યતા બરાબર છે ’

આચાર્યે કહ્યું ‘ હે પ્રદેગી ! તારે સૂર્યકાતા નામે રાણી છે એ રૂડી-રૂપોળી રાણી માથે કોઈ રૂડો રૂપાળો પુરુષ માનવીય કામસ્થાનનો અનુભવ કરતો હોય તો એ કામુક પુરુષનો તુ શું દડ કરે ? ’

રાજાએ કહ્યું ‘ હે ભત્રે ! હું એ પુરુષનો હાથ કાપી નાખું, પગ છેડી નાખું અને તેને શૂળાએ ચડાવી દઉં, અથવા એક જ ઘાએ તેનો બંધ લઉં ’

આચાર્ય ‘ હે રાજા ! એ કામુક પુરુષ તને એમ કહે કે ‘ હે સ્વામી ! ઘડીક થોલી જાઓ હું મારા કુટુંબીઓ

તથા મિત્રોને એમ કહી આવુ કે જમવૃત્તિને વશ થઈ હું સૂર્યનાતાના મગમા પડ્યો, તેથી મરણની શિક્ષા પામ્યો છું, માટે તમે ભૂલે-ચૂકે પાપાચરણમા ન પડશો ? તો એ પુરવણુ એવુ કાકલુદી ભરેલુ વચન સાલજીને તુ એને મળ કરતો થોડી વાર થોભી જાય ખરા ? ”

રાજા—હે ભત્રે ! એમ તો ન જ બને એ કામુક મારો અપરાધી છે, એટલે જરાયે દીલ કર્યા વિના હું તેને શૂળીએ ચડાવી દઉં

આચાર્ય—હે રાજા ! તારા દાદાની હાલત પણ આવી જ છે તે પરત રૂપણે નરકના દુષ્ટો લોગવી ગયો છે, એટલે તને કહેવા શી રાતે આવી શકે ? નારકીમા આવેલો તાજે અપરાધી મનુષ્યવોકમા આવના તો ઈચ્છે છે, પણ તે ચાર કારણે અહી આવી શકતો નથી પ્રથમ તો નરકની ભય કર વેદના તેને વિહ્વલ કરી નાખે છે, એટલે તે ક્રિકતાંવ્યવિમુદ્ધ બની જાય છે બીજા, નરકના કઠોર સત્રીઓ-પરમાધામીઓ તેને ઘડીકે છૂટો મુકતા નથી ત્રીજા, તેણે વેદનીય કર્મ પૂરું લોગવાયેતુ હોતુ નથી અને ચોથુ, તેણે આયુષ્ય પૂજ થયેલું હોતુ નથી, એટલે તે મનુષ્યવોકમા આવી શકતો નથી મરીને નરકમા પડેલો પ્રાણી અહી આવી શકતો નથી, તેણે કારણ તેની પરત જાણ છે, નહિ કે નરક નામની ગતિ નથી.

રાજા—જીવ કોઈ સ્વતંત્ર વસ્તુ નથી, એ મારી માન્યતા દલીભૂત કરનારો જીવે દાખલો સાલજો આજ નગરમા મારી એક દાદી હતી તે ઘણી ધાર્મિક હતી અને શ્રમણોપાસિકા

હતી વગી તે હુવ-અહુવ વગેરે તત્ત્વોને બલુનારી હતી અને મુયમ તથા તપ વટે પોતાના આત્માને શાવિન કરતી હતી મારી આ દાદી મરણ પામી અને તમાગ કહેવા પ્રમાણે એ સ્વર્ગમા ગયેલાં હોવી એઈએ એ દાદીનો દુ ઘણો વધારો પૌત્ર હતો તે મને એઈને જોઈ જોઈ થઈ જતી હતી તેણે સ્વર્ગમાથી આવને મને એમ કહેવુ એઈતુ હતુ કે 'હે પૌત્ર! તુ પત્ત્ આત જેવો ધાર્મિક થજે, જેથી તને સ્વના મુખો પ્રાપ્ત થયે પણ તે જી મુખી મને એવુ કહેવા આવાં નથી, એટલે નરક ॥ જેમ સ્વ િની વાત પણ માગ માન્યામા આવતી નથી તેથી હુવ અને શરીર જૂલ નહિ પત્તુ એક જ છે, એવી મારી માન્યતા દદ થયેલી ॥

આચાર્ય—હે રાજન્! માની લે કે તુ દેવમદિરમા જ્યા માટે નાહેલો છે, જીના કપડા પહેરેલા છે, તારા હાથમા કળશ-ધૂપબન રહેલુ છે, અને તુ દેવમદિરમા જ્યા માટે પગલા ઉપાટે છે, ત્યા પાવખાનામા જોડેલો દોઈ પુરુષ તને એમ કહે કે 'તમે અટ્ટી પાવખાનામા આવો, જોનો, જીભા રહે અને ધટ્ટીક શરીર લાગુ કરો' તો હે રાજન્! તુ એ વાતને સાબજે ખરો ?

રાજ—હે ભતો! હુ એ વાનને બિવકુલ તાભણુ નહિ પાવખાનુ ઘણુ ગદુ હોય છે, એથી ગદી જગામા કેવી રીતે જઈ શકુ ?

આચાર્યશ્રી—હે રાજન્! એજ પ્રમાણે દેવ થયે ની તારી દાદી અહીં આવી તને પોતાના મુખો કહેવાને ઈચ્છે, તો

પણ આવી શકે નહિ સ્વર્ગમા નાને ઉત્પન્ન થયેલો દેવ મનુષ્યલોકમા આવવા તો ઇચ્છે છે, પણ ચાર કારણોને લીધે તે અહીં આવી શકતો નથી એક તો એ દેવ સ્વર્ગમા દિવ્ય કામસુખોમા ખૂબ મશગુલ થતો જાય છે અને માનવી સુખોમા તેની રુચિ રહેતી નથી બીજું, એ દેવનો મનુષ્ય સાથેનો સબંધ તૂટી ગયેલા હોય છે અને દેવદેવીઓ સાથેનો નવો પ્રેમસબંધ તેમા સકમેવો હોય છે ત્રીજું, દિવ્ય સુખોમા પડેલો એ દેવ 'અબધડી જાઉ છું, અબધડી જાઉ છું' એમ વિચારે છે, ત્યાં તો કેટલોયે કાળ વહી જાય છે અને મનુષ્યલોકમા અપાયુષી સબંધોમા મરાઈ ગયેલા હોય છે, કારણ કે દેવની ધડી એટલે આપાડા હજારો વર્ષ થોડું મનુષ્યલોકની દુર્ગંધ ધણી હોય છે તે ઉપર ચારસો-પાચસો ચોળત સુધી ફેલાય છે, તેને દેવ સહી શકતો નથી, એવે સ્વર્ગમા ગયેલો પ્રાણી અહીં આવી શકતો નથી આ પગલાં તુ સમજી શકશો હોઈય કે તારી દાદી દેવરૂપે અહીં આવી શકાઈ નહિ, તેનું કારણ સ્વર્ગના મોજશોષ તરફની અભિ રુચિ છે, નહિ કે સ્વર્ગ નામની ગતિ નથી

રાજા—જીવ અને શરીર બંધા નથી, તે માટે એક બીજો પૂરાવો પણ સાબળો હું રાજસભામા ગિહાસન પર બેઠો હતો, મત્રો વગેરે પરિવાર બાજુમા બેઠા હતા, તે વખતે કોટવાળ એક ચોરને પગડી લાવ્યો એ તે ચોરને જીવતો ને જીવતો લોહાની કુબીમા પૂગી દીધા ને તેના પર લોહાનું મજબૂત ઢાકણ ઢાકી દીધું, તેને લોહા અને મીસાનું રેણુ કરાવી દીધું અને તેના પર મારા વિદ્યાસુ સંજિકો

મૂઠ્ઠી તેના પર ધરાગર દેખરેખ સખી થોડા દિવન પછી તે કુલીને ખોલાવીને લેયુ, તે પેલા પુરુષને મરેલો લેયો. એ લુપ અને શરીર બૃદ્ધ હોય તો એ પુત્રનો લુપ કુલીમાથા બહાર શી રીતે બાય ? કુલીને કોઈ પણ સ્થળે તલમાત્ર જેટલુ ચે કાલુ ન હતુ એ એવુ કાલુ હોત તો એમ માનત કે એ રસ્તે લુપ બહાર નીકળી ગયો, પણ કુલી કયાપથી કાણી ન હતી માટે લુપ અને શરીર બને એક જ છે અને શરીર અક્રિય થતા લુપ પણ અક્રિય થાય છે, એમ મારુ માનવુ ધરાગર છે.

આચાર્ય—હે રાજન્ ! એમ સમજ કે શિખરના ઘાટની ધુમ્મટવાળી એક મોટી જોરડી હોય, જે ચારે ગર હી પેલી હોય, જેના બારણા સબજડ વાનેલા હોય અને જેમા જગ જેટલીયે હવા પણ પેસી ન શકે તેવી હોય, તેમા કોઈ પુરુષ બેરી અને એને વગાડવાનો દટા લઈને પેમે, પેમીને એના બારણા બંધ કરે, પછી તે બેરીને મોટેથી વગાડે તો એ બેરીનો અવાજ બહાર નીકળે ખરો ?

રાજ—હા ભતે ! નીકળે ખરો.

આચાર્ય—એ જોરડીમા ક્યાઈ કાલુ છે ?

રાજ—ના, ભતે ! એ જોરડીમા ક્યાઈ કાલુ નથી.

આચાર્ય—હે રાજન્ ! જે પ્રમાણે એ વગર કાણાની

જોરડીમાથી અવાજ બહાર નીકળી શકે છે, તેમ વગર કાણાની કુલીમાથી લુપ પણ બહાર નીકળી શકે છે અર્થાત્ ધાતુ, પથ્થર, લીલ, પહોડવગેરેને લેલીને જ્વાનુ સામર્થ્ય

જીવમા રહેલુ છે, માટે તેને ગમે ત્યા પૂરવામા આવે તો પણ તે બહાર નીકળી શકવાનો

રાજા—હે ભત્રે! જીવ અને શરીર જુદા નથી, એવી મારી ધારણાને ટેકો આપતો બીજો પણ પૂરાવો સાબળો મારા ડોટવાળોએ પકડી લાવેલા એક ચોરને મે મારી નાખ્યો અને તેને લોહાની કુલીમા પુર્યો તેના ઉપર મજબૂત ઢાકણ બેસાડ્યુ અને તેને રેવગવી, તેના પર પાછી ચાંદી બેસાડી ફીધી પછી વખત જતા એ કુલી ઉઘાડીને જોયુ તો તેમા કીડા ખડખડતા હતા તે કુલીમા ક્યાય પેસવાનુ સ્થાન નહોતુ, છતા તેમા આટલા બધા કીડા ક્યાથી આવી ગયા? એટલે હુ તો એમ જ સમજુ છુ કે જીવ અને શરીર એક જ છે અને તે બધા શરીરમાથી જ નીપળ્યા હોવા જોઈએ

આચાર્ય—હે રાજા! તે કેઈ વાર ધમેલુ લોહુ જોયુ છે? અથવા કેઈ વાર લોહુ ધમાવેલુ છે ખરૂં?

રાજા—હા, ભત્રે! મે ધમેલુ લોહુ જોયુ છે અને ભત્રે ધમાવેલુ પણ છે

આચાર્ય—એ લોહુ અગ્નિમય લાલચોળ થઈ ગયુ હોય છે, એ વાત સાચી?

રાજા—હા, ભત્રે! એ વાત સાચી છે

આચાર્ય—હે રાજા! એ નક્કર લોહામા અગ્નિ શી રીતે પેઠો? તેમા જરા જેટલુ ચે કાણુ ન હોવા છતા જેમ તેમા અગ્નિ પેસી શક્યો, તેમ જીવ પણ અતિશીઘ્ર ગતિવાળો

હોવાથી સર્વત્ર પેસી શકે છે એવે કુલીમા તે જે છવ
જેયા, તે બહારથી પેડેલા છે

રાજા—હે ભતે ! એક વાર મેં એક છવતા ચોરને
તોળાવ્યો, પછી તેને મારી નાખીને ફરીવાર તોળ્યો, તો તેના
વજનમા જરા પણ ફરક ન પડ્યો જે છવ અને શરીર
જૂઠા હોય તો છવ નીખી જતા તેના શરીરમાથી કંઈક
વજન તો ઓછુ થવુ જોઈએ ને ? પણ તેમ બનતુ ન
હોવાયુ, એવે છવ અને શરીર એક જ છે, એમ દુ
માનુ છુ

આચાર્ય—હે રાજા ! તે પહેલા ઢોઈ વાગ ચામડાની
મથકમા પવન ભરેલો છે ખરો ? અથવા ભરાયેલો છે ખરો ?
ચામડાની ખાલી મથક અને પવન ભરેલી મથક એ બનેના
વજનમા કંઈ ફેર પડે છે ખરો ?

રાજા—ના ભતે ! કંઈ ફેર પડતો નથી

આચાર્ય—હે ગજા ! પવનભરેલો ખાલી ચામડાની
મથકના વજનમા કંઈ ફેર પડતો નથી, તેથી એમ કહેવાયો
ખરૂ કે એ મથકમા પવન જ ન હતો ? આમ કહેવુ
એ વાસ્તવિકતાથી વિરુદ્ધ હોઈ અપ્રામાણિક છે

રે રાજા ! વજન કે શુરુત્વ એ પુદ્ગલનો—જડનો
ધર્મ છે અને તે વ્યક્ત થવા માટે સ્પર્શની અપેક્ષા રહે છે
એટલે કે એક વસ્તુનો બ્યા સુધી સ્પર્શ થાય નહિ કે તેને
કોઈ રીતે પકડી ગાય નહિ, ત્યા સુધી તેનુ વજન યઈ
શકતુ નથી તો પછી જે પદાર્થ પુદ્ગલથી સર્વથા

છે અને જેનો સ્પર્શ જ થઈ શકતો નથી, કે જેને કોઈપણ રીતે પકડી શકાતો નથી, તેનું વજન ગી ગીતે થઈ શકે ?

રાજા—હે ભત્રે ! એક વાર મેં દેહાતદડની શિક્ષા પામેલા એક ચોરના શરીરના ખારીક ટુકડા કરાવીને જોયું કે તેમા આત્મા કયા ગૂંદેલો છે ? પણ મને તેમાના કોઈ ટુકડામા આત્મા દેખાયો નહિ, તેથી જીવ અને શરીર જૂદા નથી, એવી મારી ધારણા પુષ્ટ થઈ

આચાર્ય—હે રાજા ! અરણીના લાડામા અગ્નિ રહેલો છે, એ વાત જગપ્રસિદ્ધ છે પણ તે જોવા માટે તેના નાના નાના ટુકડા ઠરવામા આવે ને પછી તપાસવામા આવે કે અગ્નિ કયા છે, તો શું એ દેખાય ખરે ? એ વખતે અગ્નિ દેખાય નહિ, તો શું એમ કહી શકાય કે તેમા અગ્નિ નથી ? જો ઠોઈ એવું કંઈન કરે તો અવિશ્વસનીય જ ગણાય તે રીતે શરીરના ટુકડામા આત્મા ન દેખાયો, માટે તે નથી, એમ માનવું એ પણ ખોટું જ ગણાય

રાજા—હે ભત્રે ! જીવ અને શરીર એક જ છે, એમ હું એકલો જ માનતો નથી, પણ મારા દાદા અને મારા પિતા પણ એમ જ સમજતા આવ્યા હતા, એટલે મારી એ સમજ કુલપર પગની છે, તેથી એ સમજ હું કેમ છોડી શકું ?

આચાર્ય—હે રાજા ! જો તારી એ સમજને તું નહિ છોડે તો પેલો લોહાનો ભારો ન છોડનાર કદાચહી પુરુષની પેઠે તારે પસ્તાવું પડશે

રાજા—એ લોગનો ભારો ન છેડના કામદી પુરુષ
 વેળુ હતો ? અને તેને કેમ પગ્તાવુ પ'યુ ?

આચાર્ય—હે રાજા ! અથના કામાં કટવાક પુરુષો
 નાથે ધણુ બાતુ લઈને ચાલના ચાલતા એ- મોટી અન્વીમા
 આવી ચડ્યા, ત્યા એક મ્યગે તેમણે ધણા લોહાધી બરેલી
 ખાણુ ભેઈ આધી તે પરસ્પર કહેવા લાયા કે આ લોહુ
 આપણને ધણુ ઉપયોગી છે, માટે તેના ભારા બાધી નાથે
 લઈ જવુ સારુ છે પ'ટી તેઓ એના ભાગ બાધી અન્વીમા
 આગળ ચાલ્યા, ત્યા એ- મીમાની ખાણ ભેવામા આવી
 મીમુ લોહા કે તા વધારે કિંમતી, એને બધાએ લોહાના
 ભારાને છેડી નાખી મીમુ બાધી લીધુ, પણ એક જાને પોતાને
 લોહાને ભારો ન છેડયો માધીએએ તેને ધણુ સમજાવ્યો,
 ત્યારે તેણે કહ્યુ કે ' આ ભારો હુ ધણુ ફરથી ઉપાડી
 લાવ્યો છુ અને તેને ધણો મજાનૂત બાધેવો છે, માટે
 એને મૂકીને નીસાનો ભારો બાધવા છુ ઈચ્છતો નથી '

હરે મધવારો અન્વીમા આગળ વાયો, ત્યા અનુક્રમે
 ઝાબાની, કપાની, મોનાની, રત્નની તથા હીરાની ખાણો
 ભેવામા આવી એટને તેઓ ઝાણ મૂ-ચવાગી વસ્તુઓના
 ભા । છેડના જયા ને વિશેષ મૂ-ચવાગી વસ્તુઓના ભારા
 બાધતા જયા એમ કરતા તેઓ પોતાના નગરમા પહોચ્યા
 ત્યા તેમણે એ બહુમૂ ય હીગ વેચ્યા આધી નેઓ ધણુ
 ધનવાન થઈ ાયા અને સુખેથી ગહેવા લાગ્યા પેવા કહા-
 મદી પુરુષે પોતાનો લોહાનો ભારો વેચ્યો, ત્યારે બહુ ધોડા
 પેસા મળ્યા આધી તે એ. પામીને વિચાર કરવા લાગ્યો

છે આ સુયોગમાં તેઓ આત્મા, કર્મ કે ધર્મ સબધી શુ જાણી શકે ? તેમને જે ઘટી તમારી પાસે જેસાડીને આત્મા સબધી વાત કરજો અને અહીં જે કઈ દેરાયુ છે, તે તેમના ગળે ઉતારજો 'કુરમદ નથી' 'શુ કરીએ ?' એમ કહીને ટૂંકી ન જતા જાણો છો ને કે સ્વર્ગનોને ધર્મનો ઉપદેશ કરવો એ શ્રાવકનું કર્તવ્ય છે ? જે ગૃહસ્થ યોગીના યોગ્યવર્ગને ધર્મનો ઉપદેશ કરવો નથી, તે યોગીના માથી ફરજ બજાવવો નથી

'આત્મા છે' એમ માનવાવી જ તમારું કામ પૂરું થઈ જતું નથી એ તો પામેરામાં પહેલી પૂત્રી છે એક માણસ મુબઈ આવે, પણ તેના ગેઈ વિભાગ કે લતાથી પરિચિત ન હોય તો મુબઈમાં છૂટથી હરી ફરી શકે નહિ, તેમજ તેની મોજ માણી શકે નહિ એ રીતે જેઓ 'આત્મા છે' એવું જ જાણે, પણ તેનું અર્થ જાણે નહિ કે તેના શુભાર્થી પરિચિત થાય નહિ, તે આત્મશુભોનો વિકાસ શી રીતે કરી શકે ? આત્મશુભનો માનો આસ્વાદ શી રીતે માળી શકે ? એટલે આત્માનું અર્થ વિશેષ પ્રકારે મમજવાની જરૂર છે

'હું એટલે મારો દેહ' એમ મમજીને તમે વ્યવહાર ચલાવો છો અને તેની આજપ પાળમાં લાગ્યા રહો છો એ આજપ પાળ આડે, તમને નથી તો તત્ત્વની કોઈ વિચારણા સ્ફુરતી જ નથી તો ધર્મનું આરાધન કરવાની કુરસદ મળતી, પણ આ રીતે જીવન ગાળનારના હાલ કેવા થાય છે ? તે જાણો

મહેશ્વરનાની ક્રમ

વિનયપુત્ર નામે એક મોટું નામ દેવ નેમ્મ મહેશ્વર
 દત્ત નામનો એક દાસિય ઘટેનો દેવો નેમ્મ પુત્ર ન ન
 જાગિવા હવુ આ મહેશ્વરનાના મહેશ્વર રૂદ્ર ધર્મા
 હતા અને ધારે તો જામે વખત ધર્મ પુત્ર ન ન ન
 ગાળી શકે તેમ હતા, પણ તેમા તેમનું વિનય પુત્ર ન
 નહવુ જેમણે આખી જીવની મત્તા ન ન ન ન ન
 હોય તેમને ધર્મરક્ષિત કે ધર્મધ્વાન મહેશ્વર ન ન ન
 વિમ માધુસૂત પાસે જતા દોષ, મહેશ્વર ન ન ન ન
 દોષ અને ધર્મ પલ તનિયમ કરના દેવ ન ન ન ન
 તેમા વધારે રસ જાગ અને પોતાનું મહેશ્વર ન ન ન
 પણ એ કાઈ વિમ માધુસૂત પાસે મહેશ્વર ન ન ન
 એમનો વ્યવહાર લખો ।

મહેશ્વરનાની નિયતિ લગભગ મહેશ્વર દેવો તે
 સવારથી સાજ મુખી ધધારોજગારમા મહેશ્વર દેવો ન
 કુટુંબનું પૂડું કરતો તેના કુટુંબમા મહેશ્વર પુત્ર ન
 અને મહિંગા પણ પીવાતી જ્યા ધર્મનું ન ન ન
 ત્યા ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિવેક કયાથી હોય મહેશ્વરનાભક્ષ્ય
 વિવેક ધટી ગયો છે, તેનું કારણ એ છે કે મહેશ્વર ન
 નથી સુતો તો સમજતા જ હશે મહેશ્વરનાભક્ષ્ય
 અને મહિંગા પીનારની ગતિ નરમની મહેશ્વર ન
 / અસદ્ય યાતનાઓ લોગવવી પડે છે

એકવાર મહેશ્વર મહેશ્વર પુત્ર પુત્ર

ઓમડવેસડ કરવા છતાં સાગે થયો નહિ ઓમડવેસડ પણ આયુષ્ય હોય તો જ લાગુ પડે છે પોતાનો અતસમય નહક આવેલો જાણી તે ચિતા કરે છે કે 'મારી પત્નીનું શું થશે? મારા પુત્રનું શું થશે? મારા કુટુંબપરિવારનું શું થશે? અને મેં જે ઢારો ખૂબ મમતાથી પાળ્યા છે, તેનું પણ શું થશે?' તેને ચેન પડતું નથી, ખૂબ અકાળ છે આ જોઈ મહેશ્વરદત્ત કહ્યું કે 'પિતાજી! આપની કંઈ ઈચ્છા હોય તો જણાવો તે હું પૂરી કરીશ આપ કંઈ જાતની ક્ષિત્તિ ઠરશો નહિ' ત્યારે પિતાએ કહ્યું કે 'બેટા! તું ડાહ્યો છે અને ખૂબ કામગરો છે, એટલે કુટુંબનું પાલનપોષણ સારી રીતે કરીશ, પણ હવે સમય બારાંક આવ્યો છે, માટે ખર્ચ કરવામા સાવવાની રાખજો અને આપણી લે સોની સારસભાજ બરાબર કરજો મેં તેમને બહુ મમતાથી ઉછેરી છે અને બીજી એક વાત એ કે આપણા કુળમા શ્રાદ્ધનો દિન આવતા એક માહાતું બતિગાન દેનાય છે, તે ભૂવતો નહિ'

આજુ કહી પિતા મરણ પામ્યા અત સમયે પ્રાણી-ઓની જેવી મતિ હોય છે, તેવી જ ગતિ થાય છે, એટલે મૃત્યુબાદ તે પોતાની એક બે સના પેટે પાડાડપે અવતર્યો'

થોડા વખત પછી મહેશ્વરદત્તની માતા પણ બિમાર પડી અને તે પણ 'મારું ઘર,' 'મારું કુટુંબ' 'મારી લાજ' 'મારો વહેવાર' એમ 'મારું મારું' કરતા મરણ પામી, એટલે ફતરી તરીકે જન્મ પામી અને મહેશ્વરદત્તના ઘરની આસપાસ રહેવા લાગી

પિતા અને માતાનું ઉત્તરકાર્ય થયું, ન્યાત જમી, મહેશ્વરદત્તની આબડ વધી અને સસાર-ચક્રવાતનું નાવ આજ ધર્યું

મહેશ્વરદત્તની પત્ની ગાગિવા રૂપાળી હતી, ધન કામકાજમા કુશળ હતી, પણ રિયલ યજ્ઞ હતી આ દુર્ગુણ એવો ભાગ છે, જે જે બધા દુર્ગુણોને હાની દે છે ને મલ દૂધનો નાવડો ભર્યો દોષ અને તેમા થોડું મોમલ પડે તો ? એ દૂધને તમે સારું કહેશો ખરા ? નામુસનરા છાતી પર હતા, ત્યાં મુખી ગાગિવાની આ વિષયનું પટતાને અવકાશ મળતો ન હતો, પણ હવે તે દૂર થયા હતા અને મહેશ્વરદત્ત ધધારોજીવન અંગે મોટા ભાગે બહાર ગરેતો હતો, એવે તેની વિષયનું પટતાને પૂરે અવકાશ મળી શો તે પરપુત્ર સાથે પ્રેમમા પડી

પણ પાપનો ઘટો કૃત્યા વિના રહેતો નથી એક વિલ કોઈ કામપ્રમગે મહેશ્વરદત્તને એકાએક ઘરે આવવાનું થયું, ત્યારે અદરના બારણા બંધ ભેયા આથી તેને વહેમ પડ્યો બારણાની તકમાથી ભેયુ તો અદર કોઈ પુત્ર દીકો ન્યારે એક જનાવર પણ પોતાની માલને ખીલ જનાવર સાથે ભેઈ શકેતું નથી, ત્યારે મનુષ્ય કેમ ભેઈ શકે ? તેણે બૂમ મારી કે 'ગાગિલા ! બારણું ઉઘાડ'

ઘાટો તાલવતા જ ગાગિવાના હોયકેય ઉડી ગયા તણે પોતાના પ્રેમીને-ચારને છુપાવી દેવાનો વિચાર કર્યો, પણ ત્યાં છુપાવી એણે કોઈ સ્થાન હતું

લાચારીથી ધારણા ઠઠાડી નાખ્યા અને ભયથી થરથર પ્રજ્વળી બાજુએ ઊભી રહી તલ્લે વાયુથી કપતુ પી પગાનુ પાન !

મહેશ્વરદેવે ઝોરડામા દાખવ થના જ ગાગિલાના ચારની જગચી પડડી અને તેને ગડદાપાટુનાં માર મારવા માડથો તેમા એક પાટુ પેડુમા આવી ગઈ, એટલે તેના રામ રમી ગયા ! પરતુ આ વખતે મગ્નારને એટલી સન્મતિ આવી કે ' મારા કુર્મનું કુળ મને મળ્યુ છે તેમા ખીલત પર કોય તા માટે કર તા ?' મગ્નુમમયની આ મન્નતિને ક્ષીધે તેને મનુષ્યનો ભવ મળ્યો અને તે ગાગિલાની કૂખે પોતાના જ વીચમા ઉત્પન્ન થયો જુઓ ન મારની ઘનના ! એક વખત પિતા હોય તે પુત્ર થાય છે અને પુત્ર હોય તે પિતા થાય છે એક વખત માતા હોય તે પત્ની થાય છે અને પત્ની હોય તે માતા થાય છે ।

મહેશ્વરદેવે ચારને મારી નાખ્યો, પણ ગાગિલાને અધિક ઠપકો માર્યો નહિ, કારણ કે તેમ કરવા જતા પોતાની જ ક્ષેત્રી થાય તેમ હતું નીતિકારોએ કહ્યુ છે કે ' આયુષ્ય, ધન, ઘરનુ છિદ્ર, મન, દવા, ક્રમકીડા, દીધેલુ દાન, મળેલુ સન્માન અને થયેલુ અપમાન ગુપ્ત ગખવા યોગ્ય છે '

દિવસો જતા ગાગિલાએ એક સુદર સુખવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો અને આપુ ઘર આનદથી ઉભરાઈ ગયુ પુત્રજન્મ જ્યા માતાપિતાને આનદ આપતો નથી ?

હવે શ્રાદ્ધના દિવસો આવતા મહેશ્વરદેવને પિતાની વાત યાદ આવી અને તેણે બજારમા જઈ પાડાની તપાન

કરી પણ જોઈએ તેટલી કિંમતમા મારો પાડો મળ્યો નહિ, આવી તેણે ઘરમા રહેવા પાડાનુ ખલિદાન દેવાનો નિર્ણય કર્યો એ પ્રમાણે પાડાનુ ખલિદાન દેવાયુ અને તેનુ માસ પ.વીને સગાવહાવાઓને જમાડવાની તૈયારી કરી ત્યા પેની કૂતરી ઘરમા આવી અને એક વામણુ પડયા હતા, તે આટવા લાગી આથી મહેશ્વરદત્તને ક્રોધ આવ્યો અને તેણે પાને પટેની લાડીનો છુટો ઘા કર્યો આથી કૂતરીની કમર તરી ગઈ અને તે ખૂમો પાડતી બહાર ચાલી ગઈ

હજી સગાવહાવાઓને જાનવાની થોડીવાર છે, એવે મહેશ્વરદત્ત પોતાના ખાલપુત્રને તેડી બારણામા બેસો છે અને તેને વાર વાર ચુબન ભરી ખ્યાર કરે છે એવામા ત્યાથી ક્રોધ જ્ઞાની મહાત્મા નીકળ્યા તેમણે આ દૃશ્ય જોઈ માથુ વૂણા યુ તે મહેશ્વરદત્તના જોવામા આવ્યુ, એવે તેણે વદન કરીને પૂછ્યુ કે હે મહારાજ ! અહીં એવુ શુ ખની ગયુ કે જેથી આપને મન્તક ખૂણાવણુ પડ્યુ ?

મહાત્માએ કહ્યુ કે ' ભાઈ ! એ વાત કહેવા જેવી નથી, છતા તારી ઈચ્છા હીય તે અને કહેવામા હકકત નથી '

મહેશ્વરદત્તે કહ્યુ ' તો મને જરૂર મળ્યાવે '

મહાત્માએ કહ્યુ ' હે ભદ્ર ! આજે તુ તારા પિતાનુ શ્રાદ્ધ કરે છે અને તે માટે તે એક પાડાનો વધ કર્યો છે, એ પાડો તારો પિતા પોતે જ છે મરતી વખતે ઘરમા વાસના ગ્હી જવાથી તે તારે ત્યા જ ઉત્પન્ન થયો હતો

આ શબ્દો સાંભળતા જ મહેશ્વરદત્તને ક પારી આવી

ગઈ અને તેના ખેડોના પાર ગઈ નહિ તેણે કહ્યું ' હે પ્રભો ! તું આ વાત સાચી છે ? ' મહાત્માએ કહ્યું ' હા, આ વાત તદ્દન સાચી છે, પણ આલેથી જ અટકતી નથી તે ઘોડીવાગ પદેલા લાકડાનો છુટો ધા ઝરીને જે ફૂતરીની કમર તોડી નાખી, તે તારી માતા છે, તે પણ મૃત્યુ સમયે 'મારુ ઘર,' 'માગ છોકરા,' 'મારો વ્યવહાર,' એમ 'મારુ મારુ' કરતા મરણ પામી, એટલે આ સ્થિતિ પામેલી છે '

મહેશ્વરદત્તે આ સાબળા કાને હાથ દીધા તે વખતે મહાત્માએ કહ્યું કે ' હે ભદ્ર ! જ્યારે તે વાત માલગી ન છે, ત્યારે તે પૂરી જ સાબળી લે તું જે પુત્રને આટલી મમતાથી રમાડો રહ્યો છે, તે ખીલે કોઈ નહિ, પણ તાગી ખાટુથી મરણ પામેયો તારી સ્ત્રીના યાગ છે અતસમયે તેને અમતિ આવવાથી તે મનુષ્યગતિ પામ્યો અને પોતાના જ વીર્યમા ઉત્પન્ન થયો '

આ શબ્દો સાબળતા જ મહેશ્વરદત્તને સસાર પર ઘિછાર છુટ્યો અને તેણે તેજ ક્ષણે પેવા મહાત્માના ચરણે પોતાનું શિર ઢાળી ઈર્ષ વિનતિ કરી કે ' હે પ્રભો ! મારો આ અસાર સસારમાંથી ઉદ્ધાર કરો ' મહાત્માએ તેને કયાણનો માર્ગ બતાવ્યો અને એ માર્ગે ચાલીને તેણે પોતાના આત્માનું કયાણ કર્યું

હુ એટલે દેહ નહિ, પણ આત્મા

મહાનુભાવો ! હુ એટલે મગનલાવ, છગનવાલ, પાનાચ દ કે પોપ/સાઈના નામથી ઝાળખાતો દેહ સમજવાનો નથી, પણ તેમા વિરાજનારો ચૈતન્યલક્ષણવાળો આત્મા સમજવાનો

છે જેમ મહેલમાં રહેનારો અને મહેલ એક નથી, તેમ દેહમાં રહેનારો અને દેહ એક નથી તરવારને ધ્યાનમાં રહેવી જોઈને ઠોઈ તરવાર અને ધ્યાનને એક જ સમજી લે તો આપણે કેવો કહીશું ? તરવાર અને ધ્યાન એ બે ભુગી છુટી વસ્તુઓ છે, એ તો એક નાનું છોકરૂં પણ નહોતું !

દેહાત્મવાદીઓની દલીલો

આમ હતા કેવળ મનુષ્યો દેહને જ આત્મા માનવાનું વલ્લુ ધરાવે છે અને તે માટે કેટલીક દલીલો આપવા પડે છે એટલે તેની ખટી સમીક્ષા કરીશું તેઓ મુજબ છે કે પૃથ્વી, જ્વાળા, વાયુ, અગ્નિ અને આમગ એ પચભૂતનાં મયોગોથી ચૈતન્યશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે દ્વારા આ ગરારાનું કામ ચાલે છે એટલે ચૈતન્યની ઉત્પત્તિનું ધ્યાન દેવું છે, અને ચૈતન્ય વાળી વસ્તુને જ આત્મા કહેવાતો હોય તો એ દેહથી ભિન્ન નથી.

વૈનાનિકો પચભૂતની જગ્યાએ ણીમ પદાર્થોના નામ લે છે, પણ તેમના મહેલાની મતલબ તો એ જ છે કે જડ પદાર્થોના ત્રયોથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેથી જ શરીરની સર્વ ક્રિયાઓ ચાલે છે.

૧ દેહ અને આત્માની ભિન્નતા દર્શાવવા માટે આ દૃષ્ટિથી ઉપયોગી છે પરંતુ જેનું દર્શન અનેકાન્તવાદી હોવાથી દેહને આત્માથી સવચ્ચા ભિન્ન માનવું નથી. તેને આત્માથી સર્વધિન માને છે એમને દેહ આત્માથી ભિન્ન પણ છે અને અભિન્ન પણ છે અર્થાત્ ભિન્નાભિન્ન છે.

૨ કેટલાંક જૂતની મંજ્યા ચારની પણ માને છે તેમના મને આત્મા એ જૂત નથી.

‘ આ શરીરનું કામ બધું કેમ પડે છે ? ’ એમ પૂછીએ તો તેઓ કહે છે કે ‘ ન્યારે પાચ પૈકીના કોઈ પણ ભૂતનો મયોગ મર્વથા હટો પડી જાય છે, ત્યારે ચૈતન્ય અદૃશ્ય થાય છે અને શરીરનું કામ બધું પડે છે તાત્પર્ય કે ચૈતન્યશક્તિ અથવા આત્મા દેહની સાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે અને મૃત્યુ બાદ તેનું કોઈ અસ્તિત્વ રહેતું નથી ’

‘ આ પરિસ્થિતિમા મનુષ્યે કેવાં રાતે વર્તવું ? ’ તેનો જવાબ આપતા તેઓ જણાવે છે કે—

વાયજ્ઞીન મુસ જીવેદ્વણ કૃત્વા ઘૃત પીવેત્ ।

માર્મીભૂતસ્ય દેહસ્ય પુનરાગમન કુત્ ॥

‘ જીવો ત્યાં મુખી મુખેથી જીવો, એટલે એરાઆરામમા રહો અને બને તેટલી મોજામજાઈ કરી ત્યો બે એ મોજા મજાઈ કરવાના તમારી પાસે પૂરતા પૈસા ન હોય તો કોઈ સનેહી—સ બધી પાસેથી લઈના લો, પણ ઘી પીવાનું એટલે માવમનીદા આપવાનું ચાલુ રાખો આ દેહ બળીને ભસ્મીભૂત થઈ જયા પડી ફરી આવવાનો નથી, ફરીને મળવાનો નથી ’

એક નાન્ટિક પોતાની પ્રિયતમાને કેવા શબ્દો કહે છે, તે પણ માલગી લો

।पय याद च चाम्लोचन,

यदतीत वरगात्रि तन्न वै ।

न हि मीरु गत निरतते,

समुदयमात्रमिद क्लेशरम् ॥

‘ હે સુદર નેત્રવાળી સ્ત્રી ! તું ખાઈપીઈને મોજા કરા ’

હે શ્રેષ્ઠ અગવાણી ! જે ગયુ તે તારુ નથી, એવેલે ધીવન ચાલુ ગયુ તો ફરી મળવાનુ નથી હે ભીરુ ! (પાપથી ડરનારી !) ગયેલુ (શરીર) પાછુ આવતુ નથી આ ગરીર તો માત્ર પચ્ચમૂતનો મમુદાય જ છે અર્થાત્ તેથી અનિશ્ચિત આત્મા જેવી કોઈ વસ્તુ નવી કે જેનો વિચાર કરવો પડે અને પાપ કે પરલોકથી ડરુ પડે'

નાસ્તિક લોકો ' આ ભવ મીઠો, પરભવ કોણે દીઠો ? ' એમ માનીને ભોગવિલાસમા મસ્ત અને છે, પણ બ્યારે તેઓ વિવિધ પ્રમગ્ના રોગોથી ઘેરાઈ જાય છે, ત્યારે તેમના શોષ-નતાપનો પાઠ રહેતો નથી મૃત્યુ તેમને મિકામલુ લાગે છે અને તેનાથી બચવા માટે તેઓ અનેક જાતના પ્રયત્નો કરે છે, પણ તે બધા બ્યર્થ નીવડે છે મૃત્યુ તેમને છોડતુ નથી સિદ્ધ જેમ બકગના ટોળા પર ત્રાન્કે છે, તેમ મૃત્યુ તેમના પગ ત્રાન્કે છે અને તેઓ અનેક જાતનો વધોપાત કરતા તેના પલમા નપડાઈ જાય છે દલ દહાતે દુર્બલ પ્ર માનવભવની આ

x મનુષ્યમની પ્રાપ્તિ કેવી દુર્લભ છે તે સમજાવના માટે સાસ્ત્રકારોએ ચક્રવર્તીના ચૂનાનુ પાસાનુ ધાન્યના ળગાનુ બુગારનુ રેલનુ સ્વપ્નનુ સંધાવેનું ચર્મનુ (ગેવાળુ) મોનોનુ તથા પર માણુનુ એમ દલ દહાતો આપેના છે એક મનુષ્યને પ્રથમ ચક્રવર્તીના ચૂને ભોજન કરા ચુ ટાર અને પછી તેના (છ ખડ ધરની પર દેવાનેના વિગાગ) ગળ્યમા દરે ચૂને ભોજન કરવાનુ હોર તો ફરી ચક્રવર્તીના ચૂને ભોજન કરવાનો વારો આવવો બેટના દુર્બલ છે તેનો મનુષ્યમવ પામવો દુર્બલ છે આ રીતે દસે દટતોની ચોજના નમજની

કેવી દુર્દશા ? જે ભવથી સકલ દુઃખોનો અત લાવનાર, મુક્તિ, મોક્ષ કે પરમપદની સાધના થઈ શકે તેમ છે, તેનાથી કંઈ મધાતુ નવી ઉવદ્ધ દુઃખતિનુ ભાશુ બધાય છે અને ભવ બ્રમણ અનેકગણુ વધારી દેવામા આરે છે !

‘પાચ જડ વસ્તુઓના મયોગથી ચૈતન્યશક્તિ શી ગીતે ઉત્પન્ન થાય ?’ એમ પૂછીએ તો ભૂતનારીઓ કહે છે કે ‘જેમ મધનુ-શરાબનુ પ્રત્યેક અગ-જેવુ કે ધાવડીનુ ફૂલ, ગોળ, પાણી એ કોઈમા મધશક્તિ દેખાતી નથી, છતાં જ્યારે તેનો સમુદાય બની જાય છે, ત્યારે તેમાથી મધશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે અમુક કાળ સ્થિર રહી વિનાશની સામગ્રી મળતા નહ થઈ જાય છે, તેમ પૃથ્વી આદિ પ્રત્યેક ભૂતમા ચૈતન્યશક્તિ દેખાતી નથી, પણ જ્યારે તેનો સમુદાય થાય છે, ત્યારે તે પ્રત્યક્ષ થાય છે અને અમુક કાળ સ્થિર રહી વિનાશની સામગ્રી મળતા નહ થઈ જાય છે’

પરંતુ આ દાખલો ઘરાબર નથી ધાવડીના ફૂલ, ગોળ, વગેરેમા મધની થોડી-ઘણી માત્રા રહેલી છે, નેથી જ તેનુ મયોજન થતા મધની શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યારે ભૂતોમા ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ થવાનો સભવ હરગીજ નથી રેતીના કોઈ કણમા તેમનો અશ નથી, તો રેતીના સમુદાયમા તે કયાથી સભવે ? આજ સુધીમા કોઈએ રેતી પીંચીને તેલ કાઢ્યાનુ બોધુ છે—સાભવુ છે ? નહિ જ

જે પચમૂતના વિશિષ્ટ સયોજનથી ચૈતન્યરુદ્ધિ પેદા થતી હોય તો તે બધા પ્રાણીઓમા-બધા જીવોમા સરખી રીતે વ્યક્ત થતી જોઈએ, પણ તેમા તરુનમતા દેખાય છે પચિન્દ્રિય (પચેન્દ્રિય) પ્રાણીઓમા^૧ એ શક્તિ જેટલા પ્રમાણમા વ્યક્ત થાય છે, તેજી ચરિન્દ્રિય (ચતુરિન્દ્રિય) પ્રાણીઓમા^૨ વ્યક્ત થતી નથી, ચરિન્દ્રિય પ્રાણીઓમા^૩ જેટલી વ્યક્ત થાય છે, તેજી તેજન્દ્રિય પ્રાણીઓમા વ્યક્ત થતી નથી, તેજન્દ્રિય પ્રાણીઓમા જેટલી વ્યક્ત થાય છે, તેજી બેજન્દ્રિય (દ્વીન્દ્રિય) પ્રાણીઓમા^૪ વ્યક્ત થતી

૧ જેને રમથન્દ્રિય રસનેન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને શ્રોતેન્દ્રિય એ પાચ દન્દ્રિયો હોય છે તે પચિન્દ્રિય-પચન્દ્રિય કહેવાય છે મનુષ્ય એ પચેન્દ્રિય પ્રાણી છે ઉપનત ગાય બસ ઘેડા હાથી વગેરે બૂચરો, માળ્યા, કાચના ખગર વગેરે જગચરો અને કાગ । કમૂતર પોષા મોર વગેરે ખેચરો પણ પચેન્દ્રિય પ્રાણીઓ છે

૨ જેને પ્રથમની ચાર દન્દ્રિયો હોય છે તે ચરિન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય કહેવાય છે વીછી જગાઈ લખરા લખરી તીક મનુષ્ય ભસક કસારી, ખામાકડી, વગેરે ચરિન્દ્રિય પ્રાણીઓ છે

૩ જેને પ્રથમની ત્રણ દન્દ્રિયો હોય છે તે તેજન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય કહેવાય છે કાનખખૂરો માકડા જૂ, ખીડી ઉંચઈ, મોઠા । ક્ષયગ ધીમેલ ગાય વગેરે પ્રાણી પર ચતા ગીગો । ચોરખીડા જાલના ખીગ, ગોકાગાય વગેરે તેજન્દ્રિય પ્રાણીઓ છે

૪ જેને પ્રથમની બે દન્દ્રિયો હોય છે તે બેજન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય કહેવાય છે સખ કોડા ગડોન (પેટના મોગા કૃમિ) જીવો ચદ નક, અગસિયા, લાગિના કાખના કોડા, પાણીના પોરા ચૂકેન તથા છીપ વગેરે બેજન્દ્રિય પ્રાણીઓ છે

નથી અને જેટલી જોઈદ્રિય પ્રાણીઓમાં વ્યક્ત થાય છે, તેટલી એર્ગેન્ડિય (એકેન્ડ્રિય) પ્રાણીઓમાં^૧ વ્યક્ત થતી નવી

વળી મનુષ્ય-મનુષ્યમાં પણ શક્તિની તરતમતા જોવામાં આવે છે એક પ્રખર બુદ્ધિશાળી હોય છે, તે બીજો અકકલનો બૂઠો હોય છે એકની -મરણશક્તિ ઘણી તીવ્ર હોય છે, તા બીજાને પચીસ વાર ગોખવા વ્તા થયાહ રહેતું નવી એકમાં આલાલ-ગણગકપાત્ર બૂળ હખાય છે, તે બીજો તફન જોઈ રોય છે

જો ભૂતના પ્રમાણમાં ચેતન્યનો આવિર્ભાવ સ્વીકારવામાં આવે તો જાડા માણસમાં વધારે ચેતન્ય હોવું જોઈએ અને પાતળા માણસમાં ઓછું ચેતન્ય હોવું જોઈએ પણ પરિસ્થિતિ તેવી ઉલટી જ જણાય છે જાડા માણસોમાં સ્ફૂર્તિ કમ હોય છે અને જોય ત્યાંથી જિભા ઘવાતું મન વ્તા નથી, જ્યારે પાતળા માણસોમાં સ્ફૂર્તિ બૂળ હોય છે અને તે ફરકડીની જેમ ફર્યાં ફરે છે

જો ચેતન્યનું ઠારણ પચભૂતનું વિગિષ્ટ સંયોગ છે, તો જીવનનું ઠારણ શું છે? એ પ્રશ્ન મળ ખટો થાય છે

જો પચભૂતનું વિગિષ્ટ સંયોજન એ જ જીવનનું ઠારણ

૧ જોને પ્રથમની એક એને માત્ર અર્થગોચર્ય રોય છે તે એર્ગેન્ડિય-એર્ગેન્ડ્રિય પ્રાણી મ્દેવાય છે તે પૃથ્વી પા ઈ અગ્નિ વાયુ અને વસ્તુતિત્ત્વ તરીકે ધ્યાન મ્દે છે તેના વિશ્વ વલુન માટે જીવા જીવાભિમત તથા પનવજ્યાસન જોવા જરૂરી છે સામાન્ય માતિતી માટે અનિચિત્ત તથા નવતત્ત્વ પ્રખ્તો પણ ઉપયોગી છે

હાય તો બધાનું જીવન મરણા આયુષ્યવાળું હોવું જોઈએ, પણ તેમા ઘણી તરતમતા દેખાય છે, એવે પચ્ચમૂતનું સયોજન એ કારણ ઘટી શકતું નથી તાથી હકીમન એ છે કે ચૈત યનું કારણ આત્મા છે અને જીવનનું કારણ કમ છે કમને લીધે જેવું આયુષ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો વખત પ્રાણી જીવે છે જો આયુષ્ય પૂરું થયું ન હોય તો હાથપગ તૂટવા છતા પ્રાણી મરતું નથી

પચ્ચમૂતના નયોજનથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિનો સિદ્ધાંત ખીજી રીતે પણ પોકળ કરે છે ન્યારે આપણે જોવું વિધાન કરીએ તે અમુક વસ્તુના નયોજનથી અમુક વસ્તુ બને છે, ત્યાં તે વસ્તુઓના સયોજનથી તે વસ્તુ અવશ્ય બનવાં જોઈએ હરડા, બહેડા અને આબજાના નયોજનથી ત્રિકલ્પા ચૂર્ણ બને છે, એમ કહેના જો, હરડા, બહેડા અને આમ બને બેગા કરીને ત્રિકલ્પા ચૂર્ણ કરી બતાવે છે, તથા આપણે પણ હરડા બહેડા અને આબજા મમલાગે એકત્ર કરીએ તો ત્રિકલ્પા ચૂર્ણ બને છે આ પ્રમાણે પચ્ચમૂતથી કે અન્ય પાર્થી અતન્યશક્તિની ઉત્પત્તિ માનનાગજોએ પચ્ચમૂતના નયોજનથી કે અથવા પાર્થીના મિશ્રણથી ચૈતન્ય શક્તિની ઉત્પત્તિ કરી બતાવવાં જોઈએ પણ હજી મુઘી કોઈ ભૂતવાદી કે વૈજ્ઞાનિક એવો પાક્યો નથી કે જેણે આ આ રીતે ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ કરી બતાવી હોય

આજનું વિજ્ઞાન આગળાવધેવું ગણાય છે, જ્ઞા તે આખ જેવી આખ, કાન જેવો કાન કે નાક જેવું નાક-

બનાવી શકતું નથી સાચી આખ ને ખોટી આખ વચ્ચે કેવો તફાવત હોય છે, તે જાણે છે ને? એકમા અનેરી ચમક દેખાય છે, તો ખીજી સાવ કોડા જેવી લાગે છે. ગનાવટી કાન-નાકના હાલ પણ એવા જ હોય છે. બધારે જીવત શરીરના એક ભાગની પણ નકલ થઈ શકતી નથી, ત્યારે સમગ્ર ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ તો થઈ જ શી રીતે શકે?

થોડા વખત પહેલા વર્તમાનપત્રોમા વાત આવી હતી કે રશિયન ઝેકટરો મહાને અમુક પ્રકારનું ઈજેક્શન આપીને જીવત ઠરવામા મફળ નીવડયા છે, પણ આ વાત માનવા યોગ્ય નથી વધારે નષ્ટ કહીએ તો લોકોને એક પ્રકારના ભ્રમભ્રમણમા નાખનારી છે માણસમા પ્રાણ અવશેષ નહી ગયો હોય અને ઈજેક્શનથી તેનો ફરી સચાળ થાય તો તેણે મરલાને જીવતો ઠર્યો ન કહેનાય જો તે મરલાને જીવતા કરતા હોય તો પછી એ દેશના કોઈ પણ માણસને મરવા શા માટે દે? કમમા કમ નેતાઓને તો મૃત્યુમાથી મુક્તિ મળી જ જાય પણ એ દેશમા એ પ્રતિદિન હજારો માણસો મરે છે અને તેમા નેતાઓ પણ સામેલ હોય છે એટલે પચમૂત કે અમુક પદાર્થોના સંયોજનથી ચૈતન્યની ઉત્પત્તિ થાય છે, એ વાત પ્રમાણની કસોટી પર જરાયે ટકતી નથી અને તેથી માનવા યોગ્ય નથી.

હવે આ જૂતવાદીઓ કે વૈજ્ઞાનિકો મૃત્યુ માટે જે સિદ્ધાંત આગળ ધરે છે, તેની પોકળતા પણ જોઈ લઈએ તેઓ કહે છે કે ‘પાચ પંકીના કોઈ પણ જૂતનો સંયોગ

સર્વથા છૂટો પડી જાય તો ચૈતન્યશક્તિ અદ્યય થઈ જાય છે, અર્થાત્ મૃત્યુ નીપજે છે.

‘મૃત દેહમાથી કયો ભૂત નર્વથા છૂટો પડી ગયો?’

એમ પૂછવાના આવે તો તેઓ વાયુ કે અગ્નિનું નામ આપે છે, પરંતુ સ્થિતિ આવી જ હોય તો મૃત શરીરમાં નગી વાટે વાયુ કાબજ કરતા તેનામાં શક્તિનો સચાર થયો જોઈએ, તે બિવકુલ થતો નથી એટલું જ નહિ, પણ જોએને સીલીટરમાંથી નગી વાટે પ્રાણવાયુ ઓકિમગન વાયુ પૂરો પાડવામાં આવે છે, તેઓ પણ મરતા જણાય છે, એટલે વાયુની વાત કાઈ શાલો માણસ સ્વીકારે તેમ નથી અગ્નિની વાત પણ એટલી જ નિરર્થક છે મજાને ગણવવામાં આવે તે ગરમ દવાના ઇન્જેક્શનો આપવામાં આવે તો શું તેનામાં શક્તિનો સચાર થયો ખરો?

આ રીતે દેહાત્મવાદીઓની બધી દરીવોનું દવન વાય છે, એટલે દેહ અને આત્માને જુદા જ માનવા જોઈએ, દેહને આત્માની લિન્નતાનો અપહતયા સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

આત્મા ઇન્દ્રિયોથી લિન્ન છે

કેટલાક કહે છે કે દેહમાં રહેલી ઇન્દ્રિયો એ જ આત્મા છે, કારણ કે તેના વડે જ્ઞાન થાય છે અને જ્ઞાન એ આત્માનો સ્વભાવ છે પરંતુ આ માન્યતા પણ ઉપરની માન્યતા જેટલી જ ભૂલભરેલી છે.

ઇન્દ્રિયો વડે જ્ઞાન થાય છે, એનો અર્થ તો એ થયો

કે ઇન્દ્રિય અને જ્ઞાન એ બંને જુની વસ્તુ છે દાખલા તરતક
 'હથોડા વડે ઘાત ઘડાય છે,' એમ કહીએ તો હથોડો
 અને ઘાત એ બે વસ્તુઓ એક કરતી નથી, પણ જુની
 જુની વસ્તુઓ કરે છે ત્યારે જ્ઞાન એ ઇન્દ્રિયોનો અસાધારણ
 ધર્મ (ગુણ) બની જતો નથી, કારણ કે જે જેનો પ્રમા
 ધારણ ધર્મ હોય તે તેના વિના સહી રાકતો નથી ઉભવતા
 વિના અગ્નિ કે આદ્રતા વિના જળની કંપના કોણ કરી
 શકે છે? ત્યારે જ્ઞાન એ ઇન્દ્રિયોનો અસાધારણ ધર્મ
 નથી, ત્યારે તેને આત્મા શી રીતે માની ગયાય ?

જ્ઞાન એ આત્માનો અસાધારણ ધર્મ છે, તેથી જ
 આત્મા 'આ વસ્તુ આવી છે,' 'આ વસ્તુ તેવી છે' એમ
 બાણી શકે છે અને તેની સ્મૃતિ પણ રાખી શકે છે, ત્યારે
 ઇન્દ્રિયો પોતે કોઈ વસ્તુ બાણી શકતી નથી કે તેનો અનુ
 ભવ યાં રાખી શકતી નથી એ અનુભવ તો ચેતનના
 લક્ષણમાં જ પડ્યો રહે છે અને નિમિત્તાનુસાર વ્યક્ત થાય છે

એ ઇન્દ્રિયો પોતે જ બાણી ગમતી હોત તો નિદ્રામાં
 એ તેનું બાણવાનું ચાલુ રહેત અને મતાવન્યામાં પણ તેની
 એ પ્રવૃત્તિમાં કોઈ અતરાય આવ્યો ન હોત, પરંતુ તેમ
 બનતું નથી, એ વાત સિદ્ધ છે

ઇન્દ્રિયો વડે જ્ઞાન કેવાં ગીતે થાય છે? તે બરાબર
 બાણવામાં આવે તો તેને આત્મા માની લેવાની ભૂલ કોઈ
 કરે નહિ, તેથી એ સબધમાં અહીં થોડું વિવેચન કરીશું

રેક ઈન્દ્રિયના દ્રવ્ય અને ભાવથી જે પ્રાપ્તિ છે, એટલે દ્રવ્ય સ્પર્શનેન્દ્રિય અને ભાવ સ્પર્શનેન્દ્રિય, દ્રવ્ય રમનેન્દ્રિય અને ભાવ રમનેન્દ્રિય, એમ બધી ઈન્દ્રિયોમા નમજી લેવાનું છે દ્રવ્યેન્દ્રિયમા જે વિભાગો હોય છે તેમાના એક ભાગને નિર્વૃત્તિ કહેવામા આવે અને બીજાને ઉપક્રમ કહેવામા આવે છે આ નિર્વૃત્તિ અને ઉપક્રમના પણ બાહ્ય અને અભ્યંતર એમ બન્ને વિભાગો છે, એટલે આપ નિર્વૃત્તિ, અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ, બાહ્ય ઉપક્રમ અને અભ્યંતર ઉપક્રમ એમ કુલ ચાર વિભાગો થાય છે તેમા સ્પર્શનેન્દ્રિયને બાહ્ય નિર્વૃત્તિ હોતી નથી

ઈન્દ્રિયની દૃશ્ય માટીને નિર્વૃત્તિ કહેવાય છે એ રીતે દૃશ્ય એ રસનેન્દ્રિયની બાહ્ય નિર્વૃત્તિ છે, નાક એ ઘ્રાણેન્દ્રિયની બાહ્ય નિર્વૃત્તિ છે, આખ એ ચતુરિન્દ્રિયની બાહ્ય નિર્વૃત્તિ છે અને ઠાન એ શ્રોત્રેન્દ્રિયની બાહ્ય નિર્વૃત્તિ છે તે જુદા જુદા પ્રાણીઓને જુદા જુદા પ્રમાણની હોય

આમડી, જીભ, નાક, આખ, ઠાન વગેરેના ચોક્કસ મસ્થાનોમા રહેલા પુષ્ટવેના આકારવિશેષને અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ કહેવામા આવે છે તેમા સ્પર્શનેન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ જુદા જુદા પ્રાણીઓના સરીર પ્રમાણે હોય છે, રસનેન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ સુરખ એટલે અમ્મના આકારે હોય છે, ઘ્રાણેન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ અનિમુખક ફૂલ કે પડધમના આકારે હોય છે, ચતુરિન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ મચુરની ઠાળના આકાર હોય છે, અને શ્રોત્રેન્દ્રિયની અભ્યંતર નિર્વૃત્તિ કદબના પુષ્પ જેવી ગોળાકાર હોય છે.

અભ્યતર નિર્વૃત્તિની અદર બિંચને ગ્રહણ કરવામા સમર્થ એવા પુરુષલોની જે વિચિત્ર રચના હોય છે, તેને બાહ્ય ઉપકરણ (instrument) કહેવાય છે અને તેની અદર રહેલી સૂક્ષ્મ રચનાને અભ્યતર ઉપ રણ કહેવાય છે તેમા આઘાત ઉપઘાત વડે જો કંઈ ખામી આવે તો ઈન્દ્રિય પાતાનો વિષય બગબર ગ્રહણ કરી શકે નહિ ઈન્દ્રિયોનું સમજી ઠરવું, એ બાહ્ય નિર્વૃત્તિનું પ્રયોગન છે

ભાવેન્દ્રિયના પણ બે પ્રકારા છે એક લઘિ અને બીજો ઉપયોગ તેમા મતિજ્ઞાનાવરણીય વગેરે કાર્યોના ક્ષયોપગમ એ લઘિ કહેવાય છે અને તેના પરિણામે વિષય ન બધી આત્માનો જે ચેતનાબ્યાપાર થાય, તેને ઉપયોગ કહેવાય છે

આ રીતે ઈન્દ્રિયો એ એક જાતના યત્રો છે અને આત્મા એ તેને ચલાવનારા કાનીગર છે, એટલે આત્મા ઈન્દ્રિયોથી સિન્ન છે

પ્રાણ અને આત્મા સિન્ન છે

કેટલાક પ્રાણને જ આત્મા માનવાનું વલણ ધરાવે છે, પણ પ્રાણ એ શું વસ્તુ છે? તેનો ખુલાનો કરી શકતા નથી એક વાગ તેને એક જાતનો વાયુ માને છે, તો બીજી વાર તેને સૂક્ષ્મ પ્રવાહી પદાર્થ માને છે, અને ત્રીજી વાર તેને સૂર્યમાની ગરમી માને છે, પરંતુ આ બધાએ શૈતિક પદાર્થો છે, એટલે તે આત્માનું સ્થાન લઈ શકે નહિ નૈન શાસ્ત્રોમા પ્રાણની સખ્યા દશની માની છે પાચ ઈન્દ્રિયો, ત્રણ

પ્રકારના ભજ, એટલે મનોભજ, વચનભજ અને કાયભજ, તથા શામોસ્ત્રવાસ અને આયુધ્ય આ દશે પ્રાણને ધારણ કરનારો તેનાથી ભિન્ન એવો આત્મા છે અને તેના હીષિ જ તે પ્રાણિનુ—પ્રાણને ધારણ કરનારો કહેવાય છે

આત્મા મનથી જુદો છે

કટલાકે મનને જ આત્મા માને છે, તે પણ વ્યાજ્ઞી નથી મન વડે વિચારો કરી શકાય છે અને લાગણી તથા ધ્યાનનો પ્રદર્શિત કરી શકાય છે, પણ એ વિચારો કરનારો અને લાગણી તથા ધ્યાન પ્રદર્શિત કરનારો તેનાથી જુદો પડે છે અને તે જ આત્મા છે આજ્ઞતા મનોવિજ્ઞાને મનનો ખૂબ ખૂબ અભ્યાસ કર્યા પછી બહાર કહ્યું છે કે આપણે જેના વડે વિચારો વ્યક્ત કરીએ છીએ, તે બાદ મન છે તેની અદર એકે બીજુ મન રહેતુ છે, જેને આતરમન (Subconscious mind) કહેવામા આવે છે વિચારો, લાગણીઓ અને ધ્યાનઓનો મૂળ સ્રોત એમાથી વહે છે પરંતુ વૈજ્ઞાનિકોનુ એ આતરમન જેન શાસ્ત્રકારોએ વધુ વિલુ ભાવમન છે, + તેથી અતિરિક્ત બીજુ કોઈ વસ્તુ નથી

આ રીતે આત્મા દેહ, ઈન્દ્રિયો, પ્રાણ તથા મનથી ભિન્ન વસ્તુ છે અને વેદાત આદિ અન્ય દર્શનોએ પણ તેનો એ જ રૂપમા સ્વીકાર કરેલો છે

બ્યા સુધી દેહ—ઈન્દ્રિયો વગેરેને આત્મા માનવાનો પ્રમ ટો નહિ, ત્યા સુધી આધ્યાત્મિક પ્રગતિ શક્ય નથી

+ જેન દર્શને મનના એ પ્રકારો માન્યા છે (૧) દ્રવ્યમન અને (૨) ભાવમન. વિચાર કરવામા જે પુદ્ગલગચ્ચના નિમિત્તમૂલ થાય તે દ્રવ્યમન અને આત્મા તે ભાવમન

વ્યાખ્યાન ત્રીજું

આત્મા એક મોટો પ્રવાસી

મહાનુભાવો !

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમા આવેલા અપમ સારી આત્માના વર્ણન પૃથ્વી આત્માનો વિષય આવે છે તેમા 'આત્મા છે' એ વાત નક્કી કરી જ્યા અને તે દેહ, ઈન્દ્રિયો, પ્રાણ તથા મનથી ભિન્ન છે, તે પણ જોઈ ગયા હવે આત્મા એક મોટો પ્રવાસી છે, તે હકીકત તમને સમજાવવા માગીએ છીએ

એક પ્રવાસી પ્રવાસ કરતો કરતો એક સ્થળે જાય છે ત્યા એક ધર્મશાળા કે સિરાઈમા થોડા વખત સ્થિરતા કરે છે અને ત્યાથી ખીજે સ્થળે જાયો જાય છે ત્યા પણ ધર્મશાળા કે સિરાઈમા થોડા વખત રહે છે અને ત્યાથી ત્રીજે સ્થળે જાયો જાય છે આમ તે પ્રવાસી જ્યા સુધી પોતાનું ગત-સ્થાન ન આવે ત્યા સુધી પ્રવાસ કર્યા જ કરે છે તે જ રીતે કર્મથી આવૃત્ત થયેલો આત્મા એક દેહ ધારણ કરે છે, તેમા અમુક વખત સ્થિરતા કરે છે અને તે છોડીને અન્યત્ર જાયો જાય છે ત્યા ખીજે દેહ ધારણ કરે છે અને તેમા પણ અમુક વખત સ્થિરતા કરી ત્રીજે સ્થળે જાયો જાય છે આ રીતે તેનો પ્રવાસ — તેનું પરિભ્રમણ જ્યા સુધી સુક્ષિતની પ્રાપ્તિ ન થાય, ત્યા સુધી ચાલુ જ રહે છે, એટલે આપણે તેને મોટો પ્રવાસી કહી શકીએ

કેઈ માણસ પગપાળા ચાલતો હોય, તે એક દિવસના વીરોક માઈલની મુસાફરી કરે અને એક મહિનામા ૬૦૦ માઈલ ચાલે બાર મહિને ૭૨૦૦ માઈલ પૂરા કરે એ ૫૦ વર્ષ સુધી ચાલ ચાલ કરે તે ૩૬૦૦૦૦ માઈલની મુસાફરી થાય

બીજા મનુષ્ય રેલવે દ્વારા મુસાફરી કરતો હોય, તે કલાકના ૩૦ માઈલ કાપે, એવીશ કલાકમા ૭૨૦ માઈલ જાય અને એક મહિનો લાગત મુસાફરી કરે તે ૨૧૬૦૦ માઈલનુ અતર વટાવે જો તેની મુસાફરી આખો વર્ષ ચાલુ રહે તે ૨૫૯૨૦૦ ની મુસાફરી થાય પચાસ વર્ષ તે ૧૨૬૬૦૦૦૦ માઈલની મુસાફરી કરે

વિમાનમા મુસાફરી કરનાર કલાકના ૩૦૦ થી ૪૦૦ માઈલ કાપે છે હવે નવા જોટ વિમાનો નીકળ્યા છે, તે કલાકના ૬૦૦ માઈલની ઝડપે પ્રવાસ કરે છે એટલે તેમા પ્રવાસ કરનારો રેલવે કરતા વીશ ગણો વધારે પ્રવાસ કરે અને પચાસ વર્ષમા ૨૫૯૨૦૦૦૦૦૦ પચીસ કોડ બાહુ લાખ માઈલની મુસાફરી કરે કદાચ તે સો વર્ષ સુધી પ્રવાસ કરે તે તેથી બમણા કરે એટલે ૫૧૮૪૦૦૦૦ એકાવન કે ચારાશી લાખ માઈલનો પ્રવાસ થાય

પણ આત્માના પ્રવાસ આગળ આ પ્રવાસ કઈ રીતે નથી મનુષ્યનુ શરીર છોડીને દેવલોકમા જવું તે અત્યંત દેવલોકમાથી ચ્યવીને મનુષ્ય લોકમા જવું તે અત્યંત અસહ્યગણો વધારે પ્રવાસ કરે છે

મનુષ્યલોક અને અનુસ્તર વિમાન વચ્ચે કાઈક ન્યૂન સાત રજ્જુનું અંતર છે. આ એક રજ્જુનું માપ કેટલું છે તે જાણો છો ? નિમિષમાત્રમા એક લાખ ચોળન જનારો દેવ છ મહિના સુધીમા જેટલું અંતર કાપે તેને એક રજ્જુ કહેવાય અથવા ૩૮૧૨૭૬૭૦ મણનો એક ભાર એવા એક હજાર ભારવાળા લોહગોળાને ઉપરથી જોરથી નાખવામા આવે અને તે નીચે પડતો ૬ માસ, ૬ દિવસ, ૬ પહોર, ૬ ઘડી અને ૬ સમયમા જેટલું અંતર કાપે તેને એક રજ્જુ કહેવાય.

આ માપ સાબળીને લડકી ન જતા આજના ખગોળે પણ આકાશી અંતર બતાવવા માટે આવા જ ઉપમાનોનો પ્રયોગ કર્યો છે અથવા તો આથી પણ મોટા ઉપમાનોનો આશ્રય લીધો છે.

* આ રિશ્મની જ્યારે યૌદ રાજની છે, તેથી તે યૌદ રાજલોક દેવાય છે તેમાં એક રાજનું માપ એક રજ્જુપ્રમાણુ છે વિશ્વમા સદૃશી ઉપર સિદ્ધસિદ્ધા છે તેની નીચે પાંચ અનુસ્તર વિમાનો છે તેની નીચે નવ ત્રેવેક છે, તેની નીચે બાર દેવલોક છે તેની નીચે ચંદ્ર સૂર્યદિ છે અને તેની નીચે મનુષ્યલોક આવેનો છે આટલો ભાગ સાત રાજલોકમા આવે છે, એટલે અનુસ્તર વિમાન અને મનુષ્યલોક વચ્ચેનું અંતર કાઈક ન્યૂન સાત રજ્જુનું છે.

મનુષ્યલોકની નીચે વ્યતર અને જવનપતિના આવાસો છે અને સાને નરમ્નો રથાન આવેનાં ૩ પાકાના કઈક આંધક ૭ રજ્જુમા આ બધું સમાય છે.

હવે આ વાત તો આત્માના એક જ પ્રવાસની થઈ, પણ આવા પ્રવાસો તો તેણે આજ સુધીમા અને તી વાર કર્યા છે શાસ્ત્રકાર ભગવતો કહે છે કે—

ન સા જાઈ ન સા જોણી, ન ત ઠાળ ન ॥ ફુલં ।
 ન જાયા ન મુવા જાય, સર્વે જીવા અર્ણવસો ॥

‘ આ શોકમા — ચૌદ રાજપ્રમાણ્ય વિશ્વમા એવી કોઈ અતિ નથી, એવી કોઈ યોનિ નથી, એવું કોઈ સ્થાન નથી અને એવું કોઈ કુલ નથી કે જ્યાં સર્વ જીવો અને તી વાર જન્મ્યા અને મર્યા ન હોય ’

આ પ્રવાસનો આકડા કોણ માડી શકે ? એક લાખ માઈલ લાંબી ઝાગળની પટ્ટી હોય તો પણ તે એાઈ જ પડે તાત્પર્ય કે આત્મા એક ન કટપી શકાય એવો મોટો પ્રવાસી છે અને તેના પ્રવાસનું કોઈ માપ નથી

લાખ ચોરાશીના ફેરા

જન્મ ધારણ કરવાના ક્ષેત્રને — સ્થાનને યોનિ કહેવામા આવે છે તેની સખ્યા ચોરાશી લાખની હોવાથી આ મ સાર લાખ ચોરાશીના ફેરા ઝડેવાય છે મતવળ કે આત્માને પોતાનાં કરેલાં કર્મોને લઈને આ ચોરાશી લાખ યોનિમા ફરી ફરીને અવતરવું પડે છે ઘણા ભાગ્યશાળીઓ આ ચોરાશી લાખ યોનિના નામ જાણતા નહિ હોય, કારણ કે એ વિષય બે પ્રતિક્રમણમા આવે છે અને બે પ્રતિક્રમણ સુધી પહોચનારા બહુ યોડા હોય ’

હમણા મુળધર્મી એક જ્ઞાતિનું વસ્તીપત્રક બહાર પડ્યું તેના કામ ડરનારાઓ ડાહ્યા હતા, એટલે તેમા ધાર્મિક શિક્ષણનું પણ એક જ્ઞાનુ રાખ્યું હતું તેના પરથી હિમાળ નીકળ્યો કે ૮૬૫૭ની વસ્તીમા માત્ર ૪૮૦૧ શ્રીયુરુઓ જ ધાર્મિક ભણેલા છે, અને તેમા પણ ૬૬૪ યુરુઓ અને ૪૦૭ સ્ત્રીઓ બે પ્રતિકમધુ સુધી પહોચેલા નથી ! બાકીના એ માત્ર નવકાર મત્ર ગીખીને જ મતોષ માનેલો છે જૈન કુલમા જન્મેલાઓની આ દશા ? જૈન કુલમા જન્મેલાઓને પોતાના ધર્મ પર ડેવી શ્રદ્ધા હોય તે સાબળો

ધર્મશ્રદ્ધા પર મત્રીનું દૃષ્ટાંત

એક રાજનો મત્રી જૈન કુલમા જન્મ્યો હતો અને જિનેશ્વર દેવનો પાકો ભક્ત હતો તે ન્યાયનીતિથી ચાલતો, સદાચારનું પાલન કરતો અને કોઈનું પણ ભલું કરવામા ઉત્સાહી રહેતો

રાજની મિતિ આથી જુલો હતી તેને ધર્મ પર પ્રીતિ ન હતી, બંદે કંઈક દ્વેષ હતો અને તેથી મત્રીનું આ ધર્મનિષ્ઠ જીવન તેને પસંદ ન હતું પણ મત્રી પોતાના કામકાજમા ઘણું કુશળ હતો તે ગુનામા ન આવે ત્યા સુધી રાજ તેને શુ કહી શકે ?

એક વાર ચૌદવનો દિવસ આવ્યો, ત્યારે મત્રીએ શુરુ પાસે પોસહ લીધો અને તે પોતાનો સમય ધમધ્યાનમા ગાળવા લાગ્યો હવે દરબારમા મત્રીની જરૂર પડી, પણ

મત્રી હાજર નહિ રાજાએ મત્રીને બોલાવી લાવવા માટે સિપાઈઓ મોકલ્યા સિપાઈઓ મત્રીના ઘર આવ્યા, પણ મત્રી તો ગુરુદેવ પાસે પોસહમા છે, એટલે સિપાઈઓ ત્યા પહોચ્યા અને સદેશો આપ્યો કે 'રાજા આપને બોલાવે છે'

સામાન્ય લોકો રાજાનું વેણુ જ્યાંપે નહિ અને પોસહ છોડી રાજદરબારમા દોડી જાય મનમા એમ માને કે પોસહ આજે નહિ તો કાલે કરીશું, આવતી પર્વતિથિત્રે કરીશું પણ રાજાના દુકમનો અનાદર કેમ યાય ? જો અનાદર કરીશું તો જાનથી જઈશું અથવા ભૂખે મરીશું પણ મત્રી આવા વિચારનો ન હતો તેનું હૃદય ધર્મના રંગે ઝરાખર રંગા ચેલુ હતું, એટલે તે માનતો હતો કે ધર્મ પરેવો અને રાજાસેવા પછી તેણે સિપાઈઓને જણાવી દીધું કે 'આજે મારે પોપધમત છે, એટલે આવી નહિ શકું'

સદેશો રાજાને પહોચ્યો, એટલે તેની આખો લાલ થઈ ગઈ 'આ મત્રી શું સમજે છે ? તે મારા દુકમનો અનાદર કરે છે ? પગાર મારો ખાય છે અને મેવા ધર્મની કરે છે માટે હું તેને જોઈ લઉં' એમ વિચારી તેણે પોતાના એક વિશ્વાસુ અગરક્ષકને મત્રી પાસે મોકલ્યો અને કહેવડાવ્યું કે 'રાજદરબારમા આવો, નહિ તો મત્રીમુદ્રા પાછી મોકલો' આ અગરક્ષકે જાતનો હજામ હતો, અને હજામોની દેવ તો તમે જાણો છો ! નારદવિદ્યા કરવામા જરાય પાછો ન પડે અને ઘોડુ આજી મળ્યું કે માખીની માફક ચોટી પડે.

તેણે રૂઆબથી રાત્રનો સદેશો સલાખાબ્યો કે 'રાજ
દરબારમા આવો, નહિ તો મત્રીમુદ્રા પાછી આપો.' મત્રીને
માટે આ પગ કસોટીની હતી મત્રીપદ મૂકે તો આજીવિકા
જાય અને ઈન્જલ પર પાણી ફેરે છતા તેણે એક સણનો
પણ વિચાર કર્યા વિના કે ગુરુની મલાહ લીધા વિના મત્રી
મુદ્રા અગરક્ષકના હાથમા મૂકી મત્રીએ રાજની જોહુકમીને
કારણે મત્રીપદ છોડ્યું પણ પોસહ ન છોડ્યો

આ જોઈ ગુરુને આશ્ચર્ય થયું તેમણે મત્રીને પૂછ્યું
કે 'આમ શા માટે કર્યું?' મત્રીએ કહ્યું કે 'મુદ્રા ગઈ તો
ઉપાધિ ગઈ તે હતી ત્યારે ધર્મધ્યાનની વચ્ચે આવતી હતી
હવે ધર્મધ્યાન નિરાતે ઠરી શકીશ'

આવા શબ્દો ક્યારે બોલાય? આવી ટેક ક્યારે આવે?
ન્યારે ધર્મનો રસ બરાબર લાગ્યો હોય, ત્યારે જ આર્હ
બની શકે તમને આ મત્રી જેવો ધર્મનો રસ લાગવો જોઈએ
એ રસ ગુરુના પડખા સેવો તો જરૂર લાગી શકે

હવે આપણે પેલા અગરક્ષક તરફ આવીએ તેના
હર્ષનો પાર નથી તે મનમા વિચાર કરે છે કે રાજની મારા
પર પૂરી મહેરબાની છે, એટલે મત્રીપદ તો મને જ મળશે!
પણ એને ડયા ખબર છે કે આ મત્રીમુદ્રા એના હાલ-
હવાવ કરશે?

હજામ વિચાર કરે છે કે આ મત્રીમુદ્રા જઈને હમણા
જ રાજને આપુ કે થોડીવાર પછી આપુ? લાવને આ મુદ્રા
પહેરી મત્રીપદની મોજ માણી લઉં એમ વિચારી રાજને
પૂજ્યા વિના જ તેણે મત્રીમુદ્રા આગળા પર પહેરી હવે

જે મત્રીમુદ્રા પહેરે તે મત્રી કહેવાય, એટલે પોતે મત્રી થયો છે, એમ ઇતાવવા બહાર ભણી ચાલ્યો.

ત્યા પહેલી દુકાન તબોળીની આવી તે મત્રીને જોઈ અડધો અડધો યઈ ગયો, મારી દુકાને મત્રી કયાથી ? એમ વિચારી તેણે એક સુદર પાન બનાવી આપ્યું અને હજમ તેને મુખમા મૂક્યું ત્યાથી હજમ ણીજી દુકાને ગયો, તો ત્યા પછુ તેણે જ માન મળ્યું માન તો મત્રીમુદ્રાને છે ને ? અન્ય દુકાનદારોએ પણ તેનો સુદર સત્કાર કર્યો અને હજમભાઈના હૃદયમા આનંદ માયો નહિ.

હવે આગળ શું બને છે, તે જુઓ. રાજના કેટલાક મામતો પોતાની મરજી મુજબ રાજ્યમા વર્તવાની ભાવના વાળા હતા, પણ મત્રીની ન્યાયનિષ્ઠતાના કારણે તેમની વગ રાજ પાને ખિવકુન ચાલતી ન હતી, એટલે તેઓ મત્રીનુ કાસળ કાઢવાની તક શોધ્યા કરતા હતા આ વખતે તેમણે ચાર મારાઓને ઉધાડી તરવારે મત્રીનુ કાસળ કાઢવા મોકલ્યા હતા તેઓ નગરમા પેઠા, ત્યા પહેલી દુકાન તબોળીની આવી તેમણે તબોળીને પૂછ્યું કે 'અહીંના રાજના મત્રી કયાં રહે છે ?' તબોળીએ આગળી ચીધીને કહ્યું કે 'પેલા બય તે મત્રી' પછી મારાઓએ ણીજી દુકાનદારને પૂછ્યું તો તેમણે પણ આગળી ચીધીને તે હજમને ઇતાવ્યો આથી મારાઓને ખાતરી યઈ કે 'પેલા બય છે, તે જ અહીંના રાજનો મત્રી છે' એટલે તેઓ એની પાછળ ચાલ્યા લોકો સમભ્યા કે આ

તો મત્રીના અગરક્ષક છે, તેથી આ રીતે તેની પાછળ પાછળ જાય છે

હવે જેવો હજમ એક શેરીમા દાખલ થયો કે મારાઓ તેના પગ તૂટી પડ્યા અને તેના ટૂંકડા કરી નાખી છૂટ્યા ત્યા પોલીસ આવી, પચનાસુ થયુ અને લોકોમા વાત વહેતી થઈ કે 'મત્રી મરાયો, મત્રી મરાયો'

આ બાબુ રાજા વિચાર કરે છે કે 'હજી સુધી અગરક્ષક પાછો કેમ ન ફર્યો ? શુ મત્રીએ તેને ઠાઠ દીધી નહિ હોય ? તે પગાર ખાય મારો અને સેવા કરે ધર્મની, એ હવે ચાલવા નહિ દઈ હુ પોતે જ તેની પાસે જઈ અને તેની ખબર લઈ લઉં'

રાજા ઘોડેસ્વાર થઈને ઉઘાડી તરવારે મત્રીના સ્થાન ભણી ચાલ્યો ત્યા રસ્તામા જુમ સાલણી કે 'મત્રી મરાયો' એટલે ઘોડા પરથી નીચે ઉતર્યો અને શેરીમા દાખલ થઈને જોયુ તો પોતાના અગરક્ષક હજમના ટૂંકડા થઈ ગયા છે અને તેની આગળીમા મત્રીની મુદ્રા ચમકી રહેલી છે

'આમ કેમ જન્યુ હશે ?' તેનો વિચાર કરતા રાજાને લાગ્યુ કે મત્રીમુદ્રા ગઈ, એટલે મત્રીએ આ કારસ્થાન રચ્યુ હશે પરંતુ આ એક લજ્જતું જ અનુમાન હતું લજ્જતા અનુમાનના કેવા લવાડા થાય છે, તે પણ તમને જણાવીએ

કથાતર્ગત રજપૂતાણીનું દષ્ટાંત

એક ગામની બહાર એક બાવાજી આવ્યા તે એક ઝાટ

ગ્રામી, તેની નીચે ધૂણી ધખાવીને ઝેઠા સાજના સમયે ગામની ત્રણ સ્ત્રીઓ આ જાડ નજીકના ફૂલે પાણી ભરવા આવી તેમા પહેલી પ્રાહણી હતી, બીજી રજપૂતાણી હતી અને ત્રીજી વાણિયણ હતી આ વખતે બાવાજી જાપ જપે છે અને તે પછી મોટેથી 'અગવી ભી અચ્છી, પીછલી ભી અચ્છી, બીચવી કેા જીતે કી માર' આ સાલળી પ્રાહણી અને વાણિયણ મોહુ' હાકી હસવા લાગી અને રજપૂતાણીને તો એવો પિત્તો ગયો કે ત્યાં બેઠુ પાછાડી પોતાના ઘરે પાછી ફરી

ઘરે પાછી ફર્યા પછી તેણે ન પેગબ્યો ચૂલો કેન કયો દીવો એક તૂટેલ ખાટલામા જેમ તેમ પડી રહી ગત્રે નોકરી પરથી તેનો ધણી ઘરે આવ્યો ઘરમા અધારુ બેઈ આશ્ચર્ય પામ્યો તેણે રજપૂતાણીના ખાટવા પાસે જઈને પૂછ્યુ કે 'આમ કેમ ? શુ તારુ વાઈએ અપમાન કર્યુ છે ?'

રજપૂતાણીએ કહ્યુ 'જેનો ધણી બાયવો હોય, તેનુ કાઈ પણ અપમાન કરે'

આ તો રજપૂતની જાત તે આવા વચનો જમ સાબળી રહે ? તેણે હાથમા તગ્વાર લીધી અને પૂછ્યુ કે કોણ છે તારુ અપમાન કરનાર ? જલદી તેનુ નામ લે હુ તેની ખબર લઈ છુ'

રજપૂતાણીએ કહ્યુ કે 'ગામ બહાર ફૂવા પાસેના જાડ નીચે એક જોગટો ઝેઠા છે તેણે મારુ હડહડતુ અપમાન કર્યુ છે' પછી બધી વાત કરી રજપૂતે કહ્યુ કે 'હમણા જ હું તેનુ માથુ ધડથી ચૂડ કરી આવુ છુ તુ જરાયે

રજપૂત કૂવા પાસે પહોચ્યો, ત્યાં જાડ નીચે બાવાજી આગળ દશ-બાર રજપૂતોની મડળી બામેવી હતી આથી સાહસ કરવું યોગ્ય ન લાગ્યું તે જાડની પછવાડે છૂપાઈ રહ્યો અને યોગ્ય સમયની રાહ જોવા લાગ્યો ધારે ધારે રજપૂતોની મડળી વિખરાઈ ગઈ અને બાવાજી એકલા પડ્યા, એટલે તે બોલવા લાગ્યા કે 'અગવી બી અચ્છી, પીછલી બી અચ્છી, બિચલી જો જુતે કી માગ' આ શબ્દો સાંભળી રજપૂત વિચારમાં પડ્યો 'અત્યારે અહીં કોઈ શી નથી છતાં આ બાવો આમ કેમ બોલતો હશે? માટે આમાં કંઈક રહસ્ય છૂપાયેલું છે, તેથી સાહમ કરવું નહિ'

પછી રજપૂતે બાવાજીની સન્મુખ આવી નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું કે 'આપ શું બોલી રહ્યા છો?' બાવાજીએ કહ્યું કે 'જો તો મારે સમજવાની વાત છે, પણ તારે જાણવી હોય તો કહું કે આપણી ત્રણ અવસ્થા છે બાલ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા અને વૃદ્ધાવસ્થા તેમાં પહેલી અને છેલ્લી અવસ્થા સારી છે, કારણ કે તેમાં આત્માને કંઈ વાધા આવતો નથી બાલ્યાવસ્થામાં સંસારનું અજ્ઞાનપણું હોય છે અને વૃદ્ધાવસ્થામાં સંસારનો પૂરો અનુભવ થઈ ગયો હોય છે, ઉપરાંત ઈન્દ્રિયો પણ શિથિલ થઈ ગઈ હોય છે, માટે પહેલી બી અચ્છી અને પીછલી બી અચ્છી એમ કહું છું વચલી યુવાવસ્થામાં ઈન્દ્રિયો તોફાની ઘોડા જેવી હોય છે, એટલે તેને કાબૂમાં રાખવાનું ધણું મુશ્કેલ હોય છે મતલબ કે તે આત્માને ખૂબ હેરાન કરે છે, એટલે તેને જુતે મારવી જોઈ જો, અર્થાત્ તેનું

નિયત્વ કરવું જોઈએ આથી કર્તુ છુ કે ' બિચ-ડીકા ભુત
કી માર '

આ શબ્દો નાભગના જ રજપૂત બાવાજીના ચર
લેખા પડ્યો અને કહેવા લા યો કે ' બાપજી ! મને શમા
આપો મારી સીએ આપના આ વત્રનો માલગ્યા હતા,
તેથી તેને ઘોર અપમાન લા યુ હતું, કારણ કે ત્રણ પત્તિ
હારીઓમા તે વચની હતી અને તેના અપમાનનો બદલો
લેવા માટે હું આપનુ ખૂન કરવા આવ્યો હતો, પણ આપે
જે શુભાનો કર્યો, તેથી મારા મનનુ પૂરેપૂરુ મમાધાન થઈ
ગયુ છે ' બાવાજીએ તેના માથા પર હાથ મૂક્યો, એટલે
રજપૂત ખુશ થઈ પોતાના ઘરે ગયો અને સીને બધી વાત
કરી સભગાવી તેના મનનુ પણ મમાધાન કર્યું

તારપથ' કે જોકે વાતમા બિડા ઉતર્યા વિના ભગનું જ
અનુમાન કરી લેવામા આરે તો મહા અનર્થ થાય છે પણ
શબ્દએ ભગનું જ અનુમાન કરી લીધુ હતું અને મનમા
મત્રીને જાનથી મારવાનો સકપ પણ કરી લીધા હતા

મૂળ કથા ચાલુ

આ તરફ મત્રી મનથી દંડ છે તેને મન દુનિયાહારી
કરના આત્માનો ધર્મ' પહેલો છે જે ધર્મની રક્ષા કરે તે
આબાદ થાય જે ધર્મની અવહેલના કરે તે બરબાદ થાય
આજે જગતમા ત્રાસ-ઉપદ્રવ-અચાતિનુ વાતાવરણ જામ્યુ છે,
તેનુ કારણ ધર્મની અવહેલના છે આખી દુનિયાનુ ભલ કરી

શકે એવી તાકાત ધર્મમાં રહેવી છે જો આપણે દિલમાં ધર્મને વસાવ્યો હોય તો તે આપણુ રક્ષણુ ડરી શકે છે, આપણને શરણુ આપી શકે છે ડહુ છે કે—

વ્યસનશતગતાના ક્ષેશરોગાતુરાણા,
મરણમયહતાના ॥ ત્વશોકાર્હિતાનામ્ ।
જગતિ ષટ્પદિધાના વ્યાકુલાના જનાના,
નરણમશરણાના નિત્યમેકો હિ ધર્મ ॥

‘ મે કંઠો કહ્યને પામેવા, ડલેશ અને રોગથી પીડાતા, મરણના ભયથી હતાશ થયેવા, ડુ ખ અને રોગથી રીખાતા, એમ બહુ રીતે બ્યાકુલ થયેવા આ જગતના અમહાય મનુષ્યોને ધર્મ જ નિત્ય શરણુભૂત છે ’

રાજા વિચાર કરે છે કે ‘ આ મત્રી ધર્મી છે, તેણે વગર વાઠે હજમને શા માટે માર્યો હશે ? હજમ તો મારો અગરક્ષક છે, ચીઠ્ઠીનેા ચાકર છે, મારા કહેવાથી તે મત્રી પામે ગયો, તેમા વાક હોય તો મારો છે મત્રીએ જો પોતાની તાકાત જ દેખાડવી હતી, તો માગ પર દેખાડવી હતી, પણ તેણે એડ નોડર પર હાથ શા માટે ઉગાથ્યો ? ’

ગુસ્સો બ્યારે ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેનો વેગ ઘણો હોય છે, પછી જેમ સમય બાય છે, તેમ તે ધીમે પડતો બાય છે આથી જ અનુભવીઓએ કહ્યું છે કે બ્યારે ગુસ્સો આવે ત્યારે પરિણામનો વિચાર કરવો, પણ ઉતાવળ કરવી નહિ અહીં વિચાર કરતા કેટલોક સમય નીકળી ગયો, એટલે રાજાનો ગુસ્સો કંઈક કંઠો પડ્યો તે વિચારવા લાગ્યો

આત્મા એ જોગે પ્રતીક્ષા]

જે 'મત્રી ન્યાયનીનિધી ચાવનારો છે, એટલે દે પ્રિય છે તે તેનો એકાએક વધ કરીશ તો ખૂ ફેલાશે અને મારે રાજ્યમા રહેવું ભારે ધર્મ પ્રથમ તો તેનો શુનો માળીત કરવો અને તે રમકતુ ખૂન કરનારા મારાઓને પકડી મરણ પાનેથી માચી હકીકત જરૂર જાણી શકાશે.'

રાજાનો હુકમ થતા માણનો છુટા પગપાળા નામતા હતા, બ્યારે આ માણને થયેલા હતા, એટલે તેમણે યોગ વખત પકડી પાડ્યા અને ગણત મમલ જુ મ

રાજાએ નત્તાવાહી મવાને પૂછ્યું કે 'અગરક્ષક હજમને શા માટે માર્યો?' એને 'અમે તમારા અગરક્ષક હજમને નહિ પૂછવા છે તેના હાથમા ગહેવી સુદા તેની મિત્રી'

આ શબ્દો સાભળતા જ રાજાને ખ્યાલ આવી ગયો, હતા વધારે પૂછ્યું કે 'તમને આ કામ માટે મોકલેલો, નહિ તો ગરદન મારીશ' નામ આપી દીધા

આ સાભળી રાજા સ્તબ્ધ અને હજમ મત્રીપણાનો લહાવો લેવા જાય છે, તેના ધ્યાનમા આવી ગઈ પરંતુ નવેએ મત્રીને

મારા શા માટે મોકલ્યા ? એ પ્રશ્ન તેના મનમાં ઘોળાવા લાગ્યો. વધારે વિચાર કરતા તે સમજી ગયો કે મત્રી રાજ્યનો હિતસ્વી છે અને તે મારા હકમાં જરાય નુકશાન થવા દેતો નથી, જ્યારે આ મામતોને મારી પાસે મનમાં નુકરાવવું છે, તેથી તેમણે વચ્ચેનો કાટો કાઢવા આ તરફટ રમ્યું અને મત્રીને જઈલે હજામ માર્યો ગયો. જો મેં સાહસ કર્યું હોત તો શું થાત ? લોકા મને કેવો ગણત ?

રાજાની આખ ઉઘડી ગઈ તેને મત્રી માટે પહેલા કરતાં પણ વધારે માન થયું અને તે મનથી માનવા લાગ્યો કે મત્રીની ધર્મબુદ્ધિએ—મત્રીના પોમહે જ મને ભારે અપ કીર્તિથી ખરાબ્યો છે, જોલે તેણે હજામના હાથમાં રહેલી વીટી કાઢી લઈ પોતાની પાસે રાખી અને મત્રીની માફી માગી લઈ તેને પાછી આપવી એવો વિચાર કરી, મત્રીના નિવાસ લણી આગળ વધ્યો ખુલ્લી તરવાર હજી તેના હાથમાં એમને એમ રહેલી છે.

પોસહમાં જેઠેલો મત્રી ખારીમાંથી રાજાને ખુલ્લી તરવારે પોતાના લણી આવતો જુએ છે, એટલે તે પોતાને મારવા જ આવી રહ્યો છે, એવો ખ્યાલ કરે છે તેને ખજર નથી કે રાજા તેની માફી માગવા, તેને બેટવા, તેનો ઉપકાર માનવા આ તરફ આવી રહ્યો છે મત્રી પોતાના આત્માને કહે છે કે, 'તું આ પહેલાં લણી વખત મર્યો હોઈશ, પણ તે તો મોહને વશ થઈને કે પીળ નિમિત્તે મર્યો હોઈશ પર તું ધર્મના કારણે—ધર્મમાં અડગ રહીને હજી સુધી એકે વાર મર્યો નથી એટલે આ અવસર તારા માટે

અપૂર્વ છે તુ અડગ રહેજે જરાયે ગભરાઈશ નહિ અને માનજે કે રાજા તારો મિત્ર છે તે દુશ્મન નથી એ તો કેવળ નિમિત્ત છે તેના પર રોષ શા માટે કરવો? હે આત્મન! તું શાંતિ રાખજે, ધર્મ જ તને આ મ સારમાથી તારનારો છે મરવાથી તારે શા માટે ડરવું? મરને સે વો જરૂર છે, જો પાપી યા અધર્મી છે. તું નથી પાપી કે નથી અધર્મી તો મૃત્યુથી શા માટે ડરવું?

મત્રી આ રીતે આત્માને હિંતશિક્ષા આપી મજબૂત કરે છે, ત્યાં રાજા ઉપર આવે છે અને હાથમાની તરવાર મ્યાન કરીને નમસ્કાર કરતો કહે છે કે 'મત્રીશ્વર! તમારા ધર્મને કારણે તમે બચ્યા, હુ પણ બચ્યો અને મારું રાજ્ય પણ બચ્યું, માટે આ મત્રીમુદ્રાનો ફરી સ્વીકાર કરો આજથી તમારો પગાર બમણો કરી આપુ છુ વળી હવે પછી તમને ધર્મક્રિયા કરવામા કોઈ બાધ ન આવે તેની પૂરી ઠાળણ રાખીશ તમારી આ ધર્મક્રિયા પૂરી થયે તમે કામ ઉપ-ચડજો અને મને પણ તમારા જેવો ધર્મી બનાવજો'

આ શબ્દો સાંભળી મત્રી ઘણો ખુશ થયો તેની ખુશીનુ કારણ મત્રીમુદ્રા પાછી મળી કે પગાર બમણો થયો એ ન હતું, પણ રાજા પર ધર્મનો પ્રભાવ પડ્યો અને તે ધર્મ પ્રત્યે પ્રીતિવાળો થયો એ હતું

જો મત્રી ધર્મમા અડગ રહ્યો, તેની શ્રદ્ધા જરાયે અલિ-ન થઈ તો પોતે ઉન્નતિ પામ્યો અને રાજા ઉપર પણ ઉચ્ચ કરી શક્યો. જો તે દુન્યવી વિચારોમા ફતાઈને ધર્મથી

ગયો હોત તો ધર્મ પશુ ગુમાવત અને ચોતાનો જાન પણ
ગુમાવત માટે સુસ પુરુષોએ ધર્મમાં પુરેપુરો રસ લેવો
અને પ્રાણાતે પણ તેને છોડવો નહિ

ચોરાશી લાખ ચોનિના નામ વગેરે

હવે આપણે મૃગ વાત પર આવીએ ચોરાશી લાખ
ચોનિના નામો * શાસ્ત્રકારોએ આ પ્રમાણે ગણાવ્યા છે

૭ લાખ પૃથ્વીકાય	} આ બધી એકેન્દ્રિય જીવોની જાતિ છે
૭ લાખ અપૃથ્વીકાય	
૭ લાખ તેજકાય	
૭ લાખ વાઉકાય	
૧૦ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય	
૧૪ લાખ સાધારણ વનસ્પતિકાય	
૨ લાખ બેકેન્દ્રિય	
૨ લાખ તેકેન્દ્રિય	
૨ લાખ ચતુરેન્દ્રિય	

* ચોરાશી લાખ જીવોની સંખ્યા જીવવિચાર-પ્રકરણમાં નીચેની
ગાથાઓ જોવામાં આવે છે —

તદ્ ચરણી સ્વસ્થા જોષીણ હોદ્ જીવાણ ।
પુલ્વાણ ચરણદ્ પત્તેય સસ સત્તેવ ॥ ૪૫ ॥
દસ પત્તેય સરુણ, અઠદસ સ્વસ્થા હવતિ હચરેસુ ।
વિગલિદિગેસુ દો દો, ચરણો પચિદિ-તિરિયાણ ॥ ૪૬ ॥
અઠર અઠર નારય-સુરેસુ મણુજાણ અઠદસ હવતિ ।
સપિંકિયા ચ સત્તે, પુલ્લી સ્વસ્થા ઠ જોષીણ ॥ ૪૭ ॥

આત્મા એક ત્રોટા પ્રનાસી]

૪ લાખ દેવતા

૪ લાખ નારકી

૪ લાખ તિર્યચ પચેન્નિ ય

૧૪ લાખ મનુષ્ય

કુલ ૮૪ લાખ ચોનિ

આ ચોશરી લાખ ચોનિમાથી * નારકીની ૧ ગતિ, મનુષ્યની ૧ ગતિ તિર્યચોની ૧ ગતિ ગણતા કુલ આ છે દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યચ અને તેમા દેવતાની ગતિ મહુથી ઉત્તમ અને કનિષ્ઠ છે

*જેમાથી સમ્પિનો નાશ થયો નથી શક્તિએ કરીને સખન ટોચ ૩ તેડુ કહેવાય છે તેના મુખ્ય પ્રકારો નવ છે (૧) (૨) સચિત્તાચિત (૪) શીત (૫) ઉષ્ણ (૬) વિજન અને (૬) સજન-વિજન તેમા અપ્રદેશથી રહિત ચોનિ તે અચિત તે ચિત જેનો સ્પર્શ કંડો તે શીત જેનો સ્પર્શ ૩૨-નાક લાગમા શીત અને જેનો સ્પર્શ ૬૩-નાક લાગમા ઉષ્ણ તે સજન ઉષ્ણી હોય તે સજન ઉષ્ણી હોય તે

વૈદિક ધર્મ માં પણ યોગીની મર્યાદા ૮૪ લાખ મના-
યેલી છે તે આ પ્રમાણે

સ્થાવર વિશતેલ્લક્ષ, જલજ નવલક્ષકમ્

કૃમિક્ષરુદ્રલક્ષઙ્ગ, દશલક્ષઙ્ગ પશ્ચિન ॥

ત્રિંશલક્ષ પશૂનાં ચ, ચતુલક્ષ તયા નર ।

ત્તો મનુષ્યતા પ્રાપ્ય તત્ત કર્માણિ સાધયેત્ ॥

‘ વૃક્ષાદિ સ્થાવરયોગી ૨૦ લાખ, જલજનુયોગી ૬
લાખ, કૃમિયોગી ૧૧ લાખ, પશ્ચિયોગી ૧૦ લાખ, પશુયોગી
૩૦ લાખ અને મનુષ્યયોગી ૪ લાખ આ ચોરાર્શી લક્ષ-
યોગીના મનુષ્યયોગી પ્રાપ્ત કરીને શ્રેષ્ઠ કર્મો કરવા ’

છ પર્યાપ્તિ

આત્મા ચોરાર્શી લાખ જીવયોગીના પરિબ્રમણ કરે છે,
તેનો અર્થ એ નથી કે ત્યાં તે જાતનું શરીર તૈયાર હોય-
છે, તેમાં તે પ્રવેશે છે, પણ તેનો અર્થ એ છે કે તે ત્યાં
ઉત્પન્ન થઈને પોતાના કર્માત્મનાર દેહની રચના કરે છે તે
માટે શાસ્ત્રકારોએ ૧૧ પર્યાપ્તિનો જે ક્રમ વર્ણવ્યો છે, તે
બરાબર લક્ષમાં રાખવા જેવો છે છ પર્યાપ્તિમાં પહેલી આહાર-
પર્યાપ્તિ છે, બીજી શરીરપર્યાપ્તિ છે, ત્રીજી ઈન્દ્રિયપર્યાપ્તિ
છે, ચોથી આસોત્કૃવાસપર્યાપ્તિ છે, પાંચમી ભાષાપર્યાપ્તિ
છે અને ઝૂંટી મન પર્યાપ્તિ છે

પર્યાપ્તિનું અતરંગ કારણ કાર્મણ્ય યોગ ॥ અને બાહ્ય
કારણ પુદ્ગલગ્રહણ છે પુદ્ગલમાં રહેલ પરિણમનશક્તિને
ઉપયોગમાં લેવાની જીવની શક્તિ એનું નામ પર્યાપ્તિ છે,

પૂર્વસ્થાને ચોતાનો દેહ છોડી ચોતાની નવી આનુપૂર્વી, ગતિ, ભતિ, આદિ નામકર્મરૂપ * કાર્મણ શરીર અનુસાર નીન જન્મમે પ્રમા પહોચી સ્વભતિયોચ્ય દેહધારણ કરવા છવ જે શક્તિ વડે પુદ્ગલ શ્રદ્ધણ કરે છે, તેને આહારપર્યાપ્તિ કહેવામા આવે છે આહારપર્યાપ્તિ વગેરે પર્યાપ્તિઓ મર્વ છવો બીજા જન્મમા આવના જ શરૂ કરે છે તેમા આહારપર્યાપ્તિ પહેલા સમયે જ પૂરી થાય છે અને બાકીની પર્યાપ્તિઓ અતર્મુદ્ધર્તમા પૂરી થાય છે

આહારપર્યાપ્તિ વડે અન્ન કરેલ અને ખલરસ રૂપે થયેન પુદ્ગલમાથી ખલ-જમાર પુદ્ગલને ત્યાગી બીજા સાર પુદ્ગલને ધાતુરૂપે પરિણમાવી ગરીરનામકર્મ અનુસાર તેને દેહરચનામા રૂપાતર કરવા એ શરીરપર્યાપ્તિ છે

સાત ધાતુ રૂપે પરિણમાવેલ પુદ્ગલમાથી ઇન્દ્રિય યોચ્ય પુદ્ગલ શ્રદ્ધણ કરી ગતિ, ભતિ આદિ નામકર્મ અનુસાર દેહની ઇન્દ્રિયગચના કરવામા તેને રૂપાતર કરવા એ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ છે

સાતધાતુ રૂપે પરિણમાવેલ પુદ્ગલમાથી ઉદ્ભવ પામતી શક્તિવડે શ્વાસોચ્છવાસયોચ્ય પુદ્ગલ શ્રદ્ધણ કરી તેને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપે પરિણમાવી શ્વાસોચ્છવાસની લે-મૂક કરવી એ શ્વાસોચ્છવાસપર્યાપ્તિ છે

સાતધાતુ રૂપે પરિણમાવેલ પુદ્ગલમાથી ઉદ્ભવતી શક્તિવડે મનોવર્ગણના પુદ્ગલો અન્ન કરી તેને વચનરૂપે પરિણમાવી વચન રૂપે લે-મૂક કરવા એ ભાષાપર્યાપ્તિ છે

માતૃધાતુ રૂપે પરિણુમાવેલ યુગ્લમાથી ઉદ્ભવતી શક્તિ વડે મનોવર્જણના યુગ્લો અહં છુ કરી તેને મનરૂપે પરિણુમાવી, અવલંબીને, વિસર્જન કરવાની શક્તિવડે વિચાર, ચિંતન, મનન આદિ મનોવ્યાપારમા ઉતારવા એ મન પર્યાપ્તિ છે.

શરીરની રચના પ્રથમ થાય છે અને આત્મા તેમા પછી પ્રવેશે છે, એમ એ માનવામા આવે તો તે વ્યાજબી નથી, કારણ કે એ રીતે તો મર્ચીનમાથી બહાર પડતી ટીકડીઓની માફક યુગ્લોના બનેલા બધા શરીર મરખા જ હોવા જોઈએ, પણ તમે જુઓ છો કે તેમા કેટલો બધો તકાવત હોય છે કેઈ એમ કહેતું હોય કે જુદા જુદા વીર્ય અને રજને લીધે (ઉત્પાદક પદાર્થોને લીધે) આમ બને છે, તો એમ કહેવું પણ સુકત નથી, કારણ કે એક જ માતાપિતાથી ઉત્પન્ન થતા મતાનોના શરીર પણ રૂપરંગ, લાવણ્ય, આકૃતિ અને

જેન શાન્તોમા આકૃતિને માટે સ્થાન શરૂ થોગરેનો છે અને તેના છ પ્રકારો માનવામા આવ્યા છે (૧) સમચતુરસ્ત્ર બધા અંગો પ્રમાણેપેત અને લક્ષણયુક્ત (૨) ત્ર્યંગોષ્ઠપરિમિત ઉલ્લાસિની ઉપરનો ભાગ પ્રમાણેપેત અને લક્ષણયુક્ત પણ નીચેનો ભાગ પ્રમાણુ અને લક્ષણથી રહિત (૩) સાદિ-નાભીની નીચેના અંગો પ્રમાણેપેત અને લક્ષણયુક્ત પણ ઉપરના અંગો પ્રમાણુ અને લક્ષણથી રહિત (૪) નામન-દાય પગ મસ્તક ડોક પ્રમાણેપેત તથા લક્ષણુ યુક્ત પણ બીજા અંગો પ્રમાણુ અને લક્ષણથી રહિત (૫) કુબ્જ દાય, પગ મસ્તક અને ડોક પ્રમાણુ તથા લક્ષણથી રહિત પણ બીજા અંગો પ્રમાણેપેત અને લક્ષણથી યુક્ત (૬) હુ ડક-શરીરના બધા અંગો પ્રમાણુ અને લક્ષણથી રહિત

બાધાઓમા^૧ જુદી જુદી જાતના હોય છે, એટલે આત્મા દેહમા ઉત્પન્ન થતો નથી, પણ દેહને બનાવે છે અને પૂર્વકર્મ^૨ અનુસાર તેનું નિર્માણ કરે છે

દેહધારણક્રિયા

આત્માની આ દેહધારણક્રિયા વસ્ત્રધારણ જેવી છે તે માટે ભગવદ્ગીતામા કહ્યું છે કે—

વાસાસિ જીર્ણાનિ યયા વિહાય,
 નવાનિ ગૃહ્ણાતિ નરોઽપરાણિ ।
 તથા શરીરાણિ વિહાય જીર્ણા—
 ન્યન્યાનિ સયાતિ નવાનિ વૈહી ॥

‘જેમ મનુષ્ય જૂના વસ્ત્રો ત્યજીને નવા વસ્ત્રો ધારણ કરે છે, તેમ દેહધારી આત્મા, જૂના શરીરો ત્યજીને નવા શરીરો ધારણ કરે છે’

૧ જૈનશાસ્ત્રોમા શરીરના બાધાને મારિસ ઘયણ-સઠ વપરાયેનો છે અને તેના પણ છ પ્રકારો માનવામા આયા છે (૧) વજ્ર-મ્હુનલ-નારાય-સ ઘયણ-જે સાધામા મકંટબધ (એક પ્રકારનું બધન) તેને ફરતો પાગે અને તેની વચ્ચે વજ્ર જેવી ખીની મારેલી હોય (૨) મ્હુનલ-નારાય-સ ઘયણ-જેમા ખીની ન હોય પણ મકંટબધ અને પાટો હોય (૩) નારાય-સ ઘયણ-જેમા કેવળ મકંટબધ હોય (૪) અર્ધનારાય સ ઘયણ-જેમા અધ મકંટબધ હોય. (૫) ઠીવિકા-સ ઘયણ-જેમા મકંટબધ મિલકુલ ન હોય પણ બે સાધા ખીલીથી જડેના હોય. અને (૬) છેવટકું સ ઘયણ-જેમા સાધાઓ માત્ર એકબીજાને બાંધીને રહેલા હોય તીર્થકરો અને ચરમશરીરી પ્રથમ સ ઘયણવાળા હોય છે

આત્માની એક દેહધારણ કરીને છોડવા સુધીની ક્રિયાને આપણે ભવ કે અવતાર ગ્રહીએ છીએ આ ભવ કે અવતારની શરૂઆત ગર્ભધારણ કે જન્મથી થાય છે અને અત્યંત મરણથી આવે છે, એટલે આત્મા જન્મ્યો અને મર્યો એ શબ્દો સ્ત્રીપચ્ચાગિક છે જન્મ અને મરણ દેહના થાય છે, પણ આત્માના થતા નથી

આત્મા ક્યારે પણ જન્મતો નથી, એટલે તે અજ કહેવાય છે અને કદી પણ નાશ પામતો નથી, એટલે અવિનાશી કે અમર કહેવાય છે તે અરૂપી હોવાથી શસ્ત્રો વડે દેહાતો-લેદાતો નથી, અગ્નિ વડે ળળતો-પ્ર-જાતો નથી, પાણી વડે ભીજતો નથી કે પવન વડે સૂકાતો નથી * તે ગમે તેવી ઠકિન દિવાલો કે પહાડોને નિમિષમાત્રમાન-

*ભગવદ્ગીતાના બીજા અધ્યાયમા નિમ્ન પંક્તિઓ નજરે પડે છે -

મૈત્ર છિન્દન્તિ શલાખિ, નૈન દહતિ વાયવક ।

જ્વૈન ક્ષ્વદવત્પાપો ન શોષવતિ માદત ॥

‘આ આત્માને શરતો છેલ્લા નથી આને અગ્નિ બાળતો નથી આને પાણી બીજાવતું નથી અને પવન સૂકવતો નથી’

નઅહીં નિમિષમાત્ર શબ્દનો પ્રયોગ વસ્તુસ્થિતિ સર-તાથી સમ જવામા આવે તે માટે કરેલો છે વાસ્તવિક રીતે આત્મા નિમિષના અસખ્યાતમા ભાગે એકે એક બે કે ત્રણ સમયમા જ પોતાના મત-સ્થાને પહોંચી જાય છે આત્માની આ ચતિને વિમલગતિ કહેવામા આવે છે આત્માની સ્વાભાવિક ગતિ ઉર્ધ્વ છે તે ઉપર નચાવ્યું છે

ઓળંગી બધ છે અને કોઈ તેની રૂકાવટ કરી શકતું નથી. તેથી જ તે ચૌદ રાજલોકના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી ગમે ત્યા જઈ શકે છે.

આત્માનો પ્રવાસ, આત્માનું સમારપરિવ્રમણ જુદું જુદું થયું તે વચોની સખ્યાથી બતાવી શકાય છે. ૧૦૦૦ વર્ષ પહેલાં પણ તેનું સમારપરિવ્રમણ થઈ શકે, ૧૦૦૦ વર્ષ પહેલાં પણ ચાલુ હતું અને અજન્મ જન્મ સંસ્કાર પણ ચાલુ હતું તે માટે જે સમયનો પ્રિય સંસ્કાર પૂર્વે પણ ચાલુ હતું, એવે તે અનાદિ વસ્તુ સંસ્કાર કરી રહ્યો છે.

વ્યાખ્યાન ચોથું

પુનર્જન્મ

મહાનુભાવો !

શ્રુતસ્થવિર ભગવતે રચેલું શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, તેનું છત્રીશમું અધ્યયન અને તેમા અત્પસ સારી આત્માનુ વર્ણન તેના પરથી આત્માનો વિષય આવે છે

આત્મા એક મોટો પ્રવાહી છે અને તે અનાદિ કાળથી પોતાના કર્માનુસાર ચાર ગતિ અને ચારાશી લાખ જીવજોનિમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે આ પરિભ્રમણનો અંત ત્યારે જ આવે છે કે જ્યારે તે મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરે છે આ હંકીકત તમને ગત વ્યાખ્યાનમા વિસ્તારથી જણાવી છે, પણ કેટલાકને પુનર્જન્મ^x વિષે શકા છે, એટલે તે સખધી વિશેષ વિચારણા કરીશું

જેમને પુનર્જન્મ વિશે શકા છે, તેઓ એમ કહે છે કે ' જો અમારો પુનર્જન્મ થયો તોય તો અમને પૂર્વજન્મની વાતો યાદ કેમ ન રહે ? જ્યારે અમે પચીસ, પચાસ કે તેથી પણ અધિક વર્ષની વાતો યાદ રાખી રાકીએ છીએ, ત્યારે અમને પૂર્વજન્મની વાત પણ યાદ રહેવી જ નોઈએ કોઈ એમ કહેતું હોય કે અમારી યાદદાસ્ત એટલી તીવ્ર નથી કે આ બધું યાદ રહી શકે તો આ જગતમા એવી યાદદાસ્તવાળા માણસો પણ પડ્યા છે કે જે એક વાર

^x મૃત્યુ પછી ફરી જન્મ તે પુનર્જન્મ

જેવેલું કે એક વાર વાગેલું ભૂલતા નથી, તેમને પણ પૂર્વ જન્મની વાતો યાદ નથી, એટલે માનવાને કારણ છે કે પુનર્જન્મ જેવી ઝોંઝ વસ્તુ જ નથી.

પુનર્જન્મનો મિદ્ધાત સર્વજ્ઞકથિત છે

આ દહીવનુ અમે ઝરાઝર નિરાકરણ કરીશું, પણ તે પહેલાં એટલું જણાવવા ઇચ્છીએ છીએ કે પુનર્જન્મનો મિદ્ધાત કોઈએ ક'પેવો નથી, પણ જેઓ ભૂત, વત માન અને ભવિષ્યગણીન મર્વ પાચોના મર્વ પર્યાયોને (સ્વરૂપોને) સાક્ષાત્ જાણી-જોઈ શકે છે, તેમણે કયન કર્યો છે, એવે તે જન્યથા હોય જ નહિ એ મર્વજ મહા પુરુષો વીગરાગ હતા, એવે તેમને કોઈ પ્રત્યે શગ કે કોઈ પ્રત્યે દ્રેષ ન હતો. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તેમને આ જગતનો કોઈ પણ મ્વાર્થ ન હતો કે પોતાના જ્ઞાનમાં વસ્તુને જુએ એક પ્રકારની અને વર્ણવે બીજા પ્રકારની એટલે તેમણે વચનો જે પ્રકારે કહ્યા છે, તે પ્રમાણે જ તેને માનવા જોઈએ ધર્મશ્રદ્ધાણુ આત્માઓ તો એ વચનો એ જ પ્રમાણે મહત્વ કંઈ છે.

અનત જ્ઞાનીના વચનો પૈ વિશ્વામ ન રાખવો અ. પોતાની મામુલી—તુચ્છ જુદિ પર વિશ્વાસ રાખવો, એ કઈ જાતનું હહાપણ ? તમારે મોટી ઇમારત બાધવી હોય તો તમારું મન વિશ્વામ રાખો છે કે મનિનેની જાદુ દેવ ?

રોગનિવારણ કરવું હોય તો તમારી યુદ્ધિ પર વિશ્વાસ રાખો છો કે વૈદ્ય—હકીમ—ડોક્ટરની યુદ્ધિ પર ? જો આવી બાબતમાં તમે તમારી યુદ્ધિ પર વિશ્વાસ ન રાખતા એક કુશળ ઈજનેર કે કુશળ વૈદ્ય—હકીમ—ડોક્ટરની યુદ્ધિ પર વિશ્વાસ રાખો છો, તો તત્વની બાબતમાં તત્વપારગત એવા સર્વજ્ઞ ભગવત પર વિશ્વાસ કેમ રાખતા નથી ?

સર્વજ્ઞ ભગવતે સ સારને ભવમમુદ્ર કહ્યો છે, તેનો અર્થ એ છે કે ભવની સ ખ્યા સમુદ્રમાં રહેવા જલબિંદુઓની જેમ અનત છે આ ભવની અનતતા પુનર્જન્મને માન્યા સિવાય શી રીતે ઘટી શકે ? જો દર્શી જન્મ થતો હોય તો જ ભવની સ ખ્યા અનેક-અમ ખ્યાત-અનતમુધી પહોંચે વળી પુણ્ય-પાપનો એટલે સારા અને ખોટા કર્મોનો ભોગવટો કરવા માટે ભવને અમુક ગતિમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે, એમ પણ તેમણે કહેલું છે, તે પુનર્જન્મ સિવાય શી રીતે સ ભવી શકે ? વિશેષમાં એ સર્વજ્ઞ મહાપુરુષોએ પોતાના પૂર્વભવોની હકીકત નિસ્તારથી કહેવી છે, તેમાં પણ પુનર્જન્મ હોવાની ખાતર થાય છે જો પુનર્જન્મ જેવી કોઈ વસ્તુ જ ન હોય તો એ મહાપુરુષો પૂર્વભવોનું વર્ણન શા માટે કરે ? યુદ્ધે પણ પોતાના પૂર્વભવોનું વર્ણન કરેલું છે અને હિંદુ મહર્ષિઓએ પણ પૂર્વભવની અનેક કથાઓ કહેવી છે આ રીતે આમ સમ્પ્રતિ તો પુનર્જન્મમાં ૬૬ શ્રદ્ધા ધરાવનારી છે

કોઈ પણ વસ્તુ ત્રણ પ્રકારે મિદ્ધ થાય છે શ્રુતિથી (સામ્પ્રમાણ્યથી), યુક્તિથી (દલીલોથી) અને અનુભૂતિથી (અનુભવ પરથી) તેમાં શ્રુતિની વાત પણ આપણે કરી ગયા હવે આવીએ યુક્તિ પર

પુનર્જન્મ માનવના કારણો

પૂર્વજન્મની વાત યાદ નથી, માટે પુનર્જન્મ નથી, એમ કહેનારને આપણે પૂછી શકીએ કે 'તમને ગર્ભની વાત યાદ છે ખરી ? જો ગર્ભની વાત યાદ હોય તો કહી મતાવો ' તે શું જવાબ આપશે ? ' ગર્ભની વાત યાદ નથી, ' એ જ કે બીજો કઈ ? જો ગર્ભની વાત યાદ નથી તો તમે ગર્ભને માનો છો કે નહિ ? તમે જર્ભમાથી ઉત્પન્ન થયા કે બા જગતમા એમને એમ પટકાઈ પડ્યા ? એનો પણ જવાબ આપો

આ જ તમા જેટલા મનુષ્યો જન્મ્યા છે, તે બધા એક વાર માતાના પેટમા હતા, નીચે માથુ અને ઉપર પગ, એ રીતે નવ મામથી પણ અધિક મમય તેમા લગ્કયા હતા એ હતી અધારી કોટડી ! અને તેમા હતી અનાજને પણ પચાવી દે એવી ઉત્ક્ર ગરમી ! ઉપરાત ત્યા મોડુ દેવવી લેવાનુ મન થાય એવી દુર્ગંધ પણ હતી ! રહેવાનુ હતુ ખરાખર જકડાઈને, ન હાથ લાગે થાય કે ન પગ ટુકો થાય પણ ગર્ભમાયા બહાર આવ્યા પછી એકદમ પલટો થયો અને આપણે એ બધુ ભૂલી ગયા તેથી એમ કહેવાશે ખરૂં કે આપણે ગર્ભમા હતા જ નહિ ?

જો મનુષ્યને ગર્ભાવસ્થાનુ આ દુ ખ યાદ રહે તો ફરી ગર્ભમા આવવાનુ પસંદ કરે જ નહિ, પણ મનુષ્ય એ બધુ ભૂલી જાય છે અને જે નવું જીવન પ્રાપ્ત થયુ છે, તેમાજ આનંદ માને છે

આપણુ જીવન નદીના બે કિનારાને જોડતા પુલ જેવું છે તેમા એક કિનારાને આપણે જન્મ કહીએ છીએ અને

ખીન કિનારાને મરણ કહીએ છીએ વાસ્તવિકતાએ કોઈ તદાવત નથી એકમા આનવાનુ છે, ખીલમા જવાનુ છે આવનાર પૂર્વમા મરીને જ આવે છે અને જનાર પણ મરીને જ જાય છે પણ આપણે જન્મવખતે વાલ વગાડીએ છીએ, મીઠાઈઓ વહે ચીએ છીએ અને મોટો ઉત્સવ માડીએ છીએ, જ્યારે મૃત્યુ વખતે રોકકળ કરીએ છીએ ને દિવનો સુધી શોક પાળીએ છીએ આનુ કારણ શું ? આપણો રાગ, આપણો સ્વાર્થ કે ણીણુ કઈ ? રાગ અને દ્વેષ એ જે જ આપણને આ મ સારમા રખડાવનારા મહાન શત્રુઓ છે, છતાં આપણે તેની મોખત મૂકતા નથી, એ શુ ઓછુ ખેદજનક છે ?

મનુષ્ય ગર્ભાવસ્થાનુ દુ ખ બહાર આવતા કેમ લૂલી જાય છે ? તે પણ તમને મમજાવવા માગીએ છીએ મરણ પથારીએ પડેલા માણસ એમ કહે છે કે ‘જે હું બચીશ તો ધર્મ કરીશ ’ પણ તે ખરેખર બચી જાય તો શુ કરે છે ? માદગીમા જે અનેક પ્રકારનુ દુ ખ લોગવવું પડ્યુ હતું, તેમાથી છૂટકારો થયાનો આનંદ માણે છે અને એ આનંદમા પાતે કરેલી સકંપ લૂલી જાય છે

તમે એક હોડીમા બેઠા હો અને પવનનુ તોફાન થતા હોડી ડગમગવા લાગે, ત્યારે શુ કહો છો ? ‘હે પ્રભુ ! મને બચાવો ! હે શાસનદેવ મારી રક્ષા કરો ! હે ચક્રેશ્વરી માતા ! મારી વારે ધાઓ હે પદ્માવતી માતા ! આ પવનના તોફાનને શાત કરી દો ’ વગેરે વગેરે પરતુ પવનનુ તોફાન પસાર થઈ ગયા પછી તમે એ બધાને કેટલા યાદ કરો છો ? બે-ચાર

વાગ નામ લેવું એ યાદ કર્યા ન કહેવાય દિલમા બરાબર
રહ્યુ અથવા ત્યારે યાદ કર્યા કહેવાય આવી રીતે યાદ ડેટલી
વખત કો? છે ?

ઠોડી જુવાનનુ મરણ થાય છે અને તમે આબરુ
જાઓ છો, ત્યારે તમારા મનમા કેવા વિચારો આવે છે
'અરે! આ સસાર છે' અત્યુ કોઈને મૂકતુ નથી
પણ વહેતુ-મોડુ આ રીતે જુવુ પડશે, માટે હું મૂકું
ખુ ડોડીને ધર્મના આરાધનમા જ લાગી જાયું
આબડીને પાછા આવો છો ને બ્યવહારમા શરૂ કરો
તેમાનુ ડેટલુ યાદ રહે છે? એ જ ખાન, એ જ રુજ કે
જ રહેણી અને એ જ ડરણી! પણ પૂવ જુ મૂકું
છે અને પેવો સમજાનિયો વેરાગ્ય ભૂલાવે છે

નાનુ બાળક એક સમકડાથી રમે છે એ સમજાવે છે
છે, પણ તેને આચકીને વધ લેવામા આવે છે
છે અને તોફાન કરે છે પરતુ એ તેને કેટલું સમજાવે
સમકડુ હાથમા મૂકી દઈએ તો તે રુજ રુજ કે અને
તેનાથી સમવા લાગે છે, એટલે પહેલું સમજાવે છે
છૂટી જાય છે તે જ રીતે મનુષ્યને સમજાવે છે
છે, એટલે તે ગર્ભાવસ્થાનુ હજુ સમજાવે છે

ગર્ભાવસ્થામા બાળક કોઈ સમજાવે છે
સ બધી એક કિસ્સો યાદ આવે છે
શ્રીનુ પેટ વધ્યુ ડોક્ટરે માન્યું કે તે છે
સારા સારા ડોક્ટરોને ગોલગરુ મૂકે

તપાસીને એકીમતે બહાર ક્યું કે 'આના પેટમા ગાઠ છે, તે દૂર કરવા ઓપરેશન કરવું પડશે '

ઓપરેશનની તૈયારીઓ થઈ દહીં અને ઓપરેશન ટેબલ પર સુવાડવામા આવી હવે તે જ વખતે મીરજના એક પ્રખ્યાત ડોક્ટર કોઈ કામપ્રમગે અમદાવાદ આવ્યો હતો તેની ફી એક હજાર રૂપિયા હતી તેના આવવાની આ ડોક્ટરને ખબર પડી, એટલે તેને જોતાવીને સલાહ લેવાનું નખી ક્યું પત્ની ખ તેને ઘણો પ્રેમ હતો તે સારી થતી હોય તો હજાર રૂપિયા એ તેને મન મોટી વિમાત ન હતી

તેણે મીરજના ડોક્ટરને જોલાવ્યો અને એ સીનુ પેટ ભેડુ પછી તે હસતા હસતા કહેવા લાગ્યો કે 'તમે આ શું કરી રહ્યા છો ?' પેલા ડોક્ટરે પણ મનમા હસવા લાગ્યા તેઓ વિચાર કરે છે કે 'કેવો મૂર્ખ છે ? આટલું પણ સમજતો નથી ?' પછી પ્રકટ રીતે જવાબ આપ્યો કે 'ઓપરેશન કરીએ છીએ' પેલાએ પૂછ્યું 'શાનું ?' ડોક્ટરેએ કહ્યું કે 'ગાઠનું' ત્યારે મીરજના ડોક્ટરે કહ્યું કે 'અરે ભાઈઓ ! આ ગાઠ નથી, આ તો ગર્ભ છે' આમ કહી તેણે સીનું પેટ પર ભૂગળી મૂકી બધાને બતાવ્યું કે બાળક પણ ગર્ભમા ઝીણુ ઝીણુ રહે છે

આ બેઈ અમદાવાદના ડોક્ટરે અસિયાલુ પડી ગયા ને તેઓએ આ સીનુ ઓપરેશન ક્યું હોત તો જે જીવની હાની થાત અને વધારામા પેલા ડોક્ટરનું જીવનું મુખી મહેલુ રહેત થોડા સમય પહેલા મીરજના ડોક્ટરની મનમા હાસી

કરનારાઓએ તેનો આભાર માન્યો. આ ક્રીએ પતી ગર્ભનું પાલન કર્યું અને પૂરા દિવસે પુત્ર જન્મ્યો.

મરણનું દુઃખ જન્મના દુઃખ કરતાં વધુ વધારે હોય છે એકટો—હજારો વીછી નટે અને જે જન્મના લોગવથી પડે તેવી યાતના મરણને કરતે કરતી પડે છે ત્યાંથી તે જન્મને માત્ર પ્રવેશ છે, મરણ કર્યા પછી મરણામણીમા ગર્ભનું દુઃખ એટલું વધુ પડેવાનું બધું જૂની બાલ છે.

જેઓ પચીસ વર્ષના વર્ષની વાન શરૂ કરે છે, તેમને તેમના વર્ષમાન જીવનના પહેલાં જન્મનાં હકીકતો પૂછીએ તો કહી શકાય ખરા કે તેઓ જન્મના જીવનના પહેલાં અને બીજા વર્ષની વાન શરૂ કરે છે અને બીજા વર્ષ હતું જ નહિ, એમ નેવું શકાય ?

આત્મા જ્યારે ગર્ભમા દેવ કે સૂક્ષ્મ રૂપે સોળતમા આવતો નથી, હતા એ જન્મનાં જન્મનાં ત્રણે લોભી તો ચોથો ૬૧ જેવો તેને આજ કાળી વાર માતાપિતાથી પણ વિદ્યે સ્વસ્ત્ર નેત્રે મમ્મલુશેઠ કૃપણ હતા, પણ તેને મનુ કૃષ્ણ ને વસુદેવ લોગી હતા અને તેને જન્મ પુનઃ જન્મ હતા બહાદુર માતાનો પુત્ર અને તેને જન્મ પુનઃ જન્મ બહાદુર મૂર્ખ પિતાનો પુત્ર અને તેને જન્મ પુનઃ જન્મ મૂર્ખ જોવામા આવે છે વગેરે. આજ કાળી દોય છે, તેના માટે શું કરે ? જન્મ પુનઃ જન્મ

હોઈ શકે કે આત્માએ જ્યારે આ દેહ ધારણ કર્યો, ત્યારે તે પૂર્વભવના મસ્કારોની કેટલીક મૂડી પોતાની સાથે લેતો આવ્યો હતો અને તે જ આ રીતે વ્યક્ત થઈ રહી છે

અહીં એ પણ જણાવી દઈએ કે આત્મા જ્યારે એક દેહ છોડીને બીજો દેહ ધારણ કરવા માટે ગતિ કરે છે, ત્યારે તેની સાથે આ મસ્કારોની મૂડી ઉપરાત તૈજસ અને કાર્મણ નામના બે શરીરો પણ હોય છે આ શરીરો અતિ સૂક્ષ્મ હોવાથી કોઈ તેની રૂકાવટ કરી શકતું નથી, એટલે આત્માની સાથે તે ગમે ત્યાં જઈ યાવે છે

પાચ પ્રકારના શરીરો

અહીં તમને પ્રશ્ન થશે કે શરીર કેટલી જાતના હોય છે ? એટલે તેનો ખુલાસો કરી દઈએ શાસ્ત્રદાર ભગવતે શ્રીપન્નપણાસૂત્રના કહ્યું છે કે—પચ સરીરા પણત્તા, ત જહા બોરાહિયે, વેલઙ્ચિય, બાહારય, તેયણ, કમ્મણ । જાની ભગવતોએ પાચ પ્રકારના શરીરો કહેલા છે, તે આ પ્રમાણે ઔદારિક, વૈકિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ

જે શરીર ઉદાર એટલે ઉત્કૃષ્ટ પુરુગણોનું અનેક હોય તે ઔદારિક કહેવાય અથવા અન્ય શરીરોની અપેક્ષાએ જે ઉચ્ચ સ્વરૂપવાળું હોય તે ઔદારિક કહેવાય અથવા જેનું છેદન, ભેદન, ગ્રહણ, દહન વગેરે થઈ શકે તે ઔદારિક કહેવાય

શાસ્ત્રમા ઔદારિકને માટે બોરાહિય શબ્દ છે, તે ઝરલ,

ઝરાલ કે ઓરાલ પરથી બનેલો છે તેમા સ્વલ નો અર્થ છે વિરલ, એટલે આ શરીર અન્ય શરીરોની અપેક્ષાએ સ્વપ પ્રદેશવાળુ છે, વિરલ પ્રદેશવાળુ છે ઝરાલ નો અર્થ છે C 12, એવે આ શરીર બધા શરીરો કરતા સ્થૂલ છે, એમ સમજવાનુ છે ઝોરાલ નો અર્થ છે હાડ—માસ એટલે જે શરીરમા હાડ—માસ વગેરે ટોચ તે ઔદારિક બાકીના શરીરોમા હાડ—માસ હોતા નથી

જે શરીર નાનામાથી મોટુ થવાની અને મોટામાથી નાનુ થવાની, અથવા જડામાથી પાતળુ થવાની અને પાતળામાથી જડુ થવાની અથવા એક રૂપમાથી અનેક રૂપ ધારણ કરવાની અને અનેક રૂપમાથી એક રૂપ ધારણ કરવાની વિક્રિયાને પામે તે વૈક્રિય કહેવાય દેવ અને નારકીઓને આવું શરીર જન્મથી હોય છે અને મનુષ્યને લબ્ધિથી પ્રાપ્ત થાય છે ઔદારિક શરીર આત્માથી છુટુ પડ્યા પછી પણ એવુ ને એવું રહી શકે છે, ન્યારે વૈક્રિય શરીર આત્માથી છુટુ પડ્યા પછી કપૂરની જેમ ડડી બાય છે—વિખરાઈ જાય છે

ચતુર્થપૂર્વધર * મુનિ સૂક્ષ્મ અર્થનો સ દેહ નિવારવા કૈવલી ભગવત પાસે જવા માટે અથવા તીર્થ કરની ઋદ્ધિ જોવાના હેતુથી તીર્થ કર પાસે મોકલવા માટે વિશુદ્ધ પુદ્ગલોનુ બનાવેલુ જે અવ્યાધાતી+ શરીર ધારણ કરે છે, તે આહારકે ઝહેવાય છે

* ચો પૂર્વને સૂત્ર અને અર્થથી જાણનાર ચતુર્થપૂર્વધર કહેવાય છે ચોપૂર્વ જે ધારમા અગ દષ્ટિવાલો એક ભાગ હતો અને તેમા અનેક ગૂ વિષાઓ હતી

+ કોઈથી વ્યાનાત—નાશ ન પામે તે અવ્યાધાતી આ શરીર પહાડ-પત્થર જેમ તે વસ્તુને જેદીને આરપાર ચાલ્યુ જાય છે

જે શરીર ખાધેલા આહારનું પચન કરવામા સમર્થ છે તથા તેજેમય છે અને હિમા આપનારુ છે, તે તૈજમ કહેવાય છે અને જ્ઞાનાવરણીયાદિ બાક કર્મોનો મમૂક જે આત્મ પ્રદેશમા એકતા પામેવો છે, તે કાર્મણુ શરીર કહેવાય છે

આ શરીરો ઉત્તરોત્તર સૂક્ષ્મ છે, એટલે ઔચરિક કરતા વક્રિય સૂક્ષ્મ છે, વેડિય કરતા આહારજ મૃદમ છે, આહારક કરતા તૈજમ સૂક્ષ્મ છે અને તૈજસ કરતા કાર્મણુ સૂક્ષ્મ છે

સ સ્કારનો મચય અને તેની સુધારણા

આત્મા શરીર દ્વારા ક્રિયા કરે છે અને તેના સ સ્કાર તેના પર પડે છે, એટલે સાન ક્રિયાના મારા સ સ્કાર પડે અને ખરાબ ક્રિયાના ખરાબ સ સ્કાર પડે છે જેઓ જ્ઞાનમ દિરે જતા હોય, દેવદર્શન કરતા હોય, મેવાપૂજા કરતા હોય, મદુશુરનો સમાગમ કરતા હોય, તેમની વ્યાખ્યાનવાણી સામળતા હોય, નતનિયમ ક્રતા હોય તથા સારા સારા ધાર્મિક પુસ્તકો વાચતા હોય તે ધાર્મિક બને છે અને જેઓ ખાનાપીવાની વાતમા જ મગશુ હોય તેઓ હોય, નવી નવી લોગસામગ્રી ચોષતા હોય, નાટકતમાશામા પોતાનો સમય વીતાવતા હોય તથા ગરાબી, ગજેરા કે જુગારી મિત્રોની સોબતમા ફર્યા હોય તે અધર્મી બને છે 'જેવો સગ તેવો રગ' એ કહેવત હુનિયામા પ્રસિદ્ધ છે

વસ્તુપાળ-તેજપાળનું દક્ષાત

સ યોગવત્તાત આ સ સ્કારો સુધરો પણ શકે છે વસ્તુ

પાળ અને તેજપાળ પટેલેથી ઉઠાર નહોતા પણ એક વખત સહકુટુંબ બાત્રાએ જવાનું થયું મિલકત ઘણી હતી, તે કેણુ સાચવશે ? એમ વિચારી સોનામહોરનો ચરૂ ભર્યો અને તે સાથે લીધો બાત્રામા ગમે ત્યા બંધ, ત્યા સાથે રાખે, પૂજા કરવા બંધ તો ચરૂ જોઈને બંધ અને પૂજા કરીને આવે ત્યારે ખાંભો જોઈ લે પૂનમા પણ ધ્યાન ચરૂમા રહે ખાતા, પીતા, ઉઠતા, બેસતા, નહાતા, ધોતા બધા વખત ચરૂની દીવર રાખે તેમની માતા સસ્કારી હતા તેનાથી આ સહનન થયું તેણે કહ્યું 'ખેટાઓ ! ઘડી ઘડી ચરૂમા ધ્યાન રાખો ઠા, તો યાત્રા શી રીતે થશે ? યાત્રામા તો ધર્મ કરવો જોઈએ, તે આ રીતે થાય નહિ આમા તો મોજની વૃદ્ધિ થઈ રહી છે'

પુત્રો વિનયી હતા તેમણે કહ્યું 'તો આ ચરૂનું શું કરીએ ?' માતાએ કહ્યું 'તેને વગડામા દાટી દો વગતી વખતે ત્યાથી લઈ લેને' માતાના આ વચનનો સ્વીકાર કરીને રાત્રિના સમયે બંને ભાઈઓ એ ચરૂ હાટવા વગડામા ગયા ત્યા થોડી જમીન ખોદી તો કેદાણી કેઈ નક્કર વસ્તુ સાથે અથડાઈ વિશે ખોણુ તો તેમાથી એક ચરૂ નીકળ્યો તે મોટા સુધી સોનામહોરથી ભરેલો હતો'

તેઓ બંને ચરૂ માતા પાસે લઈ ગયા માતાને લાગ્યું કે જ્યાંધિ વધી તેણે પૂછ્યું 'ખેટાઓ ! આ ચરૂ કેને ?' પુત્રોએ કહ્યું કે 'તેના માવિકની ખબર નથી' માતાએ કહ્યું કે 'જેમ તેનો ધણી તેને છોડી ગયો, તેમ તમારે પણ એને છોડી જવો પડ્યો કે નહિ ?' પુત્રો આ

જે શરીર ખાધેલા આહારનું પચન કરવામા સમર્થ છે તથા તેજોમય છે અને ઉષ્મા આપનાર છે, તે તૈજસ્ય કહેવાય છે અને જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મોના સમૂહ જે આત્મ પ્રદેશમા એકતા પામેલો છે, તે કાર્મણ્ય શરીર કહેવાય છે

આ શરીરો ઉત્તરોત્તર સૂક્ષ્મ છે, એટલે ઔચારિક કરતા વક્રિય સૂક્ષ્મ છે, વેક્રિય કરતા આહારજ સૂક્ષ્મ છે, આહારક કરતા તૈજસ્ય સૂક્ષ્મ છે અને તૈજસ્ય કરતા કાર્મણ્ય સૂક્ષ્મ છે

સ સ્કારનો મશય અને તેની મુધારણા

આત્મા શરીર દ્વારા ક્રિયા કરે છે અને તેના સ્કાર તેના પર પડે છે, એટલે સારા ક્રિયાના સારા સ્કાર પડે છે અને ખરાબ ક્રિયાના ખરાબ સ્કાર પડે છે જેઓ જિનમ વિશે જતા હોય, દેવર્ચન કરતા હોય, સેવાપૂજા કરતા હોય, મનુશુભનો સમાગમ કરતા હોય, તેમની વ્યાખ્યાનવાણી સામળતા હોય, નતનિયમ કરતા હોય તથા સારા સારા ધાર્મિક પુસ્તકો વાચતા હોય તે ધાર્મિક બને છે અને જેઓ ખાવાપીવાની વાતમા જ મશયુ ન રહેતા હોય, નવી નની લોગસામની શોધતા હોય, નાટકતમાશામા પોતાનો સમય વીનાવતા હોય તથા શરાબી, ગજેરી કે જુગારી મિત્રોની સોળતમા ફર્યા હોય તે અધર્મી બને છે 'જેવો સગ તેવો રગ' એ કહેવત હુનિયામા પ્રસિદ્ધ છે

વસ્તુપાળ-તેજપાળનું દષ્ટાત

સ યોગવશાત્ આ સ્કારો સુધરો પણ શકે છે વસ્તુ

પાળ અને તેજાગ પટેલેથી ઉગર નહોતા પણ એક વખત સહકુટુંબ બંધાએ જવાનું થયું મિલકત ઘણી હતી, તે કેણુ સાચવશે ? એમ વિચારી સોનામહોરનો નવ બરો અને તે સાથે હીધો બંધામા ગને ત્યા બંધ, ત્યા માથે રાખે, પૂજા કરવા લાયક તો ચરૂ જોઈને બંધ અને પૂજા કરીને આવે ત્યારે પાછો જોડે પૂજામા પણ ધ્યાન ચરૂમા રહે ખાતા, પીના, ઠસતા, બેસતા, નહાતા, ધોતા બધો વખત ચરૂની હીકર ગએ તેમની માતા સરકારી દુના તેનાથી જા સહન ન થયુ તેણે કહ્યુ 'જેટાઓ ! ઘડી ઘડી ચરૂમા ધ્યાન ગએ છે, તો યાત્રા શી રીતે થશે ? યાત્રામા તો ધર્મ કરવો જોઈએ, તે આ રીતે થાય નહિ આમા તો શેષની વૃદ્ધિ થઈ ચૂકી છે'

પુત્રો વિનયી હતા તેમણે કહ્યુ 'તો જા ચરૂનું શું કરીએ ?' માતાએ કહ્યુ 'તેને વગવામા દાટી દો વગની વખતે ત્યાથી લઈ લેને' માતાના આ વચનનો સ્વીકાર કરાને રાત્રિના સમયે જન્ને જાઈએ એ ચરૂ દાટવા વાડામાં ગયા ત્યા થોડી જમીન ખોદી તો કોદાગી કોઈ નક્કર વસ્તુ સાથે અથગઈ વિશેષ જોણુ તો તેમાથી એક ચરૂ નીકળ્યો તે મહો સુધી સોનામહોરથી ભરેલો હતો'

તેઓ જન્ને ચરૂ માતા પાસે લઈ ગયા માતાને લાગ્યુ કે ઉપાધિ વધી તેલે પૂછ્યુ 'જેટાઓ ! આ ચરૂ કોનો ?' પુત્રોએ કહ્યુ કે 'તેના માલિકની ખબર નથી' માતાએ કહ્યુ કે 'જેમ તેનો ધણી તેને છેડી બધો, તેમ તમારે પણ એને છેડી જવો પડશે કે નહિ ?' પુત્રો આ

મર્મ સમજી ગયા તેમણે એ ચરૂ જમીનમા દાટયો નહિ, પણ તેમા રહેલી લક્ષ્મી છૂટા હાથે સુકૃતમા વાપરવા માડી અને ધીજી પણુ ઘણુ ધન મારા કામોમાં વાપરી દાનેશરી તરીકે પ્રખ્યાત થયા તાત્પર્ન કે નિમિત્ત મળતા મનુષ્યના સ સ્કારોમા પરિવર્તન થાય છે

સ સ્કારથી સ્વભાવ ઘડાય છે અને સ્વભાવ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ થાય છે આ રીતે ણાજાના જુદા જુદા સ્વભાવ અને જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓનુ રહસ્ય પૂર્વજન્મના સ સ્કારોમા રહેલું છે આ રીતે યુક્તિથી પણ પુનર્જન્મ સિદ્ધ થાય છે

પુનર્જન્મ કહેનારા મનુષ્યો મળી આવે છે

હવે આવીએ અનુભૂતિ ઉપર આ જગતમા દરેક સમયે એવા કેટલાક મનુષ્યો મળતા રહ્યા છે કે જેમને પૂર્વજન્મ જ્ઞાન થયુ હોય આધુનિક યુગમા પણ એવા દાખલાઓ જોવામા આવે છે અને તે વર્તમાનપત્રોના પૃષ્ઠ પર પ્રકટ થતા રહે છે તમારામાના ઘણાખરાયે તે વાચ્યા હશે

પ્રશ્ન—પણુ એવા દાખલા કેટલા ?

ઉત્તર—એવા દાખલા ભલે લાખોમા બેચાર હોય, પણ તે પુનર્જન્મ સાબીત કરે છે, એલે તેની મહત્તા ઘણી છે આવો એક દાખલો અમને યાદ છે, તે તમને જણાવીએ છીએ

પાટણ પાસે ચાણુસ્મા નામે એક ગામ છે ત્યા એક છેકરને પૂર્વજન્મ જ્ઞાન થયુ તેણે કહ્યુ 'હુ પૂર્વજન્મમા પાટણ શહેરમા અમુક લક્ષ્મીમા રહેતો હતો મારુ નામ કેવલચંદ્ર હતું' આ વાતની ખાતરી કરવા લોકો તેને પાટણ

લઈ ગયા ત્યા જે રસ્તેથી તેના ઘરે જવાતું હતું તે રસ્તે તેણે ખતાવી દીધા અને ઘર પણ જોગખી બતાવ્યું તથા તેની જે જે નિશાનીઓ બતાવી, તે પણ ગધી માગતી આવી. ત્યા તેના ઓકરાનો ઓકરા મળિલાલ નામનો હતો, તેને પણ જોગખી દીધા

એવે અનુભૂતિથી પણ પુનર્જન્મની વાતને સબળ ટેકા મળે છે, તેથી પુનર્જન્મના સિદ્ધાંતમા કોઈ શકા રાખવા જેવી નથી x

x નિસિદ્ધ એની ભેદ છે 'Reincarnation - પુનર્જન્મ' નામનું એક મહત્વપૂર્ણ પુસ્તક લખ્યું છે તેમાં અનેક દાખલા-દલીલોથી

વ્યાખ્યાન પાઠ્ય

આત્માની અખડતા

મહાનુભાવો !

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના છત્રીશમા અધ્યયનમાથી ઉપસ્થિત થયેલો આત્માનો વિષય આગળ ચાલે છે તેમા આત્માની અખડતા વિષે વિવેક કરવાનું છે આ વિચરને પસંદ કરવાનું કારણ એ છે કે આત્માની અમરતાને આત્માની અખડતા સાથે નિકટનો સબંધ છે જો આત્માની અખડતા દિલમા ન વસી, તો આત્માની અમરતા પણ દિલમા વસવાની નહિ, અને આત્માની અમરતા દિલમા ન વસી તો સ્થિતિ ચાર્વાકો * જેવી જ થવાની જો આત્મા રહેવાનો નથી તો પાપપુણ્યનું ફળ ભોગવવાનું કોને ? અને પાપ પુણ્યનું ફળ ભોગવવાનું ન હોય તો તેનો વિવેક કરવાનું પ્રયોજન શું ? એટલે આત્મા નિત્ય છે, અમર છે, એ વાત અતરના અણુએ અણુમા ઠમવાની જરૂર છે તેની પુષ્ટિ માટે જ આજના આ વિષયની પસંદગી છે

અખડની વ્યાખ્યા

અખડ કોને કહેવાય ? તે પહેલું વિચારીએ. જેના

* ખીજ વ્યાખ્યાનમા દેહાત્મતાદીઓનો જે ઉલ્લેખ છે, ચાર્વાકનામે હતો તે નાસ્તિક સિદ્ધાન્તથી દોરાથી કાઢીને કહેવો હોય તો તેની ઉપમા અપાય છે

ખંડ એટલે ટુકડા ન થાય તે અખંડ કહેવાય. વિશેષતાથી કહીએ તો જે વસ્તુના એક, બે, ત્રણ અથવા ન્યૂનાધિક રૂપમા, પરિભાણમા, આકારમા કે અન્ય સબાન્ય પ્રકારોમા કોઈપણ ક્રિયાથી ટુકડા ન થઈ શકે તેને અખંડ કહેવાય.

આત્મા સદા અખંડ રહે છે

વસ્ત્રાદિ કાલાતરે કાટે છે, તૂટે છે અને તેના ખંડ ખંડ ટુકડા થઈ જાય છે પણ વસ્ત્રાદિ તદ્દન નવા હોય અને તેના ટુકડા કરવા ધારીએ તો ચીરીને, કાઢીને કે તોડીને કરી શકીએ છીએ પણ આત્માની યિતિ આથી તૂટી છે. ગમે તેટલો કાલ જવા હતા તેનો કોઈ પ્રદેશ + તૂટે નથી, છૂટો પડતો નથી કે તેના સ્વરૂપમા કોઈ ન્યૂનાધિક્ય ધર્તુ નથી પણ તેના પર ગમે તેવી ક્રિયા કરવામા આવે કે ગમે તેવો પ્રયોગ કરવામા આવે તો પણ તેના ખંડ કે ટુકડા થતા નથી 'નન છિયન્તિ શ્ચાણિ, નૈન દરતિ ક્ષ્ણમ્' વગેરે વચનો તેની આ અખંડતા-અમરતાના કામ્બેજી શબ્દો સાથા છે આનો અર્થ એમ સમજવાનો છે કે અખંડ ક્ષણ કાલમા અખંડ હતો, વર્તમાન કાળે પણ અખંડ કે અવિધ્યમા પણ તે અખંડ જ રહેશે.

તમે કહેશો કે 'હાર્થીના શરીરમા પ્રવેશ કરે ત્યારે શું થાય છે? શરીર ધણ મોટું હોય છે અને કીડીના શરીરમા પ્રવેશ કરે ત્યારે શું થાય છે? ત્યારે શું થાય છે?'

+ આત્માના અનિ સ્વરૂપ જાણવું છે.

હોય છે, તેથી હાથીના શરીરમા રહેલો આત્મા જ્યાં સુધી ખડ રૂપ ન બને ત્યાં સુધી કીડીના શરીરમા શી રીતે લાખલ થઈ શકે ? પરંતુ આવો પ્રશ્ન આત્માનું સ્વરૂપ નહિ સમજવાને લીધે જ મનમા ઉઠે છે

આત્મા મ કોચ-વિસ્તારના ગુણુવાળો છે

આત્મા જેમ અખડ છે, તેમ સ કોચ-વિસ્તારના ગુણુવાળો પણ છે તેથી મોટા અને નાના બધા શરીરમા તેમની અવગાહના પ્રમાણે વ્યાપીને રહે છે એટલે હાથીના શરીરમા રહેલો આત્મા કીડીના શરીરમા પ્રવેશ કરે ત્યાં સ કોચાય છે, પણ ખજિત થઈને નાનો બનતો નથી એ વસ્ત્રની ધડી કરીને તેને નાનું બનાવીએ તો તેનો મ કોચ ક્યો કહેવાય, અને તેને કાઢીને નાનું બનાવીએ તો તેને ખડ ક્યો કહેવાય, તેનું ખડન કર્યું કહેવાય સ કોચ અં ખડન વચ્ચેનો આ તફાવત હવે તમારા લક્ષમા બરાબર આવી ગયો હશે

સ કોચ અને વિસ્તારનો ગુણુ મમજવા માટે દીપ પ્રકાશનું દ્વાર ઉપયોગી છે એક દીપને ૪૦x૪૦ ફૂટના ઝોરડામા મૂક્યો હોય તો તેનો પ્રકાશ તેટલી જગામ વ્યાપીને રહે છે, ૨૦ x ૧૦ ફૂટના ઝોરડામા મૂક્યો હોય તો તેનો પ્રકાશ તેટલી જગામ વ્યાપીને રહે છે અં ૧૦ x ૧૦ ફૂટના ઝોરડામા મૂક્યો હોય તો તેનો પ્રકાશ તેટલી જગામ વ્યાપીને રહે છે

કેમ થાય છે ? કોઈ હાથ પગ પર ટાકણી ઘોચે તો તરત દુ ખ થાય છે અને ચઢનાદિનો લેપ કરે તો સુખ ઉપજે છે એટલે આત્મા દેહથી અધિક પરિમાણવાળો પણ નથી અને સૂક્ષ્મ પરિમાણવાળો પણ નથી, પરંતુ દેહ જેટલા જ પરિમાણવાળો છે

એક શ્રોતા અહીં પ્રશ્ન કરે છે કે ‘ રજ્જીને ખેંચીને ખૂબ પહોળું કરીએ, અર્થાત્ તેનો ઘણો વિસ્તાર કરીએ તો તેના ટુકડા થઈ જાય છે, તેમ આત્મા કોઈ ઘણા મોટા શરીરમાં જાય અને ખૂબ વિસ્તાર પામે તો તેના ટુકડા થઈ જાય કે નહિ ? ’ તેનો ઉત્તર એ છે કે ‘ આત્માની શક્તિ ચૌદ રાજ લોકપર્યંત વ્યાપવા જેટલી છે, એટલે ગમે તેવા મોટા શરીરમાં વ્યાપવા છતાં તેના ટુકડા પડતા નથી ખડ થતો નથી ’

હવે બીજો શ્રોતા પ્રશ્ન કરે છે કે ‘ શરીરની મોટામાં મોટી અવગાહના ૧૦૦૦ યોજનથી કે ઈક અધિક હોય છે, * તેથી આત્માને વધારેમા વધારે ૧૦૦૦થી કે ઈક અધિક વિસ્તારવાનો પ્રસંગ આવે, પણ ચૌદ રાજલોક જેટલું તો કોઈ શરીર નથી, એટલે વિસ્તાર થવાનો પ્રસંગ શી રીતે આવે ? અને જો

* જોયગસદ્દસ્મહિમ્ન ઈન્દિયદેહમુક્ષોલ ॥ ૨૬૧ ॥

—શ્રી જુલ્તસમ્રાજ્યીસુત્ર

એકેન્દ્રિયનું ઉત્કૃષ્ટ દેહમાન હજાર યોજનથી કે ઈક અધિક હોય છે આ અવગાહના તેટલા જિડા જલાસયમા કમલ આત્મિને આશ્રીત માનેતી છે

એવો પ્રસંગ ન આવે તો આત્માની શક્તિ ચૌદ રાજ લોકમા વ્યાપવા બેટલી છે, તે શી રીતે જણાય ?

તેનો ઉત્તર એ છે કે શરીરની મોઝામા મોટી અવ ગાહના ૧૦૦૦ યોજનથી કઈક અધિક હોય છે, તે બગાબર છે, પણ ત્યારે આત્માને કેવલી મમુદ્ધાત * કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, ત્યારે આત્મપ્રદેશો શરીરની બહાર નીકળે છે અને તે ચૌદ રાજલોકપર્યંત વ્યાપે છે તે આ પ્રમાણે જો મર્વન કેવલી ભગવતને નામ, ગોત્ર અને વેદનીય એ ત્રણ કર્મની સ્થિતિ પોતાના આયુષ્યક્રમની સ્થિતિથી અધિક ભોગવવી બાકી રહી હોય તો તે કેવલી ભગવત ઉક્ત ત્રણે કર્મની સ્થિતિને આયુષ્યકર્મની સ્થિતિ બેટવી બનાવવા માટે પોતાના આત્મ પ્રદેશોને શરીર બહાર ઠાલી, પહેલે મમયે લોકાન્ત એટલે લોકના નીચેના છેડાથી ઉપરના છેડા સુધી ચૌ. રાજલોક પ્રમાણુ ઠીચે અને સ્વદેહ પ્રમાણુ બહાર આત્મપ્રદેશોનો દહાકાર રચે છે, ધીજે સમયે પૂર્વથી પશ્ચિમ અથવા ઉત્તરથી દક્ષિણુ લાખા લોકાત સુધી કપાટ આકાર બનાવે છે, ત્રીજે સમયે ઉત્તરથી દક્ષિણુ અથવા પૂર્વથી પશ્ચિમ આત્મપ્રદેશો લખાવી ધીજે

+ સમુદ્ધાતમા આત્મપ્રાણ અને કર્મની ઉદી પા મુખ્ય હોય છે (૮) યમા ન આવેના કર્મને આકર્ષિને ભોગવી લેવા તેનું નામ ઉદીરણા) તે (૧) વેદના (૨) માય (૩) મલુ (૪) વૈક્રિય, (૫) તેજસ (૬) આદાર અને (૭) કેવલી એમ સાત પ્રારે હોય છે તેમા પ્રથમના ૭ બહાર્યુ ટીવોને પ્રવેક અન્તમુદ્ધાતમાણુ હોવા છે અને છે તેા સર્વજોને આઠ સમપ્રમાણુ ટોણ છે આ સમુદ્ધાતતુ વિશેષ સ્વરૂપ દક્ક વગેરેમાથી જાળી લુ

કપાટાકાર એટલે મથાન આકાર (ચાર પાખવાળા રવૈયાનો આકાર) ણનાવી થોથે સમયે ચાર આતરા પૂરે છે, એટલે તે કેવલી ભગવતનો આત્માસ્વાત્મપ્રદેશો વડે સ પૂર્ણ લોકા કારામા વ્યાપ્ત થઈ બલ્ય છે, કેમ કે એક આત્માના પ્રદેશો લોકાકારા જેટલા છે

ત્યાર બાદ પાચમે સમયે આતરામા પૂર્વ સમયે પૂરેલા આત્મપ્રદેશો સ હરે છે, છઠ્ઠે સમયે મથાનના અર્ધ ભાગના આત્મપ્રદેશો મ હરે છે, સાતમા સમયે કપાટ સ હરી લે છે અને આઠમે સમયે ઢાકાર પ્રદેશો સ હરી આત્મા પૂર્વવત્ હતો તેમ સ પૂર્ણ સરીર-ચ થાય છે આ કેવલી સમુદ્ધાત પૂર્ણ થયા બાદ કેવલી ભગવત અન્તમુદ્ધૃત્ લુપ્તને મન-વચન-કાયાનો યોગનિરોધ કરીને મોક્ષગામી બને છે

એક શરીરમા આત્મા કેટલા ?

હવે એ બાબતું જરૂર છે કે એક શરીરમા એક આત્મા પણ રહે અને અનત આત્માઓ પણ રહે આપણા શરીરમા તેમજ ગાય-ભેસ-ઘોડા-હાથીના શરીરમા એક આત્મા હોય છે, માછલા-દેડકા-પતંગિયા-કુદા-કીડીમકોડી વગેરેના શરીરમા પણ એક આત્મા હોય છે, તેજ રીતે પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયના મૂળ, પાદડા, ળીજ, છાલ, લાકડુ, ફળ વગેરે અંગોમા પણ એક આત્મા હોય છે, પરંતુ સાધારણ વનસ્પતિકાયમા એક શરીરે અનતા આત્માઓ હોય છે ત્યા તેનુ માપ આગળના અસખ્યાતમા ભાગ જેટલુ હોય છે

‘ આટલા આત્માઓ એક સાથે શી રીતે રહી શકતી હશે ? તેઓ પરસ્પર ટકરાતા હશે કે નહિ ? પરસ્પર સંઘર્ષ થતો હશે કે નહિ ? તેઓ એક બીજાની અમરથી ખંડિત થતા હશે કે નહિ ? ’ વગેરે પ્રશ્નો તમારા મનમાં ઊભા હશે, પણ તેનું તરત જ સમાધાન કરીશું જેમ એક ઓરડામાં અનેક દીપકોના પ્રકાશો સાથે રહી શકે છે, તેમ એક શરીરમાં અનેક આત્માઓ સાથે રહી શકે છે આ દીપકોના પ્રકાશો એક જ ઓરડામાં સાથે રહેવા છતાં જેમ પરસ્પર ટકરાતા નથી, પરસ્પર સંઘર્ષ પામતા નથી કે એક બીજાની ખંડિત થતા નથી, તેમ એક શરીરમાં અનેક આત્માઓ સાથે રહેવા છતાં પરસ્પર ટકરાતા નથી, પરસ્પર સંઘર્ષ પામતા નથી કે એક બીજાની ખંડિત થતા નથી.

કોઈ એમ કહેતું હોય કે આ આત્માઓ પાણીમાં મીઠું ઓગળી જાય—ત્ય પામી જાય તેમ એક બીજામાં લય પામી જતા હશે, તેથી જ પરસ્પર ટકરાવાગતા નહિ હોય કે સંઘર્ષાદિ નહિ થતા હોય, તો એ કહેવું બ્યાજબી નથી દીપકના વિવિધ પ્રકાશો સાથે રહેવા છતાં જેમ પોતાનું વ્યક્તિત્વ જાળવી રાખે છે, તેમ અનેક આત્માઓ સાથે રહેવા છતાં પોતાનું વ્યક્તિત્વ જાળવી રાખે છે.

‘ દીપકના પ્રકાશો ગી રીતે પોતાનું વ્યક્તિત્વ જાળવી રાખે છે ? ’ એમ પૂછવામાં આવતું હોય તો કહીએ છીએ કે એ દીપકમાંથી કોઈપણ દીપકને બહાર લઈ જવામાં આવે

વાનુ કારણ એ છે કે તેમા અસ્તિ એટલે પ્રદેશોનો, કાય એટલે સમૂહ હોય છે જાલને અસ્તિકાય ન કહેવાનુ કારણ એ છે કે ભૂતકાલ તો નષ્ટ થયેલો છે અને ભવિષ્યકાળ અવિદ્યમાન છે, તેમજ વર્તમાનકાળ તો સમય માત્ર છે, એટલે તેમા પ્રદેશોનો સમૂહ સભવી શકતો નથી

આત્માનુ સ્વરૂપ સારી રીતે મમજવા માટે આ દ્રવ્યોનો સામાન્ય પરિચય મેળવી લેવો જરૂરી છે, એટલે તે મળધી અહીં થોડુ વિવેચન કરીશુ

(૧) ધર્માન્તિકાય એટલે ગતિમહાયક દ્રવ્ય (Medium of motion) તે મકલ લોકાકાશમા વ્યાપેલુ છે અને પદાર્થોને ગતિ કરવામા સહાય કરે છે જેમ માછલીમા તરવાની શક્તિ હોવા છતા તે જળ વિના તરી શકતી નથી, તેમ પુદ્ગલ અને આત્મા ગતિ કરવામા સમર્થ હોવા છતા ધર્માસ્તિકાયની સહાય વિના ગતિ કરી શકતા નથી

(૨) અધર્માસ્તિકાય એટલે સ્થિતિમહાયક દ્રવ્ય (Medium of rest) તે પણ સકલ લોકાકાશમા વ્યાપેલુ છે અને પદાર્થોને સ્થિતિ થવામા મહાય કરે છે જેમ મુનાકરમા સ્થિર થવાની શક્તિ હોવા છતા વૃક્ષની છાયા વિના તે સ્થિરતા કરી શકતો નથી, તેમ પુદ્ગલ અને આત્મા સ્થિર થવાને સમર્થ હોવા છતા અધર્માસ્તિકાયની સહાય વિના સ્થિર થઈ શકતા નથી

પ્રથમ ઘણા દાર્શનિકો નાા ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયના નિરૂપણુ અંગે જૈન દર્શનની મબલક કરતા હતા, પણ આધુનિક વિજ્ઞાને ધ્યેયની શોધ કરી અને ધ્વનિ વગે

આ પાથે દ્રવ્યો જડ એટલે ચૈતન્યરહિત છે અને છઠ્ઠું દ્રવ્ય આત્મા તે ચૈતન્યથી યુક્ત છે આ આત્મા મળ ધી આપણે કેન્દ્રલુક વિવેચન કરવાનું છે, પરંતુ અહીં પ્રાગ ગિક એટલું જણાવી દઈએ કે આત્માને ક્રમાવનાર પુદ્ગલ છે.

આત્માને ક્રમાવનાર પુદ્ગલ છે

સારો શબ્દ, સાડે રૂપ, સારી ગધ, ભોજન, વહાવો સ્પર્શ આત્માને ક્રમાવે છે ખરાબ, ડડવાં કે દુર્ગાં ધવાળી વસ્તુ આત્માને ક્રમાવી શકતી નથી તમને કોઈ ઠોર સ્પર્શવાળા ખાટલામા સૂવાડે તો સૂઓ ખરા ? સુકુમારીની વાત તો ઘણી જાણીતી છે ધનવાનની પુત્રાં હોવા છતાં તે કુરૂપ હતી તેને પરણવા કોઈ તૈયાર નહોતું અરે ! તેની નજીક જવા માટે પણ કોઈની તૈયારી નહતી છે તો ધનિષ્ટ પિતાએ તેને એક રસ્તે રખડતા ભીખારી માથે પરણાવી એ ભૂખ્યા, બેહોશ, ધરખાર વિનાના રજગતા ભીખારીને શેઠે ધન આપ્યું, મકાન-મિલકત આપ્યા, ગુહર જરિયાન વગેરે પહેરાવ્યા, પણ ત્યારે તે સુકુમારિકાને ભેટયો, ત્યારે તેનો અત્યંત અનિષ્ટ સ્પર્શ સર્વ પણ સહી ન શક્યો અને બધું છોડીને ભાગી ગયો *

ઈન્દ્રિયો અપજ ઘોડા છે તેને બહેકાવવો તો તમને ક્યાની ક્યા લઈ જશે ? તેને તો જિનેશ્વરના ઉપદેશરૂપી દોરડાથી બાંધી લેશે તો જ ઠેકાણું પડશે તે ઈન્દ્રિયોના વિષયમા લલચાયા તો દૂખ્યા સમજવે તે પ્રાચી દૂર ભાગવું જ સારું છે.

* રોપતે પૂર્વભાગમા સુકુમારિકા નામની શકની પુત્રી હતી તેની આ કથા છે

ઈન્દ્રિયોના સુખો ગુડરાળ જેવા છે અને આત્મિક સુખો
બરફી પેડા જેવા છે તે માટે એક દષ્ટાંત સાબળો

શેઠ અને ભટ્ટનું દુષ્ટાંત

મારવાડનો એક વેપારી શેઠ સામરે જવા નીકળ્યો.
સાસરુ પાચ કોશ દૂર સવાળમા આવવાનું શરૂ કર્યું કે દશ
વાગે બી કોશ પહોંચ્યો હવે માથે તડકો અને નીચે ગરમ
વેળું (રેતી) આ મરભૂમિમા માકડાના અને ડરડાના નાના
ઝાડો નિવાસ એક પણ ખાડ જેવા ન મળે આઠડાની છાયા
તો તેના પોતાનામા જ બેસી વ્યથ શેઠ મુઝાયા આગળ કેમ
જવું ? તેણે પાછા જોયું તો એક ભટ્ટનું ગાહું ચાલ્યું આવતું
હતું તેને ઠીક શખીને શેઠે પૂછ્યું ‘ ક્યા જાઓ એ ? ’
વેવાએ જવાબ આપ્યો ‘ આગળને ગામ ’ શેઠે કહ્યું ‘ હું
ચાક્રી ગયો છું તારા ગાડામા બેવા દઈશ ? ’

ભટ્ટે પણ શેઠની આ સ્થિતિનો લાભ લઈ પૂછ્યું ‘ શું
આપશો ? ’ ‘ શું જોઈએ તારે ? ’ શેઠે સામું પૂછ્યું ભટ્ટે
ઈસારાથી કહ્યું ‘ ખાવાનું ’ શેઠે તો જમાઈ તરીકે જવાના
હતા, એટલે તેમણે હા પાડી પવાએ વ્યું ‘ છાશ—રેતલો
નહિ ચાલે ગુડરાળ આપો તો ચાલું ’

હવે શેઠે જાણતા હતા કે જમાઈને દૂધપાક મળે, રળડી
પણ મળે, જે પકવાન—મિષ્ટાન્ન જોઈએ તે પણ મળે, પરંતુ
સસરાના ઘરમા ગુડરાળ ન મળે, ગરબુ કે તે ગરીબ લોગોનું
મિષ્ટાન્ન છે એટલે તેમણે વ્યું ‘ ગુડરાળ ડરતા ચે સારું
ખાવાનું આપીશ ’ પરંતુ ભટ્ટે કહ્યું, ‘ ના, શેઠ ! આ જગતમા

તેનાથી સારું કંઈ ન હોય મારે તો ગુડરાળ જોઈએ જો તે માટે કષ્ટ પૂવ થતા હો તો જોમવા દઉં, નહિ તો હું મારે આ આટ્યો ' ,

શેઠે સમય જોગણી તેની શગ્ત કષ્ટ પૂવ કરી. આમ ગાહામા જોમી શેઠ મામરે આવ્યા શેઠ ગાથે જાટને પક્ષ સત્કાર થયો શેઠને નવરાવ્યા—ધાવરાવ્યા અને સારે પેવા જાને પક્ષ નવરાવ્યો—ધાવરાવ્યો પક્ષ પેવાને એન ન પડે તેનું મન તો ગુડરાળમા જ જરાઈ ગયું હતું પરંતુ આ શેઠનું સાસરું હતું, એવે જોલાય નહિ એટલું તે સમજતો હતો.

જનેને જમવા જોમાડયા જરૂરી, પે ડા અને જીજી જાત જાતની વાનીઓ પીરસાઈ, પણ પેવી ગુડરાળ એટલે જોગણુ ગરમાણુ ન આવ્યું પીરમવા ધારેનું જાણુ પીરસાઈ ગયું, એટલે સાજાઓએ શેઠને કહ્યું કે ' જમવાનું ચાલુ કરો ' આ વખતે શેઠે જાટના સામુ જોયું અને ઈનારાથી જમવાનું ચાલુ કરવા કહ્યું, ત્યારે જાટે ઈનાગથી સામુ પૂછ્યું કે ' ગુડરાળ કમા ? ' શેઠે ઈનારાથી કહ્યું ' એ હમણા આવશે, તું ખાવા માક '

આથી જાટ જીજીયો તે મનમા વિચાર કરે છે કે ' બાર વાગ્યા સુધી મને ભૂખ્યો જોસાડી રાખી હવે આ ખૂણ અને ઢેશ આપે છે અને શરત પ્રમાણે ગુડરાળ નથી આપતો, માટે તેને જોઈ લઉ ' ,

શેઠે આ વસ્તુ યામી ગયા. પરંતુ સાજાઓની આગળ કંઈ જોલાય તેમ ન હતું હવે સાજાઓને જીજી જોરડામા મોકલવા શેઠે જોહામા કેમિયો મૂક્યો મારવાડનો રિવાજ

૭ કે મહેમાન જમવાનુ શરૂ કરે, પછી જ બીજાઓથી જમાય શેઠે જમવાનુ શરૂ કર્યું જાણી માળાઓ બીજા ચોરડામા જમવા માટે ચાલ્યા ગયા પોતાને ભૂખ્યો રાખી શેઠે જમવાનુ ચાલુ કર્યું, એ જોઈ જાટનો પિસ્તો ગયો ખેડૂત એ ખેડૂત તેણે ભેટ બાધી અને હાથમા ડાગ લીધી, પછી શેઠની પામે જઈને કહ્યું કે 'તમે જૂઠું જોડ્યા છો અને શરત તોડી છે, માટે તેના પરિણામ માટે દૈવાર રહો'

શેઠ પણ ગાલ્યા જાય તેવા ન હતો તેઓ જાલુગા હતા કે આ ગમારે હજી સુધી બરફી—પેડાનો સ્વાદ ચાખ્યો નથી, એટલે 'ગુડરાબ' 'બુડરાબ' ગોખ્યા કરે છે પણ એક વાર તેનો સ્વાદ ચાખશે, તો બધુ ભૂની જશે આથી તેઓ ઉઠ્યા અને જાળીયાથી બરફીનો એક મોટો ટુકડો લઈ જાળીયાથી પકડી તેણે જોવવા માટે ફાંડેવા મુખમા ખોમી દીધો હરે જાટ પેનો ટુકડો મોઢામાથી બહાર કાઢવાનો પ્રયત્ન કરે, તે પહેલા તો તેનો સ્વાદ તેની જીભને લાગી ગયો હતો, એટલે તેનો ગુસ્સો કંટો પડી ગયો અને ડાહ્યોડમરો થઈ પોતાની જગાએ બેસી ગયો શેઠ પણ પોતાની જગાએ બેસી ગયા

શેઠે હજી બે ત્રણ કોઝિયા ગળે ઉતાર્યા હશે, ત્યાં તો પેલા જાટની યાળીયા પીરમાયેલું બધું ખતમ શેઠે બધી વસ્તુઓ બીજી વાર મગાવી અને પોતે અડધુ પડધુ જમ્યા, ત્યાં પેલાની યાળી ફગી વાર ખતમ આ રીતે શેઠે જમી

રહ્યા ત્યા સુધીમા જેવો જાટ ચાર યાજી સરીને મીઠાઈ સફાઈ કરી ગયો હવે તે શેઠ પર ખૂબ ખુશ હતો તેણે પોતાની મૂછ મરડતા કહ્યું કે 'શેઠ ! હવે જ્યારે તમારે સાસરે આવવાનું થાય, ત્યારે મારે ગામ કહેવડાવી દેશો, તો હું ગાડુ જોડીને અરધી રાતે પણ ચાલ્યો આવીશ અને તમને સાસરે સારી રીતે પહોચાડી દઈશ '

' શેઠના પર જાટની આવી કૃપા ઉતરવાનું કારણ ઉત્તમ પ્રકારની મીઠાઈઓનો લહાવો હતું આત્માનું પણ આવું જ છે જેણે દુન્યવી સુખો રૂપી ગુડરાળનો સ્વાદ ચાખ્યો છે, પણ અત્મિક સુખરૂપી મીઠાઈઓનો સ્વાદ ચાખ્યો નથી, તેને જો શેઠ જેવા કેઈ ગુરુ મળી જાય અને આત્મિક ગુણોનો સ્વાદ લગાડી દે, તો પછી તે પેલા દુન્યવી સુખોરૂપ ગુડરાળ સામું જુઓ પણ નહિ, કારણ કે એ સુખો તેને બરબાદ કરનારાં છે, દુર્ગતિએ લઈ જનારા છે

જે ચીજનો રસ લાગવો જોઈએ, તે ન લાગે, તેની ઉપાધિ છે તમને સારું સારું ખાવાનો, પહેરવાનો, ઝાડી જગામા રહેવાનો, મસાર માડવાનો રસ લાગે છે, પણ રસ તો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ રત્નોનો લાગવો જોઈએ

ગુરુ આવો રસ લગાડવા માટે સૂત્રસિદ્ધાંતનું બ્યાખ્યાન કરે છે અને તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય પીરસે છે, ત્યાર લા પચાળી ઓની હાલત કેવી હોય છે, તે જુઓ

નિદ્રાની છાતી પર ચડી બેસનાર શેઠનું દષ્ટાંત

ગુરુ મહારાજનું વ્યાખ્યાન ચાલી રહ્યું હતું તે વખતે એક શેઠ સહેજ મોડા પડ્યા, પણ આગેવાન હોવાથી તેમને આગળ બેસાડવામાં આવ્યા અને વખતે કેવોક વિષય ચાલી ગયો હતો અને તરવજ્ઞાનની ઝીણી વાત દર્શાવી હતી, એટલે શેઠ તે પકડી શક્યા નહિ તેમની આખો બિધથી ઘેરાવા માંડી આથી ગુરુ મહારાજે પૂછ્યું ‘કેમ શેઠ બિધો છો?’

શેઠ જરા રમુજી દ્વંડવા તેમણે કહ્યું ‘ગુરુદેવ ! હું બિધતો નથી, પણ નિદ્રાદેવી આવવા માટે તૈયારી કરી રહી છે, તેથી હું આખા દરવાજા બંધ કરી રહ્યો છું.’

વ્યાખ્યાન આગળ ચાલ્યું અને શેઠ ઝોકે ચડ્યા આ જોઈ ગુરુ મહારાજે ફરી પૂછ્યું ‘કેમ શેઠ ! ઝોકા ખાઓ છો ?’ ત્યારે શેઠે કહ્યું ‘ગુરુદેવ ! હું ઝોકા ખાતો નથી, પણ નિદ્રાદેવી મને પૂછે કે હું અહર આવું ? એટલે તેને કહું છું કે આવી જ.’

શેઠની આ રમુજીથી વાતાવરણ જરા હાલુ થયું અને ગુરુ મહારાજનું વ્યાખ્યાન આગળ ચાલ્યું પરંતુ ઘોડી વારે શેઠ ઢળી પડ્યા, એટલે ગુરુ મહારાજે જરા મોટા મારે પૂછ્યું કે ‘કેમ શેઠ ! બિધી ગયા ?’ આથી શેઠ સફાળા જાગી ઉઠ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે ‘ગુરુદેવ ! હું બિધી ગયો ન હતો, પણ નિદ્રાદેવી આવી નહીં, તેથી તેની છાતી પર ચડી બેઠો હતો !’

આ જવાબથી જાણા શ્રોતાઓ હસી પડ્યા અને ગુરુ મહારાજને

જ્યાં સુધી તત્ત્વજ્ઞાનની જાળતમા રસ પડતો નથી, ત્યાં સુધી આવું બને છે, તેથી ભાગ્યશાળીઓએ તત્ત્વની વાતમા રસ લેવો જોઈએ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે 'બુદ્ધે ફલ તત્ત્વ વિચારણ ચ—બુદ્ધિયુ કલ તત્ત્વની વિચારણા છે' બધા તત્ત્વની વાતમા રસ લઈ રહ્યા છે, તે આનંદની વાત છે, પણ હજી વિશેષ રસ ટ્યો અને તત્ત્વજોધ પામી સાચો પુરપાથ કરવા માટે, એ અમારી ભાવના છે

વ્યાખ્યાન કહું

આત્માની સખ્યા

મહાતુલાવો ।

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના છત્રીઠમા અધ્યયનમાથી ઉદ્ભવેલો આત્માનો વિષય ચાત્રી રહ્યો છે તમે તેનું રાજ શ્રવણ કરીને 'સૂતોતિ જિનવચનમિતિ ધાવક — જે જિનવચનોને શુરુમુખેથી સાલજે તે શ્રાવક' એ વ્યાખ્યા નિહ કરી રહ્યા છો, પરંતુ એક કાનેથી સાલગી બીજા કાને કાઢી નાખવું, એ ખરું સાલજ્યુ ન કહેવાય સાલગવાની પદ્ધતિ છે અને તે શ્રાવક શબ્દના બીજા અર્થ મા જતાવેલી છે શ્રાવક શબ્દનો બીજો અર્થ એવો છે કે જે શ્રા એટલે શ્રદ્ધા, વ એટલે વિવેક અને ક એટલે ક્રિયાથી યુક્ત હોય, તે શ્રાવક તેથી તમે જે કર્મ સાલજો, તે શ્રદ્ધાપૂર્વક સાલગવાનું છે, જિનવચન અન્યથા હોય નહિ એવા ૧૦ વિશ્વાસ પૂર્વક સાલગવાનું છે તેમા આ જાણવા યોગ્ય છે, આ આચરવા યોગ્ય છે, આ છેડવા યોગ્ય છે, એવો મનથી નિર્ણય કરતા જાઓ એ વિવેક છે અને જે આચરવા યોગ્ય હોય તેની આચરણ કરવા રહો, એ ક્રિયા છે

'જે એકને જાણે છે, તે સર્વને જાણે છે' એવું જ્ઞાની

ભગવતનુ વચન છે, તેથી તમે એક આત્માને જ સારી રીતે જાણી લો.

આત્માનુ અન્તિત્વ છે, ને નિત્ય એવે અજર-અમર છે, કર્મના ક્ષોભ બોગવવા માટે જુદી જુદી યોનિઓમાં જન્મે છે અને હર હાલતમાં અખંડિત રહે છે આટલી વાત આપણે વિન્તારથી જોઈ ગયા હવે આત્માની મજ્યા કેટલી? તે સજાથી કેટલીજ વિચારવા કરીએ.

કેટલાક કહે છે કે આ લોકમાં—વિશ્વમાં એક બ્રહ્મ (આત્મા) છે, બીજું કંઈ નથી તેમને પૂછીએ કે ‘આ વિશ્વમાં એ લોક બ્રહ્મ જ હોય તો સસારનો પ્રપત્ત થાથી જણાય છે?’ તો કહે છે કે ‘માયાથી’ આનો અર્થ તો એ થયો કે આ વિશ્વમાં માત્ર બ્રહ્મ નથી, પણ માયા નામની બીજી વસ્તુ પણ છે ‘આ માયા કયાથી આવી?’ એમ પૂછીએ તો કહે છે કે ‘અવિદ્યાના પ્રતાપે’ ‘આ અવિદ્યા શું છે?’ એમ પૂછીએ તો કહે છે કે ‘અજ્ઞાન’ આ તો ‘મુઝા નહિ ને પાછા થયા’ એના જેવી વાત છે માયા કહો, અવિદ્યા કહો કે અજ્ઞાન કહો, એથી પરિસ્થિતિમાં શું ફેર પડ્યો? એક બ્રહ્મને બહાર બીજી વસ્તુ માનવી જ પડી આ બીજી વસ્તુ શું છે? કેમ આવી? કયાથી આવી? તેનો સ્પષ્ટ ખુલાસો તેઓ કરી શકતા નથી x । ।

x આત્મા એટલું જ છે એવો મન વેદાત દર્શનનો જ ન્યાય-વેશિક, સાખ્ય-યોગ ઉત્તરમીનાસા વગેરેની માન્યતા આથી બિન્ન જ

જે આ વિશ્વમા એક જ ધર્મ હોય તે બધા જીવો-
 ના સ્વભાવ સરખા હોવા જોઈએ, બધાની પ્રવૃત્તિ પણ
 સમાન જોઈએ અને બધાને સુખદુઃખનો અનુભવ પણ
 સરખા પ્રમાણમા થયો જોઈએ પણ આપણે જોઈએ છીએ
 કે જીવોના સ્વભાવ જુદી જુદી જાતના હોય છે કોઈ C 12
 તે કોઈ કૃપલુ, કોઈ શૂરવીર તે કોઈ બાચુ, કોઈ મહેનતુ
 તે કોઈ આજીવુ, કોઈ શાત તે કોઈ ઉચ્ચ વળા બધા જીવોની
 પ્રવૃત્તિ પણ જુદી જુદી હોય છે કોઈ અધ્યયન-અધ્યાપન
 કરે છે, તે કોઈ શસ્ત્રસજ્જ થઈ લડાઈ લડે છે, કોઈ
 ખેતી કરે છે, તે કોઈ ગોપાલન કરે છે, કોઈ વેપાર કરે
 છે, તે કોઈ મજૂરી કરે છે તે જ રીતે બધાનો સુખ-દુઃખ
 નો અનુભવ પણ જુદી જુદી જાતનો હોય છે ત્યારે કેટ
 લોક જીવો જ્ઞાનતાનમા મસ્ત બની જૂળ આનંદ માણતા હોય
 છે, ત્યારે કેટલાક જીવો કરુણ આકંઠ કરી પાતાનુ કષ્ટ

જે આત્મા એક જ હોય તે સસારમા પ્રવૃત્તિ થતા અનેક જીવોના
 તેની સાથે સો સંબંધ છે તે ખુલાસો જ રી છે આ ખુલાસો
 આપવા અલ્પમૂલના વ્યાખ્યાનમંત્રોએ પ્રયત્ન કરી છે પણ તેમા એક
 મની જાણવાઈ નથી સંસારચાર્યે તેનો ખુલાસો માવાવાદથી કરવાનો
 પ્રયત્ન કર્યો તે સારમ્ભાર્યાર્યે સમોપાધિમાંનો પ્રયત્ન કરી રામાનુ
 જીયાર્યે ત્રિચિજ્ઞાનવાદ પાર જ્ઞેર આપ્યું તે નિગ્મચાર્યે દૈત્યદૈત એને
 બેદાબેદ નુ સમર્થન થઈ મધ્યાચાર્યે જેવા નો સ્ત્રી 12 મરી તે
 વિગાનભિક્ષુએ અવિભાગાદૈતની ઘોષા કરી જૈન-ચે અવ્યત્ય બેદાબેદ
 વાદને પ્રાધાન્ય આપ્યું તે વલ્લાચાર્યે શુદ્ધાદૈત માર્ગનો પ્રદર્શન કરી
 આ મનમંત્રુ વિશેષ વર્ણન જોલુ હોય તેમજે શ્રી ગોવિંદલાલ હ લક્ષ્મી
 કૃત અલ્પસંત્રાણુલાયના મુન્દરાતી સાષાતરની પ્રસ્તાવના જેવી

અદર્શિત કરતા હોય છે કેટલાક સાહિત્ય, સંગીત અને કલા વડે ઉચ્ચ પ્રકારનો જ્ઞાનક માણતા હોય છે, તે કેટલાક ગાળાગાળી કરી ભારે કલહ મચાવતા હોય છે અને એક-બીજાને પીટી દુ ખ ઉપબવતા હોય છે કેટલાક શરીરને સુદર વસ્ત્રાભૂષણોથી યજ્ઞગારી ઉત્સવમા મહાલતા હોય છે, તે કેટલાક ભયકર રાજોનો ભોગ બની પથારીમા પડ્યા પડ્યા હાથનોય કરતા હોય છે આ પ્રમાણે જીવોના સ્વભાવ, પ્રવૃત્તિ અને સુખ-દુ ખના અનુભવમા ઘણી તરતમતા દેખાય છે

વળી આ વિશ્વમા એક જ પ્રકાર હોય તે બધાની ઉન્નતિ કે અવનતિ સાથે જ થવી જોઈએ, પરંતુ જોવામા જુદુ જ આવે છે એક જીવ ઉન્નતિની ટોચે જણાય છે, બીજો ઉન્નતિના માર્ગે જણાય છે, ત્રીજો અવનતિ તરફ પ્રયાણ કરતો હોય છે, તે ચોથો અવનતિના નીચલા થરે પહોચી ગયો હોય છે

વળી આ વિશ્વમા એક જ પ્રકાર વ્યાપેલો હોય તે બધે અને મોક્ષ જેવી કોઈ વસ્તુ સભાવે નહિ બધા એક પ્રકાર હોય ત્યાં બધે શેનો થાય ? જો બધે માને તે બીજી વસ્તુ સ્વીકારવી પડે ‘ હાથે પાટો બાધ્યો ’ એમ કહે તે હાથ અને પાટો, એવી બે ભિન્ન વસ્તુઓ સિદ્ધ થાય કે નહિ ? તે જ રીતે બધા એક જ પ્રકાર હોય ત્યાં મોક્ષ કેનો થાય ? કેણુ કેનામાથી છૂટે ? ‘ વાડામાની પાડુ એક, છૂડુ

થઈને નાહુ છેક 'એમ કહીએ ત્યા વાટો અને પાહુ, એમ
જે વસ્તુઓનુ પ્રતિપાદન થાય કે નહિ ?

એક આ માનો શિદ્ધાન્ત સમબલવવા માટે કેટલાક એમ
કહે છે કે 'ચદ્ર એક હોવા છતા, જેમ તેનુ પ્રતિબિંબ
અનેક જલાલયોમા પડે છે, તેમ આત્મા મૂળવસ્તુએ એક
હોવા છતા તેનુ પ્રતિબિંબ જુદા જુદા જીવોમા પડે છે X
આનો અર્થ તો એ થયેલ કે જધા જીવોમા જે આ મા
જણાય છે તે સાચો નથી, પણ સાસ માન છે અહી
વિચારવાનુ એ છે કે જે જધા જીવોમા રહેવા આત્મા સાચો
ન હોય અને બાચનાત્ર હોય તો તે આત્માનુ કાર્ય કેવી
રીતે કરી શકે ? જલમા રહેવુ ચદ્રનુ પ્રતિબિંબ ગુ માન્વા
ચદ્રનુ કાર્ય કરી શકે ખરુ ? ત્યારે અહી તો હરેક આત્મા
આત્માનુ કાર્ય કરી શકે જણાય છે, એટલે આ માન્યતાને
ઊભા રહેવાનો પગ નથી

જે કહરાનો આશય એવો હોય કે મૂળ આત્મા તો
એક જ છે, પણ જધા જીવોમા તેનો અશ હોય છે, તો એ
કથન પણ યોગ્ય નથી, કારણ કે એ રીતે જધા આત્માની
સ્થિતિ એક જ પ્રકારની હોવી જોઈએ એક કારખાનામાથી
નીકળેલો પેટન્ટ માલ એક મરખો ટોય કે જુદો ? ટાકા
છાપનો દારો લેવો હોય તો તેનુ ગમે તે ટે નર લો, પણ તેમાથી
દારો એક મરખો જ નીકળવાનો આ રીતે જધા આત્મા એક

X एक एव हि यूतात्मा भूते भूते प्रतिष्ठितः ।

एकया बहुधा वैव हृदयतं बहुचन्द्रवत् ॥

—अनंभि ૬ ઉપનિષદ

એથી ઘણા મોટા ' ત્યારે કૂવાના દેડકાએ ફરી પૂ-સુ-કે 'શું તે કૂવાના અર્ધા ભાગ જોઈલો હશે ?' પેલાએ પ્રથમની ઢાંચે જ કહ્યું 'ના, એથી ઘણા મોટા ?' આથી કૂવાનો દેડકો આશ્ચર્ય પામ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે, ત્યારે શું તે આખા કૂવા જેવો હશે ?' પેલાને ગિવકુવ ઠડા કહેલો કહ્યું 'અરે ભાઈ! એથી પણ ઘણા મોટા' આ સાલળી કૂવાના દેડકાએ કહ્યું કે 'આ તો તું મારી ઝનાવટ ઠની રહ્યો છે આ આખા કૂવા કરતા પાણીનો કોઈ જથ્થો મોટો ટોચ જ નહિ મે મારી આખી જીવગીમા આથી મોટો પાણીનો જથ્થો જોયો નથી'

તમને પૂછીએ કે 'મોટી સખ્યા કઈ ?' તો તમે કોઈ કે અન્ય કહેશો કોઈએ લીલાવતી વગેરે મૂળા ગણિતો જોયા હશે, તે કહેશે કે પરાધ પણ આ કઈ સખ્યાનો દિગ્ગજ નથી એમા તો માત્ર અઢાળ જ અકો ટોચ છે, ત્યારે સખ્યા તો તેથી ઘણી આગળ વધે છે જૈનગણિતકારોએ ૧૯૪૨ની સખ્યાને શીર્ષપ્રહેલિકા કહી છે અને જ્યોતિષકર ૩૬ વગેરે પ્રથેમા ૨૫૦ અઠની સખ્યા પણ આવે છે વળી સજ્ઞાથી સખ્યા

x શીર્ષપ્રહેલિકાની સખ્યા ત્રીને મુગ્ધ સમજવી

૭૫૮, ૨૬૩ ૨૫૩ ૦૭૩, ૦૧૦, ૨૪૨ ૧૫૭ ૮૭૩, ૫૬૯
૯૭૫ ૬૮૬ ૪૦૬ ૨૧૮, ૯૬૬ ૮૪૮, ૦૮૦ ૧૮૩ ૨૬૬ એ રીતે
કુલ ૫૪ અઠ અને ઉપર ૧૪૦ થય એટલે કુલ અઠ ૧૯૪

+ ૦ જ્યોતિષકર ૩૬મા ત્રીચેની સખ્યા આવે છે

૧૮૭, ૯૫૫, ૧૭૯ ૫૫૦, ૧૧૨ ૫૯૫, ૪૧૯ ૦૦૯ ૬૯૯
૮૧૩, ૪૩૦ ૭૩૦ ૭૯૭, ૪૬૫ ૪૮૪ ૨૬૧, ૮૭૭ ૭૪૭ ૬૫૭,
૨૫૭ ૩૪૫ ૭૧૮ ૬૮૧ ૬ કુલ ૭૦ અઠ અને ઉપર ૧૭૦ થય
આ રીતે કુલ અઠ ૨૫૦

ળાવવી હોય તો અઠની મજ્યા લાખો—કોટા ભુધી પહેલે
 ઠાખલા તરીકે નવ ઉપર નવ અને તેના પર નવની સખ્ય
 લખી હોય (૬^૯) તો તેનો જવાબ ૩૮ કોઠ અક કરત
 મજુ વધારે આવે તમે પૂછ્યો કે આ શી રીતે બને? એવો
 તેનો થોડા ખુલાખો કરીશું જ્યારે કોઈ પણ સખ્યાનો વગ
 વગેરે બતાવવો હોય ત્યારે તેના ઉપર એક નાનો અક મૂક
 વામા આવે છે ૬ ઉપર ઝીંબો ૨ મૂકીએ એનો અર્થ ૩
 થયો કે ૬ ગુણ્યા ૬ તેનો જવાબ ૮૧ આવે અને અટી
 ૬ ઉપર ૬ અને તેના ઉપર ૬ મૂક્યા છે, તેનો અર્થ એ થયો
 કે ૬ની ઉપર ૩૮૭૪૨૦૪૮૬ મૂકેલો છે (૬૩૮૭૪૨૦૪૮૬)
 હવે ૬ ને આટલી વાર ગુણવાના હોય તો તમારામાંનો કોઈ
 તો ગુણી શકે નહિ ગણિતનો મોટો પ્રોફેસર હોય તો પણ
 ગુણી શકે નહિ એમા કહેવો વખત જાય અને કેવડા મો
 સાધનો જોઈએ તેનો વિચાર કરો! પરંતુ તેમા કહેવા અ
 આવે તે જાણી શકાય ૬ ને જેટલી વાર ૬ થી ગુણત
 જાઓ, એટલી વાર એક એક અક વધતો જાય છે, એટલે

x

$$\begin{array}{r}
 6 \\
 \times 6 \\
 \hline
 36 \text{ ને અક} \\
 \times 6 \\
 \hline
 216 \text{ ત્રણ અક} \\
 \times 6 \\
 \hline
 1296 \text{ ચાર અક} \\
 \times 6 \\
 \hline
 7776 \text{ પાંચ અક વગેરે}
 \end{array}$$

તેનો જવાબ ૩૮ કોઠ, ૭૪ લાખ, ૨૦ હજાર અને ૪૮૯ અકનો આવે ઉપર વખત અને માધનની વાત કરી તેને ખુલાસો પણ કરી દઈએ એક માણસ આવુથીવુ બધુ દોડીને માત્ર અકો લખતો જ ગડુ અને એક મીનીના ૧૦ અકો લખેતો આ સખ્યાને લખતા લગભગ ૭૪૫૫ વર્ષ લાગે અને એક ધ્યમા ૧૦ અક્ષરો લખે તો તેને લખવા માટે ૬૧૧ માઈલથી પણ વધારે લાખી પટી જોઈએ હવે તમેજ કહે કે આટલો સમય અને આટલુ માધન કેણુ લાવી શકે

પરંતુ રાશ્મીય ગણિત આથી પણ આગળ વધે છે અને ઉત્કૃષ્ટ સખ્યાનો ખ્યાલ અનવન્યિત, ગણકા, પ્રતિ શલાકા અને મહારાલાકાના ઉપમાનો વડે આપે છે

અહીં એ જણાવી દેએ કે વ્યવહાર-ગણિત ગણના માટે સખ્યાન અને અમખ્યાત એવા બે જ પ્રકારો માને છે અને અમખ્યાતને જ અનંત કહે છે, પણ જૈન રાશ્મી વારોએ જેથી આગળ વધીને વસ્તુની ગણના માટે ત્રણ પ્રકારો બતાવા છે સખ્યાત, અસખ્યાત અને અનંત તેમાં સખ્યાત ત્રણ પ્રકારના બતાવેલા છે જઘથ, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧ની ગણના સખ્યાતમાં થતી નથી, એટલે, ૦ એ જઘન્ય સખ્યા છે, ૧ થી માડીને ઉત્કૃષ્ટ સુધીની સખ્યા મધ્યમ

x ૧ મિનિટના દસ તોડના ના ૬૦૦ અને ૨૪ કલાકના ૧૪૪૦૦- તેને વાના વિવસ ૩૦ થી શુભીએ તો ૫૧૮૪૦૦૦ ની સખ્યા આવે તેને ઉપયુક્ત ૫૮૭૨૦૪૮૯ ની સખ્યાએ ભાગતા ૭૮ લાગાકાર આવે અને ૩૬૦૪૪૮૯ ગણ વધે એટલે અડી લગભગ ૭૪૫૫ વર્ષ કલા છે

૩ અને જેનું ઉપર જણાવેલા ઉપમાનો વડે કથન કરવામા આવે છે, તેનાથી માત્ર ૧ જોડે તે ઉત્કૃષ્ટ સખ્યા છે

અમખ્યાતના ત્રણ પ્રકારો છે પરિત્ત, યુક્ત અને નિજપ યુક્ત આ ત્રણેના પાછા ત્રણ ત્રણ પ્રકારો છે જ્ઞાન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ, એને અમખ્યાતના કુલ નવ પ્રકારો થાય છે તે આ પ્રમાણે

- ૧ જ્ઞાન્ય પરિત્ત અસખ્યાત
- ૨ મધ્યમ પરિત્ત અસખ્યાત
- ૩ ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અસખ્યાત
- ૪ જ્ઞાન્ય યુક્ત અમખ્યાત
- ૫ મધ્યમ યુક્ત અમખ્યાત
- ૬ ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અસખ્યાત
- ૭ જ્ઞાન્ય અસખ્યાત અમખ્યાત
- ૮ મધ્યમ અમખ્યાત અસખ્યાત
- ૯ ઉત્કૃષ્ટ અસખ્યાત અસખ્યાત

ઉત્કૃષ્ટ અખ્યાતમા ૧ ઉમેરીએ એને જ્ઞાન્ય પરિત્ત અસખ્યાત બને આ રીતે અસખ્યાતનું ગણિત ઘણું સૂક્ષ્મ છે, એટલું તેનું વિવેચન નહિ કરીએ, પરંતુ દેશમા એટલું જણાવીશું કે અસખ્યાતને અમખ્ય વાર ગુણીએ ત્યારે અસખ્યાત અસખ્યાત થાય છે

આ ઉત્કૃષ્ટ અસખ્યાત અસખ્યાતમા એક ઉમેરીએ એને અનંત કહેવાય શાસ્ત્રપરોએ અનંતના પણ ત્રણ પ્રકારો માન્યા છે પરિત્ત, યુક્ત અને નિજપદયુક્ત અને તેના પણ જ્ઞાન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ પ્રકારો

માન્યા છે, એટલે અનત પણ નવ પ્રકારનું બને છે તે આ પ્રમાણે

૧ જઘન્ય પરિત્ત અનત.

૨ મધ્યમ પરિત્ત અનત

૩ ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અનત

૪ જઘન્ય યુક્ત અનત

૫ મધ્યમ યુક્ત અનત

૬ ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અનત

૭ જઘન્ય અનતાનત

૮ મધ્યમ અનતાનત,

૯ ઉત્કૃષ્ટ અનતાનત

તેમા ગણના તો મધ્યમ અનતાનત સુધીની જ થાય છે, પણ ઉત્કૃષ્ટ અનતાનત સુધીની થતી નથી, * એટલે કે તે માત્ર સમજવા પૂરતું જ છે

ઉત્કૃષ્ટ અનતાનત કેમ નથી ? તેનો એક દાખવો વ્યવહાર ગણિતથી આપીશું એક મનુષ્યને એમ કહીએ કે ? ૧ ના બમણા કરતા જ જાઓ તો તે કયા સુધી કરી રાકે ? માનો કે એ મનુષ્યનું આયુષ્ય અબજો વાંનું છે, તો પણ એ પ્રક્રિયાનો અત આવે ખરો ? તેજ રીતે ૧ના બે બે વિભાગ કરવાના હોય તો પણ તેનો અત આવે નહિ એટલે અનત એ બુદ્ધિગમ્ય હોવા છતાં છેવટે તો અનઅત—છેદા રહિત જ રહે છે અને તેથી ઉત્કૃષ્ટ અનત મળવતું નથી

અનત વિષે બીજી પણ એક વાત નમજી લેવાની છે કે અનતમા અનત ઉમેરાય તો પણ અનત રહે છે અને

* 'લક્ષોત્તમ અગણાન નતિય' ઉત્કૃષ્ટ અનતાનત નથી

અનતમાથી અનત બાદ થાય તો પણ અનત જ રહે છે સમુદ્રના પાણીમા પાવ્ય લાખ મણ નવુ પાણી આવે તો એનું કદ વધી જતું નથી અને પાવ્ય લાખ મણ તેમાથી લઈ લેવામા આવે તો તે ઘટતું નથી

સખ્યાઓ વિષેનો આ ખ્યાલ મનમા રાખીને આપણે આત્માની સખ્યા પર આવીએ આ વિશ્વમા મનુષ્યોની સખ્યા થોડી છે, એન્દ્રે કે મધ્યમ સખ્યાત છે દેવ અને નરકના છુરોની સખ્યા તેથી અમખ્યાત ગુણી છે અને તિર્થંચની સખ્યા અનત ગુણી છે અહી તિર્થંચ શબ્દથી જલચર, મ્થલચર અને ભૂચર એવા પચેન્દ્રિય પ્રાણીઓ જ નહિ, પણ એકેન્દ્રિયાદિ ચારે વર્ગ પણ સમજવાના છે

એકેન્દ્રિયના પૃથ્વીકાય, અપ્કામ, તેડકાય, વાઉકાય, અને વનસ્પતિકાય એ પાવ્ય બેઠો છે તેમા મધ્યમના પૃથ્વી આદિ ચારે છુરો સૂક્ષ્મ અને બાહર એ બે ભાતના છે વનસ્પતિકાયની બે ભાતો છે એક પ્રત્યેક અને બીજી સાધારણ તેમા પ્રત્યેક વનસ્પતિ એક શરીરમા એક જીવવાળી છે, બીજા સાધારણ વનસ્પતિ એક વારાંરમા અનત જીવવાળી છે આ સાધારણ વનસ્પતિના છુરોના શરીરને જ નિગોદ તરીકે ઓળખાય છે તેમા પ્રત્યેક વનસ્પતિ બાદર જ હોય છે અને સાધારણ વનસ્પતિ અથવા નિગોદ મૂક્ષ અને બાદર બને પ્રકારની હોય છે

શાસ્ત્રકર પુસ્તોએ નિગોદ અંગે કહ્યું છે કે—

ગોલા ય અમચ્ચિન્તા, અસ્ય સ્વ નિગોચઓ હ્વઙ્ગ ગોલો ।

एषेत्कस्मि निगोष, अणत जीवा मुणेयत्वा ॥

‘આ વિશ્વ એવે ચૌદ રાજ્જ્વોલક અસ્ય ખ્ય (સૂક્ષ્મ)

ગોળાઓથી વ્યાપ્ત છે આ દરેક ગોળામાં અમ ખ્ય નિગોદ છે અને દરેક નિગોદમાં અનંત જીવો છે, એમ જાણવું’

એટલે એકવા માધારણ્ય વનસ્પતિકાયના જીવોની ॥ ખ્યા

જ અનંતાનંત છે તેમાં ખીન ગમે તેલા આત્માઓ ઉમેરાય તો પણ એ માપ અનંતાનંતનું જ રહે છે, એવે આત્માની સખ્યા મધ્યમ અનંતાનંત છે, એમ સમજવાનું છે

‘ આ વિશ્વ અનાદિ કાળથી ચાલી ગયું છે અને તેમાં

રહેલા જીવોનું મુક્તિગમન ચાલુ છે, તો કોઈ કાળે આ વિશ્વ આત્માથી તદ્દન રહિત થઈ જાય કે નહિ ? ’ તેનો ઉત્તર નીચેની ગાથા આપે છે

जहआइ हाइ पुन्टा, जिणाण मगमि उत्तर तइया ॥

इफसस निगोयस, अणत भागो इ सिदिगया ॥

‘ જિનમાર્ગમાં જ્યારે પણ એવી પૂર્વા કરવામાં આવે

છે કે અત્યાર સુધીમાં બેટલા આત્માઓ સિદ્ધ થયા, ત્યારે તેનો ઉત્તર એ મળે છે કે અત્યાર સુધીમાં એક નિગોદનો અનંતમો ભાગ સિદ્ધ થયો છે ’

એટલે અનંતમાંથી અનંત જવા છતાં અનંત જ રહેવાનું

અને આ વિશ્વ આત્માઓથી કદી ખાલી નહિ થવાનું, એ નિશ્ચિત છે

-- આ બધી વાતો સૂક્ષ્મ છે, પણ સદ્ગુણનો સગ કરો

અને તેમના સહવાસમાં આવતા રહેો તો અજ્ઞાનનો પડદો ઉચ્ચકાતા વાર લાગશે નહિ પારમમણિ અને લોહાની ડબ્બી વચ્ચે રહેલો પડદો ઉચ્ચકાયો કે લોહાની ડબ્બી સોનાની બની ગઈ, એ દષ્ટાંત આવી વિચારવા યોગ્ય છે

પારમમણિનું દષ્ટાંત

એક બાવાજી હતો તેમની પાસે એક પારમમણિ હતો. પારમમણિ લોખ ઠને અઠે તો લોખ હતું સોનું થઈ જાય ગામના નગરશેઠને આ વાતની ખબર પડી, એવે પોતાનો ધ ધો ધાપો છોડી બાવાજી પાસે દોડયા અને તેમની આકર્ષી શરૂ કરી દીધી બાવાજીને કષ્ટ ન પડે તે માટે શેઠે પોતાનું રહેવાનું, ખાવાનું, સૂવાનું, બેસવાનું, બધું બાવાજીની માથે રાખ્યું

બાવાજી ઉઠે તે પહેલાં શેઠ ઉઠી જાય અને બાવાજીની મેવામાં લાગી જાય બાવાજીના દાંતજીપાણી, સ્નાન, કપડાં, સોજન, શયન બવાની ખૂબ કાળજી રાખે અને ખતપૂર્વક ખાતર-ખરહાસ કરે, પરંતુ આ નેવા શેઠે કોની કરતા હતા? પેલા બાવાજીની કે પારમમણિની? લાલચ એવી વસ્તુ છે કે તે માણસ પાસે ગમે તેવા કામો કરાવે છે

બાવાજી પણ પાકા હતા ગંધા તાલ જોયા કરતા, પણ કશું બોલતા નહિ એમ કરતા બાર વરસ વીતી ગયા, ત્યારે બાવાજી પ્રસન્ન થયા અને શેઠને કહેવા લા યા કે 'તમારી સેવાથી હું પ્રસન્ન થયો છું માટે તમારે માગવું હોય તે માગો' શેઠે કહ્યું 'પારમમણિ આપો' બાવાજીએ કહ્યું 'બહુ સારું તે પેલી ઝોળીમાં લોખ ઠની ડબ્બીમાં પડ્યો

શેઠે તો માલજી હંતુ કં પારસમણિ લોખ ડને અટ તે સોનુ યઈ જાય અને બાવાજી કહે કે તે લોખ ડની ડબ્બીમા પ્રકયો છે, એટલે શેઠને વહેમ પડયો કે બાવાજી પારસ-મણિને બદલે પોતાને ઠાઈ બીજી જ વસ્તુ વળગાડી દેશે. બાર બાર વરમની એક સરખી મેવાચાક્રીનુ શું આ ફળ ? આ વિચારે શેઠ ઢીલા પડી ગયા પણ બાવાજીએ કહ્યુ હંતુ, એટલે ઉડીને ઝોળી લઈ આબ્યા અને તે બાવાજીને આપી.

બાવાજીએ તેમણો લોખ ડની એક ડબ્બી કાઢી અને તેને ખોલી તો કપડાની પોટલીમા કઈક બાધેલુ હંતુ શેઠને વહેમ છે કે આમા પારસમણિ નહિ, પણ બીજુ જ કઈ બાધેલુ છે પણ બાવાજીએ કપડાની પોટલી છોડી કે બાબા પ્રકાશ થયો અને તે મણિ હોય એવું લાગ્યુ. પછી તે મણિને લોખ ડની ડબ્બીમા મૂકયો કે તે સોનાની યઈ ગઈ આથી શેઠના હૃવમા હૃવ આવી ગયો અને આ જરૂર પારસમણિ છે, એવી ખાતરી યઈ ગઈ બાવાજીએ તેમને એ પારસમણિ લેટ આપી દીધો અને શેઠની ઈન્દ્રા પૂરી કરી.

લોખ ડ અને પારસમણિ વચ્ચે કપડાનુ અતર હંતુ, એટલે લોખ ડનું સોનુ થતુ ન હંતુ, તેમ તમારી અને શુરુની વચ્ચે મોહમાયાનુ અતર છે, એટલે તમને સાચુ જ્ઞાન થતુ નથી જો એ મોહમાયાક્રી પડદો હડી જાય તો તમને આજે ને અજગરી જ સાચુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય અને તમે તેના આધારે આરિત્રમા પ્રગતિ કરી અનંત મુખ ભોગવી શકો. માટે મોહમાયા છોડો અને સદ્ગુરુનો સંગ કરવામા સદા ઉજમાળ રહો.

વિશેષ અવસરે કહેવાશે

વ્યાખ્યાન સાતમું

આત્માનું મૂલ્ય

મહાનુભાવો !

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના છત્રીશમાં અધ્યયનમાં આવતું અટપસ સારી આત્માનું વર્ણન એ આપણા વિધવની મૂળ પ્રીતિકા છે જે આત્માનું સ્વરૂપ સારી રીતે મમજાયુ દોષ તે જ એ પ્રીતિકા પર તમારી દષ્ટિ નિર ચાય અને તમે પણ અટપસ સારી આત્માના ગુણો કેળવી આ જ્યાનક જવસાગરને શીઘ્ર પાર પામી શકો, તેથી આત્માનું સ્વરૂપ પ્રકાશવાને અમારો પ્રયાસ છે

જિનવચન આપણે માટે છેલ્લે શબ્દ છે આમ છતા તેની સાથે અમે યુક્તિ અને ઉદાહરણો પણ સારા પ્રમાણમાં આપીએ છીએ, જેથી તમારા મનમાં ઉઠતી શકાઓનું સમાધાન થાય અને તમે નિ શક ણનીને આરાધનામાં આગળ વધી શકો.

તમે વ્યાપારી છો અને દરેક વસ્તુનું મૂલ્યાકન કરો છો તેમાં જે વસ્તુ વધારે મૂલ્યવાન—વધારે કિમતી જણાય તેને મહત્ત્વ આપો છે અને તેની પ્રાપ્તિથી આનંદ પામે છો. જેની પાસે થોડા નાણિયા છે, તે વ્યાદીના મિષ્ટાથી આનંદ પામે છે, કારણ કે તેનું મૂલ્ય ત્રાળા કરતા વધારે છે જેની પાસે વ્યાદીના સિક્કા છે, તે સોનામહેરોથી આનંદ પામે છે, કારણ કે તેનું મૂલ્ય વ્યાદી કરતા વધારે છે જેની પાસે સોના-

મહારો છે, તે મલિ મુક્તાથી આનંદ પામે છે, કારણ કે તેનું મૂલ્ય સોના કરતા વધારે છે અને જેની પાને મલિ મુક્તા છે, તે મહામલિ કે ઉત્તમ મુક્તાથી આનંદ પામે છે, કારણ કે તેનું મૂલ્ય મામાન્ય મલિ મુક્તા કરતા વધારે છે આમ જેનું મૂલ્ય વધારે હોય તે તમને વધારે આનંદ આપે છે, એ વસ્તુ ખરાબર ને ?

પરંતુ દુનિયાની મહા મૂલ્યવાન વસ્તુઓ કરતા પણ તમારું શરીર વધારે મૂલ્યવાન છે કેમકે તમને મૂઠી ભરીને હીરા આપે અને ગદલામા કાન કે ઠાકની માગણી કરે અથવા એક હાથ કે એક પગ આપવાનું જણાવે, તો તમે આપો ખરા ?

એક માણસ સવારથી માઝ સુધી મહેનત—મજૂરી કરીને પેટ ભરતો હશે, તે પણ આ માગણી કબૂલ નહીં કરે, કારણ કે ધનદોલન કે મલિ મુક્તા કરતા શરીરની કિંમત તમે વધારે આગે છે.

જરા તાવ આંચો, માથું દુખ્યું કે પેટપીડ ઉપડી તો તરત વેઠ—હકીમ—ડોક્ટરને બોલાવો અને તે માટે તેટલી ફી આપીને દવા લ્યો છો તે એમ કહે કે 'ખીમારી જીડી છે અને તમારે ફોટા કઠાવવા પડશે, અમુક ઇન્જેક્શનનો કોર્સ લેવો પડશે તથા અમુક ખર્ચ કરવો પડશે,' તો તે માટે તમે કબૂલ થાઓ છો ને જે ધનને ઘણી મમતાથી એકઠું કર્યું હોય તેની કોથળીનું મોઢું છોડી નાખે છે એ તમને ધન—દોનત કરતા શરીર વધારે પ્યારું ન' હોય તો તમે શરીરની ખાતર ધનનો ભોગ કેમ આપો ?

શરીર તમને પ્યારુ છે, એટલુ જ નહિ પણ તે ખૂબ પ્યારુ છે તેને રખે કઈ ઘઈ ભય એ સીતિ તમારા મનમા સદા રહ્યા કરે છે અને તેથી જ તમે અનેક ભતની સાવચેતી રાખો છો, અનેક ભતના ઉપાયો કરો એ

હવેનમ રક્ષણની સીતિ શરીર પર કેવી અસર ઉપજાવે છે, તે એક વાર ચાર ડોક્ટરોએ સેગા ઘઈને પ્રયોગ કર્યો હતો એ તદ્દન મૂઝવણ અને ખડતલ જણાતા માણસને તપાસીને પ્રથમ ડોક્ટરે કહ્યુ કે 'આમ તો તમારુ શરીર બરાબર જણાય છે, પણ થોડી વારમા તમને તાવ આવશે' આ સાબળી પેલા માણસ બહુ યો 'શુ મને તાવ આવશે?' એ વિચાર તેના મનમા સવાર ઘઈ ગયો થોડી વા- પછી બીજા ડોક્ટરે તેને તપાસીને કહ્યુ કે 'તમારા શરીરમા તાવ છે અને તે વધી જવા મ ભવ છે, માટે હમણા જ દવાનો એક ડોઝ લઈ લો' આ સાબળી પેલા માણસને ક્ષણ પડી કે કેઈ મોટી બિમારી તો લાગુ નહિ પડી ભય ? તેના મનમા એ ભયની એવી બધી અસર ઘઈ કે તે થોડી જ વારમા તાવથી હમહમવા લાગ્યો તેને ત્રીજા ડોક્ટરે તપાસ્યો ત્યારે તેના શરીરમા ૧૦૪ ડીગ્રી તાવ હતો તેને ભયની અસર પૂરેપૂરી ઘઈ ચૂપી હતી એવે હવે તેને ભયમુગ્ધ કરવાની જરૂર હતી આથી એ ડોક્ટરે કહ્યુ કે 'તમને તાવ ખૂબ આવેલો છે, પરંતુ અમારી પાસે તેની અકમીર દવા છે તમે જસયે કીકર કર્યો નહિ થોડી વારમા તમારો તાવ ઉતરી જશે' આથી પેલા માણસને ખૂબ રાહત મળી અને ડોક્ટરની દવા પીધા પછી થોડી જ વારમા તાવ ઉતરવા લાગ્યો ત્યારબાદ થોડા ડોક્ટરે તેને તપાસ્યો અને કહ્યુ કે

‘ માણસનું શરીર છે, તે કોઈ વાર તાવ—તગિયે! આવી જાય
બાકી તમાગ શરીરમાં કોઈ ગેગ નથી તમે થોડા જ વખતમાં
સારા થઈ જશો ’ આ શબ્દોએ જેવા માણસના મનમાંથી
ભીતિને મદતર ભૂમી નાખી અને તે તાવથી તદ્દન મુક્ત થઈ
ગયો કહેવાની મતવળ એ છે કે આ શરીર તમને એટલું
ખ્યાલ છે કે તેને કઈ પગ થઈ જવાના વિચારે પણ તમે
સપથી વ્યાકુળ બની જાઓ છો અને અનેક જાતના ઉપચારો
ગરવા લાગી જાઓ છો

શરીર દુબળું ન પડી જાય તે માટે તપશ્રીયા કરતા
નથી મોતી તિથિ કે પરનો દહાડો હાથ તો પણ ત્રણે ટક
સારી રીતે આપડે છે નોકારમી જેવું નાનું પચ્ચકખાણુ—નાનો
નિયમ પણ તેઓ કરતા નથી આ તે શરીર પરનો કેવો
બ્યામોહ ? પણ જાણો છો કે આ શરીર નિત્યમિત્ર જેવું છે
અને તે તમને વફાદાર રહેવાનું નથી

ત્રણ મિત્રોનું દષ્ટાંત

રાજાનો એક કારભારી તે કામકાજમાં ઘણો કુશળ
પોતાની જવાબદારી ખરાબર અદા કરે તેને એક વખત વિચાર
આવ્યો કે ‘ આજે તો રાજાના મારા પર ચારે હાથ છે, પણ
તે ક્યારે ફેલે તે કહેવાય નહિ માટે એક એવો મિત્ર કરું
કે જે મને મુશ્કેલીના સમયમાં મદદ કરે ’ તેથી તેણે એક
મિત્ર બનાવ્યો તેની સાથે પાકી દોસ્તી કરી તે એટલે સુધી
કે હમેશા સાથે રાખે, સાથે નવડાવે, સાથે ખવડાવે અને
જ્યાં જાય ત્યાં સાથે સર્થ વધ

કે/લાક વખત પત્રી એ કારભારીને વિચાર આવ્યો કે એક કરતા એ બધા એ/વે ણીજી મિત્ર બનાવ્યો, પ તુ તેને કાઈપર્વ કે તહેવારનો દહાડો હોય ત્યારેજ મગવાનુ રાખ્યુ ત્યાર પછી એક ત્રીજી મિત્ર પચુ બનાવ્યો, પર તુ તે કાઈક જ વાર મળતો અને જુહાર કરીને ચાડ્યો જતો આમ એ/ના બે યથા અને જેના ત્રણ યથા, એટલું તેમને ઝોળખવા માટે કઈક નામ રાખ્યુ જોઈ એ, તેથી કારભારીએ રો નવે મિ તેના નામ રાખ્યા પહેલાનુ નામ નિ યમિત્ર, ણીજીનુ નામ પર્વમિત્ર અને ત્રીજીનુ નામ જુહાગમિત્ર

એક વખત કારભારીને વિચાર આ યો ક ' મે મિત્રો તો બનાવ્યા, પણ તે મકનમયે કેટલી નજાય કર છે, તેની પરીક્ષા કરવી ' આથી તેણે એક પ્રપચ રચ્યો રાજના કુવરને પોતાને ત્યા જમવા તેડ્યો અને તેને પોતાના પુત્રની સાથે રમનમમતમા લગાડી ઘરની બહારના ગુપ્ત બોયગમા ઉતારી દીધો પત્રી ણી ત પુત્રની સાથે પોતાની નીને પિયર મોકલી દીધી અને જેના પે/મા વાત ન ટકે એવા એક નોકરને બોલાવીને કહ્યુ કે 'આજે રાજના કુવરને આપણે જમવા તેડ્યો હતો, પણ તેના અતિ મૃ-યવાન ઘરેણા જોઈ ને મારી જુદી બગડી, એ/લે મે તેની ટાક મગીને ઘરેણા કાગી લીધા પણ હવે મને સબની ણીક લાગે છે, એ/લે હુ ઘર છોડીને જતો રહુ છુ-અને કાઈક રથજે સનાઈરદીશ જો રા જના માણસો તપાસ કરવા આવે તો આ ગુપ્ત બેઠ પ્રક' કરીશ નહિ, પણ તારી અક્ષત લડાઈને એવો જવાબ આપજે કે જેથી મારા પર ધાડ આવે નહિ ' આટલી બલામણુ કરી કારભા-

રીએ પોતાનું ઘર છોડ્યું અને તે ત્રીધો નિત્યમિત્રને ત્યાં ગયો.

કારભારી એકાએક હાકળો ફાકળો પોતાને ત્યાં આવ્યે, એટલે નિત્યમિત્ર વિચારમાં પડી ગયો અને દાગમાં જરૂર કાઢી કાઠું છે, એવા અનુમાન પર આવી ગયો. પરંતુ કારભારીએ તે કાઠું પણ મનાવ્યું પૂછે તે પહેલાં જ જણાવી દીધું કે 'મારા બહાલા મિત્ર ! કહેતા જીભ ઉપડતી નથી, પણ આજે માગ લાગે એક એવું કામ બની ગયું છે કે જેથી રાત્રી મને જરૂર પડશે અને ફાતીએ લાકાવશે, માટે મારું રક્ષણ કર.'

નિત્યમિત્રે પૂછ્યું, 'પણ વાત શું બની છે?' કારભારીએ કહ્યું કે, 'આજે રાત્રીના કુવરને મારે ત્યાં જમવા તેડયો હતો તે અતિ સુંદર આભૂષણની સજ્જ થઈને મારે ત્યાં આવ્યો હતો. એ જોઈ મારે મન લવચાયું અને તેનું ખૂન કરી બધા આભૂષણો ઉતારી લીધાં પણ હવે મને રાત્રીને ડર લાગે છે, માટે મને બચાવ.'

નિત્યમિત્રે કહ્યું 'તમે તો ભારે કઠી એક રાજા કુવરનું ખૂન છપુ કંમ રહી શકે? હંમલા રાજના સિપાઈઓ છૂંશે અને તે ઘરઘર દુહી બદશે તે વખતે તમે મારે ત્યાંથી મળી આવો, તો મારી શી દશા થાય? માટે તમે વધારે વખત લગાડયા વિના અહીંથી ગુપ્તરૂપે ચાલ્યા બતાવો અને બીજા કોઈ સ્થળે આશ્રય લો.'

કારભારીએ પોતાને આશ્રય આપવા માટે, તેને ખૂબ સમજાવ્યો, પણ એ બધી સમજાવ્યાં નિષ્ફળ ગઈ જ્યાંકે

અગવડ આવવા નહિ દઉં ' આમ કહી તેણે કારભારીને આશ્રય આપ્યો.

આ જાન્યુ શુ હકીત જાની તે પણ જોઈ એ. છીંદરા પેટમાં ગોઈ વાત ટકતી નથી, અથવા તો બૂડા બૂડાનો ભાવ જરૂર તરવે છે પેલા નોકરે કારભારીની વાત ગુપ્ત રાખવાને બદલે રાજાની આગળ જઈને ખુલ્લી કરી દીધી કે જેથી તેને વહાવા થવાય અને કંઈક ઈનામ મળે.

આ વાત માબજીને રાજાના મેધનો પાર ગઈ નહિ. તેણે રાજસેવકોને હુકમ આપ્યો કે ' આ કમબખ્ત કાગળાને ગમે ત્યાંથી પકડીને મારી આગળ ફાંસી કરો ' આથી રાજસેવકો ડુઝ્યા અને કારભારીના બેમવા-ઉડવાના જે ઠેકાણા હતા, ત્યાં તપાસ કરવા ત્યાં જ એમ કરતા તેઓ નિત્યમિત્રને ત્યાં આવ્યા, ત્યારે નિત્યમિત્રે કહ્યું કે ' એ કાળા કામનો કરનારો કારભારી મારે ત્યાં આવ્યો હતો અને આશ્રયની માગણી કરતો હતો, પણ હું જોવો મૂર્ખ નથી કે તેના જેવા એક ખૂનીને આશ્રય આપુ હું માનુ છું કે તે ઘણા બાગે પર્વમિત્રને ત્યાં ગયો હશે, માટે ત્યાં તપાસ કરો '.

નિત્યમિત્રે મકટ સમયે સહાય તો ન કરી પણ ઉપરથી રાજસેવકો આગળ તેણે વાકુ બોલી આશ્રય મેળવવાનું સંભવિત સ્થાન પણ બતાવી દીધું !

રાજસેવકો પર્વમિત્રને ત્યાં પહોંચ્યા, ત્યારે તેણે કહ્યું કે ' મેં કારભારીને આશ્રય આપ્યો નથી શક આવતો હોય

તો મારું ઘર તપાગી લો બાકી એના વિષે હું કંઈ બલ્લુતો નથી.’

હવે મજબૂતકો કોઈની પાનેથી સમાચાર મળતા જુહારમિત્રને ત્યાં ગયા અને દમ ભારીને કહેવા લાગ્યા કે ‘તમે કારભારીને આશ્રય આપ્યો તે મારું કયું નથી હજી પણ તમારું હિત ચાહતા હો તો તેમને અમારે હવાલે કરો.’ ત્યાં જુહારમિત્રે કહ્યું કે ‘એ વાત ખોટી છે તમારું તપામ કળવી હોય તો કરી ગકો છો.’ રાજસેવ કોએ જે ત્રણ વાગ ફેરવી ફેરવીને કહેવા છતાં જુહારમિત્રે એક જ જવાબ આપ્યો એવે પેવાઓની ચકા ટળી અને ત્યાંથી ચાલતા થયા.

કોઈ સ્થગેથી કારભારીનો પત્તો મળ્યો નહિ, એટલે રાજાએ ઠઠરો પીટાવ્યો કે ‘જે કોઈ કારભારીને પકડી લાવશે, તેને રાજ્ય તરફથી મોટું ઈનામ મળશે.’

કારભારીને ત્રણ મિત્રોની પરીક્ષા કરવી હતી, તે પુરેપૂરી થઈ ગઈ હતી, આથી તેણે જુહારમિત્રને કહ્યું કે ‘તું રાજાને ઠઠરો બીરી લે અને રાજાની પાને જઈને કહે કે હું કારભારીનો પત્તો મેળવી આપુ, પણ તમે ધારો છો એવી રીતે કારભારી ગુનેગાર નથી, કારણ કે અખડ આયુષ્યવાળા કુમારથી સવામત છે અને આપ આજ્ઞા કરો તે સમયે જ અહીં આવી શકે તેમ છે.’

જુહારમિત્રે તે પ્રમાણે કયું, એટલે રાજાએ કુવર તથા કારભારીને હાજર કરવાનો હુકમ કર્યો જુહારમિત્રે તે બંનેને

હાજર ડ્યા આ જોઈને રાજા ઘણો ખુશ થયો અને જુહાર-
મિત્રને મોટું ધનમાં આપ્યું. પછી રાજાએ કારભારીને પૂછ્યું
કે ' આ બધું શું છે ? ' ત્યારે કારભારીએ અથથી માડીને
હતિ સુધીની તમામ હકીકત કહી સંભળાવી. આથી રાજાને
તેની હીર્ષદષ્ટિ માટે ઘણું માન ઉપજ્યું અને તેના પગારમાં
ઘણો વધારો કરી આપ્યો. પછી કારભારીએ નિત્યમિત્ર તથા
પરમિત્રની સગત છોડી દીધી અને માત્ર જુહારમિત્ર સાથે જ
મહોજ્જત રાખી આથી તે ઘણો સુખી થયો.

અહીં કારભારી તે જીવ જાણવો નિત્યમિત્ર તે હમેશના
પરિચયવાળું સગીર જાણવું. પરમિત્ર તે સગાવહાલા અને
સબંધીઓ જાણવા અને જુહારમિત્ર તે કોઈકે વખતે થતું
ધર્મનું આગ્રહન જાણવું. જ્યાં મૃત્યુ આવીને જીવું રહે છે,
ત્યારે સરીગ મરું મળે છે છોડીને આગળ ચર્ષ જાય છે અને
સામે પણ જોતું નથી સગાવહાલા થોડું સુધી વગાવવા આવે
છે અને આખામાંથી જે આસુ ખાડી તરત માછા વળી જાય
છે જ્યાં જુહારમિત્ર મરે ધર્મ થોડા આચર્યો હોય તે
પણ પરવોકમાં સાથે આવે છે અને વિપત્તિઓમાંથી રક્ષણ
કરી સુખ-શાંતિ આપે છે, તેથી નિત્યમિત્ર જેવા જેવકા
શરીરનો મોહ છોડા અને જુહારમિત્ર સમા પરમ વફાદાર
ધર્મમિત્રની સોજત કરો.

શરીર કરતા પણ જોડ વસ્તુ વધારે મૂલ્યવાન છે અને
તે તમારો આત્મા જો જો ન હોય તે આ શરીરના ઉપર ગની
—લગાઈ પહોળાઈની કઈ કિંમત ખરી ? જ્યારે આત્મા શરીરને
છોડીને ચાલ્યો જાય છે, ત્યારે લોકો શું કહે છે ? હવે ઉતાવળ

રાખો શેની ઠાવણ ? પેલા આત્મરહિત શરીરને ઘરમાથી બહાર કાઢવાની વધાઈ વખત બંધ તો મહુ હારે થાય અને ઉચકવું મુશ્કેલ પડે, એટલે તેને ઘરમાથી જતી બહાર કાઢી વાસ—વળીની બનેલી નનામીમા બાધવામા આવે છે અને સ્મશાન ભેગુ કાવામા આવે છે ત્યાં એને લાડાની ચેહમા મૂકી અગ્નિ પ્રગ્લવવામા આવે છે અને તેમા તે બ બાજટ બગી બંધ છે તમે જે શરીરને નિત્ય નવા નવા બોજનો કરાવી અપુષ્ટ રાખતા હતા આનવિવેપનથી સ્વચ્છ અને સુગંધિત રાખતા હતા અને જેની કાળજી કાવામા ધર્મની આગાધના પણ વિમરા જતા હતા, તે ગરીબની છેવટે આ જીવી દયા ?

આ રીતે આત્મા જે જન્મતની મહુવી મૂનવાન વસ્તુ છે તાજો—કે તે હારા પણ તેની આગળ કંઈ વિસાતમા નથી, છતા તેની દરકાર તમે કટવી રાખો છો ? પણ માચી હપીકત એ છે કે તમને આત્માનુ સાચુ મૂન સમજાયુ નથી જે સાચુ મૂન્ય સમજાયુ હોય તો આ હાલત હોય નહિ

કિમતી વસ્તુનુ મૂલ્ય કરવું હોય તો અક્રન અને અનુભવ બંને જોઈએ

પેશ્વા નાના ફકનવામ બહુ યુદ્ધિયાળી ગણાતો હતો તેને જોવા માટે લોકો દરદરથી આવતા હતા એક વખત એક સોદાગર તેની સલામા આવી અને તેણે એક પાણીદાર હીરા કાઢી તેનુ મૂલ્ય પૂછયુ એ રાજસલામા જે નાક ઝવેરી આ પણ જોડા હતા તેમણે એ હીરા જોઈને કહ્યું કે આની કિમત આશરે રૂપિયા દોઢ લાખની ગણુ

નિરીક્ષણ કરવા માણ્યુ એવામા એક માખી ડુની તે હીરા પર બેડી આવી નાનાકુડનવીમને તગ્ત જ ખ્યાલ આવી ગયો કે આ હીરા સાચો નથી, પણ ધનાવધી છે અને તે એક પ્રકારની માકરમાથી પહેલ પાડીને જનાવ્યો છે, નહિ તો માખી તેના પર બેસે નહિ પડી તેણે પેલા નોદાગરને ડેશીને કહ્યું કે 'તમે આ હીરાનું મૂલ્ય પૂછે છે, તો હું જણાવું '૩' કે તેની કિંમત નાકરના એક કકડા જેટલી છે' એમ કહી તેણે એ હીરા મોઢામા મૂકી દીધા અને બધાના હેખતા કહકહ આવી નાખ્યો પેલા નોદાગરે ઘન પકડયા

પરંતુ તમે તો માકરના દુકડાને જ હીરા માનીને કામ ચલાવી રહ્યા છો અને પાછા જગતમા બુદ્ધિમાન તરીકે—ડાઘા તરીકે ખપો છો તમે માનો છો કે અમે ત્રિવિસગત મહેનત —પરિશ્રમ કરીને કમાણી કરી રહ્યા છીએ, પણ જે કમાણી માથી ઠઈ પણ નાથે ન આવે તે શા કામની ?

એક માણુમના મકાનમા આગ લાગી તેના આખા જીવનની કમાણી તેની તીજેરીમા હતી તે જ તીજેરીના એક ખાનામા કેટલાક કેરા કાગળિયા પણ હતા પેલા માણુસને આગમાથી માત્ર તીજેરી બચાવવાનું મન થયું, એટલે ઉતાવળ અને ગણરાટમા તીજેરીનું ખાનું ખોલી જે લાયમા આવ્યું તે લઈને ભાગ્યો બહાર નીકળતા લોકોએ પૂછ્યું કે 'શું લાવ્યો ?' પેલાએ કહ્યું 'મારા જીવનની કમાઈ' આ વખતે તેના હાથમા જેરા કાગળિયા જ હતા આ જોઈ લોકોએ હસતા હસતા કહ્યું 'વાહ રે તારી કમાઈ' મુ તારી જીવનમા તું આ કમાયો ?'

શરીરરૂપી મકાનમાથી ભાગતી વખતે તમારા હાથમા કોરા કાગળિયા ન આવી જાય તેની સાવચેતી રાખજો

પેમાની કમાણી એ સાચી નથી, કારણ કે તેમાથી સાથે કંઈ પણ આવવાનુ નથી હીંગ મોતીના દાગીના કે નોટોના બહલમાથી કંઈ પણ સાથે આવવાનુ હોય તો કહી દેજો જ્યાં હાત ખોતરવાની સગી જેટલુ ચે સાથે લઈ શકવાના નથી, ત્યાં ખીજી વસ્તુની વાત શી કરવી ? સાથે આવવાના છે માત્ર પુણ્ય અને પાપ જે પુણ્યની કમાણી કરી હશે તો ગતિ પણ સારી મળશે, શરીર પણ સારુ મળશે અને સયોગો પણ સારા મળશે

પુણ્યશાળી આત્માનો કેવો પ્રભાવ હોય છે, તે પર એક દ્રષ્ટાંત સાબળો —

પુણ્યશાળી આત્માનો પ્રભાવ

એક ગામનો રાજા મલા ભરીને બેઠો છે ત્યાં એક નિમિત્તિયો આવે નિમિત્તિયો એવે અષ્ટાગ નિમિત્તનો બાલુકાર, લવિબ્યનેતા રાજા તેને પૂછે છે કે ‘લવિબ્યમા શુ થવાનુ છે ?’ નિમિત્તિયો કહે છે કે ‘હે ગજન ! આવતે વર્ષે મોટો દુકાળ પડે તેવા અહયોગો છે, માટે અનાજનો પૂરતો સ અહ કરી લેજો, જેથી પ્રજા ભૂખે મરે નહિ’

રાજા કહે છે કે ‘હુ અનાજનો મ અહ તો કરુ, પણ દુકાળ પડે અને ભાવમા નુકસાન થાય તો ? નિમિત્તિયો કહે, ‘જે મારુ વચન ખરુ ન પડે તો મારી જીભ ખેચી

નાખજો ધીજી તો શુ કહ્યું? રાજાએ તેને નજરકેઠ રાખ્યો અને ગામપરગામથી અનાજ એકઠું કરવા માડ્યું.

પરંતુ જોઈ મહિનો બેઠો ન બેઠો, ત્યાં આકાશ વાદળોથી ઘેરાવા લાગ્યું અને વરસાદપાણી ખૂબ સારા થયા એ વરો એજી અનાજ પાક્યું ઠે ફૂલરા પળુ ન ખાય આથી રાજા વિચાર કરે છે કે અનાજનો મોટો જથ્થો હવે ટૂંકી દેવો પડશે અને રાજ્યને તેવો ખૂબ નુકશાન સહન કરવું પડશે આ બધું નુકશાન પેલા નિમિત્તિયાને આલાન છે, માટે તેને સખ્ત શિક્ષા કરવી જોઈએ.

એવામા એક જ્ઞાની પુરુષ તે ગામમા પધાર્યા લોકો તેમને ઉપદેશ સાભળવા ઉમટ્યા શું તેમને ઉપદેશ? શું તેમની વાણી? લોકોના આનદનો પાર રહ્યો નહિ આ વાત રાજાએ જાણી, એટલે તે પણ ઉપદેશ સાભળવા આવ્યો. ઉપદેશ સાભળતા તેના મન પર ખૂબ અસર થઈ અને હૃદયમા ભક્તિભાન જાગ્યો પછી તો રાજા ઉપદેશ સાભળવા આવે.

એક વાર રાજાએ પૂછ્યું કે 'હે ભગવત! નિમિત્તિયો ઘણો જ્ઞાની હતો, છતાં ખોટો કેમ પડ્યો? તેના કહેવા મુજબ દુકાળ તો ન પડ્યો પણ એનો મુકાળ પડ્યો કે ન પૂછો વાત?'

શુરુએ કહ્યું 'શ્રદોના યોગ એવા છે કે આ વરો દુકાળ પડવો જોઈતો હતો, પણ એક શેઠને ત્યાં મહા પુણ્યશાળી આત્માનો જન્મ થયો, એટલે દુકાળ મુકાળમા ફેરી ગયો અને સહુને લીલાલહેર થઈ' આ જ વખતે

વ્યાખ્યાનમાં પેલા શેઠ હાજર હતા કે જેને ત્યાં એનો જન્મ થયો હતો તેણે ગુરુ મહારાજના કથનમાં સમતિ આપીને કહ્યું કે 'આ છેકગનો જન્મ થયા પછી માગી રિદ્ધિસિદ્ધિ માં પસંદ વધારો થયો છે આજે અમે ખૂબ સુખી અને મનુષ્ય છીએ'

પછી ગુરુમહારાજે એ છેકગના પૂવજન્મની વાત પૂછી 'આ છેકરો પૂવજન્મમાં બીખારી હતો તેને પોતાના જીવન પ્રત્યે ભારે અભગમો થયો, ત્યારે મારી પાને આંચો અને ઠોંધપિણુ રીતે પોતાને બિચો લાવવાની માગણી કરી મે તેને નવમ્બર મત્ર ગીખ થો, સાથે એક શ્લોક પાત્ર શીખવ્યો અને કહ્યું કે આ જિનેશ્વરદેવની સ્તુતિ છે શેઠ જિનેશ્વરદેવના મંદિરમાં જઈ આ સ્તુતિ રજો અને જે નાઈ મળે તેમાથી ચોથો ભાગ નીળ-ગરમાને આપી દેજો'

બીખારીએ તે પ્રમાણે કરવા માન્યુ શેઠ નવમ્બર મત્ર મળે, પેટો શ્લોક બોલે અને લિશ્તામાં જે કંઈ પ્રાપ્ત થાય તેમાથી ચોથો ભાગ ગરીબ-ગરમાને આપી દે ગમે તેવા પ્રતિજ્ઞા સંયોગોમાં પણ તેણે આ નિયમ પાળવા માડ્યો હવે લોકોને બાળ ચર્ષ કે ગુરુમહારાજે એક બિખારીને આવક કર્યો છે અને તે મનનિયમ ભરાભર પાળે છે, એટલે તેઓ એને ખાવાનું વધારે પ્રમાણમાં આપવા લાગ્યા તો પણ પેટો બીખારી પોતાનો નિયમ છોડતો નથી જે મળે છે, તેમાથી ગરીબોને ચોથો ભાગ આપ્યા કરે છે

આમ કરતા તેની પાસે ઘોડા પૈસા એકઠા થયા, તેમાથી

તેનો ધ ધો કરવા માડ્યા અને તેમા મફળતા મળતી ગઈ, એવે ઘોડા જ વખતમા તે એક મોટા વેપારી બની ગયો. આમ છતા તે પોતાનો નિયમ બૂઝ્યો નહિ તેને જે ઠઈ નહી મળતો, તેનો એવો ભાગ ગરીબ-ગરબાને આપી દેતો આ રીતે પુણ્યનો અચય થવા માડ્યો અને છેવટે ઘણુ પુણ્ય એકદમ વધુ પછી સમાધિપૂર્વક કાઠ કરી, પુણ્ય પ્રભાવે આ શેઠને ત્યા જન્મ પામ્યો.

શુરુમહારાજના મુખેથી આ વાત જાણી રાજાએ પેલા નિમિત્તિયાને નજરકેદમાંથી મુક્ત કર્યો અને સાચી ભવિષ્યવાણી બહલ શિરપાવ પણ આપ્યો પછી રાજાએ પેલા શેઠ પાસે તેના પુત્રની માગણી કરી, કેમકે તેને વાગસ ન હતો આ રીતે શેઠનો પુત્ર રાજાનો વારસ બન્યો તે રાજા બન્યા પછી એ રાજામા કોઈ વાર દુકાળ પડ્યો નહિ કે મોટું સકટ આવ્યું નહિ પુણ્યશાળી આત્માનો પ્રભાવ આવો હોય છે.

મમન્ત લોકમા છ દ્રવ્યો વ્યાપેલા છે તેમા આત્મા જ ચેતનશાળો છે, બાકીના બધા જડ છે, એટલે પ્રધાનતા આત્માની છે જો આત્મા ન હોય તો બાકીના દ્રવ્યોની કિંમત શુ ?

તમે આત્માનુ આ મૂલ્ય બરાબર સમજો અને તેનાં હિતની જ પ્રવૃત્તિ કરો.

વિશેષ અવસરે કહેવાશે

વ્યાખ્યાન આક્રમ્બુ

આત્માનો ખબનો

મહાનુભાવો !

શ્રુતમ્થવિગ્લગવતપ્રણીત શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, તેનું છત્રીશમુ અધ્યયન અને તેમા અપ મસારી આત્માનું વર્ણન આ વસ્તુઓ તમને ધરાણર યાદ હશે તેમાથી નીકળેવા આત્માના વિષય અગે અત્યાર સુધીમા ઠીક ઠીક વિચારણા થઈ છે, પરંતુ વિષય અતિ ગહન છે, એવે તે મળી હજી ઘણી વિચારણા કરવાની બાકી રહે છે

તમે શ્રીમત કે રાજના ખબના જોયા હશે તેમા શેકડ નાણુ, સોનુ, રૂપુ તથા હીરા, મોતી, માણેક નીવમ વગેરે અવેરાત ટોચ ઠે કેટલાક રાજના ખબના ખહુ મોટા હોય છે અને તેમા ઘણી કિમતી તથા અભયમ થીજો સમ્પત્તી હોય છે થોડા વખત પહેલા લોખે વટોદરાના નજરબાગ પેલેમમા ગાનકવાડ સરકારનું અવેરાત જોવા જતા અને તેમા માન્વા મોતીની યાદ વગેરે જોઈ આશ્ચર્ય અનુભવતા

એમ કહેવાય છે કે નદરાજના ખબનામા ઘણુ ધન હતુ અને મિકદરનો ખબનો સોના તથા અવેરાતની ખહુ-

આત્માનો ખલનો મોગો છે અને તે આજ તમારી સમક્ષ
ખોલી નાખવાનો છે વળી તેની ચાવી પણ તમને જ
સોંપવાની છે, માટે પૂઠી આવધાની રાખશો.

આ ખલનો ખોલતા પહેલા તેની બે વિશેષતાઓ
જાણવી હઈએ શ્રીમત ઠ રાખના ખતનાઓ ચોર-ડાકુઓ
વડે લૂટાય છે, અગિ વડે બગી જાય છે અને જલપ્રવયાદિ
કુદરતી આક્રોને કારણે નાશ પામે છે, પરંતુ આત્માનો
ખતનો નથી તો ચોર-ડાકુઓ વડે લૂટી શકતો નથી તો
અગિ વડે બાળી શકતો નથી તો જલપ્રવયાદિ કુદરતી
આક્રોને કારણે નાશ પામતો ખીલુ શ્રીમત ઠ ગલ્લ બહાર
જાય ઠ પ્રવાસમા મીઠાવે ત્યારે પોતાનો કિંમતી ખલનો
માથે લઈ જઈ રાકતા નથી, કદાચ લઈ જાય તો બહુ મોટું
જોખમ ખેડવું પડે છે, પરંતુ આત્માનો ખલનો ઓનો છે
ને તે જ્યાં જાય ત્યાં સાથે લઈ જઈ રાકે છે અને તેમા
કઈ જોખમ ખેડવું પડતું નથી.

ખલનો મેળવવા ખાતર લોકો કેવા જોખમો ખેડે
છે? તેઓ અધારી ગતે જગવનો પ્રવાસ કરે છે,
પહાડોની ઊંચાઈથી શુદ્ધાઓમા દાખલ થાય છે અને ઊંડા
અધારા લોચશઓમા પણ ઉતરે છે વળી ચારે બાજુ
સાગરની ઊંચો ઉઠાતી હોય અને જ્યાં ખાવાપીવાની
કાઈ વસ્તુ ભાગ્યે મળતી હોય એવા બેટોમા પણ જાય છે
અને કોઈ તેમના માર્ગમા અતરાય નાખે તો તેમની સાથે
જીવ સંટોસટના સુદ્ધ પણ ખેલે છે પરંતુ આત્માનો ખલનો

મેળવવા માટે તમારે જગવ, પડાટો, બોયરા કે દગિયાઈ બેટોમા જવાની જરૂર નથી એ તમારી નજીક છે, ઘણા નજીક છે અને તેમાની વસ્તુઓ તમે ત્રહેવાઈયાં પ્રાપ્ત કરી શકો તેમ છે આ કઈ જોવી તેવી તક નાણાવા પરતુ એ ખાતનાનો તમને ખરો ખ્યાલ નથી, એવે મળેની તક એને જાણ છે અને તમે જીવનભર દરિદ્રી રહી જાઓ છો

ધનની દરિદ્રતા કરતા ગુણની દગિદ્રતા વધારે ખતર નાક છે કોમ્પી અન્ન, વસ્ત્ર તથા -હેડાણ વગેરેની તગી અનુભવવી પડે છે, જ્યારે જીભથી પ્રગતિ, વિકામ કે અશ્યુ દયના મર્વ માર્ગો રૂધાઈ જાય છે અને માનવના આની જાય છે આથી ગુણની દગિદ્રતાનો નો પાછાયો પણ લેશો નહિ

આત્માના ખજાનામા અનેક ગુણુગ્નો ભરવા છે, પણ તેમા જે ગુણુગ્નો બહુ મોટા છે તેમનો પ્રગણ અનેરો છે, તેમનુ પાટી અનેાશુ છે તેમના નામ છે—જ્ઞાન અને દગન

ઉત્પત્તિના ક્રમથી જોઈએ તો દર્શન પહેલુ છે અને જ્ઞાન પછી છે, મહત્વની દષ્ટિએ જોઈએ તો જ્ઞાન પહેલુ છે અને દર્શન પછી છે

જ્ઞાનપ્રાપ્તિનુ નિમિત્ત મળવા આપણને 'કઈક, એવો જે અસ્તુ' કે સામાન્ય જોધ થાય છે, તે દર્શન અને તેના

X જ સામન્નગહ્ય માયાગ નેય જટ્ટુ જાગર ।

અવિષ્કસિલ્લણ અસ્યે દસર્વમિદ્ કુપર્ સમયે ॥

સ્કુટ આકાઁ કયા વિના તથા અર્થની વિશેષતા વિના ખાવોનું

જે પ્રકણુ કરતુ તેને સાઓમા દર્શન કહેલુ છે

હાલનુ માનસશાસ્ત્ર આ વિયાને Perception

આત્માનો ખતનો મોટો છે અને તે આજ તમારી ત્રમખોની નાખવાનો છે વળી તેની આવી પણ તમને જ સોપવાની છે, માટે પૂરી સાવધાની ગાખરો

આ ખતનો ખોલતા પહેલા તેની બે વિશેષતાઓ જણાવી દઈએ શ્રીમત કે રાજના ખતનાઓ ગો-રાકુઓ વડે લૂટાય છે, અગિ વડે જાગી જાય છે અને જલપ્રવયાદિ કુદરતી આક્રોને કાઢે નાજ પામે છે, પરંતુ આત્માનો ખતનો નવાં તો ચોર-રાકુઓ વડે લૂટી યજનો કે નથી નો અગિ વડે જાગી શકતો કે નથી તો જલપ્રવયાદિ કુદરતી આક્રોને કારણે નાજ પામતો બીજી શ્રીમત કે રાજ ખતો જ જાય કે પ્રવાસમાં મીઠાવે ત્યારે પોતાનો કિંમતી ખતનો માથે લઈ જઈ શકતા નથી, કહાચ લઈ જાય તો ઘડું મોટું જોખમ ખેડવું પડે છે, પરંતુ આત્માનો ખતનો એવો છે કે તે જ્યાં જાય ત્યાં માથે લઈ જઈ શકે છે અને તેમાં કઈ જોખમ ખેડવું પડતું નથી

ખતનો મેળવવા ખાતર લોકો કેવા જોખમો ખેડે છે? તેઓ અધારી રાતે જ જાલનો પ્રવાસ કરે છે, પહાડોની ઝિહામલી શુક્રાઓમાં દાખવ થાય છે અને ઊંડા અધારા લોચસઓમાં પણ ઉતરે છે વળી ચારે બાજુ સાગરની છેજો ઉઠગતી હોય અને જ્યાં ખાવાપીવાની કોઈ વસ્તુ લાજ્યે મળતી હોય એવા ખેટોમાં પણ જાય છે અને કોઈ તેમના માર્ગમાં અતરાય નાખે તો તેમની સાથે જીવ સંટોસટના શુદ્ધ પણ ખેલે છે પરંતુ આત્માનો ખતનો

મેળવવા માટે તમારે જગત, પહાડો, લોયરા કે દરિયાઈ
બેટોમા જવાની જરૂર નથી એ તમારી નજીક છે, ઘણા
નજીક છે અને તેમાની વસ્તુઓ તમે મહેનતથી પ્રાપ્ત
કરી શકો તમ છો આ કંઈ જેવી તેવી તક ન ગણાય!
પરંતુ એ ખબતનાનો તમને ખરો ખ્યાલ નથી, એ/કે મળેલી
તક એજે બંધ છે અને તમે જીવનભર દરિદ્રી રહી જાઓ છો

ધનની દગ્ધિતા કરતા ગુણની દરિદ્રતા વધારે ખતર
નાક છે એકથી અન્ન, વસ્ત્ર તથા રહેઠાણ વગેરેની તમી
અનુભવવી પડે છે, જ્યારે ણીજથી પ્રગતિ, વિકાસ કે અભ્યુ
દયના મર્વ માર્ગો રૂધાઈ જાય છે અને માનવતા આવી જાય
છે આથી ગુણની દરિદ્રતાનો નો પડગાયો પણ લેશો નહિ

આત્માના ખજાનામા અનેક ગુણરત્નો ભરેલા છે, પણ
તેમા એ ગુણરત્નો બહુ મોટા છે તેમનો પ્રકાશ અનેરો છે,
તેમણુ પાણી અનેાણુ છે તેમના નામ છે—જ્ઞાન અને દર્શન

ઉત્પત્તિના કમથી ભેઈ એ તો દર્શન પહેલુ છે અને
જ્ઞાન પછી છે, મહત્વની દ્રષ્ટિએ ભેઈ એ તો જ્ઞાન પહેલુ
છે અને દર્શન પછી છે

જ્ઞાનપ્રાપ્તિનુ નિમિત્ત મળતા આપણને 'કંઈક, એવો
જે અસ્કુટ કે સામાન્ય બોધ થાય છે, તે દર્શન અને તેના

X જ સામન્નયદ્વય માવાણ નેય કદ્દુ ધાગાર ।

ભવિષ્યસિદ્ધાન્ત કલ્પે દસળમિદ્ સુત્રચ્ચ સમયે ॥

સ્કુટ બાકાર કર્યો વિના તથા અર્થની વિશેષતા વિના ભાવેાનુ
જે, પ્રદેશુ કરવુ તેને સામ્બોમા દર્શન કહેલુ છે

હાનુ મ્મ- ક્રિયાને Perception

રૂપ, રંગ, અવયવ, મ્થાન વગેરેનો સ્કુટ કે વિશેષ બોધ થાય છે તે જ્ઞાન દ્વાયને બનેન અસ્માદ્ વા इति જ્ઞાન-જ્ઞેના વડે કે જ્ઞેનાથી જાણી શકાય તે જ્ઞાન આ વ્યાખ્યા પ્રમાણે દર્શાવેને પણ જ્ઞાનનો જ એક ભાગ કહી શકાય, કારણ કે તે વસ્તુનું જ્ઞાન વવામા ઉપયોગી છે

જાણવું એ એક પ્રકારનો ચેતનાવ્યાપાર છે, એમણે તે ચેતનાયુક્ત દ્રવ્યમા જ સભવે છે આવું ચેતનાયુક્ત દ્રવ્ય આત્મા છે, એટલે જાણવાની ક્રિયા આત્મામા જ સભવે છે તળાઈ મશાઈની હોય, પણ તેની મુવાજબ ખાટલા કે પલગને જણાતી નથી મીઠાઈ ગમે તેટલી સ્વાદિષ્ટ હોય, પણ કડઠી કે ચમચાને તેનો સ્વાદ લાગતો નથી ફૂલ ગમે તેવા મુગ ધી હોય, પણ ટોપવી કે ફૂલદાનીને તેનું બાન થતું નથી મુગ, હાર વગેરે ગમે તેટલા સુદર હોય, પણ ડાલડાને એ સુદર તાનો ખ્યાલ આવતો નથી અને વીણા-સીતાર વગેરેમા સ્વગ્ની ગમે તેવી મધુરતા હોય, પણ ખુરશી કે ત્રિવાલને તેનો અનુભવ થતો નથી

ચેતનાવ્યાપારને કહેવામા આવે છે ઉપયોગ, પણ તે તમે સમજો છો એવા અર્થમા નથી એક જ શબ્દના જુદા જુદા અર્થો થાય છે તે પર એક દષ્ટાત સાલજો

લીલ રાજાની ત્રણ રાણીનું દષ્ટાત

ત્રણ રાણીઓ સાથે લઈને લીલ રાજા પ્રવાસ કરી રહ્યો હતો જ્યાં પહોચવાનું હતું, તે સ્થાન હંજી ધણુ દૂર હતું તે વખતે એક રાણીએ કહ્યું કે ' હે સ્વામિન! તર

મધી માર ગજુ સકાય છે, તો પાણી લાવી આવો ' બીજી રાણીએ કહ્યું કે ' હે નાથ ! મને જુખ બૂખ લાગી છે અને આપણી પાસે કંઈ બાનું નથી, માટે કોઈ પ્રાણીનો ચિખ્ખુ કગે લાવો તો મારો બૂખ ભાયુ ' ત્રીજી રાણીએ કહ્યું કે ' હરે તો રસ્તો બહુ કઠિણબરેવો લાગે છે, માટે કોઈ મુદર ગીન જાઓ, તો ચિત્ત પ્રમન થાય અને રસ્તો મહેલાઈથી કપાઈ જાય '

પ્રીત્ત ગજુએ પાણી વાન માલજ્યા પછી જ્વાળમા એવું જ કહ્યું કે ' સરો સત્તિ । ' આથી તમે ગણી માને એમ લાગ્યું કે અમાગ પ્રમનો જ્વાળ મળા ગયો છે

પહેલી મમજી ક નજીમા કોઈ મર એવે મરોવર નથી, તો પાણી કયાયાં લાવું ? એમ એ કહે છે ' બીજી મમજી કે ' બાધામા ન એવે જાણુ નથી, તો શિકાર શી રીતે કર ? ' એમ એ જણાવે છે ત્રીજી મમજી કે ' મર એવે સ્વર નવો, તો શી ગીતે ॥૬ ? એમ એનો જ્વાળ છે ' આમ સર સખ્દના ત્રણ અર્થ યથા મરોવર, માણુ અને સ્વર

અહી ઉપયોગ ગજુનો અથ છે, વસ્તુના બોધ પ્રતિ આત્માની પ્રવૃત્તિ અથવા વિષય તરફની અભિમુખતા

પ્રત્યક્ષગ્યતે વસ્તુપરિષ્કેદ પ્રતિ વ્યાપાયતે બીજોડનેત્યુપયોગ ।
જેના વડે જ્વા વસ્તુના પરિષ્કે એટલે બોધ પ્રતિ વ્યાપાર કરે-પ્રવૃત્તિ
યાય તે ઉપયોગ અથવા ઉપ એવે સમીપ અને યોગ એટલે જ્વાન
દર્શનનું પ્રવર્તન જેના વડે આત્મા જ્વાન-દર્શનનું પ્રવર્તન કરવાની
અભિમુખતા ' ૬ ' ૫ જે જેના વ્યાપાર તે ઉપયોગ

વાચકારોએ તેને જ હવતુ લક્ષણ માન્યુ છે શ્રી ઉત્તરા
ધ્યયન સૂત્રના અઠ્ઠાવીશમા અધ્યયનમા 'જીવો ઉવઓગત્ત્વણો'
એના ગણદો આવે છે અને પાચમો પ્રકરણુ ત્રયના કર્તા
વાચક શેખર ઉમાસ્વાતિ મહારાજે તત્ત્વાર્થસૂત્રના બીજા
અધ્યાયમા ' સવયોમો લક્ષણમ્ ' એ સૂત્રવી ' હવતુ લક્ષણુ
ઉપયોગ છે' એમ કહ્યુ છે

હવ ઉપયોગ લક્ષણવાળો છે, એનો અર્થ એ કે હરેક
હવને ઉપયોગ હોય છે અને તેથી તે વસ્તુનો મામાન્ય અને
વિશેષ બોધ પ્રાપ્ત કરી ગકે છે અહીં તમે પૂછશો કે ' નિગો
હના હવને ઉપયોગ હોય છે ખરો ? તેઓ શુ જાણી શકતા
હશે ? ' પરતુ ન હિસૂત્રમા કહ્યુ છે ' સર્વ હવોને અક્ષરનો
અનતમો ભાગ ઉધાગે હોય છે ' એટલે તેમને પણ ઉપ-
યોગ હોય છે અને તે પણ કઈક જાણે છે

અહીં એટલી વસ્તુ ધ્યાનમા રાખો કે ઉપયોગ હરેક
હવને હોય છે, પણ તે બધાને સરખો હોતો નથી કર્મના
ક્ષયોપગમ પ્રમાણે તે ઓછોવત્તો હોય છે ત્રીવા પર ખાદીતુ
જાડુ ઠપડુ ઢાઠલુ હોય તો તેમાથી આવતો પ્રકાશ ઘણો
મહ હોય છે માહરપાટનુ કપડુ ઢાકચુ હોય તો તેમાથી
આવતો પ્રકાશ કઈક ઠીક હોય છે અને શરબતી મલમલ

નતે આખી ગાથા નીચે મુજબ છે

વક્ષણાઠ્ઠવણો કાલો, જીવો ઉવઓગત્ત્વણો ।

નાગેણ દસણેણ ચ મુદ્દેણ ચ મુદ્દેણ ચ ॥ ૮૦ ॥

કાન વર્તના-સ્થાણુવાળો છે અને હવ ઉપયોગ લક્ષણુવાળો છે
તે નાન અને વ્યાન વડે તથા સુખ અને દુઃખના અનુભવ વડે જાણી
શકાય છે

લક્ષી હોય તો તેમાથી આવતો પ્રકાશ ઘણો તેજસ્વી હોય છે આ ઝીને જે આત્માને કર્મનું આવરણ જાદ હોય તેનો ઉપયોગ એવો હોય છે અને કર્મનું આવરણ પાતળું હોય તેનો ઉપયોગ વધારા હોય છે આત્માની મધ્યમા આરેવા આઠ રુચક પ્રદેશો મર્વાયા શુદ્ધ રહે છે, એવે તેના પર કર્મનું આવરણ હોતું નથી જે આ પ્રદેશો પણ કમથી ઢકાઈ જતા હોય તો જ પદાર્થમા અને તદ્દન નીચવા ધરના આત્મામા કોઈ તક્ષણ રહેત નહિ

જ્ઞાન અને કર્મનું એ આ ઉપયોગના જ છે પ્રકારો છે જે ઉપયોગ નાકાર એવે વિશેષતાવાળો હોય તે જ્ઞાન કહેવાય અને જે ઉપયોગ અનાકાર એવે સામાન્ય પ્રકારનો હોય તેને કર્મનું કહેવાય

તમે અહીં બેગ છો અને વ્યાખ્યાન સાલગી રહ્યા છો, એટલે તમારો ઉપયોગ વ્યાખ્યાનમા છે, એમ કહેવાય તમે ડાકુ પાછુ ફેરવો અને કોણ આબુ, એ જુઓ એવે તમારો ઉપયોગ ત્યા ગયો ગણાય અથવા ઘડિયાળ સામે જુઓ અને તેના કાગ પર નજર નાખો તો તમારો ઉપયોગ ત્યા ગયો ગણાય આ રીતે તમે કોઈ પણ વસ્તુ સાલજો, જુઓ, શ્રુષો, આજો કે સ્પર્ષો, ત્યારે તમારો ઉપયોગ તેમા ગયો ગણાય તેમજ મનથી કોઈ વિચાર કરવા માટો, ત્યારે ઉપયોગ તેમા ગણાય

આપણે ઉપયોગ ફરતો રહે છે, એક જ વસ્તુ પર ગિર રહેતો નથી જે એક જ વસ્તુ પર સ્થિર રહે તો

આપણને ધ્યાન નિદ્રા વર્ષ જણુ ગણાય અને તેથી આપણો
એકો પાર વર્ષ જાય, પણ દુનિયા આત્માઓને એક વસ્તુ
પરનો દર નોપયોગ તથા નાનોપયોગ વધારેમા વધારે અત-
ર્મહૂર્ત સુધી ટાલે છે, તેમા દરનોપયોગ દરતા જ્ઞાનો
પયોગનો નમન સખ્યાત ગણા વધારે હાય છે કેવળીઓને
જાને ઉપયોગ એકે- નમયના જ હોય છે

આપણુ જ્ઞાન વૃદ્ધિ પામે છે, ન સાધાર ઉપયોગ કે
જ્ઞાનોપયોગને આભારી છે તે મળેથી શાસ્ત્રજાર લગવતોએ
વધુ છે ' સવાઓ છદ્દીઓ માગારોવઓગવડત્તસ, નો
અ તારોવઓગર-ત્તમ-એવલજ્ઞાનાઠિ સર્વ લખિઓ સાકાર
ઉપયોગવાળા આત્માને હોય છે, પણ અનાજાર ઉપયોગવાળા
આત્માને હોતી નથી'

જ્ઞાન પાવ પ્રકારતુ છે (૧) મતિ, (૨) શ્રુત, (૩)
અનધિ, (૪) મન પર્યાય અને (૫) કવળ

સ્પર્શનેન્દ્રિયાદિ પાવ ઇન્દ્રિયો અને જુઠા મન વડે

* લોકપ્રકાશમા ક્યુ છે ૩-

સમયેભ્યો નવમ્ય સ્વાત્ પ્રમૃત્યન્તસુહૃતકમ્ ।

સમયોનસુહૃર્તાતમસલ્લયાતવિષયત્ ॥

નવ સમયોથી માગને અતર્મુહૂર્તની શરૂઆત થાય છે અને તે
સુહૃર્ત એટલે એ છદ્દીમા જ્યાં સુધી એક સમય એકો રહે ત્યાં સુધીના
અર્ધા સમયાતરોને લાગુ પડે છે' સમય એટલે જેના કત્પનાથી પણ
એ લાગ ન પડી શકે એવો કાલનો નિવિલાન્ય લાગ

વસ્તુને જે બોધ થાય, તેને મતિજ્ઞાન કહેવાય છે *
 * ગ્રહના નિમિત્તથી વાચ્ય-વાચકના સંકેત રૂપે ઇન્દ્રિયો

અને મન દ્વારા જે મર્યાદિત જ્ઞાન થાય તેને શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે

ઇન્દ્રિય અને મનની મદદ વિના આત્માને પ્રત્યક્ષ થતું અમુક ગ્રેત્રવતી-અમુક કાવવતી જ્ઞાન તે અવધિજ્ઞાન કહેવાય છે

ઇન્દ્રિય અને મનની મદદ વિના આત્માને થતું મનના પર્યાય નબધી જ્ઞાન તે મન પર્યાય કે મન પર્યાયજ્ઞાન કહેવાય છે

કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે મનિ, શ્રુત, અવધિ અને મન પર્યાય જ્ઞાન ટોલા નથી, એટલે તે એક હોય તે વખતે જ્ઞાનાવરણીય કમનો શ્રેવ જરા થે ટોનો નથી, એટલે તે નિર્મલ હોય છે તેમા કાઈ જાતની અપૂર્ણતા હોતી નથી, એટલે તે પરિપૂર્ણ હોય છે તેના જેવું બીજું જ્ઞાન હોતું નથી, એટલે તે પરિપૂર્ણ હોય છે અને આબ્યા પછી આશુ જતુ નથી, એટલે અનત હોય છે +

+ તત્ત્વાર્થ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યાયમા કુજુ છે કે મતિ સ્થિતિ સજ્ઞા ચિન્તાઽમિતિબોધ ક્લેશવચાન્તરમ્ । મનિ મ્મનિ સજ્ઞા ચિતા અભિનિબોધ એ એકાર્થો સ્મરો છે આગમોમા મનિ જ્ઞાનને માટે જ્ઞામિનિયોદ્ધિવ-અભિનિબોધિક એ શ દ્વેષ ત્રોમ વિમેષ ધરેનો છે જ્ઞમિ=અભિમુખ નિ મર્યાદિત ઘોષ જ્ઞાન ઇન્દ્રિયો અને મનના નિમિત્તથી થતુ જે જ્ઞાન અર્થોભિમુખ અને મર્યાદિત હોય તે અભિ નિબોધ

+ જ્ઞાનનું વિશેષ વર્ણન આગમ આવશે.

જેને કેવળજ્ઞાન થાય તે આત્મા તે જ ભવમા સકલ કર્મનો શય કરી મોક્ષમા જાય છે, જોટલે ગર્વ મુમુક્ષુઓનું ધ્યેય આ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ હોય છે

મિથ્યાત્વીનું મતિજ્ઞાન તે મતિઅજ્ઞાન કહેવાય છે, મિથ્યાત્વીનું શ્રુતજ્ઞાન તે શ્રુતઅજ્ઞાન કહેવાય છે અને મિથ્યાત્વીનું અધિજ્ઞાન તે વિભજ્ઞાન કહેવાય છે મિથ્યાત્વીને મન પર્યાય અજ્ઞાન કે કેવળ અજ્ઞાન સભવતા નથી

આ રીતે પાચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી જ્ઞાનોપયોગ આઠ પ્રકારનો મનાય છે

દર્શન ચાર પ્રકારનું છે (૧) ચમુદર્શન, (૨) અચમુદર્શન, (૩) અધિદર્શન અને (૪) કેવલદર્શન

ચમુ વડે વસ્તુનો સામાન્ય બોધ થવો તે ચમુદર્શન ચમુ સિદ્ધાંતની બીજી ઇન્દ્રિયો તથા મન વડે સામાન્ય બોધ થવો તે અચમુદર્શન ઇન્દ્રિય અને મનની ગત્યતા વિના આત્માને રૂપી દ્રવ્યનો જે સામાન્ય બોધ થાય તે અધિદર્શન અને આત્માને કેવલજ્ઞાન થયા પછી જે સામાન્ય ઉપયોગ થાય તે કેવલદર્શન કેવળજ્ઞાન અને કેવલદર્શન સાથે જ હોય છે

અહીં તમને પ્રશ્ન થશે કે ચમુદર્શન અને અચમુદર્શન એવા બે ભેદો કેમ કર્યાં? તેનું સમાધાન એ છે કે ચમુદર્શન એ સામાન્ય બોધ હોવા છતાં બીજી ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ વિશિષ્ટ છે, જોલે તેનો ભેદ જુદો ગળ્યો 'મન પર્યાયદર્શન કેમ નહિ?' એ પ્રશ્ન પણ તમારા મનમા ઠરશે, પણ મન પર્યાયજ્ઞાન માત્ર મનોગત ભાવનાઓનું જ

જ્ઞાન કરે છે, એવે તેનો વિષય છે આલોચનાત્મક જ્ઞાન, માનસિક અવસ્થાઓનું જ્ઞાન, તેથી તેમાં મન પર્યાવર્દશન હોતું નથી

આઠ પ્રકારનો નાનોપયોગ અને ચાર પ્રવગ્નો દર્શનો પયોગ મળી ઉપયોગ કુલ ચાર પ્રકારનો થાય છે

આત્મા જ્યારે જનાવરની ચૈનિમા બંધ છે, ત્યાં તેનું જ્ઞાન મનુષ્ય ક્રમ્તા ઓછું થઈ જાય છે ચરિત્રિયમા તેથી ઓછું, તેમદ્વિયમા તેથી ઓછું, બેમદ્વિયમા તેથી ઓછું ને એતિદ્વિયમા તેથી ઓછું થાય છે જેમ સોનું ઘડતા ઘડતા ઓછું થવા છતાં એ સોનું જ રહે છે, તેમ નાનું ઓછું થવા છતાં આત્મા એ આત્મા જ રહે છે

મનુષ્યચૈનિમા જ્ઞાનનો ઘણો વિખમ થઈ રહ્યો છે, કેક કેવળજ્ઞાન મુખી પટોચી શકાય છે, તેથી જ તેને શ્રેષ્ઠ ભવ ગણવામાં આવ્યો છે મનુષ્યનો ભવ મળવા છતાં જેઓ જ્ઞાનનો વિકાસ કરતા નથી, તેને માટે શાસ્ત્રકારોએ કેવા શબ્દો વાપર્યા છે, તે જાણો છો ?

જ્ઞાન વિના પશુ માગીખા, લાણી છલુ મમાર,
જ્ઞાન આરાધનથી લથુ, શિવપદ્મુખ શ્રીકાર

‘આ સમારમાં જેઓ જ્ઞાન વગરના છે, અર્થાત્ પોતાના સ્વાભાવિક જ્ઞાનગુણનો વિકાસ કરતા નથી, તે પશુ જેવા છે જેમણે જ્ઞાનની આરાધના—ઉપાસના કરી છે, તેમણે શ્રીમદ્ એવું મોક્ષમુખ મેળુ થુ છે’

જ્ઞાન—મતિ—અકલ્પ વિના સામાન્ય વ્યવહાર પણ ચાલતો

નથી તેવી જ મનુલખી પુરુષોએ કહ્યું છે કે ' પોતાની અક્લ ન પહોચતી હોય તો બીજાની અક્લ લે-રી ' પદ બ્રહ્મ મત્રીએ બીજાની અક્લ લીધી, તો કરી મત્રીપદે આંગ્યો અને સુખી થયો.

અક્લ લેવા અંગે પદબ્રહ્મ મત્રીની કથા

એક રાજાને મત્રી સ્વભાવનો સરળ હતો અને નાયબ મત્રી મહા જામખી હતો ચક્રને માટે રાહુ જેવો આ નાયબ મત્રી સુખ્ય મત્રીની વિરુદ્ધ રાજ રાજના જાન લભેરા ઠરતો દોરકુ રાજ પત્ય માથે વમાય છે, તો પત્યરમા પત્ન ખાટો પડી જાય છે, તો જીવત એવા માણસનું કહેવું શું ? જાજની લલેરણીથી રાજા લરમાયો અને તેણે મત્રીને પદ બ્રહ્મ કર્યો તેનું સ્માન પેલા નાયબ મત્રીને આપ્યું, પરંતુ નાયબ મત્રીને એલાથી મતોષ ન થયો પદબ્રહ્મ મત્રી પામે પૈસા હોય, પ્રતિષ્ઠા હોય તો કરી પોતાનું સ્માન ખૂશવી લે, એલે અનેક જાતના કાવાદાના કરી, તેની પાસેના તમામ પૈસા ખલાસ ઠરાવી નાખ્યા પૈસા જાય એટલે પ્રતિષ્ઠા જાય, એ દેખીતું છે.

હવે પદબ્રહ્મ મત્રીએ વિચાર કર્યો ' આ ગામમા વધારે વખત રહેવું મારું નથી મત્રીપદ ગુમાંગ્યું, પૈસા ગુમાંગ્યા, તેમ જ્ઞાત્ય જાન પણ ગુમાવીશ, માટે બીજે ગામ ચાલ્યા જવું અને ત્યાં નરીજ અજમાવવું આ વખતે તેની પામે મારા મવાસો રૂપિયા જગ્યા હતા તે લઈને પરગામ ચાલી નીકળ્યો.

થોડા દિવસ બાદ તે એક શહેરમા દાખલ થયો ત્યાં

કરતા ક્રતા એક દુકાન બેઠું તેના ઉપર 'અ...ની દુકાન' એવું પાટિયું મારેલું હતું મત્રીએ આજ મુઠ્ઠીમા અનેક પ્રકારની દુકાનો બેઠું હતી, પણ તેમા અક્ષલની દુકાન ન હતી અક્ષલની દુકાન બેવાનો પ્રસંગ આ પહેલવહેલો જ હતો, એટલે ત આશ્ચર્ય અને કુતૂહલથી દુકાન ઉપર ચઢ્યો દુકાનમા એક માણસ બેઠો બેઠો વાચતો હતો તેની આસપાસના કબાટમા પુસ્તકો ત્રિવાચ ણીજી કઈ નજરે પડતું ન હતું દુકાનવારે પૂછ્યું 'કેમ લાઈ! શું બેઠુંએ કે?' મત્રીએ કહ્યું 'શું તમે અક્ષલ વેચો કે? એ વેચાતી મગી શકે ખરી?' દુકાનવારે કહ્યું 'જનબત, અક્ષલ અમાર ત્યાંથી વેચાતી મગી ગકે છે જોએ તમારે કેટલા વાણી અક્ષલ બેઠુંએ છે? જોઈમા જોઈ પચીમ રૂપિયાવાળી છે વધારે તો માગો તેટલી'

આ જવાબ સાંભળી મત્રીએ વિચાર -યો કે 'મારી પાસે મવાનો રૂપિયા છે તેમાથી પચીસ રૂપિયાનાળી એક અક્ષલ લવા દે' પછી દુકાનવારને કહ્યું કે 'મને પચીસ રૂપિયાવાળી અક્ષલ આપો'

દુકાનવારે કહ્યું 'રૂપિયા પહેલા આપો, માવ પડી મગરો' એટલે મત્રીએ પચીસ રૂપિયા ટકડા ગળી આપ્યા દુકાનવારે તે પૈસા ગળામા મૂક્યા પછી મત્રીને કહ્યું કે 'મુસાફરીમા જવું તો એકવા ન જવું આ સાલળી મત્રીને લાગ્યું કે પોતાના પૈસા પાણીમા ગયા આલે આમા નવું શું કહ્યું? પણ હાર્યો જુગારી જમલું રમે, એ ન્યાયે તેજી ણીજી પચીસ રૂપિયા આપીને કહ્યું કે

‘ ખીજી અક્ષલ આપો ’ તેના મનમાં એમ કે પહેલાની કસર ખીજામાં વળી રહેશે

દુકાનદારે એ પચીસ રૂપિયા ગળામાં મૂકીને વધુ કે ‘ પાચ માણસ કહે તે વાત માનવી ’ પરંતુ મત્રીને આ અક્ષલમાં પણ ખામ નવું લાગ્યું નહિ એટલે ખીજા પચીસ રૂપિયા આપીને કહ્યું કે ‘ આ વખતે કોઈ સુદર અક્ષલ આપો ’ પેલાએ રૂપિયા ઠેકાણે મૂકીને કહ્યું કે ‘ જે જગાએ યાદા મનાવ કરતાં દોષ ત્યાં આપણે સ્નાન ન કરવું ’

‘ આમાં તે દુકાનદારે કઈ અક્ષલ માપી નાખી ? ’ એ વિચારે મત્રીને ભારે વમવસો થયો, પરંતુ એક વાર વધુ અન્યાય કરવા દે, એમ વિચારી તેણે એથા પચીસ રૂપિયા આપ્યા અને એથી અક્ષલ માગી પેલાએ રૂપિયા લઈને કહ્યું કે ‘ કોઈ શુભ વાત સ્ત્રીને ન કહેવી ’

મત્રી વિચાર કરે છે કે ‘ આ તો ભારે યઈ જે આટલા રૂપિયા ખાવાપીવા માટે સાથે રાખ્યા હોત તો ઘણું આરુ થાત. પણ રાડયા પછીનું ડહાપણ શા કામનું ? ’

દુકાનદાર તેના મોઢા પરથી સમજી ગયો કે શ્રી આને આપેવી ચાર સવાહથી સતોષ નથી થયો, એટલે તેણે કહ્યું ‘ ઠમ લાઈ ! તને મારી આ મલાહોમાં વિશ્વાસ નથી જેમતો ? આ વાતો બધા સુધી વિચારરૂપે છે, ત્યાં સુધી તને એમ જ લાગ્યા કરશે કે આમાં શું ? પણ ત્યારે તું એને અનુભવ કરાશ, ત્યારે એની મહત્તા સમજાશે તેમ છતાં જે તું ખીજા પચીસ રૂપિયા ખર્ચવા તૈયાર હો તો તને એક એવી અમત્કારિક વસ્તુ આપું કે જેનું રૂણ તને નજર સામે જ મળે ’

હવે પચીમ રૂપિયા ખર્ચવા એવું જાણવાની બધી મૂડી માફ કરી નાખવી આથી મત્રી જૂળ વિભાસણમા પડચો, હતા ' પલાળુ તો પૂઠ મૂડાવી લેવા દે ' એવો વિચાર કરી તેણે બાકીના પચીમ રૂપિયા પણ પેલા દુકાન દારને આપી દીધા આ વખતે દુકાનદારે પોતાની ખાસેથી થોડા ધીજ કાઢી રેતી પર પાથર્યા અને તેના પર પાણી રાખુ ઠં તરત નાકરોટીનો વેલો ફૂટ્યો અને જોત જોતામા તેના પર સુન્દર મનની ટેટી મેઝી ગઈ આ ટેટી ઠાપીને મત્રીને ખબર પડી તો અમૂત લેવી નીકી લાગી પછી પેલા દુકાનદારે કહ્યું કે ' જામા ખૂબી તો એ છે કે આ રીતે ટેટી તૈયાગ થયા પછી તેમાથી જે ધીજ થશે તે પણ આલું જ માન આપજો ' પછી તેમાના થોડા ધીજ તેણે મત્રીને આપ્યા આ છેલ્લી વસ્તુ મત્રીને ગમી, એવું પૈમા ગયાનો અક્ષોભ ઘણો જોઈએ થઈ ગયો તેણે વિચાર કર્યો કે ' હવે પરદેગ જવાની જરૂર શી છે ? આ ધીજની કરામત માવી જ જોઈતા ત્યા પેલા કરી લેવાશે માટે ઘર તરફ પાશુ ફરણુ '

તે ઘર તરફ પાછો ફર્યો, ત્યા પડેલી અક્ષત સામે આવી કે ' મુસાફરીમા જણુ તો એકવા ન જણુ ' પરંતુ અહી નયવારો કાનો લાવવો ? થોડી વાર વિચાર કરીને તે આજુબાજુ નજર કરે છે, ત્યા વાડની નજીક પડેનો એક ગેરો તેની નજરે પડચો ગેરો જોળ દડા જેવો હોય છે અને તેની ચારે તરફ તીક્ષ્ણ કાળ હોય છે ખાવા વગેરેના કામમર તે મોહુ ગહાર કાઢે છે, નહિ તો ?

શુપાવી રાખે છે

‘જ્યારે બીજો કોઈ સથવારો મળતો નથી, ત્યારે આ રોરો તુ ખોટો ? એ પણ જીવ કહેવાય’ એમ વિચારી મરીએ તેને ખડિયામા નાખ્યો અને મુસાફરી ચાલુ કરી.

માજ વેળાએ તે એક ઝાડી આગળ આવ્યો, ત્યારે ખૂબ થાકી ગયેલો હતો, એટલે ઊઘવાનો વિચાર કરી, ઝાડના એક થડ પાસે લેટચો, ત્યાં પંચો ગેંગ યાદ આવ્યો. તેને ઘણાં છંગે મૂકી દેતા ફરી પત્તો લાગ્યો મુશ્કેલ, એટલે ખડિયામાવી દોઠી ઠાઠી તેને ચોરાના એક પગે બાધી અને તેનો બીજો દંડો પોતાના પગે બાધ્યો. આથી શેરો છૂટથી હરીફરી શક અને લાગી પણ ન શકે પછી તે સૂતાની સાથે જ ધનધમાટ ઠી થયો.

મવારે ઉઠીને જોયું તો ભયંકર દેશ્ય નજરે પડ્યું. થોડે દૂર એક ઝળો નાગ લોહીયુહાણુ હાલતમા નિઃપ્રાણુ થઈને પડ્યો છે અને તેની પૂછડી ચોરાના મુખમા છે. આથી મત્રાં સમજી ગયો. ઠ રાત્રે મારો કાળઆવી પહોંચ્યો હતો, પણ આ શેરાએ તેની સાથે લડાઈ કરીને મને બચાવી લીધો છે. આ વખતે તેણે પેલા દુકાનદારે આપેલી સુહર અક્ય માટે તનો આભાર માન્યો અને હવે પછી તે પ્રમાણે જ વર્તવું એવો નિર્ણય કર્યો.

સાંજે એક ગામમા પહોંચ્યો ત્યાં ઉતારો ચોરામા કર્યો અને તેના બેવા બીજા કેટલાક મુસાફરોની સાથે સૂઈ રહ્યો. સવારે ઉઠીને જોયું તો એક ત્રિવાય બીજા બધા મુસાફરો ઉઠીને આજ્યા ગયા હતા તપાસ કરતા તે બધી શક્યો.

ફલદાયક બની, ને માટે જેવા ટુકાનદારનો આભાર માનવા લાગ્યો.

ચોરા દિવસ બાદ તે ઘરે પહોંચ્યો અને ઉત્સાહના આવેશમા પોતે અનુભવેલી બધી વાત પોતાની પત્નીને જણાવી દીધી આ વખતે તેને ખ્યાલ ન રહ્યો કે પોતે ચોરી અપહરનો ભગ કરી ગયો છે વળી તેણે જેલા ખીજ પણ પત્નીને આપી દીધા.

ખીજે દિવસે સવારે તે રાજદરબારમા ગયો. રાજાએ તેને આવકાર આપી કુશળ અમાચાર પૂછ્યા નાયબ મંત્રીને આ ન ગમ્યું તેનું ગમે ? જેવું હૃદય માત્ર સ્વાર્થ અને હુલાઇથી ભરેલું હોય તે ખીજને સારા કે મુખી જોઈ શકતા નથી આ વખતે મંત્રીએ વાતમા ને વાતમા કહ્યું કે ' મહારાજ ! આ જગતમા ઠઈક ચમત્કાર જેવું પણ છે ' એ માલખી નાયબ મંત્રી બોલ્યો કે 'આ જગતમા ચમત્કાર જેવી ઠોઈ વસ્તુ છે જ નહિ એ તો લોકોને છેતરવા માટેની ચાલખાણ છે જે ખરેખર ચમત્કાર હોય તો કરે માખીત '

આ માલખી મંત્રીને પણ પાનો ચડ્યો તેણે કહ્યું 'જે હું સાચી જ રી આપુ તો તું શું પોડમા મૂકીશ ?' જેલાએ કહ્યું 'જે છોતે તે સામાને ધરે જાય અને જે વસ્તુને હાથ લગાડે તે વસ્તુ જિતનારની ' મંત્રીએ આ શરત કબૂલ કરી હવે પોતાને અછત આપનાર પર તેની શ્રદ્ધા પૂરેપૂરી જેસી ગઈ હતી ઉપરાત રાજાને પોતાની મુદ્ધિમતિલા બતાવવાની પણ નેમ હતી, એટલે રાજાને સાક્ષીમા રાખીને કહ્યું કે

‘આ બીજા માકરદેટીના છે તે રેતી પર નાખીને તેના પર પાણી છાટીશ કે વેવો કુચ્છે અને તેની સાકરદેટી તમને ખાવા મળશે’ આ આબળાી નાયબ મત્રી હુચ્ચુ હાસ્ય કરવા લાગ્યો.

મત્રીએ બીજા રેતી પર નાખ્યા અને પાણી રેડ્યુ, પછી પરિણામની રાહ જોવા લાગ્યો પરંતુ થોડી વાર થવા છતાં એ બીજામાં કંઈ ફેરફાર ન થયો આ જોઈ મત્રી હેમતાઈ ગયો તેને સમજ ન પડી કે આમ શાથી થયું ? બધી અછતો ફળાં ને આમા વાધા કેમ આવ્યો ? તેણે પોતાની હાલ જાણ કરી, પણ શરતનો અમલ કરતા પહેલા પદર દિવસની મુત્ત માગી નાયબમત્રીને જિતનો મદ હતો, વળાં તે પોતે બહુ ઉભા જે, એમ રાબને દેખાવા માગતો હતો, એવે તેણે પદર દિવસની મહેતવ કબૂલ કરી.

માણ મત્રી ઘરે પાછો ન જતા હડમજલ કરતો પેલા અછત વેચનાર દુકાન પર પામ પહોચ્યો અને બનેલી બધી હકી ત અસરશ કહી ભગાવી દુકાનદાટે કહ્યુ કે ‘આમા તમે એવું ત્યજો ભલ ખાધી છે બધી વાત સીને કહેવી જોઈતી ન હતી જો તમે એને વાત ન કરી હોત તો બધા મારા વાના થાત મને લાગે છે કે તમારી સ્ત્રી અને નાયબમત્રી મળેલા છે અને તેમણે તમને ઉથલાવી પાડવા માટે ત્રેતગ્ધી રી કરેલી છે તમે આ બીજા બાગીકાઈથી જાણો તો

ડરવું ? એ બાબતમાં થોડી નલાહ પણ આપી આધી માણ મની સતોષ પામ્યો અને પોતાને જામ પાછો કયો પણ તે ઘરે ન જતા ગીધો ગજદગ્ગાગ્ગા ગયો અને હો પોતાના શરત પાળવા તયાર છે, માટે તમે નાયબમત્રીને માથે લઈ ઘરે પધારો એમ જણાવ્યા પોતાના ઘરે ગયો.

મત્રીનું ઘર જની બાધણીનું હતું ઉપર મેઠ બડવા માટે એક નીસરણી મૂંઝી પડતી હતી તેણે એ નીસરણી મારફત પ તાને ઉપર મોડવી અને લોચતજિયેયા દરેક ચીજ ઉપર બડાવી દીધી પછી પત્નીને પણ ઉપર જ રહેવા દીધી, તે એમ કહીને ઠં તુ ઉપર હોય તો ભેદતું કરવું નીચે આપી નહ અને નીસરણી બાબતે મૂંઝી દીધી.

થોડી વાર પછી રાજા પેના નાયબમત્રીને લઈ મત્રીના ઘરે આવ્યા મત્રીએ તેમણે સ્નાગત કર્યું હવે નાયબમત્રી ત્યારે બાબત નજર કરીને જુએ છે, પણ જે ચીજ પર પોતાને હાથ મૂકવો છે, તે નજરે પડતાં નથી આ વખતે મત્રીની પત્નીએ સરમ છોડીને કહ્યું કે 'હું ઉપર બેઠી છું,' એટલે નાયબ મત્રીએ તેના માથે હાથ મૂકવાના વિચારથી ઉપર ચડવાનો નિર્ણય કર્યો અને ત્યા પડેની નીસરણી ઉપાડી દાદર પર ગોઠવી એ જ વખતે મત્રીએ કહ્યું કે 'બસ, આપણી શરત પૂરી થાય છે તમે આ નીસરણીને હાથ લગાડ્યો છે, એટલે એ નીસરણી તમારી છે ' ત્યારે જ નાયબ મત્રીને લાન આવ્યું કે પોતે ગણીર ભૂલ આપી છે પણ હવે બીજો ઉપાય ન હતો.

ના વખત મત્રીને કહ્યું કે 'મત્રાગળ' આ વાધી વસ્તુ તો પતી, પણ માત્ર તમને ઠેઠી ઠાળો નમત્કાળ બનાવવાનો છે' એમ કહી પોતાની પત્નેના બીજા કાલ્યા અને રેતી પર નાખી, પાણી છાંચુ ઠ તરત તેમથી વેવા કુચ્ચો અને માથેથી તૈયાર થઈ ઈ એ ગળને વખાડી તો અમૃત જેવી મીઠી લાગી તે જમ ખુશ થઈ ગો તેને મત્રીને પૂછ્યું કે 'એ આ બીજમા આવા શક્તિ છે, તો તમમ આમ કેમ થયું ?' મત્રીએ કહ્યું કે 'મા નાયબ મત્રીની દગવળાણથી એ બીજા ગતારાત રોકાઈ જયા જતા' મા ઉત્તરથી ગળ નમત્કાળ આ કે નાયબ મત્રીએ નીચ ત્પી પગ કાઢ્ય મૂક્યા તે નીચરતી લેવા માટે નહિ, પણ નીચરતી પરથી ઉપર ચઢીને મત્રીનાં ચી પર કાઢ્ય મૂકવા માટે જ મૂખ્યા હતો, તેથી આ મત્રી ખરાબ ગાવનો છે અને મારા કાચા મત્રીને ખોટી રાને હેરાન કરવા માગે છે આથી ગળને નાનમ મત્રી પગ ખૂબ ગુ રો આવ્યો અને તેના કાચા પેટી નીચરતી બાધી તેને આખા નામમા દેર થો પછી તેને પંજાદ કરાં દેશનિભવ પી ચળ કરી અને તેનું મ્યાન શૂતા મત્રીને આવ્યું આ રીતે અફવ મળવામાં પંજાદ મત્રી ફરી પોતાના મ્યાને આવ્યો અને મુખી થયો એવું જ્ઞાનનું મહત્ત્વ કહી પણ એમણે આકલુ નહિ

ગાનના પ્રકારો તથા બીજા ગુણો વિષે જ્ઞાની મહારાજે જ્ઞેયુ હશે તો હવે પછી કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન નમસ્તુ

આત્માનો ખજાનો

[ચાલુ]

મહાનુભાવો !

વ્યાખ્યાનના પ્રારંભે શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર અને છત્રીશમુ અધ્યયન યાદ કરી લઈએ, કારણ કે તે ચાલી રહેલા આત્માના વિષયનું ઉદ્ગમસ્થાન છે લોકો નહીં કરતા નહીંના મૂળને વધારે પવિત્ર માને છે અને તેથી જ નદીની પરક્રમા કરતા કરતા તેના મૂળ સુધી પહોંચે છે જ વરે હજારો લોકો હિમાલયના ગંગાત્રી-જમોત્રી શિખરની યાત્રાએ જાય છે, તેનું મુખ્ય વારણ એ છે કે ગંગા અને જમના નીના મૂળ ત્યાં માને છે

ગઈ કાલે આત્માનો ખજાનો ખોલ્યો અને તેમાનું બંધ રાત તપામવા માડ્યું, ત્યાં જાન-ર્શન આપણી નજરે ચડ્યા તેમા પતા જ્ઞાને આપણું ધ્યાન વિગેષ જેવું આજે આ જ્ઞાન વિષે જ તમને કંઈક વધુ કહેવું છે

જ્ઞાન એ આત્મહૃદયની વિગેષના છે તે તમને કોઈ જડ પદાર્થમા મળશે નહિ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, કાલ અને પુરુગલાગ્નિકાય, એ યાચ જડ છે તે કોઈમા જ્ઞાન ઠાવું નથી

આત્મા જ્ઞાન વડે પદાર્થને જાણે છે અને જુએ છે, તેના પર શ્રદ્ધા કરે છે તથા હેય-ઉપાદેયનો વિવેક કરી ચારિત્રમાર્ગમા આગળ વધવાને શક્તિમાન થાય છે એટલે જ્ઞાન એ ધાર્મિક પ્રગતિનું મૂળ છે, આધ્યાત્મિક વિકાસનો પાયો છે અને મિલ્લિમોપાન ચડવાની નીસરણી છે ' વદ્મ નાળ સઓ દયા ' ' નાળકિરિયાહિ મોક્ષો ' ' સમ્યગ્ જ્ઞાનાક્રયાધ્યા મોક્ષ ' વગેરે સૂત્રો જિનપ્રવચનમા પ્રચલિત છે તેનો અર્થ એ છે કે દયા, સયમ અથવા ડોડ પદ્મ પ્રગરની ધાર્મિક ક્રિયા કરવી હોય તો પ્રથમ જ્ઞાન જોઈએ જ્ઞાન ન હોય તો એ ક્રિયાઓ ધરાબર થઈ શકે નહીં, પોતાનું ખરું રૂળ આપી શકે નહીં

જીવોની દયા પાળી, એવું શુરુમુખેથી શાસ્ત્રજ્ઞ, પણ જીવ કોને કહેવાય ? અજીવ કોને કહેવાય ? જીવનું લક્ષણ શું ? જીવના પ્રકારો કેટલા ? એ જાણવું આવે તો જીવની દયા શી રીતે પાળાય ? તે જ જાણવું જોઈ તથા ખીજી ખધી ક્રિયાઓમા મમજી લેવાનું

અથારાપોરિમીમા એડ ગાથા આવે છે

જ્ઞાનો મે સાસઓ જ્ઞાપ્યા, નાળદસળસજુકો ?

સેમા મે વહિરા માવા, સન્વે સજોગરુત્તમ ॥

આ ગાથાનો અર્થ ધરાબર સમજવું જોઈ તે આત્માનું અનુચાસન કેમ કેવું, આત્માને કેવું જીવે તે જાણવું ? એ મળવામા આ ગાથા કહેવડ છે તે અર્થ

જગતમા એકનો છુ મારુ કોઈ નથી' 'નાહમ-નત્સ કસઈ-
તેમ છુ પણ કોઈનો નથી' જેના સગાવહાવા મરી
પરવાયા છે, તેઓ પણ દીન બનીને રાક બનીને આવો
વિચાર કરે છે, પણ અહીં એવી દીનતાથી આ વિચાર
ડરવાનો નથી અહીં તો આત્માની સાચી પરિસ્થિતિ
મમલને આ વિચાર કરવાનો છે તેથી જ કહ્યું છે કે 'एष
अदीणमणसा अप्पाणमणुसासई—आ रीते अदीन मनथी
आत्मानु अनुशासन करे'

પછી જે વિચારવાનું છે, તે આ ગાથામા કહ્યું છે
'एतो मे सामञो अप्पा—એક મારો આત્મા જ શાશ્વત
છે' આ આત્મા કેવો છે ? 'नाणदसणसजुओ—ज्ञान अने
दर्शनथी युक्त' જ્ઞાન અને દર્શન એ આત્માના સ્વાભાવિક
શુભો છે, એટલે તે કોઈ કાળે છૂટા પડતા નથી માટે જ
આત્માને જ્ઞાનદર્શનયુક્ત કહ્યો અહીં કોઈને એવો પણ પ્રશ્ન
થાય કે 'આત્મા જે એકલો જ છે, તો માતા, પિતા, ભાઈ,
ભગિની, પત્ની, પરિવાર, સગાવહાલા, સબ ધીજનો, મિત્રો
વગેરે શું છે ? શું તે પોતાના નથી ?' ત્યાં એમ સમ
જવાનું કે 'सेसा मे बहिरा भावा, सन्वे सजोगल्कखणा—
ज्ञान अने दर्शन सिवायना अथा सावो अखिलविा છે, કારણ
કે તે જન્મના સયોગથી પ્રાપ્ત થયેલા છે, એટલે આ જન્મ
પૂરતા જ છે, પણ ધીબ જન્મ વખતે સાથે આવવાના
નથી' જેમને તમે 'મારા' 'મારા' કરો છો અને જેમને
પાળવા, પોષવા તથા રાજી રાખવા માટે ન કરવાના કામો
કરવાની હદે પહોંચી જાઓ છો, તે તમને જે ડગલા વળા-

વીને જ પાછા ફરે છે, પણ તેમાનુ કોઈ સાથે આવતું નથી. ત્યારે ધનમાત્ર શું નાથે આવે છે ? ઘરેલુના દાખડા, નોના બડો અને આવીયાન ઈમારતો બધુ યે અહીં જ પડ્યુ ગ્હે છે આત્મા આ વસ્તુઓના મોહથી દુ ખી થાય છે અને દુર્ગાનિમા બલ્ય છે, એને આ બધા સયોગો આત્માને દુ ખાથી હોવાથી ત્યાજ્ય છે

આત્મા એકલો આબ્યો અને એકલો જવાનો, એમા કઈ ફેર નથી

આત્માની જ્ઞાનશક્તિ ઘણી મોટી છે લોકો અણબોળ અને અણશબ્દોની વાત સાભગીને ચકિત થઈ જાય છે, પણ એ શોધ્યા કોણે ? જ્ઞાને કે જીવ કોઈએ ? અણબત્ત, આવા જ્ઞાને આપણે અજ્ઞાન કહીએ છીએ, કારણ કે તે મિધ્યાત્વથી યુખ છે, પણ એ એક પ્રકારનુ જ્ઞાન તો છે જ

અણશક્તિમા પુરૂ ળના અણનુ સ્ફોટન કરવાની ગજબ શક્તિ મનાય છે, પણ આત્મા જ્ઞાનશક્તિ વડે કોટા વર્ષમા સચિત થયેલા કર્મના ક્ષણમાત્રમા ભુખા ઉડાવી દે છે કણુ છે કે—

જ્ઞાની સામ્યોમામમે, કંઈ કર્મનો ખેલ,
પૂર્વ કોડી વરસા લગે, અજ્ઞાને કંઈ તેલ.

‘અજ્ઞાની જે કર્મનો ક્ષય કોટા વર્ષના પરિશ્રમે કરી શકે છે, તે કર્મનો ક્ષય જ્ઞાની માત્ર આસોરત્વાસ જેટલા સમયમા કરી નાખે છે’

આને કોઈ અતિશયોક્તિ ન માનતા અતિશયોક્તિ

કવિઓ કહે પણ જૈન મહેર્ષિઓ ન કરે તેઓ તો જેવું
 દોષ તેવું જ કહે પરંતુ તમારી બુદ્ધિ દાખલા અને દલીલોથી
 ટેવાયેલી છે, એટલે દરેક બાળતમા દાખલા-દલીલની ઈચ્છા
 રાખો છો અને પણ તમારી બુદ્ધિને સતોષવા પૂરતા
 પ્રમાણમાં દાખલા-દલીલો આપીએ છીએ આ વિષયમાં
 તમારા મનનું સમાધાન એક દષ્ટાંતથી કરીશું

ઈલાપુત્રનું દષ્ટાંત

ધનદત્ત એક બધી વાતે સુખી હતા, પણ લંભને એટલે
 પુત્ર ન હતો તો કોણે પુત્ર માટે શું નયાં કરતા ? અનેક
 જ્ઞેશીઓને પૂછે છે, ભગતભૂવાને ગળે છે તથા દેવદેવીઓની
 બાધા-આખડીઓ રાખે છે આ પ્રમાણે ધનદત્ત યેઠે ઘણી
 બાધા આખડીઓ રાખ્યા પછી ઈલાદેવીની કૃપાથી તેમને
 એક પુત્ર થયો, એટલે તેનું નામ ઈલાપુત્ર * ગણ્યું

એકનો એક પુત્ર અને શ્રીમત ઘણું એટલે તેના
 લાડકોડમાં શી મજા રહે ? ' દિન દોશુના રાત યોશુના '
 એ રીતે લઈને તે મોટો થયો અને અનુક્રમે સુવાવસ્થા
 પામ્યો આ અવસ્થામાં મનુષ્યને વિન્યાલિલાષ જાળે છે
 અને પૂર્વ સસ્કારોનું જાળ પૂરતા પ્રમાણમાં ન હોય તો તેના
 હાથે ઢેલોક અનર્થ થાય છે ઈલાપુત્રનું પણ તેમજ બન્યું

એક વાર નટ લોકો રમવા આવ્યા તેમની એક
 સુવાન પુત્રીને જોઈને ઈલાપુત્ર મોહિત થયો ' જો પરણું
 તો આ નટપુત્રીને જ પરણું ' એવી મનમાં ગાઠ વાળી પછી
 તે આમણો-ફમણો થતો એક તૂટેલી ખાટ પણ ચૂઈ રહ્યો

* જૈન સાહિત્યમાં એ ઘર ઈલાપીકુમાર એનું નામ પણ આવે છે

માતાપિતાએ તેને ઘણા મનાવ્યો, ત્યારે જોડ્યો કે ‘ આજે આપણા મકાનની નીચે જે નટ લોકો નાચતા હતા, તેમની પુત્રા મને પરણાવો તો હા, નહિ તો ના ’

પિતાએ કહ્યું ‘ આપણે ત્યા સુદર ઠંઠાની ઠંઠા ખોટ છે કે તુ આ નટપુત્રીને પરણવાની ઈચ્છા રાખે છે ? ’ પણ ઈલાપુત્ર સમજ્યો નહિ આખરે ધનદત્ત શેઠે નવલોકોને જોલાવીને કહ્યું કે ‘ તમારે લેવું હોય તેટલું ધન લો, પણ તમારી પુત્રી મારા પુત્રને પરણાવો ’ નટલોકોએ કહ્યું ‘ શેઠ ! અમે અમારી પુત્રીને વેચવા ઈચ્છતા નથી પરંતુ તમારો પુત્ર જે અમારી સાથે ગઢે અને અમારી બધી વિદ્યાઓ શીખી કોઈ સજને રીઝવે અને તેની પાસેથી મોટું ઈનામ મેળવે, તો તેને અમારી પુત્રી પરણાવીએ

આ શરતને નામોશીલરેલી ગણી ધનદત્ત શેઠે તેને સ્પષ્ટ ઈનકાર કર્યો, પણ ઈલાપુત્રનું મન નટડીમા થોડયું હતું, એટલે તેણે એ શરત સ્વીકારી લીધી અને માતાપિતા તથા ધનવૈભવને ત્યાગ કરી નટની સાથે ચાલી નીકળ્યો. મોહથી મનુષ્યના મનમા કેવી બ્યાકુળતા રેના થાય છે, તેનો આ નમૂનો છે

નટોની સાથે રહેતા ઈલાપુત્ર તેમની બધી વિદ્યાઓ શીખી ગયો અને સજને રીઝવવાના ઈરાદાથી તે બેનાનટ નગરે આવ્યો ત્યાં રાજાની રજા લઈ રાજમહેલની પાસેના ચોકમા ખેવ કરવા લાગ્યો આજે સર્કસના ખેલ જોઈ લોકો મહોમા આગળ છે, પણ આપણા નટલોકોના ખેલો

તેના કરતા ઘણા ચડિયાતા હતા વાસ પર વાસ બાધે અને તેના પર પણ વાસ બાધે, પછી માથે સાત બેડાની હેડ લઈ તેના પર ચડી બંધ તેમા ન તેનો પગ લથટે કે ન એકે બેડુ કૂટે તેજ રીતે હાથમા ધરા, જમૈયા કે તલવાર લે અને વાસ પર ચડી તેના અનેક પ્રકારના ખેલો કરી બતાવે ઈલાપુત્રે પણ આવા અદ્ભુત ખેલો કરવા માડયા રાજા અને રાણી આ ખેલો જોવા માટે જરૂરે આવીને બેઠા અને લોકો ચોકમા ટોળે મળ્યા

ઈલાપુત્ર વામ પર ચડ્યો છે અને નટપુત્રી પગમા ઘુઘરા બાધી, કિન્નર સાહે ગાયન ગાતી, ઢાલ બજાવી રહી છે 'આ ખેલથી રાજા જરૂર રીજશે અને નટપુત્રી સદાની મારી થશે' એવો ઈલાપુત્રને દૃઢ વિશ્વાસ છે, પણ રાજાએ નટપુત્રીનું અદ્ભુત સૌંદર્ય જોયું, ત્યારથી એની દાનત બગડી છે તે એવો વિચાર કરે છે કે 'જો આ નટ વામ પરથી નીચે પડે અને મૃત્યુ પામે તો આ નટપુત્રીને હું મારા અતપુરમા બેસાડી દઉં' આ પણ કર્મની એક વિચિત્રતા જ ગણાય ને ! જેને રીજવવો છે, જેને રીજવીને મોઢું ઈનામ લેવું છે, તે જ મનમા હુદ્દ વિચાર કરી રહ્યો છે

ઈલાપુત્રે ખેલ ઘણા અદ્ભુત કર્યો અને લોકો ખૂબ રાજી થયા, પણ રાજા રીજ્યો નહિ એટલે તે ફરી વાર વાસ પર ચડ્યો છતાં જે પરિણામ પહેલા જેવું જ આનું જો રાજા રીજે નહિ, તો જેને માટે બાર બાર વરસ મહેનત હતી, તે બધી ફેાગટ બંધ, એટલે ઈલાપુત્ર ત્રીજ વાર,

ચોથી વાર વાસ પર ચડ્યો અને પોતાની વિદ્યાતુ પાણી ખતાવવા લાગ્યો, પણ જોણે પહેલેથી જ મનમા ગાંઠ વાળી હોય તે શેનો રીઝે ?

લોકો વિચાર કરે છે કે આવા અદ્ભુત ખેલ છતા રાજ કેમ રીઝતો નથી ? જરૂર દાળમા કંઈક કાણુ છે. રાણીને પણ રાજતુ આ વવણુ ઊડા વિચારમા મૂકી દે છે અને રખે રાજની દાનત પેલી નટપુત્રી પર પડી હોય, એવી શકા તેના મનમા પેદા કરે છે.

છેવટે ઈલાપુત્ર પાચમી વાર વાસ પર ચડ્યો અને શુભ સટોસટનો ખેલ કરવા લાગ્યો. ત્યા તેની નજર ણાભુની હવેલીમા ગઈ ત્યા એક અત્યંત રૂપવતી નવયૌવના સ્ત્રી હાથમા મોઢકનો માળ લઈને ઊભી છે અને મુનિરાજને તે અહણુ કરવા વિનંતિ કરી રહી છે, પણ મુનિરાજ મોઢક લેતા નથી કે આખુ ઊભી કરીને પેની સી સામુ જોતા પણ નથી.

જ્ઞાન ઘવામા પણ કંઈક નિમિત્ત જોઈએ, તે ઈલાપુત્રને મળી ગયું તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' પોતે યુવાન છે, સામે રૂપવતી સ્ત્રી છે અને એકાંતનો યોગ છે, છતા તેમનુ રૂવાડુ ફરકતું નથી અને હું એક નટડીના પ્રેમમા પાગલ બનીને ઠેર ઠેર લાડી રહ્યો છું ધિક્કાર હો મારી જાતને ! ક્રીટકાર હો મારી આ મોહાધ દષ્ટાને ! હું આ યુગ્મીલ રાજને રીઝવવા મારી શુભગીને હોડમા મૂકી રહ્યો છું, એ પણ મૂખતાની પરાકાષ્ટા છે હું પણ જૂલ્યો, પણ હવે મારી આજીવન આગી લાડી !'

ઈલાપુત્રને લોગની નિ સારતા સમજાઈ અને આત્મા પ્રત્યેનું કર્તવ્ય યાદ આવ્યું આનું નામ જ ખરું જ્ઞાન એ જ્ઞાનનો અગ્રહણાટ જેમ વધતો ગયો, તેમ તેનો કર્મરાશિ નાશ પામવા માડયો હજી તે વાસ પર જ છે, લોકો તેને ખેલ કરતો ભેઈ રહ્યા છે, એવામા રગ બદલાઈ ગયો કોડો વર્ષથી ઉપાર્જિત ઝરેલા કર્મો નાશ પામ્યા અને તેને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તે જ ક્ષણે અમલકાર ખડો થયો, વાસ મટીને સિંહાસન બની ગયો અને ઈલાપુત્ર કેવળી તેના પર બિરાજેલા સહુના ભેવામા આવ્યા હોવાએ ત્યા જ્ઞાનમહોત્સવ કરવા માડયો

આ ભેઈ રાણી વિચાર કરવા લાગી કે 'આટઆટલી રૂપાળી રાણીઓ અત પુરમા હોવા છતા રાજાનું મન એક નટપુત્રીમા ગયું, માટે આ સમાર જ અસાર છે' આ રીતે તેના હૃદયમા જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રકટી અને તે પ્રતિક્ષણે વધવા લાગી, એટલે તેના ધાતીકર્મેના પણ નાશ થયો અને તે કેવલજ્ઞાન પામી

આ દૃશ્ય ભેતા રાજાનું હૃદય પણ પલગાયું અને તેને પોતાની અધમતા માટે તિરસ્કાર છૂટયો તેની આખમાથી પશ્ચાત્તાપના આસુ ટપ ટપ ટપકવા લાગ્યા તેને પણ આ સમાર અસાર ભાસ્યો અને તેમાથી આત્માને ઉગારી લેવાની ભાવના પ્રકટી આ ભાવનાના પ્રતાપે તે પણ યોડી ક્ષણમા ધાતીકર્મેના નાશ કરી કેવલજ્ઞાની બન્યો

આ બાણુ નટડી વિચાર કરે છે કે 'હું જ બધા

અનર્થનું મૂળ છુ મારા રૂપે જ આ ઈલાપુત્રને ઘેલો કર્યો અને ગભની દાનત બગડી, મારે ધિક્કાર હો આ રૂપને ! હને મારે આ નવિધાયી પણ મર્યું ! હું સાધુતાના માર્ગે મચરીશ અને મારું કલ્યાણ કરીશ' જ્ઞાનનો ઉચ્ચ અજ્ઞાનનો નાશ કરે છે, મોહનો પરાજય કરે છે, એટલે નટીના દુદયમા પણ ભારે પગ્ગિર્તાન થયું અને શુભ ભાવના ભાવતા તે પાદ કેવલજ્ઞાન પામી પડી તે ચારે કેવળીઓએ જગતને ધમ્મનો યોધ આપી મહા ઉપકાર કર્યો

તાત્પર્ય કે જે કમને અજ્ઞાની કોરો વર્ષમા ખપાવી શકતો નથી, તે જ્ઞાની માત્ર સ્વમેષ્ટવાતમા ખપાવી દે છે અને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મુખ્નિનો અધિભરી બને છે

જ્ઞાનની આગધના

દરેક વર્ષે જ્ઞાનપથમી આવે છે અને જ્ઞાનની આરા ધના ઉત્પદ ભાવે કરવાનો માહ દર્ષ બલ્ય છે, પણ એ સાદને કોલુ-કેલો સાબળે છે ? જો એ સાદ સાબળના ટોઈએ તો આપણી મિથિતિ આવી ન હોય ધમ્મશાસ્ત્રોનું જ્ઞાન નથી, આત્માનું જ્ઞાન નથી, ઈર્ગવ્યનું જ્ઞાન નથી, બહ્યાભક્ષ્ય અને પેશાપેયનો વિચાર પણ બહુ યોડાને આવે છે જો સાચુ જ્ઞાન વધે તો આ પરિમિથિતિ દૂર થાય અને ઉદારનો માર્ગ મોકળો બની બલ્ય

જ્ઞાન પાથ પ્રકારનું છે, એ વાત ગઈ કાલે કહેવાઈ ગઈ છે આજે તેના ભેદો પર પ્રકાશ પાડીશું, જેથી જ્ઞાનનું સ્વરૂપ તમાગી સમજમા બરાબર આવી જશે

મતિજ્ઞાનના ભેદો

બોહો ચાર છે ૧ અવગ્રહ, ૨ ઈહા, ૩ અપાય અને ૪ ધારણા

અથને એટલે બાણવા યોગ્ય પદાર્થને ગ્રહણ કરવો તે અવગ્રહ તેમા પ્રથમ વ્યજન (પૌન્ડ્રલિક સામગ્રી) ગ્રહણ કરાય છે અને પછી 'કર્ષક' એવો અવ્યક્ત બોધ ધાય છે, એટલે અવગ્રહના પણ વ્યજનાવગ્રહ અને અર્થાવગ્રહ એવા બે પ્રકારો છે ચમુ અને મનનો વ્યજનાવગ્રહ થતો નથી, કારણ કે તે અપ્રાપ્યકારી છે અપ્રાપ્યકારી એટલે વસ્તુને પ્રાપ્ત કર્યા વિના જ તેનો બોધ કરનાર ચક્ષુ દૂર રહેલા વૃક્ષ, પર્વત તથા ચંદ્રસૂર્યાદિને જોઈ શકે છે અને મન અહીં બેહુ દૂરસુદૂરના વિચારો કરી શકે છે

'આ શું હશે ?' એવો વિચાર તે ઈહા 'આ અમુક વસ્તુ છે' એવો નિર્ણય તે અપાય, અને તેનું અવધારણું કરવું, એટલે માદ સખવું તે ધારણા

તમને એમ થશે કે આપણે તો ઘોડાને જોતા જ આ ઘોડો છે, એમ બાણી જઈએ છીએ તેમા આ ચાર પગ-થિયા શી રીતે મડાતા હશે ? પણ એ અવશ્ય મડાય છે ચિરપરિચિત વસ્તુમા આપણો ઉપયોગ ઘણો ઝડપી ઠોવાથી બધા પગથિયાનો ખ્યાલ આવતો નથી, પણ કોઈ અજાણી વસ્તુ જોઈએ, ત્યારે એ ખ્યાલ ધરાવર આવે છે માનો કે સાજ વેળાએ તમે એક ખેતરમા થઈને પસાર થઈ રહ્યા છો ત્યાં દૂર કઈક દેખાય છે, એટલે તમે ધરાવર નજર માંડો છો અને વિચાર કરો છો કે 'આ શું હશે ? શું એ કોઈ જાડનું કુકું હશે કે મનુષ્ય ?' પછી તમે એવો વિચાર

કરે છે કે ' માણસ હોય તો કંઈક હલનચલન થાય, વળી તેનો ઉપરનો ભાગ નીચેના ભાગ કરતા પ્રમાણમાં નાનો હોય, ત્યારે આ તો તદ્દન સ્થિર જણાય છે અને તેનો ઉપરનો ભાગ નીચેના ભાગ કરતા પ્રમાણમાં કંઈક મોટો લાગે છે, માટે તે ઝાડનું કુંકું જ છે' પછી તમે યાદ રાખી લો છો કે 'મેં ઝાડનું કુંકું જ જોયું' આ રીતે તમને અવગ્રહ, ઈહા, અપાય અને ધારણા એ ચારે પદ્ધતિયા અહીં સ્પષ્ટ મમળાય છે

એ પ્રકારના અવગ્રહ, ઈહા, અપાય અને ધારણા એ પાચને પાચ ઇન્દ્રિયો અને ૭૬ મનથી ગુણીએ તો ૩૦ ની સખ્યા આવે, પણ તેમાં ચતુ અને મનનો વ્યવનાવગ્રહ હોતો નથી, એટલે મતિજ્ઞાનના કુલ ૨૮ ભેદો ગણાય છે * આ ભેદો જ્ઞાનપ્રાપ્તિના કેમને અનુવક્ષીને માનવામાં આવ્યા છે, પરંતુ મતિ એટલે બુદ્ધિના પ્રકારો ભેદ એ તો ચાર છે ૧ ઔત્પત્તિકી, ૨ વનેયિકી, ૩ કાર્મિકી અને ૪ પારિણામિકી જે બુદ્ધિ સૂત્ર, શુરુ કે વડીલની મદદ વિના જન્માતરીય

* મતિજ્ઞાનના જે ૨૮ ભેદો થાય છે તે બધા કાયોપદમ અને વિષયની વિવિધતાથી બાર બાર જાનના થાય છે

(૧) બહુઆહી, (૨) અપ્પઆહી (૩) બહુવિધઆહી (૪) અવ્યવિધઆહી (૫) દ્વિઆહી (૬) અદ્વિઆહી (૭) અનિશ્રિતઆહી (૮) નિશ્રિતઆહી (૯) અસલ્લિખઆહી, (૧૦) સદ્વિધઆહી (૧૧) મુવઆહી (૧૨) અમુવઆહી

એટલે મતિજ્ઞાનના કુલ ૨૮ x ૧૨ = ૩૩૬ ભેદોની ગણના પણ શક્ય થાય છે. એના અર્થ-વિવેચન માટે જુઓ નિસ્વાર્થ સૂત્રનો પ્રથમ ૪

સરકારોની ક્ષયોપશમની તીવ્રતાને ત્રીધે વસ્તુના યથાર્થ મર્મને પકડી શકે છે અને તેના ચોગ્ય ઉપાયો ચોજી શકે છે, તે ઔપત્તિકી જે બુદ્ધિ ગુરુ અને શાસ્ત્રનો વિનય કરવાથી પ્રગટે છે, તે વનેયિકી જે બુદ્ધિ ડર્મ એટલે વારવારના અભ્યાસથી હૃદયન્ન યાય છે, તે કાર્મિકી, અને જે બુદ્ધિ અનુભવથી પાકટ થયેલી હોય છે, તે પારિભ્રામિની

બુદ્ધિના આ ચારે પ્રકારોનું સ્વરૂપ તેના દશાતોથી ખ્યાલમાં આવી જશે

આત્મપત્તિકી બુદ્ધિ

ગામડાનો એક ખેડૂત કાકડીનું ગાડું ભરીને નજીકના શહેરમાં વેચવા ગયો ત્યાં એક ચાલાક માણસે આવીને કહ્યું કે 'જે કોઈ માણસ આ ગાડાની બધી કાકડીઓ ખાઈ બંધ તો તેને શું આપે ?' આ તે કઈ બનતું હશે ? એમ માનીને પેલા ખેડૂતે કહ્યું કે 'જે કોઈ એમ કરે તો તેને આ નગરના દરવાજામાંથી બહાર નીકળી શકે નહીં, એવો લાડુ આપું'

ચાલાક માણસે એ શરતનો સ્વીકાર કર્યો અને તેના ગાડામાં ભરેલી બધી કાકડીઓ જરા જરા આખી લીધી પછી તે ખેડૂત એ કાકડીઓને વેચવા લાગ્યો, ત્યારે લોકોએ કહ્યું કે 'આ બધી કાકડીઓ ખાધેલી છે' પેલા ચાલાકે આ શબ્દો પડી લીધા અને ખેડૂતને જણાવ્યું કે 'મારી શરત મેં પૂરી કરી છે, માટે તારી શરત તું પૂરી કર'

ખેડૂતે તો માનેલું કે આવો લાડુ આપવાનો વખત જ આવવાનો નથી, એટલે તે સ બધી તેણે કઈ વિચાર કરેલો નહિ,

પણ હવે તે ગભરાયો અને પેવાને શરતમાથી મુક્ત કરવા માટે પચીસ રૂપિયા આપવા લાગ્યો. પરંતુ પેલાએ તેનો સ્વીકાર કર્યો નહિ. ખેડૂને તેને પચીસને બદલે પચાસ રૂપિયા આપવાની વાત કરી, સો રૂપિયા આપવાની વાત કરાં, પણ પેલા માન્યો નહિ. એવે ખેડૂને વિચાર કર્યો કે 'આ મૂર્ત' મને ઝાડવાનો નથી માટે કોઈ બુદ્ધિશાળીને શોધી લાડુ અને આનો ઉપાય પૂછુ' પછી તે એ બુદ્ધિશાળી માણસ પાસે ગયો કે જે તેની ઔપત્તિકી બુદ્ધિ માટે પકાતાં હતો. તે બુદ્ધિ માને ખેડૂતની બધી વાત માલગીને કહ્યું કે 'આમા ગભરાય છે શું ? આ તો બહુ નહેવી વાત છે તું એ માણસને એવો લાડુ આપી શકીશ કે જે નગરના દરવાજામાથી બહાર નીકળી શકે નહિ' પછી તેણે શું કરવું તે જણાવ્યું.

હવે તે ગામડીઓ કંઠોઈની ડુકાનેથી મૂઠીમા સમાય તેવો એક લાડુ લઈને પેલા મૂર્ત તથા નગરવેડા નાથે શહેરના દરવાજે ગયો અને તે લાડુને દરવાજા વચ્ચે મૂકીને કહેવા લાગ્યો કે 'હું લાડુ ! તું નગરના દરવાજામાથી બહાર નીકળ' પણ લાડુ નગરના દરવાજામાથી બહાર નીકળી શક્યા નહિ, એવે તેણે એ લાડુ મૂર્તને આપતા જણાવ્યું કે 'આ લાડુ એવો છે કે જે નગરના દરવાજામાથી બહાર નીકળી શકે એવો નથી'

પેવો શું બોલે ? શેરને માથે મવાગેર ઘરાબર મગી થો હતો.

વૈનેચિકી શ્રદ્ધિ

તે દડમજલ કરતો એક જ ગલમા આવી પહોચ્યો ત્યા બધા તૃપ્તાતુર થઈને પાણીનીચોધ કરવા લાગ્યા, પણ પાણી મળ્યું નહિ આખરે એક વૃદ્ધ સૈનિકે ઠણુ કે ‘ગધેડાઓને છૂટા મૂકો તે ભૂમિ સૂઘતા જે સ્થળે પહોચશે, ત્યાથી પાણી મળી આવશે’ સૈન્યમા ભાર ઉચકવા માટે કેટલાક ગધેડા પણ રાખવામા આવ્યા હતા, તેને રાત્રએ છૂટા મૂકી દેવાને હુકમ કર્યો આ ગધેડા ભૂમિ સૂઘતા સૂઘતા એવા સ્થળે પહોચ્યા કે જ્યા પાણીથી બરેલુ એક તળાવ હતું એ તળાવ તુ પાણી પીને રાત્રએ તથા સૈન્યે પોતાના પ્રાણ બચાવ્યા અહી વૃદ્ધ સૈનિકની ખુદ્ધિને વૈનેયિકી બળવી, કારણ કે તેણે આ ખુદ્ધિ વડીલોનો વિનય કરીને મેળવી હતી

કાર્મિકી ખુદ્ધિ

ઘાણી ચલાવવી અને લોકોને તેવ આપવું, એ ઘાચીનો ધધો ઘાચણ રોજ થકે બેસતી અને લોકોને ભેઈતું તેલ આપતી એમ કરતા તેને ભેઈતું તેલ આપવાનો ખૂબ મહા વરો પડી ગયો

એકવાર કઈ કામે તે મેડી ઉપર ગઈ અને નીચે ધરાકો આવી પહોચ્યા તેઓ કહેવા લાગ્યા કે ‘આ ધરાકીટાણે ધાચણ કયા ગઈ? અમારે કયા સુધી રોકાવુ?’ ધાચણે ઉપર રહ્યા આ શબ્દો સાંભળ્યા, એટલે તે બોલી કે ‘જેને તેલ લેવુ હોય તે આ ધારી નીચે આવો જેને જેટલું ભેઈશે તેટલુ આપીશ’ એટલે તેલ લેનારા ધારી નીચે ગોઠવાઈ ગયા

પહેલાએ ઠણુ ‘એક શેર’ એટલે ધાચણે ઉપરથી

તેલની ધાર કરી તેનાથી વાસણમાં ખરાબર એક ચેર તેલ પડ્યું ન જોણું કે ન વધારે વળી તેણે ધાર એવી કરી કે તેનું એક ટીપુ પણ બહાર પડ્યું નહિ આ રીતે જે ઘરાકે જેટલું તેલ માગ્યું, તેટલું તેણે ખરાબર આપ્યું આ તેની કાર્મિકી બુદ્ધિ બાલવી

પારિણામિકી બુદ્ધિ

રાજાને ત્યાં નાનામોટા અનેક સેવકો ટોચ છે તેમાંથી એક વાર તરુણ સેવકોએ રાજાને કહ્યું કે ‘મહારાજ ! સદેહ વાળવાળા અને જીર્ણ શરીરવાળા વૃદ્ધોને નોકરીમાં ન રાખતા જે તરુણ હોય તેને જ નોકરીમાં રાખો, જેથી આપનો મહેલ શોભશે’

રાજા ઠરેલ હતો, અર્થાત્ પારિણામિકી બુદ્ધિવાળો હતો તેણે કહ્યું ‘હું તમારી વાત ધ્યાનમાં રાખીશ’

આ વાતને ઘોડા ઠિવસ વીતી ગયા પછી રાજાએ તરુણ સેવકોને બેગા કરીને પૂછ્યું કે ‘મને લાત મારનારને શું શિક્ષા કરવી જોઈએ ?’ તરુણ સેવકોએ તરત જવાબ આપ્યો કે ‘એને શૂળીની શિક્ષા કરવી જોઈએ’ પછી રાજાએ વૃદ્ધ સેવકોને બેગા કરીને એ જ સવાલ પૂછ્યો, ત્યારે તેમણે કહ્યું કે ‘અમને ઘોડા સમય આપો વિચારીને ઉત્તર આપીશું’

બધા વૃદ્ધ સેવકો બેગા થઈને વિચાર કરવા લાગ્યા કે ‘રાજાને લાત કોણુ મારી શકે ? આ તો રાણી કે કાં તે તેમના

ગ્રાહીવાદે તેમણે જવાબ આપ્યો કે ' મહાગજ ! આપને લાન માગનાનો મતકાંડ કરવો જોઈએ '

આશય પ્રમાણે જવાબ મળ્યાં ત્યાં રાત્રી ખુબ થયો અને તેજો તરુણુ મેવકોને આ જવાબનો હવાલો આપીને કહ્યું કે ' હવે તમેજ કરો કે મા' તરુણ નોકરોને નોકરીમાં નાખવા કે કેમ ?'

તરુણુ સેવકો શું જવાબ આપે ? તેમણે મનમાં રાજાની તથા વૃદ્ધોની ઠરેલ બુદ્ધિની પ્રશંસા કરી

મતિજાનનો વિષય અહીં પૂરો થાય છે હવે શ્રુત જ્ઞાનના ભેદો વિચારીએ

શ્રુતજ્ઞાનના ભેદો

શ્રુતજ્ઞાન કોને કહેવાય ? તે અમે ગઈ કાલે જણાવ્યું છે જે નાન પુસ્તક વાંચીને, શુરુનો ઉપરેલ સાલગીને કે શબ્દના નિમિત્તથી થાય તે શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે આપણા જ્ઞાનનો બહુ મોટો ભાગ આ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે, એટલે તેનું મહત્ત્વ ધારૂં છે સામ્રાજ્યોએ ચાર જાનને મૂગા કહ્યા અને શ્રુતને બોલતું કહ્યું, તે આજ કારણે કવળી ભગવતો કેવળજ્ઞાનથી બધું બાકી રહે છે, પણ તેનું વ્યાખ્યાન તો શબ્દ દ્વારા જ કરે છે

શ્રુતજ્ઞાનના ચૌ ભેદો માનવામાં આયા છે તેનો તમને સામાન્ય પરિચય કરાવી દઈએ આ ભેદો બહુવાથી તમને શ્રુતજ્ઞાનને લગતી પરિભાષા બરાબર સમજાઈ જશે વિવિધ પ્રકારની લિપિઓ એટલે અક્ષરો વડે જે જ્ઞાન

જીવો માટે માનિષ્યર્થવસિત શ્રુત છે, અભવ્ય જીવો માટે અનાદિ અર્થવસિત શ્રુત છે

જેમા સરખા આલાપકો હોય તેવું દષ્ટિવાદ (બારમા અગાનુ શ્રુત તે ગમિકેશ્રુત કહેવાય અને જેમા સરખા આલાપકો નથી, તેવું દષ્ટિવાદ સિવાયનું બીજું શ્રુત તે અગમિકેશ્રુત કહેવાય

શ્રીગૌતમ-વામી વગેરે ગણધર ભગવ તોએ એવું તે અગમવિદ્યશ્રુત કહેવાય અને શ્રીભદ્રબાહુસ્વામી વગેરે મ્યવિર ભગવ તોએ એવું તે અગમ્યાદ્ય શ્રુત કહેવાય દ્વાદશાગી એ અગમવિદ્ય શ્રુત છે અને ઉપાગો, પચાસ વગેરે અગમ્યાદ્યશ્રુત છે

ગાત્રોનુ જ્ઞાન માળાવાથી મળે છે, તેથી તેને શ્રુત કહેવા મા માને છે આપણ શ્રુત સાગર જેવું વિશાળ છે, એવે તેને શ્રુતમાનર ઠી ઉપમા અપાય છે * જ્ઞાનને ભગતો જે આઠ પ્રકારનો આચાર છે, તે આ શ્રુતજ્ઞાન અગે નમજવાનો છે

શ્રુત યોગ્ય કાચે ભણવું, તે જલ નામનો જ્ઞાનાચાર, શ્રુત શુરુ અને જાણના વિનયપૂર્વક અહલ કરવું, તે વિનય નામનો જ્ઞાનાચાર શ્રુત શુરુ અને શાસ્ત્ર પ્રયેના બહુમાન પૂર્વક અહલ કરવું તે બહુમાન નામનો જ્ઞાનાચાર, શ્રુત ઉપધાન પૂર્વક અહલ કરવું તે ઉપધાન નામનો જ્ઞાનાચાર ઉપધાન તો આજે ખૂબ ધર્મ રહ્યા છે, એવે તેનું સ્વરૂપ તમે જાણતા જ હશે

જ્ઞાન આપનાર શુરુનું નામ, જ્ઞાતિ વગેરે છૂપાવવા નહિ તે અનિદનનતા નામનો જ્ઞાનાચાર, નૂત્રપાઠના અક્ષરો હોય તે પ્રમાણે જ અહલ કરવા, તે વ્યજન નામનો જ્ઞાના

* ઠી દરબદ્ધચરિએ ઠી મદારીરસ્તુતિ અપનામ સસા દવા નન સ્તતિના ખીજ પછમા સાર વીરાગમચ્છનિર્ધિ માદર સાધુ સેવે । એ શ દોથી આગમોની સરખામણી સાગર સાથે કરેની ॥ અન્યત્ર પબ તેમરો જિલાગમોને સાગર સદશ કવા છે

ચાર, સૂત્રપાઠનો અર્થ હોય તે પ્રમાણે જ મહાલુ કરવો, તે અર્થ નામનો જ્ઞાનાચાર અને અક્ષરો તથા અર્થ ઉભય શુદ્ધ પ્રકારે શ્રવણ કરવા, તે તદુભય નામનો જ્ઞાનાચાર

તેમ ટીપે ટીપે મરોવર બનાય છે અને કાકરે કાકરે પાળ બધાય છે, તેમ ઘોડુ ઘોડુ ગીબના ધણુ જ્ઞાન મળી શકે છે, તેથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિની ઈચ્છાવાળાએ રોજ ઘોટો શાસ્ત્ર-શ્યામ અવશ્ય કરવો તમે માલબુ ઢગે કે—

દ્વપૂજા શુરૂપાસ્તિ સ્વાધ્યાય સયમાસપ ।

દાન ચેતિ ગૃહસ્થાના પદ્મર્માણિ દિને દિન ॥

‘ ગૃહસ્થે છ કર્તવ્યો હ મેલા કરવા લાયક છે પહેલુ દેવપૂજા, ખીજુ ગુરૂની પેવા, ત્રીજુ સ્વાધ્યાય એને શાસ્ત્રનો અભ્યાસ, ચોથુ મયમ, પાચમુ તપ અને છકું દાન ’ એટલે શાસ્ત્રનાસ એ માત્ર માધુઓનુ જ નહિ પણ તમારુ થે નિત્ય કતવ્ય છે તમે અધિકાર મુજબના પ્રયો વાચી શકો છો

અવધિજ્ઞાન વગેરેના ભેદો

અવધિ, મન પર્યાય અને ઠવણ એ ત્રણે ઉચ્ચ કોટિના જ્ઞાનો છે તે મનુષ્યોને મયમ તથા તપના પ્રભાવે પ્રગટ નાય છે દેવો તથા નાગકીના છવોને અવધિજ્ઞાન ભવપ્રત્યય એટલે કે બનના નિમિત્તથી સજ્જ હોય છે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂકે એટલે આત્મા દૂર-સૂદૂર રહે ના રૂપી દ્રવ્યોને ભેદ-ભણી શકે ॥

અવધિજ્ઞાનના મુખ્ય ભેદો ૭ છે અનુગામી એલે અવધિજ્ઞાનવાળા પુણ્યની માવે જનારુ અનનુગામી એટલે સાધે નહિ જનારુ વર્ધમાન એલે ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામ નારુ અને ક્રીયમાન એટલે ઉત્તરોત્તર ઓછુ થનારુ પ્રતિ-પાતી એટલે આ યા પત્રી ચાટ્યુ જનારુ અને અપ્રતિ-

ખાતી એટલે આબ્યા પછી કાયમ રહેનારુ +

આબ્યાના વિજ્ઞાને કેવલવૈચલ્ય વગેરે સક્રિયાઓને માન્ય રાખી છે, તે આ જ્ઞાનના પૂરાવા ઉપ છે

મન પર્યાયજ્ઞાનના બે ભેદો છે ઋતુમતિ અને વિપુલ મતિ તેમા ઋતુમતિ મનોગત ભાવોને મામાન્ય રૂપે જાણે છે અને વિપુલમતિ વિગેર રાને જાણે છે આને જેને ટેલીપથા કહેવામા આવે છે, તે આવુ જ્ઞાન હોવાની નાખોતી આપે છે.

કેવલજ્ઞાનમા કોઈ ભેદ નથી, એટલે તે એક છે આ રીતે મતિજ્ઞાનના ૨૮, શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪, અવધિજ્ઞાનના ૬, મન પર્યાયજ્ઞાનના ૨ અને કેવલજ્ઞાનનો ૧ મળી જ્ઞાનના કુલ ૫૧ ભેદો થાય છે

આત્માના ખજાના વિષે હજી ઠંટણુક કહેવાતુ છે, તે અવગરે ઠહેવાશે

+ અનાધિગતના આ ભેદો સ્વામીના ગુણની અપેક્ષાએ જ એ સિવાય કોઈઆની દૃષ્ટિએ પણ તેના ત્રણ બે પડે છે દેશાવધિ, પરમાવધિ અને સર્વાવધિ તેમા દેશાવધિ અને પરમાવધિના જન્મન્ય ઉત્કૃષ્ટ અને અજન્મન્યોત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ પ્રકાર છે સર્વાવધિના ત્રિગો પ્રકારો નથી

જન્મન્ય દેશાવધિનું ક્ષેત્ર ઉભેધાગુનનો અમ પ્યાત્મો ભાગ છે ઉત્કૃષ્ટ દેશાવધિનું ક્ષેત્ર સપૂર્ણ લોહ કે અને અજન્મ યોત્કૃષ્ટ દેશાવધિનું ક્ષેત્ર એ બનેલી વચ્ચેનું છે જે અસપ્યાત પ્રમાણુ છે

જન્મન્ય પરમાવધિનું ક્ષેત્ર એ પ્રદેશાધિકલોક છે ઉત્કૃષ્ટ પરમાવધિનું ક્ષેત્ર અસપ્યાત લોહપ્રમાણુ છે અજન્મન્યોત્કૃષ્ટ પરમાવધિનું ક્ષેત્ર એ બનેલી વચ્ચેનું છે

સર્વાવધિનું ક્ષેત્ર ઉત્કૃષ્ટ પરમાવધિના ક્ષેત્રથી પણ અસપ્યાત અણુ વધારે છે

લોકથી અધિક ક્ષેત્ર હોતુ નથી કારણ કે ત્યાં એવો કોઈ પદાર્થ નથી કે જે અવધિજ્ઞાની જાણી શકે તેથી અહીં લોકથી અધિકનો જે નિર્દેશ છે તે ઉપરાંત જ્ઞાનની સક્ષમતાનો સમજવો

વ્યાખ્યાન દર્શન
આત્માનો ખજનો
[ચાતુ]

મહાનુભાવો !

સાગર મમા વિદ્યાજ નૈન શ્રુતમા અનેક રત્નો પડેલા છે, તેમાનુ એક મહાન્ત તે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર તેના અધ્યયને અધ્યયનભાવી પ્રજ્ઞાનો પવિત્ર પ્રમશ જગહજે છે અને તે સુમુખ્યોને મોક્ષપ્રાપ્તિના સુહર માર્ગદર્શન કરાવે છે હરીશ્રમા અધ્યયનમા અત્પચ સાગી આત્માનો વિષય આવ્યો, તે પછી આપણે આત્મસ્વરૂપની ઊડી વિચારણા કરવા માગી તેમા ખીજ અનેક બાબતો ઉપરાત આત્માની અમરતા જોઈ, અખટતા જોઈ, સખ્યા તથા મૂચનો પણ વિચાર કર્યો અને હવે તેના મમૂદ ખજના તરફ વળ્યા છીએ હાલ તે ખજનો તપામવાનુ કામ ચાલી રહેવુ છે

આત્મા જેમ જ્ઞાનદર્શનથી સુખી છે, તેમ વીર્યથી પણ સુખી છે વૈકળી પરિભાવામા વીર્યનો અથ શુક થાય છે, પણ અહી તેનો અર્થ ક્રિયાશક્તિ સમજવાનો છે આ ક્રિયાશક્તિ વટે આત્મા કોઈ પણ ક્રિયા કે પ્રવૃત્તિ કરવાને શક્તિ માન થાય છે ખાવું, પીવું, સૂવું, ઉઠવું, બેસવું, ચાલવું,

દોડવું, વિચારો કરવા, વાતો કરવી, આનંદવિનોદ કરવો, ભોગવિલાસ કરવો, ધર્મની આરાધના કરવી વગેરે ક્રિયાઓ આત્માની આ ગતિને લીધે જ સભવે છે જો આત્મા આ શક્તિ ન હોય તો આમાનું કંઈ પણ સભવે નહિ

જડ વસ્તુઓમાં યત્રાદિના પ્રયોગથી ક્રિયાગતિ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ તે ક્રિયામાં અને આ ક્રિયામાં ઘણા મોટા તફાવત છે યાત્રિક ક્રિયામાં સજ્ઞા (Instinct), વિચાર (Thought), લાગણી (Feeling) કે ઈચ્છા (Will) જેવું કંઈ હોતું નથી, માત્ર એકધારી ગતિ (Motion) હોય છે અને તે વેગ (Speed) પૂરો થતા અટકી પડે છે, જ્યારે આત્મા વડે શક્તિ ક્રિયામાં સજ્ઞા, વિચાર, લાગણી કે ઈચ્છાનું તત્ત્વ હોય છે અને તેથી તેમાં વિવિધતા દેખાય છે *

ફૂતરાનું રમકડું આવી દેવાથી ચાલે દોડે ખડ, પણ તે જીવંત કુરુરિયાની જેમ ઈચ્છાપૂર્વકની વિવિધ ગતિ કરી શકે નહિ જીવંત કુરુરિયાને ચાલતા આનંદ આવે તો તે ચોતાની પૂછડી પટપટાવે, ઘન જીયાનીયા કરે કે જીભ બહાર કાઢે, પણ જડ રમકડું તેવું કશું કરી શકે નહિ

મનુષ્ય, પશુ આદિ જીવંત પ્રાણીઓ આવીને કે દોડીને અમુક સ્થળે પહોંચી શકે છે, પણ જડ યત્રો ચોતાની જેમ

* જો આત્માઓ દજ અવિકસિત સ્થિતિમાં છે તેમની ક્રિયાઓમાં વિચાર નહિ પણ સજ્ઞા મુખ્ય હોય છે આહાર, ભય મૈથુન અને પરિશ્રમ એ ચાર મુખ્ય સજ્ઞાઓ છે પ્રભારતરે દસ પદર અને સોળ સજ્ઞાઓનો પણ શાબ્દમાં ઉલ્લેખ છે

ચાલીને કે નતિમાન થઈને અમુક સ્થળે પહોંચી શકતા નથી મોટર પોતાની મેજે આવશે કે નતિમાન થશે ખરી ? મોટરમા પેટ્રોલ ભરવે તેને આવતી કરી હોય અને એક નિશામા ઊડી મૂકી હોય તો શુ પરિણામ આવે ? મનુષ્ય, પશુ વગેરે છુવત પ્રાણીઓ સ્ત્રીમા વગાક આવેના પ્યે તો વગાક લેશે, ખાટો આવતો હશે તા ફૂટી જશે અને મામેથા માવની ભરેલી ઠોઈ ઘારી આવતો પ્યે તો બાનુએ છડી જશે પણ મોટર નહિ તો વગાક લે, નહિ તો ખાટો ફૂટે કે નહિ તો બાનુએ મહે એ તો ચાલી જોગી ચાલી પછી ભરે યોડી જ વાગમા બકરમાન થાય અને તેના બુમ્મ ઉડી જાય તે મોટર પોતાની મેજે જ માર્ક થયે પહોંચી શકતી યેન તો જાવિરની જટર રહેત નહિ પણ દરેક મોટરને જાવિર એઈએ છે, તે એમ બનારે છે કે તે પોતાની મેજે ઠોઈ પણ મથો જઈ શકતી નથી. રોડે, નીમર, મળમનીત, વિમાન વગેરે સર્વ ચાલિક વાહનોનુ એમ જ મજબુ

મનુષ્ય, પશુ વગેરે છુવત પ્રાણીઓ અમુક સ્થળે જવુ હાય તો સ્ત્રીમા યોબો, આરામ કરશે, ખાશે-પીશે અને વાલ પાતાના માર્ગ કાપશે, પણ ચાલના નતિમાન થયેજ જ જાય તેમ કરી વાગ્યે નહિ બહુકમાથા ગોગી દૂટી એવ મૂંધી નિશાન તરફ જ જગની તે સ્ત્રીમા નહિ કયાય માલે કે નહિ કયાય આરામ કરે

ય જગથી ગતિ કરતુ એક રોકેટ હમણા ચંદ્રની

સપાટી પર પહોચ્યુ કહેવાય છે તે ત્યા જઈને અથડાયુ કે ઉતર્યું ? જો તેમા જીવત ક્રિયાશક્તિ હોત તો તે રીત સરનુ ઉતગણુ કરત, પણ એ હની જડ શક્તિ, એટલે અથડયા સિવાય બીજુ પરિણામ ગુ આવે ? રોડેટમા મનુષ્યોને મોકલવાના પ્રયત્નો થાય છે, તે એટલાજ માટે કે યત્ર પર કાબૂ રહી શકે, તેની દિશા બદલવી દોય તો દિશા બદલી ગડે અને ધાર્યુ ઉતરાણુ કરી શકે

આ રીતે જડની ક્રિયાશક્તિમા અને આત્માની ક્રિયા શક્તિમા ઘણો મોટો તફાવત છે

જો આત્મા શુભ ક્રિયાઓમા પ્રવૃત્ત થાય તો પુણ્યનો સચય કરે છે અને અશુભ ક્રિયાઓમા પ્રવૃત્ત થાય તો પાપનો સચય કરે છે આ પુણ્ય-પાપના ફળ તેને આ લોકમા કે પરલોકમા અવશ્ય લોગવવા પડે છે, તેથી જ આત્માને ઈર્ષનો કર્તા અને બોધના માનવામા આવ્યો છે

કેટલાક કહે છે કે આત્મા પોતે કઈ પણ ક્રિયા કરતો નથી, પણ ઈશ્વર તેને ક્રિયા કરવાની પ્રેરણા કરે છે, એટલે તે માતા કે પોતી ક્રિયા કરવામા પ્રવૃત્ત થાય છે * અહી પ્રશ્ન એ થાય છે કે જો ઈશ્વર જ આત્માને ક્રિયા કરવાની

* इत्यप्ररितो गच्छत् स्वर्ग या श्रममेव वा ।

अथो जहृत्तनीशोऽयमारमन सुमदु पयो ॥

ઈશ્વરની પ્રેરણાથી જીવ રામમ અથવા નરમમા ગય છે તેમ જ ઈશ્વરની પ્રેરણા વિના આ જીવ પોતાને સુખ મેળવવામા કે દુખ મેળવવામા સમર્થ નહીં

પ્રેરણા કરતો હોય તો માત્ર મારા કામો કરવાની જ પ્રેરણા કેમ કરતો નથી ? ખરાબ કે દુષ્ટ કામો કરવાની પ્રેરણા શા માટે કરે છે ? ખરાબ કે દુષ્ટ કામો કરવાનું પરિણામ દુ ખ પ્રાપ્તિમા જ આવે, એટલું આપણે મામાન્ય બુદ્ધિના મણસો પણ બળીએ છીએ, તો મર્વંસ એવા ઈશ્વરની ધ્યાન ખહાર એ વસ્તુ કેમ હોય ? એ એ વસ્તુ ધ્યાનમાં હોવા છતાં તે પ્રાણીઓ પાસે દુષ્ટ કામો કરાવે તો એનો અર્થ એ થયો કે પ્રાણીઓને તે બળીખૂંટીને દુ ખના દરિયામાં ધકેલી દે છે તો પત્રી 'મહાદયાળુ' 'કૃપાનિધુ' 'પરમ પિતા' એ વિશેષણો સાર્થક શી રીતે થવાના ?

દુનિયાનો કાયદો તા એમ કહે છે કે જે શુનો કરે તે સજાને પાત્ર અને શુનો કરાને તે પણ સજાને પાત્ર કોઈને શુનો કરવાની ઠરઠરી કરવા માટે ઇડિયન પીનલ કોર્ટમાં ૧૧૪ મી અને ૧૦૬ મી વનમો રાખેની છે, તે જણો છે ને ? એટલે પ્રાણીઓ પાસે દુષ્ટ કાર્યો કે શુનો કરાવવા માટે ઈશ્વર પણ સજાને પાત્ર જ ગણાય અહીં કોઈ એમ કહે કે 'ઈશ્વર સહુવી મોટા છે, તેથી તને સજા ભોગવવાની હોય નહિ,' તો આમા ન્યાય કયા રહ્યો ? મોટા શુનો કરવાની પ્રેરણા કરીને છટી જાત અને નાના શુનો કરવાની સજા ભોગવના જ કરે એ તો હજીસતો મન્યાય જ કહેવાય એ ખરાબ કામ માટે શિક્ષા થતી હોય— શાય જ છે—તો તે ખનેને થતી ભેઈ,

સપાટી પર પહોંચ્યું કહેવાય છે તે ત્યાં જઈને અથડાયું કે ઉતર્યું ? જો તેમા છુટકા ક્રિયા-શક્તિ હોત તો તે રીત સગ્નુ ઉતરાણુ કરત, પણ એ હતી જડ શક્તિ, એટલે અથડાયા ત્રિપાય ણીચું પરિણામ ગુ આવે ? રોકેટમા મનુષ્યોને મોકલવાના પ્રયત્નો થાય છે, તે એટલાજ માટે કે યત્ર પર કાબૂ રહી શકે, તેની દિશા બદલવી હોય તો દિશા બદલી શકે અને ધાર્યું ઉતરાણુ કરી શકે

આ રીતે જડની ક્રિયા-શક્તિમા અને આત્માની ક્રિયા શક્તિમા ઘણો મોટો તફાવત છે

જો આત્મા શુભ ગિયાઓમા પ્રવૃત્ત થાય તો પુણ્યને સંચય કરે છે અને અશુભ ગિયાઓમા પ્રવૃત્ત થાય તો પાપનો સંચય કરે છે આ પુણ્ય-પાપના ફળ તેને આ લોકમા કે પરલોકમા અવશ્ય ભોગવવા પડે છે, તેમજ જ આત્માને કર્મનો કતા અને ભોક્તા માનવામા આવ્યો છે

હેટલાક કહે છે કે આત્મા પોતે કંઈ પણ ક્રિયા કરતો નથી, પણ ઈશ્વર તેને ક્રિયા કરવાની પ્રેરણા કરે છે, એટલે તે મારી કે ખોટી ક્રિયા કરવામા પ્રવૃત્ત થાય છે * અહીં પ્રશ્ન એ થાય છે કે જો ઈશ્વર જ આત્માને ક્રિયા કરવાની

* હૃદયપ્રરિતો ગચ્છેત્ સ્વગ યા વપ્રમથ ઘા ।

અયો જાતુરનીશોડયમાત્મન સુમદુ પયો ॥

ઈશ્વરની પ્રેરણાથી જીવ રસમ મા અથરા નરકમા ગય છે તેમ જ ઈશ્વરની પ્રેરણા વિના આ જીવ પોતાને સુખ મેળવવામા કે દુઃખ મેળવવામા સમર્થ નથી

પ્રેરણા કરતો હોય તો ખરું આ પ્રશ્નને જવાબ આપવા
 કેમ કરતો નથી? ખરાબ કે દુષ્ટ કાંઈક બનાવે કેમ, કે
 માટે કરે છે? ખરાબ કે દુષ્ટ કાંઈક બનાવવાને માટે
 પ્રાણિમા જ આવે, એવું કહેવામાં આવે છે. પ્રાણિ
 માણસો પણ જાણીએ છીએ, તે માટે એમ કહેવામાં
 ધ્યાન બહાર એ વસ્તુ એ તેવું કે જે તે કાંઈક બનાવે
 હોવા છતાં તે પ્રાણિઓ પાસે દુષ્ટ કાંઈક બનાવવાને માટે
 મર્મ એ થયો કે પ્રાણિઓને તે બનાવવાને માટે કાંઈક
 શકેની હોય તો પત્રી 'મહા યાત્રુ' કે જે કાંઈક બનાવવાને
 એ વિશેષણો સાર્થક ની રીત શકે?

દુનિયાનો કાયદો તો એવો જ છે કે જેને કાંઈક
 તે સમને પાત્ર અને શુભો કાંઈક વસ્તુ મર્મને માટે
 કાંઈકને શુભો કરવાની ઉમેરો કરી બનાવવાને માટે
 કોડમા ૧૧૪ મી અને ૧૦૮ મી કોડમાં કાંઈક તે, તે
 જગો છે ને? એટલે પ્રાણિઓને કાંઈક બનાવવાને માટે
 કરાવવા માટે ઈશ્વર પણ મર્મને માટે કાંઈક બનાવવાને માટે
 કાંઈ એમ કહે કે 'ઈશ્વર મહુવી મર્મને માટે કાંઈક બનાવવાને માટે
 યોગ્યવાની હોય નહિ,' તો આમાં કાંઈક બનાવવાને માટે
 શુભો કરવાની પ્રેરણા કરીને કાંઈક બનાવવાને માટે
 કરવાની નબળો યોગ યા જ શ્રેયે જે તે કાંઈક બનાવવાને માટે
 જ કહેવાય એ ખરાબ કામ નો કાંઈક બનાવવાને માટે
 શાય જ છે—તો તે બનેને થયું કાંઈક બનાવવાને માટે

જતા તેનામા અનેક દોષોનો આરોપ થાય છે, એટલે એમ માનવું યોગ્ય નથી

પરંતુ આ સિદ્ધાંતની સહુથી વધારે ખરાબી તો ત્યાં પ્રકટ થાય છે કે જ્યારે મનુષ્યો અનેક પ્રકારના દુષ્ટ કર્મો કરવા છતાં પોતાને જવાબદાર માનતા નથી અને તેના દોષોનો મર્મ ટોપવો ઇશ્વરને માથે ઝોલાડે છે 'તે દાડ કેમ પીધો?' તો કહે કે 'ઇશ્વરે પેરણા કરી' 'તે માસ કેમ ખાધુ?' તો કહે કે 'ઇશ્વર પ્રેરણા કરી' 'તે અમુકને ત્યાં ચોરી કેમ કરી?' તો કહે કે 'ઇશ્વરે પ્રેરણા કરી' અને 'તે અમુકની સ્ત્રી માથે વ્યભિચાર કેમ કર્યો?' તો પણ કહે કે 'ઇશ્વર મને પેરણા કરી'

યોગ્ય વખત પહેલાંનો જ એક કિસ્સો છે એક મનુષ્યના મનમા એવી ભ્રમણા થવા માટી કે 'માગ ધરના બધા માણુનો દુષ્ટ છે' આથી તેણે એક રાત્રે ઇશ્વરતુ અમરણુ ઠ્યુ અને 'હે ઇશ્વર! તું મને આ દુષ્ટોનો સહાર કરી નાખવાતુ બગ આપ' એવી પ્રાર્થના કરી બધાના ખૂન કરી નાખ્યા મવારે લોગોને ખબર પડી, એટલે તેમણે પોલીસને ખબર આપી અને પોલીસે ખૂનના આરોપસર તેની ધરપકડ કરી તે અંગે કામ ચાલ્યુ, ત્યારે ન્યાયાધીશે પૂછ્યુ કે 'તે આ બધાના ખૂન આ માટે કર્યા?' ત્યારે પેલાએ જવાબ આપ્યો કે 'ઇશ્વરે મને પ્રેરણા કરી, એટલે મેં આ ખૂનો કર્યા છે' આ સાલગી ન્યાયાધીશે કહ્યુ કે 'ઇશ્વર મને એવી પ્રેરણા કરે છે કે તને ફાંસીની મજા કરવી, એટલે તને ફાંસીની સજા ફરમાવું છું.'

૧ ઈશ્વરને કર્મનો પ્રે ક માનવા જતા ન્યાય અને નીતિનું
 તથા સુયમ અને સંવાચારનું કેવું દેવાનું નીતીની વાચ છે,
 ૨ તે આ પરથી સ્પષ્ટ મમજી શકાયે, એવું તાગ અને
 ૩ ખોટ અને કર્મોના કર્તા આત્મા જ છે અને તેના ફળો
 ૪ તેને અવગ્ય બોગવવા પડે છે

૫ બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ્માં એક સ્વર્ગે કહ્યું છે કે 'યગ
 ૬ કારી યથાચારી તથા મરતિ, માધુષ્ટારી માધુમરતિ, પાપકારી
 ૭ પાપા મરતિ પુણ્ય પુણ્યેન કર્મણા મરતિ, પાપ પાપેન ।
 ૮ અથો તસ્વાહુ કામમય ઇચ્છાય પુન્ય ઈતિ મ ચથાકામો
 ૯ મરતિ, તત્રતુર્ભવતિ સ્વતુમરતિ તત્કમ કુરુને તદ્ભિસવચો ।
 ૧૦ —માણુમ જેવું કામ કરે છે ને જેવું આચરુ રાખે છે,
 ૧૧ તેવો તે બને છે મારુ કામ કરનારો મારો બને છે, પાપનુ
 ૧૨ કામ કરનારો પાપી બને છે તેથી જ કહ્યું છે કે માણુમ
 ૧૩ કામનાઓનો બનેલો છે જેવી તેની કામના હોય, તેનો તે
 ૧૪ નિશ્ચય કરે, જેનો નિશ્ચય કરે તેવું કામ કર, જેવું કામ
 ૧૫ કરે તેવું ફળ મેળવે'

આ સંજ્ઞા સાબળ્યા પછી દોઈને આત્માની કર્તૃત્વ
 અને લોકતૃત્વ શબ્દિ વિરે કઈ પત્રુ શકા રહેવી ન જોઈએ
 આત્માની ક્રિયાગમ્બિને કામે લગાડી, તેને પુરુષાર્થ
 કહેવાય છે આ પુરુષાર્થના યોગે જ ધર્મની આગધના થઈ
 શકે છે પુરુષાર્થ ન કરો તો અહિ આ પાગી શખાય નહિ, તેમજ
 સુયમમા સિચરના આવે નહિ ધર્મ થયો હશે તો થશે એમ
 માનીને બેચી રહો તો ધર્મનું આરાધન કદી પણ થઈ શકે
 જ નહિ તેમજ દૈ સકલ કરવો જોઈએ અને આત્માનું

વીર્યં ધરાખર ફેરવવું જોઈએ હું સ અને કેશવની વાત સાંભળો, એટલે તમને આ વાતની ખાતરી થશે

હું સ અને કેશવની વાત

એક ગામની બહાર બે ભાઈઓ ચાલ્યા જતા હતા તેમાં હું સ મોટો હતો અને કેશવ નાનો હતો રસ્તામાં શુરુ મહારાજ ગળ્યા તેમણે બંનેને ઉપદેશ આપ્યો કે 'શરિભોજન એ નરકનો દરવાજો છે, માટે તેનો ત્યાગ કરો' તે વખતે બંને ભાઈઓએ શરિભોજન ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી

કામચી પરવારી ઘરે પાછા ફર્યા, ત્યારે શરિ પડી ગઈ હતી, એટલે તેમણે જન્મવાની ના પાડી દીધી પિતાએ પૂછ્યું કે 'કેમ જન્મવું નથી?' ત્યારે તેમણે પોતાની પ્રતિજ્ઞાની વાત કહી પિતાને આ જિલકુલ ગમ્યું નહિ તેમણે ધરમા ઠહી દીધું કે 'આવતી ગલથી આમને દિવસના ભાગમાં કઈ પણ ખાવાનું આપશે નહિ'

સવારે બંનેને ડુંગને લઈ ગયા અને સાજા સુધી છોડ્યા નહિ રાત્રે પાઠ આવ્યા ત્યારે માતાએ લોજન આગળ ધર્યું, પણ પ્રતિજ્ઞામાં દંડ રહીને બંને જણાએ જન્મવાની ના પાડી દીધી માળાપને થયું કે આજે નહિ તો કાલે જન્મશે

બીજા દિવસે પણ પિતાએ તેમને દુકાને લઈ જઈ સાજાં ઠોડ્યા અને તેઓ રાત્રે ઘરે પહોંચ્યા આ વખતે તેમની આજળ ખાવાનું ધરવામાં આવ્યું, પણ તેમણે એની સામે નજર પણ કરી નહિ આમ કરતા ચોથો દિવસ થયો,

ત્યારે પિતાએ કહી દીધું કે 'મારા ઘરમા ગહેવુ હોય તો ગતે જમવુ મ શે, નહિ તો તમે તમારો સ્તો શોધી લો' આથી જ ને ભાઈએ ત્યાંથી પ્રાણતા થયા પણ એ વખતે જ સને કંઈક દીવો બેઈ પિતાએ તેનો હાથ પકડી લીધો અને તેને ઘરમા રાખ્યો

કેશવ પોતાની પ્રતિજ્ઞા અચળ છે, પરંતુ જને છે એવું કે દિવમે કંઈ ખાવાનું મળતું નથી, એવે તેને કડાકા ઉપર કડાકા માય છે આ રીતે સાતનો દિવસ થયો, ત્યારે તે મધ્યગરિના સમયે જડીરવ વક્ષના મદિર પાને આવી પહોચ્યો

પૂનમની ગત્રિ છે અને લોકો ત્યા વક્ષની પ્રાર્થના કરતા બેઠા છે તેમને એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે આ વખતે કોઈ અતિથિ આવા પહોંચે, તો તેને જમાડીને જમવું તેઓ કેશવને જોતા હર્ષમા આવી ગયા અને તેને જમાડવાની તૈયારી કરવા લાયા પરંતુ કેશવે જણાવી દીધું કે 'મારે જમવું નથી, માટે કંઈ તૈયારી કરશો નહિ'

લોકો તેને વિનવે છે કે 'ભાઈ આમ શા માટે કરો છો ? અમે જ્યાં જહી ભૂખ્યા બેઠા છીએ તમે જમી લો, એવે અમે પણ જમી શકીએ' માત વિગના કડાકા છે, લોકોની ઘૂણ વિનવિ છે, પણ કેશવ પોતાની પ્રતિજ્ઞા માથી ચળનો નથી તે લોકોને નમતાપૂર્વક કહે છે કે 'મારે રાત્રે નહિ જમવાની પ્રતિજ્ઞા માટે તમે મવાર સુધી ચોસી જાઓ પછી હું જમીશ' લોકો કહે છે કે 'જે તમે

અત્યારે નહિ જમો, તો વાત કાલ મધ્યગત્રિ પર જશે અ-
ત્યા સુધીમા ડટવાકે ભૂખના માર્યા મની પણ જશે, માં
લવા વડને અમારુ માનો તમારે ગત્રે ન જમવાની પ્રતિજ્ઞા
હોય તો પણ ઘાખાના ડલ્યાણની ખાતર રાત્રે જમો ' પ
એ વચનો ડેગવને તેના પ્રતિજ્ઞામાથી ચલાવી શકયા નહિ

હવે એ જ વખતે યજ્ઞ પ્રકટ થયો અને હાથમ
મુદ્ગર લઈ કેશવની નમસ્ક આલ્યો તે ક્રોધથી ધમધમતે
મોટા અવાજે કહેવા લાગ્યો કે ' આ લોકોનુ કલુ તુ કે
માનતો નથી ? જે જીવવુ હોય તો અત્યારે જ જમી લે
નહિ તો આ મુદ્ગગથી તારુ માથુ ફેાડી નાખીશ '

યાત્રાળુઓ યજ્ઞને જોઈ હર્ષના ચોકાસે કરવા લાગ્યા
પણ કેશવની ત્રિયતિ ધણી કહેાડી યજ્ઞ પડી તે વિચાર કાં
છે 'હવે શુ કરવુ ? આ યજ્ઞ મને જીવનો ઠોડશે નહિ
તેનુ કહુ માની લેવુ અને જીવ જાવાવરો કે પ્રતિજ્ઞા
પાળાને પ્રાણનુ જલિન આપવુ ?' જે તેની જગાએ કોઈ
કાચોપોચો માણસ હોત તો તેને યજ્ઞની ધમકી સ્વીકાર
લીધી હોત અને ચૂપચાપ જમી લીધુ હોત, પણ કેશવ
બારે હિમત ઠાખવીને કહુ કે 'આપને કરવુ હોય તે
કરો, ણાકી અત્યારે મારાથી જમી શકાશે નહિ '

આ વખતે યજ્ઞ તેને પ્રતિજ્ઞા આપનારુ શુરુ મહારાજને
હાજર કરે છે અને શુરુ મહારાજ કહે છે કે ' હવે જહુ
યયુ તુ ઘણાના લવાની ખાતર જમી લે ' પણ કેશવ
વિચારમા પડે છે ' જે શુરુએ મને રાત્રે ન જમવાની
પ્રતિજ્ઞા આપી તે મને રાત્રે જમવાનુ કેમ કહે ? માટે

આમા કઈક દગો લાગે છે ' એવે તે કઈ પણ જોયા વિના ઊભો રહ્યો ત્યારે યથે કહ્યું કે ' જો તું નહિ માને તો તને પ્રતિજ્ઞા આપના આ ગુરનો નાગ કરીશ અને તારે પણ નાશ કરીશ ' એમ કહીને તેણે ગુરુ પર મુદ્દ ગરનો પ્રહાર કર્યો ગુરુ આર્તનાદ કરવા લાગ્યા, પરંતુ હજી યે કશવને લાગે છે કે ' મારા ગુરુ તો એવા શક્તિ શાળી હતા કે તેને આ ગીતે કોઈ યજ્ઞ સતારી નહિ અને તેઓ અને આ ગીતે ખાવાની વિનયિ પણ કરે નહિ, માટે મારે આનાવી છેતરાવું નહિ '

યથે જોયું કે આથી પણ ડશવ ગતો નથી, એવે તે ગુરને ઊડીને તેના તરફ વળે છે અને દાત કચકચાવીને મુદ્દગર ઉગામતા જોણે છે કે ' જોઈ લે, માગી આના ન માનવાતું પરિણામ '

એક મહાબળવાન યમનો ચોખ્ખી મુદ્દગર માથા પર પટે તો માનવીનો શા ખાવ ? પરંતુ ત્યાં હંકીકત ગૂંદી જ ગની તેના માથા પર તોળાયેલો મુદ્દગર અદ્દર થયો, યજ્ઞ પણ અદ્દર થયો અને યાત્રાગુચો પણ અદ્દર થયા. એક મહા તેજસ્વી દેવ તેની સમક્ષ ઊભો છે અને તે જહે છે કે ' હે કેશવ ! આ બધી દેવમાયા હતી, તારી આવી અદ્દગ પ્રતિજ્ઞાથી હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે તને ત્રણ વર આપું છું આજથી માત્રમે દિવસે તું શબ્દ યજ્ઞિ, તારા શરીરનો કોઈપણ ભાગ ધાઈ તે પાણી રોગીના શરીર પર ઝાડીશ, તો ગમે તેવો શારે રોગ પણ મરી જશે અને તારા આતર

અને જે ઈચ્છા કરીશ, તે હું પૂર્ણ કરીશ' આટલું કહી દેવ અદૃશ્ય થયો.

બીજા દિવસે કેશવ એક નગરમાં દાખલ થયો અને ત્યાં પાસે કચું છ દિવસ ત્યાં પસાર કર્યા હવે તે ગમે સૂતો છે, ત્યાં ગામનો રાજા અપુત્રિયો મરણ પામે છે, એટલે મંત્રી વગેરે પચદ્વિય કરે છે, તેમાં હાથણીની સૂઢમાં કળરા આપી નવા ગાળની શોધમાં નીકળે છે તે હાથણી ચાલતા આવતા ત્યાં કેશવ સૂતો છે, ત્યાં આવે છે અને તેના માથે કળરા ઢાળે છે એવી રીતે બીજા પણ ચાર દિવસો થાય છે આથી મંત્રીઓ વગેરે તેનો રાજા તરીકે સ્વીકાર કરી રાજમહેલમાં લઈ જાય છે અને તેને ગાદીએ બેસાડી તેનો વિધિસર અભિષેક કરે છે આ રીતે દેવતાતુ આપેલું પ્રથમ વરદાન પૂરું થાય છે.

ચોડા દિવસ બાદ કેશવ શહેરમાં કરવા નીકળ્યો છે, ત્યાં એક ચીથરેહાલ બીખારી જેવા ઘઠ્ઠા માણસને જુએ છે તેણે મોહુ બોલતા જ તે સમજી જાય છે કે 'આ બીખુ ઠોઈ નહિ, પતા મારા પિતા છે' એટલે દોડીને પગે પડે છે અને પૂછે કે 'પિતાજી! આ શું?' પિતા પણ તેને ઝાળખી લે છે અને કહે છે કે 'બેટા કેશવ! તું અહીં કયાથી?' કેશવ જલે છે 'હું અહીંનો રાજા થયો છું' પછી બધી વાત કરે કે તે વખતે પિતા કહે છે કે 'ભાઈ! તે બહુ સારું કચું જો ટેક ન છોડી, તો આવા સારા દિવસો બેવાનો વખત આજ્યો હું તો તું ગયો છે, તે દિવસથી

દુખી દુખી થઈ ગયો છું તે દિવસે તારા ભાઈ હસે
 રાત્રિભોજન કયું, તેમા કોઈ એરી જતુની લાળ આવી નઈ,
 આથી તેને ઉલટી અને ઝાડા થવા લાગ્યા ઘણા ઉપચાર
 પછી પણ તેના પર કાળૂ આવ્યો નહી, તેનુ શરીર લીનુ
 કાચ થઈ ગયું અને આખા શરીરમા વેદના થવા લાગી
 જમે તેવતા ઉપાયો કરવા છતાં આ વેદના મટી નહિ
 આખરે એક અનુભવી વૃદ્ધ વૈદે ઠહું કે, તમે ત્રીસ દિવસ
 પહેલાં અમુક ઔષધ લઈ આવો તો તમારો પુત્ર સાજો
 થઈ શકશે, પછી ડોઈ ઉપાય નથી' એટલે હું ઔષધની
 શોધમા નીકળ્યો છું અને ગામેગામ ગળડી નહો છું

આ સાબળી કેશવને ઘણું દુખ થયું પોતાનુ અગ
 ઘોઈને તેનુ પછી પાય તો એનો રોગ જરૂર મટી જાય,
 પણ એ ને કટો માઈલ દુર, ત્યાં શુ વાય ? એવામા દેવનુ
 ત્રીજુ વરદાન યાદ આયું, એવે પોતાને તથા પોતાના
 પિતાને પોતાના મૂળ ઘરે મૂકી દેવાનો ઉત્કટ ઈચ્છા કરી
 અને દેવે તેમને ઘોડી જ વારમા ત્યાં મૂકી દીધા દેવો નિમિષ
 માત્રમા ધાર્યું કાર્ય કરી શકે એ, એ ભૂલવાનુ નથી

કેશવે પોતાનુ શરીર ઘોઈને પાછી હાથને પાયું
 કે હાસનુ શરીર મૂળ રગમા આવી ગયું અને તેની વેદના
 પણ શાત થઈ ગઈ બધાએ કેશવને જૂળ ધન્યવાદ આપ્યા
 અને હવે પછી રાત્રિભોજન ન કરવાની પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી
 પત્રી પોતાના બધા કુટુંબીજનોને માથે લઈ તે — પોતાના
 રાજ્યમા ગયો અને ધર્મનુ પવન કરી સુખી'

તાપ્ત્યર્થે વર્મનુ આગમન ક્વુ હોય તો દહ મઠપ
અને પુરુષાર્થની જરૂર છે

પુરુષાર્થની પ્રતિષ્ઠા

વ્યવહારમાં પણ પુરુષાર્થની પ્રતિષ્ઠા જોઈ નથી એક
કામ હાથ ધરી તેની પાછળ નતત મડયા રહેનાર ગમે
તેવા દુર્ધન કાચા પગ પાન પટે છે અને યશ-વાબતા
અધિકારી થાય છે મહાભારતના મોત્તે જ્ય મેળનવો એ
જેવું તેવું ઝામ ન હત, પગ પાડવોએ પુરુષાર્થ છોડ્યો નહિ,
તો આખરે યરાની વયા અને આ દુનિયાના પોતાનું નામ
અમર કરી ગયા શ્રી રામચદ્રજીએ જાના યુદ્ધમાં વિજ્ય
ગી ગીતે મેળ થો? જનમાં વાનરો હતા, મમુદ્ર તગનાનો
હતો અને નામે મહાબગિનો ગવલ જેવો ગજ હતો, જતા
પુરુષાર્થને રાગી રહ્યા, તો વિજ્યની વરમાળા તેમના ગળામાં
પડી ઠવિઓ, લેખજા, પત્રકારો અને રાજદારી પુરુષોના
જીવનમાં પણ તમને આ હકીકતની પ્રુષ્ટિ કરનાર અનેક
દાખલાઓ મળી જાયશે

કેવલાઠ કહે છે કે લક્ષ્મી તો બાહ્યનો ખેલ છે, પણ
બાહ્ય એ પૂર્વ લવના પુરુષાર્થ વિના ણીજી શું છે? પૂર્વ લવમાં
જે પુષ્યની કમાણી કરી તેનું નામ બાહ્ય, એવે આખરે
તો બધી વાત પુરુષાર્થ પર આવીને જ ઊભી રહે ॥

પુરુષાર્થના પાચ પગથિયા

પુરુષાર્થના પાચ પગથિયા માનવામાં આવ્યા છે, તે

પણ તમારે જાણી લેવા જોઈએ ઉત્થાન એટલે આગમ મરટીને જિભા વધુ, એ પહેલું પગથિયું છે કુર્મ એટલે કામે લાગવું, એ ત્રીજું પગથિયું છે જાણ એટલે સ્વીકારેલા કાર્યમાં ગયા, વાણી અને મનના ઘણનો અને તેઓ ઉપયોગ કરવો, એ ત્રીજું પગથિયું છે વીર્ય એટલે સ્વીકારેલા કામને પાગ પાડવાનો ઉત્થાન ગણવો આનંદ માણવો એ ચોથું પગથિયું છે અને પરાક્રમ એટલે ગમે તેવી મુશ્કેલીઓનો આમનો કરીને વૈર્યપૂવક ઠીકા જોઈવું એ પાંચમું પગથિયું છે પ્રભુ મહાવીર માધના ભભા ઠેવું પગક્રમ દર્શાવું હવે તે તમે જાણો છો.

ગોરાળો કહેનો હતો જ 'જગતમાં ગદા ભાવે નિયત છે, એટલે ઉત્થાન, ક્રમ જન, વીર્ય અને પગક્રમ સી કઈ પણ થવાનું નહિ મુખ-કુખ નિયત છે અને તે પ્રાણીને અવશ્ય લોગવવા રહે છે' તેના આ નિયતિવાદની નિરથડના પ્રભુ મહાવીર ઠેરી નીતે દર્શાવી આપી, તેની નાથ શાસ્ત્રમાં થયેલી છે.

નિયતિવાદની નિરથડકતા ઉપર મહાલપુત્રનું દર્શાવ

પાલામપુરમાં સલાલપુત્ર નામે એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો તેની પામે મુખ્ય ધન હતું એ-કોટિ હિરણ્ય નિધાનમાં હતું, એક કોટિ વ્યાજે કરતું હતું અને એક કોટિ પોતાના વ્યવહાર ધાના ઉપયોગમાં હતું તેની પામે દમ હજાર ગાયો હતી તેની માનીકીના પાચમે હાલ પોલાસપુર નગરીની બહાર આવેલા હતા તેમાં તેણે અનેક માલસોને.

સાકથા હતા તેઓ વાસણ તથા ણીજી વસ્તુઓ ણનાવતા હતા અને રાજમાગમા લઈ જઈને રેચના હતા સદાલપુત્રની પત્નીનું નામ અનિમિત્રા હતું

સદાલપુત્ર ગોરાલાનો લક્ષ્મી હતો, એટલે નિયતિવાદમાં દૃઢ શ્રદ્ધાવાળો હતો એક વાર તે પોતાના ભગીચામા બેઠો હતો ત્યાં આકાશવાણી થઈ કે 'આવતી કાલે અહીં એક સર્પ, મર્વદશી, ગેનોઝ્યપૂજિત મહાપુરુષ પધારશે તેમને તુ વદન કરજો અને અરાનપાનાદિનું નિમત્રણ કરજો'

સદાલપુત્ર સમજ્યો કે આવા મહાપુરુષ તો મારા ગુરુ ગોશાલક વિના ણીજી કોઈ હોય નહિ પરંતુ ણીજી દિવસે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ત્યાં પધાર્યા આકાશવાણી થઈ હતી, એટલે સદાલપુત્ર તેમના દર્શને ગયો તે વખતે ભગવાને આઠારાવાણીની વાત ળહી માથી સદાલપુત્ર આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેમના પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાળો બયો પછી તેણે ભગવાનને પોતાને જોઈતી વસ્તુઓ લેવાનું નિમત્રણ આપ્યું

એક વાર સદાલપુત્ર કાથા વાસણોને તડકે સુઠવતો હતો ત્યાં ભગવાન પધાર્યા અને તેમણે કહ્યું 'હે સદાલપુત્ર! આ વાસણ કેવી રીતે ણન્યુ છે?' સદાલપુત્રે કહ્યું 'ભગવન્! પરેવા તો તે માટીરૂપે હતું પછી તેને મસ ણીને આકડે અડાવવામા આન્યુ, ત્યારે હવે તે વાસણરૂપે ણન્યુ છે'

ભગવાને કહ્યું 'તેમા ઉત્યાન, કર્મ, જલ, વીર્ય અને પરાક્રમની જરૂર પડે કે નહિ?' આ પ્રશ્નથી સદાલપુત્ર અમકયો,

પણ તેને પોતાના જાણવિક મિદાલ પ્રમાણે જવાબ આપ્યો કે 'ભગવાન' ઉપાસ, કર્મ, જન્મ, વીર્ય અને પરાક્રમ વિના જ નિયતપણે તે જન્મે જાય છે'

બાવાને કહ્યું 'હું મનાડપુત્રા કોઈ માણસ તારા આ વાતનો ઉપાસી જાય, દેહી દેવ દેહી નાખે અથવા તારી આ અભિમિત્રા બધા નાથે ભોગો ભોગે તો તુ તેને ચિન્તા કરે કે નહીં?'

અદાવપુત્રે કહ્યું 'હું ભગવાન' તો હું જન્મ તે કુદ પુત્રને પાપુ, માધુ અને માન'

બાવાને કહ્યું 'જો જાણુ કોઈના ઉત્થાન, કર્મ, જન્મ વીર્ય અને પરાક્રમ વિના નિયતપણે જનન ટોચ તો કોઈ વાસજુ મારતું નથા, દેહનું નથી કે તાને આ નાથે ભોગ ભોગવતું નથા, નો પછી નું આ માટે જો પુરવને પાટે, જાથે અને માન? તારે વિચારે ના આ જાણુ નિયત છે અને કોઈના પ્રથમ વિના જન્મે જાય છે'

આ મંદોએ અદાવપુત્રની આજ્ઞા ઉપાસી નાખી પડી તેણે બાવાનો મિદાલ નાભગવાની ઈન્ડા કરી ભગવાને તેને પાવાનો મિદાલ આગી રીને મમલ્લ-ઓ, એવે તેણે પોતાની ત્રીમહિત્ર બાવાના મિદાલનો સ્વીકાર કર્યો અને તેમની પાસે શ્રાવણના જાર જન અગીધર કયા આ મનોનું પાવન તેણે એવા દેહનાથી કમુ કે તે પ્રભુ મહા વીરના મુપ્રનિદ્ધ શ્રાવકામા સ્થાન મેળવી શક્યો +

આત્માની ગતિ કર્મથી દબાયેલી છે

જેમ કર્મને લીધે આત્માની જ્ઞાન-દર્શનગતિ દબાય છે, તેમ ક્રિયાશક્તિ પણ દબાય છે તેથી જ શૂદ્ધ શૂદ્ધ પ્રાણીઓમા તેની તત્ત્વમતા જણાય છે જ્યાં કર્મના આવ રહ્યા મંતર હડી જાય છે, ત્યારે આત્મા આ શક્તિનો સ્વામી છે, એ વાત સિદ્ધ વાય છે પરમાત્મા મહા વીજ સ્વામીએ જન્મ્યા તે જ ગતિએ મેઝ પર્વત ઉપર ચોમક ઈન્દ્રો વટે થતા મલિધંકના મમયે પોતાના પગના અગૂજાના જરાડ દબાણુથી લાખ જોજનનો મેઝ પર્વત કપાવ્યો, તેવી જાકિ આપણામા પણ છે, પણ આપણી શક્તિ કર્મથી દબાયેલી છે આપણા જગતનો ધ્વસ અને રક્ષણ કરવાની તાજાત આત્મામા રહેલી છે કર્મને લીધે આપણે કર્મજોર છીએ કર્મનો ધ્વસ થતાની માથે જ આત્મા જનત ધની અને છે

હતો અગ્રતર નકાવના મખ્ખનિર્ગમા મ્યુ છે કે હે મિત્તુઓ ! આ અવનિ ઉપર મિયાદદિ જોવો ખીજે કોઈ અનિત ૨ પાપી નથી મિયાદદિ એ મર્ડ પાપીઓમા સિદ્ધમલિ છે મ ૧૨ કે તે સદ્કર્મથી નિમુખ રામે છે હે મિત્તુઓ ! આવા મિયાદદિ જોવો ઘણા છે પણ મોઘપુર ૧ ગોશાન ૨ જોવુ અન્યનુ અહિત કરનાર હું ખીજા કોઈને જોતો નથી સમુદાની જાગ જોની રીતે અનેક માજ્જીઓ માટે દુ ખ ૧ની અહિતકર અને ધાતક નિવડે છે તેવી રીતે આ સસારસાગરમા મોઘપુર ૨ ગોશાનક અનેક જોવોને ધમમા નાખીને દુ ખ ૧૧ક અને અહિતકર નીવડે છે મકમનિ ગોશાનકનો વાં બધા અમલ વાપેમાં નિરૂટ ઠ

શ્રદ્ધા

પુરુષાર્થ શ્રદ્ધાથી ઉદ્ભવે છે અને શ્રદ્ધાથી જ આગળ વધે છે તમારા મનમાં એવી શ્રદ્ધા હોય કે હું અમુક રસ્તે ચાલીશ અને અમુક અંતર વટાવીશ તો અમુક સ્વપ્ને પહોંચાશે, ત્યારે જ તમે જે ગામ તરફનો ગ્લો પડે છે અને ચાલવા માટે છે તમારા મનમાં એવી શ્રદ્ધા હોય કે હું અમુક જગત્તુ લોજન કરીશ તો મને ગરીબ માણુ-નરણું રહેશે, તો જ તમે જે જગત્તુ લોજન કરો છો અને તમારા મનમાં એવી શ્રદ્ધા હોય કે હું અમુક ધંધા કરીશ તો ધન કમાઈશ, ત્યારે જ તમે જે ધંધા કરવા તૈયાર થાઓ છો ને જે ધંધા કરવા લાગો છો

મનુષ્ય દોરડાના આધારે ગમે તેવી ભીંચી ભીંત પર ચડી જાય છે, પણ એ દોરડું તો તે શુ પરિણામ આવે છે? શ્રદ્ધાની બાબતમાં પણ એમ જ નમન-જ્વાનું છે, કારણ કે એ પણ એક જાતનું આવધાન છે જ્યાં શ્રદ્ધા તૂટી, વિશ્વાસ ડગ્યો એવે પ્રવૃત્તિ બવામ આ ધંધામાં બગડત આવવાની નથી, એમ તમારા મનમાં પાકુ ડગ્યા પછી તમે જે ધંધા કરો ખરા?

ધર્મચરણની બાબતમાં શ્રદ્ધાને પહેલી મૂકવામાં આવે છે શ્રદ્ધા વિનાની ક્રિયા પૂર્ણ ફલ આપતી નથી જે તમને ધર્મપ્રવર્તક પ્રત્યે શ્રદ્ધા હોય, ધર્મગુણ પ્રત્યે શ્રદ્ધા હોય અને તેમના દ્વારા ઉપદેશાતા સિદ્ધાંતો પ્રત્યે શ્રદ્ધા હોય તો એ

(સદ્ગતોને આચરણમાં મૂકવા તૈયાર થાઓ, એટલે પ્રથમ પુષ્ટિ શ્રદ્ધાની ઠરવામાં આવે છે

શ્રદ્ધા કોના પર મૂકવી? તે પણ વિચારવા લેવું છે ખોટી દવા પર શ્રદ્ધા રાખીને તેનું મેવન કર્યા ઠરીએ તો કાયદો ફર રહે અને તું શાન જરૂર થાય દેવ, શુભ અને સિદ્ધા તો ઠી બાબતોમાં પણ એમ જ સમજવાનું છે લેઓ કુદેવ, કુશુભ અને કુનયનમાં શ્રદ્ધા રાખીને તેને અનુભવે છે, તેમને કાયદો થવાને બદલે શુકશાન થાય છે, તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ દેવ, શુભ અને પ્રવચનની પરીક્ષા કરવાનું કહ્યું છે અને તેમાં જે મધ્યમ એટલે માયા જણાય, તેને અનુભવવાનો આદેશ આપ્યો છે

સુદેવ, સુશુભ અને સુધર્મ પરની શ્રદ્ધાને મધ્યકત્વ કહેવામાં આવે છે સમ્બંધકત્વના પ્રતાપે જ જ્ઞાન અને ક્રિયા મફત થાય છે એક મનુષ્ય બહુશ્રુત હોય અને ધાર્મિક ક્રિયા પણ કરતા હોય, પરંતુ તે સમ્બંધકત્વથી રહિત હોય તો તેનો આત્મિક વિકાસ થવાનો નહિ શાસ્ત્રકાર ભગવતો કહે છે

વિના સમ્યક્ચરત્નેન ઘનિનિ નિસિન્નચવિ ।
 નશયતિ તદ્વ્યણાદૈવ ઋતે તાયાયથા ચમ્ ॥
 તદ્દિમુન્ન ત્રિયાચોગ પ્રાય મત્પક્ષ્મદ્ ।
 વિનાનુદ્વ્યાત્નેન કૃપિકર્મ યથા ભવેત્ ॥

‘ સમ્બંધકત્વ રત્ન વિના બધા નેનો સેનાપતિ વિનાની સેનાની જેમ તત્ત્વ જ નાશ પામે છે અનુકૂળ પવન વિના

જેમ પેલી દુઃખાયક થતી નથી, તેમ અમ્યકત્વ વિના બધી કિયાઓ માય ન પ કમ આપનારી થાય છે.

સાચકના બાજુ મનો અમ્યકત્વનું નૃત કરવાય છે, કારણ કે તેમા પદ્ય સમ્યકત્વ ઉચ્ચ ઇવવાના કાયે છે અને પછી મનો અપાય છે.

સમ્યકત્વ વિષે આ જાણ થતું વિશેષ પ્રવાણુ છે, તેથી અને તેથી વિનાશ રૂઢિ કરીને, જે ક્રિયા જાણીને છીએ કે જે તે આત્માનો મૂળ ગુણ છે, એવે તેને બરબર ખીચે તેનું સમ્યકત્વ નિમજા અને દેહ સંયે તે એક જાણ અવગર મુક્તિ પામશે.

આનંદ

હો-ના આનંદને કાય છે કાર્ક આત્મા કાર્ક પાનમા કાર્ક નનમા ના કાર્કવાનમા કાર્કને તે ક સનમા દેખાય છે, તે કાર્ક જે ગમિ પ્રીમા દેખાય છે કાર્કને તે મમન-દાવે મા દેખાય છે ના કાર્કને તે મનપાનને અધિકારમા દેખાય છે પણ તે માત્ર પ્રમ છે, માયાના છે એ કાર્કમા અનંદ નથી આ દેહ અપરાનો ગમિ નથી આ તે ક તુલિયા મૂળ લેવી અનિ છે કત્તુરિયા મૂળને કત્તુરીની નીકી મુદાય આવે છે, તેથી તે માદિન બને છે અને આવી મુગધ સ્વાધો આવે છે તે સોધના આખા વનમા બને છે, પણ તે એનું મૂળ થાન પ્રાપ્તી શકતો નથી કત્તુરી છે પોતાની દુઃખમાં આ સોધિ ઉબાજ, તે કયાથી મને?

આ રીતે આનંદનો સ્વોત વહે છે તમારા માત્રમાધી અને મોખો દો બહાર, તે તમને કયાથી મળે ?

જ્ઞાનપાન, જ્ઞાનપાન વગેરેમા તમે આનંદ માન્યો છે, માટે તે આનંદદાયક લાગે છે અર્થાત્ એ આનંદ જ્ઞાનપાન, કે જ્ઞાનપાન વગેરેનો નથી, પણ તમારી માન્યતાનો છે એ માન્યતા બદલાય તો તેમાની કઈ વસ્તુ આનંદ આપી શકે ? અરુચિ રોગવાજાની આગળ મેનામીડાડિયા થાજ ધરો તો તે શુ ઠરેશે ? ' મહેજ્ઞાની કરીને આ વસ્તુઓ ૬૨ લઈ જાઓ ' એ જ કે ખીમ્મુ ૬૬ ? કેઈ માણુમનો યુવાન પુત્ર મરણ પામ્યો હોય અને તેની આગળ જ્ઞાનપાન કરવામા આવે તો તે તરત જ ખોલા ઉઠે છે કે ' ભવા વડીને આ બધુ બધ કંઈ અને મને જ્ઞાતિયા બેનવા હો કેવન પણ તેણુ જ છે જ્યાં મુખી મનમા મોહનયતુ તાડવ ચાલુ હોય છે, ત્યાં મુખી તે આનંદજનક લાગે છે, પણ એ તાડવ ચાલુ કે તે બધનકેપ જાતે છે અને તેના પાસમાવી રૂઠ વાનુ મન વાય છે માન્યતા બદલાય તો મહેજો વેઢખાના જેવા લાગે છે, માનપન મિથ્યોપવાર બાને છે અને અધિકાર અકળામણ જગાડનારો જવાય છે

આત્મા આ ■ ખીવસ્તુઓમા આનંદ માને છે, તેણુ કારણ તેની વિભાવ દશા છે વિભાવ દશા એવે મોહઅન્ત નિયતિ આ નિયતિ જેમ જેમ દૂર થતી જાય છે, તેમ તેમ તે અભાવમા આવતો જાય છે અને નિન્નનંદ માણુતો થાય છે

આત્માના અર્જનામા આનંદ દાની દામીને ભર્યો છે,

એટલે જ તે આનંદઘન કહેવાય છે આ આનંદ કદી ખૂટે
એવો નથી, કદી નાશ પામે એવો નથી એને તે અમૃત
અને પ્રવિનાશી છે સિદ્ધ લગવડે આવે આનંદ તંબા માટી
રહ્યા હ મને તેજ સર્વે આત્માર્થી પુરુષોનું લક્ષ્ય છે

તમે મોહને ઠોટા, એને આ પાનદનો અનુભવ
થશે એક વાત આ આનંદનો અનુભવ થયો કે પછી તમને
પૌન્ડ્રનિક આનંદ ગમશે નહિ, પૌન્ડ્રનિક આનંદનાં ઈ છા
થશે નહિ જેને સ્કવલીનું લોજન મળતુ હોય તે કમલ
કાદવીના બોજનની ઈ જા યા માટે કરે ?

અમે તમને આ વ્યાખ્યાનના પ્રારંભમાં જ કહ્યું હતું
કે 'આત્માનો ખજનો અપૂર્વ છે, તેની મરખામણી આ
જગતના ઠોઈ પણ પારિંવ પદાર્થથી થઈ શકે તેમ નથી,
એ વચનોનો મમ હવે ધરાણર મમજન છે ને ?

વિશેષ અવમરે કહેવાશે

આધ્યાન અગિયારમું

સર્વજ્ઞતા

મહાનુભાવો !

શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના છત્રીશમા અધ્યયનમાંથી ઉદ્ભવેલા આત્માના વિષય પર અત્યાગ સુખીમા ડેટલુક વિવેચન થઈ ગયું છે, તે તમને યાદ હશે મહત્ત્વની વાતો તો તમે નહિ જ ભૂંયા હો માલજેલા વિષય પર ચિંતન-મનન કગવાથી તે ધરાધર યાદ રહે છે અને તેનું મહત્ત્વ પણ હૃદયમાં ઊંડું ઉતરે તે પરતું આહી માલજેલું આહી જ મૂંતા જાઓ તો સ્થિતિ રખિયા ગઠની જેવી મમજવી 'રખિયા ગઠવી કયા ગયા 'તા, તો ડહે ઠેરના ઠેર'

આધ્યાનના પાચ પ્રકારોમાં નીચે પ્રકારે પરાવર્તનાનો છે એનો અર્થ તે જે જે ડઈ શીખ્યા હોઈએ, તેને વાર વાર યાદ કરતા રહેવું એક શુભ એવાને પૂછે છે કે—

પાન મટે ઘોડા હઠે, વિદ્યા વિમર જાય,
તવા ઉપર રોટી જલે ઠટો એલા કયુ થાય ?

'હે એવા ? નાગરવેલના પાન મડી ગયા છે, ઘોડા હઠ કગી રહ્યો છે, શીખેની વિદ્યા ભૂલાઈ રહી છે અને તવા ઉપર નાખેની રોટલી ધળી રહી છે, તેનું કારણ શું ?'

એવો શુદ્ધિગાળી છે તે આરે પ્રશ્નનો એક જ ઉત્તર આપે છે કે 'શુભલ ફેરવ્યા વિના' એટલે નાગરવેલના

પાનને ફેરવ્યા હોત તો તે સડત નહિ, ઘોડાને રાજ ફેરવ્યા કર્યો હોત તો તે હઠીવો બનત નહિ, શીખે-ની વિગ્રાને ફેરવ્યા કરી હોત તો ભૂવાત નહિ અને તવા પર રોટલી નાખ્યા પછી તેને ફેરવી હોત તો તે બળી બત નહિ એટલે જે ઠઈ શીખો—સાલજો તેને ફેરવતા રહેવાની જરૂર છે

ઠેકલાડ સર્વજ્ઞતા વિષે સાચક છે, તો કેટલાક સર્વજ્ઞતા હોઈ શકે જ નહિ, એવો અભિપ્રાય દર્શાવી રહ્યા છે ખે-ની વાત તો એ છે કે કેટલાક જૈન પડિતો પણ આજુ માનવા-મનાવવા લાગ્યા છે આ હવા તમારા દિવને સ્પર્શી ન બધ તે માટે આજે મર્વજ્ઞતા મળવી જ વિગિષ્ટ વિવેચન કરવા ઈચ્છીએ છીએ

જ્ઞાન અને દર્શન આત્માનો અભાવ છે, તેથી આત્મા કદી પણ નાન અને દર્શનરહિત હોતો નથી આત્મા જ્યારે પ્રાથમિક નિગોદ અવસ્થામાં હોય છે, ત્યારે તેનું જ્ઞાન આંધામાં આંધુ હોય છે અને જ્યારે તે કેવલજ્ઞાની બને છે, ત્યારે તેનું જ્ઞાન વધારેમા વધારે હોય છે કેવલજ્ઞાની એવે પૂર્ણ જ્ઞાની, સર્વજ્ઞ તે સવ પદાર્થોના સર્વ પર્યાયો બરાબર જાણી જોઈ શકે છે તેમ જ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળની તમામ હપીકતો માણુમ કરી શકે છે

કેવળજ્ઞાન કઈ ગતિમા થાય ?

ઠર્મવશાત્ સ સારમા પરિભ્રમણુ કરી રહેવો આત્મા દેવ, મનુષ્ય, નિર્યાચ અને નારકી એ આગ પંક્તિ એક ગતિમા અવસ્ય હોય, તેમા કેવળજ્ઞાન કઈ ગતિમા થાય ? તે પ્રથમ બતાવીશુ

દેવોને સુખવૈભવ ઘણો હોય છે, પણ ચારિત્ર હોતું નથી તેઓ અતગથો ઈચ્છે છે કે જો અમને માત્ર

મામાયિત્તી મામત્રી મળી જાય, અર્થાત્ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય તો અમારુ દેવત્વ મરુવ થાય, પણ એ મામત્રી તેમને પ્રાપ્ત થતી નથી દેવોને અવધિજ્ઞાન જન્મથી હોય છે, પણ ચારિત્રના અભાવે તેઓ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી

નારકીના ભ્રુવો દેવની માફક જન્મથી જ અવધિજ્ઞાન વાળા હોય એ, પણ નિરતંગ હુ ખનો અનુભવ કરતા હોવાથી ચારિત્રપરિણામી વળા નથી, એને તેમને પણ કેવળજ્ઞાન થઈ શકતુ નવા

તિય ચોની હાલત કેવી ડોકોડી હોય છે, તે તમે જાણો જે ભૂખ, તરંગ, ઠડી, ગરમી તથા ખીન અનેક જાતના ઉપદ્રવો તેમને મહન કરવાના હોય છે, તેમા ચારિત્રના પગિલામ ક્યાથી હોય? તિય ચોને—મત્રી પચેન્દ્રિયોને નિમિત્તવચ્ચાત્ જાતિ નમગ્નજ્ઞાન વાય છે અને તેઓ પોતાનો પૂવભવ જોઈ ગડે છે તથા તેમને નિમિત્તવચ્ચાત્ અવધિજ્ઞાન પણ થાય છે, *પરંતુ ચારિત્રના અભાવે તેઓ કેવળજ્ઞાન પામી

*સામાદયસામગ્ગિ, દવાપિ ચિત્તિ દિવ્યમગ્નમ્મિ ।

જર હોઈ સુહત્તમેય તા અમ્હ દવત્તમ સુલ્હ ॥

* શીતરતાર્થસૂત્રના પ્રથમ અધ્યાયમા 'વયોજ્જનિમિત્ત વદ્ધવિનલ્પ સ્ત્રિયાણામ્ ॥ ૨૩ ॥ એ સૂત્રથી નાગક અને દેવ સિરાધના ખીનએ ને નિમિત્તવચ્ચાત્ અવધિજ્ઞાન વાય છે અને તે છ પ્રકારનુ હોય છે એમ જાણાવેતુ છે

+ તિય ચોમા મહાત્તનોના આરોપ હોરા જા તેમને ચારિત્રના પરિણામોનો અભાવ હોય છે, આ વસ્તુ શ્રી જિનબ્રહ્મલિલિતમાથમને રિંગેશ્વરની 'નાથના અથમા મ્પટ કરી છે

શકતા નથી

બાકી રૂઠી મનુષ્યગતિ તમા ચારિત્ર દોવાવી કેવળજ્ઞાન મળવે છે મનુષ્યગતિને-મનુષ્યમને ઢગ માનવાનું જે કોઈ પણ કારણ હોય, તો ત આજ છે મનુષ્યના વિના ચારિત્ર નથી, ચારિત્ર વિના જ્ઞાન નથી, અને જ્ઞાન વિના મુક્તિ નથી

જ્ઞાનના મતિ ત, અવિધાન પર્યાય અને જ્ઞાન એવા બે ઘણ પ્રકારના જ્ઞાન છે ત પાત્ર મનુષ્યને વિષય મળે છે મતિ અને જ્ઞાનને તેને હજી હોય છે તથા અવધિ, મન પર્યાય અને જ્ઞાન લલિધ-જ્ઞાન હોય છે

કેવળજ્ઞાન પોતાના પુનપાર્થથી જ પ્રાપ્ત થાય છે

જ્ઞાનના કારણે આશુ માવત નથી પણ તેને જ મેળવવાનું હોય છે જે પુસ્તક ક- મધ્યાત્મનયમ-તપ-જપ- જ્ઞાનના માગે વિરતે અને તેમા અગમત્ત રહે તેને તે પ્રાપ્ત થાય છે આજ મુખીમા અનત જ્ઞાનીઓ થઈ ગયા છે, તે બધાએ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ મા ગીતે જ ઠેરવી છે અને હવે પરી જે મનત કવળ થવાના છે, તેઓ પણ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ આ ગીતે જ કરવાના છે

કવળજ્ઞાનની પોતાનું પાત્ર બનું હરે છે અને દુનિયાનું પણ બનું કે તમારું જ્ઞાન પાતાનું તથા દુનિયાનું બનું હરવું હોય તો કેવળજ્ઞાનની બનવાનું ધ્યેય રાખવું જોઈએ કોઈએમ કરેતું હોય કે આનું ધ્યેય રાખવાથી શો ફાયદો ? કેવળજ્ઞાન તો જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનું નથી, તો એ કરેવું મમ જલુ વિતાવું છે આજે વેપાર કરીએ અને આજે જ લક્ષ્ય

ધિપતિ થઈ જઈએ એવું હોતુ નથી, છતાં વેપાર કરવામાં આવે છે, તેનું કારણ શું? એજ ઠે લવિધ્યમાં મોટો નફો થવાની ધાંજલા છે તો અહીં પણ લવિધ્યમાં થનારા મોટા લાભને વ્યાનમાં રાખીને કેવળજ્ઞાની બનવાનું ધ્યેય રાખવાનું છે આ ભવે નહિ તો બીજા ભવે, બીજા ભવે નહિ તો ત્રીજા ભવે, ત્રીજા ભવે નહિ તો તેરમાં ભવે, અને તેરમાં ભવે નહિ તો તેતાવીરમાં ભવે, પણ કેવળજ્ઞાની થવું એ સાચું, એવો દૃઢ મહત્ત્વ મનમાં ઠર્યો હશે અને તે અનુમાર પુરુષાર્થ કરવા માડ્યો હશે, તો એક કાળે તમે અવશ્ય કેવળજ્ઞાની થવાના દૃઢ મહત્ત્વ અને પુન્યાવ લવનને સફળ બનાવનાના અમોઘ ઉપાયો છે, એ કંઈ પણ ભૂલતા નહિ

કેવળજ્ઞાનથી બધું જાણી-જોઈ ગયાય છે

આજે આપણને ડોઝ એમ પૂઠે કે તમારો પીક પાછળ શું થઈ રહ્યું છે? તો તે આપણે કહી શકતા નથી, કારણ કે આપણી જોવાની શક્તિ મર્યાદિત છે પણ દેવજ્ઞાન-કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વાચ તો આપણે પીકપાછળ શું થઈ રહ્યું છે, તે જોઈ શકીએ, ભીત પાછળ શું થઈ રહ્યું છે, તે પણ જોઈ શકીએ, અધારા લોયસમાં શું બની રહ્યું છે, તે પણ જોઈ શકીએ, અને નારમાં છાંદામાં, પ્રાતમાં, દેગના કાંઈ પણ ભાગમાં, શું બની રહ્યું છે, તે પણ જોઈ શકીએ

ધુનડ રાતે અધારામાં જોઈ ગકે છે, પણ દિવસે જોઈ શકતું નથી કાગડો દિવસે જોઈ ગકે છે, પણ રાતે જોઈ શકતો નથી આપણે દિવસે મારી રાતે જોઈ શકીએ છીએ અને રાત્રે મામાન્ય જોઈ શકીએ છીએ કદાચ અધારું

વધારે હોય તો રાત્રે જોઈ શકતા નથી, પરંતુ કેવળાન ધાય તો આપણે દિવસે અને રાત્રે જરાજર નેડ શ્રીએ મે તેનો ઘોર અધમજ પણ આપણી જે દર્શનગમ્પિને આવવી શકે નહિ અતિ ઘોર અધકારમા મગાવની સામ્રાજ્યે કાગા નાગને પમાર થતો જોયો હતો.

મૃગાવની અને ચદનખાણાને થયેનું કેવલજ્ઞાન

મગવાન મખારીર કૌશાલીમા વિરાજતા હતા, ત્યારે અદ્ર અને સૂર્ય પોતાના સ્વાભાવિક વિમાન સાથે તેમને વદના કરવા આ યા જે વિમાનના તજવી આકાગ પ્રકાશ વનુ હતુ, તેથી લોકો મોટી રાત થવા હતા હંજુ દિવસ છે, એમ નમજીને જોસી રહ્યા નાધની મૃગાવતીનુ પણ એનજ થયુ, જો કે તેમના ગુજલી મજતરા ચદનખાણા તો યોગ્ય મમય થતા પોતાના ધાને ચાલ્યા ગયા હતા.

ત્યારે મૃગાવનીને ખ્યાલ આવ્યો કે આ તો મોટી ગત થઈ ગઈ છે, ત્યારે તેમને આઘાત થયો અને તેઓ પોતાની ભૂવનો પશ્ચાત્તાપ કરવા વાગ્યા તેઓ ઉપાશ્રયે પરોવ્યા ત્યારે ચદનખાણાની માફી માગવા લાગ્યા ગુજલાચદનખાણા જે કહ્યું કે 'માધવીઓથી મોટી ગત મુખી બહાર રતી ન શકાય તેમજ સમસમર ઉપાધયમા આવી જ જવું જોઈ મે'

મગાવતી કોઈ નામાન્ય માધવી ન હતા તે મહારાજ ચક્રની પુત્રી હતા, કૌશાલીની રાજરાણી હતા સમ્રાટીપત્ર ચદનખાણાના માગી હતા અને કરવા ધા તો જવાવ થઈ શકે એમ હતો, પણ ભૂવનો જવાવ ગા માટે? એમ વિચારી તેઓ સૂપ ગયા 'ત્યારે મે સવમ્વ ડોરથુ, ત્યારે

આટલી ચે અખના ગામાટે ?' એ વિચારે તેમના મનને આવરી લીધુ તેઓ ગુદ્ધ ભાવનાથી દાન્ય પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા આ પશ્ચાત્તાપના પરિણામે તેમની ઈર્ષાખલાઓ તૂટી ગઈ, ઘાતીકર્મો નાશ પામ્યા અને તેઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા

મગાવતીનો નથારા મહત્તમ ચન્નગાળાના મધ્યાગની પાસે હતો એ વખતે ઉપાસ્યમા ગરિનો માઠ અધકાર વ્યાપેલો હતો એવામા મગાવતીએ ચન્નગાળાના હાથ તરફ આવી ગઈ એક કાળો નાગ ભેયો, એવે તેમણે ચદન બાળાનો નાથ જિયો ઈર્ષો એ નાગ ચદનગાળાના હાથ નીચેથી પમાર ઘઈ ગયો

ચદનગાળા ભગી ગયા અને તેમણે પાતાનો હાથ જિયો ઈરનાનુ કાનુ પૂઠયુ મગાવતીએ કહ્યુ કે આપના હાથ તરફ એક કાળો નાગ આવી ગયો હતો, એવે મે આપનો હાથ જિયો ઈર્ષો

'પગુ તમે આના માઠ અધમગા એક કાળા નાગને ભેયો ની નીને ?' મહત્તમ ચન્નગાળાએ આશ્ચર્યથી પૂઠયુ

'આપના પ્રનાપ ધર્મેના કેવલજ્ઞાનના કાળે' તાંત્રી મગાવતીએ સિનયથી જવાબ આપ્યો તે જ વખતે ચદન ગાળા જિમા થયા અને તેમણે મગાવતીના ચગ્લમા પડી થયેની આરાતના માટે લમા માગી આ બધી ઘટના પર વિચાર કરતા તેમના હૃદયમા પણ પશ્ચાત્તાપનો અગ્નિ પ્રજ્વલિત થયો અને તેના વડે નર્વ ઘાતીકર્મો બગીને ભમ્મ થતા તેમને પગુ તેજ વખતે કેવલજ્ઞાન ઉપન્ન થયુ

મર્વજ્ઞતા ગાત્રમ મત છે

કેવલાક કહે છે કે આત્માની બલુવાની-ભેવાની શક્તિ અમે કબૂલ રાખીએ છીએ, પણ તે મર્વ બલુની-ભેઈ શકે એ વાત અમારા ગળે ઉતરતી નથી 'કમ ઉતરતી નથી ?'

એમ પૂછીએ તો તેઓ કહ છે કે 'એ વાનવુ કોઈ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ નથી આને કોઈ સર્વજ્ઞ દોષ તો બનાવે' પરંતુ દરેક વસ્તુ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જ સિદ્ધ થતી નથી કેવીક આશ્રાધારે સિદ્ધ થાય છે, કેવીક યુક્તિથી સિદ્ધ થાય છે, તો કેવીક અનુભવના આધારે સિદ્ધ થાય છે વગી આને કોઈ સર્વજ્ઞને બંધે બનાવી ન શકીએ, પણ એવી રીતિએ એવામા આવે છે કે જેના પછી નવરત્ન અનુમાન આપણે કરી શકીએ છીએ

શાસ્ત્રોમા જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર જણાવેલા છે, તમા કેવળજ્ઞાનનો નિર્દેશ છે એ કેવળજ્ઞાન જેવી-સર્વજ્ઞતા જેવી પ્રકાર વસ્તુના વિશ્વમા હોવા જ નહિ તેના આશ્રારો તેનો નિર્દેશ શા માટે કરત ? વગી દરેક તીવ કરો 'સર્વજ્ઞ મને મરંદની' હોય છે, તેવી જ નેમની મરંદનૂય સર્વ, રિસીંગ' તરીકે સ્તુતિ કરવામા આવે છે તેમને આ નર્વન-સર્વજ્ઞની પણ જ્યાં તે પ્રાપ્ત થાય છે, તેના વિલ્નુન વગુનો શાસ્ત્રમા પ્રાપ્ત થાય છે અન્ય મહાપુરો અને મહા નરીઓને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયાની હમીંતો પણ આશ્રોમા આશ્રિત થોના સમહારેવી છે શુ આ બધુ ચે ખોટું ? આશ્રમરોને ભૂ યા માનીએ, પણ બધા શાસ્ત્રમરો ભૂ યા ? કોઈને માત્રુ કહેવાનુ ન મૂઝવુ ? બધા આશ્રમરોને ખોટા કહેવાનુ નાહમ તો તેઓ જ કરી શક કે જેની ચોતાની ખુદ્ધિ કેકાણે ન હોય, અથવા બીતિ વાહના ભાગથી જક બની ગયેવી હોય

યુક્તિથી પણ મર્વજ્ઞતા સિદ્ધ થાય છે.

યુક્તિથી વિચાર કરીએ તો પણ પશુ સર્વજ્ઞતાની તર્કેષુમા જ હમે છે જ્ઞાનસ પર જહુ કપહુ ઢાંકયુ હોય

તો દીનાનો પ્રકાશ જોઈને આરે છે પાતળું કપડું ઢાક્યું હોય તો એ પ્રકાશ વધારે આવે છે અને કપડું ઉઠાવી લીધું હોય તો એ પ્રકાશ ઓછો આવે છે, તેમ આત્મા પગથી કર્મનું આવરણ પૂરપૂરું હકી વાચ તો એને પૂર્ણજ્ઞાન કમ ન વાચ ? એ કમ એ જ્ઞાનનું આવરણ કરનારો પદાર્થ છે, તો એનો નાશ થવાથી આત્માને પૂર્ણજ્ઞાન થવું જ જોઈએ વળી જે ઘોડું જાણી ગઈ તે વધારે જાણી ગઈ અને વધારે જાણી રાક તે પૂરું પણ જાણી ગઈ એવો ન્યાય છે અને જાણનારો ખ, ગ, ઘ, વગેરે અક્ષરોને જાણી રાકે છે અને ખ, ગ, ઘ, વગેરે અક્ષરોને જાણનારો જાણીતા જાણના અક્ષરોને જાણી શકે છે આ જીને આત્મા ચોરામાંથી વધારે અને વધારેમાંથી પૂર્ણ કમ ન જાણી રાકે ?

આપણું જ્ઞાન સામાન્ય હોવા છતાં આપણે ભૂત અને ભવિષ્યનું અનુમાન કરી શકીએ છીએ પગલાં જોઈને કહેવું કે અહીંથી હરણું પમાડ થયા છે, તે ભૂતકાલીન ઘટના સળધી અનુમાન છે અને વાહજા તથા પવન વગેરે પરથી કહેવું કે અમુક મમયમા વરમાદ આવશે, એ ભવિષ્યકાળની ઘટના સળધી અનુમાન છે આપણું આ અનુમાન ઘણી વખત માથું હોય છે તો પછી જેઓ સર્વમેષ્ટ જ્ઞાનવાળા છે, તે ભૂત અને ભવિષ્યકાળના માક્ષાત્ દર્શન કેમ ન કરી શકે ?

કોઈ તર્ક કરશે કે આપણી પામે નામથી છે, વસ્તુ છે, કઈ પણ પદાર્થ કે નીગાન છે, માટે આપણે ભૂતકાલીન કે ભવિષ્યકાલીન અનુમાન કરી શકીએ છીએ પણ ન્યા

વસ્તુનુ નામનીગ્ધાન ન હોય, કોઈપણ એધાણુ ન હોય, ત્યા તેનુ વાસ્તાવ દર્શન શી રીતે થાય ? પરંતુ આ તર્ક ડરનારે ભૂલવુ ન જોઈએ કે ડ્ર યના પયથિનો નાશ થાય છે, પણ ડ્ર યનો નાશ થતો નથી, એતો આ વિશ્વમા કોઈને કોઈ-સ્વરૂપે વિવમાન હોય ન છે એટલે તેના પરથી ભૂતકાલીન તથા ભવિષ્યકાલીન સ્થિતિના દર્શન કરી શકાય ખાણુમાધી નીકળેલો એક પથર હુ । જુદા અનેક હાથોમાધી પસાર થઈને ' સાઈમેટ્રી ' જાણુનાર પામે આવ્યો હોત તો એ તેને કપાળે અડાડીને કટી ચડે છે કે આ પથર અમુક ખાણુમાધી નીકળેલો કે તેને અમુક વ્યક્તિએ કાઢ્યા છે, તેની પાનેધા અમુક અમુક પાને આવ્યો છે, વગેરે આમા ની બધી વ્યક્તિઓ વિવમાન હોય છે, એવુ નથી ઘણી મની પરવારો હોય છે, છતા સાઈમેટ્રીસ્ત તેના નામો કહે છે, તેનુ વાણું કરે છે અને તે ખરૂ હોય છે

રાવણ એક નીતિમાન રાજ હતો તેને કદ્દળ મીતા તરફ જ રાજ જન્મ્યો હતો તે નિવાય જોડ પરસ્ત્રી તરફ તેણે ડિલી આખે ભેયુ ન હતુ મેક વિસ તેણે રાજ્યના નિમિત્તિયાને—'ત્યોતિરીને જોડાવીને પૂહુ કે મારુ મરણ ક્યારે—કેમ છે ?' નિમિત્તિયાએ ત્રહ યા જોડ બરાબર ગણતરી કરીને કહુ કે ' ભવિષ્યમા થનાર દગરથ રાજના પુત્રો બ્રહ્મદેવ અને વાસુદેવ દ્વારા અને જનકરાજની પુત્રી મીતાના નિમિત્તે તમારુ મૃત્યુ થશે ' આ વ્યક્તિઓ તે વખતે જગતમા નિધમાન ન હતી છતા નિમિત્તિયાએ એ વાત કરી અને આપણે જાણીએ છીએ કે તે ખરી પડી

નિમિત્તિયાઓ આ પ્રમણે ચોક્કસ ભવિષ્ય ભાષી શકતા, કાળ કે ભાવીના આ બનાવો તેમના અત્યયમુ મમક્ષ ખડા થતા, તો પડી તેના કરતા અનેક ગણા શક્તિ ગાળી દેવળજ્ઞાનીના આ ત્યયમુ મમક્ષ એ બધુ ખડુ કેમ ન થાય ? એ વસ્તુને તે યથાર્થરૂપે કેમ ન જાણી શકે ?

આપણે માણ્યોને જુના જુદા વિષયમા નિષ્ણાત કોઈ એ છીએ કેઈ વ્યાકરણમા નિષ્ણાત, કોઈ ડાવ્યમા નિષ્ણાત, કોઈ ઇતિહાસમા નિષ્ણાત, કોઈ ભૂગોળમા નિષ્ણાત, કોઈ તત્ત્વજ્ઞાનમા નિષ્ણાત, તો કોઈ વિજ્ઞાનમા નિષ્ણાત આમાન્ય મનુષ્યોની અપેક્ષાએ તેમનુ આ જ્ઞાન ચણીજી ઉચ્ચ કોઈનું હોય છે વળી એવા પણ પ્રતિભાશાળા માલ્યો જોવામા આવે છે જે જે ને કડા સ્લોકો એક વાર સાભળીને યાદ રાખી લે અને બરાબર જોલી બતાવે એટલે આત્માની જ્ઞાનશક્તિ અગાધ છે આ શક્તિ બ્યારે ચગ્મ ત્રીમાએ પહોચે ત્યારે સર્વ વસ્તુઓના સવ જાવો કેમ ન જાણી શકે ?

અનુભવ પણુ મર્વજ્ઞતાને મજાર રાખે છે

તમે મેરમેરીઝમ કરનાર માલ્યોને જોયા હશે જેને મેરમેરાઈ કરવામા આવે છે, તેની આજે પાટા બાધી દેવામા આવે છે, અથવા તેના આગા જરીર પર કાળુ જડુ કપડુ ઝોઢાડી દેવામા આવે છે પડી મેરમેરીઝમ કરનારો પોતાના હાથમા કોઈ ચાપડી લે અને તેના પર મીટ માટે કે પેલો મેરમેરાઈ યથેવો મનુષ્ય તે કડકડાટ જોલી જાય છે અથવા કોઈ માણસ ર-તેથી પસાર થતો હોય તેના તરફ મેરમેરિઝમ કરનારો આગળી કરીને પૂછે તો

પેવો તેનુ મથાર્થ વર્ણન કરી જાય છે કેવલજ્ઞાન ન હોવા-
નો તક કરનારને અમે પૂછીએ છીએ કે ' જ્યારે એક
મનુષ્યની આખો જાધ દોષ છે અને તેના ઉપર કપડુ ઢાકેલું
દોષ છે, ત્યારે તે મનુષ્ય આ જુધુ ગી રીતે જોઈ શકે
છે ?' આ પરથી એટલું સમજી શકાય છે કે આખો વિના
પગ જોઈ શકાય છે અને તે જોનારા બીજાને કોઈનહી પણ
આત્મા છે

દીપ્નોટીક્રમની અવસ્થાનમા મનુષ્ય જોડોશ દોષ છે,
જ્યા તેની આગળ મૂંઝવામા આરેવા પુનઃમથાર્થી તે
દીપ્નોટીક્રમ કરનારે ધારેતુ પાતુ કાઠે છે અને તેમાનો
ધારેવો પરિ-હે. વાચી જાય છે અને કાગળ પર લખી પણ
આપે તે ખૂબીની વાત તો એ છે કે આ પુસ્તક તેમજ
અગાઉ કી જોયેલું હોતુ નથી

મુળમાં વસતા અધ્યાત્મવિચારકે જે મુળશ કર હીરણ
ભાઈવ્યામ અહી જોડા નેકટો માર્ગન ફરની વસ્તુ જોઈને

મગન જ્ઞાન પીએચ । કે જે જ્ઞાનનો મેઝ મનાવ
લેખક છે અને જેને દુનિયાના અોઝ બાજમા સોધન કીને
અધ્યાત્મવિદ્યા ઉપર પુ તમી લ મા છે તેને A teaching secret
Egypt—ગુપ્ત ઈજિપ્તમાં ગાપમેગ નામના નતિ રખજારેવા
પુસ્તકમા પૃ ૮૭ થી સરૂ મુને દીપ્નોટીક્રમના અદ્ભુત પ્રયોગે કી
ખતાવનાર મોલવર એ વડે ઐત્રીક્રુ જે મણુન મુ છે તે આ વિલમા
પ્રમાણુત કે આટલે ૧૬ મી પૃ ૧૦૦ ઉપર આ મુને લી
આ ની પકિતઓતુ ચિત્ર પણ આપેતુ છે

તેનુ વર્ણન કરી ગડે છે તેમનો સ ૨૦૧૫ની માત્રમા મુદ્દ
બાઈ ટોલમા જોન માહિય પ્રકાગનમ દિર તન્દ્ધી યોગ્યએવા
સિમારમતિ-મમારોહ-પ્રસંગે આજે પાટા બાધીને અનેક
વસ્તુના નામ કરી આખ્યા હતા, તથા જુની જુની
બાપાના પુન્તગોના નામ પણ વ્હી આખ્યા હતા તેમની
આજો પ્રથમ બધ કરાળીને ઉપર રૂના મોટા પોલ
મૂકવામા આખ્યા હતા, પછી રૂમાલ કનીને બાધવામા
આ યો હતો, ત્યાર જાં આઠવડુ બાધીનુ કપ, બાધવામા
આબ્યુ-હનુ, એટલે પાગમા ઠાઈ ગફલત હોવાની શખ
સ્થાને નથી જ્યારે તેઓ કબાગમા રહેલી બોધમા રહેવી,
પાણીમા રહેની અને સેકટો માઈલ દૂર રહેવી વગ્નુ વ્હી
ગકે ં, ત્યારે આપણને આત્માની ગમે તેટલે દૂર રહેલી
વગ્નુ જોવા-જાણવાની શક્તિ વિશે ખાતરી થાય છે

થોડા વખત પહેલા મુબઈ નમાથાર આપ્તાબ્દિમા શ્રી

ગિરીશચંદ્ર વનવામીએ ' માનની ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન
જાણી શકે છે ' એવો એક લેખ પ્રકટ કર્યો હતો તેમા
જે હકીકત જણાવી છે, તે ધ્યાનમા લેવા જેવી છે તેઓ
એ મનનીય લેખમા જણાવે છે કે—

માનની ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન જાણી શકે છે ?

આપણી અનેક ધાર્મિક પુરાણ-કથાઓમા આપણે
મહાન સ્વિમુનિઓને ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન બતાવ

+મા સમારો જોન ગિલાનલીની પ્રથમ એવોના પ્રમાન
પિમિતે સ ૨૦૧૫ ના માવ વા ૧૩ ના વિમે શ્રી મગવણ
પરાસાના અધ્યયને ઉજવાયો હતો અને તેમા મુબઈના અનેક
ધીમાન—તીમાનો હાજર હતા તેમની ગમક્ષ આ પ્રોગો વરામા
આ યા હતા

પડયો, પણ તે બહાર આવ્યો પોલીસ અધિકારીએ પિટરને આવકાર આપતા કહ્યું 'ગિ પિટર ! અમે માલગ્યુ છે કે આપ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન બાણી શકો છો, એ વાત માચી છે ?

'હા ' પિટરે નમ્રતાપૂર્વક માથુ નમાવતા કહ્યું અને પિટર એ પોલીસ અધિકારીની પુરસ્ક્રીમા ગોઠવાયો.

'એમ ? આપ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન બાણી શકો છો ?' અધિકારીએ આશ્ચર્યપૂર્વક પૂછ્યું.

'હા હોલાડવામી બધાય આ હકીકતથી વાકેફ છે' પિટરે હમીને કહ્યું.

'તો આપ આપની શક્તિ અમને બતાવજો ? અમને મદદ કરશો ?' પોલીસ અધિકારીએ પૂછ્યું.

'કહો' પિટરે દૃઢતા જ જનાબ આપ્યો.

'વેસ્ટ મિનિસ્ટર અબેમાવી રાજ્યાલિપેકની એક બહુ મુશ્કેલીવાળી સ્થિતિમાં ગઈ છે તેની મોઢમા આપ અમને મદદ કરશો તો અહેશાન ભૂનામે નહિ અને આપની એ અદ્ભુતશક્તિની અમને પ્રતીતિ પણ થયે' પોલીસ અધિકારીએ કહ્યું.

'અત્યંત, આપને મદદ-મહકાગ આપીશ'

'તો ચાલો લડન' પોલીસ અધિકારીએ કહ્યું.

'હું તૈયાર જ છું'

અને પોલીસ અધિકારી માથે પિટર અરોબ્લેનમા લડન આવ્યો. હવાઈમથકે લડનના પોલીસ અધિકારીએ પિટરનુ આશ્રયપૂર્વક બહુમાન કર્યું. પિટરને તરત જ વેન્ટ મિનિસ્ટર અમેમા લાવવામા આવ્યો.

પિટર આવવાની જાણ થતા જેલવાય લગ્નવામી પ્રેમકો પિટરને જોવા ઉમ્મી પડયા. પોલિને પ્રેક્ષકોને દૂર કર્યા અને વેન્ટ મિનિસ્ટર અમેમા દરવાજા બંધ કર્યા.

આપ શાંતિપૂર્વક બધું જોયા કરજો અને હું જે કહું તેની નોંધ કરજો. કોઈપણ બોલશે નહિ અને શાંતિનો ભંગ કરશે નહિ, એવી માગી વિનંતિ છે, પિટરે કહ્યું.

અને બધા જ પોલીસ અધિકારીઓ—સી આર્થ ડી (લગ્ન) ઓફિસર આશ્રય પામતા પિટરની કાર્યવાહી નેતા જ રહ્યા.

પાંચેક મિનિટમા શાંતિભર્યું વાતાવરણ છવાઈ ગયું. પિટર બેઠા છુટલીબર રાજ્યાભિષેકના સિંહાસન માંમે અને તે ધ્યાનમ્થ બની ગયો, જાતે કોઈ ભારતીય યોગી !

થોડીક ઠણેા વની ગયા પછી પિટર બોલવું શરૂ કર્યું.

‘ ચોરી પાંચ માસોએ કરી છે ’ સી આર્થ ડી ઓફિસરે હાથરીમા નોંધ કરી.

‘ એક બે અદર આવ્યા છે અને બાકીના બહાર ચોરી કરતા હતા ’ પિટરે મદસ્વરે કહ્યું તેની આજો બંધ હતી, શ્વાસ ધીમો અને મદ ચાલતો હતો ત્રી આર્થ ડી ઓફિસરે તેની પણ નોંધ કરી લીધી.

પિટર જોલતો બધ થયો, થોડીવાર મૌન રહ્યો અને પાછો તે જોત્યો ' ચોગીમા મોટરનો ઉપયોગ કરવામા આવેલ ' તે મોટરની લાયમન્સ ખેટના આઝડા પિટરે કહ્યા અને તે પાછે થોડીવાર મૌન રહ્યો

' લોઅર ટેમ્સ સ્ટ્રોટ ' પિટરે કહ્યુ અને તે ભાગનુ ચિત્ર પણ બતાવ્યુ પિટરના એક એક શબ્દે પોલીસ અધિવારીઓ આશ્ચર્યામુગ્ધ બનતા જતા હતા તેણે જે સ્ટ્રીટનુ નામ આપ્યુ અને ચિત્ર બતાવ્યુ તે બરાબર હતુ અને પિટર ક્યારેય આ પહેલા ઇંગ્લાન્ડ આવ્યો ન હતો ।

તમારી પાસે ચોરી કરનાર ડાકુઓની કાઈ ચીજ છે ?' પિટરે પોલીસ અધિકારીઓને પૂછ્યુ

' હા, આ કોશ છે તેનાથી ડાકુઓએ તાણુ તોડ્યુ છે ' પોલીસ અધિકારીએ કોશ પિટર સામે રજૂ કરતા કહ્યુ

પિટરે કોશને જોઈ અને કોરા પડી પાઠો વ્યાનસ્થ બન્યો પાચે- મિનિટ એમ જ પસાર થયા પછી પિટર આખો જોવતા જોન્યો કે ' ચાલો મારી સાથે '

' કઈ તરફ ?' પોલીસ અધિકારીએ પૂછ્યુ

' ગ્રીનવેનમા ' પિટરે કહ્યુ અને તેઓ બધા એક મોટરમા ચડી બેઠા થોડીવાર મોટર ગ્રીનવેનમા આવી પહોચી

' સામે લુહારની દુકાન છે, ત્યાંથી પેવા ચોરાએ આ

દોશ ખરીદી છે' પિટરે કહ્યું અને પાછા તેઓ વેન્ટ-
મીનસ્ટર અળેમા આયા.

‘લુટની ચીજ પહેલા લડનમા જ ખપાવેલી, પણ પવી
ગ્લાસગો લઈ ગયેલ છે.’ પિટરે કહ્યું.

અને પોલીસો, મી આર્થ ડી કામે વળગી ગયા
પિટરે કહેની હમીકત મત્ય જ હતી આખરે ગુન્હેગારો
પકડાયા અને પિટરને પ્રમિદ્ધિ મળી લડનના પત્રોમા તેના
ફાટાઓ અને પરિચય છપાયા.

આવો જ એક બીજો પ્રસંગ પેરીમનો છે ઈ સ
૧૯૫૨મા પેરીસના એક લત્તાના જૂના મકાનમા જૂનો
મામાન વેચવાની દુકાન હતી તેમા લેટી ખૂન થયું ખૂનીએ
ખૂન પરીને થયું ગુમ કપ્પું હતું.

પેરીમની પોલીમને ખૂન થયાની વાત થતા તે
ઘટનાસ્થળે ગાવી અને તેણે તેની કાર્યવાહી સારી
ખૂનાને પકડવા માટે પોલીસે તે મકાનના માણુઓના અને
આજુબાજુમા રહેતા પાડોળીઓના નિવેદનો લીધા પણ ન
ખૂની મળ્યો કે ન ખૂન થયેલ વ્યક્તિનું થયું મળ્યું ખૂનની
જ યાની આમપામ મી આર્થ ડી અને પોલીસો માઠા
વેશમા ર્યા કરતા હતા, પણ કંઈપણ વાળવા મળતું ન હતું.

પેરીસની પોલીસે કમ કમી, ખૂબ દોડધામ કરી,
સક પકડી વ્યક્તિઓને પકડી, ચીજમા ગ્લનો પરચો પણ
ખતા યો, ખૂબ સમજા યા, પણ પોલીસની એ બધીય મહેનત

વ્યર્થ ગઈ ખૂન થયાને એક મપ્તાહ ધીમ્ણુ સપ્તાહ
ત્રીમ્ણુ મપ્તાહ ચનીન થયુ

વર્તમાનપત્રો પેરીસની પોલીસની કડક ટીકા કરતા હતા,
ત્યારે પોલીસે આમતેમ દોરધામ કરી વ્યર્થ પત્રીનો પાડતા
હતા ખૂની પડડાતો ન હતો, ગળ હાથ લાગતુ ન હતુ

ખૂન થયાને આશુ મપ્તાહ, પાંચમુ મપ્તાહ, ઠૂકું
સપ્તાહ પનાર થયુ પેરીમના પોલીસ અધિકારીઓ માથે
હાથ દડને બેઠા । ની આઈ ડી ઓએ કપાળ ડુખુ ત્યા
એક પોલીસ અધિકારી કુજા મારીને ઊભો થયો ગયા
વર્તમા લડનમા રાત્ર્યભિપેશી ચોરાયેવી ચીમતા ગુન્હેગારો
મેળના આપનાર ભવિષ્યવક્તા પિત્ર યાદ આપ્યો અને તે
હર્ષમા નાચી ડોડ્યો પિત્રને ડુક ગાવ ડ્યો બનેલ
ધનનાના વળ ડરા અને પેરાસ બોલાયો થોડાજ
વખતમા પિટર પેરીમ પોલીસ અધિકારી માથે હાજો
થયો તેણે વિન્તુન હકીકત માગી અને પોલીસ
અધિકારીઓએ તે પૂ । પાટી પિત્રે નથા જોવા માગ્યુ
અને જે વ્યક્તિનુ ખૂન થયુ હતુ તેનો ફોટો જોવા માગ્યો
પોલીસ અધિકારીઓએ મૃત વક્તિનો ફોટો આપ્યો

પિટર તે ફોટા સાથે ધ્યાનત્ય જની જોઈ રહ્યો બાદ
બોલ્યો 'મારી સાથે આવો' અને પિટર ચાલતો થયો
પેરીમના બિચા બિચા મગનો અને શેરાઓ વટાવતો તે એક
બુના મગન પામે આવીને ઊભો રહ્યો. પોલીસ અધિકારીઓ

તેની માથે હતા તેઓ આશ્ચર્ય મુ વ ગની ગયા તે મકાનમા આગળ વધ્યો પાનીમ અધિકારીઓએ તેને ઘનનામ્થળ બતાવ્યું

‘ખૂન અહીં થયું નથી’ સિં પૂછ્યું

‘શું કહો છો, મિ પિર ?’ પોનીમ અધિકારીથી પૂછાઈ ગયું ‘આ ઘનનામ્થળના પૂરાવા કહે છે કે ખૂન અહીં જ થયું છે ?’

‘તમારા પૂરાવા કહેતા હશે તમે આ મકાનનું ખૂન ઝીલવું પૂર્વક નિરીક્ષણ કરું છે ?’ સિં પૂછ્યું

‘હા મકાનનો એક પણ ખૂનો અને એ- પણ દિવાલ ખૂન જ નિરીક્ષણ પૂર્વ- જોયા વિના મકાન નથી પોનીમ અધિકારીએ કહ્યું

‘આ મકાનમા ભૂગલ છે નાંચ એક આંગણ છે’

‘શું કહો છો ? શું આ વાત ગમ્ય હોઈ ગઈ ? આશ્ચર્ય ! મી પિર ! જમ તા નથી ને ? પોલામ અધિકારીએ પૂછ્યું

‘માનો’ પિરે કહ્યું અને તેણે એક જાણે બૂની એડી દબાવી કે મામે ભૂર્ગભમા રહેલા આંગણનું દાન ખુની ગયું અને તે ભૂર્ગભમા ઉતર્યો ભૂર્ગભના ઝોરડામા એક પૂલો બતાવ્યો ‘અહીં ખૂન થયેલ વ્યક્તિનું મળ છે’ પિરે કહ્યું અને પોલીસોએ તે સ્થળ તરત જ ખોલ્યું તો મરનાર વ્યક્તિનું શબ મળી આવ્યું પછી પિરે ત્યાં બેભા

ડિમા જ તેનું જૂન કરનાર એક સ્ત્રી અને જે પુસ્તકોના નામ આપ્યા પોલીમને તેમની એક વ્યક્તિના રહેઠાણની તે ખબર હતી આ રીતે પોલીસે પિટરના અત્યુત શક્તિની મદદથી એક મુશ્કેલ અને મુઝવણભર્યો ગુન્હેા પકડ્યો

આ બંને ક્રિસ્ટાઓ ભૂતકાળના જોયા હવે તેની ભવિષ્યકથનની શક્તિનેા એ ક્રિસ્ટો જોઈ એ

પેરીમમા એક 'લીબોરેટ' નામના પરામા વસતા અને એક મારો ઉગ્રોગ ધરાવતા વહેપારીએ પિટરને જોલા વ્યો પિટર વેપારીએ આપેલા રમયે તેના કારખાને-ઓફિસે મળ્યો એ વખતે તે વેપારીને કાર્બોનિક ગેમને બાટરીમ્મ ભરવાનેા એક નવો ઉગ્રોગ શરૂ કરવાનેા વિચાર હતો તેના માટે જ વહેપારીએ પિટરને જોવાવ્યો હતો

વહેપારી અને પિટર એક બીજાને જરા પણ ઓળખતા ન હતા, તેમ વહેપારીનું કારખાનું પણ પિટરે ક્યારેય જોયું ન હતું તેમ તેના કારખાનામા રહેલા આધુનિક મશીનેા પણ જોયા ન હતા

વહેપારી, મેનેજર, કારખાનાનેા મિકેનિક અને પિટર ફરતા ફરતા એક પછી એક મશીન જોતા જાય છે એવામા પિટર એક મશીન પર હાથ મૂકતા જોઈયો અને જોઈયો 'આ મશીન નહિ ચાલે અને તમને જાણજ મુશ્કેલામા મૂકશે'

મેનેજર પિટરની વાત સાભળી ઉપેક્ષાપૂર્વક હાંચ્યો અને જોઈયો 'મિ પિટર! તમે કેવી વાત કહેા છે ? આ મશીન

તદન નવું છે, કેમ કામ નહિ આપે ?

‘ કામ નહિ આપે એ ચોકકસ વાત છે ’ પિતરે કહ્યું અને તેઓ આગળ ચાલ્યા.

એક દવમ પિટરના ઘરે ફોન આવ્યો. ‘ નિ પિતર ! આપે કહડવ હમીકત સ પૂર્ણ મ ય ઠરી છે આગે અમે એ મરીનને આડુ કવ્વાની ષુગ મહેનત કરી, પણ તેને આખર કામ ન આપ્યું ’

પિટર હોડ મેકેનિક નથી, છતાંય તે મરીનના દોષો જોઈ શકે છે એ રસાયણશાસ્ત્ર નથી છતાં રસાયણની ફામ્યુલાઓને જાણી શકે છે આ અદ્ભુત શક્તિના કારણે તે જાણીતી રહિયો— ગ્રીવીક નિમાણ સંસ્થા ફીલિપ્સ કંપનીમાં ભારે પગારે જોડાઈ ગયો છે.

પિ ૨ પડેલા તે સાધારણ-ગામન્ય મજૂર હોવાને તે મરીનને જગાણુ કામ કરવો હતો અને આજાઈનું આમાન્ય માનનીનું જીવન જીવવો હતો. ઈ મ ૧૯૩૪માં એક દિવસ મરીનની બારીને રંગતો હતો તે બારી જમીનથી ૪૦-૪૫ ફુટ ઊંચી હતી તેને જગ મરતા કરતાં તેનો પગ લપટ્યો હતો એક સ્ત્રી ૧ નીમળાજ તે સીધા જમીન પર પડાયો તેના માથાના સખ્ત વાગ્યું મૂળજ લોહી વહી ગયું અને તે બેજા ઠ બની ગયો. તેને જોઈજીવન-ચમત્ત નાખી દેખીતમા લાવવામા આવ્યો.

પિતરને જ્ઞાનમા લાવવાના પ્રેમથી ઉપચારા શરૂ થયા પણ તે જ્ઞાનમા ન આવ્યો. બહુવારિયાઓ સુધી બેહોશ

રહ્યો એક દિવસ તે હોશમા આવ્યો, બાગૃત થયો અને સાથે સૂતેતુ લાજ્ય પણ બાગૃત બન્યુ ! તેને ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન બાણવાની અભુત રાશ્ત્રિ મળી ગઈ હતી ! એ અભુત ગણિતના કાગળે તે બધુ અદ્વિત્ય જેવા માડ્યો પિન્નરને પણ આશ્ચર્ય થયુ કે આ બધુ શી રીતે જોઈ શકાય છે ?

આવા જ્ઞાનને આપણે વિલગજ્ઞાનના પ્રકાર તરીકે વર્ણવી રાકીએ કયા કારણે તે ઉત્પન્ન થયુ, તે ઠઠાવ્ય કહી રાકીએ નહિ તેતુ કારણુ ગમે તે હો, પણ આવા બનાવો પુરવાર ઠરે છે કે આત્મામા ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે ઠાળને બાણવા-જોવાની રાશ્ત્રિ છે, તેથી અર્વાચના એ સિદ્ધ વસ્તુ છે તેમા ઠોઈએ ઠગી શકા કરવાતુ ઠારણુ નથી

અર્વાચનાથી જગતને થતો મહાન લાભ

પરમ પુરુષો આણું જ્ઞાન મેજવીને જગતને ઠયાણુનો સાથો માર્ગ બતાવે છે તે સાથા માર્ગ મેજવીને જગતના કોઠો જીરો પોતાતુ ઠલ્યાણુ ઠરે છે અને હમેજને માટે પરમ સુખી થાય છે આવા પરમ મહર્ષિઓતુ જીવન, જ્ઞાન અને અર્થા જગતના તમામ આત્માઓના હિતને માટે હોય છે, આવા મહાનપુરુષો દુન્યવી પદાર્થોના પોષણમા પડતા નથી, પરતુ માણે માર્ગ બતાવે છે

સર્વાર્થવાની સિદ્ધિ ધરનાગ અને પ્રથો અને ત્રયાધિકારો જ્ઞાન શુભમા મોણુ છે શ્રી હરિવદ્યુરિની અર્વાચસિદ્ધિ નદિમુની વ્યાખ્યામા શ્રી મનરગિરિ મહારાજે કરેતુ સર્વાર્થમિદ્ધિતુ નિરૂપણુ સ મતિનર્મની વિશ્વતિમા શ્રી અલનદેવસરિએ રવેતો સનરનાવાદ ઠનિમાનસનઠ શ્રી હેમચદ્રસરિએ પ્રમાણુમીમાસામા કરેતી સર્વાર્થ-સિદ્ધિ વોરે આ વિશ્વમા ખાસ જોવા યોગ્ય છે

નાખ્યાન ખારમુ

આત્મજ્ઞાન ક્યારે થાય ?

મહાનુભારો !

નાખ્યાનના પ્રારભે આપણે શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્રનું અભિવાદન કરીએ, કારણ કે તેમા ઠીકુ અધ્યાત્મજ્ઞાન બરેલુ છે તેના જીવિશમા અધ્યયને આપણને અપસ સારી આત્માનુ સ્વરૂપ મમતવ્યુ છે અને આ મા મળધી વિગેર વિચાર કવવાની પ્રેરણા આપી છે

‘ આત્મજ્ઞાન ક્યારે વાય ? ’ એ આજ વિસ્તારથી નમ તવલુ છે ને આ વસ્તુ ખરાખર નમતશે, તો બેઠા પાર છે, નહિ તો હાવન ઠેઠાડી મમજને જીવનની માચી કમાણી શુ ? આત્મજ્ઞાન કે રૂપિયા ! ને આત્મજ્ઞાન હશે તો પાપથી બચી શકશે, પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકશે અને સય મના માર્ગે મચગી મોક્ષની સાધના કરી શકશે. રૂપિયા તમને શુ મદ કરવાના ? ને ઉભારતાથી એનો મદુપયોગ કરશે તો પુણ્ય મગશે પણ એ ઉદારતા ચે આત્મજ્ઞાન વિના થોડી જ ઉભવવાની ?

આત્મજ્ઞાન ક્યાથી મળે ?

તમારે શાક લેવું હોય તો કાઠિયા પાસે જાઓ છે, અનાજ લેવું હોય તો દાણાવાળા પાસે જાઓ છે, કરિયાણા લેવા હોય તો ગ્રામી પાસે જાઓ છે, કાપડ લેવું હોય તો

કાપડિયા પાસે બચ્ચો છે અને ઘરેલુ લેવા હોય તો સોની કે ઝરેરી પાસે બચ્ચો છે, તેમ આત્મજ્ઞાન લેવું હોય તો મદ્ગુરુ પાસે જવું જોઈએ આત્મજ્ઞાનના વેપારી-આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ ડરનારા, આત્મનાનને આપનાર મદ્ગુરુ છે એ માલ તેમના નિવાય ણીજા ડોઈ પાસેથી મળી શકશે નહિ તમે કાછિયાની દુકાને જઈને કાપડનો તાકો માગો કે દાણાવાળાની દુકાને જઈ ટીરાનો હાર માગો તો ક્યાથી મળે ? જે વસ્તુ જ્યાંથી મળતી હોય, ત્યાંથી જ મળી શકે, એવું તમારું એ વસ્તુ લેવા ત્યાં જ જવું જોઈએ

મદ્ગુરુ ગળ્લો પ્રયોગ કર્યો છે, તે લક્ષ્મી ગળ્લને ગમે તેવા ગુરુ તમને આત્મજ્ઞાન આપી શકશે નહિ જે ડોઈ કુગુરુના પનારે પડ્યા તો ધનમાલ્ય ધૂતી લેશે અને તમારું મગજ બમાવી દેશે બહારના ઝગદગામવી જગ્યે લોભાશે નહિ જે લોભાયા તો પેલા વાઝણી ગાયને ખરીદનારના જેવા હાલ થશે

વાઝણી ગાયને ખરીદનારનું ૧૫

એક મનુષ્ય ખુબ લોભા હતા તે ણિમાર પડતા પૈદ્યોએ નલાહ આપી કે 'તમારે માત્ર ગાયના દૂધ ઉપર જ રહેવું' ગાયનું દૂધ હવકું અને પાચક છે તથા ગળ બુદ્ધિને વધારનારું છે

માત્ર ગાયના દૂધ ઉપર જ રહેવું ટોલ તો રાજનું ૬-માત શૈર દૂધ જોઈએ તેના પેલા લોભા મનુષ્યે એક ગાય ખરીદી તેવાનો વિચાર કર્યો તે ઢારણનરમા ગયો

અને ગાયોના વિભાગમાં પહોંચ્યો ત્યાં અને અતની ગાયો ઠીભેલી હતી કેન્વીક રાતી, કેન્લીક પીળી, કેટનીક કાળી, કેટલીક કાળરી તેા કેન્વીક ઘોળી તેમાં કેન્વીક ગાયો ઠુબગા હતી કેન્વીક મધ્યમ હતી અને કેન્લીક રુદ્રપુષ્ટ હતી તેમાં એક રુદ્રપુષ્ટ ગાયના ગળે ઘટ બારેનો હતો આ ભેડને પેલાએ વિચાર કર્યો કે બીજી ગાડ ગાયના ગળે ઘટ બારેનો નવાં અને આ ગાયના ગળે ઘટ બારેનો છે, માટે તે જ બધામાં સારી ઠોવી ભેઈ એ વળી તે શરીરે રુદ્રપુષ્ટ છે, એટલે તે બીજી ગાયો પ્રતા વધારે દૂધ આપતી હશે'

આ રીને તંતુ મન મા યુ, એવે વિશે પૂછપરછ કરી નહિ. ગાય વેચનારે માન્યા તેટલા રૂપિયા ગણીઆખ્યા અને ાયને ઘરે લાવ્યો તેની ધરવાળી ચતુર હતી તેણે આ ગાયને ભેતા જ પૂછ્યુ કે 'આ ગાયને કેટલા વેતર થયા છે?' પેલાએ કહ્યુ 'એ તો મે પૂછ્યુ નથી' સ્ત્રીએ ફરી પૂછ્યુ 'એ દૂધ ડલુ આપે છે?' પેલાએ કહ્યુ 'એ પણ મે પૂછ્યુ નથી' તેા ગુ અને દોહીને લીવી છે?' સ્ત્રીએ નવો પ્રશ્ન કર્યો પેલાએ કહ્યુ 'ના, એને મે દોહી પણ નથી' 'ત્યારે એનુ આડ તપાસ્યુ છે?' તેનો ઉત્તર પણ પેલાએ ના મા જ આપ્યો છેવટે સ્ત્રીએ પૂછ્યુ કે 'તો તમે આ ગાયને શી રીને ખરીની? પેલાએ કહ્યુ કે 'બધી ગાયોમાં એ રુદ્રપુષ્ટ હતી અને ગળામાં મુદર ઘટ ભધેનો હતો, એટલે મે જાણ્યુ કે આ ગાય બધામાં

સારી છે અને તે ખૂબ દૂધ દેતી હશે એટલે મોં માગ્યા પૈસા આપીને તેને ખરીદી લીધી' આંખે કહ્યું 'એ બધા પૈસા પાણીમા ગયા આ ગાય તો પાકણુ (વાઝણી) છે તે જરા પણ દૂધ આપશે નહિ'

આ માલખીને પેલો ભોજો મનુષ્ય વિચારમા પડી ગયો હવે જુ ઠરવું ? તે થોડીવારે યાત્ર્યો કે 'વાત જો એમ હોય તો આ ગાય આપણે ખીજાને વેચી દઈશું' આંખે કહ્યું 'પણ તમારા જેવા હૈયાકૂટાળીબા કોણુ હશે કે જે ગાયને આ રીતે વગર તપાસ્યે લેશે ? એટલે આટલે-થી જ સચું'

તાત્પર્ય કે એ ગાય પેલાને માથે પડી અને બધા પૈસાનુ પાણી થયુ

આ ગાસ્રીય દષ્ટાત છે અને શાસ્રીય દષ્ટાત ઘણા માનિંક હોય છે જુદા જુદા રગની ગાયો તે જુદા જુદા વેશવાળા શુરુઓ સમજવા તેમા પાતળાપણુ મધ્યમપણુ અને રુદ્ધપુદ્ધપણુ ત્યાગ અને તપશ્ચર્યા અંગે સમજવું જે શુરુ આત્માની ઉન્નતિ કરવા માટે ત્યાગના માર્ગે સચરે છે અને વિવિધ પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરે છે, તે શરીરે દુખળા પાતળા હોય છે જે શુરુઓ ઉત્સાહથી ત્યાગમાર્ગને સ્વીકારે કરે છે, પણ તપશ્ચર્યાદિ વિશેષ પ્રમાણુમા કરી શકતા નથી તે મધ્યમ શરીરવાળા હોય છે અને જેઓ સાધુપણુ લીધા પછી ત્યાગ-વૈરાગ્યને જૂઠી જઈ મનગમતા માલમલીલા ઉડાવે છે, તે શરીરે રુદ્ધપુદ્ધ હોય છે વળી આવા શુરુઓ

સુદ્ધિગાન અને દાબિક હોવાથી બાહ્ય આકબર ઘણો રાખે છે, તે જાગાનો સુદર ઘટ મમજવો, આવા ગુરુઓની સુખીપે જવાથી, તેમજુ ચરણ સ્વીકારવાથી આત્મજ્ઞાન રૂપી દૂધ મળી શકતુ નથી

મદ્ગુરુ દેવા હોય ?

સુગુરુ દેવા હોય ? તેનો જવાબ કવિકાવચર્ચક શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મદારાજે યોગશાસ્ત્રમા આપ્યો છે

મહાવ્રજવરા ધોરા, મૈત્ર્યમાત્રેવતીવિન ।

સામાયિકાયા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતા ॥

મહાવ્રજવરા એટલે જેઓ મહાવ્રજને-પાત્ર મહાવ્રજને પારણ કરનારા હોય, ધોરા એટલે જેઓ ધીર હોય ડહન શીવ હોય, બાંધીય પ્રકારના પરીપહો મહન કરનાર હોય, મદ્ગુરુમાત્રેવતીવિન એટલે જેઓ માત્ર જિના ઉપર નમનાગ હોય પણ તેના જવાવનારા ન હોય ॥ બલતે રનેઈ કરીને ખાનારા ન હોય, સામાયિકાયા એટલે જેઓ સામાયિકમા રહેનારા હોય, સુમખાવનેધ ગુરુ કરનારા હોય વોક પ્રત્યે રાગ અને વીજ પ્રયે દે કરનારા ન હોય અને ધમાવદ્શરા એટલે ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા હોય, શ્રી સર્વજ્ઞ બગવતોએ પ્રાણી માત્રના જિનને માટે જે દયામય-જાનમય ધર્મ બનાવ્યો છે, તેની પ્રજ્વળા કરનારા હોય તે જિનશામનમા ગુરુઓ મનાયેવા છે

આવા ગુરુઓને શાસ્ત્રમરોએ ગાય જેવા, મિત્ર જેવા, બધુ જેવા, પિતા જેવા, માતા જેવા અને કંઈવૃદ્ધ જેવા

કહ્યા છે તે જ તમને સાચુ આત્મજ્ઞાન આપી શકે અને આ સંસારમાથી તમારો ઉદ્ધાર કરી શકે

આત્મજ્ઞાન માત્ર પુસ્તકોથી મળી શકે નહિ

હેતલાક કહે છે કે 'આત્મજ્ઞાન લેવું હોય તો ગુરુ પાસે જવાની શી જરૂર છે ? ધરે એકાં આ માને હાલતા પુસ્તકો વાચીશુ તો પણ આત્મજ્ઞાન થઈ જશે પરંતુ આ મોટી ભૂલ છે. માત્ર પુસ્તકો વાચીને મેળવેલું જ્ઞાન અધુરું હોય છે, અપૂર્ણ હોય છે અને સામ્રજરોના શબ્દોમા કહીએ તો જરૂર પુન્યથી ઉત્પન્ન થયેલા પુન્યની જેમ શોભાને ધારણ કરી શકતું નથી પુસ્તકો વાચીને પોતાની મેળે આત્મજ્ઞાની કેટલા થયા ? આનો અર્થ જાણ એમ ન સમજે કે અમે પુસ્તકો વાંચવાનો નિર્પેચ કરીએ છીએ કે વિરોધ કરીએ છીએ સારા પુસ્તકોનું વાચન ના યાચરૂપ છે અને તે કર્મ-નિર્જરણનું ઠારણુ છે, પણ માત્ર પુસ્તક વાચવાથી જ આત્મ જ્ઞાન મળી જાય એમ માનવું ભૂલભરેલું છે

પુસ્તકોમા અમુક હકીકત અમુક સ્વરૂપે લખેલી હોય તે પોતાની મેળે યથાર્થપણે સમજાય નહિ વળી એ હકીકતો વાચતા મનમા અને-વિધ શકાઓ ઉઠે તેનું સમાધાન પણ થાય નહિ. તેથી જ અમે કહીએ છીએ કે સાચુ જ્ઞાન મદુરુજ જ આપી શકે શ્રીઈદ્રભૂતિ ગૌતમ આદિ જગિયાર બ્રાહ્મણુ વિદ્વાનોએ ઘણા પુસ્તકો વાચ્યા હતા અને તેમાની દરેક બાબત પર વાદવિવાદ કરવાને પણ તેઓ સમથ હતા, પરંતુ તેમના મનમા કેટલીક શકાઓ ભરાઈ પેડી હતી, તેનું

મમાધાન કેમે ચ થનુ ન દર્શુ, જોટવે તેઓ આત્મજ્ઞાનથી
વચિત રહ્યા હતા જ્યારે તેમને મહાવીર પ્રભુ જોવા સદ
શુભ મળ્યા અને તેમણે તેમની શકાઓનું નિગકરણ કર્યું,
ત્યારે જ તેઓ સાચું આત્મજ્ઞાન પામી શક્યા

ગુરુ એ દીવો છે

ગુરુ એ દીવો છે તે તમાન કન્યમા રહેલા મિષ્ટાત્મ
રૂપ અધ્યાત્મને દૂર ઠીક શકે છે અને તમારે જે માર્ગે જવા
જેવું હોય તેનું સચ દર્શન દાવી શકે છે વગી એ માર્ગે
વિડટ ટાય, વિનોધી બરેનો હોય તો તેઓ બોમિયાનું
કામ પગ કરે છે અને તમને મહીમવામન પાર ઉતાડી દે છે
જેમ પારમમજિના નય્યાવી લોકુ શુભ જી ખની લાય છે, તેમ
મદ્યશુભા મગધી મમે તેનો નાસ્તિ મનુચ પગ આસ્તિક
ખની લાય છે અને આમ પરવી વૈરાગ્ય પાની મયમના
માર્ગે વળે છે

રાહલિયાનો પિતા પાકો ચોર હતો તેણે પોતાના
પુત્રને આદેશ આપ્યો કે ' તું જલુ જ કરજે, પણ મહાવીરની
પસે જાગી નહિ અને કાચ જવાનો પ્રસંગ આવે તો તેનો
ઉપદેશ કાને ધરીશ નહિ' રાહલિયાનો બાપ મહાવીરની
તાકાત જાણતો હતો તેને જાગ હવી કે બે રાહલિયા તેમની
પાસે જશે અને તેમનો ઉપદેશ સાલજશે તો આ ચોરીનો
ધધો ડોડી દેશે, એવું જ નહિ પણ તે શસારનો ત્યાગ
કરી સાધુ થઈ જશે

+ ગણસિદ્ધા મા આ દેહીકત સમિતરે જ્ઞાપેતી છે તેનું
વ્યાખ્યાન પદ્મજી પરના પદા વિમે થાય છે

છોકરાઓ ગુરુ પાસે જશે તો- । ।

આ અઢી હજાર વર્ષ પહેલાની વાત છે ત્યારે ચોરો આવુ જોલતા હતા આજે શાહુકારો આવુ જોલતા થયા છે તેઓને ધીક ઠે ઠે છોકરાઓ ગુરુ પાસે જશે તો ધર્મના, ગ્મ્તે થકી જશે અને સમાજી મટી માધુ થઈ જશે તેથી તેઓ એમને અનાચની મોખત કરવા દે છે, ગમે તેની માથે રખડવા દે છે અને જે કેળવણીમા કસો ગકગ્વાર નથી, તે આપવામા આનંદ પામે છે આ છોકરાઓનુ ક'યાણુ રી રીતે થવાનુ ?

જૂના જમાનામા ક્ષીરકંઠ જ ઉપાધ્યાય તેના ત્રણ શિષ્યો સાથે રાત્રે અગાશીમા સૂતા હતા, ત્યારે ત્યારથી જે ચારણ મુનિઓ પસાર થયા તેમાના એકે બીજાને કંધુ ઠે આ ત્રણ શિષ્યોમાથી એ- સ્વર્ગે જશે અને જે નરકમા જશે સ્વર્ગે જનાર નારહ હતો અને નરકમા જનાર વમુ અને પરંત હના ક્ષીરકંઠ જ ઉપાધ્યાય બગના પડયા હના, તેથી તેમણે મુનિવાણી સાબળી અને તેમને જૂળ લાગી આવ્યુ તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે 'જે માગી પાને લણનાર નરકમા જાય તો મને ધિક્કાર છે' તેમને પોતાની શિક્ષક તરીકેની શક્તિમાથો શ્રદ્ધા ઉઠી ગઈ અને તેમણે સમારનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે આજના શિક્ષકો ઘમડી વઈને કરે છે અને મિથ્યાજ્ઞાન આપે છે વળી નીતિ, મગ્વાર તથા મુસસ્કારોનુ પોપણુ પણ જોઈએ તેવુ કરતા નથી આવા શિક્ષકોને પૈસા આપી તમારા બાળકોનુ ભાવી જોખમમા ગા માટે મૂઠે છે ?

જે માતાપિતા તરીકે તમારા બાળકોનું કંઈક લઈ લેવા દેતા હોય તે પછી નાનપણથી જ તેમને ત્યાગી ગુરુ મહારાજનો સમ કરાવો, ગુરુ મહારાજના પડખા નેવવા દો તેઓ એમને જે જ્ઞાન આપે, જે મસ્કા આપે, તે આ જાદુતી શિક્ષકો આપી નહિ શકે છે. કમળોને પ્રથમ મળવા દેવા અને પછી જૂમ માગવી કે છેકરા રખડેવ થઈ ગયો ' ' કોઈનું માનતો નથી ' ' હાથથી ગયો' એથી તો દુખારો વળે ? હાથ માળને જે કંઈ કંઈ તે પ્રથમથી જ સમજી વિચારીને કરવું

તમને ખાતરી છે કે બાળકને જે ત્યાગી ગુરુ મહારાજનો સમ કરાવીશું, તેમની પામે વધારે જ્યાં હઈશું, તો તે ત્યાગી જાની જશે અને આપણા કામનો નહિ રહે, પણ હજી ઘાતે હૃદય એવો મનુષ્યલવ પામીને તે અજ્ઞાનમાં સળટે, અનાચારનું નેવન કરે અને પરિવ્રજમાં મૂકીને જાની દુર્ગતિનો ભાગી થાય, એની કોઈ ક્ષીર નથી ને ? વૈરાગ્ય અને ત્યાગ સાચી વસ્તુ છે કે ખર જ ? એનો પ્રથમ તમારા દિલમાં ઘરામર નિર્લેપ કરો તમે વૈરાગ્ય અને ત્યાગને અરાજ માનતા હો અને સચાચુએ જ સાચુ મુખ માનતા હો તો તમારા બાળકને ત્યાગી ગુરુ મહારાજથી દૂર રાખવાને જે સમજી શકાય એવું છે, પણ તમે વૈરાગ્ય અને ત્યાગને ઉત્તમ માનો, તેની વારવાર અનુભવના કરો અને તમારા બાળકને ત્યાગી ગુરુ મહારાજથી દૂર રાખવાને વિચાર કરો, એ કઈ રીતે સગત મળ્યાય ? જેમ હમણે અને લોક

અને બાળકોને તેનાથી દૂર રાખવા એ સગત નથી

તમે નાનપણથી ધર્મના સંસ્કારો પાડ્યા અને મોટી ઉંમરે તેનું મહત્ત્વ અમનતા થયા તો નિયમિત દેવર્ગન અને સેવાપૂન કરો છે, ગુરુ મહારાજના આખ્યાન વાળી માનવે છે તે યથાશક્તિ મત નિયમની આરાધના કરો છે, પણ જે નાનપણમાં ઠંઈ ધર્મગંજારો નહિ પામે તેની દયા ની થશે?

આત્મજ્ઞાન વિના બધું ચે નિર્થક નીવડવાનું છે

આને ભૌતિક્ષ્ણ જે પદ આવ્યો છે, એટલે ત્યા ત્યા આર્થિક વિકાસ, હુનરઉદ્યોગની ખીલવણી તથા વધારે ઉત્પાદનની વાતો મલળાય છે, પણ આત્મજ્ઞાન વિના આ બધું ચે નિર્થક નીવડવાનું છે એનાથી દુનિયા સુખશાંતિનો અનુભવ કંઈ ગણવાની નથી

આને આર્થિક વિકાસને નામે ય ત્રણને આગળ ધપાવવામાં આવે છે, પણ તેથી ઠેઠવા વાદ્યથી લોકો ઠેકાર થાની ભય છે, તેનો વિચાર આવે છે ખરો? મોટા મોટા કારખાનાઓથી આર્થિક વિકાસ થતો હોય તો મૂડીવાદીઓનો શાય છે, તેથી ગરીબ માણસોને ઠંઈ શકત મળતી નથી એકઠો ધધા ભાગે અને પાચ માણસોને કારખાનામાં કામે લગાડવામાં આવે એ વ્યવસ્થા બરાબર ગણાય નહિ જ્યારે આ દેશમાં ય ત્રણ આવ્યો ન હોતો, ત્યારે આપણી આર્થિક સ્થિતિ વધારે મારી હોતી કે અત્યારે? તે વખતે જેટલું સોલુ-જેટલું ધન આ દેશમાં હતું, તેનો સોમો ભાગ પણ અત્યારે રહ્યો મથી

હુન્નર ઉદ્યોગની ખીલવણીને નામે, વધારે ઉત્પાદનને નામે માળે હિના ઝૂળ વધી રહી છે અને અનાજના બે ડૂડા મોમા નાખવા માટે જનાવરોને ગોળીએ માગ્યાંમા આવે છે તે માટે ખાસ ચિકારી ટોળીઓની ગોઠવણ ક વામા આવી છે વળી મત્સ્યઉદ્યોગ જેવા અતિ હિમત્ત્વે વ્યોજને પણ ઉત્તેજન અપાઈ રહ્યું છે આ બધા ધર્મવિહીન કેળવણીને પ્રતાપ છે અને એજ સ્થિતિ ચાલુ રહેશે તો માણસો પર કુદરતીઢોપ મોટા પ્રમાણમા ઉતર્યા વિના રહેવો નહિ આજે પહેલા ઢરના ટુ રતી ઢાપનુ પ્રમાણ વધ્યું છે અને જ્યા ત્યા જળપ્રલય, ધરતીકંપ, રેડને અસ્તમાન અને વિમાની હોના તોની વાતો સભગાય છે, તેનુ ડારણુ એ છે કે અનીનિ વધી છે, અનાચાર વ થો છે અને આત્મહિત ઢ આત્મ ક'યાણુ તરફ ણિરુન લમ રહ્યુ નથી જ્યા આત્મનાન નથી ત્યા આત્મહિત કે આત્મક'યાણુ તરફ લડ રહેજ ડ્યાવી ?

આર્થિક વિકાસ એ જીવનની એજ જરૂરિયાત છે, પણ તે જીવનનુ ધ્યેય હોઈ શકે નહિ જીવનનુ ધ્યેય હોય તો આત્મક'યાણુ જ હોઈ નકે અને તે માટે માત્ર આત્મ જ્ઞાનની જરૂર છે

આત્મા વિરે શાસ્ત્રમા હવ્વો શ્લોકો લખાયેલા છે, તે બધાનો નાર અહીં તમને યોડા શબ્દોમા મળી ન્તય છે તેમને એમ લાગુ, રોય કે હજારો શ્લોકોનો સાગ યોડા શબ્દોમા શી ગીતે આવે ? તો આરુપહિતની વાત તમારા મનનુ સમાવાન કરશે

ચાર પડિતોની વાત

એક નગરમાં ચાર મહાપડિતો રહેતા હતા એક આયુર્વેદનો મહાપડિત, બીજો ધર્મશાસ્ત્રનો મહાપડિત, ત્રીજો નીતિશાસ્ત્રનો મહાપડિત અને ચોથો કામશાસ્ત્રનો મહાપડિત તેમણે પોતપોતાના વિષયનો એક મહાગ્રંથ રચવાનો વિચાર કર્યો મહાગ્રંથ એટલે દર-વીર હજાર શ્લોક નહિ, પણ પૂરા એક લાખ શ્લોક તેમણે પોતાની જે પડિતાઈ હતી, તે બધી મા ગ્રંથગ્યનામાં પૂરેપૂરી રેડી દીધી

આગલા જમાનામાં આપણા દેશમાં સાહિત્યની ખૂબ કદર થતી અને એક સુદૃઢ શ્લોકરચના માટે લાખ લાખ સોના મહોરો ઈનામમાં આપાતી એટલે આ પડિતોને લાગ્યું કે કોઈ કદરદાન રાતને આપણી આ ગ્રંથગ્યના બતાવીએ તો તે પ્રસન્ન થઈને આપણને ખૂબ મોટું ઈનામ આપશે અને આપણે છાનનપર્યાંત અર્ચયિતા-ધનચિતા કઠવી નહિ પડે પડિતોને પણ પેટ વળગ્યું છે, તે ભૂવવાનું નથી સમય થાય, એટલે તેમને પણ ખાવા જોઈએ છે, વળી પુસ્તકપાના પણ માગ પ્રમાણમાં રાખવા પડે છે અને કુટુંબનો નિર્વાહ કરવાનો તથા વ્યવહાર સાચવવાનો હોય છે

તે વખતે જિતશત્રુ રાજા લાડે કદરદાન ગણાતો, એટલે આ ચારે પડિતો પોતાના ગ્રંથોને સુદર રેશમી બાંધનમાં મારી રીતે બાંધી, મજૂરના માથે ઉપડાવી જિતશત્રુ રાજા આગળ લઈ ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે ‘હે

લાજ લેવી છે, તે માબજવામા ગમ ન આવે ઋચિ ન જાગે તો મમજ્જલે કે ગ્થિતિ ગણીર છે આત્માને લાગેવો મિશ્ર્યાત્વનો મહારોગ ટળ્યો નથી

મિશ્ર્યાત્વ-મહારોગના પરિણામો ડેવા ભય ડર છે, તે તમારા યાન બહાર તો નહિ જ હોય આત્મા મિશ્ર્યાત્વના યોગે અમલ્યને અત્ય માને છે અને સત્યને અસત્ય માને છે, એટલે તે ખોટા ગ્તે ચડી જાય છે અને પરિણામે તેનું ભવબ્રમણ અનેક ગાડુ વધી જાય છે ભવબ્રમણમા જન્મ, જગ અને મૃત્યુના મહાડુ ખો ઉપરાત ધીન પણ અનેક પ્રકાન્ના દુ ખો ભોગવવા પડે છે આવા મહા અનર્થગરી મિશ્ર્યાત્વને તમે હૃદયમાથી દૂર ન કરો, હાકી ન કાઢો તો તમારી ચતુરાઈ ગા જામની? તમારા ડહાપણનો ઉપ યોગ શો?

અમે તો તમને જિનનવન અનુસાર પોડારાને કહીએ છીએ કે ' મિશ્ર્યાત્વને દૂર કરો, એટલે સમ્યક્ત્વનો સૂર્ય તમારા હૃદયમા પ્રકાશમાન થશે અને સમ્યક્ત્વનો સૂર્ય પ્રકાશમાન થશે, એટલે બધી વસ્તુઓ સાચા સ્વરૂપે નજરે પડશે જેને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું નથી, તેને સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી તે અગે સામકાર ભગવતો કહે છે કે—

નાદસણિસસ નાણ, નાણેણ ક્ષિણા ન દ્વિતિ ચરણગુણા ।

અગુણિસસ નત્થિ મોક્સો, ત્થિ અમોક્સસ તિ-રાણ ॥

‘ જેને સમ્યક્જ્ઞાન અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું નથી, તેને સમ્યક્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી જેને સમ્યક્

જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી, તેને અમ્યક ચારિત્ર પ્રાપ્ત થતું નથી, જેનામા અમ્યક ચારિત્રના ગુણો પ્રગટ્યા નથી, તે કમ બધનમાથી મુક્તિ પામતો નથી અને જે કર્મબધનમાથી મુક્તિ પામતો નથી, તેનું નિર્વાણ થતું નથી’

આનો અર્થ એમ અમળ્યો કે જે સમજિતી છે, જેને દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પર પાકી શ્રદ્ધા છે—તે જ માત્ર આત્મ જ્ઞાન પામી શકે છે અને જાકીના બધા ખટી નય છે ભગવદ્ગીતામા કહ્યું છે કે—

બ્રહ્મર્ષીભ્રમને જ્ઞાન સત્પર મયતેન્દ્રિય ।

જ્ઞાન છત્ત્વ પરા જ્ઞાતિમચિરણાધિગન્તતિ ॥

‘ શ્રદ્ધાવાન, જ્ઞાન મેળવે છે અને જ્ઞાની છતેન્દ્રિય બને છે અને તે (આત્મ) જ્ઞાન મેળવીને તત્ત્વ પરમ ગાતિ પામે છે ’

ભક્ષ્યાન્નદયાન્ન સજ્જાત્મા વિનશ્યતિ ।

નાથ લોકોઽસ્તિ ન પગે ન મુગ્ધ સગલાત્મન ॥

‘ પરંતુ અજ્ઞાની તથા શ્રદ્ધા વિનાનો અશયમા રહી નાશ પામે છે સશયમય રહેલાને આ લોકે નરી, પરલાક નથી અને સુખ પણ નથી’

માણસ વિક્ષાન હોય, પડિતની પ્રસિદ્ધિ પામ્યો હોય અને રાજવરણારમા તેના વખાણ થતા હોય કે તેની કૃતિ આને ધનિમ મળતા હોય, પણ હૃદયમા શ્રદ્ધાનો છાટો ન હોય તો એ બધુયે ધૂળ છે એ વિક્ષતા, એ પડિતાઈ, એ

રાજદરબારના સન્માન કે ઈનામો તેને લવબમણુમાથી બચાવી શકવાના નથી

નીતિકારોએ જલુ છે કે—

દુઝન પરિહર્ત્વયો, ત્રિધવાલ્લટ્વોઽપિ સન્ ।

મણિના ભૂપિત સપ કિમસૌ ન મયરુર ? ॥

‘વિગ્રાથી વિભૂષિત હોય તો પણ દુર્જનને છોડવો સાપ મણિથી વિભૂષિત હોય તો પણ શુ તે લયકર હોતો નથી?’

શ્રદ્ધાહીન શુક તર્કવાદી પડિતોને દુર્જન મમજવા, વારણ કે તેઓ ખોગ તર્ક કરીને ભૂડા હાથે મરે છે અને સારે ધીન અનેકનુ બગાડતા જાય છે

એક તર્કવાદી પડિત હતો તે દરેક વાતમા તર્ક કર્યા કરે અને કોઈની વાત માને નહિ એક વાર તે ચાલ્યો આવતો હતો, ત્યારે સામેથી હાથા આંચો ઉપર મહાવત બેઠેલો હતો, ખા હાથી નમ્તીએ ચડેલો હોવાથી તેના કાળમા ગહેનો ન હતો આથી મહાવતે ખૂમ મારી કે ‘અચા ભાઈ! ફર ભાગ, નહિ તો આ હાથા તને મારી નાખશે’

આ તો પડિત, એ કઈ એક અબણુ મહાવતની વાતને એમ ને એમ થોડી જ માની તે? તેણે પોતાની ટેવ પ્રમાણે તર્ક કરીને કહ્યુ કે ‘અચા મહાવત! આ હાથી અડીને મારશે કે અડયા વિના મારશે? જો તે હાથી અડીને મારતો હોય તો તુ અડીને રહ્યો છે, છતા કેમ મરી ગયો નથી? અને આ હાથી અડયા વીના મારતો હોય તો હુ

ગમે તેટલો દૂર ભાગ્ય તેા યે શુ ? માટે તારુ કહેવુ નિરર્થક છે.

એ તર્કવાળી ગ્લાખાથી દૂર હકચો નહિ એવામા ક્ષાથી આવી પડેા યો અને તેલે એ તર્કવાળીને સૂઠ્યા પડી પોતાના પા નીચે દગાવી જોતજોતામા મારી નાખ્યો જો મા તર્કવાળીએ અનુભવી મહાવનનુ કહેવુ માન્યુ હોત તેા તેના હાવ શ્વપિ આવા થાત નહિ માટે અનુભવીઓનુ માનવું અને ખીનજ્ઞ । ખોટા તર્ક કરના નહિ

જેઓ વિજ્ઞાના મદમા આવી મત્રાપુરુષોના ઉપદેશને ખોટો ઠરાવવા મથે છે અથવા તેની હામી-મનક ઉાવવા પ્રયત્ન કર છે, તેઓનુ ભવમ્રમણ અનેકમ । વરી જવાનુ અને તેઓ વિનિધ પ્રમગ્ની ભયકર યાતનાઓનો ભોગ થવાના, મા' ભૂનેચુકે આવાઓના પાજયામા જુ નહિ કે તેમની વાન માનવા નહિ

સાનુ જ્ઞાન કોને કહેવુ ? તે પલ ભરાબર મમજી હેવુ જો એ શાસ્ત્રગરોએ નાના નાનના ખ્યાલ આપવા માટે રજુ પ્રમરનુ જ્ઞાન જુ છે, તે અહી વિચારવા યો ન છે પહેલુ વિષયપ્રતિભાસ, ખીજુ આત્મપરિણતિમત્ અને ત્રીજુ તત્ત્વનવેન.

જેમા વિષયનો નામ માત્રથી પ્રોધ હોય પણ તેના હેય-ઉપાદેય અશોનુ જ્ઞાન ન હોય તે વિષયપ્રતિભાસ નામનુ જ્ઞાન કહેવાય દાખવા તરીકે જ્ઞાગક એમ જાણે છે કે આ એર કહેવાય, આ કાટો કહેવાય, આ રત્ન કહેવાય,

પણ એર શા માટે ત્યાજ્ય છે ? કાટો ના માટે પરિહાર્ય છે ? અને રત્ન શા માટે અહણીય છે, તે એ જાણતુ નથી અથવા પોપટ કોઈના ગ્રીષ્ણવવાથી મોઢે 'રામ, રામ' એવા શબ્દો બોલે છે, પણ રામ કોણ હતા ? અને તેમનુ નામ શા માટે બોલવુ ? તે વિષે કઈ પણ જાણતો નથી વ્રજ-હારમા આવા જ્ઞાનને પોપટિયુ જ્ઞાન કહેવામા આવે છે તેનુ કોઈ મહત્ત્વ નથી આ રાને જે મનુષ્યો મોઢેલા 'આત્મા છે, આત્મા છે' એવું બોલે છે, પણ તે કેવો છે ? ક્યા રહે છે ? તેનામા કેવા શક્તિઓ રહેની છે ? વગેરે વિષે કઈ પણ જાણતા નથી, તેમનુ જ્ઞાન વિષયપ્રતિભાસ કે પોપટિયુ છે

જેમા વસ્તુના હોય અને ઉપાદેય અગોનુ જ્ઞાન હોય પણ તથાવિધ નિવૃત્તિ કે પ્રવૃત્તિ ન હોય તે આત્મ પરિણતિમત્ જ્ઞાન કહેવાય દાખલા તરીકે પડિત પુરુષો જાણે છે કે વિષય અને ક્રમાય છોડવા યોગ્ય છે, કારણ કે તેથી આત્માની અમદ્ગતિ થાય છે, પણ તેઓ એ જાતની નિવૃત્તિ કે પ્રવૃત્તિ યથાથ પહે કની શકતા નથી, એવે તેમનું એ જ્ઞાન આત્મપરિણતિમત્ છે

શ્રેણિક મહારાજ મુમ્યત્રદષ્ટિ હતા, એટલે આશ્રવ અને બધ છોડવા યોગ્ય છે તથા મવગ અને નિર્જરા આત્મરવા યોગ્ય છે, એમ જાણતા હતા, પણ તથાવિધ નિવૃત્તિ કે પ્રવૃત્તિ કરી શકતા ન હતા પરિણામે તેમની દુર્ગતિ અટકી નહિ. એટલે આવા જ્ઞાનનુ બહુ મહત્ત્વ

નથી વ્યક્તારમાં આવા જ્ઞાનને પોથીના રીગણા જેવું કહેવામાં
આરે છે કેટલાકને પોથીમાના રીગણા શુ ? એની ખબર
નહિ હોય, એવે ખુવામો કરીશુ

એક શાસ્ત્રીજી કયા કને રહ્યા હતા તેમાં અભક્ષ્યને
વિચાર આ પો અને રીગણાની વાત નીચી શાસ્ત્રીજીએ
અનેક દાખવા-દલીલોથી પુવાર કરી દીધું કે રીગણા
અભક્ષ્ય છે, તેમાં તે ન જ ખવાય તેમના આ વક્ત્ર યથી
શોતાએ શુ ખ બની ગયા અને તેમાના કટલાકે હવે પડી
રીગણા ન જ ખાવા એવી ટે-લીથી એમ કરવા કયા
પૂ-લ ઘઈ અને શાસ્ત્રીજી પો પી જમવામાં મારી ચાવવા
લાગ્યા, ત્યા હાથમાની ચેવી પડી ગઈ અને તેમાંથી જે ત્રણ
રીગણા ખતાર નીકળી પ યા આથી શોતાએ આશ્ચર્ય
પામીને પૂછવા લા ગા કે 'શાસ્ત્રીજી આ શુ ? તમે પોતે
રીગણા ખાઓ છા ?' શાસ્ત્રીજીએ કાવકાઈથી જવાબ આપ્યો
કે ' પોથીમાના રીગણા ન ખવાય, બાકી આ રીગણા
ખાવા હરકત નથી.

આવો જ એક ગિરના વડોદરામાં બનેલો ગાયકવાડ
સમ્રાજ્યને વિદ્યા ત્રત્યે ભાર પ્રેમ હનો, એવે તે જુના જુઠા
વિદ્વાનેને આમ ત્રણ આપવા અને પોતાના લક્ષ્મીવિવાસ
મહંવમાં રાજકુટુંબ વગેરે નમત્ત તેમના બાપજો કરાવવા
આ રીને એક વખત એક વિદ્વાનને અપિ સા પર લાપણુ
ક વા નોતર્યા આ વિદ્વાને અકિ સા પર ઘણુ મુદર ભાપણુ
કયું અને માસ, મન્ડ્રી તથા ઈ-નુ ભાપણુ કરવામાં જે

મહાદોષો રહેવા છે, તેનુ સચોટ નિદર્શન કર્યું આ વખતે
 ગરમીના દિવનો આવતા હતા અને ભાપણ ખુબ જોન્ધી
 થતું હતું, એટલે વિદ્વાન વક્ત્રાને ખુબ પમીનો વળ્યો અને
 તે પમીનો લૂછવા માટે તેને ગજવામાનો રૂમાલ એચ્યો
 એજ વખતે રૂમાલની માટે ગજવામા રહેવું એક ઇંકુ બહાર
 નીકળી પડ્યું અને તે જમીન પર પછડાઇને ફૂટી ગયું

આ ભાપણ સાબળીને બધાને એમ થયું હતું કે હવે
 પછી આ વસ્તુઓ ન જ વાપરવી, પણ વખાના ગજવા
 માથી ઇંકુ નીકળી પડ્યું, તેને બધો રગ પવટી નાખ્યો
 ગભીરતાની જગાએ હાન્યનુ મોજી કરી વળ્યું અને વિદ્વાન
 વક્ત્રાને ત્યાથી વિદાય લેતા બારે વિમાનજી થઈ પડી તાત્પર્ય
 કે એક વસ્તુ સમજણમા હતે પણ આચળમા ન આવે
 તો એવા પાનથી કયાણ સાધી ચકાતું નવી

જેઓ આત્મા છે, તે નિત્ય છે, પુણ્યપાપનો વર્તા
 છે, પુણ્યપાપના ફલનો ભોક્તા છે, વગેરે વાતો કરે છે
 પણ પાપને ઝેરતા નથી કે ગુરની વૃદ્ધિ કરતા નથી, તેમનું
 એ જ્ઞાન શા કામનું ? શાસ્ત્રો એને અજ્ઞાનવસ્તુવત્,
 બકરીના ગળે ઉગેવા આચળ જેવું નિર્વક ગણે છે

જેમા વસ્તુના હેય અને ઉપાદેય અરોના યથાર્થ જ્ઞાન
 સાથે તથાવિધ નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ હોય તેને તત્ત્વમ વેદન
 જ્ઞાન કહેવાય મહાપુરુષો આવા જ્ઞાનવાળા હોય છે તેથી
 જેવું મમજે છે, તેવું જ જોવે છે અને જેવું જોવે
 છે, તેવું કરે છે હોઠે એક વાત અને હૈયે જોઈ વાત

એવો વ્યવહાર તેમનામા રોતો નથી આવું જ્ઞાન એ સાચું જ્ઞાન છે અને તેથી જ કલ્યાણ સાધી શકાય છે

જે મનુષ્યો જીવ અને અજીવની આત્મા અને અનાત્મની ભુલાઈ ધરાવતી વાલો છે અને હું આત્મા છું, ફેડ નથી, ઈન્દ્રિય નથી, પ્રાણ નથી, મન નથી, એવું મતન લાન રાખી માત્ર આત્મક યાજ્ઞની પ્રવૃત્તિમા જ નિરતર મગ્યા રહે છે, તેમને નાચું આત્મજ્ઞાન થયું હોય જોમને આવું જ્ઞાન થયું હોય તે પુનઃમને પોષવાની વૃત્તિ ધરાવે નહિ, વિનયને વિદ્ય માની તેની નજીક વ્યય નહિ અને કપાયને ઠાગા નાગ માની તેનાથી મતર ધીતા ગહે

તમને આત્મ અને અનાત્મનો બેદ ધરાવતી સમજાય તે માટે અને આત્માનો વિનય આટલા વિસ્તાગથી ચમચો છે અને તેના અને જાણુઓ તમારી મમક્ષ રખૂ કરી છે તમે એનો નિરતર વિનય ક તા રહો તો 'હું ફેડ છું' એવી બુદ્ધિ હડી નગે અને 'હું મર્વજી નર્વસક્તિમાન આત્મા છું' એવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થયો વ્યાગે એવી બુદ્ધિ તમારામા સ્થિર થઈ હશે, ત્યાર ધય સાચું આવશે અને કલ્યાણ તમાર ક નમા કુક મારીને ઠપ્પેશે કે 'હું તમારી પાલે આવી ગયેવ છું'

વિશેષ અવસરે કહેવાશે

વ્યાખ્યાન તેમજ
આત્માની શક્તિ

[૧]

મહાનુભાવો !

અધ્યાત્મના ખજાનારૂપ ઉત્તરાધ્યયનનસૂત્રનું અમરણ્ય કૃત્તા જ તેનું છત્રીશમું અધ્યયન યાદ આવે છે, અને તેમાં અપમ મારા આત્માનું જે વર્ણન કર્યું છે, તે નજર સમક્ષ તરવરવા લાગે છે જે આત્માનું સ્વરૂપ બરાબર ગમજીએ તો આ વર્ણન આપણા મનમાં ઠમે, આપણા દિવમાં બગાળર ઉતરે, એ હેતુથી અમે આત્માનું સ્વરૂપ વિન્તારથી મમજી થું અને હજી જે યોડી વસ્તુઓ બાકી ગહી ગઈ છે, તે તમને મમજીવવા ઇચ્છીએ છીએ

‘આત્માની ગમ્મિ ડટલી?’ એ વિષય એક રીતે નરો નયા, કારણ ડ આત્માનો ખજાનો કેવો મમજી છે? તેની વિગારણા કઠવી વખતે આત્માની ત્રિયાશક્તિ વિષે કેવોક ઉલેખ ડર્યો હતો અને આત્મા અનત બલિ છે, એમ પણ જણ વ્યુ હતું, પરત એ વખતે મમયના અભાવે તેના પર વિશેષ વિવેચન કરાં રાકયા ન હતા, તે વિવેચન આજે કરીએ છીએ

એક આત્મામા ડટલી શક્તિ હોય છે? તેનો ખ્યાલ આપણને તીર્થ કરોના જીવન પન્થી આવી રાકશે, કારણ કે તેમનો શક્તિનો વિકાસ ચરમ ત્રીમાએ થયેલો હોય છે

તીર્થ કેમે કઈ ભૂમિમા થાય ?

જ બૂદ્ધીપ, ધાતકીખ ડ અને અર્ધ પુન્ડરાવર્ત ખ ડ મળી

પરીક્ષીત કહેવાય છે તેનું કુલ માપ પચાસ લાખ યોજનનું છે. આની ભૂગોળવાળા દુનિયાનો ૫૫ ૨૦૦૦ નાઈલનો બન્યો છે, પણ એ ભૂગોળ પૂરી નથી થઈલા તેઓને અમેરીકની ખજા નહી, ઓસ્ટ્રેલિયાની ભાગ નું પછી ૪ મળી એ રીતે તેઓ પાચ ખડને પૂની ધનિના માનવા લાગ્યા પણ છે ના થોડા વર્ષથી છઠ્ઠા ખની માત બહાન આવી છે અને ત્યા પ્રવાનો પણ થવા લાગ્યા છે. ૫૨ પછીના થોડા વરો વ્યતીત થયા પછી આત્મા મહતી વાત નહિ આવે એની શી ખાતરી ? નુકા-એ મન માદ તેમને આડમો તથા નવમો ખડ પણ ૪૫ આવે માચી હકાત એ છે કે આજે જેને દુનિયા કહેવામા આવે છે તે જ બુદ્ધાપના ભરતખનો એ જા છે.

અરીક્ષીપમા ૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦ અકર્મભૂમિ અને ૫૫ અતરક્ષીપમા મનુષ્યોનો વાન હોય છે આ મેરો પરી તીથ કરોનો જન્મ ૧૫ કર્મભૂમિમા જ થાય છે, કારણ કે કૃતિ, વાણિજ્ય, આદિ કર્મોના વ્યવહાર એ ભૂમિમા જ હોય છે અને તપ, સ્વયમ માદિ અનુભવો પણ એ ભૂમિમા જ થાય છે.

૧૫ કર્મભૂમિમા ૫ ભરત, ૫ અરવત અને ૫ મખાવિ

૪૦ નનોના મુખમિદ તત્ત્વચિત્રક એ નિરા વરોએ Super man મનુષ્યના જે કલના હોય છે તેના કના પચી તી કરોન શ્વન વધારે સુદ અને વધારે શક્તિમાતી હોય છે એવી વિશ શક્તિ આ સસારમા માર્ગ આત્માનો હોતી નથી તો ૨ એ ન અરિધ મપરપો તોષને ક નાર-સ્થાપનાર અર્ધત જિલ જિનેશર એ તેના પર્ષાવશ હો છે.

* અકર્મભૂમિમાં રહેનારા મનુષ્યો વૌશનિક અનુભવમા હોય છે એને ત્યા અમૂનિ મુને સ્યાર હોતો નથી.

દેહ હોય છે તેમા ભગ્ત અને ઐરવતમા અવસર્પિણી તથા ઉત્સર્પિણી કાળ હોય છે તેના ત્રીજા આરામા અને ચે યા આરામા તીર્થ કરેા જન્મે છે x મહાવિદેહમા ણધી કાળ સમાન હોય છે અને ત્યા તીર્થ કરેા સદા વિદ્યમાન હોય છે

તીર્થ કરેાનો જન્મ અને દિક્કુમારિકાઓનુ આગમન

તીર્થ કરેાનો જન્મ ણરાબર અર્ધરાત્રિએ વિજય મુહૂર્તમા થાય જેવે તેમનો જન્મ વાય કે તરત જ વિદ્ કુમારિકાઓના આનન કપે આમન કપ્યા પડી ચેતાના સહજ અવધિજ્ઞાનથી તેઓ જાણા લે કે હરે ઠયે સ્થળે કોને ત્યા તીર્થ કરેા જન્મ થયેા છે ત્યાર પડી આભિયોગ્ય દેવોને + વિમાન ણનાવવાનેા અને તૈયારી કરવાનેા હુકમ આપે અને વિમાનેા તૈયાર થતા તેમા ચડી જન્મસ્થળે આવી પહોચે તીર્થ કરની માતાનુ સૂતિકાકર્મ અને ણીજી વામ આ દિક્કુમારિકાઓ મલાળી લે

x કાનચકના બે ભાગ હોય છે અસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી, જેમા વસ્તુના રસ-ગુણ અમપણુ થાય ઉત્સર્પિણી થાય તે અસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી થાય તે ઉત્સર્પિણી આ દરેક કાનના છ-૭ ભાગ હેય છે જેને ૦ આગ દેવામા આવે છે અવસર્પિણીને ત્રીજે આરો મુખ-દુષ્મા અને ચોથે આગે દુષ્મા મુખમા હોય છે ઉત્સર્પિણીને ત્રીજે આરો દુષ્મા-સુષ્મા અને ચોથે આગે સુષ્મા-દુષ્મા હોય છે

હાય અસર્પિણીના દુષ્મા નામે પાચમે આરો આવી રહ્યો છે, જેમા દુષ્મા પ્રમાણુ ઘણ મોટુ હોય છે

+ દેવો દસ પ્રકારના હોય છે (૧) ઇન્દ્ર (૨) સામાનિક (૩) નાયત્રિચત્ર (૪) પાપિય (૫) આત્મરક્ષક (૬) લોકપાન (૭) અનીક (૮) પ્રતીર્થક (૯) આભિયોગ્ય અને (૧૦) કિન્નિક તેમા આભિયોગ્ય દેવો દાસરથાને હેય છે એને તેમને દાસ જેવુ કામ કરવાનુ હોય છે

એક પ્રાચીન ઘટના

દેવોને આવવાની ગતિ મળ્યામાં એક પ્રાચીન ઘટના કહીશું થોડા વખત પહેલાં જ્યારે અમારું ચોમાસું ભેગ લોરમાં હતું, ત્યારે મદ્રાની સાઉથ ફ્લોર ખીવવાળા એક પુનમચંદ્ર રૂપચંદ્ર અમારી પાસે પસુપત્તુ પર્વ કરવા માટે આવ્યાં પસુપત્તુ પછી તેઓ ભેગવોગ્ના એક ભાઈ સાથે, મહેસૂર જવા માટે મોરમા પીકળ્યા રસ્તામાં એ મોરને અકસ્માત થયો એજ વખતે એમના મુખમાંથી 'નમો અસ્મિતાતુ' શબ્દ નીચળા પડ્યા જેમને નમસ્કારમાં થકા હોય, વિષા નમસ્કારનું ગુણુ હોય, તેના મનમાંથી જ આવી રીતે અણીના સ્વાયે 'નમો અસ્મિતાતુ' નો ઉચ્ચાર થાય

પછી શું થયું ? તેની તેમને ખબર ન પડી જ્યારે આખો ખોલી ત્યાં મોરમા બેઠેલા બધા મોરની બહાર ઊભા હતા કોઈને કંઈ ઈત થઈ ન હતી ફક્ત પેલા ભેગવો વાળા ભાઈને પગમાં થોડું વા યુ હતું પણુમા મોર તૂટી પડી હતી ફગવાને કચાજ ખુશો ? તેઓ બહાર ચ નીચળ્યા ? કેવી રીતે નીચળ્યા ? ને વિષે કંઈપણ લખવા ન હતા પરંતુ નમસ્કારના અનુભવ પ્રસન્ન થયેલા અધિગયક દેવે સ્વાય કરી હતી ફગવાન ખબર પડ એજ આખના પત્રકારમાં આવી પહોંચ અને બધું કામ પતાવી દે આ બધું મોઢેથી કરેના ગા લાગે, તેટલી વાર પણ વનમાંએ આવતા લાગે નરિ

આધેમન્દ્રના જન્મની બાણ અને જવાની તૈયાની

સૌધર્મ દેવલોકનો માનીડ છે જેવું તેનું સિદ્ધાંતન કહે, તેવો તે અવધિનાનનો ઉપયોગ મૂકે અને જાણી લે કે તીર્થ કરૂં લગવતનો જન્મ વયો છે પણ તે હિરણ્યમેષી દેવને યોલાવીને દુકમ કરે કે 'જ્યા દેવોને ખબર આપે કે તીર્થ કરૂં લગવતનો જન્મ થયેલો હોવાથી ઈન્દ્ર અભિષેક કરવા જાય છે, માટે સદુએ ત્યાં વધને ઈન્દ્રની પાસે હાજર થવું'

આ ખબર આપવાની રીત પણ સમજવા જેવી છે સૌધર્મ દેવલોકમાં સૌધર્માવત સક વિમાનમાં સૌધર્મ મલાના સુધોપા નામનો એક મોટો ઘટ છે તે હિરણ્યમેષી દેવ વગાડવા માટે કે બ્રીંગ લાખ વિમાનમાં રહેવા ઘટો પણ વાગવા લાગે છે આ ઘટ કુવ ત્રણવાર વગાડવામાં આવે છે

વિમાનમાં મોટા અને શાંત મહેલો હોય છે અને તે દરેક મહેલની અદર આનંદપ્રમોદના માધનો હોય છે તેથી દેવો નિરતર આનંદમય-પ્રમોદમય ક્રીડા કરતા હોય છે આ મહેલોમાં બજારના લાગમાં ઘટડીઓ હોય છે જ્યારે હિરણ્યમેષી સુધોપા ધન વગાડે ત્યારે વિમાનમાં રહેલો અધાનિક ધન વાગવા લાગે છે અને તેની માયોસાય મહેલની ઘટડીઓ પણ રણકી ઉઠે છે +

આ વાત આપણે એક આત્મામાં કેટલી શક્તિ રહેલી છે અને તેનો પ્રભાવ ઈન્દ્રો અને દેવો પર પણ કેવો પડે છે? એ દર્શાવવાના દેતુથી કહી રહ્યા છીએ તીર્થ કરોની પૂજા કરતી વખતે ઈન્દ્રો પણ તેમને પોતાના નવામી કહીને

+ પ્રાચીન મગમાં ભારતવર્ષમાં એવાં સગેરૂં દતા કે તેના કિનારે ૧૦૦૦ નાની દેવકુનિકાઓ બાધેની હોય તેમાંની એક દેવ કુનિકામાં ઘટ વગાડે કે બધી દેવકુનિકાઓમાં સાથે ઘટ વાગે અનન્ય આમાં દોરો વગેરું અનુસંધાન રહેવું આવું જ કોઈ અનુસંધાન વિમાનોમાં પણ હશે

સબોધ છે એનો મથ એ કે આત્મી રિદ્ધિસિદ્ધિના માલીક ઈન્દ્રો પણ તેમના નેવક છે,

નામના મોહ પર નગ્ધાણનો કિસ્મો.

શુભ મહારાજ આ જી શ્રાવકોનું મ્યાન પણ એવું જ ગણાય, પરંતુ આજગલ આચાર્ય મહારાજ કોઈ પૈમાદાર શ્રાવકને નામથી જોવાવે અને તેની આગળ માનારો શ્રેઠ ન કહે તો તેને ખોટું લાગી જાય છે અને 'આ આચાર્ય મહારાજ તો કઈ મામતા નહિ' એવું જોણવા માટે છે શ્રી વિજયમ્ભવત્સરીશ્વરજી મહારાજ આચાર્ય જ્ઞા, ત્યારની આ વાત છે એ વખતે શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ ઉપાધ્યાય જ્ઞા અને મારવાજમા વિચરતા જ્ઞા તેઓ સ્વભાવે સ્વસમુખા જ્ઞા તેમને વ્યાખ્યાનવખતે શ્રાવકોને નામથી જોવાવવાની આદત જ્ઞા વ્યાખ્યાન સાભગવા ગામના નગરશ્રેઠ નરધાજી પણ નિયમિત આવતા તે વખતે શુભ મહારાજ 'કેમ નરધાજી ? આ વાત ખરીને ?' એ શબ્દોથી સબોધન કરતા પરંતુ તે વખતે નરધાજીનું મોહુ ઉતરી ગયેલા જેવું જણાતું શુભ મહારાજની ચકોર દષ્ટિમા તે આજ્ઞા વિના ન રહેતું તેમને આશ્ચર્ય થતું કે જ્યારે હું નરધાજીને નામથી જોણાવું છું, ત્યારે તેમને જાનક થવાને ખહે હું ખ કેમ થાય છે ? વગી વ્યાખ્યાન પૂરું થાય છે કે તેઓ એક મિનિટ પણ યોગ્યા વિના આવ્યા જાય છે એવું તેમને કોઈ પણ પ્રકારનું મનદુખ છે

તેનું કારણ પૂછ્યું તે શ્રાવકે પ્રથમ તો કંઈ પણ કહેવાની આનાકાની કરી, પણ ગુરુ મહારાજનો વિશેષ આગ્રહ થયો, એટલે તેણે જણાવ્યું કે ' નરદાણને ગામમાં બધા ઠાકરાણના માનભર્યા નામથી બોલાવે છે અને આપ તેમને નરદાણ કહો છો, તે ગમતું નથી પરંતુ તે વિવેકી હોવાના કારણે રાજ વ્યાખ્યાનમહામા નિયમિત હાજરી આપે છે '

બીજે દિવસે વ્યાખ્યાનમાં પ્રસંગ આવતા ગુરુ મહારાજે કહ્યું ' કમ ઠાકરાણ ખરાં વાત ને ? એ શબ્દો માણ્યતા જ નરદાણના મુખ પર પ્રસન્નતા છવાઈ ગઈ અને હર્ષના આવેગમાં તેઓ એકદમ ઊભા થઈ ગયા પછી તેમની ભાષામાં મહારાજશ્રીના તથા તેમના વ્યાખ્યાનના બેમોઠે વખાણ કરવા લાગ્યા મહારાજશ્રી અને આખી સભા ખડખડાટ હમી પા ત્યારથી મહારાજશ્રી તેમને ઠાકરાણ ઠહીને સબોધતા અને ઠાકરાણ વ્યાખ્યાન પછી પણ ગુરુ મહારાજ આગળ બેઠીને વાર્તાવાપ કરતા

તમને જહુમાનથી બોલાવવામાં આવે તે તમને ગમે છે, પણ તેથી તમારો ફકરો શું વળવાનો ? નાર્મકતા ધામ પર વધારે લક્ષ આપો બે તમારો આત્મા બેચે હશે, પરોપકારી હશે, નીતિમાન હશે, ધર્મજુદ્ધિથી ધર્મની આરાધના કરનારો હશે, શુદ્ધ હશે તો તમારું કત્યાણ થવાનું વગી ગુરુ મહારાજના તો તમે ઉપાસક છો, સેવક છો, એવે તમને સાદા નામે બોલાવે તો પણ તમારે આનંદ માનવો જોઈએ

હરિભગવતની ઉદ્ધૃતિ અને પ્રયાણ

આ પ્રમાણે ઘટ વાગી રહ્યા પત્રી બધા દેરો જીનો હુકમ માલગવા સાવધાન થાય છે તે વખતે હરિભગવતે દેવ આકાશમા જૂબ ભવે જઈ ઘણા મોટા અવાજથી બધા દેરોને મલગાય તે પ્રમાણે 'હૃદયે રાજા કંઠે ઠેકે' તીવ ઠેકે લગવતનો જન્મ થયો ટોચથી તેનો ઉત્તર ઠેકે ઈન્દ્ર મહારાજ પધારવાના છે માટે દેરોને નેમની માથે જવા માટે તયાર થઈ જણુ'

પત્રી ઈન્દ્રના હુકમથી પાલક ન બનેો દેર તુલ્ય વિદ્યાર્થી તનાર કરે છે, તેમા બેસીને બધા મનુષ્યવાદના તીવ કાળ જન્મરથણે મારે છે

પ્રભુને મેર પ્રત્યે લાજ

તેમાથી ઈન્દ્ર નીરે જીને તીવ ની નીરે નીરે જાય છે અને તને જન્મ નીરે ઠેકે ઠેકે દેરે જાય ગબરાયો નાજી અને તીવ નીરે નીરે નીરે વ વા તેમને મેર જાવ નીરે નીરે નીરે નીરે કટી ઈન્દ્ર લગવાનુ એક આજ્ઞા નીરે નીરે નીરે પડખામા મૂકે છે

મહાવીર પ્રભુના તલધર નીરે નીરે નીરે નીરે વિધિ થયા પત્રી ઈન્દ્ર નીરે નીરે નીરે નીરે પ્રભુને અહણુ મારી, લે કહે નીરે નીરે નીરે નીરે રૂપે ઠેકે ધરુ અને નીરે નીરે નીરે નીરે

વગર લઈ આગળ ચાલના લાગ્યું ઈન્દ્રની આગળ અને પાછળ દેવો વરઘોડારૂપે આનદથી ચાલવા લાગ્યા આ વરઘોડો થોડી જ વારમા મેરુ પર્વત પર પહોચ્યો.

મેરુ પર્વત પર સ્નાત્રાલિપેક

સૌધર્મેન્દ્ર વગેરે દેવોનો વરઘોડો મેરુ પર્વત પર પહોચ્યો ત્યારે બીજા દર ઈન્દ્રોના x મિહાસનો કપ્યા, એટલે તે પણ સૌધર્મેન્દ્રની જેમ તૈયાર થઈ મેરુ પર્વત પર તેમના પરિવાર અને વેભવસહિત આવી પહોચ્યા.

પછી બારમા દેવવોકના ઈન્દ્રે એટલે અચ્યુતેન્દ્ર આલિયોગ્ય દેવોને અલિપેક માટે સામગ્રી તૈયાર કરવા હુકમ આપ્યો શ્રી તીર્થજી ભગવાનના સ્નાત્રાલિપેકમા કુલ ૨૫૦ અલિપેક થાય છે.

આ અલિપેકમા કળશો ઘણા મોટા હોય છે તેની કપના સામાન્ય મનુષ્યને આવી શકે નહિ તેમા ક્ષીર સમુદ્રનું પાણી બરી લાવવામા આવે છે, ડારણુ કે તે ઘણ મીઠું અને દૂધ જેવું ઉત્તરુ હોય છે.

સૌધર્મેન્દ્રની ગ કા અને પ્રભુએ બતાવેલી અજબ ગઠિત

સહુથી પ્રથમ અલિપેક બારમા દેવવોકના ઈન્દ્રનો થાય છે આ વખતે વિશાળ સ્નાત્રકળશોમાથી શ્રી મહાવીર પ્રભુના શરીર પર ઘોષમાર પાણી પડવાનું છે આ પાણીમા એટલું બળ હોય છે કે તેમા હાથીના હાથી તણાઈ બચ

આવી જાય છે કે તેની પાને તેમનો દેવવોકનો આનંદ-
પ્રમોદ નુજી લાગે છે

ત્યાર પડી મજાવી પ્રભુને જેમ મેરુપર્વત ઉપર
લાંબા હતા, તેમ જન્મમથને રાજા લા યા મને માતાના
પગમાં નૂનાદી બધા દેવો પોતાના ન્યાને ગ્રીધાંબ્યા

તીર્થ ડગા અનંત શક્તિ દોષ છે, તે આત્માની છે
જેવો તીર્થ નો માત્રા નો ગાળો આત્મા તો પડી
આપણા આત્મામાં આવી રહ્યા—આનુ બળ કેમ નથી ?
આત્માના શુદ્ધોમાં કે મૂળમૂલ રહ્યામાં કેઈ તક્ષાવત નથી,
પણ આપણામાં એ શક્તિ કમને લઈને દમાયેની ઉ અને
તી । કર દેવમાં અનંત શક્તિ પ્રગ્ન કરમાં છે ખરેખર ।
આપણી હાલત બકગ્યા મિહ જેવાં છે

બકગ્યા મિહનું દષ્ટાંત

એક ભરવાહને વનમાં ઘરના ચાગતા તન્તનુ જન્મેનુ
સિંહનુ બચુ મળી આવ્યુ તે એને ઘરે લાંબો અને
બકગાનુ દુધ પીવરાવી મોટુ કર્યુ તે મિહ હતો પગ બકગાની
સાથે જ હરતોફરતો અને બકગાની સાથે જ ખાતોપીતો,
એકે પોતાને બકરી જ માનતો અને જીવનનો મર્વ
વ્યવહાર બકગાની માફક જ ચલાવતો

એક દિવસ બધા બકરા ભેગો તે વનમાં ચરવા ગયો,
ત્યારે એક સિંહ ત્યા આવી ચડ્યો અને તેણે પોતાના
સ્વભાવ મુજબ ગજના કરી આથી બધા બકરા નાસવા
લાગ્યા તેમની સાથે પેવો બકરિયો સિંહ પ સવા

લાગ્યો. આ જોઈને વનના સિંહે કહ્યું ‘ અરે ભાઈ ! મારી ગર્જનાવી બકરા તો નાગી બલ્ય, પણ તું કેમ નાસે છે ? તું તો મારા જેવો સિંહ છે ’

ત્યારે બકરિયા સિંહે કહ્યું કે, તું જોડું બોલે છે હું સિંહ નથી, પણ બકરો છું અને તારું ખાજ હોવાથી તારાથી બલ્ય પાત્રીને નાસી જઈ છું ’

વનનો સિંહ સમજી ગયો કે આ ઘણા દિવસ બકરાની સોબતમા રહ્યો છે, એટલે પોતાને બકરો માની બેઠો છે પરંતુ એનો ભ્રમ ભાગવા દે તેણે કહ્યું ‘ ભાઈ ! મારું કહેવું જોડું છે ? જો તું તારા મોટા શરીર પરથી એમ સમજતો હોય કે હું મોટો બકરો છું, તો એ સમજ સાચી નથી તારું મોડું મારા મોઢા જેવું ગોળ છે, પણ બકરા જેવું લાંબુ નથી તારી ઠેડ મારી ઠેડ જેવી પાતળી છે, પણ બકરા જેવાં જાડી નથી વળી તારા પગે નહોતર છે, પણ બકરા જેવી ખરીઓ નથી અને તારું પૂછકું તો જો ! તે જેવું લાંબુ અને મુદર છે ? ત્યારે આ બકરાનું પૂછકું તો તદન નાનકડું છે અને દેખાવમા જરાયે સારું નથી તેમજ તારી ગરદન પર દેશવાળી છે, એવી ઠોડી બકરાની ગરદન પર દીવી ? માટે તાગમા અને બકરામા મોટો તફાવત છે દરેક બકરાના માથે બખ્ખે શીંગડા ઠેગવા છે, અને તારે બલ્યા ભાઈ ! એક પણ શીંગડું જોણું નથી ! માટે તારો ભ્રમ દૂર કર અને તું પણ મારા જેવો સિંહ છે, એમ ખાતરીથી માન ’

હુ ખ સહન કરવા પડતા હોય, તો બહેનર છે કે પરભુવું જ નહિ

સુનદા ઉમર લાયક હતી અને રૂપસાવણ્યથી સુખ્ય હતી, એટલે તેના હાથ માટે દેગપરદેગવી માગા આવતા હતા પરંતુ માતાપિતા પૂઠે ત્યાં તે એક જ ઉત્તર આપતી હતી કે 'મારે પંજીવું નથી' માતાપિતાને આ ઉત્તર સાભળી વિચાર થતો કે આ પરણવાની ા પાડે છે, તો શુ દીક્ષા લે ાની ભાવનાવાળાં બ્યો ? પરંતુ એવું ચે ંશુ જોલતી નથી, માટે આગળ પર સૌ માગ વાતા થઈ રહેશે

તે નગરમા વસુદત્ત નામના એક આપારીને ગાર પુત્રો હતા તેમા સદુથો નાનાનુ નામ રૂપસેન હતુ નાનો પુત્ર વધારે લાડકો ટોચ છે અને તેના પર કામકાજનો જોભે એકો હોય છે રૂપનેનનુ પણ એમ જ હતુ આથી તે ઈચ્છા મુજબ નગર-ઉગ્રાન વગેરેમા કર્યા કરતો અને આનદમા દિવને શુભરતો તે વિવને તે કરતો કરતો રાજ મહેલની નામે આવેલ પાનવાગાની દુકાને આ ચો હતો અને ત્યા એક આસન પર જોમીને પાન ખાતો હતો ત્યા સુનદાની નજર તેના પર પડી, એવે તેને અતિ હર્ષ થયો તેજ વખતે તેણે બર્ષ કરનામા અતિ ચતુર એની દાસીને નીચે મોકલી જેવા યુવાનને કહેવરાવ્યુ કે 'તમારે રાજ અહી આવી અમાગી સખીને દર્શન આપવા' રૂપસેનને એ વાત પસદ પડી, એટલે તેણે આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો, અને તે રાજ ત્યા આવવા લાગ્યો

અથઃ ગુપ્તી નહેતુ રૂપનેતો માહ વાતનુ દુખ કે નહોતી ગુનદાને કાઈ પ્રકારની રિતા અને જાન્યે તાના છવનમા મન્ન હતા અને ગુણવનમા દિવ ભે પમઃ રના હતા પગ હવે અનેને પોતાની મુખમથ્યા જે જેવી લા ભ ગાડી, કા તુ ક નેને એકી નો મગસાની તાવારેવી જાડીની મુદાણુ દલ્ય રૂપનેને જોની લીધુ હતુ અને રૂપ નુ દ વ્ય મુન નો રે મે મિધુ હતુ અને એકબીજના નો મા પ વ થી દ ખનો અનુભવ થી વ્યા હતા માટે જ ગ્રામ નાજો મોખને સર જ ખનુ કારણુ થયો છે

આ નીતે દિવ ભ ઉપર જિવો પ પ્રાન થાય છે અને મનેને નો પરમ નાવની ઉત્ક્રા તીવ જનની જા છે એવામા - અ નગધી હરેરા પી નામે કે મીમુદી-ઉત્સવ નજીક આવી રજા છે, તેની ઉજવણી માટે જ રાણી નગર બહાર પધા એ, તે વખતે ત્યા નગર નોએ તેમની પ્રાયે મામ જહાઃ આવવુ અને ઉત્સવમા ભ લ વો

ગુનદાને લુ ક આ અવચર રૂપને મગી શકાયે, એ રૂ નેજુ રૂપનેને કરેવ વ્યુ કે 'તમા' કે કમિતુ જહાનુ કાડીને યે રે વુ મો અચુક સમયે રાજમહેવના પાદ મના બાગમા આવવુ ત્યા ઉપર રજા માટે દોરજાની સીટી તૈયાર હો

કીમુની-ઉ મવના દિવો ગુનદા માયુ દુ ખવાનુ જાનુ હાડી યે મદી, રૂપને પે દુ ખવાનુ જહાનુ કાની યે રહ્યો હરે રાત્રિ કયાએ પડે અને એકબીજને કચ રે મગીએ.

એ વિચાર બનેના મનમા ઘોળાઈ રહ્યો છે ત્યા બનાવ દેવો બને છે, તે જુઓ.

એક જુગારી જુગાર રમતા ઘણા પૈસા હારી ગયો છે અને દેવાદાર બની ગયો છે જીતનાર તેની પામે પૈસાની ઉધરાણી કરે છે અને પૈના નહિ આપે તો બાનધી મારી નાખીશુ એવી ધમકી આપે છે પેયો તેમને આશ્વાસન આપના કહે છે 'ભવા થઈને એક દિવસ વધુ થોભી જાઓ, હુ ચોરી કરીને પણ તમારા પૈમા આપી દઈશ' જીતનારાઓ તેના પર વિશ્વાસ રાખીને તેણે માગેલી મુદત આપે છે હવે તે જુગારી 'શુ કરવું? કયા જવું? ચોરી કઈ ગીતે કરવી?' તેના અનેક વિચારો કરતો રાત્રિના અધઝાન્મા થાડ્યો જાય છે.

બધા નગરનો ઉત્સવ માણવા નગર બહાર ગયા છે, એટલે રાજ્ય તરફથી શહેરમા પોલાંસનો બહોબસ્ત ઘણો મજબૂત રાખવામા આવ્યો છે આથી જુગારી ગલી કુચીઓમાવી પસાર થાય છે અને રાજમહેલમા ચોરી કરવાના વિચારે તેની પાછલી ગલીમા આવાં પહોચે છે તે દિવાલની એઠેએઠે ચાલે છે, ત્યા દોરડાની સાંડી નેવામા આપે છે અને તે ઘરાબર મજબૂત છે કે કેમ? તે નેવા માટે તેને હવાવે છે.

સ કેવ સીડીને હડાવવાનો હતો, તેથી દામીઓ સમજી કે રૂપસેન આવી ગયો તેમણે સુનદાને બખર આપી સુનદાએ કહ્યું કે 'તેને જલદી ઉપર ખેચી લો.' આથી દામી

એણે મીઠી ખેચી અને પેલો જુગારી ઉપર આવી ગયો તેને તો ભાવતું હતું એ વૈરે કહ્યા જેવું થયું પણ સમજ પડતી ન હતી, કે આમ ચાલ્યા જન્યુ ? એ ગમે તે હોય પણ હવે મળેવી તકનો પૂરો લાભ લેવો એવો તેનો મનથી નિર્ણય કરી લીધો મહેવમા અધારપ' હતો, કારણ કે અહીં કામ કરનારા અજવાળુ અને નહિ અધારમા આ રૂપને છે કે નીજે તે એાગખી ગમયો નહિ

દારીએણે તેને લઈ જઈને મુનદાના પવગ ઉપર બેસાડ્યો મુનદા તો એમ જ સમજે છે કે રૂસોન આવ્યો છે, એટલે તેને પ્રેમથી બેટે છે જુગારીને મુનદાનો રૂપથી થતા કામવિકાસ હતો છે અને તે એની સાથે બોગવિવાસ માત્ર છે મુનદા તેનો નિરૂપ કરતી નથી એવામાં કેટલીક દામીઓ હાથમા દીવો લઈ મુનદાના ખ... તરફ આવતી દેખાય છે, એટલે મુનદા કહે છે કે ' આપણને વાત કે વાનો અતરાય હોયે, એવે કઈ પણ વાત કરી શક્યા નહિ, પણ હાલ તો તમે જતા રહો ફરી ગોઈ વાર મળીશું' પેલો જુગારો પણ ન બોલ્યામા નવ શુભ માની ત્યા કામક્રીડા કરતા તૂટી પડેવા કિમની અનકારો લઈને જે અત્રે આવ્યો હતો, તે રસ્તેથી જ આ થો જાય છે

આ બાજુ રૂપનેનનુ શુ થયું ? તે પણ જોઈએ તે નિર્ધારિત સમયે રાજમહેવમા આવી પહોચવા માટે ઘરેથી નીકળે છે અને ગવીકુચીઓ વગવતો આગળ વધે છે, ત્યા

એ- જર્જરિત મકાનની દિવાલ તૂટી પડે છે અને તેમા તે દબાઈ જતા મગજ પામે છે અત મમયે જેવી મતિ હોય તેવી ગતિ વાય છે, એટલે તે મરીને પેલા લુગારીના પીરખા સુનદા ॥ કૃષ્ણજી ગર્ભપાને ઉત્પન્ન થાય છે

મમય જતા મુનદાનુ પેટ વધે છે, તેવી તે જભરાય છે માળાપને ખગ્ન પડશે તો તેજો મને ધિ...ગ્નો અને દુનિયા પાપ ક્ષી... આપમે, એ ભય હી તે વિવામુ દામીઓ મારફત દવા મગાવી ગર્ભપાત કરે છે

ગર્ભમા જ મરતા પામવુ, એ કર્મ ઓડુ ટુ ણ નથી, પણ મોહવસ્ત આત્માઓની હાવન આવાં જ થાય છે રૂપનેતનો આત્મા ત્યાંમાં મર્પયોનિમા લય છે અને મર્પ બને છે

હરે સુનદા પુરુષદેવિણી રહી નથી તેને લગ્નની ઈચ્છા થાય છે અને તેને એક રાત્ર સાથે પરણાવવામા આવે છે તે પોતાના પતિ સાથે યથેચ્છ વિષયમુખ ભોગવતી દિવનો પમાર કરે છે હરે જે નગરમા અને જે મહેલોમા તે રહેતી હતી, તેના બગીચામા જ પેલો મર્પ ઉત્પન્ન થયેલો છે તે એક દિવસ ફરતો ફરતો મહેલમા આવે છે અને સુનદાને બુજો છે પૂર્વનો રાગ છે, એટલે તે હર્ષમા આવીને ડાવવા લાગે છે તથા સુનદાને મગવા માટે સુનદા તરફ દોડે છે એક ભયકર સાપને પોતાના તરફ આવતો જોઈ સુનદા રાડ પાડે છે અને ત્રિપાઈ ઓ ઉઘાડી તવવારે 'દોડી આવી તે મર્પના ટુકડા કરી નાખે છે

મુનદાની સાથે જો । જોગવવાના વિચારના રૂપમેતના
 વગુ ભવ પુરા થય જોવા ભવમા તે કા ઠો ગન્થો એક
 વખત ભવનામી મ ઠીતના જલમામા જોય છે અને તેની
 મોજ માલ્લી જ્યા છે, ત્યા પેગે કા ઠા આવી પડો યો
 અને મુનદાને જોતા જ ર્વના આવેશમા આવીને મ-કા
 કન્થા ત યો કા ઠાનો ઠકાર જવાજ ઠાને મમે ? વગી
 ત મગીતના આવાદ ઠા ખડત પર્વ ઠાજના ઠા જતા ગાયી
 ઠ તમે પતના નિષક નન કુકર ઠ્યો ઠ આ દુલ
 કા ઠ ને અગીથી જક ઠ નિ ઠાજો મમલ્યા ઠકા ઠાં
 ઠકાડી મી કુ તો ત પાતના નવ્યાવ પ્રમાણુ કુર્વ આરીત
 મ-પા કયા વિના નહિ ઠદ માટ તન પૂ ઠ જ ક ઠા અને
 તેમજ તીર છાડી તના વગુ ર્શી રાધા

પા ત્યા જવં જપલ્લ જ ઠ ઠા અને ઠામા ઠા
 બગી ઠમા આવેગ તમાવ ઠા મારો થયા તા યો એક
 વાર મનદાને જોતા ત ઠા દિ ગમા પૂર્વના રા ઠ જ ઠ્યો, જોન્વ
 તં ઠડી ઠડીને મુનદાના ર્વનીર પઠ પડવા તા ઠા અ થી
 મુનદા ક ઠાગા ઠ અને તમુ જુર મારી રિપ ઠિંદાન ગાલા ઠા
 તેમજ આવીને એ ર સને મારી નાખ્યો

વિાવવાગના આત ઠાને ઠ મ જ માવ મા ઠ્યો રખગવે
 છે મન તના આ જાવ થાય છે ઠ પા પ થી તમજ
 રામને હટા બવમા તે જરવુ થાય છે અને જગવમા ર્શી
 પોતાનુ પે જ બર છે

જ્યેષ્ઠ છે ત્યાં પારધિ લોકો પાવો વગાડે છે અને હરણો તે સાબળવા ઊભા રહી જાય છે તેમા પેલું હરણુ પણ આવી પહોંચે છે અને તે સુનદાને જોઈ હર્ષ અનુભવે છે તે સુનદાનુ રૂપ જોવામા એવું લીન થઈ જાય છે કે તેને ખીજી કંઈ ખબર રહેતી નથી એવામાં રાજાં જાણુ મારે છે અને તે વિધાઈ જાય છે પત્ની રાજા તેનું માસ પડવવાનો નેવકોને હુકમ કરે છે નેવકો તેને ઉપાડી ગર્ભ વાટિકામા લાવે છે અને ત્યાં તેનું માસ પડવે છે

ગાંભીરણી આ હરણુનું મામ જાઈ રહ્યા છે અને તેના વખાણુ કરી રહ્યા છે, ત્યાં જો મુનિવરો ત્યાંથી નીડળે છે તે જ્ઞાની છે, એટલે સુનદા અને ઉપસેનનું ચારિત્ર જાણી પોતાનું માથુ હવાને છે આ જોઈ રાજા વિચારમા પડે છે અને તે પેલા મુનિવરોને જોલાવી માથુ હવાવવાનું કારણ પૂછે તે મુનિવરો કહે છે કે ' આ વાત જાણુશો તો તમને હુ ખ થશે, માટે જાણુવી રહેવા દો ' પરંતુ રાજાં રાણી જનેનો આગ્રહ થતા તેઓ અથથી ઈતિ સુધી જઈ વાત કહી સભાવે છે તે માભજાં રાજાં રાણી જનેને સ સાગ પરથી વૈરાગ્ય થાય છે છેવટે સુનદા પૂછે છે કે ' હરણુ મરીને કયા ઉત્પન્ન થયેલો છે ? તેનો ઉદ્ધાર થશે કે નહિ ? ' પેલા મુનિવરો કહે છે ' હરણુ મરી વિંધ્ય અટવીમા સુગ્રામ નજીક હાથી થયેલો છે તે તમારા ઉપદેશથી પ્રતિજોધ પામશે અને નતિમરણુથી પોતાના પૂર્વજનો નિહાળી, વૈરાગ્ય પામી, તપ કરીને આઠમા દેવલોકમા ઉત્પન્ન થશે અને ત્યાંથી ચર્યવીને મનુષ્યભવમા આવી મોક્ષ પામશે '

પછી રાતરાણી બને ધીન્ત અનેક નગજનો સાથે દીક્ષા લે છે અને મુન દા માધ્વીને સયમનુ પાલન કરતા અવ ધિગાનની પ્રાપ્તિ યાયઠે આ નાનથી હાથીને પ્રતિજ્ઞા કરવાને સમય નજીક જાણી તે પોતાની ગુરુણીની આજ્ઞા લઈ વિધ્ય અટવીના કિનારે આવેલા મુશામમા ચાતુર્માસ કરે છે અને ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે હાથીને પ્રતિજ્ઞા કરવા તેના તરફ જાય છે

આ હાથીના ત્રામથી આજુ ગામ ગણરાઈ ગયુ હતુ, કારણ કે તેણે આ નામના અનેક લોકો અને ઘરનો નારા કર્યો હતો જ્યારે પણ તે પાથી આ તરફ આવના દેખાતો, ત્યારે લોકો આડાઅવગા વર્ષ જતા ને ડોઈ ડિયા દાપરા કે વૃક્ષ પર આશ્રય લેતા ગામ લોકોએ માધ્વીને જ મલ તરફ જતા જોયા અને જ્યા હાથીનુ રહેણ હતુ, તે તરફ જ આગળ વધી રહેવા નિહાળ્યા, ત્યારે તેઓ કહેવા લાગ્યા કે 'આપ એ રસ્તે જ્યો નહિ હાથી આપને અવરુથ મારી નાખશે' છતા મુન દા માધ્વી નીરરતાથી એ તરફ આગળ વધવા લાગ્યા એવામા હાથી જાડીમાથી બહાર આવ્યો અને મુન દા માધ્વીની સામે ધમ્યો, છતા સાધ્વીએ હિમન છોડી નહિ તેમણે તો એનો ઉદ્ધાર કરવાનો દંડ સકલ પોતાના મનથી કરી જ લીધો હતો લોકો સમજ્યા કે હમણા આ સાધ્વીનુ આવી બનશે આ મદો મત્ત હાથી કોઈ ને છોડવાનો નહિ

પરતુ હાથી નજીક આવ્યો અને જ્યા માધ્વીને જોયા કે તે પ્રકારે પડી ગયો પર્વના પ્રબળ સસ્ત્રોઈ જ નથી કરતા ?

તેને નાધના પગ રાગ થયો અને તે પોતાની સઠ ઊંચી
નીચી કરી એ રાગ પ્રસિદ્ધિ કાઢવા લાગ્યો

મુનદા માધ્વજી કહ્યું ' હજી રાગની ધરાયો નથી
માગ નિમિત્તે તુ છ છ બનમા મરણ પામ્યો, માટે હવે
મનજ અને એ ગજને તારા હૃદય પ્રાધી દૂર કર' તે જ
વખતે હાથી તરન શાત બની ગયો અને તેને જાતિસ્મરણ
જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું એ જ્ઞાનના બળે તેણે પોતાના પૂર્વભવો
જોયા અને તે પ્રતિજ્ઞાધ પામ્યો

આ જોડ લોગના આશ્ચર્યનેા પા શ્લો નહિ તેઓ
ના ગીતા મત્વને વખાણવા લાગ્યા પત્રી માલ્વાના વચનથી
તે પ્રાપ્તો ગત એ જાવાને પાતાની હૃદયીગાગામા લઈ
ગયો ત્યાં જો હાથી ઠકુને પારતો છઠ્ઠું કરાવા લાગ્યો તેણે
ખાદીના સમન્ત જીવનપર્યંત ત ત ર ક્યું અને એ લખના પ્રભાવે
મગીને આઠમા દેવનોકે દેવ તરાકે ઉત્પન્ન થયો ત્યાંથી વ્યવીને
જાની મુનિવરોના ઝહ્યા પગાણે તે મનુષ્યનેા ભવ પાત્રી
મોક્ષમા જગે'

વિષયવામનાનુ આ પરિણામ જાણી મુક્તજનોએ તેનાથી
દૂર રહેવું અને ધર્મનું આગધન કરી પોતાના જીવનને સફળ
બનાવવું, એ મહર્ષિજીના ઉપદેશ છે અને અમારુ કહેવું
પણ એ જ છે

આત્માની ગહિતિ નિવે હજી વિગેઠ ઝહેવાનુ છે, તે
જીવસરે કહેવાગે

વ્યાખ્યાન ચોક્ષુ

આત્માની શક્તિ

[૨]

મહાનુભાવો !

આત્માની શક્તિ કેટલી હોય છે ? એ વિષય ચાલી રહ્યો છે તેમા તીર્થઠરની શક્તિનો કેવોક પરિચય શ્રી મહાવીર પ્રભુનાં દષ્ટાનથી કરાઓ હવે મનુષ્યમા મહાબલી ગચ્ચાતા બ્રહ્મદેવ, વાસુદેવ તથા ચક્રવર્તીની શક્તિનો પણ કેટલોક પરિચય કરાવીશુ

એક અવસર્પિણી કે ઉત્સર્પિણીકાળમા જેમ ૨૪ તીર્થઠરો થાય છે તેમ ૧૦ ચક્રવર્તી, ૬ વાસુદેવ, ૬ પ્રતિવાસુદેવ અને ૬ બ્રહ્મદેવ પણ અવસ્થા થાય છે એ બધાને સમગ્ર રીતે ત્રેશક શવાકા પુરુષ કહેવામા આવે છે x

x આ અવસર્પિણીમા ૨૪ તીર્થઠરાના નામ પ્રસિદ્ધ છે

૧૨ ચક્રવર્તીઓનાં નામો (૧) જરન (૨) સગર (૩) મપવા (૪) સનપકમાર (૫) સ્મૃતિ (૬) ક્રુચુ (૭) અર, (૮) સુભ્રમ (૯) પથ (૧૦) હરિષેણુ (૧૧) જ્ય અને (૧૨) બ્રહ્મસ્ત

૬ વાસુદેવનાં નામો (૧) ત્રિજુષ્ઠ (૨) સ્વયમ્, (૩) પુરુષોત્તમ (૫) પુરુષસિદ્ધ (૬) પુરુષપુત્રીક, (૭) ક્વ (૮) ક્વમથુ અને (૯) કૃષ્ણ

શલાકા પુરુષ એટલે પવિત્ર પુરુષ, જેમના મોક્ષગમનનો નિર્ણય થયેલો છે, એવા મહાપુરુષ કલિકાલમર્વન શ્રી હેમચદ્રાચાર્ય મહારાજે આ ત્રેશઠે શલાકા પુરુષોના ચરિત્ર સંસ્કૃત ભાષામાં સુદર પ્રલોકબદ્ધ રચના વડે આલેખેવા છે.

આજે તો કોઈ બળદેવ, વામુદેવ કે ચકવતી આપણી સામે નથી એટલે તેના બળનો ખ્યાલ કયાથી આવો શકે ? પણ એવા મનુષ્યો જેવામાં આવે છે કે જે બળવાન આખવાને પોતાના હાથની એક જ કોણી મારીને નીચા પાડી દે, મહોન્મત હાથીને મૂઠીઓ મારીને મહાત કરી દે અને વાધ તથા સિંહ જેવા ભયાનક પશુઓની સાથે કુસ્તી કરી તેને હરાવી દે

મુબઈમાં થોડા વખત પહેલાં દુનિયાભરના કુસ્તી ખાલોતુ એક દગર ગોડવામુ હતુ તે વખતે કીંગકોંગે એક કુસ્તીખાજને હવામાં આઠ ફૂટ ઊંચે ઉછાળી નાખ્યો હતો. પ્રાગધરાની ગાનીએ શયમલ નામના એક રાજા થઈ ગયા તેમનામાં એટલું બળ હતુ કે તેમણે એક જ મૂઠી મારીને દિલ્હીના લાલ કિલ્લાનો પથર નીચેના ભાગમાંથી ઠાઠી નાખ્યો.

૯ પ્રતિવાસુદેવનાં નામો (૧) અશ્વત્થીવ (૨) તારક (૩) મેરક (૪) મધુ (૫) નિષ્કુલ, (૬) બલિ (૭) પ્રતાપ, (૮) રાવણ અને (૯) જરાસંધ

૯ બળદેવનાં નામો (૧) અચન, (૨) રિબળ, (૩) બલ (૪) સુમન, (૫) સુદર્શન, (૬) આનંદ, (૭) નંદન, (૮) પદ્મ (શ્રી રામચંદ્ર) અને (૯) રામ (બળભદ્ર)

હતો તે અગે નીચેનો હુલો પ્રચલિત છે

કટારી અમરેસરી, તોગારી તરવાર,
હથેરી ગયમત્વરી, હિન્દી રે દરબાર x

બળદેવનુ બળ

બળદેવનુ બળ આથી ઘણુ વધારે હોય છે તે એકલો હુલારો યોદ્ધાને ભારે પડી બલ્ય છે અનાર્યો મોટી સખ્યામા મિથિવા પર ચડી આવ્યા, મિથિવાના દરવાજા બધ થઈ ગયા અને જનકરાજાએ મદદ માટે અયોધ્યાપતિ દશરથને સંદેશો મોકલ્યો, ત્યારે દશરથે શ્રી રામને ત્રૈન્ય સાથે મિથિવા મોક મા એ ત્રૈન્ય અનાર્યો સાથે લડવા લાગ્યુ, પણ અનાર્યો એ તેને જોતનેતામા પેરવિખેર કરી નાખ્યુ આ વખતે શ્રીરામે એકવાએ એ બધાનો આમનો કર્યો અને બાણુ વૃષ્ટિ કરી બધાને હરાવી રીધા શ્રીરામ બળદેવ હતા, એવે તેમનામા આ જાતનુ બળ હતું +

વામુદેવનુ બળ

બળદેવ કરતા વામુદેવનુ બળ બમણુ હોય છે પ્રતિ વામુદેવનુ બળ તેના કરતા કંઈક ઓછુ હોય છે લક્ષ્મણુ વામુદેવ હતા તેમના પર ગવણે શક્ટિનો પ્રયોગ કર્યો અને તેઓ બેહોશ બની ગયા આથી રામ ગભરાયા અને તેમણે વિશ્વયાને લઈ આવવાનો હનુમાનજીને હુકમ આપ્યો

+ અમરસિદ્ધ રાઠોજી કટાર ચલાવવાની કરામત તોગાજી રજપૂતની તરવાર ચલાવવાની જ્ઞા અને રામચંદ્ર રામની હથેળીનુ બળ હિન્દીના દરબારમા અમ્લાપૂર્વ પ્રવસા પામ્યા હતા.

+ જૈન સાહિત્યમાં પ્રાકૃત સરકૃત તથા કન્નડ ભાષામા પણ ચરિત્ર અર્થાત્ રામાયણો રચાયેલા છે વામિઝીકૃત રામાયણ અને આ રામાયણની હકીકતોમાં ક્ષોડા ફેર આવે છે અહીં જે હનેષ કરામા આવે છે, તે જૈન રામાયણુ મુજબનો સમજવેલ.

આ વિશયામા એવી ગદ્દિ હતી કે તે કોઈ બેહોરા માણસ પર હાથ ફેરવે તો તે ગુદ્દિમા આવી બંધ અને ગમે તેવા રાગીને પણ સાબો કરી શકે

હનુમાનજી વિશદ્યાને લઈ આવ્યા, તેણે લક્ષ્મણના શરીર પર હાથ ફેરવ્યો અને લક્ષ્મણજી હોગમા આવી ગયા રામની મેનામા આનંદ વ્યાપી ગયો હરે તે સેના' ળમણા ભેરથી લટવા લાગી આ મેનાએ કુલકર્ણુ વગેરે કેટલાક મેનાપતિઓને પકડા કેદ કરી લીધા રક્ષા રાવણુ એક બાકી રહ્યો, તે લડાઈ બંધ કરી બહુરૂપિણી વિદ્યા સાધવા બેસી ગયો આ વિદ્યાની સાધના કઠિન છે, પણ એક વાર સિદ્ધ થઈ કે મનુષ્ય ધારે તેટલા રૂપ કરી શકે છે અને પોતાના કાર્યમા સિદ્ધિ મેળવી શકે તે ગવણુ પોતાના મહેલની નીચે ભૂગર્ભખંડમા આ વિદ્યા સાધવા બેઠો છે. મદોદરીએ ગામમા હઢેશ પીટાબ્યો છે કે 'ગોઈએ હિસા કરવી નહિ'

આ વસ્તુની અગદ વગેરેને ખબર પડી, એટલે તેઓ એ વિદ્યાની મિદ્દિમા વિદ્ય નાખવા માટે રત્ન લેવા રામ પાને ગયા રામ સમજુ અને ઉદારચરિત હતા તેમણે અગદ વગેરેને વિદ્યો નાખવાની ના કહી વધારામા જણાવ્યુ કે 'જે આત્મા શાત ચિત્તે આરાધના કરતો હોય' તેના કાર્યમા ખલેલ કરવો નહિ' પરતુ અગદ વગેરેને લય લાગ્યો કે રાવણુને આ વિદ્યા સિદ્ધ થઈ જશે તો બંધાનેનાશ કરી નાખશે અને પોતે સર્વોપરી બની જશે, એટલે

રામની ભક્તિને, પણ ચર્ધ આજ્ઞાનુ ઉત્વ ધન કરીને રાવણની સાધનામા તેઓ જાતજાનના વિધનો નાખવા લાગ્યા, પરંતુ આથી રાવણુ ડગ્યો નહિ. જે રાવણુ હજાર વિદ્યા સાધતી વખતે દેવો અને દેવીઓના સમૂહથી ડગ્યો ન હતો, તે આ લોકોથી શેનો ડગે ?

મહોદરી રાજ રાવણુની જાજુમા ભેમતી અગદ વગેરેએ ડેવો પ્રાન કરી જ્યો તેઓ કોઈ પણ રીતે રાજમહેવની નીચે આવેલા ભૂગર્ભપડમા પહોંચી ગયા અને તેમને મહોદરીના વાગ પકડીને તેને રાવણુની મમલ ઘમડી એક રાજની ગાળીનુ, પ્રતિવાસુદેવની અર્ધાંગનાનુ આવુ અપમાન કોણુ સહન કરી નકે ? આવા વખતે ભલ સલા મનુષ્યો તપ કે માધના છોડી કોધના આવેશમા આવી જાય અને આ રીતે અપમાન કરનારનુ માથુ ધડથી જુદુ કરી નાખે પરંતુ આ તો રાવણુ હતો તે જરા પણ અલાય માન ધયો નહિ તે જ વખતે તેને બહુરૂપિણી વિદ્યા સિદ્ધ થઈ ગઈ આ વચ્ચુની ખુબર પડતા જ અગદ વગેર પવા યન થઈ ગયા.

બહુરૂપિણી વિદ્યાએ પ્રસન્ન થઈ રાવણુને જે જોઈએ તે માગવા કહ્યુ રાવણુના હર્ષનો પાર ન ગ્યો તેણે કહ્યુ 'હુ જોલાવુ ત્યારે આવજે' પછી રાવણુ મીનુ પાને ગયો અને 'પોતાની શક્તિનુ' વણુન કરીને કહેવા લા યો કે 'મારી આ શક્તિથી હવે તારાં રામ-લક્ષ્મણુ અને મેના કોઈ

જીવતા રહી શકશે નહિ હું તને મારી બનાવીશ, માટે મારી સાથે લગ્ન કર ' .

પરંતુ મીતા મહાસતી હતી તે એની વાત કબૂત્ર શેની કરે ? તેને તો આ શબ્દો માનવના જ મૂર્છા આવી ગઈ આ બાબુ રામની સેનામા રાવણને બહુરૂપિણીવિદ્યા સિદ્ધ થયાના સમાચાર પહોચતા જ હાહાકાર મચી ગયો, પણ રામ-લક્ષ્મણનું કવાડુય ફરકયું નહિ .

જ્યાં સુધી રાવણ વિદ્યા સાધતો હતો, ત્યાં સુધી લડાઈ બંધ હતી, કારણ કે આ યુદ્ધ નીતિનું હતું હવે રાવણ ફરી લડાઈમા ઉતર્યો અને ઝેરથી લડવા લાગ્યો. રાવણ મદાધ બનેલો હતો તેને પોતાની શક્તિમા વધારે પડતો વિશ્વાસ હતો તેણે લક્ષ્મણજી માથે યુદ્ધ શરૂ કરી દીધું અને 'બહુરૂપિણી વિદ્યાને યાદ કરી હવે લક્ષ્મણને આરે તરફ રાવણ સિવાય બીજું કોઈ દેખાતું નથી બધા રાવણો એટલા લક્ષ્મણ ઉપર એક સામટા બાણો વરસાવે છે પરંતુ લક્ષ્મણજી વામુદેવ છે, મહાબળવાન અને મહા ધૈર્યવાન છે તે જરાયે હિમત હારતા નથી પોતાના ખાસ ધનુષ્ય પર ચીલ ઝડપે બાણ ચલાવી એક પછી એક છોકડયે જ નાચ છે અને ગવણના એક એક રૂપને એક યા બીજી જગાએ ધાયવ કરે છે, ને રાવણ સહન કરી શકતો નથી મનમા સમજી નાચ છે કે લક્ષ્મણ સામે ટકવું ધણુ અઘરૂ છે, એટલે પોતાના મૂળ સ્વરૂપમા આવી ઝેલો પાસે ફેંકવાનો નિશ્ચય કરે છે છેવટે પોતાના દેવાધિષ્ઠિત ચક્રને યાદ કરે છે યાદ કરતાની સાથે જ તે ચક્ર રાવણના હાથમા

આવી જાય છે પણ તેણે લક્ષ્મણને કહ્યું ‘હજી સમજી
અને સીતાને મને સોપી દે નહિતર તારું મોત તારી
રાહ જોઈ રહ્યું છે.’

લક્ષ્મણે શાત ચિત્તે હસતા હસતા જવાણ આપ્યો
‘આ તારો લોખંડોનો ટુકડો મને શું કરવાનો હતો ?
છોડ તારે છોડવો હોય તો.’ અને રાવણ જોઈ ચક્ર
છોટે છે.

આ જાણી રામની જેના આ વક્રનો સામનો કરવા
માટે અનેક પ્રમાણના શસ્ત્ર-અસ્ત્રનો પ્રયોગ કરે છે, પણ
જેમ કમગપત્ર પર જળબિંદુ અથડાઈને ખરી જાય, તેમ
એ શસ્ત્રો-અસ્ત્રો ચક્રને અથડાઈને ખરી પડે છે અને ચક્ર
લક્ષ્મણ પાડે આવી પહોંચે છે.

આ દૃશ્ય જોતા જ રામ મુદ્દા બધાને શ્યામ ચહી
જાય છે પણ પલ્લુ ચક્રનો જેનો નિયમ છે કે તે વામુદેવને કઈ
કરી શક નહિ જોઈએ તે લક્ષ્મણની ત્રણ પ્રશિળા ઈર્ષને
લિપ્તુ રહે છે અને તેમના હાથમા આવે છે. હવે લક્ષ્મણ
રાવણને નમ્રતાથી કહે છે ‘મીનાજીને મોપી દે અને તારા
રાજ્યમા લહેર કર અમારે રાજ્યને ખપ નથી નહિતર
તારું આ વક્ર તારું જ મોત લાવશે.’

ગવણ હજી અજ્ઞાતમા છે તે જોમ સમજે છે કે
તારું શક્ર મને શું કરશે ? પણ પ્રતિવાસદેવ જોતાના શક્ર

થી જ મરે ૬ અને લોકનો એ શાશ્વત નિયમ ઠોવાથી તેમા કંઈ ફેર પડતા નથી રાવણુ કહે છે 'એ ચક્રથી મને કંઈ નહિ થાય, માટે તારે છોડવુ હોય તો છોડ' લક્ષ્મણુ પોતાના ધનથી એ ચક્ર ઝાડે છે, તે સ્ત્રીધુ ગવણુ લઈ જાય છે, તેની છાતીમા અથડાય છે અને તેનુ પ્રાણુપ ખેડે હોડી જાય છે પરસીમા લપટ ચનાર અને છેવટ સુધી પોતાની જૂન ન સુધાગ્નાર આત્માની ગતિ કેવી થાય ? તે તમે સમજી શકો છો રાવણુનો આત્મા ચોથી નરકે ગયો અને ત્યા આજે પણ ઘોર યાતના લોગવી રહ્યો છે

ગવણુના મૃત્યુથી તેની સેનામા હાહાકાર મચ્યો અને રામની સેનામા હર્ષના પોકારો થવા લાગ્યા રામે લકાનુ રાજ્ય વિશીષણુને મોખ્યુ

તાત્પર્ય કે રાવણુ જેવા એક મહાન ધનવાન રાજાએ પોતાના લાભો રૂપ કર્યા, ઠતા તે વાસુદેવને મહાત કરી ન શક્યો, એટલે વાસુદેવની શક્તિ ગજગની હોય છે

ચક્રવર્તીનુ ધન

ચક્રવર્તી એટલે સમસ્ત ભરતખંડનો રાજા તેના રાજ્ય વિસ્તારમા નાના મોટા ૩૨૦૦૦ દેશ, ૭૨૦૦૦ હજાર નગર અને ૯૬ કોડ ગામડા હોય તે ૯૬ કોડ પાયદળ સન્ય વગેરે મોટી સદ્દિનો તેમજ ૧૪ રત્ન, ૯ નિધિ અને ૬૪૦૦૦ સ્ત્રીનો સ્વામી હોય

રત્ન એટલે હીરા-માણુક વગેરે ન સમજતા એવા

રત્નો તે તેની પાસે લાગેની સજ્યામા હોય અહીં રત્નથી વિશિષ્ટ શક્તિવાળાં વસ્તુઓ સમજવાની, તે આ પ્રમાણે પહેલું સેનાપતિરત્ન, બીજું આથાપતિરત્ન, ત્રીજું પુરોહિત રત્ન, ચોથું અશ્વરત્ન, પાંચમું ગજરત્ન, છઠ્ઠું વર્ધકિરત્ન, સાતમું સીરત્ન, આઠમું ચક્રરત્ન, નવમું દરરત્ન, દશમું ચર્મરત્ન, અગિયારમું મહિરત્ન, બારમું કાકિણીરત્ન, તેરમું ખડ્ગરત્ન, અને ચૌમું દડરત્ન

ચક્રવર્તીનો સેનાપતિ એવી કુશળતાવાળો હોય કે મહાન લશ્કરને યોગ્ય દોરવણી આપી શકે અને ચક્રવર્તીની સહાય વિના પણ દેશે જિતી શકે ગૃહપાતરત્ન ચક્રવર્તીના લશ્કરને ભેદતી બોજનસામગ્રી તથા ફળફૂલ પૂગ પાકે પુરોહિતરત્ન શાંતિર્મ કરે તથા ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરાવે અશ્વરત્ન ચક્રવર્તીને બેસવાના ઠામમા આવે એવો અશ્વ દુનિયામા બીજો ન મળે ગજરત્ન એવે ઉત્તમ પ્રાણે હાથી તે પણ ચક્રવર્તીને બેસવાના ઠામમા આવે વર્ધકિરત્ન દરેક જાનનું બાધકામ કરે તથા રત્નામા પુલો વગેરે બનાવે સારત્ન એવે ચક્રવર્તીની પરરાણી થવા યોગ્ય સી તે પણ વિશિષ્ટ શક્તિવાળી હોય ચક્રરત્ન એવે શત્રુનો પરાજય કરનારુ શસ્ત્ર છત્રરત્ન એવે મત્તકે ધારણ કરવાનું અતિ મનોહર છત્ર ચર્મરત્ન એટલે ચામડાનું એક અકારનું વિશિષ્ટ આધન તે નદી, મરોવર વગેરે જલાશયોને પાર કરવામા ઉપયોગી થાય આ ચર્મરત્ન દ્વારા આખી સેના નદી વગેરે તરીને કિનારે પટોચી શકે છે મહિરત્ન

એટલે દૂર સુધી પ્રકાશ આપનારો એક પ્રકારનો અદ્ભુત મહિ કાકિલીરત્ન એટલે ખડકને પણ કોરી શકે એવી એક પ્રકારની વિશિષ્ટ વસ્તુ ખડ્ગરત્ન એટલે ઉત્તમ પ્રકારની તરવાર અને દડરત્ન એટલે વિષમ ભૂમિને સમ કરનાર તથા અદ્ભુત ત્વરાથી જમીન ખોદી આપનારુ એક પ્રકારનું હથિયાર આ રત્નો વડે ચક્રવર્તી રાજ્યનો વિસ્તાર કરી શકે છે

નવનિધિમા શાશ્વત રૂપો ટોચ છે અને તેમા અનેક પ્રકારની વિદ્યાઓ તથા વસ્તુનું વર્ણન હોય છે તેથી ચક્રવર્તી પોતાના રાજ્યની આખાદી ખડ્ડુ મારી રીતે કરી શકે છે નવનિધિના નામો આ પ્રમાણે સમજવા નંસપ, પાકુક, પિંગવક, સર્વરત્ન, મહાપત્ર, કાલ, મહાકાલ, માણવક, અને શખ

ચક્રવર્તીને ૬૪૦૦૦ સૌજી હોય, એ વાતથી કેટલાક ભડકી ઉઠે છે, પણ ચક્રવર્તી જે દેશોને જીતે છે, ત્યાની એક રાજકન્યા અને એક બીજી સુદર સ્ત્રી એમ બે બે સૌજી તેને લગ્નદાન તરીકે આપવામા આવે છે અને આવા નાના મોટા દેશો ૩૨૦૦૦ હોવાથી તેની મધ્યા ૬૪૦૦૦ બને છે

આ બધી સૌજી પાસે ચક્રવર્તી પોતાના બીજાં રૂપો કરીને જઈ શકે છે, એટલે ચક્રવર્તી પોતાને વરેલી વિશિષ્ટ શક્તિથી ૬૪૦૦૦ રૂપો કરી શકે છે

હવે ચક્રવર્તીના ળળ પર આવીએ તો જુદા જુદા કાંઠે જ્ઞાન કરતો બેઠો હોય, તે વળગે એ કાંઠે પકડે અને તેનો ળીજે છેડા તેનુ અ.પુ સમજી શકાય છે એ તેા પણ તેને ત્યાથી હડાવી શકે એ તેા હાથને નમાવાં શકે નહિ એ તેા રે-છે એ તેા ળીને ળીનત હાથે પોતાની સ્નાનક્રિયા સહુ-રે.

શેરના માથે સવાશેર હોર એ તેા સહુ કરતા પણ વધારે ળગવાન માણસો નીચેની તરીકે ભરત ચક્રવર્તી હતા, પરતુ વધારે ળગ હતુ તેમની માથે હડાવી ગયા હતા, પરતુ આવા દાખલાં

મયમપૂર્વક આકરી તપસ્વી એ તેા લબ્ધિએ પ્રાપ્ત થાય છે એ તેા ળની જાય છે મહામુનિ વાતની ખાતરી કરાવશે

તપસ્વીના ળળ પર પ્રાચીન કાળમા ત્યા પશોત્તર નામના ળળ શક્તીથી એ પુત્ર નો C

એક વખત જ્ઞાલાદેવીએ જિનેશ્વરનો મહાન રથ તૈયાર કરાવ્યો, ત્યારે લક્ષ્મીદેવી નામની બીજી રાણીએ ધબ્બાથી બ્રહ્મરથ તયાગ કરાવ્યો પછી રથયાત્રાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે લક્ષ્મીદેવીએ પશ્ચિમ-રાજા આગળ માગણી કરી કે ' નગરમા મારા બ્રહ્મરથ પહેવો આવે, નહિ તો હું આપઘાત કરીને મરણ પામીશ ' જ્ઞાલાદેવી કહે, ' ભે, મારો જિનરથ પહેવો નહિ આવે તો, મારે આજથી જ અન્નજળનો ત્યાગ છે, એમ અમજાવે ' આ ગીતે બન્નેને અડસ પર આવેલી ભેઈ પશ્ચિમ રાજાએ ત્રીજો જ માર્ગ કાઢ્યો કે ' કોઈએ પણ રથ કાઢવો નહિ ' જ્યાં બેમાથી કોઈ નમતું ન આવે, ત્યાં બીજું શું બની શકે ?

આ બનાવથી મહાપદ્મકુમારને ઘણું ખોટું લાગ્યું. -રાજ્યમા પોતે કર્તા-હર્તા અને પોતાની માતાનો જ રથ આ રીતે અટકે, તે એનાથી સહન થયું નહિ તેણે ! એ વખતે મનથી મઠ્ઠપ કર્યો કે ' જ્યારે મારી માતાનો રથ આ નગરમા હું નિરકુશપણે ફેરવું ત્યારે જ ખરા ' અને તે જ ગત્રે તેણે હસ્તિનાપુરનો ત્યાગ કર્યો

મવારે સહુને ખબર પડી કે મહાપદ્મકુમાર એકાએક ચાલ્યા ગયા છે, ત્યારે સહુના ચોકસ તાપનો પાર રહ્યો નહિ, વિષ્ણુકુમાર થોડા અનુચરો માથે તેને શોધવા નીકળી પડયા, પરંતુ પત્તો લાજ્યો નહિ આથી તેઓ નિરાશ થઈને પાછા ફર્યા ત્યારથી તેમનું મન વૈરાગ્ય તરફ ઘૂંટ્યું અને તેઓ સાધુસતોનો વિશેષ સમાગમ કરવા લાગ્યા

મહાપદ્મ ચક્રવર્તી યવા મળ્યેવા હતા, એટલે તેની ભુક્તમા અપૂર્વ બળ હતું તેણે ધીમે ધીમે નૈન્ય એકઠું કર્યું અને એક પડી એ દેશ જિતવા માંડ્યા એમ કરતા જ ખટ પરતી જિતી લીધી અને તે વિજયનો નિશાનડાંકો વાડતો હસ્તિનાપુર આવ્યો. પશ્ચોત્તર રાત તેના પરાક્રમે જાણી ચૂક્યા જાતા, એટલે તેમણે એનું ખૂબ ઠાકથી સ્વાત કર્યું અને મહાપદ્મે પણ હાર્યાના હોદ્દા પગથી ઠીંગે ઉતરી માતાપિતાના ચરણે શિર ઝુકાવા પુત્રોચિત્ત વિનય પ્રગટ કર્યો.

આજ અરસામા શ્રી મુનિમુવત્ત સ્વામાના હાથે દીક્ષિત થયેલા મુવત્ત નામના નાચાથ વિશ્વજ્ઞ મુનિમહાત્મા સાથે હસ્તિનાપુર આવ્યા તેમની દેશના માલગી પશ્ચોત્તર રાતને સસાર પરથા વૈગાગ્ય આવ્યા તેમણે ગજમહેલમા પાછા ફરી મત્રીમહાત્માને એકઠું કર્યું અને તેમની સમગ્ર વિષ્ણુકુમારને ગાદી આપી દીધા લેવાની લાવના પ્રાટ કની પરત્તુ વિષ્ણુ કુમારે કહ્યું કે 'પિતાજી' મારે મન રાજ્ય જો લાવવા તરફ જના પણ નથી હું પણ તમારી જેમ આ અસાર સસારનો ત્યાગ કરી આત્મમુક્તિ કરવા ઈચ્છુ છું માટે મહાપદ્મને જ ગાદીએ બેસાડો.'

આથી મહાપદ્મકુમારનો રાજ્યાભિષેક કરવામા આવ્યો તે બંરખડના નવમા ચક્રવર્તી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો. પછી તેણે ક્રિનેશ્વરનો મોગે તથા તૈયાર કરાવી આખા નગરમાં નિરકુશપણે ફેરવ્યો અને પિતાની માતાની ઈચ્છા પૂર્ણ કરી.

કાલકમે પગોત્તર મુનિ ત્રતોનુ નિરવિચાર પાલન ખીને
 'સિદ્ધ-બુદ્ધ-નિરજન થયા અને શ્રી વિષ્ણુકુમાર મુનિ આકરી
 તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા આ દીર્ઘકાલીન આકરી તપશ્ચર્યાના
 પરિણામે તેમને અનેક પ્રકારની લખિધઓ ઉત્પન્ન થઈ

હરે એક વાર મુનિમહાશય મુનિમહાશય સાથે વિહાર
 કરતા હસ્તિનાપુર પધાર્યા અને શ્રીસઘની વિજ્ઞાપિથી ચાતુ
 મોગ રહ્યા તેમની વાણીમા અમૃતનુ માધુર્ય હતુ, અજ્ઞ
 પ્રકારનુ આકર્ષણ હતુ, તેથી શાસનની પ્રમારના ખૂબ થવા
 લાગી નમુચિને આ જુયુ નહિ ધરતી જ્યાં લીલીખમ
 થાય છે, ત્યારે જવાઓ ચૂકાવા લાગે છે, એ તો તમે
 જાણો છો ને ?

નમુચિને અગાઉ એક વાર આ આચાર્ય સાથે ધર્મ
 સળ ધી વાદવિવાદ થયેવો અને તેમા તે હારી ગયેવો, રાત્રે
 તે આ આચાર્યનો વધ કરવા માટે ગયેવો, ત્યાં તેનો હાથ
 ઘલી ગયેવો અને મનની એલી મુરાદ પાર પાડેવી નહિ
 આ વખતથી તેના મનમા વેર બધાયુ હતુ, પછી રાજ્ય
 ખટપટને લીધે તેને ઉજ્જયિની છોડવુ પડ્યુ અને હસ્તિનાપુર
 મા આશ્રય મળેવો અહીં તેણે સિહળજ નામના એક
 મદોન્મત્ત રાજાને વશ કરેલો, તેથી મહાપત્રકુમાર ખૂબ ખુશ
 થયેલા અને વચન માગવા કહેવુ તે વચન તેણે માગી ન
 લેતા અનામત રાજેવુ હવે પ્રસંગ આવેલો જાણી તેણે
 મહાપત્ર રાજાને એ વચનની યાદ આપી, એટલે વચન
 પાલક રાજાએ તે વચન ખુશીથી માગી લેવા જણાવ્યુ

ત્યારે નમુચિએ કહ્યું કે 'મારે એક યજ્ઞ કરવો છે તે યજ્ઞ પૂરો થાય ત્યાં સુધી તમારું રાજ્ય મને સોંપો.' મહાપદ્મ રાજાએ તે પ્રમાણે નમુચિને રાજ્ય સોંપ્યું અને પોતે અત-પુરનો આશ્રય લીધો.

નમુચિએ હિંસક યજ્ઞ શરૂ કર્યો આ વખતે રાજ્યના મત્રીઓ, શેઠ-શાહુકારો તથા જુના જુદા ધર્મના આચાર્યો તેનો અલિપેકવિધિ કરવા આવ્યા, પણ નગરમાં ચાતુર્માસ રહેવા સુવ્રતાચાર્ય આવ્યા નહિ આથી નમુચિએ તેમની આગળ જઈને કૃત્રિમ ક્રોધ કરતા જણાવ્યું કે 'જે રાજા હોય તેનો સર્વ ધર્મના સાધુઓ આશ્રય કરે છે વળી સર્વ તપોવનો રાજાઓ વડે જ રક્ષાય છે, તેથી તપસ્વીઓ પોતાના તપનો છટકા ભાગ રાજાને આપે છે પણ તમે અધમ પાપ-ડીઓ મારી નિંદા કરો છો, અભિમાનથી અહ્હહ થયેલા છો તથા લોકવિરુદ્ધ અને રાજ્યવિરુદ્ધ વર્તનારા છો, તેથી તમને જણાવું છું કે તમારે મારું રાજ્ય છોડીને તાબડતોળ ચાલ્યા જવું, નહિ તો મારે નિરુપાયે તમારો વધ કરવો પડશે.'

સુવ્રતાચાર્ય ઠગાશ્રમણ હતા, એટલે તેમણે નમુચિને ઉત્તરમાં એટલું જ કહ્યું કે 'તમને અલિપેક કરે ત્યારે આવવાનો અમારો આચાર નથી, તેથી અમે આવ્યા નથી છાકી અમે કોઈની નિંદા કરતા નથી કે રાજ્યવિરુદ્ધ વર્તતા નથી.'

નમુચિએ કહ્યું- 'આચાર્ય! મેં તમારો જણાવેલ સાલગી

લીધો છે હવે વધારે કંઈ પણ જોલવાની જરૂર નથી બે તમે અહીં સાત દિવસથી વધારે રહેશો તો રાજાના લગ બદલ તમને ઉચિત સિદ્ધા કરવામા આવશે ' આટલું કહી તે પોતાના સ્થાને ચાલ્યો ગયો

સુમતાચાર્યે પોતાની સાથેના મુનિમંડળને પૂછ્યું કે 'આ મયોગમા આપણે શું કરવું?' ત્યારે એક મુનિએ કહ્યું કે 'શ્રી વિષ્ણુકુમાર મુનિએ છ હજાર વર્ષ સુધી આકરુ તપ કરેલું છે અને તેના યોગે તેમને અનેક પ્રકારની લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થયેલી છે હાલ તેઓ મહરાયલ પર્વત પર છે. બે તેઓ અહાં આવે તો શાંતિ થાય, વરણ કે તેઓ મહારાજા પત્ન્યા મોગા બાંધે છે, એટલે નમુચિ તેમના વચનનું ઉદ્વેગન કરી શકશે નહિ, માટે જે સાધુ વિગ્રા-લબ્ધિવાળા હોય તે તેમને તેડવાને બંધ શ્રી સઘના કામમા લબ્ધિનો ઉપયોગ કરવામા હોત નથી.'

આ સાંભળી બીજા મુનિએ કહ્યું કે 'હું આકાશમાર્ગે મહરાયલ પર્વત પર જમાને શક્તિમાન છું, પણ આવવાને સમર્થ નથી, માટે આ મબધમા મારું જે કર્તવ્ય હોય તે જણાવો'

સુમતાચાર્યે કહ્યું કે 'તમને વિષ્ણુકુમાર મુનિ પાછા લાવશે, માટે તેમને તેડવા જાઓ.'

ગુરુની આજ્ઞાથી જ એ મુનિ વિદ્યાના બંને મહરાયલ પર્વત પર ગયા અને તેમણે વિષ્ણુકુમાર મુનિને વધના કરી સર્વ હકીકત જણાવી તેઓ કર્તવ્યનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત

થયેલો જાણી યોડી જ ક્ષણોમા પેલા મુનિ સાથે હસ્તિનાપુર આવ્યા અને પોતાના સુરુ સુવતાચાર્યને વદના કરી સાધુઓના પરિવાર સાથે નમુચિ આગળ ગયા

આખી રાજસભાએ શ્રી વિષ્ણુકુમાર મહામુનિને વદના કરી, પણ નમુચિનુ મન્તક જગયે નમ્યુ નહિ માગરસમ વિશાળ હૃદયવાળા એ મહામુનિએ તેના તરફ લગ્ન ન આપતા થાત । ખીર અવાજે કહ્યુ કે ' હે મુદિમાન્ રાત ! આવડા મોગા નગરોમા અમારા જેવા યોડા લિમુકે લિમુક વૃત્તિથી રહે, તેમા તમને શી ખાનિ છે ? વગી વર્ષા સતુને સમય ચાલી રહ્યો છે, તેમા મુનિઓને વિલાર કવો કદપતો નથી, માટે બધા મુનિઓ આ નગરમા બન રહે

પરતુ સત્તાનો નયો એક ધૂરી ચીજ છે તેનાથી મનુષ્ય બાન ભૂવે છે અને ન કરવાનુ કરી બેમ છે ઉત્તરમા નમુચિએ કહ્યુ કે 'મે આચાર્યને એક વાર જણાવી દીધુ છે કે તમારે અહીંથી સાત દિવસની અદર ચાલ્યા જવું, અન્યથા તેનુ પરિણામ લોગવવા માટે તૈયાર રહેવુ એ મારા વચનમા હું કઈ દેરક્ષા કરવા માગતો નથી

મહામુનિ વિષ્ણુકુમાર અનેક પ્રકારના લબ્ધિઓથી મુક્ત હતા, પણ પોતાના શ્રમલુધર્મને યોગ્ય શાંતિ ધારણ કરી કહેવા લાગ્યા કે 'હે રાજન્ ! જો તમને અમારો નગરનિવાસ ઠોઈ પણ કારણે ન રુચતો હોય તો આ મુનિઓ નગર બહાર ઉગનમા કુઈને

એ માલણાં નમુચિએ કહ્યું કે 'હું તમારી ગધ પણ સહન કરવાને તૈયાર નથી જો તમને જીવણ વહાણુ હોય તો જેમ અને તેમ વહેલા અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, નહિ તો તમને મારી નાખીશ '

મહામુનિ વિષ્ણુકુમારે કહ્યું 'હે રાજન્ ! આમ ઉતાવળા શા માટે ચાઓ છો ? તમે રાજ્યસૂત્ર હાથમા લીધું છે, એટલે ન્યાયનીતિનું પાલન કરવા બધાયેલા છો કાઈ પણ નિરપરાધાને દડ દેવો એ એક ન્યાયી રાજવીને શોભતું નથી વળી માધુપુરુષો સાથે તોછડાઈથી વર્તવું, એ પણ રાજ્યની સ્વીકૃત નીતિથી તદ્દન વરુદ્ધ છે '

પણ નમુચિને સત્તાનો મઠ પૂરેપૂરો ચડી ગયો હતો, એટલે તેણે આ મહામુનિના સત્ય અને હિતકારી વચનોને હક્ષમા લીધા નહિ તેણે પોતાની એજ ઉદ્દતાથી કહ્યું 'આ મિવાય તમારે ધીમું કાઈ કહેવાનું છે ?'

મહામુનિ વિષ્ણુકુમારે કહ્યું કે 'રાજન્ ! માધુ-મહા રામાઓને આમ વિના વાકે ગદી મૂકવા, એ કાઈ પણ રીતે ઉચિત નથી માટે તેમને રહેવાનું કાઈ પણ સ્થાન આપવું જોઈ એ, એટલે તેમને ત્રણ ડગલા જેટલું સ્થાન રહેવાને માટે આપો, એટલું જ મારે કહેવાનું છે '

નમુચિએ કહ્યું કે 'વારુ, હું તમને ત્રણ ડગલા જમીન રહેવા માટે આપું છું, તેમા તમારે રહેવું પરંતુ જો કાઈ પણ સાધુ તેની બહાર ગહેતો માલુમ પડશે તો તત્કાલ તેનો ચિરચ્છેદ કરવામા આવશે '

મહામુનિ વિષ્ણુકુમારે કહ્યું 'તયાસ્તુ' (તેમજ હો) પછી તેમણે વૈક્રિય વચ્ચિના યોગે પોતાનું શરીર વધારવા માડ્યું અને જોતજોતામાં તેને એક લાખ યોજન પ્રમાણુ વાગા મેરુપર્વત જેવડું બનાવી દીધું અને પોતાનો એક પગ લવણસમુદ્રના પૂર્વ કનારે અને બીજો પગ પશ્ચિમ કિનારે મૂકીને ઊભા રહ્યા તાત્પર્ય કે હવે તેમને ત્રીણુ પગનું ભરવાની જરૂર રહી ન હતી

આ ભય કર બનાવે પૃથ્વીમાં હાહાજાર મથાવી દીધા એ જોઈને મન્દ્રે દેવાગનાઓને આજ્ઞા કરી કે 'મહા મુનિ વિષ્ણુકુમાર કોપ પામ્યા છે, માટે તમે સર્વજના કહેવા શાસ્ત્રોનો ભાવ ગાયનમાં ઉતારી તે ગાયન તેમની આગળ ગાઓ, એટલે તેમનો કોપ શાંત થાય અન્યથા આ અખિન્દ વિન્દ ઘડીકમાં જ અબૂતપૂર્વ આકૃતમાં મપડાઈ જશે' આથી દેવાગનાઓ એ પ્રકારના ગાયન ગાવા લાગી

આ બાણુ નમુચિ તેના મિહામન પરથી પતકાઈ પડ્યો હતો અને તેના મુખમધથી લોહી નીકળી રહ્યું હતું બીજી બાણુ મહારાજ પદ્મ મહામુનિ વિષ્ણુકુમારને ગદ્ ગદ્ કહે પ્રાર્થના કરી રહ્યા હતા કે 'હે મહર્ષિ! હે કરુણાસાગર! આપનો કોપ શાંત કરો આ નગધમ નમુચિ માધુ મહા રમાઓને સતાવી રહ્યો છે, તેની મને હજી મુધી ખબર પડી નહિ, તેમજ કોઈ એ મને કહ્યું પણ નહિ પરંતુ નમુચિ મારો મેવક હોવાથી એ અપરાધ મારો છે, માટે મને ક્ષમા આપો'

દેવો અને દાનવોના રાજા પણ કરી રહ્યા હતા અને સંકળ સઘ પણ વિનવી

રહ્યો હતો, તેથી મહામુનિ વિષ્ણુકુમારે વિચાર કર્યો 'કે શ્રી-
સઘ મને માન્ય છે અને મારો ભાઈ તથા દેવ દાનવ સર્વે
અનુક્રમ કરવા યોગ્ય છે' એટલે તેમણે આ રૂપ સહરી
લીધું અને પોતાના મૃગ સ્વરૂપમાં આવી ગયા પછી સઘના
આગ્રહથી તેમણે નમુચિને છોટી દીધો, એટલે રાત્રએ તેને
બંધારો દઈ નગરની બહાર ઠાઠી મૂક્યો અને રાત્રની લગામ
પોતાના હાથમાં લીધી

આ ત્રણ પગવાના બનાવથી મહામુનિ વિષ્ણુકુમાર
ત્રિવિક્રમની ખ્યાતિ પામ્યા અને ફરી આલોચણ-તપશ્ચાર્યા
વડે શુદ્ધ થઈને કેવલજ્ઞાન પામી મોચે ગયા.

આ પરથી આત્માની શક્તિ કેટલી છે? તેના તમને
પૂરેપૂરો ખ્યાલ આવી શકશે તમે અમ્યય-અનત શક્તિના
બહાર છો, એ કહી ન ભૂલતા જો યોગ્ય રીતે પુરુપાથ
કરશો તો એ શક્તિનો પૂર્ણ વિકાસ કરી શકશો અને
તમારું સ્થાન અનત શક્તિમાનની હરોલમાં જરૂર જમાવી
શકશો.

વિશેષ અવસરે કહેવાશે

વ્યાખ્યાન પદ્મ

આત્મસુખ

[૧]

મહાનુભાવો !

આપણે પન્નપગ્ગેહીને પ્રણામ કર્યા, ઝંખાર તથા શુભદેવને વદના કરી શુભસાગરને નમસ્કાર કરી લઈએ, કારણ કે તેની પ્રથમ પવિત્ર વહનિએ આપણા ચિત્તને પાવન કરે છે અને આપણા જીવનને ધર્માભિમુખ બનાવે છે શુભસાગરમા પણ આપણે શ્રીકૃત્તરાધ્યયનસૂત્રને વિશિષ્ટભાવે નમસ્કાર કરીએ, કારણ કે તેના દત્રીશ્વરમા અધ્યયને આપણને એ પદ્મમારાં આત્માનેા નુદર પરિવચ આપ્યો છે અને આત્મતત્ત્વની ઊડી વિચારણા કવ્યાની એક અભુભોવ નક પૂની પાી છે

આજે અહીં આત્મસુખ સબધી કેટલીક વિચારણા કરવી છે આ વિચારણા ઘણી મહત્ત્વની છે, તમારા જીવનને સીવી સ્પર્શ કરનારી છે, માટે તેના પર જગજગર ધ્યાન આપણે, તેની હમીકત પર પૂરો વિચાર કરજો 'તુમ કલ્પતે દેહા, હમ મુનતે હૈ' એ રીતિથી કામ નહિ આવે, કારણ કે—

નિષ્કળ શ્રોતા મૂઠ યદિ, વક્તાવચનવિલાસ,
 હાવભાવ બ્યૂ સી તણા, પતિ અધાની પાસ
 વક્તાનો વચનવિલાસ ગમે તેવો સુદર હોય, પણ
 શ્રોતાએ મૂઠ હોય, સારાસારનો વિચાર ઠરનાર ન હોય,
 મારુ લાગે તે અહણુ કરનાર ન હોય, તો એ વચનવિલાસ
 નિષ્કળ લાય છે એક ની ગમે તેવા હાવભાવ કરે પણ
 પતિ આધણો હોય તો એ શા કામના ?

દુન્યવી સુખ

આટલા પ્રાસ્તાવિક સાથે આપણે મૂળ વિષયમા પ્રવેશ
 કરીએ અનાદિ કાવથી સનારસાનગમા પરિશ્રમણુ કરી
 રહેલા આ આત્માએ સુખ મેળવવા માટે ઘણા ઘણા પ્રયત્નો
 પ્રયાસો કર્યા, ઠેકાઈ વાતે મણા ન રાખી, છતા તેને સુખ
 મળ્યું નહિ હા, ક્યારેક દુન્યવી સુખ-ભૌતિક સુખ પૌદ્ગલિક
 સુખ મળ્યું ખડે, પણ આત્માના સ્વભાવિક સાચા સુખ
 આગળ તેની શી ગણાના ?

શાસ્ત્રકાર મહર્ષિએ દુન્યવી સુખ અને આત્માના
 સુખની તુલના કરતા જણાવે છે કે 'ચૈદ રાજલોકમા રહેલા
 દરેક આત્માનુ લોગબન્ય-પૌદ્ગલિક સુખ એકદુ કરીને
 તેને એક બાબુ ગણો અને બીજી બાબુ આત્માનુ સાચુ
 સુખ મૂકે તો પેલુ સુખ આત્મસુખના અનતમા લાગે પણ
 નહિ આવે'

અહી પ્રશ્ન થશે કે 'દુન્યવી સુખ આત્મસુખના અન-
 તમા લાગે પણ કેમ ન આવે ?' પરતુ મોનાની સરખા-
 મણી તો સોનાની સાથે જ થાય એ પીત્તળની સાથે થઈ

શકે નહિ કોઈ પણ સોનાને આપણે તો ટચના સાચા સોના સાથે સરખાવીને કહી શકીએ કે તેમા કેટલોક ફેર છે, કેટલો તફાવત છે, પણ જે સોનુ જ નથી, માત્ર પીત્તળ છે, તેને સરખાવીને શુ કહીએ ? સો (૧૦૦) ની સખ્યાને કોઈ પણ સખ્યાથી ભાગો તો ભાગમા કઈક પણ આવે, પરંતુ સૂન્યથી ભાગવા એમો તો શુ આવે ?

દુનિયાદારીનુ સુખ ભ્રમપૂર્ણ, કાલ્પનિક અને તુચ્છ છે, છતા તમે માની બેઠા છો કે એ સાચુ સુખ છે આર્તુ ભ્રમપૂર્ણ કાલ્પનિક તુચ્છ સુખ આત્માનાં અનિવચનીય અપાર સુખના અનતમા ભાગે પણ કયાથી આવે ?

એવાક નાના બાળકો પોતાનો અગ્રુઠો વૂસતા હોય છે તેને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરે તો પપ્પ ન છૂટે, કારણકે તેમાથી દૂધ આવે છે, એનો તેમને શ્રમ છે પરંતુ ખરેખર તો તેમને પોતાની લાજ જ મળતી હોય છે

કૂતરા હાડકા ચાટે છે, એ વખતે તેમને લોહીનો એક પ્રકારનો સ્વાદ આવે છે, પણ તેમને ખમર હોતી નથી કે જે હાડકાને તેઓ ચાટી રહ્યા છે, તેનો કટણ છેટો તાળવામા વાગવાથી આ લોહી તેમના પોતાના સુખમાથી જ નીકળતુ હોય છે

દુનિયાદારીના સુખો-દુન્યથી સુખો પણ આવા ભ્રમ-પૂર્ણ છે તેમા વાસ્તવિક સુખ નથી, છતા સુખ હોવાને શ્રમ થાય છે

વસ્તુમા સુખ આપવાની શક્તિ નથી

ધન, વૈભવ, પત્નિ, પરિવાર, માનપાન અને અધિકારમા મનુષ્યો સુખ માને છે, પણ એ, કોઈ વસ્તુમા સુખ

આપવાની શક્તિ નથી માત્ર મનુષ્યે તેમા મુખની દરખા કરી છે, તેથી જ તે મુખ આપનાર લાભે છે થોડા વિવેચનથી આ વસ્તુ વધારે સ્પષ્ટ થશે

એક માણસ તદ્દન નિર્ધન હતો તેની પાસે ફૂટી બદામ પણ ન હતી એ હાવતમા તેને એકાએક પૈસા મળવા માડયા અને આકડો પાચ લાખ ઉપર પહોચી ગયો આથી તે અત્યંત ખુશ થયો તે રાજ પાચ લાખ રૂપિયા ગણે છે અને આનંદ પામે છે

હવે પાચ લાખના વધતા વધતા દશ લાખ થયા તે વખતે એના આનંદમા શી મણા હોય ? પણ થોડા વખત બાદ વગતા પાણી થયા અને રૂપિયા ઘટવા માડયા એ ઘટતા ઘટતા પાચ લાખ મુખી આવી પહોચ્યા, ત્યારે એ માણસ ઘણો ખેડ કરવા લાગ્યો અને તદ્દન અસ્વસ્થ બની ગયો પ્રથમ આટલા રૂપિયાથી આનંદ થયો અને હવે તેને ખેડ થાય છે, તો કેર કયા પડયો ?

પહેલા તેને એમ થતુ કે મારી મૂડી વધી રહી છે, એ કારણે તેને આનંદ થતો અને હવે તેને એમ લાગે છે કે મારી મૂડી ઘટી રહી છે, એટલે તેને ખેડ થાય છે એટલે જે ફેર પડયો તે દરખાતામા પડયો છે પહેલા પાચ લાખથી જે મુખ જણાયુ તે એની કટપનામા હતુ અને હાલ પાચ લાખથી જે ખેડ જણાયો તે પણ એની કટપનામા જ હતો એ પાચ લાખમા મુખ હોય તો અત્યારે પણ પાચ લાખ તો હાજર જ છે

નય લગ્ન થાય ત્યારે મનુષ્યો શુચાલી મનાવે છે અને વરવધૂના આનંદને મીમા હોળી નથી પતિ પત્નીને મુખતુ કારણ માને છે, પણ થોડા દિવસ બાદ નજીવા કારણસર અધડા થાય ॥ અબોલા લેવાય છે, અને એક બીજાનું મોઢું જોવું પણ ગમતું નથી જો પતિ કે પત્ની એજ મુખતુ કારણ હોય તો બંને વિદ્યમાન છે, ઠગા આ હાલત શા માટે? ભતૃંહરિને પ્રથમ પીગળા માટે કેટલો પ્રેમ હતો? પણ એ જ પીગળા અન્ધપાલક સાથે પ્રેમમા પડી અને ભતૃંહરિનું દિવ તૂટીને દૂડડા થઈ ગયું તેણે મસારને સાર-રહિત સમજીને તેનો ત્યાગ કર્યો એક સ્ત્રીની સાથે પ્રેમમા બધાયેલો માણસ તેને જોઈને જીવનની સફળતા માને છે, તેના સયોગમા મુખ માને છે, પરંતુ જ્યારે તેજ માણસનો પ્રેમ બદલાય છે, અને નવાં આ સાથે પ્રેમ બધાય છે, ત્યારે પહેલી ગમતી પણ નયા પહેલીને જોઈને કટાણો થઈ છે સ્ત્રી તે જ છે પણ દિલ ફરી ગયું, હવે પ્રાણધ્યારી બીજી બની આના શું કર્યું, તેની ક પના કરે.

પુત્રનો જન્મ થાય ત્યારે તે અતિ આનંદ આપનારો થઈ પડે છે એ જ પુત્ર મોટો થાય, વિનય ન સાચવે, સામુ જોલે અને પોતાના ઉદ્ભવ સ્વચ્છ હી વર્તનથી કુળની આબડને કલક લગાડે, ત્યારે પિતાને કેટલો ખેદ થાય છે?

પુત્ર મારો હોય, તંના પર ઘણો રાગ હોય, તેના વિના ગમતું ન હોય, તેને જોઈને આનંદ થાય છે જ્યારે કોઈ પણ કારણે બીજું લગ્ન થાય અને ત્યાર પછી નવી સ્ત્રીને પુત્ર થાય ત્યારે રાગ નવા પુત્ર ઉપર વધી જાય છે.

અને જુનીનો પુત્ર અળખામણો થઈ પડે છે, તે જોયો ગમતો નથી, તેને જોવાથી દુઃખ થાય છે પુત્ર એ જ છે, તો તેમા શુ રહ્યું ?

એટલે ધન, સપત્તિ, પત્ની, પુત્ર વગેરેમા સુખ આપવાની શક્તિ નથી, પણ તેની કાંપનાથી મનુષ્યો સુખ માને છે તેથી જ જાનીઓએ આ સુખને કાંપનિક કહ્યું છે

દુન્યવી સુખો ક્ષણિક અને તુચ્છ છે.

દુન્યવી સુખો ચિન્થાથી આનંદ આપી રાહતા નથી, તે માત્ર ક્ષણિક આનંદ આપી શકે છે તમને લાખ રૂપિયા મળે ત્યારે જેટલો આનંદ થાય, તેટલો આનંદ એક કલાક પછી થાય ખરો ? અને એક દિવસ બાદ, અઠવાડિયા બાદ, મહિના બાદ, વર્ષ બાદ કેટલો થાય ? ઈઈ જ નહિ એ એનો જવાબ છે અને તેમાં જ આવા આનંદને, આવા સુખોને ક્ષણિક કે ક્ષણભંગુર કહેવામા આવે છે જે વસ્તુ ક્ષણભંગુર હોય તે તુચ્છ લેખાય, એટલે આ સુખોને તુચ્છ કહીએ તો કઈ અનુચિત નથી

દુન્યવી સુખો રાગદ્વેષની પેદાશ છે

દુન્યવી સુખો કે જેની પાછળ તમે ભૂવા ભમો છો અને જેને માટે રાતદિવસ મહેનત કરો છો, તે રાગદ્વેષની પેદાશ છે જે વસ્તુ પ્રત્યે તમને રાગ હોય તેનો સ્થયોગ થાય તો તેમા તમે સુખ માનો છો અને તેનો વિયોગ થાય તો તેમા દુઃખ માનો છો તેજ રીતે જે વસ્તુ પ્રત્યે તમને દ્વેષ-ધૃણા-નફરત હોય તેનો વિયોગ થાય તો સુખ માનો છો અને સયોગ થાય તો દુઃખ માનો છો પરંતુ આ સયોગ પર તમારો કોઈ કાબૂ નથી તમે આવતી કાલે

હાખ રૂપિયા મળવાની ધારણા રાખી હોય ત્યાં જોટ બંધ છે, અને મનગમતી મુદ્દર કન્યા પરણવાને બન જોડી હોય, ત્યાં તેના અકાળ મૃત્યુ થવાના નમાચાર આવે છે તે જ રીતે તમે શાગથી ડરો છો, દૂર ભાગો છો, તેનો બેટો યાજ્ઞ એ સંગીત હિંદુતા નથી, છતાં તે જડપથી આવી પહોંચે છે અને તમને આતિજન આપે છે શત્રુની ચકાઈ, આશ્માની આક્રમણ વગેરેને સતકારવા કાળ તયાર હોય છે ? હતા તેમજ આગમન યાજ્ઞ છે અને તમારી મુખવિષયક સર્વ દેવનાઓને તે ધૂમમા રાહોગી નાખે છે

એટલું યાદ રાખો કે રાગદ્રેષની જોટથી તીવ્રતા, તેજુ દુખ વધારે મુનવીઆઓને રાગદ્રેષની તીવ્રતા હોતી નથી, તેથી તેઓ દેવના જેવું મુખ ભોગવે છે અને દુખનો અનુભવ તો નહિ જોવો જ કરે છે

તમે રાગદ્રેષ ધારો અને કાચોને મદ કરો તો મુખનો અનુભવ જરૂર કરી ચકો શાસ્ત્રકારોએ 'કપાયમુક્તિ' કિલ્લુક્તિ' એ સમ્બો કહ્યા છે, તેનો અર્થ એ છે કે કાચો ઇંદનારને મુક્તાત્મા જોટલું મુખ મળે છે 'વીત રાગી નદા મુખી' એ આપવચનનું રહસ્ય પણ આ જ છે

રાગદ્રેષનો તમને બનાદિ કાવથી સસર્ગ થયેલો છે, એટલે તે તમારા સ્વભાવરૂપ બની ગયેલ છે, પણ તમે યોદ્ધા વાર એ બનેનો ત્યાગ કરો અને વીતરાગતાનો અનુભવ કરો, તો તમને આમારા ઉપયુક્ત વચનોની સાધકતા મળશે

તમે વેપારી છો, યાજ્ઞા છો, કુનેહખાજ છો અને કોઈ પણ જાતનો વેપાર કરતા પહેલા પાકી ગણતરી કરો છો કે આમાં લાભ થશે કે નહિ? થશે તો કેટલો થશે? વગેરે આમ છતાં તમે અસલી મુખને બદલે પૌદ્ગલિક મુખ મેળવવામાં જખ્ખર થાપ ખાધી છે એક લાખ રૂપિયાનો હીરો શેર ગોળ માટે વેચી માર્યો છે, એમ કહીએ તો પણ ખોટું નથી અને પાછા મલકાઓ છો ઠ અમે કેવા શાણા! કેવા કુનેહખાજ!

ત્યાં મુખી તમે કાર્પનિક-શબ્દભૂજ ગુરુ તુલ્ય પૌદ્ગલિક મુખોને છોડો નહિ, ત્યાં મુખી તમને માયા આત્મમુખનો આસ્વાદ આવવાનો નહિ. ભમરા અને ગીગોડાનું દષ્ટાંત સામયો, એટલે તમને અમારા કથનની ખાતરી થશે

ભમરા અને ગીગોડાનું દષ્ટાંત

જગલમાં એક સરોવર હતું તેના કિનારે એક ભમરા રહેતો હતો તેનાથી થોડે દૂર એક ગીગોડો રહેતો હતો તે બંનેને દોસ્તી થઈ ભમરા રોજ ગીગોડાને ત્યાં જાય, પણ તેનાથી વિષ્ટાની દુર્ગંધ સહન થાય નહિ. છતાં દોસ્તીની ખાતર જ-આવ કરે એક વખત ભમરાએ ગીગોડાને કહ્યું કે 'હું તારે ત્યાં રોજ આવું છું, પણ મારાથી વિષ્ટાની વાસ સહન થઈ શકતી નથી તું મારે ત્યાં આવ તો ખતાવું કે હું કેવા સુંદર સ્થાનમાં રહું છું'

ગીગોડાએ કહ્યું 'તારું સ્થાન આથી કેવુંક સારું હશે? એ તો સહુ પોતાની વસ્તુને જ સારી માને'

ભમરાએ કહ્યું 'દો-ત' એવું નથી તું એક વારે
મારે ત્યાં આવીને થોડી વાર બેસ, એવે તને મારા
કહેવાની ખાતરી થશે '

આ રીતે ભમરાનો ખૂબ આગ્રહ થવાથી ગીગોડા
તેને ત્યાં જવા તૈયાર થયો. પણ તેને વિંટા વિના થડી
પણ ચાલે નહિ, એટલે જતી વખતે વિંખાની એક ગોળી
પોતાના મોઢા નીચે મૂકી દીધી જેને જે વસ્તુ પ્રિય હોય
તેને તે વિના ચાલતું નથી તેથી જ એક કવિએ કહ્યું છે કે—

જેતું મન જ્યેથી મળ્યું, તેને તેજ મુકાય,
દ્રાક્ષ તણો તણ માડવો, કાગ લીભોળાં ખાય
અથવા—

જેને ભાવે તે ભવું, નહિ સદ્ગુણવિચાર,
તણ ગજમુકતા^૧ ભીવડી, પહેરે ગુંભહાર^૨

ગીગોડા ભમરાને ત્યાં પહોંચ્યો. ભમરાએ તેનું પ્રેમ-
પૂર્વક સ્વાગત કર્યું અને તેને એક કમળ પર બેસાડ્યો.
પછી થોડી વારે ગીગોડાને પૂછવા લાગ્યો કે કેમ ? અહીં કેવું
'લાગે છે ?' પણ ગીગોડાની સ્થિતિ તો વિચિત્ર યઈ પડી
હતી. કમળની સુગંધને કારણે તેને વિંખાની દુર્ગંધ ધરાબર
આવતી ન હતી અને વિંટાની દુર્ગંધના કારણે કમળની
સુવાસ માછી ચકાતી ન હતી. એટલે તેને તો એમજ
લાગતું હતું કે અહીં કયાંથી આવી ચડ્યો ? આ કરતા

૧ દાંથીના અસ્તકમાંથી નીખેનાં મોતી ૨ ચંપોદીનો હાં

તો માત્ર મ્યાન હબાર દરબજે મારુ હતું ' એવે તેણે કહ્યું ' ' દોસ્ત ! હવે હું રબા લઈશ '

ભમરાને સમજ પડી નહિ કે આ ગીગોડા આ રીતે આ સ્થાન આટલું જલ્દી શા માટે છોડી બંધ છે ? તે વિચારમાં પડ્યો એવામાં તેની નજર ગીગોડાના મોઢા નીચે રહેલી વિષ્ટાની ગોળી ઉપર પડી એટલે કારણ તેના સમજવામાં આવી ગયું તેણે કહ્યું ' તુ ચોડીવાર ચોબી ભા આટલી ઉતાવળ શા માટે કરે છે ? ' પછી તેના મોઢા નીચેની વિષ્ટાની ગોળી કાઢી નખાવી, તેને સરોવરના નિર્મળ જળથી મારી ગીતે મ્નાન કરાવ્યું અને પછી એક મોટા કમળ પર બેમાડ્યો

હવે ગીગોડાને કમળની મુગધ આવવા માડી અને તેથી તે સ્વગમાં ગિગજતો હોય એવું ભાન થવા માડ્યું તે એમાં લટું બની ગયો ચોડીવાર પછી ભમરાએ પૂછ્યું કે ' કેમ દોસ્ત ? હવે ઘરે પાછા જવું છે ખરું ? ' ગીગોડાએ કહ્યું કે ' એવો મૂખ કોણ હોય કે જે આ સ્વર્ગ છોડીને નરકમાં જાય ? '

મગાસળધી, સાધનસપત્તિ, અધિકાર-કીર્તિ વગેરે પરનો મોહ વિષ્ટાની ગોળી જેવો છે તે નમને આત્મમુખરૂપી કમળની મુગધ લેવા દેતો નથી જ્યારે તમે એ ગોળીને ફર કર્યો, ત્યારે જ તમને આત્મમુખરૂપી કમળની મુગધ ભરાખર આવશે અને તેમાં તમે લીન થઈ જશો

એક પુદ્ગલનો બીલો પુદ્ગલ સાથે સયોગ થાય કે તેનાથી વિયોગ થાય, તેમાં આપણે શું ? આવો વિચાર

તમારા મનમાં આવે અને તે દૃઢ થાય, તો પછી નકલી મુખ તરફ તમારું વલણ ઝપાઝાળ થઈ જશે અને સાચા મુખ તરફ વલણ ઝડપી જશે.

નકલી મુખના ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં આપણને સાચા મુખ સામે-જ્ઞેવાની-મીટ માજવાની કુરસદ મળતી નથી ! પરંતુ આ નકલી મુખોનું પરિણામ હું ખે 'પુત્રના લક્ષણ પારણામાં' એ કહેવન તમે ધણી વખત જોવો છો. અંગ્રેજીમાં પણ એક કહેવત છે કે 'આવતા જનાવો તેની ધાયા પ્રથમ પાડે છે' આ કહેવનનો અર્થ-ભાવ તમારે અહીં વિચારવાનો છે. એ દુન્યવી-નકલી મુખ વર્તમાનગણમાં જ હું જો આપતું હોય તો બવિધ્યમાં તે શું શું ન કરે ?

માણસ મ્વાદ્યો C પન્ન થતા મુખને કારણે પેટ ઠાસીને જોઈતી કરે છે પછી અણર્જ થતા કે/લાક દિવસ મુખી ખાવાનું છોટી દેવું પડે છે, તેમજ ચૂક, વાઢ વગેરેના દર્દથી પીડાવું પડે છે એ દર્દ મટાડવા હોજાહોટી કરવી પડે છે, બેવ-કમીમ-ઝકટરનો આશ્રય લેવો પડે છે, ડપકો સહન કરવો પડે છે અને ખર્ચ પણ થાય છે તે જ રીતે વત્તા મૂવણનું મુખ માણવા જતા શુડાઓના ચિકાર બનવું પડે છે, ચમ્પુ, હરી ક તગ્વાના ઘા ખાવા પડે છે અને વખતે પ્રાણનું બલિદાન આપવું પડે છે. સત્તાનું મુખ બોગવવા જતાં પણ આવા જ કડવા અનુભવો થાય છે ક્યારે દુરમન દુમલો કરશે ? એની ચિંતા સતત રહ્યા કરે છે અને ઉપાધિઓ એક પછી એક આવ્યે જ જાય છે. આવાઓને સવા મધુ રૂની રેશમી તમાઈ આનંદ નથી.

ઘણી વખત તો તે ભડભડ બળતી અગ્નિચિતા સમાન થઈ પડે છે.

શાસ્ત્રકારો કહે છે કે 'આ દુન્યવી મુખ, આ વિષય ભોગનુ મુખ મધુલિપ્ત અસિધારા જેવું છે,' એટલે એક તલવારની ધાર પર મધ ચોપડ્યું હોય અને તેને ચાખવા જતા જેવું પરિણામ આવે તેવું પરિણામ લાવનારું છે મધ ચાટતી વખતે તો જીભને સ્વાદ આવે છે, પણ ખીજ જ ક્ષણે જીભ તનવારની તીક્ષ્ણ ધાર વડે કપાઈ જાય છે અને ત્યારે દુખ-પીડાનો પાર રહેતો નથી.

માણુનો અનુકૂળ વિષયને ચાહે છે અને પ્રતિકૂળ વિષયને તિરસ્કારે છે તેમાથી આ ખરાબી ઉત્પન્ન થાય છે. તીખુ ખાનારને મોળું મળે અને મોળું ખાનારને તીખું મળે અથવા ઠંડું ચાહનારને ગરમ મળે અને ગરમ ચાહનારને ઠંડું મળે તો દુખ થાય છે, પણ જેને તીખું કે મોળું, ઠંડું કે ગરમ સમાન છે, કોઈ પર આસક્તિ નથી, તેને કંઈ પણ દુખ થતું નથી.

માણુસો પોતે માનેલી અનુકૂળતા પ્રાપ્ત કરવા તથા પ્રતિકૂળતા દૂર કરવા ખાતર અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે અને તેમા પ્રાણાતિપાતથી માડીને મિથ્યાત્વશબ્દ્ય સુધીના અઢારે પાપસ્થાનજોનું સેવન કરે છે શું આ સ્થિતિ ચોચનીય નથી ?

અનુભવીઓએ ફરી ફરીને કહ્યું છે કે 'જિટલા ભોગ તેટલા રોગ,' છતાં યે ભોગો પ્રત્યેની આસક્તિ ઓછી થતી નથી જો તમારે રોગ-આધિ-આતકથી બચવું હોય અને દુખી ન થવું હોય તો ભોગની 'તૃષ્ણા'ને લેવી નાજો, 'છેલ્લી

નાખો આપણે એમ માનીએ છીએ કે અમે ભોગો ભોગવ્યા,
પણ ખરી રીતે તો આપણે ભોગો વડે ભોગવાઈ એ છીએ
તેથી જ ભગૃહરિ જેવા એક વિગતી મહાત્માને કહેવું પડ્યું
કે ' મોગા જ મુક્ત વ્યયેન મુક્ત ! '

દુન્યવી સુખનો લોભી છવડા એવા ચીકલા કમ
બાધે છે કે તેના કૃષ્ણ ભોગવવા માટે તેને નરકનિગોદમાં
ઉત્પન્ન થવું પડે છે, તિર્યંચ યોનિમાં ભ્રમવું પડે છે અને
મનુષ્યાદિ યોનિમાં પણ અનેક પ્રકારના દુખો ભોગવવા
પડે છે આ રીતે દુન્યવી સુખો માણવા જતા ' લેને ગઈ
પૂત ઔર ખો આઈ ખમમ ' જેવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે
અને વિટખનાનો ખાર રહેના નથી

જેને આપણે સુખી જ સાર કહીએ છીએ, તેની બીત
રમાં પણ દુખ-મુજવણ-મુશ્કલીની કેવી આગ બહકતી
હોય છે, તેનો ખ્યાલ તમને શેઠ-શેઠાણીની વાત પરથી
આવી શકશે

શેઠ-શેઠાણીની વાત

એ શેઠ બહોળો વેપાર ખેડતા અને તેમાં રમ્યા-
પમ્યા રહેતા, એટલે તેમને ઘડીનીય કુરસદ મળતી નહિ.
બીજા બાજુ શેઠાણીને માથે કામનો ખાસ બોલો નહિ
ધરતુ પરચુરણ કામકાજ હોય તે નોકર કરે આથી તેમને
ખૂબ નવરાશ મળતી ' નવરો બેઠો નખખોદ વાણે ' એ
કહેવત તો તમે સાબળી જ હશે તેનો અર્થ એ છે કે
માણુમ ન્યારે તદ્દન નવરો પડે છે, ત્યાર તેના મનમાં

અનેક પ્રકારના વિચારો આવે છે અને તે પ્રમાણે વર્તન કરતા તે પોતાની જાતને તથા ળીજાને બહુ મોટું તુડવાન પહોંચાડે છે

ખૂબ નવરા પડતા શેઠાણી ભટકવા લાગ્યા શેઠ આવે હશ વાગે અને શેઠાણી આરે ળાગ વાગે પરતુ શેઠ સ્વભાવે નરમ અને શેઠાણી ખૂબ જોરાવગ, એટલે કંઈ કંઈ શકે નહિ. વળી ઝઘટો કરતા ઘરની એળ ખૂલવાનો તથા આખડના કાકરા થવાનો ડગ પણ ખરો તે કંઈવાર જાડી વાત કાઢીને શેઠાણીને સમજાવે, પણ બહાર બહુ રખડવાથી શેઠાણી એવા નક્કટ થઈ ગયેલા કે તેમને એ સમજાવટની કંઈ પણ અમગ થાય નહિ આખરે એક દિવસ હિમત લાવી શેઠે બારણાને આઠળ ચડાવી દીધી અને પોતે અહર સુઈ રહ્યા

પોતાનો રોજનો સમય થયો, એટલે શેઠાણી આવ્યા અને બારણાને ધક્કો માર્યો, પણ બારણુ ખુલ્યું નહિ શેઠાણી વિચાર કરવા લાગ્યા કે ' આજે આમ કેમ ? મારા ઘણીની તો આવી હિમત ચાલે નહિ, પણ કોઈએ તેને ચડાવ્યો હાગે છે પરતુ ફિર નહિ હુ પણ તેને બરાબર જોઈ લાઈશ ' પછી તેણે ખૂબ મારીને કહ્યું કે ' બારણા ખોલો ' શેઠે જવાબ આપ્યો કે ' બારણુ નહિ ખૂલે જો રખડવાનું ભય કર અને કાગળ પર લખી આપ કે હવે પછી કંઈ નહિ રખડું, તો જ બારણુ ખુલશે '

શેઠાણીને રખડવાનો ચસકો લાગ્યો હતો, વળી તે માથાભારે હતા, એટલે તે આ ચરત શેના કબૂલ કરે ?

આ બાબુ ચેઠે પણ મનમાં ગાઠ વાળી હતી, એટલે ઘણી રકમકે થવા છતા તેમણે બારણા ખોલ્યા નહિ, ત્યારે શેઠા દીઠે કહ્યું કે 'બારણા ખોલો, નહિ તો હું કૂવે પડીશ પરંતુ તમને લખી તો નહિ જ આપું.'

આમ કહી શેઠાણી નજીકમાં કૂવો હતો, તેના તરફ આટલા શેઠે બારણાની તિરાડમાંથી જોયું કે શેઠાણી ખરેખર કૂવા તરફ જઈ રહ્યા છે અને વખતે આપનાત કરી બેસશે, એટલે ઢીલા પડ્યા આ બાબુ શેઠાણીએ એક મોઠા પત્થર ઉઘડીને કૂવામાં નાખ્યો એનો અનાજ કાને પડતા જ શેઠ સમજ્યા કે 'નકતી આણે કૂવામાં પડતું મૂક્યું' એટલે બારણા ઉઘાડીને કૂવા બહારી ફોડ્યા.

અહીં શેઠાણી કૂવામાં પત્થર નાખીને, છૂપી રીતે ઘરની પાસે આવી ગયા હતા અને ઢીલાલની આંધે લપાઈ રહ્યા હતા તેમણે બારણા ખુલેલા જોઈને જહર દાખલ થઈ બારણા બંધ કરી દીધા તેનો અવાજ જાને પડતા જ શેઠ ભોઠા પડી ગયા અને તે ફોડતા પાછા આવ્યા તેમણે શેઠાણીને બારણા ઉઘાડવા કહ્યું, પણ હવે શેઠાણીને હાથ ઉપર હતો, તે એમ શેના માને? તેણે જવાબ આપ્યો 'સત આખી રખઠો છે ને બિબ્બગરા કરાવો છે, તે ચરમ નથી આવતી? હવે તો લખી જ આપો કે આ રીતે કોઈ દીવસ બહાર રખડીશ નહિ તો જ બારણા ઉઘડશે.'

'ચોરી અને વળી શિરબેરી' તે આનુ નામ ગુને ગાર ખેતે છે, વાક ખેતાનો છે, છતા તે શેઠને દબડાવે

છે અને કાગળ લખી આપવાનું કહે છે શેઠ ઘણી વિનયિતિ કરે છે, પણ શેઠાણી માનવા નથી આટલી મોટી રાતે કોઈ સાલગાં ન જાય તે માટે શેઠ ધીમે જાવે છે, તો શેઠાણીનો ઘાટો દરેક વખતે મોટો થતો જાય છે આ પરિસ્થિતિ જોઈને શેઠે ઈશુ કે તે કૃપામા પડવાનો દેખાવ કરીને મને છેતર્યો, પણ હું તો સાચેસાચ કૃપામા પડું છું. આવું જીવન જીવવા ઈચ્છતા ન જીવવું શું ખોટું ?' એમ કહી તેઓ કૃપા ભણી જવા લાગ્યા.

શેઠાણીનો વિચાર શેઠને નમાવવાનો હતો, પણ વિધવા થવાનો ન હતો, એટલે તેણે ખારણા ખોલી નાખ્યા અને દોડીને શેઠને કૃપા તરફ જતા અટકાવ્યા પછી હાથે-પગે લાગીને શેઠને ધરમા લાવ્યા પરંતુ મીઠરી વળે તો પણ પોતાનો વળ મૂકે નહિ, એ ન્યાયે તે શેઠને કહેવા લાગ્યા કે 'તમને કાગળ લખી આપવામા શું વાધા છે ? માત્ર એટલું જ લખી આપો કે હોયથી હું રખડવા જઈ શકું નહિ.'

શેઠ ખૂબ મરણ હતા સ્વભાવે નમ્ર હતા, એટલે જ શેઠાણીએ આ પ્રમાણે કહેવાની હિમત કરી પરંતુ શેઠને તો હવે આ કબ્જિયો કોઈ પણ રીતે શાત પાડવો હતો, એટલે તેમણે એ પ્રમાણે કાગળ લખીને શેઠાણી તરફ ફેરવ્યો. શેઠની આ ભવમનસાઈએ શેઠાણીના હૃદય પર ભારે અસર કરી અને તેણે તરત જ એ કાગળ ફાડી નાખી શેઠના પગ પકડી લીધા, પોતાની ભૂલની માફી માગી પછી બંને જણાએ શુરુ મહારાજ આગળ જઈ સદાચારનું મત

લીધું જો કે થોડું તો સદાચારી જ હતા અને તેમને ત્રત લેવાની જરૂર ન હતી, પણ પત્ની સદાચારમા સ્થિર થાય તે માટે જ તેમણે તેની સાથે આ પ્રમાણે ત્રત લીધું હતું

ત્યાર પછી શેઠાણાં કોઈ વાગ રખડવા ગયા નહિ અને પતિની સારી રીતે સેવા કરવા લાગ્યા, પણ કહેવાતા મુખી સચારતુ બીનરી દૃશ્ય કેવું છે, તે આપણે આ વાત પરથી બાણી શકીએ છીએ

દુન્યવી મુખોની સહુથી મોટી ખરાબી

દુન્યવી મુખોની મહુથી મોટી ખરાબી એ છે કે તેની લાલસામા સપડાયેલા જીવને વાનવાર આત્મધ્યાન થયા કરે જ અને તેમથી રોદ્રધ્યાન પણ ઉત્પન્ન થાય છે આ અને ખાનો અશુભ કર્મબંધના હેતુ હોવાથી દુર્ગતિને નિમ ત્રણ આપનારા છે ભગવત શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય યોગશાસ્ત્રના નવમા પ્રકાશમા ફરમાવે છે કે—

નાડસદ્ધ્યાનાનિ સેવ્યાનિ, કૌતુકેનાડપિ કિંત્વિહ ।

શ્વનાશાયૈવ જાયતે, સેવ્યમાનાનિ તાનિ યત્ ॥

‘ માટે ઈચ્છા વિના, ડેવગ કૌતુક માટે પણ અસદ્ધ્યાનેનુ આલજન લેવું નહિ, કેમકે તે અસદ્ધ્યાને નેવ વાથી પોતાના જ વિનાશને માટે થાય છે ’

ડેવવાક કહે ■ કે ‘ મુખપ્રાપ્તિની ઈચ્છા-આકાંક્ષા શાખીએ તેમા આત્મધ્યાન શુ ? ’ પરંતુ તેઓ જે મુખપ્રાપ્તિની ઈચ્છા રાખે છે, તેમા પૌરુગલિક પદાર્થો પ્રત્યેનો પ્રબળ રાગ

કારણબૂત તેથી મનમા તેનું સતત
હોય ઈચ્છેલા પદાર્થોની

અ તરાય કે વિધન આવવાની સલાવના ઊણી થાય તો તેમની માનસિક હાલત અતિ કઠ્ઠાડી બની જાય છે તેઓ પોતાને કમનસીબ, ભાગ્યહીન કે ભારેકર્મી માની ઘણું દુઃખ અનુભવે છે, એટલે પૌદ્ગલિક સુખોની ઈચ્છા એ આત્મધ્યાનની જનેતા છે, આત્મધ્યાનને પોષનારી એક મોટી નીક છે, આત્મધ્યાનને પુષ્ટ કરનાર એ પ્રબળ ઔષધ છે.

તમારી પાને લાખો રૂપિયાની મૂડી હોય, ગજબરબાર વગેરેની જબ્બર લાગવગ હોય કે ગવર્નર જનગલનો હોદ્દો હોય, પણ તમાગ ચિત્તમા કોઈ પ્રકારની શાંતિ ન હોય, તમારા દિલને કોઈ પ્રકારનો કરાર ન હોય તો એ ધન, લાગવગ કે સત્તાતુ કોઈ મૂલ્ય ખરૂં ? અશાંતિ એ જ દુઃખ છે, અશાંતિ એજ કષ્ટ છે અને અશાંતિ એજ સર્વ સુખનો સહાર કરનારી ડાકણ છે સર્વ પૌદ્ગલિક સુખોત્તુ પર્યાવસાન અગાતિમા જ થાય છે, તેથી કટક અને વિવની જેમ તે પરિહરવા યોગ્ય છે

આત્માના સુખમા કદી દુઃખ હોતુ નથી, કારણ કે સુખ એ તેનો સ્વભાવ છે પોતાનો સ્વભાવ પોતાને કદી દુઃખ ન આપે સિહને ભોળને આપણે મુજબે છીએ, પરંતુ એ તો એના સ્વભાવમા જ મગ્ન હોય છે

સુખ એ આત્માનો અહજ સ્વભાવ છે

સુખ એ આત્માનો સહજ ભાવ છે, સ્વભાવ છે, તેથી જ તેને સચ્ચિદાનંદ, સહજાનંદી, આનંદધન વગેરે શબ્દોથી મોઢવામા આવે છે તમે આ શબ્દોના અર્થ પર કદી વિચાર કર્યો છે ખરો ? જેમા સત્, ચિત્, અને આનંદ

એ ત્રણ વસ્તુ હોય તે સંનિયતાનદ કહેવાય આત્મા સત્ વાળો છે, એના તે મત્ય વસ્તુ છે, કોઈ કાલ્પનિક વસ્તુ નથી આત્માના અસ્તિત્વ સજ્જથમા અમે જે પ્રમાણે આપી ગયા હીએ તે તમે જુ યા તો નહિ જ હો આત્મા ચિત્ વાળો છે, એટલે ચેતનામય છે, ચૈતન્યનો ભંડાર છે, પણ કેવલાક માને છે, તેમ જઈ કે જડપારણ્વિતિ નથી આત્મા આનંદવાળો છે, એટલે આનંદ અનુભવવાની શક્તિવાળો છે, આનંદમય છે, મુખમય છે જે સજ્જ આનંદી એટલે સ્વભાવથી જ આનંદી હોય તે સહજાનંદી કહેવાય કલમ આનંદ પામવાના સ્વભાવવાળા નથી, એટલે તંના વટે ગમે તેવા રસિક કાવ્યોલખના હોય કે ગમે તેવા સુદર સૂત્રોનુ આલેખન થનું હોય તો પણ તેને આનંદ આવતો નથી કહાણી આનંદ પામવાના સ્વભાવવાળી નથી, એટલે તે દ્વધ પાક કે ળાસુનીના તાવજમા ગમે તેટલી વાર ફેરે તો પણ આનંદ પામતી નથી આનંદધન શબ્દ આનંદના ધનનુ-સમૂહનુ સૂચન કરે છે, એટલે આત્મા આનંદનો ભંડાર છે, આનંદનું ધામ છે, આનંદનુ અકલ્પનીય ઉદ્ગમસ્થાન છે

આત્માનુ મુખ ગમે તેટલુ ભોગવો તો પણ હુ ખ અપનુ નથી ઉલટુ તે વધારે ને વધાર મીંદુ લાગે છે આત્માનુ મુખ તો ચક્રવર્તીના ભોજન કરતા પણ વધારે મીંદુ છે જેથી એક પણ વાર તેનો સ્વાદ વાખ્યો હોય તો કદી ભૂલાતુ નથી

ચક્રવર્તીનુ ભોજન

બ્રહ્મજ્ઞ ચક્રવર્તી બન્યો, તે પહેલા પ્રણી દહગી

હાલતમા ફરતો હતો એક વાર તેને એક ગામથી પીને ગામ જતા એક પ્રાણણને ભેટો થયો અને તે બનેએ ત્રણ દિવસ અરબમાં સાથે મુમાશરી કરી પછી છૂટા પડતી વખતે પ્રહાદતે પેલા પ્રાણણને કહ્યું કે ' હું ભવિષ્યમાં ચક્રવર્તી રાજા થવાનો હું ને પ્રકવતી થાઉં તો મને જરૂર મળજે '

હાલક્રમે પ્રહાદત ચક્રવર્તી થયો અને પેલા પ્રાણણને તેની ખબર પડી, એટલે તે પ્રહાદતની પાસે આવ્યો પ્રહાદતે તેનો ખૂબ મનેહસર્યો મતકાર કર્યો અને જે જોઈએ તે માગી લેવા જણાવ્યું આથી પ્રાણણ મુઝાયો મું માગવું તેની સમજણ પડી નહિ એટલે તેણે પ્રહાદતને કહ્યું કે ' હું મારી પત્નીને પૂછી આવું પત્ની માગવું હશે તે માગીશ. ' પ્રહાદતે તે મજૂર રાખ્યું

પ્રાણણે ધરે આવીને પત્નીને બધી વાત કરી તેની પત્ની ચતુર હતી તે વિચારવા લાગી કે ' જો આને રાજ્ય માગવાનું કહીશ તો એ ધણી રાણીઓ પરણશે અને મને જૂઠી જશે તેમજ અડળાક ધન માગવાનું કહીશ તો તેની વ્યવસ્થામાં મને યાદ નહિ કરે, એટલે એવો માર્ગ સૂચવું કે ' લાકડી ભાગે નહિ અને સાપ મરે નહિ ' તેણે પતિને કહ્યું કે ' તમારો ચક્રવર્તીના ધરથી શરૂ કરીને તેના ગભમના દરેક ઘરમાં આપણુ બનેને એક દિવસનું ભોજન તથા એક સોનામહોરની દક્ષિણા મળે એમ માગવું '

પ્રાણણ પત્નીની આ બુદ્ધિ પર ખુશ થયો અને તેણે પ્રહાદત પાસે જઈને તેજ પ્રમાણે માગ્યું આથી પ્રહાદતને

હસવું આભ્ય કે આ જાહારો માગી માગીને શું મા શું !
પણ તેને તો માઝ્યા પ્રમાણે જ આપવું હતું, એટલે તેણે
જાહારણી માગણી કબૂલ કરી

પ્રથમ દિવને જાહારણ અને તેની પ ની વકરતીને ત્યા
જમ્યા વિવિધ યજ્ઞો તથા તેની ખાસ પ્રાર્થના લેખનની
બનાવટના ક્ષિપિ એ લેખનમાં અત્યંત સ્વાદ હતો અને
તેની મુગધથી નાક તર ધર્ષ કરતું હતું જમ્યામાં જાહારણ
પણ લેખન બને છે, એની કલ્પના આ જાહારણપત્રને
પહેલી જ વાર આવી આવા લેખન અને આ જાહારણ
કોઈ દીવા યાય એમાં નવાઈ શું ! લેખન કર્યા પછી એક
સેનામહારની દમિલા લઈ તે પોતાના ઘરે ગયા

બીજા દિવને પ્રધાનનો વારો આવ્યો, પત્રી જાહારણ
વારા આભ્યા અને છેવટે સામાન્ય નગરિજાન કથ
આભ્યા, પણ જાહારણ પત્રીને આ લેખનમાં કોઈ દરે
કારણ કે તેની દાકમા વકરતીના લેખનને આ સ્તી
ગયો હતો !

આત્માનુ આ મુખ કેવી રીતે નાત રહ વ અર્થ
તમને સમજાવવું છે, તે નાની નહાણને દેખુ હો તે
હવે પછી સમજાવીશું

વ્યાખ્યાન સોળમું

આત્મસુખ

[૨]

મહાનુભાવો !

સર્વ અરિહંત દેવો મર્વ મિદ્ધ પરમાત્માઓ, સર્વ આચાર્ય ભગવતો, મર્વ ઉપા યાય ભગવતો અને સર્વ માધુ ભગવતો આપણુ કટ્યાણુ કરો તેમના અચિત્ય પ્રભાવથી જ આ જગતમા સર્વ પ્રાણીઓને મુખ આપનારુ ધર્મતીર્થુ પ્રવર્તન અને સચાલન થઈ રહુ છે

ધર્મતીર્થમા પ્રવચનની મુખ્યતા છે, કારણ કે તેના પુષ્ટ આલંબન વડે જ સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકાર્ષ્ય ચતુર્વિધ સઘ આ સમાગ્પારાવારનો પાર કરવાને શક્તિ માન થાય ■

આ પ્રવચન રૂપી મહાવૃક્ષની અનેક શાખા-પ્રશાખાઓ છે, તેમાની એક શાખા તે શ્રીઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર તેની છત્રીશ પ્રશાખાઓ પકી છત્રીશમી પ્રશાખાએ આપણુને આ સસારી આત્માના વર્ણનરૂપી મુદ્દર ક્ષણ આખુ અને તેમાથી આપણુ આત્મતત્ત્વવિચારનો મધુર રસ ચાખ્યો, એટલે આજના આ મગલ અવસરે તેનુ અભિવાદન કરી લઈએ આત્માના વિષયમા આ વ્યાખ્યાન છેલ્લુ છે અને

તેમા આત્મસુખ કેમ મેળવવું? એ વિચારણા અગ્રમ્થાને રહેવાની છે, એટલે તમારી ચિત્તકૃત્તિનો પ્રવાહ આ તરફ જ વહેતો રાખજો

શાસ્ત્રકાં ભગવતોએ ચાર દુર્લભ વસ્તુમા શ્રુતિ એટલે આસ્ત્રવણની પણ ગણના કરેલી છે, એટલે શાસ્ત્રવણના થોડાંને તમે નાનો સૂનો માનશો નહિ બ્યારે રાગાદિ દોષોની પરિણતિ મદ થઈ હોય, કપાયોનુ ભેર નરમ પડ્યુ હોય અને ક'યાણની કામના પ્રગટી હોય, ત્યારે જ સવ સપ્રશ્લિત શાસ્ત્રો માલગવાની જિજ્ઞાસા થાય છે અને પ્રજ્ઞા પુષ્પના ઉભે તે સભગાવનાં સદ્ગુણોનો યોગ માપડે છે

અપસ સારી આત્માનુ પ્રથમ લક્ષણુ જિનવચનની અનુરૂપતા છે એટલે તમને આ જિનવચનરૂપી પ્રવચનમા-
-વ્યાખ્યાનમા રમ માવતો હોય અને તે સાભગવાની ઈચ્છા આકાંક્ષા હરંમ મનમા રહ્યા કરતી હોય તો જરૂર માન-
જો કે તમે જ પમ નારી છા જેવે તમારો સ સાર બહુ થોડા બાદી રહ્યો કે અને તમારા આત્મવિગમનો અરુણોદય થઈ ચૂક્યો છે

પૌદ્ગલિક શ્રુતો નકલી છે, બનાવટી છે, કે દ્વનિક છે, ક્ષણિક છે, લણબચુર છે, તુલ્ય છે, નિમાર છે, નિ કૃષ્ટ છે, એ વાત અમે ગઈકાવે વિન્ટારથી મમબધી ગયા છીએ અને તેને છોડ્યા સિવાય નાચા આત્મસુખની પ્રાપ્તિ થવાની નથી, એ સદીકત પણ ભારપૂર્વક જલાવેલી છે

માનસિકે સાતિની જરૂર

આત્માનુ સુખ મેળવવા માટે પ્રથમ જરૂર

શાંતિની છે પણ આજે તે તેને દુકાળ પડ્યો હોય એવી સ્થિતિ નજરે પડે છે પ્રાઈમીની-ટરથી માટીને પગવાય સુધી અને શેઠથી માટીને મજૂર સુધી કાઈને શાંતિ નથી જે મહિને દસ હજાર કમાય છે, તેને પણ હાથનોય છે અને પાચ હજાર કમાય છે, તેને પણ કુશળિ છે વગી મહિને દસ હજારની પેદાશવાળાને પણ એટલી ઠોડાટોડી છે અને જખાન પર લાખોના નોદા કરનારના મગજ પણ ગિલાથી મુખ નથી વોકા ઝખે છે શાંતિ, પણ જીવન કમ એવી રીતે ગોઠવાયે છે કે જેમા શાંતિના દર્શન થાય જ નહિ । આ આખી યે પરિસ્થિતિ મુધારણા માગે છે

આપણને એક વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા થયા પછી જ્યાં સુધી તે વસ્તુ મળતી નથી, ત્યાં સુધી મનને શાંતિ થતી નથી, અને એ વસ્તુ મળ્યા પછી તરત જ બીજી વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા જાગૃત થાય છે, એટલે મજેરી શાંતિ ટકતી નથી આમ ઇચ્છા અને પૂર્તિ, પૂર્તિ અને ઇચ્છાનું જે એક ચક્ર અને છે, તે સદા ચાલતું જ રહે છે, તેમાં કપાલેય શાંતિ દેખાતી નથી

તમારો છોકરો ત્યાગમા ભણતો હોય ત્યારે ચિંતા થાય છે કે તે ક્યારે મેટ્રીમા કે એસ એસ મીની પરીક્ષામા ઉત્તીર્ણ થયે ? તે મેટ્રીક કે એસ એસ મીની પરીક્ષામા ઉત્તીર્ણ થાય તે તરત જ ચિંતા થાય છે કે તેને કોઈ સારી કોલેજમા પ્રવેશ મળશે કે નહિ ? જે કોઈ સારી કોલેજમા પ્રવેશ મળાં જાય અને અભ્યાસ આગળ થાય

તો તરત જ એ ચિતા થાય છે કે તે હવે સ્વર્ગ જાય
 એ) ક્યારે થશે? કાઈ વિષયનો સ્નાતક થયે તે
 એ ચિતા થાય છે કે હવે તેને નામ્ની કય જાણે? જરૂર
 ધધામા જોડાઈને ચિર ક્યારે થશે? જો તેને સ્વર્ગ જાય
 મળાં જાય કે તેની ધધામા ચિરતા થયે તે જોઈ એ
 ચિતા થાય છે કે હવે તેને નારા ધરની મુશીલ ક્યાં જાય
 મળશે? જો સારા ધરની મુશીલ ક્યાં જાય તે જોઈ એ
 વિવાહહોત્સવ ધામધૂમમાં થઈ જાય તો ત તુ એ જોઈ એ
 છે કે હવે તેમનો સસાર કેવો ચાલશે? તેને સ્વર્ગ જાય
 ચાલે તો તરત એ ચિતા થાય છે કે હવે તેને સ્વર્ગ જાય
 તુ પારણ ક્યારે જ ધાશે? આમ એ જાણે એ જોઈ એ
 લાગુ જ પડી હોય કે

તમે એમ માનો છો કે હવે સ્વર્ગ જાય તે જોઈ એ
 મળ્યું, પણ ત્યાં તમારા માનેવા જોઈ એ જોઈ એ
 છે અને તમારી ચિત્તિ દેડકાથી ધડે છે અને સ્વર્ગ જાય
 જેવી થઈ પડે છે

દેડકાથી ધડો કરનાર જાણીશું દુઃખ

એક વાલિયા રણારીવાટે જી દેડકાં ને ને પાવ્ય
 ચેન ધી જોઈતુ હતુ, એટલે સદા સ્વર્ગની શીવી પદ
 નાના મોટા બીજા કોઈ કાંઈ દેડકાં જી ને પેલાં
 લેવાતુ હતુ, એટલે તેનો પયો કે જે જોઈ એ, પદ
 ધડો કરી શકાય એવી કોઈ જાણીશું પદી નહિ
 કે જાણીશુંથી થોડે દુઃખ જે જોઈ એ

વિયાના કિનારે કેટલાક દેડકા ફૂદાફૂદ કરી રહ્યા હતા. વાણિયાએ તેમાથી ચોડા દેડકા પકડીને ખેસની રાટમા નાખ્યા અને તે પાછો આવ્યો. પછી તપેવીની સામે દેડકા મૂકીને ઘડો કરવા લાગ્યો. તેણે તપેવીના વજનનું અનુમાન કરીને છ દેડકા સામે મૂક્યા, પણ તે જોઈ પડ્યા એટલે રાજકુનીચુ મૂકી શાટમાથી બે દેડકા ખીન ઝાડયા પરતુ એટલી વારમા તો જાણડામાથી ત્રણ દેડકા ફૂદીને બહાર નીકળી ગયા અને ખૂણે-ખાચરે ભરાઈ ગયા. વાણિયા એ ત્રણ દેડકાને લેવા દોડ્યો, ત્યા ખીન જેત્રણ દેડકા નાખી છટયા અને વાણિયા નાખી ડટેલા દેડકાને લાવી છાબડામા મૂકે અને છાબડામાના દેડકા નામતા જાય, એ ગીતે ચાલ્યા જ ક્યું આથી છેવટે તેને દેડકા વડે ઘડો કરાવે. વિચાર માડી વાળવો પડ્યો અને માટી, પત્થર વગેરે લાવી પોતાનું કામ પતાવવું પડ્યું. તાત્પર્ય કે મમારના સુખો આ દેડકાના ઘડા જેવા છે, એટલે તે પૂરતા પ્રમાણમા કઠી બેગા થતા નથી બે સુખો મળે ત્યા એક જાય, એક મળે ત્યા બે જાય, એમ ચાલ્યા જ કરે તે આથી હુ યવી સુખોમા મલગ થયેલા તમારા મનને ગાતિને. અનુભવ થતો નથી.

પરતુ આ સયોગમા શાતિનો અનુભવ શી રીતે થાય ? એ અમે તમને બતાવવા ઇચ્છીએ છીએ તમને જે શરીર, રૂપ, સ્થિતિ, સયોગો મળ્યા હોય તેમા સતોષ માનતા ગીજો અને તેથી નારાજ થવાની કે તેને નિદવા-વંજો ઠવાની વૃત્તિ રાખો નહિ. મમજો કે તમારા શરીરનો રંગ

સહેજ શ્યામ છે અને તે તમને ગમતો નથી, 'જુલું' એની વારવાર નિદા કરશે કે એને વખોડ્યો તે કે સુધરી જશે ખરો? અથવા તમારા કાન 'મુઠ્ઠા' છે અને હાત જરા આગળ પડતા છે, અથવા તો જીભ છે અને વાળ ખગબચડા છે, તેથી તમારું દહાડો વગરો? 'હુ આ કુગમા-કુદુળમા કચારી' કોઈ રાત, શ્રીમત કે જાણીતા માણસને ત્યાં કે નવરંગો એવા વિચારો કબાઘી તમારું કુગ કે કુદુળ જવાનું નથી, તો પછી શગીર, રૂપ, વિદ્યા પ્રકારના પ્રાપ્ત થાય છે, તેનાથી સતુદ-દરિદ્રા અસાધ્યું? મળેલામા મતોષ રાખવો જોઈએ કે ઉદ્દેગ કે અશ્રાતિનો અનુભવ થશે નહિ અને રહ્યા કરશે

કર્મનો સિદ્ધાન્ત આપણને એમ કહે છે કે પૂર્વજન્મમા જે પ્રકારના કર્મો કર્યા હોય (ગતિ (નરકાદિ), શગીર, ઇન્દ્રિયો, કુદુળ (ગોત્ર) પ્રાપ્ત થાય છે, એવું જોઈએ જોગવવાનું છે તેમા જિજ્ઞાસા-નીચાઈ અથવા અર્થ એ તો શોક, સતાપ, દુઃખ, વિલાસ લાલ થાય નહિ, તેથી કર્મક્રમને અર્થ સિદ્ધાન્ત છે

ફળ ધાર્મી પ્રમાણે આવતું નથી. આથી માણસો હતાશ નિરાશ થઈ જાય છે અને ભારે અશાંતિ ભોગવે છે તેઓ કહે છે 'અરેરે! અમે આટઆટલી મહેનત કરી, છતાં અમને કંઈ મળ્યું નહિ!' અહીં તેમણે એવો વિચાર કરવો જોઈએ કે 'યોગ્ય પુરુષાર્થ કરવો એ મારી ફરજ છે અને તે મેં ધરાબર ઠાળવી છે તેવું ફળ મળવું એ ભાગ્ય, નશીબ કે કર્મને આધીન છે તે જોણુવત મને એથી મારે હતાશ-નિરાશ શા માટે થવું?' આવો વિચાર કરનારને માનસિક અશાંતિ થશે નહિ.

નવી નવી ઈચ્છાઓ કરવી, અનેક પ્રકારની લાલચો રાખવી, તૃષ્ણાનો તાર જીવજીવતો રાખવો અને તે પૂર્ણ ન થાય ત્યારે હાથવોય, હૈયાપીટ કે કાગારોળ કરવી તેના કરતાં ઈચ્છા લાલચ કે તૃષ્ણાને તિલાંજલિ આપવી શું ખોટી? ડહાપણભરેલો માર્ગ તો એ જ છે કે પાણી જે ખાકોરામાથી આવતું હોય તે ખાકોરાસને જ કોઈ પણ પ્રકારે બંધ કરી દેવું.

ઈચ્છાનેધનું મહર્સ્વ સમજો

આર્થ મહાપુરુષોએ આપણને ઈચ્છારોધ, તૃષ્ણાત્યાગ કે સતોષનો સદેશો આપેલો છે તે પ્રમાણે જીવનવ્યવહાર ચલાવીએ તો કદી પણ દુઃખ, કષ્ટ કે અશાંતિનો અનુભવ થાય નહિ, પરંતુ આજે એ સદેશ તરફ અવગણના થઈ રહી છે અને જડવાદે-ભૌતિકવાદે પ્રચારેલા 'વધારે કમાઓને વધારે ખાઓ' ના સિદ્ધાંત તરફ લોકપ્રવાહ વળવા માડ્યો છે તેવું જ એ પરિણામ છે કે જીવનમાં અશાંતિનું

‘મુખનુ મૃત્ય સતોષ છે અને દુ ખનુ મૂલ તૃષ્ણા છે તેથી મુખને ઈચ્છનારા પુરુષે સતોષનો આશ્રય ગ્રહણ કરીને સયમી બનવું’

સતોષી રાજનુ રાજ કમાય તો પણ મુખી હોય છે અને અસતોષી ધનના ઢગવા પડયા હોય તો પણ દુ ખી હોય છે સતોષી એકવો દોય, કોઈ સગામ બધી ન દોય તો પણ મન્ત દોય છે અસતોષી અનેક સગાવહાલા અને મિત્રો હોવા છતા દુ ખી હોય છે

દુ ખ આવે ત્યાં

તમે કઈ પણ દુ ખ, કષ્ટ કે આફત આવે, ત્યારે ગભરાઈ જાઓ છો અને તમારુ મન અન્વસ્થ બની જાય છે, પણ એ વખતે તમે એવો વિચાર કરો કે ‘હે ભુવ ! આ દુ ખ, કષ્ટ કે આફત વગર આમ ત્રણે આવેલ નથી તે પૂર્વે તારા કર્મો દ્વારા આમ ત્રણુ આપી રાખેલુ છે, માટે જ તે આવ્યા છે તો હવે તેનુ સ્વાગત કર, પણ તેથી ગભરાઈ ને દૂર ભાગ મા દુ ખો તો વામુદેવ, ચક્રવર્તી અને તીર્થ કરીને પણ આવે છે, તો તુ કોણુ માત્ર ? તું આ બધા દુ ખોને શાંતિથી સહન કરી લે, જેથી નવુ કર્મ બધન થાય નહિ

આવા વિચારો કરવાથી તમારુ મન શાંત રહેશે અને દુ ખ દુ ખરૂપ જણાયે નહિ

પુદ્ગલ તરફ શા માટે આકર્ષાઓ છો ?

પુદ્ગલ તરફ તમે શા માટે આકર્ષાઓ છો ? તે કઈ તમારા સગા નથી પણ પાકા વિરોધી છે, પરમ દુશ્મન છે તેમણે તમને આટઆટલા રખડાવ્યા, આટઆટલુ દુ ખ દીધુ, છતા તમે તેનો સગ કેમ છોડતા નથી ?

મળે' રખારીને મુદ્ધિની શી ગતાગમ ? તેણે પૂછ્યું કે 'ત્યા હોકો મળે ?' પડિતે કહ્યું કે 'ત્યા હોકો ન મળે, પણ ખીન્નુ સુખ ઘણું મળે' ત્યાં રખારીએ કહ્યું કે 'લાઈ ! એ મુદ્ધિ માન કામની નહિ મને તો હોકો વિના ઘડી ચે ન ચાલે'

કામલોગ તરકની આમડિ

આ તો રખારી હતો, અભણ હતો, તેણે આને જવાબ આપ્યો, પણ કેટલાક ખૂબ ભણેલા અને પડિતની પદવી પામેલા મનુષ્યો પણ એમ ઠહે છે કે 'જે મુદ્ધિમા ખાવાપીવાનું સુખ નથી, મોજશોખ નથી, લોગવિવાસ નથી, એ મુદ્ધિને અમે શું ડરીએ ? એવી મુદ્ધિમા જવા કરતા તો વૃદ્ધાવનમા સિયાગ રૂપે અવતરવું સારું છે જેથી સુદર ગોવાગણોના મુખ તો એવા મળે !'

કામલોગ તરકનાં પરમ આસક્તિ તેમને આ શબ્દો બોલારે છે, પણ જેઓ જગત અને જીવનનું તમામ રહસ્ય જાણી ચૂક્યા છે, એવા મહાપુરુષો કહે છે કે—

સલ્લ કામા વિસ કામા, કામા આસીવિસોવમા ।

કામે ચ પર્યેમાણા, બ્રહ્મા જતિ દોગડ્ ॥

'કામલોગો શત્યરૂપ છે, વિષરૂપ છે અને વિષધર સર્પ જેવા અતિ ભયંકર છે કામલોગની લાલસા રાખનારા પ્રાણીઓ તેને પ્રાપ્ત કર્યા વિના જ અતૃપ્ત હયામા એક દિવસ દુર્ગતિને પામે છે'

સળમેકસોક્સા થકુકાલદુક્સા,

પગામદુક્સા અણિગામસોક્સા ।

સસારમોક્ષસઘ વિપન્નમૂયા,

રોગી મગલ્યાણ ચ કામમોગા ॥

‘કામલોગો ક્ષણમાત્ર મુખ દેનાં છે અને ચિંત્ન દુખ આપનાં છે તેમા મુખ બહુ થોડું છે અને દુઃખ ઘણું વધારે છે તે મોક્ષમુખના બચકર શત્રુ કે અં અનર્થોની મોટી ખાણ છે’

તાત્પર્ય એને ભોગ તરફની આમંત્રિ છો દેવે મુખિ, મોક્ષ કે નિર્વાણની વાત રહે અને તેઓ / અનિર્વચનીય અપાર મુખ લોગવી શકે

જ્યાં કોઈ પણ પ્રકારનું દુખ નથી

આ વિશ્વમા મુખિ, મોક્ષ કે નિર્વાણનું એક જ અવસ્થા છે એ જ્યાં કોઈ પણ પ્રકારનું દુખ નથી તે પૂછ્યો કે બધે દુખ છે અને ત્યાં દુખ કંઈ નથી જવાખ એ છે કે ‘આ વિશ્વમા દુખના કારણે ભૂખ, તરસ, રોગ, યોડ, ભય, ખે, ઉપદ્રવ, અપરાધીનતા, પરત્રાતા, જન્મ, જરા, મૃત્યુ વગેરે દુઃખ તેમાના કોઈ કાણુની ત્યાં વિવિધતા નથી

જ્યારે કોઈ પણ વસ્તુની જરૂર હોય ત્યારે ઇચ્છા થાય અને તે ન મળે ત્યારે દુઃખનું જન્મ થાય, પરંતુ આ અવસ્થામા તો કોઈ પણ વસ્તુની જ હોતી નથી, જરૂર કે તેમના સર્વ અર્થો સંપૂર્ણ હોય છે પછી ત્યાં દુખ, કષ્ટ કે અશાંતિ કંઈ પણ નથી એ તો તમે જાણતા જ હોશો કે કંઈકને અંતે સીધું ઉદ્ભવે છે અને મુખાવસ્થામા તો સર્વ અર્થો સંપૂર્ણ

થયેલો હોય છે, તેથી ત્યાં કોઈ પણ પ્રકારની ઈચ્છા જ થતી નથી વળી ઈચ્છા થવામાં એક પ્રકારનો મોહજન્ય મનો વ્યાપાર નિમિત્તભૂત હોય છે, પરંતુ આ અવસ્થામાં તે નથી હોતો મોહજન્ય વ્યાપાર, નહાં હોતી ઈન્દ્રિયો કે નથી હોતું કોઈ પણ પ્રકારનું શરીર ! તેમાં માત્ર આત્મા જ શુદ્ધ સ્વરૂપે વિરાજતો હોય છે, એટલે ત્યાં મનોવ્યાપાર થવાનો કે ઈચ્છા ઉઠવાનો પ્રશ્ન જ નથી !

‘ શરીર અને ઈન્દ્રિયો વિના આત્મા એકલો શી રીતે રહેતો હશે ? ’ એવો પ્રશ્ન પણ કેટલાકને ઉઠે છે તેનું સનાધાન એ છે કે ‘ આત્મા એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે, એટલે ધીમ્ન દ્રવ્યોની જેમ તે પણ એકલો આકાશમાં રહી શકે છે ’

‘ શરીર વિનાનો આત્મા આકાશના કયા ભાગમાં રહેતો હશે ? ’ એનો ઉત્તર એ છે કે ‘ આત્માની સ્વાભાવિક ગતિ ૦ ની છે, એટલે જ્યારે તે સકલ કર્મથી સ્થિત બને છે, ત્યારે સીધી ૦ ની ગતિ કરે છે અને લોકના અગ્રભાગે જઈને અટકે છે તુબડાને માટીનો લેપ કરીને તેના પર કપડું વીંટાળ્યું હોય, પાછો તેના પર માટીનો લેપ કર્યો હોય અને ઠપડું વીંટાળ્યું હોય, એમ અનેક લેપો કર્યા હોય, એટલે તે તુબડું બારે થવાથી પાણીના તળિયે બેસે છે, પણ પાણીના બેરથી જ્યાં એ બધા લેપો ધોવાઈ જાય છે અને કપડું ફાટીતૂટીને દૂર થઈ જાય છે, ત્યારે તે તુબડું તરવાના સ્વભાવવાળું હોવાથી સીધું પાણીની સપાટી ઉપર પહોંચી જાય છે, તેજ રીતે આત્મા પણ સકલ કર્મથી

રહિત થતા મીઠી ઉર્ધ્વગતિ કરવાના સ્વભાવવાળો દેવાથી લોકના અગ્રભાગે પહોંચી જાય છે

તે ત્યાંથી આગળ કેમ જતો નથી? તેનું કારણ પણ સમજી લેવું જોઈએ ત્યાં આગળ અવોકાકાશ શરૂ થાય છે અને તેમાં ધર્માન્નિભાય તથા અધર્માન્નિભાય નામના ગનિસહાયક તથા ગ્નિનિમહાયક દ્રવ્યની વિદ્યામાનતા નથી, તેથી તે પ્રદેશમાં આત્માની ગતિ યદ્ય શકતી નથી

કર્મરહિત શુદ્ધ આત્માને આપણે સિદ્ધ ભગવત કે સિદ્ધ પરમાત્મા કહીએ છીએ આવા સિદ્ધ પરમાત્માઓ આજ સુધીમાં અજાત યદ્ય ગયા તે જ્યાં મિદ્ધશિવા ઉપર લોકના અગ્રભાગે રહ્યર થયેના છે, જોઈએ તે સ્થાન મિદ્ધશિવા તરીકે ઓળખાય છે

મિદ્ધશિવા શુભ ઉજ્જા, લોકાતે ભગવત,
વમિયા તેને કારણ ભવિ, શિરશિખા પૂજત

આ ડુહો તમે પ્રભુપૂજા કરતી વખતે રાજ યોદ્ધા છે તને અથ 'જ છે ક' લોકના અતે એટલે અગ્રભાગે સિદ્ધશિવા આવી છે તે ઉચ્ચવર્ગ શુભવાળી એટલે સ્ક્રિક જેવી નિર્માણ છે તેના પર લોકના અતને અડીને પ્રભુ મુખ અવગ્યાએ રહેના છે પ્રભુની શિરશિખા એ મિદ્ધશિવાનું અગ્રણ કરાવતી દેવાથી અત્યંત પવિત્ર છે અને તે જ કારણે હું તેની પૂજા કરું છું

કેટલાક કહે છે કે સિદ્ધશિવામાં રહેલા આત્માઓને કોઈ ભાવનું કુખ ન હોય, એ અગે સમજી શકીએ છીએ,

પણ ત્યાં સુખનો અનુભવ શી રીતે થાય ? એ અમારી મમજમા ઉતરતું નથી, એટલે તેનો ખુલાસો પણ કરી દઈ એ અહીં પ્રશ્નકાર એમ કહેના ઈચ્છના હોય કે સુખ તો અન્ય વસ્તુના મયોગથી જ થાય, તો આત્મસુખ એ કોઈ સ્વયોગજન્ય વસ્તુ નથી કે જેનો અનુભવ કરવા માટે તેને અન્ય કોઈ વસ્તુની અપેક્ષા રહે સુખ એ આત્માનો સ્વભાવ છે, એટલે તેના પ્રતિબંધકારણો દૂર થતા તે સુખનો અનુભવ કરવા લાગે છે અને અનંતજાળ મુખી એજ પ્રમાણે સુખનો અનુભવ કર્યા કરે છે.

એક મનુષ્ય લાખા વખતથી કેદખાનામાં પડ્યો હોય અને વિવિધ પ્રકારની યાતનાઓ ભોગવતો હોય, તે રાત્રને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થવાથી એકાએક છૂટો થાય, ત્યારે કેવો આનંદ પામે ? તમે કહેશો કે એનું માપ કાઢવું મુશ્કેલ તો પછી જે આત્મા અનંત ભવોથી કર્મના બંધનમાં સખડે છે અને વિવિધ પ્રકારની યાતનાઓ ભોગવે છે, તેનો જ્યારે કર્મબંધનમાંથી સર્વાંશ તુટકારો થાય, ત્યારે તેને કેવો આનંદ થનો હશે ? કેવું સુખ લાગતું હશે ? તેની કલ્પના કરી લ્યો મુક્તિના સુખ મળે તેની કેટલાક ઉદાહરણો.

જો આ વિષયમાં તમારી કલ્પના ચાલતી ન હોય તો અમે ઘોડા ઉદાહરણોથી તેનો ખ્યાલ આપીશું માની લો કે એક મનુષ્ય પાસે મુદર કપડા છે, મનગમતા ઘરેણા છે, મોટો આ-નીશાન બગવો છે, પાચ-માત મોટરો છે, ઘરમાં કુખરતી-શી-વતી બાયા છે, વિનયી પુત્ર-પુત્રીઓનો પરિવાર છે, વફાદાર નોકર-ચાકર છે, નખમાં ચે રાજ નથી, કોઈની

શોકટોક નથી માથે ઠાકાઈ નું કરજ નથી કે ગભ્ય તરફની
ઠાકાઈ કનડગત નથી વગી ધ ધો રાજગાર ધમધોકાર ચાલે
છે અને પાસે લાખો રૂપિયાની મૂઠી છે આ મનુષ્યને જેટલું
મુખ હોય તેના કરતા મુખ્યાત્માને અનતગણ મુખ હોય છે

શાસ્ત્રકારોએ ચક્રવતીને ભોગપુત્ર્ય કહ્યો છે, કારણ કે
માનુષિક ભોગોમા તે ઈન્દ્ર મમાન હોય છે આખું ભરત
મેત્ર તેને આધીન રાજ હ તો હવે તેની મેવામા, ચોસક
જનર સીઓ તેના અત પુત્રમા, રૂઠિય લગ્નિના ગણે તે
ચોસક જનર રૂપ લઈ બધી રાણીઓ સાથે એક જ વખતે
લોગવિવામ કરે તંતુ મુખ્ય શરીર તો પદરાણી પાસે જ
હોય આ પદ રાણી મેને રૂને અખાર, વાવણ્યનો શતા
તેની જો સાગ યે ભાગવતમા મળે નહિ ઉપરાત ની રૂઠી,
અને તેજસ્વા ગરાર, નિશ્ચિત જીવન, બધા રાતએ, બધો
મેના, બધી પ્રત ગને વક્ષાર ત્રાવા રડવગને જે મુખ
હોય તેના તા મુખ્યાત્માને અનત ગણુ મુખ હોય છે

ઈન્દ્ર અમ જ્ઞાન દેવોનો માલિક છે હવે તેને
વર્ષે પણ તે ઘડે યનો નથી, કમજોર યને જે રૂઠી
બધ રૂપવતા-વાવણ્યનતી દેવાગનાઓ તેને તેને મુખ
હાજર હોય છે આ દેવીઓના રૂપ-વસ્ત્રો આ રૂપે
ક પતા પણ ન આવે કુમાન્નિ મુખ્યાત્માને હવે
પ્રદાના નામની સામાન્ય દેવીઓનું જે જે હવે તેને
તે ગાડા જેવો ધર્મ ગયો હતો

હજી ધી મહાવીર પગલાએ દેવ દેવી ન હવે

તે વખતની આ વાત છે તેની પાસે કોઠાની મિલકત હતી અને તે શ્રીઓના રૂપની પાછળ દીવાનો હતો કોઈ પણ સુદર કન્યા જોવામાં આવે કે તે પાચમો મોનામહોરો ખરથી તેની સાથે લગ્ન કરતો આ રીતે તેણે એક એકથી ચડિ યાત્રી એવી પાચમો શ્રીઓને પોતાના રગમહેલમાં એકત્ર કરી હતી પરંતુ તેણે એકવાર હામા-પ્રહાસાનુ રૂપ જોયું કે તે પાચમો જે શ્રીઓના નૌદ્યને વીસરી ગયો અને હાસા-પ્રહાસાની પાછળ પાગલ ગયો તે જોને પરણવા માટે ગમે તે કરના તયાર હતો દેવીઓએ તેની પોતાની બધી મિલકતનું દાન કરી નિયાણુ જાવીને મરવાનું કહ્યું તે પ્રમાણે તેણે પોતાની બધી મિલકતનું દાન કરી દીધું અને મરતી વખતે હામા-પ્રહાસાને મળવાની તીવ્ર ઈચ્છા કરી, તેથી ખીન્ન જન્મમાં તે હાસા-પ્રહાસાનો સ્વામી થયો.

તાત્પર્ય કે મનુષ્યવૈકની સુદરમાં સુદર શ્રીઓનું રૂપ પણ સામાન્ય દેવીઓના રૂપ આગળ પાણી ભરે છે, એટલે કે તેની લેશ માત્ર તુલનામાં આવતું નથી જો આ સામાન્ય દેવીઓનું રૂપ આવું હોય છે, તો ઇંદ્રાણીઓનું રૂપ કેવું હશે? તેની કલ્પના કરો ઇંદ્ર જાવી અનુપમ રૂપવતી ઇંદ્રાણીઓ સાથે લોગ કરતો હોય અને જે સુખ અનુભવે, તેના કરતા મુક્તાત્માનું સુખ અનતગણ્ય વધારે હોય છે.

શાસ્ત્રકારો કહે છે કે—

સુરગણસુદ સમ્મત્ત, સવદા પિંદિત્ર અણતગુણ ।

■ ય પાગદ મુચ્ચિસુદ, જતાદિં વિ વગ્ગમગૃદિ ॥

‘દેવોના સર્વકાવના ઝોકા કરેલા મમ ત મુખોને
અનતગણ કરવામા માત્રે અને તેના વાનો૭ વર્ગે અનત
વાગ કરવામા આરો તેા ત, ત મુક્તિમુખ પી બરાબની કરી
થકે નહિ ।’

નુખાવચ્ચામા સિદ્ધાવચ્ચામા આત્માના ગાન, દર્શન,
બગ અને મુખનો ગરમ વિગાન હાન છે માથી અધ
અવચ્ચા બીજી કાર્થ । નવત્રી નથી, ત્યાં જુન પુત્રોનો
સર્વ પ્રયત્ન એ અવચ્ચા રાખ કરવા માટે જ હાન છે આ
સર્વ પ્રયત્નોતુ એક નામ ધર્મ છે આત્માનુ માડુ મુખ
માણુવા માટે તે તમાર આચરવાનો છે

ધર્મ મળ પી નમે તમ । આગળ ઉપર વિન્નુલ મગજ
અપરાના હીએ, પણ બના હમા એવુ જણાવીએ કે
હાન શીંગ તપ બાવનુ માની મીને અસમન કરે અને દિનપ્રતિ
દિન તેમા કા પી પ્રગતિ કરી, તેનો ચાક તપામતા રહા
તમે મારી પામે આટલુ ધન છે, તેવુ ધન છે
વોઈ વિચારથી મનોર માના છે પણ ધર્મના રત્ને
વાપરે તેવુ જ ધન તમાર છે અને બાકીનુ તમારુ
નધા નધા ને તથા

વાપરે તેવુ ધન તમાર એ પરનમ-ગોઠનુ સ્થાન
એક જામમા ગુરુ મહારાજ । અધાર્વા એ જાગ ના
લોકો બાવિક જાત તેઓ દર્શના હતા કે ગુરુ મહારાજ
આપણા મામમા વિમાસુ કરે તેા ચારુ એટલે તેમણે ન ।ર

• એ સખાને તે જ મખાએ મુનુતી એ વર્ગ (સ્વપદ ઇ)

શેઠને આગળ ક્યાં અને બધાની વતી ગુરુમહારાજને ચોમાસાની વિનંતિ કરવા જણાવ્યું

વ્યાખ્યાન પૂરું થયા પછી નગરશેઠ અને બીજા ઘોડક ગુરુમહારાજ પાને બેઠા તે વખતે વાત-વાતમાં ગુરુમહારાજે શેઠને પૂછ્યું ‘ શેઠ શેઠ ! આનંદમાં હો ને ? તમારી પાને ડેટલી મિનકત છે ? ’ ગુરુમહારાજ પ્રશ્ન પૂછે, એટલે જનાબ તો આગવો જ નેઈ એ, એટલે તેમણે જવાબ આપ્યો કે ‘ મહારાજ ! એક લાખ સોનામહોર છે ’

હવે ગુરુ મહારાજે માલજ્યુ હતું કે શેઠ પાને ત્રણ લાખ સોનામહોરો છે, એવે તેમને લાગ્યું કે આ શેઠ કૃપણ છે તે ધર્મના માર્ગે પૈમા શું ખર્ચવાના ? ’ હતા શેઠની સંસ્કાર્ય ચકામવા બીજા પ્રશ્ન પૂછ્યો ‘ શેઠ ! તમારે ડેટલા દોકરા છે ? ’ શેઠે કહ્યું ‘ મહારાજ ! મારે એક ડોકરા છે ’ શેઠને ત્રણ ડોકરા હતા તે આખું ગામ જાણતું હતું અને ગામવોકો પામેથી ગુરુ મહારાજે તે વતણ્યું હતું, એવે તેમને લાગ્યું કે આ ગામમાં ચોમાસું કરવું ચોગ્ય નથી તેમણે પોતાની સાથેના નાધુઓને વિહારની તૈયારી કરવાની આજ્ઞા કરી

માણે બધા પ્રતિકેમણ કરવા આવ્યા, ત્યારે વિહારની તૈયારીએ જોઈ તેમણે શેઠને ખબર આપી શેઠ ગુરુ મહારાજ આગળ આવ્યા તે વખતે એથીતી વાઈ આવવાથી તે પડી ગયા અને બેશુદ્ધ બની ગયા જાણકારોએ શેઠના ડોકરાઓને આ વાતની ખબર આપી, એટલે શેઠનો સહુથી

નાનો ઊકરો હવા લઈને દોડતો આવ્યો. હવા લીધા પછી થોડી વાર થોડી મુદ્દિના આવ્યા કે તરત આસપાસ વીળાયેલા લોચને પૂઠુ 'તમે મારી આ સ્થિતિની ણધા ઊકરાઓને ખબર આપી હતી?' લોકોએ કહ્યું 'હા, તમારા ત્રણે ઊકરાઓને ખબર આપી હતી' 'તેમણે શું જવાબ આપ્યો?' થોડે પૂછ્યું પેવાઓએ કહ્યું કે 'અમે તમારા સહુધો મોગ છે ખગને ખબર આપી, ત્યાર તે બોલ્યો કે 'આવું તો એમને ઘણીવાર થાય છે આખો દિવસ તેમની પાછા કયા દોડયા કરીએ?' પછી બીજા ઊકરાને ખબર આપી, ત્યારે તેણે કહ્યું કે 'અત્યારે હું કામમા છું તમે થોડી વારવાર કરો, ત્યાં હું આપી પહોચું છું' પછી તમારા સહુધી નાના ઊકરા પાસે ગયા, ત્યાં આજકોની ધમાગ મચી હતી, એટલે તેને જાણ્યું બોલાવીને મમાચાર આપ્યા કે તે જુદું કામ પડતું મૂકીને હવા લઈને અહીં દોડતો આવ્યો.

આ બધી વાત શુરુ મહારાજ સાલગતા હતા તેમણે ઉદ્દેશીને શે. બોલ્યા 'મવારના મે આપને કહ્યું હતું કે મારે એક જ ઊકરો છે, ત્યારે આપને લાગ્યું હતું કે તે અસત્ય બોલુ છું, પણ હવે તો આપને ખાતરી મળી છે કે માર ખરખર એક જ ઊકરો છે તેવી જ રીતે ગાણી ત્રણ લાખ સોનામહોરો છે, પણ તેમણી ત્રણ માત્રો જ ધમના માર્ગે વપરાણી છે, એટલે તે મારી જિ, પાકાની મારી નથી જો આપ અહીં ચોગામુ કપવાની ક્રમા કરો તો એક લાખની જ લાજ થાય ખરી'

શેકના આ

જતા જ શુરુ મહ

}

પરિસ્થિતિ મમલુ ગયા અને તેમને ખૂબ આનંદ થયો તેમણે ચોમાસુ કરવાની શેઠની વિનયીનો સ્વીકાર કર્યો. એ ચોમાસામા ધર્મનું આરાધન ઘણી કડી રીતે થયું અને તેમ શેઠની આગેવાની રહી

આમ ધર્મમા રોકો એવું ધન તમારું, બાકીનું નહિ તમે તમારા મોજશોખ ડ એશઆરામ માટે ૪ ધન વાપરો તેથી કર્મ બધાય અને તેના કટુફળો તમારે અવગ્ન બોગવવા પડે

વસ્તુની લાગ્ય હોય તો અશાંતિ અને લાલચ ન હોય તો શાંતિ ધર્મક્રિયામા વસ્તુની લાલચ હોતી નથી, માટે તેમા શાંતિ ે

આત્મસુખનો અનુભવ ક્યારે થાય ?

શાંત દશા ન હોય ત્યાસુધી આત્માનું સુખ ન મળે એક તળાવમા લેમ નહાતી હોય ત્યારે નીચેનો કચરો ઉપર આવે અને પાણી ડહોળાવાને લીધે મહુ લાગે એ વખતે તેનું તજિયું દેખાય નહિ પરંતુ એ કચરો બેસી બચ અને પાણી શાંત થાય ત્યારે તેનું તજિયું દેખાય એ રીતે સ્વયોપશમ લાવથી કર્મનો કચરો બેસી બચ અને મન સ્થિર થાય, ત્યારે શીતરમા રહેલા આત્મસુખનો-આનંદનો અનુભવ થાય એ કે આ આનંદ વીતરાગી આત્માના આનંદના અનંતમા ભાગે છે, છતાં એક વખત તેનો અનુભવ થયા પછી તે વારંવાર મેળવવાનું મન થાય છે

‘ હું આત્મા છું, અનંતજ્ઞાનવાળો છું, અનંત શક્તિ વાળો છું, અનંત સુખનો સહાર છું, આરા ગુણ કે આનંદને

કોઈ ભૂટી ગયું નથી એ તો મારામા જ છે, આમ આત્મા ના સ્વભાવ પર વિચર કરના આગળ વધી શકાય 'હું આત્મા છું, દેહ જડ છે, જગતના પદાર્થો જડ છે હું એકલો આભ્યો છું અને એમ્વો જવાનો છું મારું કોઈ નથી' આવા વિચારો દઢ થતા ધર્મધ્યાનની વૃદ્ધિ થતા લાગે એ વખતે જે શાન્તિ-સુખ-આનંદનો અનુભવ થાય, તે અપૂર્વ હોય તેની તુલના આ જગતના કોઈ પાશિવ પદાર્થથી થઈ શકે નહિ.

આ દિયનિધારી આગળ વધવા માટે પરમાત્મા પ્રત્યે અતરંગ ભક્તિ જોઈ એ, સયમની સાધના જોઈ એ અને તપનું પણ આરાધન જોઈ એ પરમાત્માએ સયમ અને તપ વડે આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું અને સાનું સુખ માણ્યું, એ વસ્તુ આપણા માટે માર્ગદર્શક છે આપણે એ જ રસ્તે આગળ વધવાનું અને આત્માનું સાચું સુખ માણવાનું.

આપણું મન માકડા જેવું છે તે આપણને નચારે છે, તેથી ઘડીકમા આ લેવાનાં અને ઘડીકમા તે લેવાની ઈચ્છા થાય છે એને વશ કરવું મહેલું નથી, પણ અભ્યાસ એક એવી વસ્તુ છે કે તેનાથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થઈ શકે છે 'અભ્યાસેન સ્થિર ચિત્ત' એ મહાપુરુષોનું વચન છે, એટલે ખરી જરૂર તેનો અભ્યાસ કરવાની છે.

ધર્મક્રિયા રા દ્વેષ ઝોણા કરવા માટે છે, કપાયો ઝોણા માટે છે એ ધર્મક્રિયા જો છાનકપટ કે જાણી યાર

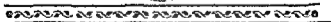
સાસારિક સુખો મેળવવાની ઈચ્છાથી થાય તો અનંત જન્મ મરણ કરવા પડે, અર્થાત્ સમાર વધી જાય આત્મા આત્માના સ્વભાવમા રમે તો જળવાન થાય, પછી ભલે તે કર્મના પાજરામા પૂરાયેલો હોય, પણ પરભાવમા રમવા લાગે કે તેનું જળ શીલુ થઈ જાય

આટલી વસ્તુ તમે ગોખી રાખો કે આત્મા જેમ વીતરાગતાની નજીક જતો જાય, તેમ તેનો આનંદ વધતો જાય વીતરાગતાથી જ આત્માનું સાચું સુખ પ્રકટે છે તમે આ વીતરાગતાને તમારું ધ્યેય બનાવો, એટલે આત્માનું સાચું સુખ માણી શકશો

આત્મતત્ત્વવિચાર

બીજો ખંડ

કર્મ

વ્યાખ્યાન મત્તરમુ

કર્મની ઓળખાણ

મહાનુભાવો !

અત્યાર સુધી અમે આત્માના સ્વરૂપ ઉપર વિવેચન કર્યું, તેમથી એ ક્ષતિ થયું કે આત્માનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ છે, તે દેહાદિથી ભિન્ન છે, અજન્મ-અમર-અખડ છે અને અનન જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત વીર્ય અને અનંત સુખ વગેરે ગુણોથી સુકૃત છે, પણ કર્મના સબંધને લીધે-આવશ્યકને લીધે તેના આ ગુણો મર્યાદિત સ્વરૂપે પ્રગટ થાય છે.

તોતોમા એમ કહેવાય છે કે સબંધ જેમ જૂનો તેમ વધારે મીઠો, વધારે લાભદાયી, પણ કર્મનો આત્મા સાથે સબંધ ઘણો જૂનો હોવા છતાં તેણે કદી આત્મા સાથે મીઠાશ દાખવી નથી કે આત્માને કશો લાભ કર્યો નથી એટલું જ નહિ, પણ બિહર સાથે બીલાડી જે સાપ સાથે નોળિયો જે પ્રકારનું વર્તન કરે, તેવું વર્તન તેણે આત્મા સાથે કર્યું છે અને આત્માને હેરાન-પરેશાન કરવામાં કોઈ બાકી રાખી નથી તાત્પર્ય કે કર્મ એ આત્માનો પરમ શત્રુ છે, મહાન દુશ્મન છે અને આત્માનું નિતાંત અહિંત કરનાર છે આત્મા, અનંત દુષ્ટોથી ભરેલા આ સસારમાં અનાદિ કાલથી રખડી રહ્યો છે, તેનું કારણ તેનો કર્મ સાથેનો આ કુટિલ સબંધ જ છે.

કેટલાક માણસો ભૂતકાળમાં ઘણી ખરાબ રીતે વર્ત્યા

હોય, પણ પછી પોતાનું વર્તન સુધારે છે અને ભવિષ્યમાં બહુ સારી રીતે વર્તે છે, પણ જેઓ દુર્જન-દુષ્ટ છે, તેઓ પોતાનું વર્તન-દેવ-આદત-પ્રતિ કદી સુધારતા નથી એક કવિએ કહ્યું છે કે—

દુષ્ટ ન ઊડે દુષ્ટતા, લાખ શિખામણુ દેત,
જ્યમ બહુ બહુ ધોયા છતા, ઝાઝા હોય ન વેત

‘ઝાઝાને જમે તેટલાં વાર પૂઓ, છતા તે શ્વેન-સદ્દેહ વતુ નથી, તેમ દુષ્ટ માણસને લાખ વાર શિખામણુ આપો, પરંતુ તે પોતાની દુષ્ટતા છોડતો નથી’

કર્મો પણ આ દુષ્ટ મનુષ્યો જેવા છે, તે છેવટ સુધી પોતાની દુષ્ટતા છોડતા નથી, એટલે આપણા આત્મા માથે તેનો સંબંધ થાયુ રહે તો તે આફતકારી નીવડવાનો અને આપણી દલા દાગણુ દાવાનગમ સપડાઈ ગયેલા સસલા વગેરે જનાવરો જેવી વવાની

કર્મના આફતકારી-અનિષ્ટકારી મળવાનો વાયમી અત લાવવો હોય તો પહેલા આપણે તેનું સ્વરૂપ ધરાધર જાણી લેવું જોઈ એ કેટલાક કહે છે કે ‘આપણે તો આત્માનો વિકાસ કરવા ઈચ્છીએ છીએ, તેથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણી લેવું જરૂરનું, પણ કર્મનું સ્વરૂપ જાણવાની જી જરૂર?’ પરંતુ આમ કહેવું ઠીક નથી એક વસ્તુને વિનાશ કરવા માટે જેમ તેનું સ્વરૂપ જાણવાની જરૂર છે, તેમ એક વસ્તુને વિનાશ કરવા માટે પણ તેનું સ્વરૂપ જાણવાની જરૂર છે આરોગ્યને ઈચ્છતા મનુષ્યો વ્યાધિનું સ્વરૂપ ન જાણે તો તેનો વિનાશ-તેનું

નિવારણ ગી રીતે કરી શકે ? અથવા એક નેનાનાયકને શત્રુનો દુર્ગ-ઝોટ-કિત્તો તોડવો હોય તો તેની પૂરી માહિતી મેળવ્યા વિના તે ગી રીતે તોડી શકે ?

કર્મવિષયક ભવ્ય માહિત્ય

આ વસ્તુસ્થિતિ લક્ષ્યા ગણીને ગ્રાહકાગ લગવનોએ જેટલું વળુન આત્મસ્વરૂપનું ઠ્યું છે, તેટલું જ વળુન કર્મસ્વરૂપનું પણ ઠ્યું છે નિનાગ મોમા અનેક સ્થળે કર્મનું વળુન આપે છે અને ગૈ. પૂરોમા * કર્મપ્રવાહ (કર્મ પવનાન) નામનું એ- ખાસ પૂર્વ પત્ર હતું વગી ખીજા આનાયનીય પૂર્વ (અગ્ગનીયપૂ વ)મા પણ કર્મમળધી ઘણું વિવેચન હતું કે જેનાથી નાર ગ્રહાગ ઠગીને શ્રી શિવશર્મ-નૂરિએ માટૃતગ ધાળદ્ધ કર્મ પ્રવૃત્તિ નામનું ગ્રેડ મહત્ત્વ પૂર્ણ પ્રકરણુ જેવું છે શ્રી મવયગિગિ મહારાજે તલા શ્રીમદ્ યથોવિવ્યજી ઉપાધ્યારે તેના પર ગરુટ લાધામા સુદ્ધ ટીકાઓનું નિર્માણ કરેલું છે કર્મોનું નૌલિક જ્ઞાન મેળવવા માટે પ્રાચીન કાગમા છ નથો મોનુ જતા, જે ઇ કર્મશ્રયોને નામે ઓળખાતા હતા શ્રી દેવેન્દ્રમૂરિ મહારાજે તેના પરથી પાચ નવીન કર્મનથની રચના કરી અને શ્રી ચન્દ્ર મહત્તરાચાર્યે સમતિકા નામનો જ્ઞો નવીન કર્મશ્રય જેના થો પાચ નવીન કર્મશ્રય ઉપર ગુજરાતીમા શીજીવ વિજયજી મહારાજ તથા શ્રી યથ મોમગણિએ ધારાલેલા ટખા મોમુ છે કર્મ ઉપર ણીજી પણ ઘણું સાહિત્ય રચા

* નારમા દષ્ટિમા અગ્રનો એ લાગ ચો પૂવ તરીકે ઓળખાતો તે પૂરોના નામ આ પમાજો સમજ્યા —

ચેલું છે, તેમા શ્રી ચન્દ્રવિંમહંતરકૃત પથમ ગ્રહ નામનો ગ્રથ ખામ ઉલ્લેખનીય છે દિગ્ગ્જર સમ્પ્રદાયમા પણ કર્મ વિષે ઘણું સાહિત્ય છે

પરંતુ તમારામાથી આ કર્મગ્રંથોનું કર્મ સાહિત્યનું અધ્યયન કરનારા કેટલા ? પ્રથમ તો શ્રાવણોમા પણ કર્મગ્રંથના સારા અભ્યાસીઓ હતા અને તેઓ ગુરુ મહારાજને અનેક અટપટા પ્રતો પૂજતા તેથી ગુરુમહારાજને આનંદ થતો કે અમારા શ્રાવકો આવા મારા જાણુજર છે અને તેઓ એ પ્રતોનું સુદર સમાધાન કરતા પરંતુ આજે તો એવા અભ્યાસીઓ અને એવા પ્રશ્ન પૂછનારાઓ આગળીના ટેરવે ગણાય એટલા પણ રહ્યા નથી ! આમ છતાં તમે આ વિષય જાણવા ઇતિહાસ ખન્યા છે, તેથી અમને આનંદ થાય છે હવે થોડા દિવસ સુધી અમે આ જ વિષય પર વિવેચન કરીશું અને ઉપયુક્ત સાહિત્યનું તમામ નવનીન તમારી આગળ રજૂ કરીશું તેનો ઠટકો ઉપયોગ કરવો, તે તમારા હાથની વાત છે જો તમે એકાગ્ર ચિત્તે આ વસ્તુનું શ્રવણ કરશો તો અમારી ખાતરી છે કે તમને કર્મવિષયક સારો યોધ પ્રાપ્ત થશે અને તે તમારા આત્મવિકાસમા ખૂબ ઉપયોગી નીવડશે

- (૧) ઉત્પાત્પૂર્વ (૨) આમાનનીતપૂર્વ (૩) વીપ પ્રવા પૂર્વ,
 (૪) અસ્તિનાગ્નિતપ્રસા પૂર્વ (૫) જાનપ્રવા પૂર્વ, (૬) સત્યપ્રવાત્પૂર્વ,
 (૭) આત્મનસાત્પૂર્વ, (૮) કર્મપ્રસાદપૂર્વ, (૯) પ્રત્યાખ્યાનપ્રસાદપૂર્વ,
 (૧૦) વિદ્યાપ્રસા પૂર્વ, (૧૧) - યાજ્ઞપ્રવાત્પૂર્વ, (૧૨) પ્રાણવાત્પૂર્વ,
 (૧૩) ક્રિયાવિશાનપૂર્વ અને (૧૪) લોકજિન્દુસારપૂર્વ

કર્મનો અર્થ

‘કર્મ’ શબ્દ અહીં કયા અર્થમાં વપરાયેલો છે, તે તમારે બાણી લેવું જોઈએ, કારણ કે એક જ શબ્દના બુદ્ધા બુદ્ધા અર્થો થાય છે અને એકની જગ્યાએ બીજો અર્થ કરતા અન્ય પેદા થાય છે અથવા અર્થ મીઠિ એટલે ન ઉગે તેવી ડાગર પણ થાય અને બકરો પણ થાય તેમા મીઠિને બદલે બકરો અર્થ કરતા ડેવો અનર્થ થયો હતો, તે તમે નારદ, પર્વત અને વસુની વાત પરથી બાણી ચૂક્યા હશે.

એક વાર એક ઠવિએ રાજસભામા આવીને રાજાને આશીર્વાદ આપતા નીચેનો શ્લોક કહ્યો

યુધિષ્ઠિરસ્ય યા કન્યા,
નકુડસ્ય યા ગેહિની ।
ભીમસેનસ્ય યા માતા
સા માતા ઘરદા મત્ ॥

આ શ્લોક સાબળતા જ ત્યા બેઠેલા મહાબનો ઊંચાનીચા થયા અને આ કવિએ તો અસભવિત દોષથી બરેલી કવિતા કહી એમ જણાવી તેના તરફ કંઈક ધણા પણ બતાવવા લાગ્યા આ કવિતાનો દેખીતો અર્થ એવો હતો કે ‘ જે યુધિષ્ઠિરની કન્યા છે, નકુવની સ્ત્રી છે અને ભીમ સેનની માતા છે, તે માતા વરદાન આપનારી થાઓ ’ હવે યુધિષ્ઠિર, નકુવ અને ભીમસેન તો એક જ માતાના પુત્ર છે, બધુ છે, તેથી એકની કન્યા તે બીજાની સ્ત્રી અને ત્રીજાની માતા કેમ હોઈ શકે ? પરંતુ આશીર્વાદ આપનાર કવિ એટલો મૂર્ખ ન હતો કે તે આવા અર્થમાં આ શબ્દોનો પ્રયોગ કરે તેણે બધાને વિચારમગ્ન જોઈ અર્થનો સ્ફૂટ કર્યો કે ‘ જે યુધિષ્ઠિર એટલે યુદ્ધમા ચિર રહેનાર અર્થાત

પર્વતની પુત્રી છે, જે નમ્બલ એટલે કુવ વિનાના એવા શ કર
ની શી છે અને જે સીમનેન એટલે જેની સેના બળવાન
છે એવા કાર્તિકચરવામીની માતા છે, તે માર્વતી તમને
વરદાન આપનારી થાઓ ' આ અર્થ માલળી બધા વિ-મય
પામ્યા અને રાજાએ તેને મોટું ઇનામ આપ્યું

કર્મ શબ્દ કર્તવ્ય, કર્મ, અનુબંધન, ધર્મ, ઉદ્દેશ કે
હેતુ બતાવવા માટે વપરાય છે, પણ અહીં તે અર્થ પ્રસ્તુત
નથી અહીં તે 'વારાણ રમ્માણ નિગાયણદ્વાર' ૧ 'હિ નદ્
અમુદ્ધ વમ્મ' ૨ 'કમ્મઘણમુષ' ૩ કમ્મદુવિણાસણ' ૪ વગેરે
પદોમા જે અર્થમા વપરાયેલો છે, તે જ પ્રસ્તુત છે અને
તેનું જ અમે અપ્પટીવરણ કરવા ઇચ્છીએ છીએ

છ દ્રવ્યો

પ્રથમ તો આ લોક પરદ્રવ્યમય અનાદિ કાલથી છે,
એ વાત તમારા ખ્યાલમા બળબર ગ્હેવી જોઈએ ધણા
ભાષ્યગાળીએને ૭ દ્રવ્યના નમ યાદ નહિ ટોય, એટલે
એ નામો અહીં જણાવી દઈએ તે છે-ધર્માસ્તિકાય, અધર્મા
સ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, કાલ, પુદ્ગલસ્તિકાય અને જીવા-
સ્તિકાય

૭ દ્રવ્યોમા આકાશ મેવ છે અને જાડીના ક્ષેત્રી છે,
એટલે તેની અદર રહનારા છે

૭ દ્રવ્યોમા પ્રથમના પાચ જડ છે અને છેવટુ એટલે
જીવદ્રવ્ય ચતુર્થયુગ છે આ વાત અમે અહીં ભારપૂર્વક
કહેવા ચિહ્નીએ છીએ, ઠારણ કે કેટલાક જડ એવા પુદ્ગલના

૧ આ ૫ 'તસ્ય ઉત્તરી સૂત્રમા આવે છે ૨ આ ૫૬
નામાધિવચનુત્તો સૂત્રમા આવે છે ૩ આ ૫ 'ઉવમગ્ગક' ૪
સ્તોત્રમા આવે છે ૫ આ ૫ જ્ઞવિતામલિ ચૈવવનમા આવે છે
આ બધા સૂત્રો પ્રતિક્રમણના પુસ્તકમાં જોઈ શકાય.

સયોજનથી પણ ચંતન્યની ઉપસ્થિતિ માને છે અને આત્મ
તત્વની સ્વતંત્રતા ઉઠાવી દે છે, પરંતુ પુદ્ગલમા ચંતન્યનો
એક અંશ પણ નથી, એટલે ગમે તેટલા પુ-ગલોને ગમે
તે રીતે, ગમે તે પ્રકારે, એકત્ર કરવામા આવે તો પણ
તેમાથી ચૈન ચની ઉપસ્થિતિ થઈ શકતો નથી

છ દ્રવ્યોમા ધર્માન્વિકાય, અધર્માન્વિકાય, આજ્ઞાશરિત
કાય, શક્તિ અને છવાશરિતકાય અરૂપી છે અને પુદ્ગલ રૂપી
છે અરૂપીના શુભો અરૂપી અને રૂપીના શુભો રૂપી આમ
છતા અરૂપી પાર્થિ જાણી શકાય છે મમય પમાજ થાય
છે, એ દેખાતો નથી, મજુ તેના કાર્યવડે જાણી શકાય છે
આત્મા દેખાતો નથી, મજુ તેના કાય વડે જાણી શકાય છે
તેજ ગીતે ધર્માન્વિકાય, અધર્માન્વિકાય અને આકાશ પણ
તેના કાર્યો વડે જાણી શકાય છે

જેટલું માપ લોખડાગણુ, તેટલું જ માપ ધર્માન્વિક
કાયનું જેવા પ્રદેશ લોકામશના, તેટલા જ પ્રદેશો ધર્મા
સ્વિકાયના આશના એક પ્રદેશમા વર્માન્વિકાયનો એક
પ્રદેશ હોય પણ એ નહિ, કારણ કે તે વ્યાપક છે, એનો
મકોચ થઈ શકતો નથી ધર્માન્વિકાયનું પણ એમજ મમ
જવું પરંતુ આકાશના એક પ્રદેશમા આત્માના અંશ પ્ચાત
પ્રદેશો હોય છે, કારણ કે આત્મા હોનેવા સર્વ-વ્યાપક નથી,
કારણકે જ લોકવ્યાપી બને છે, એટલે તેનો મકોચ-વિકાસ
થઈ શકે છે

આધુનિક વિજ્ઞાનમા ભૌતિકશાસ્ત્ર (physics) ની

* સમુદ્ધાત રખતે આ રીધતિ જો છે તેનો ખુનાસો

'આત્માની અખંડ વિવિધ પાત્રમા વ્યાખ્યાનમા અપારેનો છે

મુખ્યતા છે અને તેની ઝોલખાલા થઈ રહી છે, પરંતુ આ વિષયમાં જૈન દર્શનનું ખેડાણ ચોલુ નથી જૈન દર્શનમાં પુદ્ગલોના સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સ્વરૂપથી સ્થૂળમાં સ્થૂળ સ્વરૂપ સુધીનો વિચાર ધરાવેલ કરવામાં આવ્યો છે અને તેનાથી નિર્મિત થતા શબ્દ, અધકાર, પ્રકાશ, કાલિ, છાયા, આત્મ, વગેરેનું પણ વિશદ વર્ણન કરેલું છે ત્યારે ભારતના અન્ય દર્શનો શબ્દને આગનો ગુણ માનતા હતા, ત્યારે જન દર્શને તેને પુદ્ગલનો ગુણ માન્યો હતો અને તે ક્ષણ માત્રમાં લોકના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી પહોંચવાની શક્તિ ધરાવે છે, એમ જાહેર કર્યું હતું તે આજે રેડિયોની શોધ થતા સાબિત થઈ ગયું છે આ રીતે જન દર્શન ઘણું સૂક્ષ્મ તથા મત્ત્ય છે અને દિનપ્રતિદિન વિદ્વાનોને તેની વિશેષ ને વિશેષ ખાતરી થતી જાય છે

કર્મ એ પૌદ્ગલિક વસ્તુ છે

કર્મની ઝોલખાણ કરવા માટે પ્રથમ પુદ્ગલની ઝોલખાણ કરી લેવી પડે, કાન્યકે કર્મ એ પૌદ્ગલિક વસ્તુ છે.

પુદ્ગલ અણરૂપે પણ હોય અને સ્વરૂપે પણ હોય. એક ઝોરડામાં ખાકોરા વાટે સૂર્યનો પ્રાગ જાવનો હોય તો તેમાં અસખ્ય રજકલો ઉડતા નજરે પડે છે, તેને આપણે ખૂબ નાના, ખારોડ કે સૂક્ષ્મ જ્ઞીએ છીએ, પણ આ તો વ્યાવહારિક વચન છે ઘરમાં સીત્તર વર્ષની ઠામી હોય, પચાસ વર્ષનો પિતા હોય, પચીસ, વીસ કે પદર વર્ષના ભાઈબહેનો હોય, તેથી પાંચ વર્ષનો એકરો ઘણો નાનો જ્ઞેનાય છે, પણ વાસ્તવિક રીતે એ ઘણો નાનો નથી કોઈ એ વર્ષ

બાદ નવો છોકરો આવે તો એ મોટો ગણાયે ને પેલો નાનો ગણાયે તેજ રીતે પઠીના છોકરાથી એ પણ મોટો ગણાયે અને નવો આવેવો નાનો ગણાયે તાત્પર્ય કે અરજકણો ખૂબ નાના કહેવાય છે, પણ વાસ્તવિક રીતે તે ખૂબ નાના કે તદ્દન નાના નથી તેનાથી પણ વધુ નાના પીળા રજકણો હોય છે આ રજકણોના બ્યારે બ્યારે પડે અને તે ભાગના પણ વિશેષ ભાગ પડે, ત્યારે તે એકલા સૂક્ષ્મ બની જાય છે કે ગમે તેવા પ્રકારના બિજામાં પણ આપણે તેને જોઈ શકીએ નહિ

આમ છતાં કલ્પનાથી તેનો ખ્યાલ લગવા અશક્ય, તો લાવી શકીએ ખરા, જેમકે એક ગણને આ નો ભાગ, સોગમો ભાગ, મોમો ભાગ, હાલો ભાગ વગેરે આ રીતે તેના કલ્પનાથી ભાગ કલ્પા કરવા બ્યારે એવી સ્થિતિ આવી પહોંચે કે તેનો ભાગ ન થઈ શકે, ત્યારે તેને નાનામાં નાનો, સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ તિલ્લુન સહ કહેવાય આવા સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ બંધને જ આમકલ્પે 'આણુ' ની સજા આપી છે. આણુ દોષ વસ્તુ નથી, એટલે તેને જ પરમાણુ કહેવાય છે જે વસ્તુ વસ્તુથી નાની તે પરમાણુ ગમે તેવા મેલ સૂક્ષ્મ શબ્દ વગેરે પડે તે જોઈ શકાતા નથી

એક આણુ કે પરમાણુ જુદા આણુ કે પરમાણુ સુધે જોડાય ત્યારે સ્કંધ બને છે જે પરમાણુને પરમાણુનો યજુક, આ પરમાણુને માણુનો અર્થ અને અન્ય

બને છે આ બધાંએ નકલના પ્રકારે હોવાથી સ્કંધની અખ્યા અનવાનત છે

સ્કંધ કેટલો વળત ટકી રહે, તેનો ખુલાસો જેન શાસ્ત્રમાં વ્યેનો છે જલન્યથી નકલ એક સમય ટકે, મન્યમથી લાખો, કોટો, અગત્યે વર્ષ સુધી ટકે અને ઉ કૃષ્ટથી અસખ્યાત વર્ષ સુધી ટકે પરંતુ ત્યાર પછી તેનો નાશ થાય અને તે કૂટો પડી અ પરમાણુના રૂપમાં આવી જાય આવા અ પરમાણુ ફરી પાછા ભેગાં થાય અને તેનો નકલ અવાય આમ પુનઃજનમાં ભેગા ધરાવી અને છુટ પડવાની ક્રિયા થયા જ કરે છે, તેથી શાસ્ત્રકાવ્યો તેનું 'પુનઃજન' એવું શુભનિધનના નામ આપ્યું છે *

જે પુનઃજનના અર્થ પરમાણુ ભેગા થતા ન હોય તે કોઈ પણ વસ્તુ બની ગઈ જ નહિ તમે પાન, બાનેક, પુસ્તક, ઠવણી, યાજ, દીવાલ વગેરે જે કંઈ જુઓ છો તે બધી વસ્તુઓ પરમાણુ ભેગા થવાથી જ બનેલી છે તે જ રીતે મોટા સ્કંધમાંથી નાના સ્કંધો અને નાના સ્કંધોમાંથી વધારે નાના સ્કંધો રૂઠા પડતા ન હોય તે કોઈ પણ વસ્તુમાં કંઈક ફેરફાર થઈ ગઈ જ નહિ, જે વસ્તુ જેવી હોય તેવી જ રહે, પણ આપણે જોઈએ છીએ કે વસ્તુઓ તૂટે છે, ફૂટે છે, બગડે છે, મુઠરે છે અને ખડ ખડ ટૂકડા બની નાશ પામે છે, એવે સ્કંધો તથા અણુ-પરમાણુ રૂપ પડે છે, એ વાત નિશ્ચિત છે

અહીં ઉત્પત્તિ અને વિનાશની જે વાત આવી, તે

* તત્ત્વચિન્તનની સિદ્ધમંડીન ટીકામાં પુસ્તક ગુણાધિપુસ્તક ' એમ જણાવેલું છે અ ૫-૧ મિચ્છર અથ રાજવાનિકમાં પૂર્ણ ગરના વર્ષગણવાત પુસ્તક ' એમ જણાવેલું છે અ ૫ મ ૧ ધવના દરિનશ પુસ્તક (સર્ગ ૭) વગેરેમાં પણ લગભગ આવી જ વ્યાખ્યાઓ આપેલી છે

આકૃતિ કે પર્યાય નગે મમજ્વાની છે મૃગ દ્રવ્ય તો ધ્રુવ નિત્ય-શાશ્વત દોષ તેમા ઉત્પત્તિ કે વિનાશ સંભવતા નથી આ વસ્તુ ધરાગર નહિ મમજ્વાથી ઘણા માણુઓ ઘટી વાર ભ્રમમા પડે છે અને ઓડનુ ચોક વેતગી નાખે છે

‘ એક નવીન વસ્તુની શોધ ’ એવા સમાચાર છાપામા વાંચીને એક ભાઈ અમારી પાસે આ યા અને કહેવા લાગ્યા કે ‘ આપ તો કહો છો કે કોઈ વસ્તુ તદ્દન નવીન બનતી નથી અને આ છાપાવાળો શુ લખે છે ? એક નવીન વસ્તુની શોધ જ્યારે એક વસ્તુ નવી શોધાઈ હશે, ત્યારે જ તે એમ લખતો હશે ને ? ’ અમે મધુ ‘ મહાનુભાવ ! તમે અમારા કહેવાનો ભાવાર્થ ધરાગર સમજ્યા નથી અમે એમ કહીએ છીએ કે આ જગતમા જેટલા દ્રવ્યો છે તેટલા જ રહે છે તેમા કોઈ દ્રવ્ય નવુ ઉત્પન્ન થઈને ઉમેરાતુ નથી કે નાશ પામીને ઘટ નવી જ્યારે જુઓ ત્યારે હના છ જ હોય છે, પરંતુ તેના પર્યાયો બલાતા રહે છે અને જ્યારે આપણા જોવા-જાણવામા ન હોય તેવો કોઈ પર્યાય જોવા-જાણવામા આવે છે, ત્યારે આપણે તેને નવીન શબ્દવા મનોધીએ છીએ ‘ જોવ બને શોધેલા એક નવીન દેશ ’ એનો અર્થ એમ નહિ મમજ્વાનો કે પરવા એ દેશ હતો નહિ અને નવો ઉત્પન્ન થયો એ દેશ તો લાગો-કોટા-અગતે વર્ષોમાં ત્યા જ હતો, પણ તેની કોવળમને તથા તેના મિત્રોને ખબર ન હતી, એને તેલે એને નવીન દેશ કહ્યો તે જ રીતે જેને એક નવીન વસ્તુની શોધ કાઢવામા આવે છે, તેનુ મૃગ દ્રવ્ય તો આ વિશ્વમા અનાદિ કાગથી હતુ, માત્ર તેના પર્યાયમા કે પડ્યો, એનુ જ તેથી અમે જે કહીએ છીએ કે કોઈ વસ્તુ તદ્દન નવીન બનતી નથી, તે ધરાગર છે એક વસ્તુમાથી ઉપાતર

પામીને ખીજી વસ્તુ અને તેને તદ્દન નવીન કહેવાય નહિ, કારણ કે તેનું મૂળ દ્રવ્ય તો પહેલાં પણ હતું જ એટલે અહીં નવીન શબ્દનો જે પ્રયોગ છે, તેને આપેક્ષિક સમજવાનો છે.

આજે અણુ શબ્દ પ્રચલિત બન્યો છે છાપામાં રાજ અણુબોમ્બ, અણુશસ્ત્ર વગેરેની વાતો આવે છે, એટલે નાના નાના વિદ્યાર્થીઓ પણ એ શબ્દોનો ઉપયોગ કરતા થઈ ગયા છે પરંતુ આજે અણુ શબ્દથી જે વસ્તુ પ્રચારમાં છે, તે વાસ્તવિક રીતે અણુ નથી, પણ એક જાતનો સ્કંધ છે જે એ અણુ હોય તો તેનો સ્ફોટ શી રીતે થઈ શકે? આજના વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે અણુનો સ્ફોટ થવાને લીધે તેમાંથી મહાન શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જે ખરેખર અણુ હોય તેનો સ્ફોટ થઈ શકે જ નહિ સ્ફોટ તો સ્કંધનો જ થઈ શકે, માટે તે અણુ નહિ પણ સ્કંધ જ છે.

જે સ્કંધો સૂક્ષ્મપરિણામી હોય છે, તે નજરે નોંધ શકાતા નથી, પણ બાહ્યપરિણામી હોય છે, તે નજરે નોંધ શકાય છે. છ દ્રવ્યોમાં માત્ર પુદ્ગલ દ્રવ્ય એવું છે કે જે નજરે દેખી શકાય છે અને ખીજી ધન્દ્રિયોનો વિષય પણ બની શકે છે. આ જગતમાં આપણે જે કંઈ નોંધીએ છીએ, છે તે બધી પુદ્ગલની જ રચના છે.

× સૂક્ષ્મતા અને સ્થૂનતાની અપેક્ષાએ પુદ્ગલને ધના છ પ્રકારે માનવામાં આવ્યા છે (૧) અતિસ્થૂન (૨) સ્થૂલ (૩) સ્થૂલસૂક્ષ્મ (૪) સૂક્ષ્મસ્થૂન (૫) સૂક્ષ્મ અને (૬) અતિ સૂક્ષ્મ.

ધી કુદકુદાચારે નિયમસારમાં તેનું વર્ણન કરતા જણાવ્યું છે કે જે પુદ્ગલસ્થૂન છે તેને એવું તથા અન્યત્ર વહન સામાન્ય રૂપથી થઈ શકે તે પુદ્ગલ સ્કંધને અતિ સ્થૂલ (solid) સમજવો જેમકે જૂમિ પથ્થર, લાકડું વગેરે જે પુદ્ગલસ્કંધનું છે તેને નવું થઈ શકે પણ અન્યત્ર વહન થઈ શકે તે પુદ્ગલ સ્થૂન (liquid

સન્નતીય અનત રક ધો બેગા થાય, તેને વર્ગણા કહેવાય મન્નતીય એટલે જેની જાતિ મમાન હોય તેવા જાતિથી અહીં કેટલીક સમાન લક્ષણવાળી વસ્તુ સમજવાની છે રજપૂત, વાણિયા, બ્રાહ્મણ, ખેડૂત, સોની, સર્ધ, સુતાર, હુહાગ મોચી, વણકર વગેરે જાતિમૂલક રાખે છે એક રજપૂત ને બીજો રજપૂત સન્નતીય કહેવાય એક વાણિયો ને બીજો વાણિયો મન્નતીય કહેવાય તે રીતે જ પરમાણુ વાળો રક ધ અને જ પરમાણુવાળો રક ધ સન્નતીય કહેવાય, જ પરમાણુવાળો રક ધ અને જ પરમાણુવાળો રક ધ મન્નતીય કહેવાય સન્નતીય રક ધો અનત પ્રકારના છે, એટલે વર્ગ રાખે પણ અનત પ્રકારની છે

પ્રથમ એક વસ્તુ સામાન્ય રૂપે કહેવાય છે અને પછી તેની વિશેષતાનું વર્ણન થાય છે તમને ચુનીલાલ શેઠની ઝોળખાણ કરાવવી હોય તો પ્રથમ એમ કહેવામા આવે છે કે આ ચુનીલાલ શેઠ પત્રી કયાના રહીશ છે ? ઠઈ જાતિના છે ? કેટલી ઉમરના છે ? શુ ધ ધો ઠરે છે ? કેવા સ્વભાવના છે ? વગેરે જણાવવામા આવે છે, આથી તમને ચુનીલાલ શેઠની ઝોળખાણ બરાબર થઈ જાય છે પછી

પ્રવાહ) સમજવો જેમકે ધી તેન પાણી આદિ જે પુદ્ગલરક ધનું છે ન-જે ન કે અન્યત્ર વદન થઈ શકે પણ નેનથી દરમમાન થાય તે પુદ્ગલ ર ધને સ્પૃશ્ય સમજવો જેમકે જાયા તાપ આદિ તેમને છોડીને બાબી ત્યાર ઈન્દ્રિયોના વિષવજૂત થનાર પુદ્ગલરક-ધને સ્પૃશ્ય સમજવો જેમકે વાયુ તથા અન્ય પ્રકારના ગેસો જે પુદ્ગલરક-ધ અતીન્દ્રિય હોય તે સૂક્ષ્મ સમજવો જેમકે મનોવર્ગણા, સાનાવર્ગણા મયાવજીવના આદિના પુદ્ગલો અને જે પુદ્ગલરક-ધ મનોરાણી આદિથી પશુ સૂક્ષ્મ હોય તે સૂક્ષ્મ-સૂક્ષ્મ સમજવો જેમ કે પ્રિદેશી રક ધ ત્રિપ્રદેશી રક ધ વગેરે

આ ૭ પ્રકારો ગોખટસાગની જીવર્ધક ગાયા ૬૦૦ મા પણ જણાવેલા છે

ચુનીલાવ ગેડ સામા મળે તો તેમને બુધાર ધરો છે એ
 'કો' વાર ધર પધારજો' એવું આમ તણુ પણ આપો ત
 તત્વનો-ચાસીય પદાર્થોના ઘોઘ કરાવવા માટે પણ
 આવે જ કમ છે પ્રથમ તેનો નિર્દેશ થાય છે, પછી તેને
 પરિચય કરાવામા આવે છે અને છેવટે તેના દરેક અંગે
 પાગનુ બારીકાડીથી વિવેચન કરવામા આવે છે આથી તત્ત
 ઘોઘ બરાબર થાય છે અને કોઈ પણ વાતમા ગોઠા ખાવાને
 વખત આવતો નથી

અનંત વર્ગભૂતોમાથી મોલ વર્ગભૂતો વિશેષ પ્રકાર
 સમજાવ્યો છે, તેવી પ્રથમ તેનો નામનિર્દેશ કરીશું અને
 પછી તેનો પરિચય આપીશું સોજ વર્ગભૂતાના નામો નીચે
 મુજબ છે -

- (૧) ઔદરિક શરીર માટે અબ્રહ્મણ્યોગ્ય મહાવર્ગભૂ
- (૨) ઔદરિક શરીર માટે બ્રહ્મણ્યોગ્ય મહાવર્ગભૂ
- (૩) ઔદરિક-વૈક્રિય શરીર માટે અબ્રહ્મણ્યોગ્ય
મહાવર્ગભૂ
- (૪) વૈક્રિય શરીર માટે બ્રહ્મણ્યોગ્ય મહાવર્ગભૂ
- (૫) વૈક્રિય-આહારક શરીર માટે અબ્રહ્મણ્યોગ્ય
મહાવર્ગભૂ
- (૬) આહારક શરીર માટે બ્રહ્મણ્યોગ્ય મહાવર્ગભૂ
- (૭) આહારક નૈજસ શરીર માટે અબ્રહ્મણ્યોગ્ય મહા
વર્ગભૂ
- (૮) નૈજસ શરીર માટે બ્રહ્મણ્યોગ્ય મહાવર્ગભૂ
- (૯) નૈજસ ગરીર અને ભાગ માટે અબ્રહ્મણ્યોગ્ય
મહાવર્ગભૂ
- (૧૦) ભાગ માટે બ્રહ્મણ્યોગ્ય મહાવર્ગભૂ
- (૧૧) ભાગ અને આસોદરાસ માટે અબ્રહ્મણ્યોગ્ય
મહાવર્ગભૂ

(૧૨) શ્વાસોચ્છવાસ માટે અહલયોગ્ય મહાવર્ગણ
 (૧૩) શ્વાસોચ્છવાસ અને મન માટે અઅહલયોગ્ય મહાવર્ગણ
 મહાવર્ગણ

(૧૪) મન માટે અહલયોગ્ય મહાવર્ગણ
 (૧૫) મન અને કર્મ માટે અઅહલયોગ્ય મહાવર્ગણ
 (૧૬) કર્મ માટે અહલયોગ્ય મહાવર્ગણ

આ સોળની વર્ગણને કાર્મણવર્ગણા કહેવામા આવે છે
 જેમા ઘણી વેગવર્ગણાઓ હોય તે ગણવર્ગણા કહેવાય
 આ મહાવર્ગણાઓમા કેટલી ને અહલયોગ્ય ય કહી છે અને
 કેટલીકને અહલયોગ્ય ય કહી છે, તેનો વાસ્તવિક મધ યો
 છે ? તે તમને સમજાવીશુ

અધાનો જીવો મોટો હોય અને તેમા પચ્ચાણુ
 જે હા ટાપક તો તેનુ બૌદ્ધિક શરીર બની શક નહિ
 આવા અધા પચ્ચાણુ હુનિયામા અનતા છે તેને બૌદ્ધિક શરીર
 માટે અઅહલયોગ્ય કહેવાય છે

આવા રક યોનુ સ્વરૂપ નાનુ બાચ અને તેમા પચ્ચાણુ
 હુની મખા વધે તો તે બૌદ્ધિક શરીરને માટે યો ય
 અને તેને બૌદ્ધિક શરીર માટે અહલયોગ્ય કહેવાય

અ તો જીવો મોટો હોય છે અને પચ્ચાણુ બૌદ્ધિક શરીર છે
 સોળનો જીવો નાના મેય છે અને તેમા પચ્ચાણુ વધાર હોય છે
 એક મનુ છે હોય તો તેમા મોટો જામડો બધનો પડે અને એક મનુ
 યોનુ મેય તો સોળમ મેય થવ કુ જીવો જીવો તે આવી
 વદા જેમ અધમા પચ્ચાણુ વધારે તેમ તેને પચ્ચાણુ મધ

ઔદારિક શરીર માટે યોગ્ય વર્ગણના સ્ક ધોનુ સ્વરૂપ નાનુ થાય અને તેમાં પરમાણુઓ વધારે હોય તે તેનુ ઔદારિક કે વૈક્રિય શરીર બની શકે નહિ, એટલે તે ઔદારિક તથા વૈક્રિય શરીર માટે અગ્રહણયોગ્ય ઠહેવાય તેનુ કદ નાનુ થાય અને પરમાણુઓની સંખ્યા વધે ત્યારે તે વૈક્રિય શરીર માટે ગ્રહણ યોગ્ય થાય

આહારિક શરીર, તેજસ શરીર, બાપા, શ્વાસોચ્છવાસ, મન અને કર્મની વર્ગણોને માટે પણ આમ જ સમજવું પરમાણુઓની સંખ્યામા વધઘટ થવાથી અગ્રહણયોગ્ય વર્ગણો ગ્રહણયોગ્ય બને છે અને ગ્રહણયોગ્ય વર્ગણો અગ્રહણયોગ્ય બને છે, એટલી વાત લક્ષમા રાખવી

બધી વર્ગણો એક જ ધ્યાનમા કેમ રહી શકે? એક બીજામા લેગી કેમ ન થઈ જાય? દાખલા તરીકે આત્મા ઔદારિક શરીરને યોગ્ય વર્ગણો લેગી કમીને ઔદારિક શરીર બનાવતો હોય, ત્યારે તેમા વૈક્રિય શરીરની વર્ગણો કેમ ન આવી જાય? એ પણ તમારે જાણવું જોઈ એ

પરમાણુઓમા અને તેના સ્ક ધોમા એવી તાકાત છે કે તેના તે આકાશમા એક, બે કે અસંખ્યાતઅનંત પણ સાથે રહી શકે દીવાનુ દષ્ટાત સામે રાખવાથી આ વસ્તુ વધારે સ્પષ્ટ મમજશે એક ઓરડામા એક દીવાનો પ્રકાશ પણ રહી શકે છે, બે દીવાનો પ્રકાશ પણ રહી શકે છે, બાર દીવાનો પ્રકાશ પણ રહી શકે છે અને બત્રીસ દીવાનો પ્રકાશ પણ રહી શકે છે તે રીતે સેકડો અને હજારો

દીવાનો પ્રકાશ પણ રહી શકે છે આમ છતાં તે પ્રકાશો અહર અહર અથડાતા નથી, ટકરાતા નથી કે એક બીજાને નાશ કરતા નથી અને દરેક દીવાનો પ્રકાશ જ્યારે જોઈએ ત્યારે જુદો જ હોય છે જે દીવાને બંધાર લઈ બંધો તેના પ્રકાશ પણ તેની સાથે જાય છે

વગી તેના તે જ જોરડામાં બત્તીના પ્રકાશ ઉપરાત તમારે રહેવું હોય તો પણ રહી શકો છો, તમારા કુટુંબને રાખવું હોય તો પણ રાખી શકો છો અને ઘરવખરીની નાની મોટી વસ્તુઓ રાખવી હોય તો તે પણ રાખી શકો છો તેમાં કોઈ બાધ આવતો નથી

આ પ્રકાર નજરે જોઈ શકાય એવો સ્થૂલ છે, છતાં તે સાથે રહી શકે છે અને તેમાં કઈ અવરોધ આવતો નથી, તો જે પરમાણુ અતિ સૂક્ષ્મ છે અને નજરે પણ જોઈ શકાતા નથી, તેને સાથે રહેવામાં શો અવરોધ આવે ? તાત્પર્ય કે ન જ આવે

જેમ એક ઘરમાં માતા, પિતા, ભાઈ, બાઈની વગેરે જુદી જુદી વ્યક્તિઓ રહી શકે છે, તેમ એક આકાશના પ્રદેશમાં જુદા જુદા દ્રવ્યો રહી શકે છે તેમાં ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય વ્યાપેલા હોય છે, પરમાણુ રૂપે પુદ્ગલ હોય છે અને આત્માઓના પ્રદેશો પણ અનતાઅનત હોય છે પરંતુ તે એક બીજાને ધક્કો લગાડતા નથી

સમસ્ત લોકમાં પુદ્ગલો ઠાસી ઠામીને ભરેલા છે અને કાર્મણ્ય વર્ગણ્ય પણ સર્વે વ્યાપેલી છે, તેથી ચીદ ગજ-

લોકના કોઈપણ ભાગમાં રહેલો આત્મા આ કાર્મણ વર્ગણના પુદ્ગલોને તરત જ ગ્રહણ કરી ગકે છે આ પુદ્ગલો ગ્રહણ થયા પછી આત્મપ્રદેશો માથે જોતપ્રોત થઈ જાય, ત્યારે તેને કર્મ કહેવામાં આવે છે

અહીં ડોઈ પ્રશ્ન કરે છે કે 'તેને ણીણુ ડઈ નામ ન આપતા કર્મનામ કેમ આપ્યું ?' આ પ્રશ્નનો અર્થ ઉત્તર આપીએ છીએ આ દુનિયામાં કેટલાક નામો શુણુ-નિષ્પન્ન હોય છે અને કેટલાક નામો રૂઠ હોય છે તમે એકરો રૂપાણો હોય છતાં કાળિયો કે કાલિદાસ કહો છો કાલો હોય છતાં ગારો કે ગાડાલાલ કહો છો અને બરો તોફાની હોય છતાં ચાતિ કે ચાતિલાલ કહો છો આ બધા રૂઠ નામો છે ઘણા માપુરો નામના ગોખીન હોય છે, એટલે તેમને ડર્ણનધુર સુદર નામો ગમે છે, પણ જેવા તેવા નામો ગમતા નથી આથી તેઓ પોતાનું નામ બંને છે અને મનમાં કૂલાય છે કે અમારું નામ કેવું સુદર પડ્યું ! પણ નામમાં શું શબ્દ્યું છે ? તમે કણુ કણુપાલની વાત આજણો, એટલું નામ વિષેનો તમારો મોહ ઉડી જશે

કણુણુપાલની વાત

એક ગ્રેક પાગે પતોન્ડા સારો હતો અને તેઓ બધી વાતે સુખી હતા, પરંતુ તેમનો ડોઈ પણ પુત્ર બાર મહિના ગૂંતા વધુ વખત જીવતો નહિ તેમને છ પુત્ર થયા અને જ્યે આ રીતે મરણ પામ્યા પછી સાતમા પુત્રનો

જન્મ થયો, ત્યારે એ પુત્રનું નામ ઠણ્ણપાલ પાડ્યું
આ પુત્ર યોગાનુયોગે ણાળમરણથી બચી ગયો અને કાલ
ક્રમે યુવાન થયો.

આ વખતે ડેન્ડાક મિત્રો તેને કહેવા લાગ્યા કે
'તારું નામ ખીન્નું કંઈ નહિ ને ઠણ્ણપાલ ઠેમ પાડ્યું ?
આ નામ તો ઘણું લજમણું લાગે છે.' કંઈ નહિ ને ઠણ્ણ
ઠણ્ણ પાવ !' આમ ઘણા મિત્રોએ ચીડવરાથી તે પોતાના
પિતાને કહેવા લાગ્યો કે 'પિતાજી આ દુનિયામાં નામોની
ખોટ કયા હંતી કે તમે મારું નામ ઠણ્ણપુપાવ પાડ્યું ?
આ નામ બહુ ખરાબ લાગે છે, માટે મારું નામ બંની
નાખો.'

પિતાએ કહ્યું કે 'બેટા ! માણુમનું નામ તો છદ
ગીમાં એક જ વાર પડે વળી જે નામ લોકજિહ્વાએ ચડી
ગયું હોય તે આપણું બંધુ બંધવાન નહિ, માટે ડેન્ડાકને
તેમ કહે, પણ તારે એના પર ધ્યાન આપવું નહિ.'

ઠણ્ણપાવે કહ્યું 'પરંતુ પિતાજી ! આ નામ તો
સાલગવામાં ઘણું ખરાબ લાગે છે તે મને જગત ગમતું
નથી.'

પિતાએ કહ્યું 'બેટા ! કોઈને એ નામ સાલગવામાં
ખરાબ લાગતું હશે, પણ અમને તો એ બહુ મધુર લાગે
છે જ્યાં અમે ઠણ્ણપાલ એ સખ્દો સાલગીએ છીએ,
ત્યાં અમારા અતરમાં આનંદ ઉભરાવા લાગે છે, અમારું
હૈયું હર્ષના હેત્રે ચડે છે બેટા ! ગદા નામો કંઈ સાથે

હોતા નથી કોઈનું નામ ક્યારે હોય છે, કોઈનું નામ પૂજે હોય છે, કોઈનું નામ બીજો દોય છે, તેમ આ ઠણ્ઠણપાલ સાચી વાત એ છે કે આપણે નામ કરતા કામ પર જ વિશેષ ધ્યાન આપવું જોઈએ જે સારા કામ કરે તેનું નામ સારું, બાકી નામ જમે તેવા રૂડાડપાળા હોય તે શા કામના ? ઋષભને અર્થ વૃષભ એટલે જાળદ થાય છે, પરંતુ તેમણે માનવસમાજ માટે નવયુગ પ્રવર્તાઓ અને પિતાનું આત્મકલ્યાણ સાધી લોકોને તારવા માટે ધર્મતીર્થની ન્યાપના કરી, તે આજે તેઓ શા ઋષભદેવ તરીકે સર્વત્ર પૂજાય છે અને લાખો-કોટિ માનવીના આદર્શ બનેલા તે મુદિષ્ઠિર, ભીમ, અર્જુન, નકુલ, એ નામે પણ અર્થમા સુદર નથી, હતા તેમના કામને લીધે જ તે લોકપ્રિય બનેલા છે, માટે તારે નામ કરતા કામ પર જ વિશેષ ધ્યાન આપવું '

પરંતુ પિતાની આ શિષ્યામણ્ડળી ઠણ્ઠણપાલના મનનું સમાધાન થયું નહિ ત્યારે પિતાએ તેને કોઈ સુદર નામ શોધી લાવવાનું જણાવ્યું

હવે ચોરા દિવસ જાદ કોઈ કામપ્રસંગે ઠણ્ઠણપાલ ગામની બહાર ગયો ત્યાં એક આપેડ ઉમરની સ્ત્રી તેના જોવામા આવી તેના વસ્ત્ર ફાટેલાતૂટેલા હતા અને આખો દિવસ મહેનત-મજૂરી કરવાથી તેનું ગરીબ શ્યામ બની ગયું હતું તેણે મવારથી મધ્યાહ્ન સુધી મહેનત કરીને અડાયા છાણાનો એક મોટો ટોપલો ભરેલો હતો તેણે ઠણ્ઠણ-

પાલને કહ્યું 'ભાઈ! આ ટોપલો માથે ચડાવવામા મને જરા હાથ આપો ' એટલે ઠણઠણપાલ તેની પાસે ગયો અને ટોપલાને હાથ દેતા જોયો કે 'બહેન! તમારું નામ શું ?' પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું કે 'લખમી'

ઠણઠણપાલને આ નામ સાંભળી કેઈક આશ્ચર્ય થયું તેણે લખમીને પૂછ્યું કે 'બહેન! તમારું નામ તો લક્ષ્મી છે અને તમે આ છાણા વીણવાનું કામ કેમ કરો છો ?'

લખમીએ કહ્યું 'ભાઈ! નામને શું કરવાનું ? આ દુનિયામા 'નામ મોટા અને દગ્ગસલુ જોગ' એવો જ બ્યવહાર ચાલે છે મારી સ્થિતિ બલી ગરીબ છે, તેથી આ રીતે છાણા-લાકડા વીણીને બજારમા વેચું છું અને તેનાથી મારું ગુજરાન ચલાવું છું'

આટલું કહી લખમી ચાલતી થઈ અને ઠણઠણપાલ પોતાના રમ્તે પડ્યો, પણ આખા રમ્તે તેના મનમા જે જ શબ્દો ગુજ્યા હયા 'લખમી' અને 'છાણા'

તે થોડું અગળ ચાલ્યો, ત્યાં એક માણસ સામે મળ્યો તેને ઠણઠણપાલે પૂછ્યું કે 'ભાઈ! તમારું નામ શું ? પેલાએ જવાબ આપ્યો કે 'ધનપાલ' આ નામ સાંભળી ઠણઠણપાલ ખુશ થયો તેણે કહ્યું 'વાહ! તમારું નામ તો બહુ સુંદર છે! વારુ, આપ હાલમા શું કામ કરો છો ? ધનપાલ છે, એટલે મોટો વેપારવણજ ખેડતા હશે એમ માનું છું' આ સાંભળી ધનપાલે કહ્યું 'ભાઈ! મારું નામ ધનપાલ છે, એટલું જ બાકી મારે અને ધનને બારમો

ચદ્રમા છે, એવે જે કંઈ ધન આવે તે મારી પાસે ટકતું
જ નથી હાલમા હું માગી-ભીખીને જેમ તેમ મારું પૂરું
કરું છું'

આ શબ્દો સાલગતા જ ઠણઠણપાલ કરી ગયો લક્ષ્મી
છાણા વીણે અને ધનપાલ ભીખ માગે, એ તો ભારે અનયખી !

આગળ જતા સ્મશાન આ-યુ ત્યા ઘણા માણસો
એકત્ર થયા હતા અને એક મડદાને અગ્નિદાહ દેવાઈ
રહ્યો હતો ઠણઠણપાને સ્વાભાવિક ત્રિસાસાથી એ માણસોને
પૂછ્યું કે 'અરે ભાઈ! ઠણ મરી ગયું ?' ત્યારે ડાધુમાના
એકે જવાબ આપ્યો કે 'આ તો અમરગીભાઈ ગુજરી ગયા
માતામ બહુ ભાઈના અને નખમાયે રોગ ન હતો, છતાં
ટોણ ભણે કેમ આજે વડેથી મવાગમા કરી ગયા'

આ માલગી ઠણઠણપાલે જણાવ્યું 'પણ અમરગીભાઈ
મરે પારા ?' પેલાને આ પ્રશ્ન ઘણો વિચિત્ર લાગ્યો, છતાં
તેણે શાંતિથી જવાબ આપ્યો કે 'ભાઈ! આ જગતમા
તો અમરગીભાઈ હોય અનવરાય હોય કે અક્ષયકુમાર હોય
વળી ઈશ્વરલાલ, ભગવાનદાસ, મહાદેવપ્રસાદ, મુરારિ, પ્રુવ
અને નિત્યોનંદ સહુને એક દિનમ અવસ્ય મરવાતું છે
મૃત્યુને હજી સુધી ગાઈ ટાળી શક્યું નથી અને તેણે પાતું નહિ'

આ જવાબ સાલગતા ઠણઠણપાલ ચૂપ થઈ ગયો
અને ઘરે આવી પોતાના કામે લાગ્યો થોડા દિવસ પછી
પિતાએ પૂછ્યું 'કેમ બેગા ! તે કોઈ સુખર નામ ગ્રામી
કાઠ્યું ?' ત્યારે ઠણઠણપાલે કહ્યું

લખમી છાણા વીણતી, ભીખ માગે ધનપાલ,
અમરગી મગ્તા દીઠા, ભયો દું કણુકણુપાવ

‘લખમીને છાણા વીણતી ભોઈ, ધનપાવને મે ભીખ
માગતા ભેયો અને અમરગીને મે મરતા દીઠા, એટલે
કોઈમા પણ નામ પ્રમાણે શુભ ભેયા નહિ, તેથી મારું
નામ કણુકણુપાવ છે, એ જ ઠીક છે’

આ જવાબથી વિનાએ ખૂબ આનંદ પામી તેને
માબારશી આપી.

આ તો પ્રામણિક વાત યઈ, પણ કર્મનામ શુભસંપન્ન
છે, એવે તેનામા નામ પ્રમાણે નર્થ છે જે વસ્તુ ક્રિયાજન્ય
હોય તે કર્મ કહેવાય આ કર્મ ક્રિયાજન્ય છે, આત્માની
ક્રિયા વડે ઉત્પન્ન વ્યેવ છે, એટલે તેનું નામ નાર્થક છે’

મા વિને મનના માન્રૂપે એવું યાદ રાખવાનું કે કર્મ
એ કંપના નથી પણ એક વસ્તુ છે, તે પુનઃવનો એક
પ્રકાર છે, સ્વભાવે જ છે અને આત્માના વિરોધી તત્ત્વ
તરીકે કાન કરે છે માળીઓને આ જાતમા જે ઠઈ દુખ,
દુઃખ, આપત્તિ, કે મુશ્કેલીનો અનુભવ કરવો પડે છે, તે કર્મના
સંબંધને આભાગી છે કમ આપણા મિત્ર, દોસ્ત કે પિતમ્બી
નથી, પણ પરમ મનુ છે, મહાન દુરમન છે અને આપણ
અનેક પ્રકારે અહિન કરનાર છે, તેથી તેનો સંબંધ કેમ
છો ? તેની જ ચેરવીમા આપણે રહેવું ભોઈ એ

વિગેહ અવમરે કહેવાગે

વ્યાખ્યાત અઠારમું

કર્મની શક્તિ

મહાનુભાવો !

વૈદિકના વિષય સાથે રસાયણનો વિષય જેમ મબધ ધરાવે છે, તેમ આત્માના વિષય સાથે કર્મનો વિષય ઘણો નિકટનો સબધ ધરાવે છે, તેથી ગઈ કાલે આપણે તેને હાથ ધર્યો છે પરંતુ આ વિષય સૂક્ષ્મ છે, વધારે સ્પષ્ટ કહીએ તો સોયના નાકા જેવો સૂક્ષ્મ છે, પણ પ્રયત્ન કર્યો તો તમારો મનરૂપી દોરો તેમા જરૂર પડેવાઈ જશે

તમે કહ્યો ઘૂટવા માડ્યો ત્યારે એ કામ અધરૂ લાગતું હતું ક-નો વગાક ડેમે કરી બેસતો ન હતો ખ પણ તમારા ખમીરની કસોટી ટરતો હતો પરંતુ તમે પ્રયત્ન ચાલુ રાખ્યો તો ક-ખ અને બાકીના બધા વહોઈ બરાબર શીખી ગયા અને આજે આખી વહુમાલા તમે માત્ર એક જ મીનીટમા લખી શકો છો

પ્રયત્નને ટકાવનાર શ્રદ્ધા છે, એવે તે પણ તમારા હૃદયમા પૂરતા પ્રમાણમા હોવી જોઈ એ. એક વાર અભણ-અજૂઝ ગણાતા માણસો શ્રદ્ધાપૂર્વકનો પ્રયત્ન કરવાથી પતિની પદ્ધિમા બિરાહ શક્યા, તો તમારા જેવા ભણેલાગણેલા અને પાચમા પૂજાતા માણસો શ્રદ્ધાપૂર્વકના પ્રયત્નથી શું ન કરી શકે ?

શરૂઆતમા બાળકોને દૂધ પચાવવુ સારે પડે છે, તેથી તેમા પાણી ઉમેરવામા આવે છે આ પાણીવાળુ દૂધ તેઓ સહેવાઈથી પચાવી લય છે અને ધીમે ધીમે દૂધ પીતા થઈ લય છે અને પછુ તમને નક્કર જ્ઞાનરૂપી દૂધ એક દમ નહિ પચે એમ માનીને તેને સુક્તિ, અનુભવ તથા દેખાતરૂપી જળથી મિશ્રિત કરીને પીરસીએ છીએ, એથી આ જ્ઞાન પચાવવામા તમને જરાપણ મુશ્કેલી નહિ જ પડતી હોય

અહી જે કઈ કહેવાય તે એકાગ્ર ચિત્તે સાબળો અને સમય મેળવી તેના પર જીડા વિચાર કરો ગાય-લેસ વગેરે જનાવરોને જેમ ખાધેવુ વાગોળવાથી આનંદ આવે છે તેમ તમને પણ સાબળેણુ સારી રીતે વિચારવાથી આનંદ આવશે અને તમારો આત્મા પ્રમનન થશે જ્ઞાનમા આનંદ આપવાનો ભારે ગુણ રહેલો છે, તેથી જ મનુષ્ય સાધનરહિત અવસ્થામા પણ અપૂર્વ આનંદ માણી શકે છે

કર્મ એ પુદ્ગલ છે, જડ છે, તેથી તેમા શુ શક્તિ હોય? એમ કોઈ માનશે નહિ જડ રેખાઓતુ બનેલુ દોરડુ મોટા મોટા હાથીઓને બાધી રાખે છે અને જડ વસ્તુઓના સયોગથી બનેલો દારૂ પગવારમા પ્રાણીઓના પ્રાણ હરી લે છે અને ૧૯૪૪ના એપ્રિલ માસની ૧૪મી તારીખે મુબઈની ગોદામા પડેલી એક સ્ટીમરમા દારૂગોળાને ધડાકો થયો, તેણે આખા મુબઈને ધણધણાવી નાખ્યુ હતું એ ધડાકાએ લોખંડના મોટા મોટા ગડરોના ટુકડા કરી નાખ્યા હતા અને તેને હવામા ઉછાળીને અર્ધા માઈલ દૂર

વ્યાખ્યાન અઠારમું

કર્મની શક્તિ

મહાનુભાવો !

વૈદકના વિષય સાથે રસાયણનો વિષય જેમ મળધ ધરાવે છે, તેમ આત્માના વિષય સાથે કર્મનો વિષય ધણો નિકટનો મળધ ધરાવે છે, તેથી ગઈ કાલે આપણે તેને હાથ ધર્યો છે પરંતુ આ વિષય સૂક્ષ્મ છે, વધારે સ્પષ્ટ કહીએ તો સોયના નાકા જેવો સૂક્ષ્મ છે, પણ પ્રયત્ન કર્યો તો તમારો મનફૂંપી દોરો તેમા જરૂર પરિવાઈ જશે

તમે કહ્યો ઘૂટવા માક્યો ત્યારે એ કામ અધરૂ લાગતું હતું ક-નો વળાક ઢેચે કરી બેસતો ન હતો. પણ તમારા ખમીરની કસોટી કરતો હતો પરંતુ તમે પ્રયત્ન આણુ રાખ્યો તો ક-ખ અને બાકીના બધા વર્ણો ખરાબર શીખી ગયા અને આજે આખી વર્ણુમાલા તમે માત્ર એક જ મીનીટમા લખી શકો છો

પ્રયત્નને ટકાવનાર શ્રદ્ધા છે, એટલે તે પણ તમારા હૃદયમા પૂરતા પ્રમાણમા હોવી જોઈએ. એક વાર અભણુ-અબૂઝ ગણાતા માણસો શ્રદ્ધાપૂર્વકનો પ્રયત્ન કરવાથી પડિતની પદ્ધિમા બિરાજી શક્યા, તો તમારા જેવા લલેલાગણેલા અને પાચમા પૂછાતા માણસો શ્રદ્ધાપૂર્વકના પ્રયત્નથી શું ન કરી શકે ?

શરૂઆતમાં બાળકોને દૂધ પચાવવું હરે ધરે હ તેરી તેમાં પાણી ઉમેરવામાં આવે છે આ પ્રકારે તે દૂધને સહેલાઈથી પચાવી બચ છે અને ધીમે ધીમ દૂધ ઉત્પાદન થઈ બચ છે અમે પણ તમને નાસ્તો આપીને આ જોઈ હમ નહિ પચે એમ માનીને તેને ગુનિ, અનુષ્ઠ વગેરે દંધાતરૂપી જળથી મિશ્રિત કરીને પીતીએ હ જે જેથી જ્ઞાન પચાવવામાં તમને જરાપણ સુસ્તી નહિ આવતી હ

અહીં જે કઈ કહેવાય તે એકાદ નિયમ હોય અને સમય મેળવી તેના પર ભરોશા નિયમ કરી શકે તેવું વગેરે જનાવરોને જેમ ખાધું પાચે તેવું જાનવરોને છે તેમ તમને પણ સામગ્રી સ્વીકારીને નિયમથી આનંદ આવશે અને તમારો અર્થના પ્રવલ્લ ક્ષો. હજીમાં આનંદ આપવાનો ભારે શુભ સંકેત છે, તેવી જ મનુષ્ય સાધનરહિત અવસ્થામાં પણ અપૂર્વ જાનવરો થઈ છે

કર્મ એ પુનઃગત છે, જરૂર છે, તેથી તેમાં શું વળિ હોય ? એમ કોઈ માનશે નહિ હ તે જોવું બનેતું હોય તે મોટા મોટા હાથીઓને બાધી હું છે અને જરૂર વસ્તુઓના સયોગથી બનેલા હૃદય પાત્રમાં પ્રાણીઓના પ્રાણ હરી લે છે અને ૧૯૪૪ના એપ્રિલ માસની ૧૪મી તારીખે મુ બધની ગોદીમાં પટેલી એક સ્ત્રી મા દારૂઓના ધડાકા થયો, તેણે આખા મુ બધની જુથમાં નાખ્યું હતું એ ધડાકાએ લોખંડના મોળ થયો તમારોના હુકમ કરી નાખ્યા હતા અને તેને હવામાં દફાવે એવી માહિતી

મોકલી આપ્યા હતા એ વખતે હવામા જે દળાણ આપ્યું, તેણે નહકના અને ફરના મનનોના બધ ધારણાં એક સેક ડમા ન ઉઘાડી નાખ્યા હતા અને દોઢ દોઢ ઇંચ બાડા પીત્તળના મળીયા વાળીને ધજુમાઝાર ઠરી નાખ્યા હતા

બોળના ધડાકા આથી પણ વધારે ભરહાર હોય છે અને તે મજાન-માળા, પુવ, રમ્ના વગેરેને ઘડીકમા તોડી નાખે છે હવે તો હાઇડ્રોજન બોળ નીકળ્યા છે, તે આ બોળ કરતા સોગળી વધારે શક્તિ ધરાવે છે અને અણુબોળ તો તેથી પણ ઘણા આગળ વધી ગયા છે એ સા વિશ્વયુદ્ધ મા બપાનના હીરોમીમા ગહેર પર એક નાનકડો અણુબોળ નાળનામા આપ્યો હતો, તેણે ભય કર તારાણ કરી હતી તેમા ૨૪૦૦૦૦ મનુ યો બનથી માર્યા ગયા હતા, ૧૭૦૦૦૦ને નાની મોટી ઇજિઓ પહોચી હતી અને ૭૦૦૦ માણસો ઇપત્તા બની ગયા હતા મોટા અણુબોળ તો આપ્યા પ્રદેશની તારાણ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે

તાત્પર્ય કે જડમા પણ અનત શક્તિ હોય છે અને તેથી જ તે આત્માની શક્તિને આત્માના શુભોને દળાવી શકે છે

અહીં તમને પ્રથમ થશે કે 'આત્માની શક્તિ પણ અનત અને કર્મની શક્તિ પણ અનત એ રીતે તો બને સમાન શક્તિવાળા થયા તો પછી કર્મ આત્માની શક્તિને-આત્માના શુભોને શી રીતે દળાવી શકે?' એટલે તેનું સમાધાન કરીશું આત્માની શક્તિ ન્યારે પૂર્ણ વિકાસ પામે

પ્રથમ કર્મો ઘણુ જોર કરે છે, પણ ધીમે ધીમે આત્મા બળવાન થતો જાય છે અને છેવટે તે કર્મોની સત્તાને સંપૂર્ણ રીતે ક્ષમારી દે છે પરંતુ આ તો છેવટની વાત છે, એટલે હાલ તો આપણે કર્મસત્તા બળવાન છે, એમ માનીને જ ચાલવાનું છે

શાસ્ત્રકારોએ કર્મમત્તા અંગે નીચેના શ્લોક કહ્યો છે -
નીચૈર્મોઽવતારસ્વરમચિનપતેર્મલ્લિનાયેઽગ્લાત્વ-

માધ્ય શ્રીમદ્વક્તે ભરતનૃપજય સવનાશસ્વ કૃષ્ણે ।

નિર્વાગ નારદૈર્ડાપ પ્રશમપરિણતિ સ્યાન્ચિલાતીસૂતે વા,
ત્રૈલોક્યાશ્ચયદ્દેતુર્જયતિ વિજયિની કર્મનિર્માણશક્તિ ॥

‘સર્વ’ મહોમા જિનપતિ એટલે તીર્થંકરનું પદ એક ગણાય તેઓ જિઆ ક્ષત્રિયકુળમા જન્મ ધારણ કરે એવી પરાપૂર્વની રીતિ, છતાં ચરમ તીર્થંકર થી મહાવીર સ્વામી બગવાન દશમા પ્રાણુત દેવલોકમાથી અચીને કપલદત્ત પ્રાણુની ભાર્યા દેવાનદાની કુક્ષિમા અવતર્યા પ્રાણુકુળ એટલે ત્રિમુકતુ કુળ તેથી તેની ગણતરી નીચા કુળમા થાય તીર્થંકર છતાં તેમને આવા નીચા કુળમા અવતરવું પડ્યું । કારણ વિના કાર્ય હોય નહિ, એટલે તેનું પણ કંઈક કારણ હોવું જોઈએ આ કારણ તેમણે મરીચિના ત્રીબલ સવને વિષે કુળમદથી બાધેવું નીચગોત્ર નામનું કર્મ હતું

‘મારા દાદા તીર્થંકરમા પ્રથમ, મારા પિતા ચક્રવર્તીઓમા પ્રથમ અને હું વાસુદેવોમા પ્રથમ થઈશિ અહો મારું કુળ કેવું ઉત્તમ ?’ એમ જોવીને તેમણે જાતિમદ કર્યો હતો અને પોતાની ભુજાઓ વારવાર કપકારી હતી આ કર્મ

અનેક ભવોમા લોગવવા છતાં બાકી રહેવું તેમને છેલા ભવમા ઉદયમા આંબુ, એટલે નીચા કુળમા જન્મ થયો તીર્થ કરનો જન્મ એક પ્રાક્ષણકુલમા થવો, એ એક આશ્ચર્ય ગણાય, પણ કર્મસત્તાના પ્રાબલ્યને લીધે તે બનવા પામ્યું હતું

બધા તીર્થ કરો પુરુષરૂપે જન્મે, એ પણ પરાપૂર્વની રીતિ તમે નમોત્યુષ્ઠ સૂત્રમા તીર્થ કરદેવની સ્તુતિ કરતા 'પુરિહુત્તમણ, પુરિહસીદાણ, પુરિહવરપુહરીમાણ, પુરિહવર ગધદ્વયણ' વગેરે પદો બોલો છો ને ? તેનો અર્થ એ છે કે તીર્થ કરો બધા પુરુષોમા ઉત્તમ હોય છે એ પુરુષોને વનપશુઓની ઉપમા આપીએ તો તીર્થ કરો તેમા સિંહ સમાન છે એ પુરુષોને કમવની ઉપમા આપીએ તો તીર્થ કરો તેમા શ્રેષ્ઠ પુઠરીક (શ્વેત કમળ) કમવ સમાન છે એ પુરુષોને હાથીની ઉપમા આપીએ તો તીર્થ કરો તેમા ઉત્તમ ગધહન્તી સમાન છે આમ તીર્થ કરોનું ઉત્તમ પુરુષત્વ મિદ્ધ હોવા છતાં ઓગણીસમા તીર્થ કર શ્રી મલ્લિનાથ અળ જાનો અવતાર પામ્યા, એ શું ઓછું આશ્ચર્ય છે ? મહાબલ કુમારના ભવે તેમણે ખૂબ તપશ્ચર્યા કરી હતી, પણ તેમા કેટલુંક માયાનું સેવન થયું હતું, તેથી આ ભવમા તેમને સ્ત્રીવેદનામનું કર્મ ઉદયમા આંબુ હતું

ચક્રવર્તીઓ ઉત્તમ લક્ષણથી સુકળ હોય છે અને તેમનું શરીર ઘણું દેખાવડું હોય છે તેમના કોઈ અગોપાગમા ખામી હોતી નથી આમ છતાં પ્રજ્ઞાન્ત ચક્રવર્તીને અધાપો આંબ્યો અને તે સોળ વર્ષ સુધી લોગવવો પડ્યો, એ

કર્મજનિત આશ્ચર્ય નહિ તો ખીણુ ગુ છે? પ્રહાસત ચક્રવર્તીને અઘાપો શી ગીતે આવ્યો, તે પણ અહી પ્રામગિક જણાવી હઈ એ

એક વાર એક પ્રાહ્મણુમિત્રે પ્રહાસતને આગ્રહ કર્યો કે 'આવતાં દાવે મારે કુટુંબ માથે તમારે ત્યા ભોજન કરવું છે' પ્રહાસતે કહ્યું કે 'ભાઈ! માન ભોજન મને જ પડે એવું છે તે ખીજાની જીવ્વી રાકાય એવું નથી, માટે મારે ત્યા જમવું નહવા કે' પરંતુ પ્રાહ્મણુમિત્રે હક પકડી, એટલે પ્રહાસતે તેનું ઠહેવું મજૂર રાખ્યું ખીજા દિવસે પ્રાહ્મણુ અને તેનું કુટુંબ રાજમહેલે જમવા ગયું ત્યા તેઓ પુત્રવર તેજના અને માદક પદાર્થથી ખનાવેતું ભોજન જમ્યા આથી તેમની સાન ઠેકાળો ન રહી, મનોવૃત્તિ ખુબ અચળ બની અને તેઓ બાન ભૂનીને માતા, ભગિની આદિ અપ્ત્ય, અલોગ, અયોગ કાંડા કરવા તા યા સવારે જ્યારે એ ભોજનનો કંઈ ઉતરી ગયો, ત્યારે એ અપ્ત્ય, ગલોગ્ય, અયોગ કાંડા કરના માટે તેઓ બહુ શરમાઈ જતા પ્રાહ્મણુ મમજ્યો કે પ્રહાસત ઈરાજાપુર્વક મને ઠઈક ખવડાવી દીધું અને મારી દાવત આવી કરી, તેથી તેને ભેઈ મેવો

એક પ્રાહ્મણુ ચક્રવર્તીને ડું કરી શકે? એમ તમને લાગશે, પણ નાનકડો મજૂર જાનીના કાનમા પેચી જાય છે, તો તેને નોખાહ પોડગરે છે કે નાનો મરજો અગ્નિનો તણુપો ઘાગની ગજમા પડે છે, તો તેને જાળી નાખે છે, જે ભૂલતા નહિ આ પ્રાહ્મણુ વેર લેવાના ઈગ્રાથી ત્યાવી ચાવી નીકળ્યો

હવે તે બ્રાહ્મણ એક જ ગણભાથી પસાર થતો હતો, ત્યારે તેણે એક ભરવાડને ગવોલવતી પીપ્પાના પાનમા કાણા પાડતો જોયો તેને લાગ્યું કે આ માણસ મારા કામનો છે, તેથી તેની નજીક ગયો અને તેની આગળ સોનામ હોરની ઠગવી કરી આથી ભરવાડ ખૂબ ખરા થઈ ગયો અને બોલ્યો કે 'મારા લાયક કામકાજ હોય તો કહેજો' બ્રાહ્મણે કહ્યું કે 'તમારું એક કામ છે હું તમને જે માણસ બતાવું, તેની જે આખો તમારે ગવોલ મારીને ફોડી નાખવી' ભરવાડે તે કબૂલ કર્યું પછી તે બ્રાહ્મણ ભરવાડને લઈને કાપિંચપુર આવ્યો કે જે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની રાજધાની હતી અને જ્યાં બ્રાહ્મણ પોતે રહેતો હતો ત્યાં બ્રાહ્મણે બ્રહ્મદત્તને બતાવ્યો અને ભગવાડે એક વખત લાગ જોઈ ગણેલભાથી જે કાકરા છોડ્યા, તે આખા બ્રહ્મદત્તની આખોમા સોમરા ઉતરી ગયા અને તેની બને આખો ફૂટી જતા અધાપો આવ્યો.

રાજાના નિર્ધાર જોઈને ભરવાડને પકડ્યો અને તે મરણના લયથી ગભરાયો, એટલે તેણે બનેની બધી હકીકત કહી દીધી આથી બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીને બ્રાહ્મણો પર ખૂબ ક્રોધ ચઢ્યો અને તેણે પ્રધાનને દુકમ કર્યો કે હું નેશા ધાળ ભરીને બ્રાહ્મણોની આખો મારી આમે લાવે પ્રધાન રાજાને તાબે ર, એટલે તેને આ કામ કરવું પડ્યું તે રોજ સેકરો બ્રાહ્મણોને મરાવી તેમ ॥ આખો રાત્ર સમક્ષ રજૂ કરવા લાગ્યો બ્રહ્મદત્ત એ બધી આખો હાથમા લઈ, ચોળી, ફોડી નાખતો અને વેર લેવાયાની તૃપ્તિ અનુભવતો, પરંતુ આવો

હત્યાકાંડકયા મુખી ચાવે ? આખરે પ્રધાનને અરેકારે થયો અને તેણે પ્રાણતોને મારવા બધ 'કર્યા તેમની આખોને સ્થાને તેણે હજિયા વિનાના વડગુદા મૂકવા માંડયા એ પણ ઘરાઘર આખો જેવા જ લાગતા અથ ચકવતી' તેને ચમુ માનીને ચોખી નાખતો નોખ વર્ષ મુખી આ કામ થાહુ વહુ અને પ્રહારે છે-ત્રો શ્વામ સીધો, ત્યારે જ તે બધ પડચુ આવી ઘોર હિમાથી તે મરણ પામીને સાતમી નરકમા ઉત્પન્ન થયો ખરેખર ! કરેલા કર્મોને છોડતા નથી એક કવિએ ઠીક જ કહ્યું છે કે —

આકાશમુત્પત્તુ ગચ્છતુ વા દિગત-
મન્મોનિધિ ત્રિશ્નુ તિષ્ઠતુ વા ચયેષ્ઠમ્ ।

જન્માત્તરોર્જિતગુમાશ્રુમકુન્નરાણા,
છાયેવ ન ત્યજતિ કમ વલ્લાનુરઘિ ॥

‘તમે આકાશમા ગડી જાઓ, દિશાઓની જેવે પાર જાઓ, માગરના તળિયે જઈને જેસો કે તમારી ઈચ્છામા આવે ત્યાં પહોચી જાઓ પણ જન્માતરમા જે શુભાશુભ કર્મો કર્યા હોય તે તમારી છાયાની માફક તમને છોડશે નહિ તે પોતાનું ક્ષણ અવશ્ય આપશે’

સરતરાયની ગણના એક મહાબળવાન ચકવતી' રાત્રમા થતી ચકવતીનું બળ કેટલું હોય છે, તે અમે તમને પૂર્વ વ્યાખ્યાનોમા જણાવેલું છે તે કૃપાના કાઠે જેસીને એક હાથે નહાતો હોય અને બીજા હાથે સાકળ પકડી રાખે, તે એનું આખું સશ્કર જેવે તો પણ ચસકાવી શકે નહિ

આવા અનુવ જાગવાળા ચક્રવર્તી પોતાના બધુ બાહુબલિની સાથે દ્વંદ્વમુદ્ધ ખેવતા હારી ગયા એને કર્મપ્રભાવ સિવાય બીજું શું કહીએ ?

શ્રીકૃષ્ણ વામુદેવ હતા, અપુર્વ રિદ્ધિસિદ્ધિના સ્વામી હતા અને ગમે તેવા કડિન કાર્યને સિદ્ધ કરવાની અજબ શક્તિ ધરાવતા હતા ધાતકીબહુની અપરક કા નગરીમા દ્રૌપદીને પાટી લાવતી વખતે તે દસા યોજનના પટવાગી મગા નદીને બુલબોધી તરી ગયા પરતુ આખરના સમયે દારિકામા દાહ લાગ્યો, પોતાનો સવ પરિવાર અને મગા સુબધી તેમા નાથ પામ્યા માતાપિતાને આ સર્વનાથમાથી ઉગારી લેવાનો તેમનો ભગીરથ પ્રયત્ન, છતા તેમા સફળ થયા નહિ વામુદેવ અને દેવકીજી દરવાજાની શિવા તૂટી પડતા મરણ પામ્યા માત્ર મોગભાઈ જલમદ્ર અને તેઓ જ બચી શક્યા ત્યાંથી જ મલમા જતા પાળીની પૂજ તગ્સ લાગી, બવભદ્ર પાત્રી લેવા ગયા અને આ બાલુ જરા કુમારના બાલુથી તેમના પ્રાણ ચાત્યા ગયા આ સ્થિતિ કર્મસત્તા મિવાય બીજા કોને આભારી ગણાય ? તે સ બધમા એક દુહો કહેવાય છે, તે તમે જાણ્યો હશે

દાગી નગરી દારિકા, નાકા બધન કોય,
તરખ્યો ત્રિકમ વન મૂઓ, માન ન કર્યો કોય

ચિત્રાતીપુત્રનુ ચમત્કારિક ચરિત્ર

ચિવાતીપુત્રનુ ચરિત્ર સાબળો તેમા પણ તમને કર્મનો અજબ ચમત્કાર જોવા મળશે પુણ્યનો જોડે શુભ

કર્મનો પ્રણવ ઉદય હોય તો જ મનુષ્યભવ મળે તેમા પણ અધિક પુણ્યશાળીનો જન્મ આર્યદેશમા અને ઉચ્ચ કુલમા થાય ચિલાતીપુત્રનો જન્મ મગધ દેશની રાજધાની રાજગૃહી નગરીમા થયો હતો, પણ ઉચ્ચ કુલમા થયો ન હતો તે ધનહત્ત શેઠની ચિલાતી નામની એક ગરીબ દાસીને પેટે જન્મ્યો હતો.

એકનો જન્મ યતા બાર પ્રકારના વાજિત્રો વાગવા માટે અને મીઠાઈઓ વહેવાય અને ધીજાના જન્મવખતે કાસાની થાળી પણ ન વાગે કે ગોળની કાકરી પણ ન વહેવાય, એને પણ આપણે કર્મનો ચમત્કાંઠ માનવો રહ્યો ગજનો પુત્ર રાજગાદીનો ધણી થાય જે મોટી બગીચ લોગવે, શેઠનો પુત્ર લાખોની મિલકતનો માલિક થાય અને બહોળો વેપાર-વણજ કરે અને ગરીબનો પુત્ર મહેનત-મજૂરી ઠરીને પેટ ભરે, એટલે કુવ-કુટુંબની અસર મનુષ્યના જીવન પર બહુ ઘેરી પડે છે, તેમા પણ શાસ્ત્રકારોએ કર્મનો પ્રભાવ માન્યો છે.

ચિલાતીપુત્ર શેઠને ત્યાં જ મોટો થયો ઘરનું પરચુરણ કામકાજ ઠરવું અને બાળકોને રમાડવા, એ એની ખાસ કામગીરી હતી ધન્ય સાર્થવાહને ચાર પુત્ર ઉપર એક પુત્રી થઈ હતી આ પુત્રી કૃપ-લાવણ્યથી ભરપૂર હતી અને માતાપિતાને દરોન માત્રથી મુખ ઉપબવતી હતી, તેથી તેનું નામ મુપુમા રાખ્યું હતું ચિલાતાપુત્ર આ મુપુમાને રમાડતો, ખેલવતો અને ફરવા પણ લઈ જતો એમ ઠરતા તેના પર અત્યંત રનેહ ઉત્પન્ન થયો હતો.

એકને જોતા રનેહ ઉત્પન્ન થાય અને જીજ્ઞને જોતા દ્વેષ કે નફરત ઉત્પન્ન થાય એ પણ કર્મની જ કરામત છે ગૌતમ સ્વામી એક જોડૂતને પ્રતિજોધ પમાડી દીક્ષા આપી શ્રીમહાવીર સ્વામી પામે લાવ્યા એ જોડૂતે દ્વરથી તેમને જોઈને કહ્યું કે 'ને આ જ તમારા ગુરુ હોય તો મારે દીક્ષા જોઈતી નથી' ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું ' પણ તેનું કઈ કારણ ?' જોડૂતે કહ્યું ' બસ, એમ જ એ તમારા ગુરુ હોય તો મારે દીક્ષા જોઈતી નથી' અને તે રજોહરણ વગેરે ત્યા જ મૂકી દઈ પાછો ફર્યો અને પોતાનું હજી અહણુ કર્યું એ જોડૂત પૂર્વજવમા સિદ્ધ હતો, ત્યારે મહાવીર પ્રભુના હાથે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના જવમા તેને માર્યો હતો, એટલે તેમને જોતા જ આ પ્રમાણેનો દુર્ભાવ તેના મનમા ઉત્પન્ન થયો હતો.

ચિત્રાતીપુત્ર સુપુમાને જોતા, રમાડતો અને તેની સાથે વાતો કરતો, ત્યારે જ તેને અતોષ થતો આતરિક રીતે તો સુપુમા જ તેનું અવન જની ગઈ હતી હરે કોઈ કારણથી નારાજ થયેલા ધન્ય સાર્થવાહિ તેને નોકરીમાથી રત આપી, એટલે તેને એમનું ઘર છોડવું પડ્યું, પણ તેનો અવ તો સુપુમામા જ ભરાઈ રહ્યો.

ત્યારપછી ચિત્રાતીપુત્રે એ-એ સ્થળે નોકરી કરી, પણ તેનું ચિત્ત તેમા ઠર્યું નહિ છેવટે તે જુગારીઓની સોબતમા પડ્યો અને જુગાર રમવા લાગ્યો જુગાર રમતા જીવ પલ્લુ ઘણા દોવો ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે ચોરી કરવી,

મધપાન કરવું, વેગ્યાગમન કરવું વગેરે ચિલાતીપુત્ર આ
જ્યા વ્યસનોમા પૂરો થયો તારા કુટુંબની ધાયા હોય,
માથે સસ્કાગી વડીલો હોય ત્યા આલું લાગ્યે જ બને, પણ
ચિલાતીપુત્રને તો આલું કંઈ હતું જ નહિ જે ગભો તે
એક માતા જ હતી, પરંતુ તે ય અત્યારે મરણ પામી હતી

ચિલાતીપુત્ર એકવાર ચોરી કરતા પકડાઈ ગયો,
એટલે કોટવાળે તેને રાત્ર મમક્ષ રખૂ કર્યો ગતએ તેને
હાથપાંચી સિક્કા ફરમાવી, એટલે તે રાજગૃહી નગરી છોડી
ગયો ઉપર આજ અને નીચે ધરતી સિવાય એને બીજે
કોઈ આધાર ન હતો, એટલે અહીં તહીં રખડવા લાગ્યો
અને એમ કરતા એક ચોરપત્નીમા પહોંચ્યો ત્યા સાહમ,
નિર્દયતા વગેરે શુભો વડે તે પત્નીપતિની કૃપા પામ્યો અને
પત્નીપતિ મરણ પામતા તેના સ્થાને આવ્યો હવે તો
ચોરીઓ કરવી, ધાટો પાડવી, લૂટકાટ ચલાવવી અને
માણસોના ખૂન કરવા એ એનો વ્યવમાય બની ગયો

એક વાર તેણે સારી તેધારી કરી રાજગૃહી નગરીમાં
પ્રવેશ કર્યો અને ધન્ય સાર્થવાહના ઘર પર ધાટ પાડી
ધન્ય સાર્થવાહ માલદાર હતા, એટલે તેના સાથીઓના
હાથમા પુકળ માલમત્તા આવી ચિલાતીપુત્ર હજી સુખમાને
ભૂંટ્યો ન હતો, એટલે તેણે સુખમાને શોધી કાઢી અને તેનું
હંરણ કર્યું પછી તે પોતાના સાથીઓ સાથે ત્યાથી
નામી ટૂંચ્યો

• ધન્ય સાર્થવાહે જોયું કે પુકળ ધનમાલ ઉપરાત પ્યારી

પુત્રી સુપુમાનુ પણ હજુ થયુ છે, એટલે તેઓ પોતાના ચાર પુત્રો અને રાજ્યના કેટલાક સૈનિકો માથે તેની પાછળ પડ્યા રસ્તો ઉચો-નીચો આવ્યો, અટપટો આ ચો, છતાં ધન્ય માર્થવાહ વગેરેએ તેનો પીછો છોડ્યો નહિ એમ કરતા અટવીનો ભાગ શરૂ થયો.

અહીં ચિલાતીપુત્રને વિચાર આવ્યો કે ‘ ધન્ય માર્થવાહને ધનમાલની તો કંઈ પડી નથી, પણ તેઓ સુપુમાની ખાતર જ મારો પીછો પકડી રહ્યા છે જો હું તેમના હાથમા પડીશ તો મારા નોયે વડું પૂરા થઈ જવાના માથી તેજો તરવારના એક જ ઝાટકે સુપુમાનુ મન્ટક ગપી નાખ્યુ અને તે મન્ટક હાથમા લઈ આગળ ભાગવા માડ્યુ સુપુમાનુ ધડ ત્યા જ પડ્યુ રહેવા દીધુ ઘોડીવાગમા ધન્ય માર્થવાહ વગેરે ત્યા આવી પહોંચ્યા અને પુત્રીની કરપીણ હત્યા થયેલી જોઈ ક્રમાત કરવા લાગ્યા પછી તેઓ ત્યાથી પાઠા ફર્યા.

ચિલાતીપુત્ર અટવીમા આગળ વધ્યો આ અટવી ઘોર ઠિ ઝાડ પર ઝાડ ઉગ્યા હોય એવો એનો દેખાવ છે તેમાથી જ ગત્રી જનવરોના ચિત્કાર સભળાય છે, પણ તેમની છાતી ધડકતી નથી જે રાત-વિગ જગવ વેકતો હોય અને માહસથી ભરેલા નિર્દય કાગો કગ્તો હોય, તેને આવા ચિત્કારો ભય એનો ઉપજાવે ? પરતુ હવે તેને ભૂખ-તરસ ખૂબ લાગી છે અને થાક પણ જણાય છે, વગી પાછળ જે ભય હતો તે પણ ચાલ્યો ગયો છે, એટલે તે ધીમા પડે છે.

અને કોઈ ભક્ષણ કરવા યોગ્ય ફળફૂલ મળે તેની શોધ કરે છે એવામા એક વૃક્ષની નીચે કોઈ સાધુમુનિરાજ ધ્યાન ધરીને ઊભા રહેલા તેના એવામા આવ્યા

ચિલાતીપુત્રને એ ખ્યાલ હતો કે સાધુ-મહાત્માઓ ધર્મ કહે છે અને તેથી માણસને ઘણા લાભ થાય છે એટલે તે પેલા સાધુમહાત્માની નજીક ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે 'હે સાધુ! તમે મને ટુકમા ધર્મ કહો જે નહિ કહો તો તમારા હાલ આ મુખમા જેવા જ કરીશ '

મહાપુરુષો આવી ધમકીથી ડરતા નથી જે ડરતા હોય તો આવા ધોર જ ગવમા આવીને તપ-ધ્યાન શા માટે કરે? વગી દરેક પ્રકારનો લય જિતવો એ એમનુ ખાસ લક્ષ્ય હોય છે, એટલે તેઓ આવી વમઝીને વશ થાય નહિ પરંતુ તેમનુ હૃદય પરોપકારથી પૂર્ણ હોય છે અને કોઈને પણ લાભ થતો હોય તો ધર્મ અવશ્ય મળવારે છે આ સાધુ મહાત્મા ઘણી ઉચ્ચ કોટિના હતા અને ચારણલિખ્ધ પામેલા હતા, એવે આકાગમા ઉડવાની શક્તિ ધરાવતા હતા તેમણે લાલનુ કારણ બધી ચિલાતીપુ (ને કહ્યું 'ઉપશમ, વિવેક, સવર' અને તેઓ આકાગમા ગમન કરી ગયા

ચિલાતીપુત્ર વિચારમા પડ્યો કે 'સાધુએ મને આ શું કહ્યું?' આખી જીવન પાપકર્મમા વીતાવી હતી, કોઈ સાધુમતનો મહવાસ કર્યો ન હતો, એવે આ શબ્દોના અર્થ તે ક્યારે બલ્લે? પરંતુ કહેનાર મહાપુરુષ હતા અને અમલકારિક શક્તિ ધરાવતા હતા, એવે તેમણે કહેલુ અતિ

ઉપયોગી છે, એટલી વાત તો તેના મનમાં બરાબર વસી ગઈ હતી આથી તે શબ્દના અર્થ પર વિચાર કરવા લાગ્યો.

જાન બહારથી આવતું નથી, પણ અંદરથી પ્રગટે છે અને તેમાં ચિંતન-મનન નિગિતભૂત અને ॥ એટલે થોડી જ વારમાં ચિંતાતીપુત્રને ઉપશમનો અર્થ મમલ્યો કે 'ઉપશમ એટલે ઉપશમવું, શાંત પડવું, ક્રોધ છોડી દેવો.' આથી તેણે પોતાના હાથમાં રહેલી ક્રોધના પ્રતીકરૂપ તવવારને છોડી દીધી.

૫૩ી ઝીલ 'વિવેક' પદ પર વિચાર કરવા લાગ્યો એ વિચાર નિષ્કાપૂર્વકનો હતો, ધારણી થતો હતો, એટલે તેનો અર્થ પણ તમભ્યો કે 'તન, ધન અને સ્વજન પરનો મોહ છોડવો એનું નામ વિવેક' આથી તેણે જેના પર અધિક મોહ હતો, એવી મુખમાનુ મસ્તક હાથમાંથી ફેર ફગાવી દીધું.

૫૪ી ઝીલ 'સવર' પદ પર વિચાર કરવા લાગ્યો કેવાક ચિંતન ૫૩ી તોના અર્થ પણ મમલ્યો કે 'મુન્દિયો તથા મનની પ્રકૃતિને શિક્ષી તેનું નામ સવર' શરીર હવાવતા સવરભાવ રહેતો નથી, માટે શરીર હવાવવાનું બધું કંઈ અને વિચારો કરવા મનની પ્રકૃતિ ચર્ચા ગણાય, એટલે તે એ જ અર્થે શાંત થઈને સ્વિચર સ્વિચર ઉભો રહ્યો.

સવર આવ્યો, એટલે સાધુતા આવી ચિંતાતીપુત્ર આવવી સાધુ બન્યો આ બંધના ઝોછી ચમત્કારીક ન ગણાય માણનો જીવનમર સાધુ-સતોના વ્યાખ્યાનો મામળે છે,

સારા સારા પુસ્તકો વાચે છે અને અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરે છે, છતાં ઈન્દ્રિય અને મનને વશ રાખી શકતા નથી, ત્યાં જિલાતીપુત્રે તે આખું જીવન અધમતામાં વીતાવ્યું હતું, કદી સાધુ-સતોનો સમાગમ કર્યો ન હતો કે ધર્મને ઉપદેશ સાભળ્યો નહતો પરંતુ શુભ કર્મનો ઉદય વધારી ભર જગતમાં સાધુ-મહાત્માના દર્શન થયા, તેમના વચન પર શ્રદ્ધા ભાવી અને તેથી જે કંઈ સમજાયું, તેને તરત અમલમાં મૂક્યું સમજેલું અમલમાં મૂક્યું, એ સહેલી વાત નથી આસ્થકાર ભગવતોએ કહ્યું છે કે -

‘ચત્તારિ પરમગાણિ, દુલ્લહાણીહ જતુણો ।

માણુસાત્ત મુદ્ધ સદ્ધા સજમમ્મિય વીરિય ॥ -

‘આ સસારમાં પ્રાણીઓને ચાર વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલ છે, મનુષ્યત્વ, શ્રુતિ (શાસ્ત્રશ્રવણ), શ્રદ્ધા અને સયમને વિષે પુરુષાર્થ’

હવે આગળ શું જાણ્યું તે સાભળો જિલાતીપુત્ર ભાવ-સાધુની કોટિમાં પડોચી ગયા છે અને તેઓ ધ્યાનમાં મગ્ન છે, પણ તેમને દેહ હજી તાબલ લોહીથી ખરડાયેલો છે તેની ગંધથી આર્ધધર્મને દેટલીક વનકીટીઓ ત્યાં આવી પહોંચી અને તે જિલાતીપુત્રના શરીર પર ચડીને લોહીને આસ્વાદ લેવા માટે તેમને ચડકા ભગવા લાગી વનકીટીને ચટકો સામાન્ય ન હોય એક ચડકો ભરે ત્યાં આપણે ઉચા-નીચા ઘર્ષ ઘર્ષ એ, ત્યાં જહી તો સેકડા કીટીઓ જમાં ઘર્ષ ગંધ હતી અને તે એક મામળા ચટકા ભરી રહી હતી, પરંતુ જિલાતીપુત્ર ઉપશમનું રહસ્ય સમજ્યા

હતા, એટલે તેમણે કીડીઓ પર ક્રોધ કર્યો નહિ, વિવેકનું રહસ્ય સમજ્યા હતાં, એટલે તેમણે ગરીબ પર મમતા દાખવી નહિ, અને સવરનું રહસ્ય મમલ્યા હતાં, એટલે ડુખનો કોઈ પણ પ્રકારનો પ્રતિકાર કર્યો નહિ.

ધર્મના માર્ગે ચાલતા કસોટી પણ થાય છે, પણ એ કસોટીમાંથી પાર ઉતરનારનો બેડો પાર થઈ જાય છે, એ ભૂલવાનું નથી કીડીઓનો ઉપદ્રવ ઘડી-બે-ઘડી નહિ, પ્રહર બે પ્રહર નહિ, પણ પૂરા અઢી ત્રિસ ચાલ્યો અને તેમ છતાં એ ચિલાતીપુત્રે પોતાના મનને જરાય ડગવા દીધું નહિ જ્યારે તેમણે દેહ છોડ્યો, ત્યારે ચિત્તમાં શાન્તિ હતી, સમતા હતી, આથી તેઓ સ્વર્ગે સીધાવ્યા અને દેવતાઈ મુખ લોગવવા લાગ્યા.

કર્મસત્તા મનુષ્યના જીવનમાં કેવું આકસ્મિક પરિવર્તન લાવે છે, તેનું આ જીવન ઉદાહરણ છે એટલાં કાળે ચિલાતી-પુત્રનું નામ લેવું એ પણ પાપ મનાતું, તે ચિલાતીપુત્રનું નામ આજે આપણે પ્રાત કાળમાં લઈએ છીએ અને તેમને વદન કરીએ છીએ.

આ રીતે કર્મશક્તિ ત્રિલોકમાં—સમસ્ત વિશ્વમાં અનેક આશ્ચર્યોને ઉત્પન્ન કરનારી છે, મોટાઓનો પણ પરાભવ કરનારી હોઈ વિજયિની છે અને તે સર્વત્ર જ્ય પામે છે, એટલે પોતાનું કાર્ય અવશ્ય કરે છે.

લીકિકા શાસ્ત્રોમાં પણ કર્મની શક્તિ વિષે આવે જ એક શ્લોક કહેવાય છે—

બ્રહ્મા યેન કુલાલવન્નિયમિતો બ્રહ્માણ્ડમાણ્ડોરે,
 વિષ્ણુર્યેન દશાવતારગદ્દને ક્ષિપ્તો મહાસદ્કટે ।
 રુદ્રો યેન કપાલપાણિપુટકે મિશ્રાટન સેવતે,
 સૂર્યો ભ્રામ્યતિ નિત્યમેવ ગગને તસ્મૈ નમ કર્મણે ॥

તે કર્મનીગદ્ધિતને નમસ્કાર હો કે જેણે બ્રહ્મા જેવા
 મહાન દેવને આ વિધમા કુભારના જેવું જામ સોપીયુ
 લૌકિક વાસ્તો એમ માને છે કે આ સૃષ્ટિનું સર્જન બ્રહ્મા
 કરે છે, એટલે નાના-મોટા સર્વ પદાર્થો તેના વડે જ
 ઘડાય છે આ રીતે નાના-મોટા પદાર્થોને નિરતર ધડધા
 કરવા એ કુભારના જેવું જ જામ થયું પરંતુ કર્મશક્તિ
 આટલેથી જ અટકી નથી વિષ્ણુ કે જે આ સૃષ્ટિનો પાલ
 છુહાર મોટો દેવ ગણાય, તેને દશ અવતાર લેવાતું ગહેન
 જામ સોપીને મોટા સકટમા મૂકી રીધા અવતાર લેવો
 એટલે જન્મ, જરા અને મરણની સાકળમાથી પસાર
 થવું, તેથી તેમા સકટ પડે એ દેખીતું છે મત્સ્ય,
 કચ્છપ, વરાહ, નૃસિંહ, વામન, પરશુરામ, કૃષ્ણ, રામ,
 બુદ્ધ અને કલ્કી એ દશ વિષ્ણુના મોટા અવતારો મનાય
 છે તેમા નવ અવતારો થઈ ગયા અને દશમો કલ્કીનો
 અવતાર હવે પછી થશે, એમ તેમની માન્યતા છે વિષ્ણુના
 મોટા અવતારો ચોવીસ મનાય છે, તેમા આઠમો અવતાર
 શ્રી કપલદેવજીનો ગણે છે ભાગવતના પચમસ્કંધના ત્રીજા
 અધ્યાયમા તેમના માતા-પિતાના નામ મરુદેવી અને નાલિ-
 રાજ જ આપેલા છે વળી તેમના પુત્રોની સખ્યા પણ

સોની જ જણાવેલી છે એટલે શ્રી કૃષ્ણદેવ એક ઐતિહાસિક પુરુષ હતા, તે આ પરથી સિદ્ધ થાય છે

રુદ્ર એટલે શકર મહાદેવ કે મહેશ્વર તે આ સૃષ્ટિનો સહાર કરે છે, એવી પૌરાણિક માન્યતા છે, પરંતુ કર્મ તેમને પણ ઊંટયા નથી તેમને હાથમા લિશ્તાતુ પાત્ર આપ્યું છે અને તેના વડે તેઓ પોતાનો નિર્વાહ કરે છે ।

સૂર્યની ગણના પણ મોટા દેવમા થાય છે નવે ય શ્લોકમા તેની મુખ્યતા છે તે જગનના બધા પ્રાણીઓને હૃદમા આપીને જીવનક્રિયામા મદદ કરે છે પરંતુ તેના હાલ પણ કર્મ જૂગ કર્યા છે રોજ પરિભ્રમણ કરવાનું અને તે પણ આકાશમા કે જ્યાં બીજી કોઈ વસ્તુનો આધાર નહિ !

બૌદ્ધ શાસ્ત્રોમા નીચેનો શ્લોક દર્શિગોચર થાય છે

इह एकमरतितमे कल्पे, ज्ञात्वा मे पुरुषा ह्य ।
 तेन कमविपाकन, पादं विद्यामस्मि भिन्नव ॥

વિહાર દરમિયાન બુદ્ધના પગમા કાટો બોકાય છે, ત્યારે તેઓ ભિન્નુઓને ઉદ્દેશીને કહે છે કે ' હે ભિન્નુઓ ! આજથી એકમાત્રમા કર્મે હું જ્યારે રાજ્ય હતો, ત્યારે એક પુરુષને મેં ભાલા વડે હણ્યો હતો, એ કર્મવિપાકથી આજે હું કાગ વડે વીધાયો છું 'તાત્પર્ય' કે હજારો-લાખો વર્ષ પછી પણ કર્મ પોતાનું કામ બનાવે છે, એટલે તેની શક્તિ અમોઘ છે

હવે ' શક્તિ શી રીતે આપી કરવી ? તે

તમને ધનાવીશું દુશ્મનનો દુશ્મન તે આપણા મિત્ર, એ નીતિ વ્યવહારમાં પ્રચલિત છે આ માનો દુશ્મન કર્મ છે અને કર્મનો દુશ્મન ધર્મ છે, માટે તે આપણા મિત્ર છે તેને આપણે બેલી કે તારબુદ્ધાર કહીએ તો પણ ચાલે. ધર્મ આપણુ ભવુ કરનાર છે, પણ તેની આરાધના, કર્યા મિવાય ભવુ થાય નહિ

દુનિયામાં લોકો છે, તેમ પારસમણિ પણ છે, પરંતુ કોઈ પણ ઉપાયે તેનો સ્પર્શ થવો જોઈએ જો એ સ્પર્શ થાય નહિ તો લોકોનું મોતુ બને નહિ પારસમણિની વાત આગળ આવી ગયેલી છે

પાત્રમાં રહેતુ પાણી અગ્નિની આગથી ઓછુ થતુ જાય છે, તેમ કર્મની શક્તિ ધર્મની આરાધનાથી ઘટી જાય છે અને છેવટે તે માવ દીવી પડી જાય છે જેમ ટપાલની ટીપી ઉપરથી ગુલ્ગુની ચીમચ કાઢી નાખો પછી તે પરખીડીયા પર ચોટે નહિ, એ રીતે ધર્મના આગધનવી કર્મની ચીકાચ કાઢી નાખો, તો તે તમને વગગી રહેશે નહિ

તમે અનાદિ કાગથી દુન્યવી મુખોની આરાધના કરતાં આવ્યા છો, પરંતુ હવે ધર્મની આરાધના કરો, દેવગુરુની ભક્તિ કરો અને કર્મોને તોડવાની કોશીશ કરો કર્મ તૂટી ગયા પછી ધર્મની આરાધનાની જરૂર રહેતી નથી તમને તામની ઈચ્છા હોય અને લાખ મગો જાય તથા વધારે મેળવવાની ઈચ્છા ન હોય તો પછી મહેનત કરવાની ક્યા રહી? એક પાણીનો ઘડો ભરાવો હોય તો તે ભરાય ત્યાં મુખી જ મહેનત કરવાની જરૂર છે ભરાઈ ગયા પછી મહેનત કરવાની

જરૂર રહેતી નથી, કારણ કે વધાગતુ પાણી ઘડા ળહાર વહી જાય છે, તેથી કર્મ ન તૂટે ત્યા સુધી ધર્મની આરાધના કરો.

આપણે આ ભવમા કર્મને સંપૂર્ણ તોડી ન શકીએ તો પણ તેને ઢીલા તો કરી જ શકીએ ઢીલા કર્મોનું ક્ષણ પ્રમાણમા ઝોણુ ભોગવવુ પડે છે, જ્યારે મજબૂત કર્મનું ક્ષણ પ્રમાણમા ઘણુ વધારે ભોગવવુ પડે છે જેમ કાપી નાખેલા મૂળવાણુ વૃક્ષ લાગે સમય ટકી શકતુ નથી, તેમ ઢીલા કરેલા કર્મો પણ લાગે સમય ટકી શકતા નથી.

રસ્તે ચાલ્યો જતો માણસ સામે ખાડો છે, એમ જાણે પણ ચેને નહિ તો તેમા પડે અને તેનુ ક્ષણ ભોગવે, તેમ આપણે પણ કર્મરૂપી ખાડાને જાણ્યા પછી તેનાથી ચેતીએ નહિ તો તેમા પડીએ અને તેના કડગા રૂણે ભોગવીએ.

કેટલાક કહે છે કે અમને ધર્મનુ આરાધન કરવાની તો ઘણી જ ઇચ્છા છે, પણ અનેકવિધ અતરાયોને લઈને તેમ કરી શકના નથી પરતુ મળગ ઇચ્છા હોય તો ધર્મનુ આરાધન અવશ્ય થઈ શકે છે.

વિશેષ અવસરે કહેવાશે

વ્યાખ્યાન ઓગળીગમ્ય

કર્મબંધ

મહાતુભાવો !

આત્મતત્ત્વનો વિચાર કરતા કર્મનો વિષય ઉપચિન્ત્ય થયો છે અને તેનું વર્ણન આવી ગયું છે સમાયણું વાચતા સવણનું અને મહાવીરચરિત્ર વાચતા ગોશ્રાણાનું વર્ણન આવે, એ સ્વાભાવિક છે

‘ કર્મ કોને કહેવાય ?’ તથા ‘કર્મની ગતિ કેટલી ?’ એ વિષે ગત વ્યાખ્યાનમાં અમે વિસ્તારથી વિવેચન કરેલું છે, પણ આ વિષય ગહન છે અને તે વિષે અમારે હજી ઘણું કહેવાનું છે, માટે તમે ધરાબર ધ્યાન આપજો કાયા અહીં અને મન ખીન્ને, એવી હાલતમાં કોઈ પણ સૂક્ષ્મ વિષય શ્રદ્ધાથી થઈ શકે નહિ

૨ ગભૂમિ પર ભજવાતા નાટકોમાં સન્નત અને ખલ એ બંને વ્યતના પાત્રો હોય છે તેમાં ખલનું કાર્ય સન્નત પુરુષની વિવિધ રીતે મતામણી કરવાનું હોય છે આ કાર્યમાં તે કેન્દ્રીક વળત શ્રી બંધ છે, પણ આખરે તેના હાથ હેઠા પડે છે અને તે ભૂડા હાથે માર્યો બંધ છે સ સારૂંપી નાટકમાં પણ ધરાબર આવી જ ઘટના બને છે તેમાં સન્નતને સ્થાને આત્મા છે અને ખલને સ્થાને કર્મ છે.

કર્મનું મુખ્ય કાર્ય આત્માને સતાવવાનું છે તેમા તે ઘણી વાર ક્ષાપી બાય છે, પણ આત્મા જળવાન બનતા તેના હાથ હેડા પડે છે અને છેવટે તે નાશ પામે છે

જો આત્મા એકલો હોત તો તે શુદ્ધ સ્વરૂપી હોત, વિવેક અવસ્થામા હોત અને બનત બનત મુખનો ઉપલોગ કરતો હોત, પણ તે એકલો નથી, કર્મથી યુક્ત છે વધારે-પદ્ધ કદીએ તો તેને કર્મનું બંધન છે, એટલે તેને એક ગતિમાથી બીજી ગતિમા સ સરલ કરવું પડે છે અને જન્મ, જરા, વ્યાધિ તથા મૃત્યુના વિવિધ દુઃખો લોગવવા પડે છે

આત્માને કર્મબંધન ક્યારે પ્રાપ્ત થયું ?

એક મહાનુભાવ પ્રશ્ન કરે છે કે, 'આત્માને કર્મબંધન ક્યારે પ્રાપ્ત થયું ? તેનો જહા ઉત્તર આપીશુ આ મા પ્રથમ શુદ્ધ હતો અને પછી તેને કર્મ વજબ્યા-કર્મબંધન પ્રાપ્ત થયું, એવી કોઈ સ્થિતિ નથી, કારણ કે શુદ્ધ આત્માને કર્મ વળગતા હાય તો મુક્તાવસ્થા કે સિદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થયા પછી પણ કર્મબંધનનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય અને સિદ્ધોને ફરી મસારમા પડવાનો વારો આવે

કેટલાક એમ માને કે કે સિદ્ધ વચેવા છવે જગતના લોકોને દુષ્ટી જોઈ તેમનો ઉદ્ધાર કરવા મૃત્યુવેકમા જન્મ લે છે, પણ એવી માન્યતા સિદ્ધાંતસિદ્ધ નથી અને વિચાર કરતા આ વસ્તુ મુખિતમગત પણ જણાતી નથી શ્રી વિશે-પાવશ્યબ્લાધ્યમા સિદ્ધનો અર્થ આ પ્રમાણે કર્યો છે

“દીર્ઘકાલ-રય જ તુ કમ્મ સે સિયમહા ।

સિય ઘવ તિ સિદ્ધસઠ, સિદ્ધત્તમવજામહ ॥૩૦૨૧॥

‘ પ્રજાહેની અપેક્ષાએ દીર્ઘકાવની સ્થિતિવાળું અને સ્વભાવથી આત્માને મર્યાદા કરનાર જે કર્મ તે આઠ પ્રકારે બંધાય છે આ અષ્ટવિધ બંધકર્મને જાણી નાખે અર્થાત્ તેને ક્ષય કરે તે મિદ્ધ કહેવાય, કારણ તે જ મિદ્ધની સિદ્ધતા છે’

શાસ્ત્રોમાં ૧૨ પ્રકારના વિદ્યોનું વર્ણન આપે છે (૧) કર્મસિદ્ધ (ક્રિયામિદ્ધ), (૨) ચિન્ત્નસિદ્ધ, (૩) વિદ્યાસિદ્ધ, (૪) મનસિદ્ધ (૫) યોગસિદ્ધ, (૬) આગમસિદ્ધ, (૭) અર્થસિદ્ધ, (૮) યાત્રાસિદ્ધ, (૯) અભિપ્રાયસિદ્ધ (૧૦) તપસિદ્ધ અને (૧૧) કર્મક્ષયસિદ્ધ તેમાંથી છે જા કર્મક્ષયસિદ્ધને જ આપણે અહીં મિદ્ધ કહીએ છીએ અને તેમને પાંચ પરમેષ્ઠિના બીજા પદે શાંત-સૂતા-ઉકતા-એમતા નમસ્કાર કરીએ છીએ

વિચાર, લાગણી કે ઇચ્છા એ જાણી કર્મજન્ય વસ્તુઓ છે, તે આવા સકલકર્મરહિત સિદ્ધાત્માઓને શી રીતે હોઈ શકે? એટલે જન્મતના લોકોને હુ ખી જોઈ તેમને ઉદ્ધાર કરવાની ભાવનાથી અહીં આવણું અને જન્મ લેવો એ અમલવિત છે જાણી જન્મ, જરા અને મૃત્યુ પણ કર્મજન્ય અવસ્થા છે અને સિદ્ધ પરમાત્મા કર્મરહિત હોય છે મિદ્ધાત્માઓ મૃત્યુનોકામ આવી કાઈ સીના પેટે જન્મ ધારણ કરે, એ પણ સભવિત નથી શાસ્ત્રપરોએ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે-

નિરિથ-સત્ત્વદુક્લા જાર્દ-જરા-મરણ-યથ-વિમુક્તા ॥

અઘ્વાષાહ સુક્ત, ઇણુદ્વતિ સામય સિદ્ધા ॥

‘ સર્વ’ હુઓને સવયા તરી ગયેલા અને જન્મ, જરા

તથા મરણના બંધનથી છૂટા થયેલા સિદ્ધો શાશ્વત અને અવ્યાયાધ મુખનો અનુભવ કરે છે'

તમે અરિહંત પરમાત્માની સ્તુતિનિમિત્તે શાશ્વત 'નમોત્યુષ્ઠ્ય સૂત્ર' જોવો છે તેમા મિદ્ધગતિને માટે કયા વિશેષજ્ઞો વપરાયેલા છે? ઘણા ભાગ્યશાળીઓ સૂત્ર કંડકાટ જોતી બાય છે, પણ તેનો અર્થ વિચારતા નથી, એટલે તેમા શું ઠપ્પુ છે અને શું નહિ? તે બજાતા નથી સૂત્ર ભાવપૂર્વક જોલવુ જોઈએ એ ભાવ અર્થ સમજ્યા વિના આવે નહિ 'નમોત્યુષ્ઠ્ય સૂત્ર'ના પદોમા ઘણો ગભીર અર્થ રહેલો છે તે સૂરિપુરંદર શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ લલિતવિમ્તરા ચેત્યવદન વૃત્તિમા સમજાવેલો છે આ વૃત્તિ વાચી શ્રી સિદ્ધિગિંગણિની ઠગમળી ગયેની શ્રદ્ધા સ્થિર થઈ હતી ખીજ પણ અનેક જીવો એ વૃત્તિ વાચીને શ્રી જિનેશ્વરદેવની શ્રદ્ધા-મહિમા દંઠ થયેલા છે

નમોત્યુષ્ઠ્ય સૂત્રમા શ્રી અરિહંત દેવોને 'સિદ્ધિગૃહ નામવેય ઠાળ સપ્તજાળ' કહ્યા છે, એટલે જે જે અરિહંત દેવો થાય, તે જાધા સિદ્ધિગતિ નામના મ્યાનને પ્રાપ્ત થયેલા છે, એમ મમજ્જવાનુ છે આ સિદ્ધિગૃહ આઠિ પદોની પૂર્વે 'સિવમયલ્પનરૂમળતમક્ષયમઘ્વાશાહમપુણરાવિસિ' એ શબ્દો આવે છે, તે સિદ્ધગતિમ્યાનના વિશેષજ્ઞો છે જયલ એટલે એ સ્થાન અચલ છે, સ્થિર છે, કની ચલાયમાન ન થાય એવુ છે અરૂઝ એટલે એ સ્થાન વ્યાધિ અને વેદનાથી રહિત છે વ્યાધિનુ મ રીર છે અને વેદનાનુ મૂળ અશુદ્ધ

બને વસ્તુને ત્યા અભાવ છે, એટલે વ્યાધિ કે વેદના શી ગીતે હોઈ ગકે? અખત એટલે એ સ્થાન અનત છે, અત રહિત છે અસ્ત્ય એટલે એ સ્થાન અલય છે, જેમા કદી ઘટાડા ન થાય એવુ છે અચ્ચાવાહ એટલે એ સ્થાન અ યાગાધ છે, વ્યાખાધાથી રહિત છે, કર્મજન્ય કોઈ ખીડા ત્યા હોતી નથી અપુનરાવિત્તિ એટલે એ સ્થાન એવુ છે કે જ્યા ગયા પછી પાછા ફરવાનુ હોતુ નથી

જે નુદ્ર એટલે કર્મરહિત આત્માને કર્મનેા બધ માન વામા આને તો મુક્તિ એ સાશ્વત મુખનુ ધામ બની શકતી નથી, ઠારણ કે ત્યા રહેલા આત્માને ગમે ત્યારે કર્મનેા બધ ધાય અને પરિણામે દુખ લોગવનુ પડે જે મુક્તિ એ સાશ્વત મુખનુ ધામ ન હોય તો તેને મેગવવાથી લાભ શો? કોઈ શુદ્ધિમાન મનુષ્ય તો તેને માટે પ્રયત્ન કરે જ નહિ વળી ધમ પણ મુક્તિને અર્થે જ કરવામા આવે છે, એટલે તેની આરાધના પણ નિર્થક કરે આ રીતે શુદ્ધ આત્માને કર્મબધ માનતા અનેક દોષોનેા સભવ હોવાથી 'આત્મા પ્રથમ શુદ્ધ હતો અને પછી તેને કર્મે વળગ્યા' એમ માનવુ ઉચિત નથી

મત્ય હકીકત એ છે કે આત્મા પ્રથમથી જ કર્મચુક્રત હોય છે અને કર્મરૂળ લોગવવાનુ તથા નવા કર્મેા બાધ વાનુ નિરતર ચાલુ રહે છે, તેથી તે કોઈ વખત સર્વથા ઠમરહિત થયેયો નથી જે તે સર્વથા કર્મરહિત થયેા હોય તો પોતાની સ્વાભાવિક જીવંતિથી લોકના અગ્રભાગે પ્રહોચી સિદ્ધચિલામા વિરાજતો હોય અને ચારગતિ તથા ચોરાશી

લાખ લગ્યોનિરૂપ સસારમા ભક્તીને વિવિધ દુષ્ટોને
અનુભવ ન જ કરતો હોત

‘ આત્મા પ્રથમથી જ કર્મચુકલ સી રીતે દેહકરૂં જ
એ પ્રમ પલ કેવાકના મનમા ઉઠે છે, પણ તેનું સ્વભાવ
સહેલું છે શરૂઆતમા સોનું ખાલુમા હોય છે, -૨૩-૨૪-૨૫-૨૬-
મળેતું હોય છે, લગભગ માટી જેવું જ હોય છે, તેના જેવું
આ સ્થિતિ છે નોનું ખાલુમાથી બહાર નીકળે માં અનુ
પ્રકારના ઔષધિપ્રયોગો વડે શોધાય છે અને નીકળે જ ની
અધ્યક્ષિત પીંગા ગગની ઉત્તમ ધાનું નીકળે અનુ
ખેચે છે તે જ રીતે આત્મા કર્મના સુખ સુખ સુખ
જેમ શુદ્ધ થતો જાય છે, તેમ તેનું સુખ સુખ સુખ
જાય છે અને છેવટે શુભ ધ્યાનની ધ્યાનની ધ્યાનની ધ્યાનની
શય કરે છે, ત્યારે તેનો પ્રભાવ મૂર્તિ સુખ સુખ સુખ સુખ

આત્મા કર્મના બંધનને દૂર

છે વળી બધા મનુષ્યો મનુષ્યત્વમા સમાન હોવા છતા તેમની અવસ્થા સમાન નથી તેમાના કોઈ રાજ છે, તો કોઈ રક છે, કોઈ શ્રીમત છે, તો કોઈ ભીખારી છે, કોઈ પડિત છે, તો કોઈ મૂર્ખ છે, કોઈ અવડપવાન છે, તો કોઈ વિફળ છે, કોઈ નીરાગી છે, તો કોઈ વિવિધ રાગોથી ઘેરાયેલા છે જગતનું તમામ વૈચિત્ર્ય કર્મને આભારી છે મૂર્ત કર્મોની અમૂર્ત આત્મા પર અમર થાય છે.

‘ મૂર્ત કર્મોની આત્મા પર અમર થાય ખરી ? ’ આ પ્રશ્ન પણ ઠેકઠાક તરફથી પૂછવામા આવે છે, એટલે તેના ખુલાસો કરી દઈએ મૂર્ત વસ્તુ અમૂર્ત વસ્તુ ઉપર અસર ન જ કરી શકે એવો નિયમ નથી જ્ઞાન અમૂર્ત છે, છતા મહિરા, વિષ આદિ મૂર્ત વસ્તુઓથી તેના પર ઉપધાત (માઠી અસર) થાય છે અને ઘી, દૂધ વગેરે પુષ્ટિકર પદાર્થોથી અનુગ્રહ (માર્ગી અસર) થાય છે આ રીતે મૂર્ત કર્મો અમૂર્ત એવા આત્માની શક્તિ પર અમર પહોંચાડી શકે છે પરંતુ આઠી એ સમજી લેવાની જરૂર છે કે સસારી આત્મા એકાંતે એટલે સર્વથા અમૂર્ત નથી, તે કથચિત્ મૂત પણ છે જેમ અગ્નિ અને લોહનો સબધ થતા લોહ અગ્નિરૂપ થઈ જાય છે, તેમ સસારી આત્મા અને કર્મનો અનાદિ કાળથી પરસ્પર સબધ હોવાને કારણે તે કર્મના પરિણામરૂપ બની જાય છે, તેથી તે કથચિત્ મૂર્ત પણ છે અને મૂર્ત વસ્તુની મૂર્ત વસ્તુ પર અસર થવામા તો કોઈ આપત્તિ નથી, એટલે કર્મની આત્મા પર અસર થાય છે, એમ માનવામા જરાય નાણું નથી.

પુણ્યનું જ પરિણામ છે, એ વાત અમે પૂર્વે સમજાવી ગયા છીએ.

ફક્તની અપેક્ષાએ કર્મના બે પ્રકારો છે એક શુભ ફળ આપનારું કર્મ અને બીજું અશુભ ફળ આપનારું કર્મ તેમાં શુભ ફળ આપનારું કર્મ તે પુણ્ય અને અશુભ ફળ આપનારું કર્મ તે પાપ કેટલાકે કર્મના શુકલ અને કૃષ્ણ એવા બે ભેદો બતાવ્યા છે તો કેટલાકે દુશલ અને અદુશલ એવા બે પ્રકારોનું વર્ણન કર્યું છે, પણ વાત એકની એક છે જે પુણ્ય છે તે જ ગુકલ કે દુશલ કર્મ અને જે પાપ છે તે જ કૃષ્ણ કે અદુશલ કર્મ તેમાં વાસ્તવિકતાએ કોઈ તકાવત નથી.

સાગતું ફળ સારું અને ખરાબનું ફળ ખરાબ, એમાં કોઈને શકા છે ખરી ? કોઈએ આબો વાંચ્યો હોય અને લીમટો ઉગ્યો હોય કે લીમટો વાંચ્યો હોય અને આંબો ઉગ્યો હોય તો કહી દેજો એક અભણુ જેમૂતને પૂછો તો એ પણ કહેશે કે 'ભાઈ! જેવું વાવીએ તેવું તણાય ઘઉં વાવીએ તો ઘઉં લણીએ અને બાજરી વાવીએ તો બાજરી લણીએ તેમાં કઈ ફેર પડેનહિ ' પરંતુ આશ્ચર્ય અને ખેતી વાત છે કે આ મીઠી સાદી વાત પણ કેટલાકના ગણે ઉતરતી નથી વાસ્તવમાં તેઓ પુણ્ય-પાપની કોઈ વિચારણા જ કરતા નથી અને ઈચ્છા મુજબનું જીવન જીવી મનુષ્યલવ પૂરો કરે છે આવાઓ કઈ ગતિએ જવાના ? એ વાત તમારા દિનમાં કોતરી રાખો કે આવાઓનો અત ઘણો કરણુ હોય છે બ્યારે તેમને એમ લાગે છે કે હવે અમારે

જવું પડશે, ત્યારે તેમની હાથચોંચનો, તેમના વયોપાતનો પાર રહેતો નથી, તેમની આખમાથો ઘોર ઘોર જેવા આમુ દપકે છે અને 'અમે પુણ્યનું ભારું બાધ્યું હોત તો સાડુ' એવા વિચારો આવે છે પણ રાડયા પછીનું ઠંડાપણ શા કામનું ?

થોડા વિસ પહેલા ભારતના મહામાત્ય પડિત જવા હુબલાલ નેહરુએ ઠણુ હનું કે 'ધર્મની બાબતમા મારી સમજણુ ઠી નથી, પણ સારાનું ફળ સાડુ મળે છે અને ધૂરાનું ફળ ખૂડુ મળે છે, એ બાબતમા મારો પાકો વિશ્વાસ છે' આ શબ્દો તેમણે ઘણા અનુભવ પડી ઉચ્ચાર્યા છે, એટલે શુભાગુલ કર્મના શુભાગુલ ફળ સ બધી કોઈ એ શકા રાખવી નહિ

આશ્રવ એલે કર્મનું આત્મા લણી આવણુ જેમ ગરનાળા એ તળાવમા પાણી આવવાનું સાધન છે, તેમ આશ્રવ એ આત્મામા કર્મને દાખન થવાનું સાધન છે

સવર એટલે આત્મા લણી આવી રહેલા કર્મોની અટકાયત જેમ ગરનાળાને બધ કરી દેવાથી તળાવમા નણુ પાણી આવતું નથી, તેમ સવરને ધારણુ કરવાથી આત્મામા નવીન કર્મો દાખલ થતા નથી

નિર્જરા એલે કર્મોનું ખરી જવું, છતા યડ જવું જે કર્મો આત્માને વગરેવા છે, આત્મામા તાદાત્યભાવ પામેવા છે, તે કર્મો અમુક અશે અત્મપ્રદેશોથી છૂન પડે ત્યારે કર્મની નિર્જરા યડ કહેવાય

બધ એટલે કાર્મણુ વર્ગણના પુદ્ગલોનું આત્મા સાથે જોડાવું, તાદાત્મ્યભાવે પગિણમવું કર્મનો બધ કયા હેતુઓથી પડે તે અને તેના કટલા પ્રકારો હોય છે વગેરે ઘાણતો અમે હવે પછી વિસ્તારથી સમજાવવાના છીએ, એટલે અહીં તેનું વિશેષ વિચેચન કરતા નથી.

ત્રોક્ષ એટલે કર્મના સર્વ બધનોમાવી આત્માને કૃપકારો મુક્તિ, સિદ્ધિ, સિવપદ, પરમપદ, પચમગતિ, નિર્વાણ એ તેના પર્યાયશબ્દો છે.

આ નવ તત્ત્વોમાથી કર્મવાદને ઠઠી લો, તો બાકી શુ રહે ? એટલે જ અમે કહીએ છીએ કે જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમા કર્મવાદ એતત્રોત છે.

જૈન ધર્મનો કર્મવાદ પુણ્ય-પાપનો સુદર વિવેક કરી બતાવે છે, તેથી ગેઈ પણ મુમુક્ષુ પાપનો પરિહાર કરી પુણ્યનો સચય કરવાને શક્તિમાન થાય છે જેઓ પુણ્ય અને પાપનો ભેદ સમજતા નથી કે પાપને પુણ્ય માને છે, તે પાપથી શી રીતે બચવાના ? પરતુ દુનિયાનો ઢગ એવો છે કે પાપી પણ પોતાને ધર્મી તરીકે ઝોળખાવે અને ધર્મીઓની હરોળમા ગિરાજે અહીં અમને પ્રાચીન કાળની એક વાત યાદ આવે કે

ધર્મીઓની સખ્યા કેટલી ?

મગધપતિ મહારાજ શ્રેણિક સભા બરીને બેઠા છે, વિવિધ પ્રશ્નોની ચર્ચા થાય છે, ત્યાં એક પ્રશ્ન ઉઠયો કે

‘આપણા નગરમાં ધર્મીઓ વધારે કે અધર્મીઓ વધારે ?’ તેનો બધાએ એક જ ઉત્તર આપ્યો કે આપણા નગરમાં ધર્મીઓની સંખ્યા વધારે છે, અધર્મીઓ તો કાંઈ ગણ્યા ગાઠ્યા જ હશે પરંતુ અભયકુમારને આ ઉત્તરથી સતોષ થયો નહિ. તેમણે કહ્યું ‘આ દુનિયામાં નિર્દય વધારે હોય અને દયાવાન ઓછા હોય, અસત્યવાદી વધારે હોય અને સત્યવાદી ઓછા હોય, ચાર દૃત્તિવાગા વધારે હોય અને પ્રમાણિક ઓછા હોય, વિધવા વધારે હોય અને બ્રહ્મચારી ઓછા હોય આપણે પણ એજ દુનિયાનો એક ભાગ છીએ, એવે આપણે ત્યાં ધર્મી કરતા અધર્મીઓનું પ્રમાણ મોટું હોવું જોઈએ’ પરંતુ તેમની એ વાત કોઈએ મજૂર રાખી નહિ.

મ ત્રીશ્વર અભયકુમાર બુદ્ધિના નિધાન હતા અને સમયજ્ઞ હતા, એટલે સમજી ગયા કે અચાટે વિવાહ કરવો નહયો છે આ વસ્તુ સમય આ યે ત્રિદ્વ કની બતાવરી-પછી તેમણે રાજગૃહી નગરીની બહાર બે મોટા મહેલો તૈયાગ કરાવ્યા તેમાં એકને બાહ્યાની પાખ જેવો ધાળો બનાવ્યો અને બીજાને દાક્ષિણ જેવો કાળો બનાવ્યો આ બે મહેલોની વચ્ચે તેમણે એક મુદ્દા બગીચો બનાવ્યો અને તેમાં હાલદો માવુમ બેઠી ચકે તેની ગોઠવણ નહી.

હવે એક દિવસ મ ત્રીશ્વર અભયકુમારે તેમાં ઉત્તરી રાખી અને તેમાં ભાગ લેવા મટે મંજ્યાબધ સી પુરવો હાજર થયા અભયકુમારે તેમને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે ‘સગરનો અને સન્નારીઓ । વમારા પૈકી જેઓ ધર્મી

મહેલમા જાય અને અધર્મી હોય તે કાળા મહેલમા જાય. ત્યાં ઉત્તલીની તમામ વ્યવસ્થા રાખવામા આવેલી છે'

આ સૂચના પ્રમાણે હાજર થયેલાઓ એ બે મહેલોમા દાખલ થઈ ગયા તેમા ધોળો મહેલ લોકોની ખીચાખીચ ભરાઈ ગયો અને કાળા મહેલમા માત્ર ગર્યાગાઠયા માણસો જ દાખલ થયા થોડી વારે અભયકુમાર તેમને પૂછવા લાગ્યા કે 'તમે શુ ધર્મ કરો છો કે આ ધોળા મહેલમા દાખલ થયા છો?' તે વખતે કમાઈ એ કહ્યું કે 'હું જીવને ન મારું અને તેનું માત્ર ન વેચું તો માસ પાનારની શી વસ્તુ થાય? એટલે તેમને નિયમિત માસ પૂરું પાડીને મારો ધર્મ બનવું છું વળી મારા ધર્મા અગે હું ઘણા જનાવરોનું યોષણું કરું છું, તેથી પણ ધર્મી છું, એટલે આ ધોળા મહેલમા દાખલ થયો છું'

કલાલે (હાડ વેચનારે) જણાવ્યું કે 'હું અનેક માણસોની હાડ પીવાની તૃપ્તિ બુઝાવીને ધર્મનું પાલન કરી રહ્યો છું વળી મારો બનાવેલો હાડ પીતા માણસો ખૂબ સ્ફૂર્તિમા આવી જાય છે અને આ દુનિયાના તમામ હું ખ-દહોં ભૂતી જાય છે બાણે સ્વગમા મહાવતા હોય તેને તેમને અનુભવ થાય છે, તેથી એક ધર્મી તરીકે હું આ ધોળા મહેલમા દાખલ થયો છું'

વેશાએ જવાબ આપ્યો કે 'હું પણ અનેક માણસોના મનનું રબન કરું છું તથા તેમના તનમા પ્રકટેલી વિષયની જ્વાલાને બુઝાવું છું, તેથી એક ધર્મી તરીકે આ ધોળા મહેલમા દાખલ થઈ છું'

જેરૂતે કહ્યું કે ' તમામ પવિત્ર પુરુષો જે અન્ન ખાય છે, તેને નીપજાવનારો હું છું, એવું બધા પર મારો મોટો ઉપકાર છે, તેથી હું આ ધોળા મહેલમા દાખલ થયો છું '

વેપારીએ જણાવ્યું કે ' લોકોને જે જે વસ્તુઓનો ખાપ છે, તે બધી હું પૂરી પાડું છું જે હું મીઠું-મરચું, તેલ-ઘી, અનાજ-દાલ-આટો વગેરે પૂરા ન પાડું તો લોકોની શી વને થાય ? તેથી બધા પર મારો મોટો ઉપકાર છે અને તે કારણે જ હું આ ધોળા મહેલમા દાખલ થયેલો છું '

આ રીતે દરેકે પોતપોતાના ધ ધામા ઉપકાર ગણાવ્યો અને પોતાની ગણતરી એક ધર્મી પુરુષ તરીકે કરાવી

પત્રી મત્રીશ્વર અલયકુમાર મળા મહેલમા ગયા ત્યાં માત્ર ચાર જ પુરુષો બેઠેલા હતા તે ચારે સફળહથે હતા, મદ્દાણુ હતા, વિવેકી હતા અને યથાશક્તિ ધર્મનું આરાધન કરનારા હતા, હતા તેમા દાખલ થયા હતા તેમાના એક-બેને તો મત્રીશ્વર ઓગળના પણ હતા

મત્રીશ્વરે પૂછ્યું કે ' તમે આ કાળા મહેલમા કેમ દાખલ થયા છો ? ધોળા મહેલમા જ્યાં ન મળી તે શું ? ' પેલાઓએ જવાબ આપ્યો કે ' મત્રીશ્વર ! એવું નથી અમે તો જાણીને જ આ મહેલમા દાખલ થયા છીએ, કારણ કે હજી અમારામા ધોળા મહેલમા પેસવા જેવી ચો ચતા નથી અમે અત્યાર સુધીમા પાપપુણ્ય વિષે ઘણું જાણ્યું છે, તેમ છતાં પાપનો પહિંકાર પૂર્ણ રીતે કરી ચકતા નથી અને જે છોડ્યું છે, તેમા પણ અનેક બાબના અપવાદો રાખેલા છે આ સંયોગોમા અમારાથી ધોળા મહેલમા દાખલ શી રીતે થઈ શકાય ?

અમે એવું સમજીએ છીએ કે જે માણુમ હિ સા કરે

નહિ, પગ્નિહ રાખે નહિ, ક્રોધ કરે નહિ માન ગેવે નહિ, માયા આચરે નહિ, લોભને વશ થાય નહિ અને કન્યા-કકામમા પડે નહિ, તેમજ ખોટી માન્યતા ધરાવે નહિ, તેજ સાચા અર્થમા ધર્મી કહેવાય અને જાણુ ધર્મીપણુ હજી અમારામા પ્રકટયુ નથી, તેથી અમે અમારી જાતને અધર્મી માનીએ છીએ અલબત્ત ! તેમાથી જલદી કેમ છૂટાય, તેના મનોરથો સેવીએ છીએ, છતાં અમે ધર્મી છીએ, એવુ કહેવાની હિંમત કરતા નથી '

મત્રીશ્વરે કહ્યું ' મહાનુભાવો ! ધન્ય છે તમને અને ધન્ય છે તમારી અમજને ! તમારી ધારણા મુજબનો ધર્મ તમે આચરી શક્યા નથી, પરંતુ આચરવાનો પ્રયત્ન કરે રહ્યા છો અને તેમા થતી નાની મોટી અપલનાઓ દૂર કરે રહ્યા છો, માટે તમે જ ખગ ધર્મી છો ખરેખર ! તમાર જેવા પુરુષોથી જ આ રાજગૃહી નગરી ઉજળી છે '

પછી તેમને ધોળા મહેલમા લઈ ગયા અને તેમની હકીકત સમજાવતા બધાએ પોતાનુ મસ્તક નીચુ નમાવ્યુ. આ પ્રયોગમાં બધાને ખાતરી થઈ કે પોતાના નગરમ ધર્મીઓની સખ્યા ઝોઠી છે અને અધર્મીઓની સખ્ય વધારે છે

કર્મબંધના કારણો

આત્મા અનાદિ ઠાલથી કર્મબંધ છે, એ વસ્તુ વિસ્તારથી જણાવી ગયા હવે આત્માને કર્મનો બંધ શાંથ થાય છે ? તે જણાવીશું ' કારણ વિના કાર્ય' હોય નહિ એ સિદ્ધાંત તો તમને બધાને કળૂલ છે ને ? જગતના તમામ વિચારક પુરુષોએ આ સિદ્ધાંત માન્ય રાખેલો છે અને ચારે તરફ જેની મોલખોલા થઈ રહી છે, એ વિજ્ઞાને પણ તેના પર પોતાની મજૂરીની મહોર મારી છે

કર્મબંધ એક પ્રકારનું કાર્ય છે, જેને કારણે જ કઈક કારણે તેવું બોધ એ આ કારણમાં સિદ્ધ થાય છે અને વસ્તુઓ બનાવી છે - (૧) મિથ્યાત્વ (૨) અધ્યાત્મ (૩) કામ અને (૪) યોગ + આ ચારે વસ્તુઓને કારણે કર્મબંધનથી બંધાયેલા લોકો તેમણે તેમના કર્મબંધનથી બંધાયેલા છે.

મિથ્યાત્વ

શાસ્ત્રકારો કહે છે કે 'આ જગતમાં શબ્દો, સ્વરો, રૂપો, રસો, ગંધો, સ્પર્શો, કાલ, પદ્મ મિથ્યાત્વ જેવો કોઈક શબ્દો નથી, પણ પ્રકારનું કાર્ય છે, પણ મિથ્યાત્વ જેવું કોઈક શબ્દો નથી, પણ યોગ અનેક પ્રકારના કાર્ય છે પણ મિથ્યાત્વ જેવો કોઈક શબ્દો નથી, અને અધ્યાત્મ અનેક પ્રકારનું કાર્ય છે, પણ મિથ્યાત્વ જેવું કોઈક અધ્યાત્મ નથી.' આ પરથી મિથ્યાત્વ એ કેવા બંધન વસ્તુ છે, તેનો અર્થ આવી શકે.

આભિગાદિય જનમિગાદિય વહ અર્નિવેસિય વર ।
સસદ્વ્યમજામોગ, મિષ્ટાન પવહા મળિય ॥

'મિથ્યાત્વ પામ્ય કર્મનું કહેવું છે આભિગાદિક, અનમિત્રિક, આભનિવેશિક, સાશયિક અને અન્યનિક'

+ તરતાર્થમૂલના આડમા અધ્યાત્મક જે કે જગતને વિરલિપના અધ્યાત્મક વ વહતક । મિથ્યાત્વ એ જે જે વસ્તુ કામ અને યોગ એ પામ્ય કર્મ બંધના જેવું છે । પ્રથમ મિથ્યાત્વ અર્થ છે પછી અર્થિક અર્થ છે અને અર્થિક છે, પછી કામ અને છે અને છે જે જે કર્મબંધના પામ્ય જેવું આ કર્મબંધન જે જે કર્મબંધનને અસપ્ત જ છે અને જે જે કર્મબંધનને અસપ્ત છે એજ દિલ્લે કર્મબંધન જે જે કર્મબંધનને કારણે માનવામાં આળ્ય છે જે જે કર્મબંધનને સ્વરૂપી જી । નથી પણ જે જે કર્મબંધનને અને જે જે કર્મબંધનને જે જે કર્મબંધનને

નિરૂપણ દેવે જે જે

ખરા-ખોટાની પરીક્ષા ઈર્થા વિના ખોટાની મતિમા આંચુ તે જ સાચુ માની લેવુ, તે આભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ બધા ધર્મોને સારા માનવા, બધા દર્શનોને ઠીક માનવા, મહુને વદવુ, સહુને પૂજવા એમ વિષ અને અમૃતને મરખા ગણવા તે અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ સત્ય માર્ગ જાણવા છતાં કોઈ પ્રકારનો આગ્રહ બધાઈ જવાથી અસત્ય માર્ગની પ્રરૂપણા કરવી તે આભિનિવેધિક મિથ્યાત્વ જે નિહનનો X થયા તે આ પ્રકારના મિથ્યાત્વવાળા હતા ખોટાના અજ્ઞાનથી જિનવાણીના અર્થ સમજે નહિ અને તેમા હગમગતો રહે તે આગયિક મિથ્યાત્વ અને અજાણપણાને લીધે કઈ સમજે નહિ, તે અનાલોગિક મિથ્યાત્વ અવ્યક્ત એવા એકેન્દ્રિયથી માડીને અસની પ એન્દ્રિય સુધીના જીવોને આ પ્રકારનુ મિથ્યાત્વ હોય છે મિથ્યાત્વ એ એક પ્રકારનો દષ્ટિવિપર્યાસ છે તેના લીધે જીવ અધર્મમા ધર્મસજાવાળો અને ધર્મમા અધર્મસજાવાળો થાય છે, અમાર્ગમા માર્ગ સજાવાળો અને માર્ગમા અમાર્ગસજાવાળો થાય છે, અજીનમા જીવસજાવાળો અને જીવમા અજીવસજાવાળો થાય છે, અસાધુમા સાધુસજાવાળો અને સાધુમા અસાધુસજાવાળો થાય છે, તથા અમુક્તમા મુક્તસજાવાળો અને મુક્તમા અમુક્તસજાવાળો થાય છે વગી જે દેવ, શુરુ તથા પર્વો લોકિક એવે મામાન્ય

+ નિર્નર એટલે અપનાપ કરનાર જેને જૈન ધર્મના અર્થ સિદ્ધિતો જ્ઞાના લાભા છતાં અમુક સિદ્ધાંતોનો અપનાપ કર્યો તે નિર્નર ગણાયો આનાગમુત્રમા આવા સાત નિર્નરોનો ઉલ્લેખ છે જમાની નિયમિત આધ્યાત્મિક શિક્ષો અધનિત ગગ રોહ ગુપ્ત (૫ લોક) અને ગોષ્ઠામાત્રિવ, થી જિનભદ્રગણિકમાત્રમજે આમા નિર્નર તરીકે ચિત્તશૂતિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે કે જેને મેટ્રિક એટલે ટિગમર પથની સ્થાપના કરી છે

કોટિના—માત્ર વ્યાવહારિક સપાટીને જ સ્પર્શનારા છે, તેમા પણ અનુરાગવાળો યાચ છે અને જે દેવ, ગુરુ અને પર્વો લોકોત્તર એટલે ઉત્તમ કોટિના—તાત્ત્વિક ભૂમિજાને સ્પર્શ નારા છે, તેમના વડે શ્રેયની સાધના કરવાને બદલે શ્રેયની ખેરવીમા પડે છે, આથી તેનું કર્મબંધન ચાલુ જ રહે છે અને ભયકર ભવમમુદ્રનો પાર કરી શકાતો નથી ।

મિથ્યાત્વનું પ્રતિપક્ષી સમ્યક્ત્વ છે તેની પ્રાપ્તિ થાય તો જ મિથ્યાત્વ હઠે, તેથી બધા મુમુક્ષુઓએ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્નશીલ રહેવાનું છે તમે 'હોગસ્ટ હજનોભગરે' આદિ પઠોથી તીર્થકરોની સ્તુતિ કર્યા બાદ શું કહો છો ?

કિત્તિય-વ દિય-મહિયા, જે પ હોગસ્ટ ઉત્તમા સિદ્ધા ।

ભારુગ-ગોહિષ્ટામ, સમાહિવરમુત્તમ દિતુ ॥

'જેઓ લોકોત્તમ છે, સિદ્ધ છે અને મન, વચન તથા કાયાથી સ્તવાયેલા છે, તેઓ મને આરોગ્ય એટલે બાલ-આરોગ્ય અર્થાત્ મુક્તિનું મુખ આપો, બોધિલાલ એટલે સમ્યક્ત્વ આપો, અને મરણસમયની શ્રેષ્ઠ સમાધિ આપો'*

અવિરતિ

જેમા વિરતિ ન હોય તે અવિરતિ કહેવાય અટી

* મર્તન વડે વાચિક મુતિ, વદન વડે ગાયિક સ્તુતિ અને પૂજન વડે માનસિક સ્તુતિ યાચ છે એટલે અહી મન વચન તથા કાયા વડે સ્તવાયેલા એમ સમજવાનું છે ઉત્તમ શ્રુ મરણુ સખધી સૂચન કરે છે અને વરનો અર્થ શ્રેષ્ઠ છે એટલે અહી મરણુ સખધી શ્રે સમાધિ સમજવાની છે

વિગતિની મુખ્યતાએ અવિરતિ કહેવાય છે, એટલે વિરતિનો અર્થ સમજી લેવો જોઈએ વિરતિ એટલે મત, નિયમ, ત્યાગ કે પ્રત્યાખ્યાન જે આત્મા કોઈપણ પ્રકારનું મત લે છે, નિયમ ધારણ કરે છે, ત્યાગ આચરે છે તે પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, તે વિરતિમા છે અને જેને કોઈ પણ મત, નિયમ, ત્યાગ કે પ્રત્યાખ્યાન નથી, તે અવિરતિમા છે.

અવિરતિના કારણે આત્મા પાંચ ઇન્દ્રિય અને છઠ્ઠા મન દ્વારા વિષયમુખમા તલ્લીન બને છે અને આ કાયના જીવોની હિસા આચરે છે, તેથી અવિરતિને કર્મબંધનું કારણ માનવામા આવ્યું છે જારણા બંધ ન કર્યા હોય તો ધરમા કચરો આ યા જ કરે, તેમ જે આત્માએ કોઈ પણ પ્રકારનો વિરતિલાન ધારણ ન કર્યો હોય, તેને કર્મ લાગતા જ રહે, વળગતા જ રહે, એ દેખીતું છે.

અહીં એ સ્પષ્ટતા કરવી જરૂરી છે કે આત્મા પોતે કર્મને શરૂ કરે છે, તે પણ કર્મ લાગ્યા, કર્મ વળગ્યા, એમ કહેવાય છે, તે એક જાતનો લાપાનો વ્યવહાર છે આપણે ગુહર લગાડીને પોખના ટિકિટને ચોડીએ છીએ, છતાં ટિકિટ ચોટી એમ કહેવાય છે, તેના જેવો જ આ શબ્દપ્રયોગ છે.

સાધુ મહાત્માઓ તમને રોજ વ્યાખ્યાન-વાણી શ્રી લગાવે છે અને કઈક પણ મત-નિયમ-ત્યાગ-પ્રત્યાખ્યાન કરવાનું કહે છે, તેનું રહસ્ય એ જ છે કે તમે કર્મબંધન-માથી બચી શકો અને તમારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરી શકો.

કપાય

હવના શુદ્ધ સ્વરૂપને જે કલુપિત કરે, તે કપાય કહેવાય છે અથવા જેનાથી કુપ એટલે સસારનો આય એટલે હાળ થાય, અર્થાત્ સસાર વૃદ્ધિ પામે તે કપાય કહેવાય છે આ કપાયના ચાર પ્રકારો છે (૧) ક્રોધ, (૨) માન, (૩) માયા અને (૪) લોભ શાસ્ત્રકારોએ તેને બંધકર અધ્યાત્મ-રોગો કહ્યા છે

ક્રોધ એ માણસ તરફ માય, હોમ વચ્ચે અપ્રત્યક્ષીકાર ક્રોધ એટલે ગુસ્સો, દ્વેષ કે વૈર લેવાની વૃત્તિ માન એટલે અભિમાન, અહકાર કે મદ માયા એટલે કપટ, દગો કે અન્યને છેતરવાની વૃત્તિ, અને લોભ એટલે તૃષ્ણા, લાલચ, કે વધારે ને વધારે લેવાની વૃત્તિ

આ દરેક કપાયના અનતાતુલ્યથી, અપ્રત્યાખ્યાનીય, પ્રત્યાખ્યાનીય અને સર્વવશન એવા ચાર ચાર પ્રકારો છે, તેનું વર્ણન આગળ પર કરીશું

આ સોળ પ્રકારના કપાયને જન્મ આપનાર નવ પ્રકારના નોકપાયો છે, એટલે તેનો નિર્દેશ પણ અહીં અવશ્યક કરવો જોઈએ તે આ પ્રમાણે (૧) હાસ્ય, (૨) રતિ, (૩) અરતિ, (૪) ભય, (૫) શોક, (૬) ભુગુપ્સા, (૭) પુરુષવેદ, (૮) સ્ત્રીવેદ અને (૯) નપુસકવેદ અહીં વે. શબ્દથી કામચક્ષુ સાં sexual instinct સમજવી

કપાય એ કર્મબંધનનું પ્રબળ કારણ છે, તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ તેનાથી દૂર રહેવાનો વારંવાર ઉપદેશ આપેલો છે.

યોગ

સૂક્ષ્મ પર પાણીની દેગ ચઢાવી હોય અને પાણી ગરમ થવા લાગે ત્યારે એના પ્રદેશોમા જે રીતે સ્પંદન થાય છે, આહોલન જામે છે, ચચળતા પ્રગટે છે, તેજ પ્રમાણે બાહ્ય અને અવ્યતર નિમિત્તો મળતા આત્મપ્રદેશોમા સ્પંદન થાય છે, આહોલન જામે છે, ચચળતા પ્રગટે છે, તેને શાસ્ત્રીય પરિભાષામા યોગ કહેવામા આવે છે આ યોગ ત્રણ પ્રકારનો છે, (૧) મનોયોગ, (૨) વચનયોગ અને (૩) કાયયોગ. મનના વિવિધ વ્યાપારો એ મનોયોગ છે, વાણી કે વચનને લગતા વ્યાપારો એ વચનયોગ છે અને શરીર કે કાયાને લગતા વ્યાપારો એ કાયયોગ છે કર્મનો બંધ થવામા યોગ અતિ મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે, એ ભૂલવાનુ નથી

કર્મબંધના પ્રકારો

કર્મબંધના કારણો સમજ્યા પછી કર્મબંધના પ્રકારો પણ સમજી લેવા જોઈએ કર્મબંધના ચાર પ્રકારો છે (૧) પ્રકૃતિબંધ, (૨) સ્થિતિબંધ, (૩) રસબંધ અને (૪) પ્રદેશબંધ.

પ્રકૃતિ એટલે સ્વભાવ, સ્થિતિ એટલે વાલની મર્યાદા, રસ એટલે અનુભવ અને પ્રદેશ એટલે પરમાણુઓ.

જેમ કોઈ લાડુ વાયુ કરે, કોઈ લાડુ પિત્ત કરે, કોઈ લાડુ કફ કરે, એ તેનો સ્વભાવ કહેવાય, તેમ કોઈ કર્મ જ્ઞાનને રોકે, કોઈ કર્મ દશનને રોકે, કોઈ કર્મ શક્તિને રોકે તે એનો સ્વભાવ કહેવાય કર્મ બાધતી વખતે આ સ્વભાવ જાણી ધાય છે

જેમ વૃક્ષને ફળ આપવાનો કાળ હોય છે, તેમ કર્મને પણ ફળ આપવાનો કાળ હોય છે - જા કાળ આપ્યામાં આહો અત્યુદ્ભૂતનો અને વધારેમાં વધારે સ્ત્રીતર ઠોડાકોડી સાગરોપમનો હોય છે કર્મ બંધાતી વખતે આ કાળ નિયત થાય છે

કર્મ બંધાતી વખતે તીવ્ર અથવા મદ જેવા પરિણામ હોય, તેવો રૂઝ પડે છે અને જેવો રમ પડ્યો હોય, તે પ્રમાણે તેનું અનિ તીવ્ર, તીવ્ર, મદ, મદનર ક્ષણ લોગવધુ પડે છે

આત્મા પોતા ॥ નમીપે રહેલા કર્મસ્કંધોને યોગના કારણે પોતાના બાહ્ય ખેને છે અને તેને આત્મપ્રદેશોમાં જ્ઞાનપ્રેરણ બનાવી દે છે, તેને શાસ્ત્રીય પશ્ચિમ ॥ પ્રદેશ બંધ કહેવામાં આવે છે

અહીં જે જણાવતું જરૂર છે કે જે આકાશપ્રદેશમાં આત્મપ્રદેશ અવગાહીને નહોતો છે, તે જ આકાશપ્રદેશમાં કર્મથી કે પુણ્યસ્કંધો પણ અગાહીને રહેવા છે આવા જ પુણ્યવસ્કંધો જીવ અજીવ ક્ષમી શકે છે જે આકાશપ્રદેશને આત્માએ અવગાહેવા નહીં અને જે કર્મસ્કંધો આત્મપ્રદેશથી દૂર છે, તેવા કર્મપુણ્ય સ્કંધ કરવાનું કે તેને કર્મરૂપે પરિણામવાનું હોતું નથી આત્માના પ્રદેશો પ્રાયે અવગાહ કર્મસ્કંધો પણ સ્થિત અથવા સ્થિર હોય, તેને જ જીવ સ્કંધ કરી શકે છે, અસ્થિર અથવા અચળ કર્મસ્કંધોને જીવ સ્કંધ કહી શકી નથી

જીવ કર્મબંધ બે પ્રકારે કરે છે નિકાચિત અને રુનિકાચિત - પુણ્યની વખતે જીવ, જે કયાંયના તીવ્ર પરિ-

જ્ઞાન અને લેશ્યાવાજો હોય છે, તો તેને નિકાચિત કર્મબંધ થાય છે અને કર્મ બાધતી વળતે જો કપાયના મન પરિણામ અને લેશ્યાવાજો હોય છે તો તેને અનિકાચિત કર્મબંધ ધાય છે અનિકાચિતપણે કર્મ બાધ્યુ હોય અને પાછળથી જીવના પરિણામ બહુલાઈ જાય તો મત, નિયમ તપ, ધ્યાન આદિ દ્વારા પૂર્વે બાધેલ અનિકાચિત કર્મની નિર્જરા પણ થઈ જાય છે

અનિકાચિત કર્મબંધ પણ ત્રણ પ્રકારનો હોય છે - સ્પૃષ્ટ, બદ્ધ અને નિધત્ત તેમા જે કર્મબંધ અતિ શિથિલ હોય તે સ્પૃષ્ટ, શિથિલ હોય તે બદ્ધ અને કઠક ગાઢ હોય તે નિધત્ત કહેવાય છે મોયના દ્ષ્ટાતથી આ વાત વધારે સ્પષ્ટ થશે

સોયનો એક ઢગલો પડયો હોય, એના પર હાથ મૂકીએ તો તે વીખરાઈ જાય છે, એ રીતે જે કર્મોનું બંધન અતિ શિથિલ હોય અને સામાન્ય પશ્ચાતાપ આદિથી તૂટી જાય તે સ્પૃષ્ટ કર્મબંધ બાણવો

સોયને દોરામા પરીવી હોય તો તેને ખરતા— નીકળના—ટૂટી પડતા વાર લાગે છે, એ રીતે જે કર્મોનું બંધન તોડતા કઠક વાર લાગે અને વિશિષ્ટ આલોચના-દિધી તૂટે તે બદ્ધ કર્મબંધ બાણવો

જો સોયને દોરામા પરીવી હોય અને કાટ લાગી જવાથી તે અરક્ષપરક્ષ ચોટી ગયેલી હોય તો તેને છૂટી પાડવામા મહેનત પડે છે, તેમજે કર્મબંધન ગાઢ હોય અને જેને

તેમવા માટે તપાદિ વિશિષ્ટ અનુષ્ઠાન કરવું પડે છે, તે નિષ્કર્મ કર્મબંધ બાબતે

જે સાચોને કૂટી કૂટીને તેનો ગફો કરી નાખ્યો હોય તો તે કોઈ રીતે છૂટી પડી શકતી નથી, તેમ જ કર્મબંધન અતિ ગાઢ હોય અને જેનું ક્ષ્મ લોગબ્યા વિના છૂટકો જ ન હોય, તેને નિકાચિત કર્મબંધ બાબતે

અશુભકર્મનો નિકાચિત બંધ થાય તો જીવને અનેક પ્રકારની યાતનાઓ સહન કરવી પડે છે, માટે તેમાથી બચવું હસના હસતા બાધેના કર્મો ગમે તેટલું શેષ છતાં છૂટતા નથી, એ વાત યાદ રાખવી શ્રેષ્ઠિક મહારાજ બ્યારે ધર્મ પામ્યા ન હતા, ત્યારે તેમણે એક હરિણીનો શિકાર કર્યો હરિણી ગર્ભવતી હતી રાજ શ્રેષ્ઠિકના બાલુથી એક સાથે બન્નેના પ્રાણ ચાલ્યા ગયા રાજ શ્રેષ્ઠિકે વિચાર્યું કે 'હું કેવો પરાક્રમી ! કેવો બળવાન કે એક જ બાલુ બન્નેને વીધી નાખ્યા' આવા તીવ્ર અધ્યવસાયથી તેમને કર્મનો નિકાચિત બંધ થયો અને નરકમા અવસ્થા જવું પડ્યું

અનિકાચિત કર્મબંધમા શુભ અધ્યવસાયો દ્વારા પાછળ થી પરિવર્તન થઈ શકે છે, પણ નિકાચિત કર્મબંધમા કઈ પરિવર્તન થઈ શકતું નથી તેથી જ જ્ઞાનીઓએ એવો કર્મબંધન ન કરવા વારવાર ચેતવણી આપી છે

વિશેષ અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન ત્રીસમું

યોગબળ

મહાનુભાવો !

આપણે કર્મના વિષયમાં આગળ વધીએ તે પહેલાં એટલું જાણવું જરૂરી છે કે દરેક શાસ્ત્રને પોતાની પરિભાષા હોય છે, તે ધરાવેલ લક્ષ્યના રાખવી જોઈએ તે એ લક્ષ્યમાં ન રહે તે વાત ગોટાળે ચડે અને અર્થનો અનર્થ થાય કોઈ એમ કહે કે 'નિબંધ લાવો' અહીં તે જોઈએ તે પ્રમગ હોય તે નિધાનુલ્લેખ લાવવું જોઈએ અને રજૂ કરવાનો પ્રમગ હોય તે ઘોઠા હાજર કરવો જોઈએ પણ જોઈએ તે પ્રમગે ઘોટા લાવવામાં આવે અને રજૂના પ્રમગમાં નિધાનુલ્લેખ હાજર કરવામાં આવે તે તેવી શો અર્થ મને ?

ગત વ્યાખ્યાનમાં અમે કર્મબંધ વિષે કેટલુંક વિવેચન કર્યું અને તેમાં કર્મબંધના ધરણો એટલે હેતુઓ જણાવ્યાં આ હેતુઓમાં એક હેતુ 'યોગ' હતો આ યોગ શબ્દનો અર્થ તમારા લક્ષ્યમાં ધરાવેલ રહ્યો છે ને ? શાસ્ત્રોમાં અનેક જગ્યાએ યોગ શબ્દનો પ્રયોગ આવે છે અને તેમાં એમ પણ કહેવાયું છે કે 'યોગથી કર્મબંધન તૂટે છે' પરંતુ અમે અહીં એમ કહેવાઈ જાય છે કે 'યોગથી કર્મ-

બંધન થાય છે ' આ બે વસ્તુઓ તમને જામવામાં ન
નાખે એટલા માટે જ આ પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ

તમે આ બંને વાક્યો પર વિચાર કરો અને કંઈ સૂઝ
ન પડે તો ગુ કહેવાના ' શાઓમા પણ પરસ્પર વિરુદ્ધ
વાતો કહેની છે, ' એ જ કે બીજુ કંઈ ? પણ તમે ખાત
રીથી માનજો કે સર્વે સ્વીતરાગ ભગવતના શાઓમા પરસ્પર
વિરુદ્ધ વાતો કહી પણ હોય જ નહિ એ તમારી સમજનો
હાથ છે અને તેનો મેપનો તમે શાઓમા માવે ઓઢાઢો
તે યોગ્ય નથી યોઢા સ્પર્ષોઢરત્વ મી આ વસ્તુ બગબર
સનશ્ચ શકશે

જ્યા એમ કહ્યું છે કે ' યોગથી કર્મબંધન તૂટે છે '
ત્યા યોગનો અર્થ પ્રતિધાનથી અત્યંત શુદ્ધ થયેલા એવો
કર્મવ્યાપાર સમજવાનો છે આવા કર્મવ્યાપારથી કર્મ-
બંધન તૂટે, એમા આશય શું ? જે જે મહાપુરુષોના કર્મ
બંધન તૂટ્યા, તે પ્રતિધાનથી અત્યંત શુદ્ધ થયેલા કર્મ
વ્યાપાર વડે જ તૂટ્યા છે

બીજી અમે એમ કહેવા ક્ષત્રીએ છીએ કે ' યોગથી
કર્મબંધન થાય છે ' આ વાત પણ એવી જ માની છે
પરંતુ અહીં યોગ શબ્દ પ્રતિધાનથી અત્યંત શુદ્ધ થયેલા
કર્મવ્યાપારના અર્થમાં નથી એ આત્મપ્રહેરના આદેવત

× મુદ્રણ ઓઢળાઓ, ડોગો સત્રોવિ ધમ્મવાવારો ।

વરિસુઢો વિત્રેઓ, ઢાળાઢગઓ વિસેસેળ ॥

— મી દરિભ મુદ્દિન યોગવિશિ ।

પ્રતિધાનથી અત્યંત શુદ્ધ થના એમ સર્વે જનુ કર્મવ્યાપાર
ગોલામા જે ॥૩૦ હોવાથી યોગ બળવો અને વિરોધી તો સ્થાનાતિગત
એવો જે ધર્મવ્યાપાર તેને યોગ કલણવો

કે સ્પદનના અથમા છે આત્મપ્રદેશના આદોલન કે સ્પદન-
રૂપી યોગવટે આત્મા કાર્મણવર્ગાણાને પોતાની અદર મેળવી
દે છે અને એ ગીતે કાર્મણવર્ગાણાનુ આત્મા સાથે મળી
જવું એ જ ડમબધ છે એટલુ યાદ રાખજો કે કાર્મણ
વર્ગાણાઓ જ્યારે આત્મા સાથે મળી જાય, ત્યારે જ તે
કર્મ કહેવાય છે, તે પહેલા નહિ

યોગ એટલે પ્રવૃત્તિ

અહી તમે પ્રશ્ન કર્યો કે ' આત્મપ્રદેશના આદોલન
કે સ્પદનને અન્ય કોઈ સજા ન આપતા યોગમજ્ઞા કેમ
આપી ? ' તેના ખુલાસો એ છે કે યોગ શબ્દનો એક
અર્થ વ્યાપાર કે પ્રવૃત્તિ થાય છે અને આત્મપ્રદેશોનુ આદો-
લન કે સ્પદન એ આત્માનો વ્યાપાર કે પ્રવૃત્તિ છે, તેથી
તેને યોગમજ્ઞા આપવામા આવી છે સામાયિક પ્રહલુ
કરતી વખતે તમે કરેમિ મતે ' સામાદ્ય સાગ્ગ જોગ
પચ્ચક્કામિ ' એ નખ્કો બોલો છે, ત્યા ' જોગ ' એટલે
યોગનો અથ વ્યાપાર કે પ્રવૃત્તિ જ છે

આત્મપ્રદેશમા આદોલન શાથી થાય છે ?

' આત્મપ્રદેશમા જે આદોલન કે સ્પદન થાય છે, તે
શાથી થતુ હશે ? ' એ પ્રશ્ન પણ તમારા મનમા ઉઠશે
તેના ઉત્તર એ છે કે ' આત્માનો સ્વભાવ જ યોગ અર્થાત્
કારણ મળતા આદોલિત થવાનો છે કારણ ન હોય તો તે
તદન સ્થિર રહે છે દાખલા તરીકે સિદ્ધ ભગવતના આત્મ-

પ્રદેશો તદ્દન સ્થિર છે, કારણ કે ત્યાં આત્મપ્રદેશોને આદો-
લિત કરનારું કારણ વિદ્યમાન નથી.

અહીં એ અણત્તા કરી દઈ એ કે આત્માના બધા
પ્રદેશો આદોલિત થાય છે, પણ તેની મધ્યમા એ આઠ
રુચક પ્રદેશો છે, તે કદી આદોલિત થતા નથી, અર્થાત્
તદ્દન સ્થિર રહે છે એનું કારણ એ પ્રકારનો તેનો અવભાવ છે.

આત્મપ્રદેશોને આદોલિત કરનારું કારણ એ પ્રકારનું
હોય છે એક બાહ્ય અને બીજું અભ્યંતર તેમાં બાહ્ય
કારણને શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં અભિસંધિ કહેવામાં આવે છે,
એટલે તેનાથી થતો યોગ તે 'અભિસંધિજ્ઞ યોગ' છે
અને અભ્યંતર કારણને શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં અનભિસંધિ
કહેવામાં આવે છે, એટલે તેનાથી થતો યોગ તે 'અનભિ-
સંધિજ્ઞ યોગ' છે.

ખાલું, પીલું, હાલવું, ચાલવું, ઠોડવું, ખેંચવું, વગેરે
બાહ્ય કારણ છે તેના હીષે આત્મપ્રદેશોમાં આદોલન થાય
છે તમે ઠોડતા હો કે કોઈ માથે કુસ્તી કરતા હો,
ત્યારે તમારા શરીરમાં લોહીનો વેગ કેટલો વધી જાય છે ?
એ અભિસંધિજ્ઞ યોગ છે તેમાં પ્રયત્નની મુખ્યતા છે.

તમે ચાત બેઠા હો કે જીમતા હો, ત્યારે પણ તમારા
આત્મપ્રદેશોમાં આદોલન ચાલુ હોય છે, તે વખતે કોઈ
તમારી નાડી તપાસે તો તેમાં ધબકારા થાય છે કે નહિ ?
એ અનભિસંધિજ્ઞ યોગ છે તેમાં પ્રયત્નની આવશ્યકતા નથી.

યોગસ્થાનક

યોગનું બળ દરેક વખતે-સરખું હોવું નથી તેમાં.

સ યોગવશાત્ ઝોછાવત્તાપણુ થયા જ કરે છે આ ઝોછાવત્તાપણુ સૂચવવા માટે શાસ્ત્રમા 'યોગસ્થાનક' શબ્દનો ઉપયોગ થયેલો છે આજે ઠોઈ પણ મશીનનુ બાજ બતાવવું હોય તો હોર્સપાવરની મજાનો ઉપયોગ થાય છે જેમ કે આ મશીનમા ૫૦ હોર્સપાવરનુ બળ છે, ૧૦૦ હોર્સપાવરનુ બળ છે, વગેરે વીજળીનુ બળ બતાવવા માટે વોલ્ટની મજાનો ઉપયોગ થાય છે જેમજે-અહી વીજળીનુ દળાણુ ૪૦૦ વોલ્ટ છે, ૬૦૦ વોલ્ટ છે, વગેરે યોગસ્થાનક એ યોગનુ બળ બતાવનારી સજ્ઞા છે

યોગબળનુ પ્રમાણુ અનેક-અમખ્ય પ્રકારનુ ઠોઈ યોગસ્થાનકો પણ અસખ્ય પ્રકારના સહવે છે

પ્રદેશબધ

આ પરથી જોમ સમજવાનુ જ કરેક સમયે આત્મામા ઠોઈ પણ એક પ્રકારનુ યોગસ્થાન અવશ્ય હોય છે અને આત્મા તે યોગસ્થાનક પ્રમાણે જ કાર્મણુવર્ગણુા શ્રહણુ કરે છે જે યોગસ્થાન કમદ હોય તો આત્મા ઝોછી કાર્મણુવર્ગણુા શ્રહણુ કરે અને તીન, તીનતર તીવતમ હોય તો તે પ્રમાણે વધારે કાર્મણુવર્ગણુા શ્રહણુ કરે કાપડનો કોઈ મઝો ધીમી ગતિએ ચાલતો હોય તો ઝોછુ કાપડ વણે અને ઝડપથી ચાલતો હોય તો વધારે કાપડ વણે, એ તમે જાણો છો.

કાર્મણુવર્ગણુાઓ શ્રહણુ થતા જ તે આ મપ્રદેશો સાથે જાગી જાય છે તથા પૂર્વના કર્મો સાથે ચોટી જાય છે તમે પૂછશો કે નવા કર્મો પૂર્વના કર્મો સાથે શા માટે ચોટી જાય ?

એટલે જીવાણીએ છીએ કે નવા કર્મના પરમાણુઓમા ચીકાચ હોય છે, એટલે તે પૂર્વના કર્મો સાથે ચોટી જાય છે

આ ક્રિયામા કાર્મણવર્ગણના પરમાણુઓનો સમૂહ આત્મપ્રદેશો સાથે મિશ્ર થાય છે, એટલે તેને પ્રદેશબદ્ધ કહેવામા આવે છે

પ્રકૃતિબદ્ધ પણ યોગબળથી જ પડે છે

આ પ્રકારના કર્મબદ્ધમાથી પ્રદેશબદ્ધની વાત થઈ બાકી રહ્યા ત્રણ કર્મબદ્ધો પ્રકૃતિબદ્ધ, સ્થિતિબદ્ધ અને રસબદ્ધ, તેમા પ્રકૃતિબદ્ધ પણ યોગબળથી જ પડે છે

‘ એક સાથે બે બધા શી રીતે પડના હશે ? ’ એવો પ્રશ્ન કદાચ તમારા મનમા ઉઠશે, પણ એકી માથે અનેક ક્રિયાઓ થઈ શકે છે એન્જિનમા કોલસા પૂરાતા હોય છે, પાણી ઉકળી રહ્યું હોય છે, તેની વરાળ થતી હોય છે, તેના ધક્કો લાગતા દડ ઊંચોનીચે થતો હોય છે અને પૈડું ચાલતું હોય છે, વગેરે વગેરે અદ્વી પણ તેમજ મમજી

જે સમયે કાર્મણવર્ગણ આત્મપ્રદેશો સાથે મિશ્રિત થાય છે-મગી જાય છે, તે જ સમયે યોગસ્થાનકના બાળ મુજબ તેના ભાગલા પડી જાય છે અને તેદરેક ભાગલાના સ્વભાવ નો-કાર્યોને નિયમ થઈ જાય છે તેનું નામ જ પ્રકૃતિબદ્ધ

જો કર્મના ભાગવા ન થતા હોય અને તેનો જીવો જીવો સ્વભાવ નહીં ન થતા હોય તો કર્મ એક પ્રકારનું જ ગહે અને તેનું પરિણામ પણ એક પ્રકારનું જ આવે પણ આપણે જાણીએ છીએ કે કર્મનું પરિણામ વિચિત્ર હોય છે,

એટલે કર્મનો સ્વભાવ એક સરખો નહિ પણ વિવિધતાવાળો છે અને તે પ્રદેગબધ પડતી વખતે જ નિર્માણ થાય છે

અહીં એટલું યાદ રાખવું કે કર્મણુ વર્ગણના ભાગલા પડે છે, ત્યાં જે તે ચેતે ચેતાના જથ્થામા ચોટી ભય છે એક મોટી વખારમા અનેક ભતનો માલ આવે છે, પણ તે બધો ચેતપોતાની ભતમા ગોઠવાઈ ભય છે, તેના જેવી જ આ ક્રિયા છે

કર્મની મૂળ પ્રકૃતિ

કર્મનો સ્વભાવ આઠ પ્રકારનો છે, એટલે કર્મની મૂળ પ્રકૃતિ આઠ માનવામા આવી છે (૧) જ્ઞાનાવરણીય, (૨) દર્શનાવરણીય, (૩) વેદનીય, (૪) મોહનીય, (૫) આયુષ્ય (૬) નામ, (૭) ગોત્ર અને (૮) અતરાય

અહીં એક મહાનુભાવ પ્રશ્ન કરે છે કે ' કર્મની પ્રકૃતિને મૂળ વિશેષણ લગાડવાનું કારણ શું ? ' તેનો ઉત્તર એ છે કે ' દરેક કર્મની ઉત્તમપ્રકૃતિઓ પણ છે, તેનાથી બિન્નતા દર્શાવવા માટે અહીં મૂળ એવું વિશેષણ લગાડેલું છે '

તમે ' અદકર્મ ' એવો શબ્દપ્રયોગ તો ઘણી વાર સાભળ્યો હશે ચૈત્યવદનો, સ્તવનો, સબ્જાયો વગેરેમા તે અનેક વખત આવે છે ત્યાં અદકર્મથી કર્મની આ મૂળ આઠ પ્રકૃતિઓ સમજવાની છે

આયુષ્યપ્રકૃતિનો બધ ક્યારે અને કેમ, પડે ?

કર્મની આઠ પ્રકૃતિઓમા આયુષ્યપ્રકૃતિનો બધ એક

જ વાર પડે અને બાંકીની ત્રાત પ્રકૃતિઓનો ભય સમયે સમયે પડતો રહે કોઈ પણ સમાજી આત્મા એવો ન હોય કે જે પોતાના ભવ દરમિયાન આયુષ્યકર્મ બાધ્યા વિનાનો રહે

આયુષ્યકર્મ હોય ત્યા સુધી જીવાય એ કર્મ પૂરું થયું તે દેહને છોડવો પડે અને નવો દેહ ધારણ કરવો પડે તમે સુખથી સુરતની ટીકીટ કઠાવી હોય તો સુખથી સુરત સુધીની મુસાફરી જ કરી શકો. સુરત મેંશને તમારું નીચે ઉતરવું જ પડે આ સ્થિતિને તેના જેવા જ સમજો

ગયા જન્મમા તમે જે આયુષ્યકર્મ બાધીને આવ્યા, તે આ જન્મમા ભોગવવાનું અને વર્તમાન જન્મમા જે આયુષ્યકર્મ બાધ્યો તે આવના જન્મમા ભોગવવાનું બધા સુધી તમારું આયુષ્ય હોય, ત્યા સુધી તમે જીવો ભોગવી શકો અને તેનો મદુપયોગ કરો તો આત્માનું બહુ નુકસાન શકે. જો એ જીવો ગમે તેમ વેડકી નાખો તો ભારે કર્મ બંધન થવાનું અને તેના ફળો ભોગવવા માટે વિવિધ યોગિ ઓમા પરિશ્રમણ કરવાનું ત્યા કેવા કેવાં ફળો ભોગવવા પડે છે, તે તમે મારી રીતે જાણો છો

આ જન્મમા કંવું આયુષ્ય બાધવું, તે તમારા હાથની વાત છે જો દાન, શીલ, તપ, ભાવ વગેરેનું આરાધન કરશો, તો મનુષ્ય કે દેવનું આયુષ્ય બાધી શકશો, અને ભોગવિલાસ કે દુરાચારમા પડશો, તો તિથિ અને નરકનું આયુષ્ય બાધશો

તમે માનેા છે કે જેમ જેમ દિવસો બાય છે, તેમ તેમ તમારી ઉંમર વધે છે અને આયુષ્ય ઘોટું થાય છે, પણ એ એક ભતતનો ભ્રમ છે એક દિવસ ગયો એટલે આયુષ્ય એટલું ઘટ્યું પરંતુ આ જગતમા કેટલોક ભાષાપ્રયોગ અવળો થાય છે

આખોમા કઈ રોગ થયો હોય ને તે લાલધુમ ધની બાય ત્યારે આપણે કહીએ છીએ કે ' આખો આવી ' પરંતુ ખરી રીતે તો એ જવા બેઠી છે કોઈ ને પેટનો દુખાવો થતો હોય ત્યારે જીનવાળી વિચાર પ્રમાણે લોટાનો એક સજિયો ધગધગતો ગગમ કરી તેનો સમ દેવામા-આવે છે એને કહેવાય છે ' ટાઢો દીધો ' એક માણસને બે પત્ની હોય તે એકબીજાને શોકથ માને અને એકબીજાની ભયકર ઇર્ષ્યા કરે, પણ કહેવાય ત્યારે બહેન આપણા દેશમા ગોલા નામની એક જાતિ છે, તે દળવા, ખાડવા, ભરડવા વગેરે મહેનત-મજૂરીનું કામ કરે છે, પણ કહેવાય છે રાણા આ રીતે મારી ઉમર વધી એમ તમે કહો છો, તે પણ એક ભતતનો અવળો ભાષાપ્રયોગ છે ખરી રીતે તમારી ઉમર વધતી નથી, પણ ઘટે છે

એક વિદ્વાનને કોઈ એ પૂછ્યું કે ' જેમ ભાઈ કુશલ છે ? ' એ વિદ્વાને જવાબ આપ્યો કે ' જ્યા પ્રતિદિન આયુષ્ય ઝોાણુ થતું હોય, ત્યા કુશલતા કેવી ? ' પણ તમને એવી કોઈ ફીકર-ચિંતા નથી, એટલે ચોતાને કુશલ માનેા છે અને આયુષ્ય ઝપાટાબંધ ચાલ્યું બાય' છે

હત્યાયોત્યાય ષોધન્ય, કિમચ સુકૃત કૃતમ્ ।

આયુષ રણ્દમાદાય રવિગસ્તમયં ગત ॥

‘હડી હડીને વિચાર કરો કે આયુષ્યનો એક ટુકડો હાથને સૂર્ય તો અસ્તાચવ સમીપે ગયો, તે દરમિયાન કે શુ સુકૃત કર્યું ?’

પણ તમે પ્રમાદ કે મૂઢતાની ઘેરી નિદ્રામાં પડ્યા છો, એટલે ઉગતા નથી, જાગતા નથી અને કંઈવ જાગ્યું હશે તો આનો વિચાર કરતા નથી

આયુષ્યકર્મ ભવનમાં એક વાર બધાં જ ભાવના, મનોવૃત્તિ કે ક્રિયા હોય તે પ્રમાણે જ હરે જો ભાવના, મનોવૃત્તિ કે ક્રિયા શુભ હોય તો અહુત્તુ નિતુ બધાં જ અને અશુભ હોય તો હુ ઈતિ... મનુષ્યે સઠ શુભ ભાવના, શુભ મનોવૃત્તિ અને જ્ઞાનીઓએ બતાવે-ની સત્ ક્રિયાઓએ જોઈએ જેણે આપુ ભવન પાપમય હોય, ખરાબ કામો કર્યા હોય, હવે... તે આયુષ્યકર્મ બાધતી વખતે હુર્ગતિ... કે આમાં પણ અપવાદ છે કેટલાં સારુ ભવન ગાળે અને ત્યારે વખત આવે, ત્યારે જ તેમની મરણ... માય આથી તે હુર્ગતિ આયુષ્ય માણુઓએ આપુ ભવન

આયુષ્યનો બધ પડવાનો હોય, ત્યારે તેમની મતિ સુધરી જાય અને તેઓ સદ્ગતિનું આયુષ્ય બાધે પરંતુ આવા દાખલાઓ કવચિત્ જ બને, તેથી તેને અપવાદરૂપ સમજવા રાજમાર્ગ તો ઉપર જણાવ્યો તે છે

આપણને આપણી જન્મતારીખની ખબર છે, પણ મરણતારીખની ખબર નથી આનો અર્થ તો એ થયો કે આપણે બધો વખત સાવચેત રહેવું જોઈએ અને સારા કાર્યો કરવા જોઈએ

સપ્ષાત વર્ષની ઉંમરવાળા મનુષ્ય અને તિર્થ યો તેની જીવંતીના ત્રીજા ભાગમાં આયુષ્ય બાધે દાખલા તરીકે કોઈની ઉંમર ૬૦ વર્ષની હોય તો ૪૦ વર્ષ સુધી ન બાધે, પણ ૪૦ વર્ષ પૂરા થાય તે જ સમયે બાધે આ વખતે તેની ઉંમરનો ત્રીજો ભાગ બાકી હોય છે જો એ વખતે આયુષ્ય ન બાધે તો જે વર્ષ બાકી રહ્યા તેના ત્રીજા ભાગે બાધે, અર્થાત્ ૧૩ વર્ષ અને ૪ મહિના જાય ત્યારે બાધે, અને ત્યારે ન બાધે તો બાકી રહેલા ૬ વર્ષ અને ૮ મહિનાના ત્રીજા ભાગે બાધે એમ આયુષ્યનો ત્રીજો ભાગ કરતા જવાનું જો એ કોઈ સમય દરમિયાન આયુષ્યકર્મ ન બધાય તો છેવટે મરણ સમયે અતર્મુહૂર્તમાં પણ બાધે પરંતુ બાધ્યા સિવાય રહે નહિ

જ્ઞાનીઓ કહે છે કે આયુષ્યનો બધ મોટા ભાગે પર્વ-તિથિને દિવસે પડે છે, એટલે તે દિવસે ધર્મારાધન વિશેષ પ્રમાણમાં કરવું જોઈએ આપણે ત્યાં પર્વતિથિને દિવસે પોષધ

કરવાનો રિવાજ છે અને તે ન બની શકે તો યથાશક્તિ તપશ્ચર્યા તથા ધર્મધ્યાન કરવાનું વિધાન છે. છેવટે અલ્પ સ્થનો ત્યાગ, લીલાવરીનો ત્યાગ, રાત્રિભોજનત્યાગ તો અવશ્ય કરવો ઘટે છે.

પરો અનાદિ કાલથી ચાલ્યા આબ્યા છે એ દિવસે ઉલ્લાસ વધે છે અને ભાવના બળે છે, તેથી શુભકર્મી આત્મા લઘુકર્મી બની બંધ છે આ રીતે કાલ પણ ક્યારેક કાળુ બને.

તીર્થક્ષેત્રમાં પણ પવિત્ર વાતાવરણને કારણે ધર્મ કરવાની ભાવના વિશેષ બેગૃત થાય છે સામાન્ય રીતે કલુસ ગણાતા માણસો પણ ત્યા જતા ઉભા જનતા અને પૈસા ખર્ચતા ભેવામાં આવે છે એટલે વારવાર તીર્થક્ષેત્રમાં જવું અને યથાશક્તિ ધર્મોપાસન કરવું આ રીતિએ ક્ષેત્ર પણ ભાવોડવાસનું કારણ બને છે.

આનો અર્થ કોઈ એમ ન સમજશો કે ધર્મ તો પર્વ દિવસે કે તીર્થક્ષેત્રમાં જઈએ ત્યારે કરવા યોગ્ય છે એ તો દરરોજ કરવા યોગ્ય છે, હર ઘડી ને હર પળે આચરવા યોગ્ય છે જેઓ દરરોજ ધર્મ કરતા હોય તેમણે પર્વતિથિના દિવસે વધારે ધર્મ કરવાનો, તીર્થક્ષેત્રમાં જાય ત્યારે વધારે ધર્મ આચરવાનો એ વખતે ઉલ્લાસનું પ્રમાણ વધારવાનું

ભાવના કે ઉલ્લાસ વિનાની ક્રિયા ધર્મનું કૃણ ધીમે ધીમે આપે છે અને કૃણ પ્રમાણમાં સ્વલ્પ હોય છે, ત્યારે ભાવના કે ઉલ્લાસપૂર્વક કરવામાં આવેલી ધર્મક્રિયા ગોના કૃણ ખૂબ આપે છે.

ધીમી આચ પ્રયગ આવ્યે તીવ્ર કે ઉચ્ચ બની શકે છે, પણ બધા આચ જ ન હોય ત્યા તીવ્ર કે ઉચ્ચ બનવાનો પ્રયગ કયાથી આવે ? માટે રોજ યથાશક્તિ ધર્મ કરતા રહો, તો એવો સમય પણ આવે કે બ્યારે ભાવોલ્લાસ ખૂબ વધી જાય અને ભવોલવના પાપો ખપી જાય અને આપણુ કાર્ય ધર્મ જાય માત્ર ભોગવિલાસમા ગહેવાથી તો તમારી સ્થિતિ સાર્થવાહના પુત્રો જેવી ધર્મ પડશે

ભોગવિલાસની ભય કરતા અગે સાર્થવાહના પુત્રોની કથા

ન્ય પાનગરીમા માકદી નામે એક સાર્થવાહ રહેતો હતો. તેની પાસે પુષ્કળ ધન હતુ અને લોકોમા તે ઘણો પ્રતિષ્ઠિત હતો તેને બે પુત્રો હતા, તેમા એકનું નામ જિનપાલિત અને બીજાનું નામ જિનરક્ષિત આ બને પુત્રો વિદ્યા, સાહસ અને પરાક્રમથી શોભતા હતા તેમણે અગિયાર વાર દરિયા ખેડ્યો હતો અને ઘણુ ધન પેદા કર્યું હતું, તો પણ તેઓ બારમી વાર દરિયા ખેડવા તૈયાર થયા મનુષ્યના લોભને શોભ કયા છે ?

તેમણે માતાપિતા પાસે રજા માગી માતાપિતાએ કહ્યુ - ' પુત્રો ! આપણી પાસે પુષ્કળ ધન છે સાત પેઢી સુધી ખૂટે તેમ નથી, માટે ખાઓ, પીઓ અને આનંદ કરો હવે દરિયાની સાહસભરી સફર કરવાની ગી જરૂર છે ? વળી અનુભવીઓનુ વચન છે કે ' અતિ સર્વં વ્રજયેત્ ' એટલે આ બારમી યાત્રાથી સચુ ' પણ પુત્રો એમના વિચારમા મદ્દમ હતા, એટલે છેવટે માતાપિતાએ રજા આપી અને તેઓ મહાભૂમા વિવિધ કરિયાણા ભરીને સાગરની સફર કરવા લાગ્યા.

થોડા દિવસ તો બધું ઠીક ચાલ્યું અને તેમનો સમય આનંદવિનોદમાં પસાર થયો, પણ ત્યારબાદ પવનનું પ્રચંડ તોફાન થયું, વહાણો આમ તેમ ઉઠળવા લાગ્યા અને તેના પાટિયા ભેતભેતામાં તૂટી ગયા બધા માણસો દરિયામાં પડ્યા અને વહાણોમાં લાખો રૂપિયાનો માત્ર ભર્યો હતો, તે ડૂબી ગયો પણ મારા નશીબે સાર્યવાહતા પુનોના હાથમાં એક મોટું પાટિયું આવી ગયું તેઓ એને વગગી પડ્યા અને તેના આધારે તરતા તરતા એક બેટ પાસે જઈ પહોચ્યા.

એ બેટ અભર્યો હતો અને અજાણ્યા બે/મા ઉતરવું એ એક માહસ ગણાય, પણ અન્ય કોઈ ઉપાય ન હતો, એટલે બીજું શું કરે? બને ભાઈઓ એ બેટમાં ઉતર્યા ત્યાં વનફળો વીણી લાવીને ભોજન કર્યું અને નાજિયેગના પાણીથી પોતાની તૃષ્ણા છીપાવી પછી આરામ લેના માટે તેઓ પથ-રની એક મોટી ડિવા પર બેસ્યા.

આ વખતે એ પાનગરી માતાપિતા, તેમણે કહેના શબ્દો, પોતાનો આત્મક, આશ્વભયુ પ્રયાણ, એ બધું ચાં આંબ્યું અને 'હરે શુ કરવું?' તેનો વિચાર કરવા લાગના એવામાં એક અદ્ભુત રમણી તેમની સામે આવીને ઊભી રહી તેના હાથમાં ખુદની તવચાઈ હતી અને મુખ પર એક જાનનો આવેશ હતો તેણે આખના લવા ડિવા કરતા કહ્યું 'અરે મુસાફરો! તમે કયા આવ્યા છો, તેનું કઈ જાન છે? આ રત્નદ્રીપ નામનો બેટ છે અને હું તેની અધિષ્ઠાયિકા રચણાદેવી છું. મારી રજા વિના તમે આ બેટ પર કેમ ઉતર્યા?'

સાર્થવાહના પુત્રો ગૂરવીર હતા અને કોઈથી ગાળ્યા
નય તેમ નહતા, છતાં ગમય ઝાળખીને તેમણે કહ્યું -
'દેવી ! અમે અહીં આવ્યા નથી, પણ સયોગો અમને'
અટી ધમડી લાવ્યા છે એમા કાંઈ અપરાધ થયો હોય
તો માફ કરશો '

રથણાદેવાએ કહ્યું 'તમારો અપરાધ મોટો છે, અને
પ્રાણહાનને પાત્ર છે, પણ એક શરતે તમને માફી આપું કે
તમે મારી માવે મારા મહેલમા આવો અને મારી સાથે
કામકીડા કરીને મને આદર આપો '

માગતી વિચિત્ર હતી, છતાં તેને આધીન થયા વિના
છટકો નહોતો, એટલે બંને ભાઈઓ શૂપચાપ તેની સાથે
થાડયા અને રત્નજહિત મહેલમા પહોંચ્યા ત્યાં ભોગવિલાસની
અનુપમ સામગ્રી તેમને સ્વાધીન કરવામા આવી

બંને ભાઈઓ ભોગવિલાસમા મસ્ત બન્યા અને
નિરતર આમોહપ્રમોહ કરવા લાગ્યા એમ કરતા તેઓ
સ્વજન, સગાંધી, ઘરખાર બધું ભૂલી ગયા માણસતુ મન
બ્યારે એક વસ્તુમા ઓતપ્રોત બને છે, ત્યારે તેને ખીણ
વસ્તુનું ભાન રહેતું નથી

નેટલોક કાલ આ રીતે વ્યતીત વયા પછી એક દિવસ
રથણાદેવીએ કહ્યું કે 'ચક્રેન્દ્રની આજ્ઞાથી લવણસમુદ્રના
અધિપતિ સુઅન્થતદેવે મને હુકમ કર્યો છે કે 'તારે આ લવણ-
સમુદ્રમા જો કઈ કથરો હોય તે સાફ કરવો અને આવી

અમહ્ય દુર્ગંધ આવતી હતી સાર્યવાહના પુત્રોએ એ કૂવામાં
 ડાહ્યુ કર્યું, તે અદર મનુષ્યોના શબ એક પર એક ખડ
 કાયેલા હતા અને તે બધા કોહાઈ રહ્યા હતા તેમને એ
 અમનતા વાર ન લાગી કે પ્રથમ આ બધાને શૂળીએ
 પરાવેલા છે અને તેમનો પ્રાણ ગયા પડી તેમને કૂવામાં
 ફેંકી દેવામાં આવ્યા છે

શૂળી પર પરાવાયેલા માણસ હજી જીવતો લાગતો
 હતો, એટલે બંને ભાઈઓ તેની નજીકમાં ગયા અને તેને
 પૂજવા લાગ્યા કે 'ભાઈ! તમે કોણ છો? અહીં કેમ
 આવ્યા? અને તમારી આ દુર્દેશા કોણે કરી?' ઉત્તરમાં
 પેલા માણસે કહ્યું 'હું કાકઠી નગરીમાં રહેનારો ઘોડાનો
 વેપારી છું એક વાર અનેક જાતના ઘોડા તથા ભાડ-ઉપ
 વરણુ લઈને લવણમુદ્રની યાત્રાએ નીકળ્યો, ત્યાં તોફાન
 થતા વહાણ ભાંગ્યું અને પાટિયાના આધારે આ બે પર
 આવી ચડ્યો ત્યાં જ્યેષ્ઠાદેવીના આમ ત્રણથી તેની સાથે વહીને
 ભોગ ભોગવવા વાગ્યો એક વાર અત્યંત નજીક કારણસર
 તે ડોપાયમાન થઈ અને મારી આ દુર્દેશા વરી તમારી
 પણ આવી દુર્દેશા ન થાય તે જોગે'

આ હકીકત સાબળી બંને ભાઈઓ ભય પામ્યા
 રચવાદેવી આટલી ક્રૂ-ઘાતકી-નિષ્ઠુર હશે તેની કલ્પના
 તેમને આવી ન હતી તેમણે પેલા પુરુષને પૂછ્યું 'રથ
 ણાદેવીના પવનમાંથી રૂપાનો કોઈ ઉપાય ખરો?' ત્યારે
 પેલા પુરુષે કહ્યું કે 'પૂર્વ િથાના વનખડમાં યજ્ઞુ એક

મદિર છે, તેમા સેતક નામનો એક યજ્ઞ રહે ॥ તે ચતુ
 દંડી, અષ્ટમી, અમાવાત્યા અને પૂષ્ણિમાના દિવસે પ્રકટ
 થઈને બોલે છે કે 'કોણ રક્ષણ કરુ ? કોને તારુ ?' ત્યારે
 તમે કહેજો કે 'અમારુ રક્ષણ કરો, અમને તારો' હે
 દેવાનુપ્રિયો ! તમે જન્ને ત્યા જાઓ અને તેની વિવિધ
 પ્રકારના પુષ્પોથી બહુમાનપૂર્વક પૂજા કરો એ મિવાય બીજો
 કોઈ ઉપાય નથી '

જન્ને ભાઈઓ પૂર્વદિગ્ગાના વનખડમા ગયા, ત્યા
 એક મનોહર વાવમા સ્નાન કર્યું, નજીકના સંગેવરમાથી
 કમળના પુષ્પો ચૂટયા અને યજ્ઞમૂર્તિને ભાવપૂર્વક પ્રણામ
 કરીને તેની કમનપુષ્પો દ્વારા પૂજા કરી પછી તેની પચું
 પામના કરતા સામે બેસા અનુક્રમે એવક યજ્ઞ પ્રકટ થયો
 અને બોલ્યો કે 'કોણ રક્ષણ કરુ ? કોને તારુ ?' ત્યારે જન્ને
 ભાઈઓએ કહ્યું કે 'અમારુ રક્ષણ કરો, અમને તારો'

એવક યજ્ઞે કહ્યું 'હે દેવાનુપ્રિયો ! તમને જથાવવાને
 માટે હું તૈયાર છું પણ મારી એક વાત સાભળી લો હું
 અશ્વતુ રૂપ ધારણ કરું તમને મારી પીક પર બેમાડીશ
 અને લવણમુદ્ર ઓગળી તમારે જ્યા જવું છે, ત્યા
 પહોચાડી દઈશ પરંતુ એ રીતે જ્યા હું લવણમુદ્રની
 માથમા આવીશ, ત્યા તમારી પુક પડડતી રચણાદેવી આવી
 પહોચશે અને પ્રતિકૂળ તથા અનુકૂળ એમ જન્ને પ્રકારના
 ઉપસર્ગો કરાને તમને ચલાયમાન કરવાનો પ્રયત્ન કરશે તે
 વખતે તમે ચલિત થયા અને તેના પ્રચે આકર્ષાયા તે તે

જ દાણે તમને માગી પીક પરથી ફેંદી હઈશ માટે વિચાર કરીને જવાબ આપો '

માર્થવાહના જન્મે પુત્રો કોઈ પણ રીતે રચણાદેવીના પુનભાથી જટવા માગતા હતા, એટલે તેમણે આ શરત કબૂલ કરી યથે અશ્વિનુ રૂપ ધારણ કર્યું અને તેમને પીક પર બેસાડીને લગણુસમુદ્ર જોડાવવા લાગ્યો.

રચણાદેવીને તબ ઘડે કે માર્થવાહના જન્મે પુત્રો રત્નદ્વીપ છોડીને પોતાના મૂળ વતન તરફ જઈ રહ્યા છે, એટલે તે અન્યત કાપાયમાન ઘડે અને હાથમા તરવાર તથા ઢાલ લઈને તેમનો પીકો કરવા લાગી એમ કરતાં લવણમસુદ્રની મધ્યમા તેમની પાને આવી પહોચી અને કહેવા લાગી કે ' અરે માઝનીપુત્રો ! તમે આ શુ કર્યું ? માગી આજ્ઞા વિના તમે ગ્લહીપ વા માટે છોડ્યો ? હજી ભવા ઘડેને મારી માથે પાછા ફરો, નહિ તો તમારા રાઈ રાઈ જેવડા ટુકડા કમી નાખીશ '

પરંતુ માર્થવાહના પુત્રોએ તેની મામે ન જોયું, નેવક યદ આગળ ને આગળ જવા લા ચો આ રીતે પ્રતિકૂળ ઉપમર્ગ નિષ્ક્રમ જતા રચણાદેવીએ અનુકૂળ ઉપમર્ગ કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને તે કહેવા લાગી કે ' તમે મારી સાથે અનેક વાર હામ્ય, વિનોદ અને કુતૂકવથી ભરેલી કામકીડા કરી છે તથા વન-ઉપવનમા માથે ફર્યા હો શુ એ બધુ છેક જ ભૂલી ગયા ? આ રીતે નિષ્ક્રતા ધારણ કરીને મારો ત્યાગ શા માટે કરો છો ? કયા ગઈ તમારી સન્નતતા ?

ક્યા ! તમારું ઔદાર્ય ? ક્યા ગઈ તમારી કુડીનતા ?
અને ક્યા ગયો તમારો ર્નેહ ?

આ વચનોથી જિનરક્ષિત કંઈક દીલો પડ્યો, એટલે
રમણાદેવીએ તેને ઉદ્દેગીને કહ્યું કે 'હું જિનપાલિતને
અપ્રિય હતી અને મને પણ તે અપ્રિય હતો પણ
હું જિનરક્ષિત ! તું તો મને અત્યંત પ્રિય હતો અને હું
પણ તને અત્યંત પ્રિય હતી તું મારા વચનોની ઉપેક્ષા
કેમ કરે છે ? તું મને એકની અનાથ મૂંઝીને કેમ ચા-યો
ભય છે ? તારા વિના હું એક શણુ પણ રહી શકીશ નહિ,
માટે ભયો થા અને પાછો ફર જો મારો કંઈ અપરાધ થયો
હોય તો તેની હું વારવાર માફી માગુ છું એા 'દુઃખવ' વલ ।
તું એક વાર મારી સામે પ્રેમપૂર્ણ દંજિપાત કર, જેથી તારું
મુદર મુખકમલ જોઈને મારા સતત મનને ચાત કરુ '

આ પ્રેમપૂર્ણ મધુર વચનોથી જિનરક્ષિતનું ચિત્ત
ચલિત થઈ ગયું અને તે પ્રથમ ક્રમતા પણ વધારે પ્રેમથી
રમણાદેવી તરફ આકર્ષિત થયો અને તેના તરફ વિકારમુખત
દષ્ટિથી જોવા લાગ્યો આ વસ્તુ નેલક યમે પોતાના જ્ઞાન
બળથી તરત જ જાણી લીધી અને તેને પોતાની પીડ પરથી
ફેડી દીધો તે અમુદ્રના અગાધ જળમા મરકી પડે તે પહેલા
રમણાદેવીએ તેને ખડ્ગની અણી પર જોડી વીધી નાખ્યો.

આ રીતે જિનરક્ષિતના ભૂજા હાવ કર્યા પછી તે
જિનપાલિતની પાછળ પડી અને તેને ચળાવવા માટે અનેક

લાતના પ્રયત્નો કરવા લાગી પણ તે ચતાયમાન થયો નહિ. આખરે રચણાદેવી અત્યંત નિરાશ થઈને જે દિશામાંથી આવા હતી, તે દિશામાં પાછી ચાલી ગઈ.

સેલક યજ્ઞે ચ પાનગરીની બહાર આવેલા એક મનોહર ઉદ્યાનમાં પહોંચીને જિનપાલિતને પોતાની પીઠ પરથી નીચે ઉતાર્યો અને જવાની રજા માગી જિનપાલિતે તેનો ખૂબ આભાર માન્યો અને વિદાય આપી.

જિનપાલિત પોતાના ઘરે પહોંચ્યો અને બધી વાત અથથી ઈતિ સુધી કટી સલાગાવી માતાપિતાએ જિનરક્ષિતનો ઘણો ગોઠ કર્યો અને સગાવહાલાઓની સાથે મગીને તેની લૌકિક ક્રિયા કરા.

એક વાર મહુ મહાનાર ચ પાનગરીના પૂર્ણલદ્ર નેત્યમા પધારતા જિનપાલિત તેમનો ઉપદેશ માલગવા ગયો અને વૈરાગ્ય પામી મનજિત થયો. અનુક્રમે તેણે અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું અને અત સમયે એક મામનું અનશન કરતા સૌવર્ભટ્પમા દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી અ્યવીને મહાવિદેહગેરમા તે ઉત્પન્ન થયો અને અર્ધ કર્મબંધનો ડાપીને સિદ્ધ, બુદ્ધ, નિરજન થયો.

આ દુનિયામાં ઘણા મનુષ્યોની ઝિતિ સાર્થવાહતા પુત્ર જેવી જ હોય છે તેઓ ધનવોભને કાળુમાં રાખતા નથી તથા વધારે અને વધારે ધન મળે તે માટે ગમે તેવા સાહસો-દુ સાહસો કરવા પ્રેરાય છે આમ કરતા તેઓ અલુધારી મુઝીબતોમાં ફસાઈ જાય છે અને મરણને શરણું

થાય છે એ વખતે નથી થઈ શકતી એ ત મુશ્કેલી મુશ્કેલી
 કે નથી થઈ શકતું પૂર્વકૃત પાપોનુ પર્યાહિનન પુનિવરને
 દુર્ગતિના ભાગી થાય છે અને અનતકલ મુદ્દી વજ્રવદ
 ઠરી ભયાનક દુ ખોનો અનુભવ કરે છે તેમજ જિન્દગી
 જેવા બચી જાય છે, પણ એવા બધુ એવું કે

સાર્યવાહના પુત્રો રચણાદેવીથી મેલે જન્મ કરે
 તેની સાથે અનેક પ્રકારની કામકીડી ૨૨ જન્મને
 અનેક મનુષ્યો લવનાઓના હાવભાવ કે વજ્રવદને મેલે
 થાય છે અને તેમના લેવક બનીને મટે એ તેમને
 એમ જ સમજતા હોય છે કે આ વજ્રવદને મેલે
 ગમ જેવું બીજું મુખ નથી પરંતુ એ વજ્રવદને મેલે
 આદતોને નોતરનારો થઈ પડે છે અને તેમને મેલે
 કરે છે માટે ક વ્યન અને ઠામિનીના મેલે મેલે
 દિષ્ટિ આત્મા તરફ રાખી તેનું કલ્યાણુ મેલે મેલે

વિશેષ અવસરે કહેવાશે

વ્યાખ્યાન એક-નીરામુ

આઠ કર્મો

[૧]

મહાનુભાવો !

કર્મની મુળ પ્રકૃતિ આઠ છે અને તેને જ આઠ કર્મો કહેવામા આવે છે, એ વસ્તુ અમે ગત વ્યાખ્યાનમા સ્પષ્ટ કરી ગયા હીએ હવે આ આઠ કર્મોના ન્વેઃ સ્વભાવ છે અને તે શુ શુ કામો કરે છે, તે તમને જણાવવા ઈચ્છીએ છીએ

કેટલાક કહે છે કે 'કર્મ' તો જડ છે, તેને સ્વભાવ શી રીતે હોઈ શકે ?' પણ તેઓ સ્વભાવનો અર્થ સમજ્યા નથી સ્વભાવ એટલે પોતાનો ભાવ, પોતાના શુભ તે જડ પદાર્થોને પણ અવશ્ય હોય છે, મીઠાશ એ માકરનો સ્વભાવ છે, કડવાશ એ કવીનાઈનનો સ્વભાવ છે તીખાશ એ મરચાનો સ્વભાવ છે, જે ચક્રમકને સામસામે અક્ષણો, એટલે તેમાથી અગ્નિના તણુખા પેદા થાય, લાકડાને અગ્નિમા નાખો, એટલે તેમાથી ભડકા નીકળે જેનો જે સ્વભાવ હોય તે પ્રમાણે તે કાર્ય કરે

કેટલાક કહે છે કે 'કર્મ'ના આવા લેહાનુલેહ ન કરો તો ન ચાલે ? આપણે તો કર્મનો નાશ કરવાનો છે, એટલે તેનો જ ઉપદેશ આપો તો કેમ ?' પરતુ મનુષ્યને રોગ થયો છે, એટલુ કહેવા માત્રથી તેના રોગનો નાશ કરી

શકાતો નથી. એને કયા પ્રકારનો રોગ થયો છે, તે કયા મરણોથી ઉદ્ધલ્યો છે, તે આગળ વધે તો કેવું પશ્ચિમ આવે? તેનો સિદ્ધ ઉપાય શું? વગેરે બાબતો જાણવી પડે છે અને તો જ તેના રોગનો નાશ કરી શકાય છે રોગનું સ્વરૂપ પૂરેપૂરું જાણ્યા વિના રોગનો નાશ કરી શકાતો નથી, તેમ કર્મનું સ્વરૂપ પૂરેપૂરું જાણ્યા વિના કર્મનો નાશ કરી શકાતો નથી વગી જુદા જુદા સ્વરૂપે તેનું ફળ કેમ મળે છે, તેનાથી પરિચિત થવા માટે પણ કર્મના લેહો જાણવાની જરૂર છે

આઠ કર્મોના નામ આ ગીતે કેમ ગોઠવાયા ?

રવિ પત્રી નામ, સોમ પત્રી મગણ, મગણ પત્રી સુધ એ રીતે માત વાનના નામ ગોઠવવામા જેમ ચોક્કસ હેતુ રહેલો છે, અથવા કાન્તક પત્રી માગસર, માગસર પત્રી પોપ, પોપ પત્રી માહ, એ રીતે બાર મહિનાના નામ ગોઠવવામા જેમ ચોક્કસ હેતુ રહેલો છે, તેમ જ્ઞાનાવરણીય પત્રી દર્શનાવરણીય, દર્શનાવરણીય પત્રી વેદનીય, વેદનીય પત્રી મોહનીય, મોહનીય પત્રી આયુષ્ય, આયુષ્ય પત્રી નામ, નામ પત્રી ગોત્ર અને ગોત્ર પત્રી અતરાય એ રીતે આઠ કર્મોના કર્મમા પણ ચોક્કસ હેતુ રહેલો છે x

■ તોણાસાવરણિજ, દસણાવરણ તદા ।

વેયજિણ્ણ તદા મોહ, આરુક્કમ્મ તદેવ ચ, ૭

નામકમ્મ વ મોય ચ, અતરાય તદેવ ચ ॥

પરમેયાદ કમ્માદ, અટ્ટેવ વ સમાસઓ ॥

—શ્રી ઉત્તરાધ્યાયન :

પ્રેમા પળ નામનો આ કર્મ જ આ

આત્માના બધા ગુણોમા જ્ઞાનની સુખ્યતા છે, તેથી તેને ઝેદ કરનાર કર્મને પ્રથમ મૂકવામા આવ્યું છે જ્ઞાન પછીનું મ્હાન દર્શનને પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી જ્ઞાનાવરણીય પછીનું સ્થાન દર્શનાવરણીય કર્મને અપાયેલું છે આ બંને આવરણીય કર્મો પોતપોતાનું ક્ષણ બતાવતા સુખદુઃખ વેદનીય વિપાકના હેતુ થાય છે, તેથી દર્શનાવરણીય પછી તરત જ વેદનીય કર્મને મૂકેલું છે વેદનીય કર્મના ઉદયે જીવને કપાયાદિ અવશ્ય થાય છે, તેથી વેદનીય પછીના સ્થાનમાં મોહનીય કર્મને મૂકવામા આ મુજબ મોહનીય કર્મથી મુઝાયેલો જીવ અનેક પ્રકારનો આરભ-સમારભ કરે છે અને નરકાદિ આયુષ્ય બાધે છે, તેથી મોહનીય પછી આયુષ્યકર્મને મૂકેલું છે આયુષ્યકર્મ શરીર વિના શી રીતે લોગયે ? માટે આયુષ્ય પછી નામકર્મને રાખેલું છે નામકર્મનો ઉદય થયે ઉચ્ચ-નીચ ગોત્રનો ઉદય અવશ્ય થાય છે, તેથી નામ પછીનું સ્થાન ગોત્રકર્મને પ્રાપ્ત થયેલું છે અને ઉચ્ચનીચ ગોત્રના ઉદયે અનુક્રમે દાન-લાભ આદિનો ઉદય તથા વિનાશ થાય છે, તેથી ગોત્રકર્મ પછી અતરાયકર્મને મૂકવામા આવ્યું છે.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ

જે કર્મ જ્ઞાનને આવરે, જ્ઞાનને ઢાકે, જ્ઞાનનો પ્રકાશ ઓછો કરે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવાય જેમ આખમા ભેવાની રક્તિ છે, પણ તેના પર પાટો બાધવામા આવે તો તે ભેદ શકતી નથી, તેમ આત્મામા સર્વ કંઈ બાણવાની શકિત છે, પણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મને લીધે તે બાણી શકતો નથી.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મોને એટલા ક્ષયોપશમન થાય તે બહુ જ આત્મા બાંધી શકે, તેથી વધારે નહિ જેના જ્ઞાનાવરણીય કર્મોને ક્ષયોપશમન ઓછો હોય તે ઓછું જાણી શકે અને વધારે હોય તે વધારે બાંધી શકે કેવળી ભગવતના જ્ઞાનાવરણીય કર્મોને સંપૂર્ણ ક્ષય થયેલા હોય છે, તેથી તેઓ બહુ બાંધી શકે છે મનુષ્યોમાં જ્ઞાનની જે તરતમતા દર્શાય છે, તે આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મોને આલારી છે

તને જે વસ્તુ પૂર્વે જાણી છે અને અત્યારે યાદ કરવા ધ્વંસી છે, પણ તે યાદ આવતી નથી યોગી વાર તરીકે આવે છે આનો અર્થ એ થયો કે વિન્મુતિ થવાના કારણે પણ જ્ઞાન તો હતું જ, નહિ તો યોગી વાર પછી શક્ય નીતે આવે ? હવે જ્ઞાન હતું અને વિન્મુત થયું, તેનું મારણ શું ? કારણ એ જ કે તે યાદ ન આંચું તે વખતે જ્ઞાન પર આવરણ હતું, જ્ઞાનને રાક્ષસી કોઈ વસ્તુ ત્યાં મોજાં હોતી તે ખસી ગઈ એટલે યાદ આંચું ત્યાં ઉપર કંઈક ધસું હોય તો પ્રકાશ આવે નહિ તે લઈ લઈ એ કે તરત પ્રકાશ આવે તે પ્રમાણે જ અહીં સમજવું

જ્ઞાન પાંચ પ્રકારનું છે (૧) મતિજ્ઞાન, (૨) શ્રુતજ્ઞાન, (૩) અવધિજ્ઞાન, (૪) મન પ્રયત્નજ્ઞાન અને (૫) કેવલજ્ઞાન *

* કાય અને ઉપશમનો સ્થિતિ તે ક્ષયોપશમન પાણીમાં રહેને કચરો નાત પામે તે કાન અને નીને જેને તે ઉપશમન

* આ જ્ઞાનોના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ ૧ પૃષ્ઠાન આ નવમું તથા અગ્રિયરમુ

એટલે નાનાવર્ણીય કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિઓ પણ પાંચ પ્રકારની છે જે મતિજ્ઞાનનું આવરણ કરે તે મતિજ્ઞાનાવરણીય, જે શ્રુતજ્ઞાનનું આવરણ કરે તે શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય, જે અવધિજ્ઞાનનું આવરણ કરે તે અવધિજ્ઞાનાવરણીય, જે મન પર્યાય જ્ઞાનનું આવરણ કરે તે મન પર્યાયજ્ઞાનાવરણીય અને જે કેવલ જ્ઞાનનું આવરણ કરે તે કેવલજ્ઞાનાવરણીય

જીવ છ કારણે આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ઉપાળે છે

(૧) જ્ઞાન, જ્ઞાની તથા જ્ઞાનના સાધનો પ્રત્યે શુભટ શાખવી, વિરોધભાવ દર્શાવવો અર્થે જ્ઞાનથી મતિ આદિ જ્ઞાન, જ્ઞાનીથી જ્ઞાનવાન એટલે સાધુ, પડિત વગેરે અને જ્ઞાનના સાધનોથી પુસ્તક, ખાટી, લેખણ વગેરે સમજવા

(૨) જ્ઞાનદાતા શુભને ઓળખવા, તેમનું નામ છૂપાવવું

(૩) જ્ઞાન, જ્ઞાની કે જ્ઞાનના સાધનોનો નાશ કરવો

(૪) જ્ઞાન, જ્ઞાની કે જ્ઞાનના સાધનોનો દ્વેષ કરવો

(૫) જ્ઞાન, જ્ઞાની કે જ્ઞાનના સાધનોની આશાતના

કરવી

(૬) કોઈ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરતો હોય, તેમા અતરાય

નાખવે।

શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે—

વિરાધયત્તિ યે જ્ઞાન, મનસા તે મવાત્તરે ।

સ્યુ શૂન્યમનસો મર્ત્યા, વિવેકપરિવર્જિતા ॥

‘જેઓ મન વડે જ્ઞાનની વિરાધના કરે છે, તેઓ પરભવમા શૂન્ય મનવાળા અને વિવેકરહિત થાય છે’

વિરાધયન્તિ ચે જ્ઞાન, વચસાપિ હિ દુર્ધિય ।

મૂઢત્વમુરુરોગિત્વ-દૌષાસ્તેપામસશયમ્ ॥

‘જે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળાઓ વચન વડે પણ જ્ઞાનની વિરાધના કરે છે, તેઓને નક્કી મૂળાપણુ તથા મુખતુ શીળીપણુ વગેરે દોષો થાય છે’

વિરાધયન્તિ ચે જ્ઞાન, કાયેનાયત્નવર્તિના ।

કુષ્ટકુષ્ટાદિરાગા સ્યુતપા દેહે વિગર્હિત ॥

‘જેઓ જ્યહા રહિત કાયાવડે જ્ઞાનની વિરાધના કરે છે, તેઓના નિહનીય શરીરમા કોઈ વગેરે દુષ્ટ રોગો થાય છે’

મનોત્રાષ્ટાયયોગૈર્થે, જ્ઞાનસ્યશાતના મદા ।

કુવતે મૂઢમતય, ફારયન્તિ પરાનપિ ॥

તેષા પરમવે પુત્ર-કલ્પમુદ્દા ક્ષય ।

ધનધાન્યવિનાશશ્ચ તથાધિવ્યાધિસમ્મત ॥

‘જે મૂઢમતિવાળા મન, વચન અને કાયા એ ત્રણે યોગો વડે હંમેશા જ્ઞાનની આશાતના કરે છે અને ધીલ્લો પાને કરાવે છે, તેઓને પરલવમા ઘણુ સહન કરવુ પડે છે તેમના પુત્ર, સ્ત્રી અને મિત્રોનો ક્ષય થાય છે, ધન ધાન્યનો વિનાશ થાય છે તથા આધિ અને વ્યાધિની હિપત્તિ થાય છે’

તમે વરુત્ત અને શુભ્રમ જરીની કથા સાલણી હશે * શુભ્રમ જરી જન્મથી જ રોગિષ્ટ અને મૂળી થઈ, કારણુ કે તેણે પૂર્વે સુદર્ગીના ભવમા ઓકરાઓને ભણવા માટેના

* જ્ઞાનપત્રથી પરંતુ માહાત્મ્ય દર્શાવવા માટે આ કથા કહેવાય છે.

લેખણ, ખડિયા, પુસ્તકખાના વગેરે જ્ઞાનના સાધનો ખાળી મૂક્યા હતા

કેટલાકને લખવું ગમતું નથી, લખવા બેચેનીએ તેા ઊધ આવે છે અને પદર દિવસે પણ એક જાયા થતી નથી, તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય મનજ્વે માટે મહાનુભાવો ! જ્ઞાન, જ્ઞાની અને જ્ઞાનના સાધનોની આશાતના તમારા હાથે ઠઠી પણ થાય નહિ, એ ધરાણર ભેશો

દર્શનાવરણીય કર્મ

જે ઠમ આત્માના દર્શનગુણને આવરે, દર્શનગુણને ઢાકે તે દર્શનાવરણીય કર્મ ઠટેવાય × દર્શન એટલે વસ્તુનો સામાન્ય બોધ જેમ જ્ઞાનની સાથે મુલાકાત કરવી હોય તેા પોજિયો જે દરવાન અટકાવે છે, તેમ આ કર્મ વસ્તુનો સામાન્ય બોધ થતો અટકાવે છે આ કર્મનો જેટલા પ્રમાણમા ક્ષયોપશમ ઠાય તેટલા પ્રમાણમા જ આ આત્મા વસ્તુનો સામાન્ય બોધ કરી શકે, તેથી વધારે નહિ જ્યારે આત્મા આ કર્મનો સંપૂર્ણ ક્ષય કરે, ત્યારે કેવલદર્શનની પ્રાપ્તિ થાય.

દર્શનાવરણીય કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિઓ નવ છે (૧) અમુદર્શનાવરણીય, (૨) અચતુર્દર્શનાવરણીય, (૩) અવધિ-દર્શનાવરણીય, (૪) કવલદર્શનાવરણીય, (૫) નિદ્રા, (૬) નિદ્રાનિદ્રા, (૭) પ્રચલા, (૮) પ્રચલાપ્રચલા અને (૯) સ્ત્યા નહિ (થીજ્ઞી)

જે અમુરિન્દ્રિય દ્વારા થતા વસ્તુના સામાન્ય બોધને

+ દર્શન સંબંધી વિશેષ વિવેચન આત્મા વ્યાખ્યાનમા થયેલુ

રોકે તે અચુદર્શનાવરણીય, જે અતુ સિવાયની ગાદીની ચાર ઈન્દ્રિયો તથા પાચમા મનદ્વારા યના સામાન્ય બોધને રોકે તે અચુદર્શનાવરણીય, જે આત્માને યતા રૂપી દ્રવ્યના સામાન્ય બોધને રોકે તે અવધિદર્શનાવરણીય અને જે દેવલદર્શનદ્વારા યનારા વસ્તુ માત્રના સામાન્ય બોધરૂપ દેવલદર્શનને રોકે તે દેવલદર્શનાવરણીય

નિદ્રામા છવ ઉપયોગ મૂકવાની નિયતિમા હોતો નથી, એવે તેને વસ્તુનો સામાન્ય બોધ શી રીતે થાય ? તેથી નિદ્રાના પાચે પ્રકારોને દર્શનાવરણીય કર્મની ઉત્તર-પ્રકૃતિઓ માનવામા આવી છે

મુખપૂર્વક ગેટને અવાજ માત્રથી ઉઠાડી શકાય એવી નિદ્રા તે નિદ્રા દુ ખપૂર્વક એટલે ખૂણ ઢંઢાળવા વગેરેથી ઉઠાડી શકાય એવી નિદ્રા તે નિદ્રાનિદ્રા બેડા બેઠા ઢે ઊભા ઠભા આવતી અને મુખપૂર્વક જગાડી શકાય એવી નિદ્રા તે પ્રચક્ષા ચાલતા આવતા આવતી અને દુ ખપૂર્વક જગાડી શકાય એવી નિદ્રા તે પ્રચક્ષાપ્રલચક્ષા અને જેમા કિવસે ચિતવેલુ કાર્ય કરી નાખવામા આવે અને જાગે ત્યારે ખગર પણ ન હોય એવી માઠ નિદ્રા તે સ્ત્યાનર્હિ કે થીલુહી આ નિદ્રા વખતે ઘણુ બગ ઠપનન થાય છે જે પુરુષ છેવડું સઘવણુવાગો હોય છે, તેનુ બળ બમણુ-તમણુ વધી જાય છે, અને જે પુરુષ વજ્જ-કપલનારાચસ ધવણુવાગો હોય છે, તેનુ બળ વાસુદેવના અર્ધા બળ જેટલુ થાય છે વાસુદેવનુ બળ ઠટુ હોય છે ? તેનો ખ્યાલ અમે ચૌભા બ્યાખ્યાનમા આપેલો છે

એક રજપૂત સાધુ થયો તે પૂર્વજીવનમા માસાહારી હતો, પણ સાધુ થયા પછી તેા માસાહારનો ત્યાગ જ હોય. આ સાધુને થીલુદ્દી નિદ્રા આવતી હતી એક વખત તેણે રસ્તામા પાડા જોયો તે ઘણા મસ્ત હતો, ચાતેયો હતો. આ પાડાને જોઈને તેને વિચાર આવ્યો કે ‘ આવા માતેલા પાડાનુ માસ ખાવા મળે તેા કેવુ સારુ ! ’ પણ સાધુ-જીવનને કારણે એ વિચાર વિચાર જ રહ્યો.

હરે રાત પડી અને તેને થીલુદ્દી નિદ્રાનો ઉદ્ભવ થયો એટલે તે ઊઘમા ને ઊઘમા ઉઠયો, તેણે પેલા પાડાને પકડયો અને તેને કોઈ તીક્ષ્ણ શસ્ત્રથી મારી નાખી તેનુ માસ ખાધુ અને બાકી વધુ તેટલુ અગામીમા સૂકવવા નાખી, પોતાના સ્થાને આવીને સૂઈ ગયો.

સવારે કેટલાક સાધુઓ અગાશીમા ગયા, ત્યા માસ જોયુ અને સ્તબ્ધ થઈ ગયા આવી પવિત્ર જગામા માસ કયાથી આવ્યુ ? તેમણે તપાસ કરવા માડી તેા આ રજપૂત સાધુના ઠપકા લોહીથી ખરડાયેલા દીકા તેને આ સબધમા ખૂલવામા આવ્યુ તેા જવાબ મળ્યો કે ‘ મને કઈ ખબર નથી ’ પછીથી આસપાસના પૂરાવાઓ લેગા ક્રમ્તા ખબર પડી કે આ રજપૂત સાધુને થીલુદ્દી નિદ્રા આવે છે અને તેણે જ નિદ્રા દરમિયાન પાડાનો વધ કરી આ માસ અહી મૂકેલુ છે મછી તે સાધુને કાઢી મૂક્યો કારણ કે થીલુદ્દી નિદ્રાવાળો ચારિત્રને લાયક ગણાતો નથી.

વર્તમાનકાળે પણ થીલુહી નિદ્રાના અનેક દાખલાઓ મળે છે અને આજના માનવચિત્તને વિવિધ પ્રકારની નિદ્રા તરીકે તેની નોંધ લીધી છે

શાસ્ત્રકર્તા કહે છે કે જેને થીલુહી નિદ્રાને ઉદય દોષ તે મરણ પામીને અવશ્ય નરક ગતિમા લાય છે

જે ■ કારણથી જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાધે છે, તે જ છ કારણથી જીવ દર્શનાવરણીય કર્મ બાધે છે તેમા ફેર જોડો કે જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની આશાતનાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાધે અને દર્શન તથા દર્શનોની આશાતનાથી દર્શનાવરણીય કર્મ બાધે

વેદનીય કર્મ

જે કર્મ આત્માને મુખ-દુ ખનુ વેદન કરાવે-અનુભવ કરાવે તે વેદનીય કર્મ કહેવાય આત્મા સ્વરૂપે આનંદધન છે, છતા આ કર્મને લીધે તે કાર્પનિક મુખ-દુ ખનો અનુભવ કરે છે મધથી ખરકાયેની તગ્વારની ધાગ્ને ચાટતા મુખનો અનુભવ થાય છે અને જીભ કપાના દુ ખનો અનુભવ થાય છે

આ કર્મની ઉત્તરપ્રતિષ્ઠા બે છે (૧) શતાવેદનીય અને (૨) આશાતાવેદનીય આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ એ ત્રણમાના ગમે તે જોક, બે કે ત્રણથી ઘેરાયેન જીવ જે દુ ખનો અનુભવ કરે છે, તે આશાતાવેદનીયનો ઉદય ગણાય અને શરીરની રોગી હોય, પામે પેમો દોષ, ખામ ચિતા ઠરવાનુ કારણ ન હોય, કુદુ બની અનુકૂળતા હોય, એવા એવા અનુકૂળ

સ યોગોને લઈને જે સુખનો અનુભવ થાય, તે શાતાવેદનીયનો ઉદય ગણાય

‘ શાતાવેદનીય અને અશાતાવેદનીય કર્મો સાથી બધાય !’
તેના ઉત્તરમાં સાસ્રકારોએ કહ્યું છે કે—

ગુપ્તમક્તિ-રત્તિ-કરુણા-વચ-જોગ-કસાયવિજય-દાણજુઓ ।
દૃઢવન્માદ્ અઠઙ્ગદ્ સાયમસાય વિવગ્વયઓ ॥

આટી થોડા શબ્દમાં ઘણી વસ્તુઓ કહેવામાં આવી છે

(૧) ગુપ્તમક્તિ એ માતા, પિતા તથા ધર્માચાર્ય વગેરે પૂજ્ય વર્ગની સેવા-અકિત કરનારે શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાળે

(૨) રત્તિ એટલે ક્ષમાને ધારણ કરનારે શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાળે

(૩) કરુણા એટલે જગતના સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાભાવ રાખનારે શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાળે

(૪) વચ એટલે સાધુ કે શ્રાવકના પ્રતો પાળનારે શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાળે પરંતુ મહાવ્રત એ સાધુના પ્રતો છે અને મધ્યસ્ત્રવમહિત પાચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત અને ચાર શિલાવ્રત એ શ્રાવકના પ્રતો છે

(૫) જોગ એટલે સયમયોગનું યાવન કરનાર શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાળે

(૬) કસાયવિજય એટલે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને કાબૂમાં રાખનાર શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાળે

(૭) જ્ઞાન એવે મોતીની ન્યાયોપાનિત વસ્તુને ધીબના હિત અર્થે ઉપયોગ કરનાર શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાર્ને

(૮) દલગમ્માદ દલ ધર્મી આદિ પણ એ જ રીતે શાતાવેદનીય કર્મ ઉપાર્ને

જેતુ વતન આથી વિપરીત હોય તે ખરા અશાતાવેદનીય કર્મ ઉપાર્ને આજે તમારા જીવનમા ધમાલ હાય વોય અશાતા વિશેષ જણાય છે, તેતુ કારણુ એ છે કે તમે સુરુભક્તિ ભૂંયા છે, ક્ષમાવાનુ રહ્યા નથી, ન્યાણુ ઝોછા ચયા છે, નત, મયમ અને કષાયવિજયમા પાછળ પડયા છે, શુદ્ધ જ્ઞાન ઈઈ જ તા નથી, થોડુ જ્ઞાન કરો તો પણ કીર્તિની આશા રામે છે અને જેતુ જ્ઞાન કરો છે તે પ્રાય ન્યાયોપાનિત હોતુ નથી, વળા ધમમા દલ રહ્યા નથી કોઈ વાકુ જોવે, અધિકારી આખ કાઠ કે થોડુ તુજ્ઞાન મહેવાનો પ્રસંગ આવે ત્યા ઢીલા પડી જાયો છે અને ધર્મને છોડી ઠે છે આ વસ્તુચિતિમા મુધારા થશે ત્યાં શાતાતુ પ્રમાણુ વધશે અને તમારા જીવનમા કોઈ પણ પ્રકારની હાયવોય નહિ હોય

મોહનીય કર્મ

જે કર્મને વાધે જીવ મોહઅસ્ત જની સ સારમા અટવાઈ પડ તેને મોહનીય કર્મ કહેવાય આ કર્મ મદિરાપાન જેવુ છે મદિરાપાન કરવાથી જેમ મનુષ્યના સાનભાન ઠેકાણે રહેતા નથી, તેમ આ કર્મને વાધે મનુષ્યની વિવેકબુદ્ધિ તથા વર્તન

રહેતા નથી

આત્માને સમારી જનાવવામા, તેની ગદ્દિનઓને દળા
વવામા મોહનીય કર્મનો સિન્નો મહુથી મોટો છે, એટલે
તેને કર્મોના રાજા ગણવામા આવે છે બધા સુધી આ
ગણત્રીને રાવણ હોય, ત્યા સુધી જવા કર્મોને રાવણ રહે
અને બધા આ રાજા ઢીલો પડ્યો કે જાધા કર્મો ઢીલા પડે

આત્મા જ્ઞાની હોય તો મોહ ઢીલો પડે, મોહ ઓછો
થાય અને અજ્ઞાની હોય તો મોહ નેરુ કરે, મોહનુ પ્રમાણ
વધે, એટલે જ્ઞાન મેળવવા મદા ત પડે ગહેનુ નેરુ એ અહી
જ્ઞાન શબ્દથી ધાર્મિક જ્ઞાન કે આત્મજ્ઞાન સમજવુ કારણ
કે બ્યાવહારિક જ્ઞાનથી મોહનુ પ્રમાણ ઘટનુ નથી જો તમે
મોહનીય કર્મનો પૂરો નાશ કરો તો અતર્મુહૂતના જ
કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય

મોહનીય કર્મના મુખ્ય બે વિભાગો છે (૧) દર્શન
મોહનીય અને (૨) ચારિત્રમોહનીય તેમા દર્શનમોહનીય
મા યત્નાને મુજબ છે અને દેવગુરુ ધર્મ પ્રત્યે અપહા પેદા
કરે છે અને ચારિત્રમોહનીય વર્તનને વિકૃત ગતારે છે

માણસ સમજદાર હોય છતા મય પાલક માનતા
લપસે છે, એટલે માનવુ પડશે કે માન્યતાને મુજબનારુ કોઈ
કર્મ છે તમે રેત્તેમા મુસાફરી કરતા હો તો તમારી ગાડી
ચાલતી છતા ચિથર દેખાય છે અને સામી ગાડી ચિથર છતા
ચાલતી દેખાય છે તેજ રીતે દર્શનમોહનીય કર્મના પ્રભાવે
આત્માને ભ્રમ થાય છે, તેથી અસત્યને સત્ય સમજે છે
અને સત્યને તે અસત્ય સમજે છે પરિણામે તે પોતાના

દર્શન, જ્ઞાન અને ચત્રિગુણની શક્તિ પીછાની શકતો નથી તેમજ તેના મૂળ સ્વરૂપ એવા મત્, ચિત્ અને આનંદનું દર્શન કરી શકતો નથી

દર્શનમોહનીય કર્મ ત્રણ પ્રકારનું છે (૧) સમ્યક્ત્વ મોહનીય (૨) મિથ્યમોહનીય અને (૩) મિથ્યાત્વમોહનીય

આત્મા પોતાના અધ્યવમાયતાં મિથ્યાત્વના પુરૂગયો શુદ્ધ કષ્ટ અને તેમા મિથ્યાત્વ આયુ જાય તેને સમ્યક્ત્વમોહનીય કહેવાય શુદ્ધ થયેના મિથ્યાત્વના દગિયા પ્રદેશથી વેદે ત્યારે ક્ષાયોપગમિક સમ્યક્ત્વ થાય છે ત્યારે આ દગિયા પ્રદેશથી પણ ન વેદે ત્યારે આત્માને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે તે કચંગે નીચે જેમી ગયેલ નિર્મળ જગ જેવું જાણવું મિથ્યાત્વના શુદ્ધ, અર્ધશુદ્ધ અને અશુદ્ધ એ ત્રણે દગિયા સર્વથા નાશ પામે ત્યારે જીવને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ એ આત્માને મૂળ શુભ છે આવી સમ્યક્ત્વ મોહનીય ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનો રોધ કરે છે, એમ જાણવું

મિથ્યાત્વ અધુ* જાય અને અધુ* રહે તેને મિથ્ય મોહનીય કહેવાય આવા માણુમે અનિચ્છિત દશામા વર્તતા હોય છે તે દહી અને દૂધ જનેમા પગ રાખતા હોય છે અને જધા ધર્મેને સારા માનતા હોય છે તાત્પર્ય* કે

* દસળમાહ િવિહ સમ્મ મોગ તહેવ મિચ્છત ।

શુદ્ધ જદવિશુદ્ધ જશુદ્ધ ત હવદ વમલો ॥

તેઓ સત્ય-અસત્યનો વિવેક કરતા નથી, સત્યનો આશ્રય રાખતા નથી

જેના હીધે આત્મા મિથ્યાત્વમાં રાચે તે મિથ્યાત્વ મોહનીય કહેવાય

જે ધર્મમાં વિષયનો વિરાગ છે, કપાયનો ત્યાગ છે અને આ માતા ગુણો માથે અનુરાગ છે, તેમજ મિદ્ધાત મુજબની ક્રિયા છે, તેનાથી ઠેઠને હાની ન પહોંચે આવે. ધર્મ માથે ઠહેવાય અને તેજ મુક્તિનો ઉપાય બની શકે. જે ધર્મના દેવ વીતરાગી હોય અને માધુ-મતો ત્યાગી હોય તેનું જ આરાધન કરવું ઘટે કેટલાક સાધુ યજ્ઞને હિંસા કરે છે, બહુ ખોલે છે, ચોરી કરે-કરાવે છે, તેમનું સેવા ભક્તિ કરવાથી શો લાભ ?

બાવાજીની વાત

એક બાવાજી પોતાના ચેલા માથે વગડામાં ચાલ્ય જતા હતા, ત્ય રમ્નામાં શેરડીનો મુદર વાઢ આવ્યો. તે જોઈ તેમના મોઢામાં પાળી આવ્યું. તેમણે ચેલાને કહ્યું કે ' આ કેવળો લઈને વાઢમાં વા અને તેમાં ભગવતેટલું શેરડી ભરી લે ' માલીકની રત્ન સિવાય કંઈ પણ લેવું એ ચોરી છે, પણ સ્વાદના રમિયા એ વાતનો વિચાર કયા કરે ?

ચેલો હોગિયાર હતો તે ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે વાઢમાં નાખત થયો અને પોતાનું કામ કરવા લાગ્યો. બાવાજી બહાર ઊભા રહીને ચોકી કરવા લાગ્યા એવામાં તેણે ચાર

ખેડૂતોને હાથમા કડિયાળી ઠાગ લઇને આવતા જોયા, એટલે તે ગભરાયા તેમને થયુ કે ચેલો ચેરડી કાપતા પકડાશે તો સારી રીતે ડીપાશે અને તેના ગુરુ તરીકે મને પણ માર પડશે, માટે કોઈ એવી યુક્તિ કરવા દે કે જેથી આ ખેડૂતો આગળ વધે નહિ અને ચેલો સહીસલામત બહાર નીકળી આવે '

તેમણે સુદર રાગમા ગાવા માડ્યુ

મત પકડ લો મત પકડ લો, આ ગયે ગભાધારી

બાવાજીનો કંઠ મધુર હતો, ગાવાની છાં મુદર હતી, એટલે ખેડૂતો ડીલા રહ્યા અને આ ૫૦ સાલગવા લાગ્યા તેમા યુક્તિ એ હતી કે ખેડૂતો એક અર્થ મમજે અને ચેલો બીજા અર્થ મમજે આ પદ્ધતિથી ખેડૂતોને કહ્યુ કે ' તમે ઘણા વખતથી મોહમાયામા ફનેલા છે અને તેથી લખચોરામીના ફેરા ફરતા આવ્યા છે, તેમાવી છાંતુ હોય તો કોઈ સતને પકડી લો, અર્થાત્ સતને! સમાગમ કરો અન્યથા ગભાધારી એટલે ચમરાબના ફતો આવી ગયા છે, એમ સમજો જેવાને કહ્યુ કે આ વાહના-ખેતરના માલીક આવી રહ્યા છે, માટે જલ્દી જલ્દી ચેરડીના સાધા ભરી લે '

ભજન આવે જ અટકે તો ખેડૂતો આગળ વધે અને ચેલો ફસાઈ બાય, એટલે તેમણે બીજી પદ્ધતિ લલકારી
' લખે હો તો છોટે કર લો, કર લેખ ગુપ્તાધારી '

તેમણે ખેડૂતોને કહ્યુ ' તમારો જન્મજન્માતરનો

ખાખો હોય તો સતસમાગમથી ટુકો કરી નાખો
જીવનમા ઘણા કામ વધારી મડ

ધર્મ માટે કુરનહ મળતી નથી, માટે આ કામોને ટુકા કરો અને ધર્મને માટે અને પરમાત્માના ભજન માટે કુરસદ કાઢો. બીજા અર્થમાં ચેલાને ચેતવણી હતી કે ' શેરડીના સાઠા બહુ મોટા હોય તો એના ટુકડા કરીને નાના કરી નાખ અને ઘેનામાં ગુપ્ત ઠરી લે, જેથી ઠોઈને ખાખર ન પડે '

બાવાજીએ પણ કમાવ કરવા માટે એક બાબુ ખેડૂ તોને અધ્યાત્મનો ઉપદેશ આપવા માડ્યો અને બીજા બાબુ ચેલાને આકૃતમાથી ઉગારી લેવાનો પ્રયત્ન આહર્યો તેમણે ભજનને આગળ લખાવ્યું

‘ શરમદામકી માર પહેગી, પૂજા હોગી થારી, ’

આથી ખેડૂતોને એમ કહ્યું કે ‘ જો તમે સતમમાગમ નહિ કરો તો જનાવરોનો અવતાર ધારણ કરવો પડશે અને આબૂક-પરોણા વગેરેનો મર ખાવો પડશે ’ અને શિષ્યને ચેતવણી આપી કે ‘ હવે તું વધારે વાર કરીશ તો ખેડૂતો આવી પહોચશે અને તને પરોણાનો માર મારશે તથા તારી બીજા રીતે પૂજા (૧) કરશે ’

બાવાજીના મનમાં એમ કે આ શબ્દો સાલગતા જ ચેલો બધી પરિસ્થિતિ સમજા જશે અને વાદમાથી જલ્દી બહાર આવી જશે, પણ ચેલો બહાર આવ્યો નહિ, તેથી ભજનની એક પંક્તિ વિશેષ ઉચ્ચારી

‘ અદર પૂજા થાગી હોશી બહાર હોગી હમારી, ’

આ શબ્દોથી ખેડૂતોને એવો બોધ આપ્યો કે ‘ જો

તમે સતમમાગમ નહિ કરો અને પાપ નહી છોડા તો અર્થથી તમારી પૂજ થશે અર્થાત નારકી જેવા ભયકર સ્થાનોમા પગ્ગાધારીના હાથે મારપીટ રૂપ પૂજ થશે અને હમારી એવે તમને ઉપદેશ નહિએ તો તમાગ ગેટલા ખાનારની બહાર એટલે તિવ્ર ચ ગતિમા તમારા જેવાને હાથે માગપીટ રૂપ પૂજ થશે જેવાને માટે તો એ અપદ્ધ ચેતવણી જ હની કે હવે તું જરા પવુ વધા નમય લગાડીશ તો ખેડૂતો આવીને તને મારશે અને તારા શુરુ તગીકે મને પણ માર પડશે '

એવો ટાચિયાર હતો તેને ચેરડીના દરાખાગ સારા સાગ ઉખેડી લીધા હતા અને ઠકડ કરી નાખ્યા હતા તે બધા કોથગામા ભરી રહ્યો હતો એ કામ પૂડ થાય કે તરત બહાર નીકળવાની તેની ધારણા હતી પણ અહી શુરુહની ધીરજનો અત આબ્યો હતો, એટલે તેમણે એક વિશેષ પદ્ધતિ લવકાગી

‘ રામ નામ કો રટ કર ચેલે, ટપન્ત પરલી કચારી ’

આ શબ્દોમા ખેડૂતોને એવો બોધ થયો હતો કે ‘ મારા ખ્યારાઓ ! તમે રામનુ નામ લઈને સ સારને પેલી પાર પહોચી જાઓ ’ અને શિબ્યને એવી ચેતવણી હતી કે ‘ હવે જોખમ બહુ વધી ગયુ છે, માટે રામનુ નામ લેતો પેની બાચુની કચારીથી તું બહાર નીકળી જ આ તરફ આવીશ તો ખેડૂતોની નજરે પડીશ ’

‘ વખતે શિ ચે પોતાન કામ પરુ કય ’ હત. એટલે

તે કોયજો લઈને બીજી જાણુના જેનરમાથી બહાર નીકળ્યો.
બાવાજીએ તેને ભેંતા જ છૂટકારાનો દમ ખેચ્યો અને આગળ
ચાલવા માડ્યું જેડૂતો તો ભગ્ન સાબળવામા એવા લીન
થઈ ગયા હતા કે તેમને ખરેખર શુ બની ગયું, તેનો કઈ
પણ ખ્યાલ આ યો ન હતો.

પરંતુ આ ગીતે ચોરી કરનાર તથા ઢરાવનારની ગતિ
કેવી થવાની ?

મદુગુરુ તો પોતે પણ તર અને શિષ્યને પણ તાર-
તે શિષ્યનુ અહિત વાય એવો ઉપદેશ કે આદેશ કહી પણ
કરે નહિ માટે ત્યાગી અને નિસ્પૃહી ગુરુ ખોળીને
તેમની તન, મન અને મનથી ખૂબ સેવા કરીને પોતાનું
કંડયાણુ કરવું

અમે તમને ઠમંતુ સ્વરૂપ સમજાવી રહ્યા છીએ, તે
તમારું હિત થાય એટલા માટે જ સમજાવી રહ્યા છીએ.
આજ સુધીમા ઠમોએ તમારું ખૂબ ખૂબ અહિત કયું છે,
તુકથાન કયું છે, છતાં તમે એની દોસ્તી છોડતા નથી ?
'નાદાનકી દોસ્તી બનના ખતરા' એ કહેવત તમે માલખી
હશે, પરંતુ નાદાન દોસ્તની મોખત છોડો છો કયા ? અમે
તમારી એ દોસ્તી જોડાવવા ઇચ્છીએ છીએ અને તેથી જ
તેની દુષ્ટ પ્રકૃતિથી-તેના દુષ્ટ સ્વભાવથી તમને વાકેફ કરી
રહ્યા છીએ

જેના લીધે આત્માના મૂળ ગુણરૂપ ચારિત્રનો રાષ

ધાય તે ચારિત્રમોહનીય કર્મ કહેવાય એક વસ્તુ નમજવા
છતા આવરજુમા મૂઝી શકાતી નથી, એવે માનવું પડે
કે ચારિત્રનો મોઘ કરનારી કોઈ વસ્તુ છે

ચાન્નિમોહનીય કર્મની કુલ ૨૫ પ્રકૃતિઓ છે, તેમા
૧૬ પ્રકૃતિઓ 'કપાય' કહેવાય છે અને ૯ પ્રકૃતિઓ
'નોકપાય' કહેવાય છે તેમા હયાનમોહનીય કર્મની ૩
પ્રકૃતિઓ મેઘવતા મોહનીય કર્મની કુલ ૭૨૫ પ્રકૃતિઓ
૨૮ ધાય છે

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર મુખ્ય કરાયા
છે તે હરેખના તીનાનિતીન, તીન, મ રમ અને ગોળુ એન
પ્રકારે પાડતા - સાયની ગણ્યા ૧૯ ઠી બને છે સામાય
પરિભાષામાં તીનાનિતીન કરાયને 'અનતાનુગમી' કહેવામા
આવે છે, તીમ કરાયને 'અનવાખ્યાની' કહેવામા આવે
છે, મધ્યમ કરાયને 'પ્રવાખ્યાની' કહેવામા આવે છે અને
ગોળુ કરાયને 'મજ્જવન' કહેવામા આવે છે

આ મોજે કરાયવુ ૨૫૩૫ નમજવા મારે સાન્નમા
વિદ્ય નો આવેવા છે

કીર્ત્ત

કીર્ત્તન—પારીમા દોની આજના પારીમા ગ્યા દેગી
રોય તો તરત લય પામે છે, તેમ આ કાષ રતુ
તગ્ન ગાત થઈ વાય છે

* સાન્નમા સન્નતાની મમયમવા ૧ ૧ ૨ વિસ્તી પ્રત્યાવા
નીવની સમસ્યલ નાર મસના અરવાખ્યાનીસી સમસ્યોદા અક
વાની અન અનતાનુગમીની સમસ્યાવા વારજીવ બનાવેલી છે
જુઓ કરમમય પદેનો, માયા ૧૮

પ્રત્યાખ્યાનીય—રેતીમા દોરેલી રેખા જેવો રેતીમા દોરેલી
રેખા હોય તો પવનનો સપાટો આવતા લય પામે
છે, તેમ આ ક્રોધ થોડા વખતમા શાત થાય છે

અપ્રત્યાખ્યાનીય—પૃથ્વીમા પડેલી રેખા—ફાટ જેવો પૃથ્વીમા
ફાટ પડી હોય તો વરસાદ આવે ત્યારે ટળે છે, તેમ
આ ક્રોધ ઘણા વખતે શાત થાય છે

અનતાનુબંધી—પનતમા પડેલી રેખા—ફાટ જેવો પનતમા
ફાટ પડી હોય તો તે સધાતી નથી, તેમ આ ક્રોધ
ઉત્પન્ન થયો હોય તો જીવનભર શાત થતો નથી

માન

સંવલન—નેતરની સોટી જેવો, જે સહેવાઈથી નમી જાય

પ્રત્યાખ્યાનીય—કાષ્ટ જેવો, જે ઉપાયે નમે

અપ્રત્યાખ્યાનીય—હાડકા જેવો, જે મહાકષ્ટે નમે

અનતાનુબંધી—પથ્થરના ચાલલા જેવો, જે કોઈ રીતે
નમે જ નહિ

માયા

સંવલન—વાસની છોલ જેવી, જે સરળતાથી પોતાની
વક્રતા છોડે

પ્રત્યાખ્યાનીય—બળદના મૂત્રની ધારા જેવી, જે પવન
આવતા દૂર થાય

અપ્રત્યાખ્યાનીય—ઘેટાના શીંગડા જેવી, જે ઘણા પ્રયત્ને
પોતાની વક્રતા છોડે

અનતાનુબંધી—વાસના દક્ષ મૂળ જેવી કે જે પાડીને
પોતાની વક્તા છોડે નહિ

લોભ

સત્વન—હંગરના ના જેવો કે જે પૂષના વસ્તુ
લાભ લે છે

પ્રત્યાખ્યાનીય—વગર લાભેટા દીવાના ઝાઝા જેવો કે જે
થોડા પ્રયત્ને હું વાચ

અપ્રત્યાખ્યાનીય—નાડાના પંડામા દોષ તે નથી જેવો કે જે
જેનો ડાઘ લા થો દોષ તો ઘણા પ્રયત્ને હું શુદ્ધ

અનતાનુબંધી—કિંમજના ના જેવો કે જે એક વસ્તુ
ચડ્યો દોષ તો હું ન ચાચ

આત્માને ક્રોધ શાથી આવે છે ? મોહના ના ના
ઉદયથી એ નયો લાવનારી શીજ છે જેમ નયો ના ને
માણસ માન જૂની વાચ છે અને ન કરવાનું કરી જે ના
તેમ ક્રોધમા આવેલો મનુષ્ય વિવેક, સબધ, પાતિનજી
જૂવી ન કરવાનું કરી જેને છે ક્રોધથી મનુષ્ય ના
અચાત બને છે, એવું જ નહિ પણ તે ધીરને ના
કરી મૂકે જી

માન, માયા અને લોભ જુ ના ના
કરવાનું જ કામ કરે છે જે ના
અચાતિ છે, ન્યારે માણ ના ના
છે લોભમા અઘટો કે જે ના
વધ ને વધ મેળવદં ના ના

પ્રત્યાખ્યાનીય—રેતીમા દોરેલી રેખા જેવો રેતીમા દોરેલી
રેખા હોય તો પવનનો સપાટો આવતા લય પામે
છે, તેમ આ ક્રોધ થોડા વખતમા શાત થાય છે

અપ્રત્યાખ્યાનીય—પૃથ્વીમા પડેલી રેખા—ફાટ જેવો પૃથ્વીમા
ફાટ પડી હોય તો વરસાદ આવે ત્યારે ટળે છે, તેમ
આ ક્રોધ ઘણા વખતે શાત થાય છે

અનતાનુબધી—પવતમા પડેલી રેખા—ફાટ જેવો પવતમા
ફાટ પડી હોય તો તે મધાતી નથી, તેમ આ ક્રોધ
ઉત્પન્ન થયો હોય તો હવનભર શાત થતો નથી

માન

સંવવન—નેતરની સોની જેવો, જે સહેવાઈથી નમી જાય

પ્રત્યાખ્યાનીય—કાષ્ટ જેવો, જે ઉપાયે નમે

અપ્રત્યાખ્યાનીય—હાડકા જેવો, જે મહાકષ્ટે નમે

અનતાનુબધી—પથ્થરના ચાબવા જેવો, જે કોઈ રીતે
નમે જ નહિ

માયા

સંવવન—વાસની છોલ જેવી, જે સરજતાથી પોતાની
વકતા છોડે

પ્રત્યાખ્યાનીય—જાળના મૂત્રની ધારા જેવી, જે પવન
આવતા દૂર થાય

અપ્રત્યાખ્યાનીય—વેટાના શીંગડા જેવી, જે ઘણા પ્રયત્ને
પોતાની વકતા છોડે

અનતાનુબધી—વાસના ઝઠણ મૂળ જેવી કે જે ક્રોધને
પોતાની વક્તા છોડે નહિ

લોભ

સંભવવન—હુંજાદરના રગ જેવો કે જે નુકસાન
લાગતા ફર થાય

પ્રત્યાખ્યાનીય—વજ્રે લાગે ના હીવાના કાગળ જેવે કે જે
થોડા પ્રયત્ને ફર થાય

અપ્રત્યાખ્યાનીય—ગાડાના પૈડામા હોય ને અહીં કે જે
જેનો ડાઘ લાગ્યો હોય તો ઘણા અનુભવ

અનતાનુબધી—કિરમજના રગ જેવો કે જે ક્રોધને
ચડ્યો હોય તો ફર ન થાય

આત્માને ક્રોધ શાથી આવે છે? તે ક્રોધને ક્રોધને
ઉદયથી એ નગો લાવનારી ચીજ છે તે ક્રોધને ક્રોધને
માણસ જ્ઞાન જૂની જાય છે અને ન ક્રોધને ક્રોધને
તેમ ક્રોધમા આવેલો મનુષ્ય વિવેક, ક્રોધને ક્રોધને
જૂની ન કરવાતુ કરી જોસે છે તે ક્રોધને ક્રોધને

અશાંતિ જન્મે છે લાલચને કાગલે માણુનો જુદું બોલે છે, કપટ કરે છે અને અનીતિ કરવા પ્રેરણા છે આ બુદ્ધી વસ્તુ ચોથી આત્મા ગુણાય છે, તેને ચેન પશુ નથી જેને શાત દશાનો માયો અનુભવ હોય તે જ ગાત દગાતુ માયુ મૃત્યાકન કરી ગંડે, પરતુ જે હરફમ અશાત દગા જ અનુભવનો હોય તે ગાતિનુ મૃત્યુ શું બાપી શકે ? જેના શુભનમા ક્રોધ, માન, માના અને વાભ ન હોય તેને જ સાચી શાત દગાનો અનુભવ થાય

આ નિયામા લડાઈએ જા વરાવનારા જાયો છે તે કોઈ જ જાએ માન-અભિમાન-અપકારવા કરારે છે, કોઈ જ જાએ માયા-કપટ-વચ્ચાઈથી વરાવે છે, તે કોઈ જ જાએ લોભલાલચમાં વરાવે છે અને લગઈ-ક્રમડામા મોખનાર કર્મનુ કોઈને કોઈ અરૂપ જવાબદાર હોય છે જ

નર-મા ગયેલા આત્માને પરમાધામી માટે છે, કાપે છે, તેના સરીરના દુકડા કરે છે અને તેને અનેક ગીતે સતારે છે આ ગીત પરમાધામી એક આત્માને અમુખ્યાત વર્ષ મુદ્ધી મતાવા સક, તેથી વધુ નહિ, પરતુ મોહનીય કર્મજન્ય કષાયો આ પરમાધામી કરતા પણ બૂડા છે તે અનાદિકાળથી આત્માને અજ્ઞાનિ કરતા આયા છે, નતાવતા આવ્યા છે, છતા આપણને આ પરમાધામીની જેટલી બીક છે, તેટલા આ કષાયોની નથી, તેનુ કાગલુ શુ ? આ વસ્તુનો શાત ચિત્ત વિચાર કરીએ, તે કષાયોની બૃત્તઈ ખ્યાલમાં આવી જાય અને કષાયોને ઘટાડવાની બુદ્ધિ થાય તવા ડમે

કર્મે અભ્યાસ કરતા કરાયો મહ યર્ષ ક્ષય અને બધ પાત્ર
યર્ષ ક્ષય

કપાયો મોહનીય કર્મને લઈને છે એ માન કરી
પત્ર એક વાર ધ્યાનમાં રાખો અનતાનુભવી ક્ષય, માન,
માયા અને લોભ આપેવા એકદમ જતા નથી, વાગે વખત
રહે છે તેના ઉચ્ચ મુખ્યત્વે હોય નહિ હોય તે ક્ષય,
આવેવું ટકે નહિ કા તુ કે તે ટકવા દે નહિ તે આ
વ્યાયમાં રહીને આપો આ મા આસુખ્યાપિ તે તે નરમુ
જ બારે આ કરાયના આપેશમાં એક અત્યુદ્ધર્મા-એ
ધર્મીમા એક કોડ પૂવતુ પુચ્ચ ના ૫ પામે એક પૂર્વ એલે ૮૪
લાખ x ૮૪ લાખ વર્ષ (૮૪૦૦૦૦૦ x ૮૪૦૦૦૦૦ =
૭૦૫ ૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ તેને ૧૦૦૦૦૦૦૦૦ કાઢી પુનતા
ઉપર ૧૧ સુખ્યા પર ગાળ ગીલા વધે)

અનતાનુભવી કરાયો અમ્યક્તવનો ઘાત કર એવે તેના
ઉચ્ચ સમ્યક્તવની પ્રાપ્તિ ન થાય અપ્રત્યાખ્યા ૧૧ કરાયો
દેશવિનિનો ઘાત કરે એવે તેના ઉચ્ચ શ્રાવકધર્મની પ્રાપ્તિ
ન થાય પ્રત્યાખ્યાની કરાયો નવવિરતિનો ઘાત કરે એલે
તેના ઉચ્ચે નાપુધર્મની-મયમની પ્રાપ્તિ ન થાય અને
સવત્વન કરાયો યથાખ્યાન ચારિત્રનો ઘાત કરે, એલે
તેના ઉચ્ચે વીનરાગતાની પ્રાપ્તિ ન થાય

કપાયને ઉદ્ધીપન કરનારા નવ પ્રકારના મોહાયો છે ,

(૧) રતિ, (૨) અરતિ, (૩) ભય, (૪) શોક,

(૬) જુગુપ્સા, (૭) પુરુષવેદ, (૮) સ્ત્રીવેદ અને (૯) નપુસકવેદ

જીવને હસવું આવે છે, તે આ હાસ્યમોહનીય કર્મનો પ્રભાવ જાણવો. વિષયમામત્રી મલનાથી રતિ અર્થાત્ પ્રીતિ થાય છે, તે રતિમોહનીય કર્મનો પ્રભાવ જાણવો. જીવને ઈષ્ટની અપ્રાપ્તિ અને અનિષ્ટની પ્રાપ્તિના કારણે અરતિ અર્થાત્ અપ્રીતિ થાય છે, આ અતિમોહનીય કર્મનો પ્રભાવ જાણવો. તેજ રીતે ભય, શોક, જુગુપ્સા-ધૃત્વા-સૂગ પશ્ચ તે તે પ્રકારના મોહનીય કર્મને લીધે થાય છે.

જીવને સાસમર્ગની લાલસા કરાવનાર પુરુષવેદ મોહનીય કર્મ છે, પુરુષસમર્ગની લાલસા કરાવનાર સ્ત્રીવેદ મોહનીય કર્મ છે અને સ્ત્રી તથા પુરુષ બંનેના સમર્ગની લાલસા કરાવનાર નપુસકવેદમોહનીય કર્મ છે.

જેમ અપજા વાહરો કદી એક ઠેકાણે જોતે નહિ અને આમથી તેમ ઠેકડા માર્યા કરે, તેમ મોહનીય કર્મના કારણે આત્મા અચળ બની જાય અને અનેક પ્રકારના સાવધ કાર્યો કર્યા કરે, તેથી મોહનીય કર્મને આત્માનો કટ્ટો શત્રુ સમજવો.

મોહરાયનો ચાર અક્ષરનો મન તે ' અહ મમ ' અર્થાત્ ' હું અને મારું ' અભિમાન-અહંકાર જે મોહનાં ધરની મિલકત છે, તે આત્માને દબાવે છે, છતાં તમે રોજ રોજ એ મત્ર જોખ્યા કરો છો. જ્ઞાની પુરુષો તમને આ ચાર અક્ષરના મત્રમા ફેડત એક એક અક્ષર વધારવાનું કહે છે ' નાહ-નમમ ' ' હું કઈનથી, મારું કઈનથી ' આ મત્રને

બપ કરવાથી તમે મોહરાત્નને જરૂર છૂટી શકો અને બધ કર
બવસાગરનો પાર પામી શકો.

હનમાર્ગની મર્ગરૂપે દેશના આપનાર, સનમાર્ગનેા
નાશ કરનાર, દેવદ્રવ્યનુ હરણ કરનાર તથા જિન, મુનિ,
નૈત્ય અને મઘનો વિરોધ કરનાર દર્શનમોહનીય કર્મો બાધે
અને દેશય તથા નોનસય કરનાર-કરવનાર શાસ્ત્રિમોહનીય
કર્મો બાધે.

આહ કર્મો પૈકી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય
અને મોહનીય કર્મોનો તમને પરિચય કરાવ્યો બાકીના
કર્મોનો પરિચય અવસરે અપાયે.

વ્યાખ્યાન બા-શીરામ

આઠ કર્મો

[૧]

મહાનુભાવો !

‘ અપા સો પરમપ્પા ’ એ મહાપુરુષોત્તુ દક્ષાણી વચન છે તેનો અર્થ એ છે કે ‘ આત્માની શક્તિઓ પૂર્ણ પછે પ્રકટે તો તે જ પરમાત્મા બને છે પરમાત્મા એ આત્માથી અતિરિક્ત કોઈ ભિન્ન વસ્તુ નથી ’

અહીં પ્રશ્ન ઉઠે છે કે ‘ આત્માની શક્તિઓ પૂર્ણપણે કેમ પ્રકટી નથી ? ’ ઉત્તરમાં કહેવું પડે છે કે ‘ તેના પર જ જ કર્મની અસર છે, જડ કર્મોનું દબાણ છે, એટલે તે પૂર્ણપણે પ્રકટી નથી ’

કર્મ એ શુ વસ્તુ છે ? તેની શક્તિ કેટલી છે ? આત્માને તેનો બંધ કેવી રીતે પડે છે ? એ વસ્તુ તમને પૂરે સમજાવી ગયા છીએ હવે આઠ કર્મોનું વર્ણન આવે છે તેમાં ચાર કર્મોનું વર્ણન અર્ધગ્રયુ છે અને ચાર કર્મોનું યાદી છે, તે આજે જહેવાશે

આયુષ્યકર્મ

જે કર્મને લીધે આત્માને એજ શરીરમાં અમુક મુદત સુધી રહેવું પડે તે આયુષ્યકર્મ કહેવાય આ કર્મ હેડના જેવું છે હેડમાં પૂરાયેલા ચોરને તેની મુક્ત પૂરી થાય ત્યા સુધી તેમાં રહેવું જ પડે છે તેમ આત્માએ જે આયુષ્ય

બાધ્યુ હોય, તે પૂ- યાય ત્યા મુખી, તેને એક શરીરમા
રહેવું જ પડે છે

આમુ યમ્મંની ઉત્તર સ્મૃતિઓ ચાર છે (૧) દેવતાનુ
આમુખ્ય, (૨) મનુષ્યનુ આમુખ્ય, (૩) નિર્ધાયનુ આમુ ય અને
(૪) ન કનુ આમુખ્ય

દેવતાના આમુખ્યને મરને હવ દેવલોકમા ઉત્પ ન
શાય ૭ અને દેવતાનુ હવન ભોગવે છે મનુષ્યના આમુ યને
કારણે હવ મનુષ્યલોકમા ઉત્પ ન યાય છે જો મનુ યનુ
જ્ઞાન ભે નવે છે નિઃ ક્રમા આમુ યના કારણે હવ નિર્ધાય
નિમા ઉત્પન્ન થય છે અને નિય રનુ હવન ભોગવે છે
અહી નિર્ધાય શબ્દથી જમ્મર, ખે ર જો મૂર એ નિર્ધાય
જ ન્દિ પજુ એન્દ્રિય, બેન્દ્રિય નન્દ્રિય વડન્દ્રિય
અને મનગી મચન્દ્રિય હવા પજુ નમ ત્યા ન કતા
આમુખ્યને મરને હવ નકમા ઉત્પ ન થય છે અને નારકીનુ
જ્ઞાન ભોગવે છે

૨, મનુષ્ય અને નિર્ધાયને પોતાનુ જ્ઞાન નિય હોય
છે, તેમાં એ ત્રણ પ્રકારનુ આમુખ્ય મુજ મમજ્ઞુ નાર
કીના હરો મનને વાછે છે, માટે તેનુ આમુખ્ય અનુભ
મમજ્ઞુ

તને કહેવો કે એમ તો મનુષ્યમા પજુ ધણા મરણને
કરે છે તે માં આમુખ્યને અમુજ કમ ન મમજ્ઞુ ? "

પજુ મનુ યમા મરણને કષ્ટનાશ બનું જ યોગ્ય હોય છે
અને તે પવ ં ખી દગામા દુ ખનો નાંચ થતા મને મુખનો
મમય અ રતા એ વિચાર પજુ પવન ં વાય છે, એલે
તેમને હવન અનિ પ્રિય છે નારકી હરોને તો હવણું જ
મમજ્ઞુ નથી

પણ તમને જાણાવીશું જે આત્મા ઘણો આગ્રહ કરે, ઘણો પરિશ્રદ્ધ રાખે અને રુદ્રપણિયામી હોય તે નરકનું આયુષ્ય બાધે બીજા પ્રાણીઓને દુઃખ આપવાની ક્ષાયયુક્ત પ્રવૃત્તિ એ આરભ કહેવાય અને ભોગ-ઉપભોગનાં વસ્તુના સંશ્રદ્ધની ક્ષાયયુક્ત પ્રવૃત્તિ એ પરિશ્રદ્ધ કહેવાય આને આગ્રહ અને પશ્ચિદ્ધ બનેલી વૃત્તિ તો પકડી રહી છે, એ શું સૂચવે છે ?

જે આત્મા માયાનું મેવન કર તે તિર્યચનુ આયુષ્ય બાધે માયા એટલે જા-પ્રપચ, દગો, ક્રૂરતા, કૃત્રિવતા, દભ કે સ્વાધ

જે આત્મા અપારબી, અપરિશ્રદ્ધી, સજી અને મૃદુ અભાવવાળો હોય તે મનુષ્યનુ આયુષ્ય બાધે અપારબી એટલે ઓછી હિસા કરનારો, સજી અને મૃદુઅભાવવાળો એટલે મરગતા અને દયાના પરિણામ રાખનારો

જે આત્મા સરાગસયમ ડ સયમામયમ પાળે, અકામ નિર્જરા કરે, બાલતપ કરે તે દેવનુ આયુષ્ય બાધે સંપૂર્ણ ક્ષાય તૃટયા પહેલાનુ ચારિત્ર તે સરાગસયમ અદ્યત વિરતિ એટલે દેશવિરતિ કે મયમાસયમ ધરિયા વિનાના ત્યાગને લીધે કર્મનિર્જરા તે અકામનિર્જગ અને અજ્ઞાન મહિત વગતું તપ તે બાલતપ આનો અર્થ એ ધરો કે પ્રતનિયમ અને તપ-જપ લવે વગર સમજ્યે કરે તો પણ દેવતાનુ આયુષ્ય બાધે

નામકર્મ

જે કર્મને લીધે આત્મા મૂર્તપણાને પામે અને શુભ અશભ શરીરાદિ ધારણ કરે તેને નામકર્મ કહેવાય આ

કર્મ ચિતારા જેવું છે ચિતારો જેમ જુની જુની
ચિતોનું નિર્માણ કરે છે, તેમ નામકર્મ પણ આત્માને
કરવાના મારા-નરમા ઉપ, રગ, અવયવ, વગેરે
સૌભાગ્ય, દુર્ભાગ્ય વગેરેનું નિર્માણ કરે છે

નામકર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ ૪૨ છે ૧૪૫.

પ્રત્યેકપ્રકૃતિ, ૧૦ આવરદશક અને ૧૦ પ્રકૃતિ
પિંડપ્રકૃતિના પેટા ભેદ ૭૫ છે, તેની નામ પ્રકૃતિ
૮, આવર દશકના ૧૦ અને નામકર્મના ૧૦ છે.
નામકર્મની કુલ ઉત્તરપ્રકૃતિ ૧૦૩ વધે છે

કેવળક દેહ છે કે વસ્તુના જે નુરે જે
કેવળક આવે છે એમા અમાન માત્ર જે
વાત પીરી અને આદી ડાય તેજ પ્રકૃતિ દેહ
અમ જેવું થાય નથી માત્ર 'વા' કે 'ક' દેહ
વધવા આવે ખો? નના માન, નુરુ માં
પ્રમાણી નિયંત્રણ વગેરે ભેદનુભવે કરી જે
બધી વ્યવહાર જાનનાથા આવે છે જે જે જે
અમજી વસ્તુનું વડન બનાવર કરી જે
તેના ભેદનુભવે કરનાના આવે છે જે જે જે
એ જે નુભવે કૃષ્ણ કરના કેટલાક દેહ જે જે જે
મૂળ વાત રમની છે તે મગજ દેહ જે જે જે
નવનત નાદ નમ વડ જે જે

ગતિ શબ્દનો સામાન્ય અર્થ છે જરૂં, પણ અહીં એક બવમાથી બીજા ભવમા જવાની ક્રિયાને માટે તે ખામ વપરાયેલો છે દાખલા તરીકે જ્યારે કોઈ આત્મા મનુષ્ય ભવનુ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને દેવતાના ભવમા જવા માટે પ્રસ્થાન કરે છે, તે સજ્જીવી લઈને તે જ્યાં સુધી દેવના ભવમા રહે છે, ત્યાં સુધી દેવગતિ કહેવાય છે બીજી ગતિનું પણ એમ જ સમજવું

ગતિ ચાર છે (૧) નારક, (૨) તિર્થંચ, (૩) મનુષ્ય અને (૪) દેવ શાઓમા પચમગતિ એવો શબ્દ પણ લેવામા આવે છે, પરંતુ એ ગતિને માત્ર કર્મરહિત આત્માઓ જ પ્રાપ્ત કરે છે, કર્મવાળાઓ નહિ કર્મવાળા આત્માઓ તો આ ચાર ગતિમા જ ભગતા રહે છે અને ચોતાના કર્મોનું ફળ ભોગવે છે આ ચાર ગતિમાની ગમે તે એક ગતિમા ઉત્પન્ન કરાવનારુ કર્મ તે ગતિનામકર્મ

જાતિ પાચ છે (૧) એકેન્દ્રિય, (૨) બેઘન્દ્રિય, (૩) તેઘન્દ્રિય, (૪) ચઉરિન્દ્રિય અને (૫) પચેન્દ્રિય આ પાચ જાતિમાની ગમે તે એક જાતિમા ઉત્પન્ન કરાવનારુ કર્મ તે જાતિનામકર્મ સંસારના સર્વં જીવો આ પાચ જાતિમા સમાઈ જાય છે

શરીર જીવને ક્રિયા કરવાનું સાધન છે તેના પાચ પ્રકારો છે (૧) ઔઠારિક, (૨) વૈક્રિય, (૩) આહારક, (૪) તૈજસ અને (૫) કાર્મણુ તેનું વર્ણન અમે ચોથા વ્યાખ્યાનમા કરેલું છે

પાચ શરીરમાથી કોઈ પણ શરીરની પ્રાપ્તિ કરાવે તે શરીરનામકર્મ

ઉપાગ મસ્તક, બે હાથ, બે પગ, ઉદર, પીઠ, જાઘ વગેરે અંગો કહેવાય આગળા, નાકે, આખ, કાન, જીભ આદિ વિષાગો કહેવાય તમા નગમ કેળા તમા કેળા

વેદા આદિ અગોપાગો કહેવાય પહેલા ત્રણ શરીરને હોય છે, તેથી ઉપાગના ત્રણ બેદો માનવામા આવ્યા છે ઔદારિક ઉપાગ, વૈક્રિય ઉપાગ અને આહાર- ઉપાગ અહી ઉપાગ શબ્દથી અગ, ઉપાગ અને અગોપાગ મમજવાના છે

બંધન પૂરું બાધેવા અને નવા બંધાતા કર્મોને સાથે ભેડે, એકમેક કરે તે બંધનનામકર્મ કહેવાય તેના પાચ પ્રકારો છે ઔદારિક બંધન વૈક્રિય બંધન, આહારક બંધન, તૈજસ બંધન, અને કાર્મણુ બંધન

કર્મની સત્તાને આશીને બંધનના નવ પ્રકારો ગણાય છે, તે આ રીતે ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારકને પોતા સાથે તથા તૈજસ અને કાર્મણુ સાથે યુક્ત કરતા ત્રણ ત્રણ એમ નવ બંધન થાય (૧) ઔદારિકઔદારિક બંધન, (૨) ઔદારિકતૈજસ બંધન, (૩) ઔદારિકકાર્મણુ બંધન, (૪) વૈક્રિયવૈક્રિય બંધન, (૫) વૈક્રિયતૈજસ બંધન (૬) વૈક્રિય કાર્મણુ બંધન, (૭) આહારક આહારક બંધન, (૮) આહારક તૈજસ બંધન અને (૯) આહારકકાર્મણુ બંધન વળી તે ત્રણને તૈજસ અને કાર્મણુ માથે યુક્ત કરતા ત્રણ બંધન થાય (૧૦) ઔદારિકતૈજસકાર્મણુબંધન, (૧૧) વૈક્રિય તૈજસકાર્મણુ બંધન અને (૧૨) આહારકતૈજસકાર્મણુ બંધન અને તૈજસ કાર્મણુના પરસ્પર ત્રણ બંધનો વિશેષ થાય, (૧૩) તૈજસતૈજસ બંધન, (૧૪) તૈજસકર્મણુ બંધન અને (૧૫) કાર્મણુ કાર્મણુ બંધન આ રીતે બંધનના ૧૫ પ્રકારો થાય

અહી એવો પ્રશ્ન થઈ શકે છે કે પાચ શરીરના દિકાદિ સયોગે ૨૨ ભાગા થાય છે, તો તેટલા બંધનો કેમ નહિ ? તેનો શાસ્ત્રકારોએ ઉત્તર આપ્યો છે કે ' ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક એ ત્રણ શરીરો પરસ્પર વિરુદ્ધ હોવાથી તેનો સબંધ થતો નથી, તેથી પદર જ બંધન થાય છે, તેથી અધિક થતા નથી '

મઘાત ફતાળી જેમ ધામના સમૂહને એડઠો ડરે, તેમ મઘ તનામકર્મ ઔદારિકાદિ પુનઃગતિને એડઠા ડરે તેના પાચ પ્રકારો છે (૧) ઔદારિકાદિ-મઘાતનામકર્મ, (૨) વેદિયમવાતનામકર્મ, (૩) આહારક્રમ ધાતનામકર્મ, (૪) તન્મ મઘાતનામકર્મ અને (૫) ગર્ભણુ-મઘાતનામકર્મ

મહાનન એવે મઘયાજુ, ગરીબનો ખાવો તે છ પ્રકારનો હોય તે વજ્રકાશનાગચ અદિ

મસ્થાન એવે આટ્ટિ, તે પણ છ પ્રકારની હોય છે, સમન્વત્-આત્મિક X

વાર્ણ ગરીબ, ગ્રજ, ઉપાગ, અગોપાગ વગેરેના વર્ણનું કારણ વર્ણનામકર્મ તે વર્ણ પાચ પ્રકારના છે (૧) કૃષ્ણવાર્ણ (કાળો રંગ) ગાજલ જેવો (૨) નીલવણ (લીલો રંગ) પાપગની પાખ જેવો (૩) રક્તવર્ણ (રાતો રંગ) મહા જેવો (૪) પીત વર્ણ (પીળો રંગ) હાલ જેવો અને (૫) શ્વેતવર્ણ (ધાળો રંગ) શખ, ફાલ વગેરે જેવો

રસ શરીર વગેરેના ગમનું કારણ રસનામકર્મ તે રસ પાચ પ્રકારના છે (૧) તિક્તરસ (કડવો) લીખડ જેવો (૨) કટુરસ (તીખો) નૂ-મગિ જેવો (૩) ઉપાચક્રમ (તૂરો) ત્રિશુળા વગેરે જેવો (૪) આમ્લ (ખાટો) આખવી વગેરે જેવો (૫) મધુર (મીઠો) માજર વગેરે જેવો મન્દુત લાપામા તિક્તરનો અર્થ કડવો અને કટુનો અર્થ તીખો થાય છે, એ વાત ધરાધર લક્ષમા રાખવી

ગંધ શરીર વગેરેના ગંધનું કારણ ગંધનામકર્મ છે ગંધ બે પ્રકારના છે (૧) સુગંધ-તૂરી વગેરે જેવો (૨) દુર્ગંધ-લસણ વગેરે જેવો

સ્પર્શ શરીર વગેરેના સ્પર્શનું કારણ સ્પર્શનામકર્મ છે સ્પર્શ આઠ છે (૧) લાટે, લોહાદિ જેવો (૨) હલકો આકાશના રૂ વગેરે જેવો (૩) મૃદુ માખણ જેવો (૪) ખર

કર્કશ-કરવત જેવો (૫) ગીત-ભરફ જેવો (૬) ઉંચુ-
અગ્નિ જેવો (૭) મિનગધ (ચીડણો)-તૈવાદિ જેવો અને
(૪) રુક્ષ (સૂખો) ભન્ગ વગેરે જેવો

આનુપૂર્વી^૯ જીવ દેહ છોડ્યા પછી બાધલી ગતિ
અનુમાર નવી ગતિમા પહોચે ૮ તેને આ ગતિમા પહો
ચાડનાર જે કર્મ તે આનુપૂર્વા, નામકર્મ આ ઠમ્ બગદની
નાથ જેવું છે જેમ નાથને પકડીને બળને ધારેલા સ્થળે લડ
જનાય છે તેમ આ કર્મ જીવની માથે રહીને તેને ધારેલા
સ્થળે લડ જાય છે તેના ચાર પ્રકાર છે (૧) દેવાનુપૂર્વી,
(૨) મનુષ્યાનુપૂર્વી, (૩) તિર્યં આનુપૂર્વી અને (૪) નરકાનુપૂર્વી

વિહાયોગતિ જીવની ગમનાગમન પ્રવૃત્તિમા નિયા
મક થનારુ જે કર્મ તે વિહાયોગતિ નામકર્મ તેના જે
પ્રકાર છે તેમ વિહાયોગતિ અને અશુભ વિહાયોગતિ હમ
અને હાથીની ગતિ શુભ ગણાય છે અને હોટ તથા
કાળાની ગતિ અશુભ ગણાય તે આ જ ગતિ નામની
એક યેગ પ્રકૃતિ આવેલી છે તેનામાં ભિન્નતા દર્શાવવા
માટે અહીં વિહાયોગતિ એવો શબ્દપ્રયોગ કરેલો છે
વિહાયોગતિ એટલે આકાશમા વતી જમનક્રિયા

આ રીતે ૧૪ પિંડપ્રકૃતિની ૭૫ યેગ પ્રકૃતિ થઈ *

* પાઠકને મગમર ખ્યાનમા મહે ને માટે નવી તાનિકા નીચે

આપી છે -

૧	ભિ	૪	૮ સરચાન	૬
૨	અગ્નિ	૫	૮ વર્ષ	૫
૩	ચરીર	૫	૧૦ રસ	૫
૪	ઉપાગ	૩	૧૧ મધ	૨
૫	બાધન	૧૫	૧૨ અર્થ	૮
૬	સંધાત	૫	૧૩ આનુપૂર્વી	૪
૭	સહનન	૬	૧૪ વિહાયોગતિ	૨

જે પ્રકૃતિ એન્હી હોય પણ પિડરૂપ ન હોય તે પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહેવાય તેના આઠ પ્રકારો છે (૧) અગુરુ લઘુ, (૨) ઉપઘાત, (૩) પરાઘાત, (૪) આતપ, (૫) ઉગ્રોત, (૬) શ્વાનોરશ્વામ, (૭) નિર્માણ અને (૮) તીર્થ કર

અગુરુલઘુનામકર્મ આ કર્મના ઉદયથી જનને અતિ ભારે પણ નિ અને અતિ હલકુ પણ નહિ, એવું સમ શરીર પ્રાપ્ત થાય

ઉપઘાત નામકર્મ આ કર્મના ઉદયથી જનને ચોરઘાત, રસોલી, વધારે આગળા, ચોળા આગળા વગેરેથી ઉપઘાત પામે, દુ ખ પામે

પરાઘાતનામકર્મ આ કર્મના ઉદયથી જનને પોતાની હાજરી અથવા વચનબલ વટે ખીજ પર પોતાનો પ્રભાવ પાડી શકે છે

આતપનામકર્મ આ કર્મના ઉદયથી જનને શરીર તાપયુક્ત હોય સૂર્યના વિમાનમા પૃથ્વીકાયના જીવો છે, તેમને શરીર શીતળ હોવા છતાં દૂરથી તે ખીજને તાપ કરે છે તેમને આ આતપનામકર્મનો ઉદય જાણવો તેમના સિવાય ખીજ જીવોને આતપનામકર્મનો ઉદય હોતો નથી એન્હી કોઈ પ્રશ્ન કરે કે 'અગ્નિમા રહેવા જીવોને આતપ નામકર્મનો ઉદય હોય કે નહિ?' તેનો ઉત્તર એ છે કે 'તેમને આતપનામકર્મનો ઉદય હોતો નથી, ઉષ્ણસ્પર્શનો અને રાતા વર્ણનો ઉદય હોય છે'

ઉદ્યોતનામકર્મ આ કર્મના ઉદયથી જનને શરીર

શીત પ્રકાશરૂપ ઉદ્યોત કરે જ્યોતિષીના વિમાનના છવો આ પ્રકારના હોય છે વગી બઘોત એટલે આગિયો અને ઠેટવીક વનસ્પતિ વગેરેના છવો પણ આ પ્રકારના હોય છે યતિ અને દેવના ઉત્તરવૈકિર ચગીરમા પણ ઉદ્યોત નામકર્મનો ઉદ્ય હોય છે

શ્વાસોચ્છવાસનામકર્મ આ કર્મના ઉદ્યથી છવને શ્વાસોચ્છવાસ (ગ્રીચો શ્વાસ અને નીચો શ્વાસ) લેવાની લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય ■

નિર્માણનામકર્મ આ કર્મના ઉદ્યથી છવ અગો પાગનુ નિર્માણુ કરે છે

તીર્થ કરનામકર્મ આ કર્મના ઉદ્યથી છવ ત્રણે શુવનને પૂજનીય થાય છે, તથા ચોત્રીશ અતિશય, પાત્રીશ શુણુવાળી વાણી તથા અષ્ટ મહાપ્રતિહાયથી સુક્ર બને છે તીર્થ કરનામ કર્મનો ઉદ્ય કેવલજ્ઞાન પામે ત્યારે થાય, પણ પહેલાં ન થાય

સ્થાવરદશક અને ત્રસદશક એ એ પ્રતિપક્ષી છે, એટલે તેનો વિચાર સાથે કરીશુ તે વિના એ બરાબર સમજાયે નહિ સ્થાવરનામકર્મથી શરૂ થતી ૧૦ પ્રકૃતિઓ તે સ્થાવરદશક અને ત્રસનામકર્મથી શરૂ થતી ૧૦ પ્રકૃતિઓ તે ત્રસદશક બનેની કુલ ૨૦ પ્રકૃતિઓ થાય

સ્થાવરનામકર્મથી છવને સ્થાવરખલુ પ્રાપ્ત થાય તે એક સ્થાને ગમનાગમન કરી શકે નહિ

ત્રમનામકર્મથી જીવને ત્રમપણુ પ્રાપ્ત થાય તે એક
સ્થાનેથી બીજા સ્થાને ગમનાગમન કરી શકે પૃથ્વીકાય,
અપૂઝાય, તેલિકાય, વાઉકાય અને વનસ્પતિકાયના જીવો
સ્થાનર છે બેઇન્દ્રિય અને તેની આગળના જીવો તે છે

મુક્તનામકર્મથી જીવને અતિ સૂક્ષ્મ શરીર પ્રાપ્ત
થાય કે જે કોઈ પણ ઈન્દ્રિયથી જાણી ન શકાય અને
બાહર નામકર્મથી જીવને બાહર શરીર પ્રાપ્ત થાય કે જે
ઈન્દ્રિય વડે જાણી શકાય

અપર્યાપ્તનામકર્મથી જીવ પોતાને પ્રાપ્ત કરવા
ચોગ્ય પર્યાપ્તિ પૂરી કરી શકે નહિ પર્યાપ્તનામકર્મથી
જીવ પોતાને પ્રાપ્ત કરવા ગોચ્ય પર્યાપ્તિ પૂરી કરી શકે
પર્યાપ્તિ ૬ છે, તેનો પરિચય આગળ આવી ગયેલો છે
કોઈ પણ જીવ આહારપર્યાપ્તિ, શરીરપર્યાપ્તિ અને ઈન્દ્રિય
પર્યાપ્તિ એ ત્રણ તો પૂર્ણ કરે જ, બ્યારે તેની આગળની
પર્યાપ્તિમા ભજના હોય છે તેથી જ જીવના પર્યાપ્તા અને
અપર્યાપ્તા એવા બે બેદો પડે છે

સાધારણનામકર્મથી અનંત જીવોનું એક સાધા-
રણ શરીર હોય અને અત્યેકનામકર્મથી ઘણું જીવને
પોતાનું સ્વતંત્ર શરીર હોય

અસ્થિગ્નામકર્મથી પોતાના સ્થાને ગહેલા અવયવો
અસ્થિર હોય, જેમ કે જીભ, આગળા, હાથ, પગ વગેરે
અને સ્થિગ્નામકર્મથી પોતાના સ્થાને રહેલા અવયવો
સ્થિર હોય, જેમ કે દાંત, હાડકા વગેરે

અશુભ નામકર્મથી નાબિ નીનેનુ શરીર અપ્રગત્ત
રોાય ત્રેન્ત કે તેના સ્પર્શથી બીજને અપ્રીતિ થાય અને
શુભનામકર્મથી નાબિ ઉપન્તુ શરીર પ્રશસ્ત હોય, એન્તે
કે તેના સ્પર્શથી બીજને પ્રીતિ થાય

દુ સ્વરનામકર્મથી સ્વર હર્કશ અને અસ્થિકર
હોય અને સુસ્વરનામકર્મથી સ્વર મધુર અને સુખ-
દાયી રોય

દુભાગનામકર્મથી હુવ નરુને અપ્રણામનો લાગે
અને શુભનામકર્મથી મુને વરાગે લાગે

અનાદેયનામકર્મથી શુરના વચનળી ત વટે માન્ય
ન થાય અને આદેયનામકર્મથી હુવનુ વચન ળી ત વટે
માન્ય ાર

આયગ કીર્તિનામકર્મથી હુવ ગમે તેન્તુ ઠામ
કરવા હતા યશ કે કીર્તિ પામે નદિ અને યગ કીર્તિ-
નામકર્મથી હુવ થાહુ કા ર કરવા હતા યશ કે કીર્તિ
પામે ન રી યશ રુદ્ધયા અમયાંદિત મેરમા પ્રાપ્ત થયેલી
ખ્યાતિ મમજવા ળી છે

નામકર્મના શુભ અશુભ એવા ત્રે ગામાન્ય ભાગો
છે તેમા શુભનામકર્મથી બધી વસ્તુઓ શુભ મળે અને
અશુભનામકર્મમાં અશુભ મળે તે શુભ મન, વચન, કાયાની
પ્રવૃત્તિમા એમ્મરના બદલવા નથી તથા દાબિક પ્રવૃત્તિ
કરે છે, તેને અશુભનામકર્મ બધાય છે અને તેથી વિરુદ્ધ
પ્રવૃત્તિ કરનારને શુભનામકર્મ બધાય છે

દર્શનશુદ્ધિ, વિનયસ પત્તતા આદિ વીશ સ્થાનકોમાથી એક, બે કે વધારે સ્થાનકોને સ્પર્શનાર તીર્થ કરનામકર્મ બાધે છે

ગોત્રકર્મ

જેના લીધે જીવને બ્રિચા-નીચાપણુ પ્રાપ્ત થાય તે ગોત્રકર્મ કહેવાય તેના બે પ્રકારો છે (૧) ઉચ્ચગોત્ર અને (૨) નીચગોત્ર તેમા ખ્યાતિવાળા કુળવાન કુળમા જન્મ અપાવે તે ઉચ્ચગોત્ર કહેવાય અને અખ્યાત કે નિધ કુળમા જન્મ અપાવે તે નીચગોત્ર કહેવાય

સ્વનિદા, પરપ્રશસા, સદ્ગુણોત્તુ ઉદ્દભાવન અને અસદ્ગુણોત્તુ આચ્છાદન, તેમજ વિનય અને નમ્રતા વડે તથા મહરહિત પઠન-પાઠનની પ્રવૃત્તિ વડે જીવ ઉચ્ચગોત્ર બાધે છે અને પરનિદા, આત્મપ્રશસા, સદ્ગુણોત્તુ ઉદ્દભાવન અને મહ વગેરેથી નીચગોત્ર બાધે છે

પોતાની ભૂલો જોવી અને આત્માને ઠપકો આપવો એ સ્વનિદા અને ખીજાનું ધમાતું બોલવું, વાકું બોલવું તે પરનિદા ખીજાના સારા ગુણોની પ્રશસા કરવી તે પરપ્રશસા અને પોતાની વડાઈ પોતે કરવી તે આત્મપ્રશસા ખીજાના સદ્ગુણોને પ્રકાશવા, બે માણસ બેઠા હોય ત્યા કહી બતાવવા, એ સદ્ગુણોત્તુ ઉદ્દભાવન અને ખીજાના દુર્ગુણોને પ્રકાશવા, બે માણસ બેઠા હોય ત્યા કહી બતાવવા, એ અસદ્ગુણોત્તુ ઉદ્દભાવન કોઈના દુર્ગુણ દાકવા, એમ દાકવી એ અસદ્ગુણોત્તુ આચ્છાદન અને કોઈના ગુણ દાકવા, ગુણની વાત આવે ત્યા પડદો પાડવો તે સદ્ગુણોત્તુ આચ્છાદન.

અતરાયકર્મ

જે કર્મને લીધે આત્માની લલિત (શક્તિ)મા અતરાય પડે, વિધન આવે તે અતરાયકર્મ કહેવાય તેની ઉત્તર-પ્રકૃતિઓ પાચ છે (૧) દાનાતરાય, (૨) લાભાતરાય, (૩) ભોગાતરાય, (૪) ઉપભોગાતરાય અને (૫) વીર્યાતરાય.

આપણે કોઈની પાસે કંઈક લેવા ગયા આપનાર સુયોગ્ય છે, એને આપવાનું મન છે, આપવાની મામત્રી મોઝૂહ છે છતાં આપવાનો દ્રસાહ થતો નથી ત્યાં આપનાર માટે દાનાતરાય અને લેનાર માટે લાભાતરાય છે જે લાભાતરાય તૂટ્યો હોય તો લાભ થાય, નહિ તો થાય નહિ

રોજને રોજ નવી વસ્તુ ભોગવવામા આવે તે ભોગ અને એકની એક ભોગવાય તે ઉપભોગ સુદર મળના પકવાન તૈયાર છે, યાળીપાટલા મડાયા છે, તમે જમવા બેસો છો, બધું પીરમાઈ ગયું છે તમે હાથમા ઠેકાડો ત્યો છો, એવામા પિત્તપ્રકોપ થાય છે કે જાડાની હાન્યત થાય છે અને ખાવાનું ખાવાની જગાએ રહી જાય છે એ તમારાથી ખવાતું નથી, એ ભોગાતરાય

તમે વિવાહિત થયા હો, પત્ની માથે ભોગ ભોગવાની તાવાવેલી હોય એવામા પત્નીને ટી ણી નો રોગ થાય, ઝોકટર હવાફેર કરવાનું કહે, સીસહવામની બધી ફરમાવે અને તમે લગ્નનું સુખ ભોગવી શકો નહિ આ રીતે ઉપભોગમા અતરાય લાવનાર તે ઉપભોગાતરાય

કોઈક કહેશે કે આર્થ પાપનું સાધન ન મળે,

અતરાય આવે તો આપણે પાપથી બચી જઈએ, પણ એમ કહેવું બરાબર નથી, કારણ કે ત્યાં ભોગ-ઉપભોગની ઈચ્છા છે છતાં તે ભોગવી શકે તો નથી, એવું દુષ્કર્મ થાય છે જે તમે સમજીને ભોગ-ઉપભોગ ન કરો તો પાપથી બચી શકો અને તમારા આત્માને સુખ-જ્ઞાતિનો અનુભવ થાય

માણસ યુવાન છે, જોઈતું ખાવાનું-પીવાનું મળે છે, કમરત કરે છે, મહેનત કરે છે, છતાં શક્તિ આવતી નથી, તેનું કારણ વીર્યાતરાય છે જન-નિયમો ન્વીકારવામાં, તેમજ ત્યાગવૃત્તિ ઠેજવવામાં જે ઉત્માહ પ્રગટવો જોઈએ, તે ન પ્રકટવાનું કારણ પણ વીર્યાતરાય છે

જિનપુનનો નિષેધ, હિંમા, અમત્ય, ચોરી, ગેયુન, પરિવહ, શાંભોજન વગેરેમાં તત્પરતા, મોક્ષમાર્ગમાં દોષ બતાવી વિધન નાખવું, માધુએને ભાત-પાળી, ઉપાશ્રય ઉપ વરણ્ય ઔપધ વગેરે આપવાનો નિષેધ કરવો, ખીન જીવોના દાન-લાભ-ભોગ-ઉપભોગમાં અતરાય વગેરે, મત્રાદિકના પ્રયોગથી ખીનનું વીર્ય હાવું, હેદન-ભેદનાદિથી ખીનની ઇદ્રિયોની રાખિનો નાશ કરવો વગેરે કારણોથી અતરાયકર્મ બધાય છે

આ રીતે આઠ કર્મોની ઉત્તરપદ્ધતિ ૧૫૮ ચર્ચ તેનો તાળો ગાહી મેળવી લઈએ

જ્ઞાનાવરણીય કર્મોની	ઉત્તરપદ્ધતિ	૫
દર્શનાવરણીય	”	૬
વેદનીય	”	૨

મોહનીય	૩	૩	૨૮
આયુષ્ય	૨	૨	૪
નામ	૨	૨	૧૦૩
ગોત્ર	૨	૨	૨
અતરાય	૨	૨	૫

કુલ ૧૫૮

માઠ કર્મમાધી જ્ઞાનાનુભવી, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અતગય એ ચાર કર્મો ઘાતી કહેવાય છે, કારણ કે તે આત્માના મૂળ ગુણો નાન, દર્શન, ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્ર અને વીયનો ઘાત કરે છે બાકીના ચાર કર્મો વેદનીય, આયુષ્ય નામ અને ગોત્ર અઘાતી કહેવાય છે, કારણ કે તે આત્માના મૂળ ગુણોનો ઘાત કરતા નથી.

આત્માની ખરી લડાઈ ઘાતી કર્મો માથે જ છે ઘાતી કર્મો દુઃખ ધાય, એ/લે કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન પ્રકરે તથા તે આત્મા અવશ્ય મોભે જાય બાકીના ચાર કર્મોનો અત મમયે નાશ થાય.

કર્મ સળવી હજી ઘણું કહેવાનું છે, તે અવસરે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન તેવીગમુ

અધ્યવસાયો

મહાનુભાવો !

કર્મના વિષયમા આપણે આગળ વધી રહ્યા છીએ અને તેની પરિભાષાથી કમશ પરિચિત થઈ રહ્યા છીએ. આજે કર્મસાહિત્યમા વારવાર વપરાતા અધ્યવસાય શબ્દથી તમને પરિચિત કરવા છે

અધ્યવસાયનો અર્થ

કોઈ સાહિત્યકારને પૂછીએ કે અધ્યવસાયનો અર્થ શું ? તો તે તરત જ કહેશે કે ' પ્રયત્ન, મહેનત કે ઉત્સાહ ' પરંતુ આ જ પ્રશ્ન કોઈ દાર્શનિકને પૂછીએ તો તેનો ઉત્તર જુદો મળશે નૈયાયિક કહેશે કે અધ્યવસાયનો અર્થ નિશ્ચય છે, વેદાંતી કહેશે કે અધ્યવસાયનો અર્થ જુદિધર્મ છે અને સામ્ય મતવાળાઓ કહેશે કે અધ્યવસાયનો અર્થ વૃત્તિ કે જ્ઞાન છે પરંતુ આપણે જોઈએ તો આત્માના પરિણામને સૂચવવા માટે જ તેનો ઉપયોગ કરીએ છીએ અધ્યવસાય એટલે આત્માના પરિણામ

અધ્યવસાયની મહત્તા

વિચાર, લાગણી, ઈચ્છા એ જાણ આત્માના પરિણામ પર અવલંબે છે, એટલે અધ્યવસાયનું સ્થાન જીવનઘડતરમાં

બહુ મોટું છે જે અધ્યવસાયો ગુલ ટોચ તો જીવન ઉત્તમ પ્રમાણે ઘડાય અને અગુલ હોય તો ખરાબી થવામા કંઈ બાકી રહે નહિ અધ્યવસાયોથી જ ચડવાનું છે અને અધ્યવસાયોથી જ પડવાનું છે એ વાત તમારા મનમા ઘરાબર ઠસવી જોઈએ પ્રસન્નચદ્ર રાજપિંની કથા સાલગો, એટલે તમને આ વાતની પૂરી પ્રતીતિ થશે

પ્રસન્નચદ્ર રાજપિંની કથા

એક વાર ત્રિભુવનનારક જગદ્ગુપ્ત ચરમ તીર્થ કર શ્રી મહાવીર પ્રભુ રાજગૃહી નગરીની બહાર ઉવાનમા સમવ મર્યા તેમની સાથે તપસ્વી, જ્ઞાની અને ધ્યાની મુનિવરોનો મોટો મમુદાય હતો તેમા પ્રસન્નચદ્ર નામના ગજપિં ધ્યાનના અધ્યાત્મી હતા તેઓ મોટા ભાગે પોતાનો મુમય ધ્યાનમા જ વ્યતીત કરતા હતા તેમણે ઉવાનના એક છેડે ધ્યાન લગાવ્યું, તેમા એક પગે જિભા ગદ્યા, બને હાથ ઠિચા રાખ્યા અને દિષ્ટિ સૂર્યની મામે સ્થાપન કરી આગળ આવા ઉમ ધ્યાનોનો આશ્રય ધણે લેવાતો, આજે એ પ્રવૃત્તિ મદ છે, વધારે સ્પષ્ટ કહીએ તો અતિ મદ ॥

ચલિક રાજને ઉવાનપાવક દ્વારા સમાચાર મળ્યા કે મર્વણ અને સર્વદર્શા એવા શ્રમણ બાવાન મહાવીર નગર બહાર ઉવાનમા સમવમર્યા છે, એટલે તેમણે પોતાના પુત્ર પરિવાર સાથે ધ્યાને જવાની તૈયારી કરી દેવ કે ગુરુના દર્શને જવું હોય તો હૃદયમા ઉત્વાસ ધારણ કરવો જોઈએ અને વસાવ કાર પછુ રૂડીરીને પહેરવા જોઈએ ગૃહધ્યાનો

આ બાબત છે જે રાજા હોય તો એ પૂરા દાકથી વાચ
જેથી બીજા આત્માઓને પણ દર્શનની ભાવના વાગે

ત્રેણિક રાજા મોટી મવારી કાઢીને પ્રભુના દર્શન
આવ્યા તેમા અનેક હાથી હતા, અનેક ઘોડા હતા, અને
અને પાંચદળનો પાર ન હતો આ મવારીના મોખરે
મિપાઈઓ આવતા હતા તેમા એકનુ નામ મુમુક્ષુ હતા
અને બીજાનુ નામ દુમુક્ષુ હતુ

તેમણે ઉદ્યાનના છેડ ધ્યાન ધરી રહેલા પ્રસન્નચ
રાજાને જોયા, એટલે મુમુક્ષુ બોલ્યો ' જોયા આ મુનિ
વર ? તેમણે કહ્યું ઉગ્ર ધ્યાન ધર્યું છે ? આવું ધ્યાન તો વાઈ
જી ધરે, એવે હું તેમને વારવાર ધન્યવાદ આપુ છું '

આ રાજા સાલગાં દુમુક્ષુને કહ્યું ' હા જોયા એ
મુનિવર ! એમને હું ગરાગર બોલ્યું છું એ છે પોતાનપુરન
રાજા પ્રસન્નચ એમણે પોતાના દૂધપીના બાળક પ
રાજ્યનો ગાર નાખી આ રસ્તો લીધો છે, પણ પાછળ હાલ
કેવી થઈ છે, તેની એમને શી ખબર ! એમણે જે મંત્રીઓને
રાજ્યનો દારભાર મોખરો હતો, તેમની દાનત ગગડી છે અને
તેઓ રાજ્ય હસ્તગત કરવા અનેક પ્રકારના કાવતરા કરી
રહ્યા છે એમના અત પુરની બધી રાજાઓ આ જ કારણે
નાસી છૂટી છે અને બાળરાજા તેમના કબજે પડ્યો છે,
એવે બિચારાનું આજકાલમા કામજ કાઢી નાખ્યો ! જે
પિતા પોતાના પુત્રના હિતમા બેરકાર રહે, તેને હું અધર્મી,
યાપી સમજુ છું અને તેને સેકડો વાર ધિક્કારુ છું '

આ રીતે વાત કરતા તેઓ ત્યાંથી પગાર થઈ ગયા થોડી વારે ઐલ્લિક રાજા ત્યાં આવ્યા અને તેમણે ધ્યાનમગ્ન મુનિવરને વદન કર્યું પછી તેઓ પ્રભુ મહાવીરની સમીપે પહોંચી તેમની ધર્મદેગના સાલણવા લાગ્યા ત્યાં અવસર જોઈને તેમણે પૂછ્યું કે 'હે પ્રભો ! મેં રત્નામા ધ્યાનમગ્ન પ્રમન્નચદ્ર રાજાને વાદ્યા તેઓએ સ્વિતિમા કહી કાલ ધર્મ પામ્યા હોત તો કઈ ગતિએ જાત ?' પ્રભુએ કહ્યું 'સાતમી નગકમા'

આ જવાબ સાંભળી ઐલ્લિક રાજા વિચારમા પડ્યા મુનિને નરકગમન હોય નહિ અને આ મુનિ તો વ્યાનમગ્ન છે, હતા પ્રભુએ આમ કેમ કહ્યું ? ગુ મારી સાલણવામા શૂં વ થઈ હશે ? કલ્યા એમ પણ હોય, એવે તેમટો રૂગી પ્રશ્ન કર્યો 'હે પ્રભો ! પ્રમન્નચદ્ર રાજાને કની હમાણા કાલધર્મ પામે તો કઈ ગતિમા જાય ?' પ્રભુએ કહ્યું 'તે મર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમા * દેવપણે ઉત્પન્ન થાય'

આ જવાબ સાંભળી તેમને આશ્ચર્ય વધુ પ્રભુએ કાણુ પહેલા સાતમી નરક કીધી અને હવે મર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન હોય છે, તેનું કારણ શું ? તેમના મનમા આ પ્રમાણે થોડી ગદમવલ થઈ, ત્યાં હુલિ વાગવા લાગી અને જયનાદ થવા લાગ્યા, એવે ઐલ્લિક રાજાએ પૂછ્યું 'હે પ્રભો ! આ હુલિ શેની વાગી ? અને જયનાદ શેનો થાય છે ?'

* વિજય વેગ્યત જ્યત અપરાગિત અને સર્વાર્થસિદ્ધ એ પાંચ વિમાનો સદુઓ જિને આવેના છે તે સર્વાર્થી શ્રેષ્ઠ હાવાને રીત અનુસાર કહેવાય છે

પ્રભુએ કહ્યું ' હે રાજન્ ! પ્રસન્નચદ્ર રાજપિ
 કેવળજ્ઞાન ધ્યુ, તેથી દેવો દુઢુભિ વગાડે છે અને વ્ય
 કરે છે '

આ જવાબ સાબળતા જ શ્રેષ્ઠિક રાજાનું આદ્ર
 અનેકગણુ વધી ગયું તેણે એનું સમાધાન મેળવવાં પ્ર
 કહ્યું ' પ્રભો ! આ બધી આશ્ચર્યકારી ઘટનાઓ મારા
 સમજાતી નથી, એટલે તેનું રહસ્ય નમજાવવા વૃપા કરો

પ્રભુ મહાવીરે કહ્યું ' રાજન્ ! તુ અહીં વદન કરવા
 આવી રહ્યો હતો, ત્યારે તારી સવારીના મોખરે ચાલના
 બે મિપાઈઓએ પ્રસન્નચદ્ર રાજપિ વિષે અરમપરમ વા
 કરી અને તે તેમના સાબળવામા આવી, એટલે તેઓ ધ્યા
 ચૂકયા એ વખતે તેમને એવો વિચાર આવ્યો કે જેમને
 મે આજ સુધી સુદર સત્કાર કર્યો, જેમના પર પૂરો વિશ્વા
 રાખ્યો, તેજ આવા બેવફા નીવડયા ? શું તે મારા બાળ
 કુવરને મારી નાખશે ? ના, ના, હું તેમ યવા નહિ જ દઈ
 હું એ દુષ્ટોની સાન જરૂર ઠેકાણે લાવી દઈશ આવો
 વિચાર કરતા તેઓ ક્રોધાયમાન થયા અને એ ક્રોધ વધતો
 જ ગયો એમ કરતા તેઓ પોતાનું મામાયિકનન ચૂકી ગયા
 અને એ મત્રીઓ બાણે પોતાની સામે ખડા હોય અને લડાઈ
 કરવા લાગ્યા હોય એવો ખ્યાલ તેમને પેદા થયો, એટલે
 તેઓ એની સાથે લડવા માટે તૈયાર થયા તેઓ એક પછી
 એક શસ્ત્રો તેમની સામે ફેંકવા લાગ્યા અને તેનો બેરહાર
 સામનો કરવા લાગ્યા એમ કરતા તેમની પાસેના બધા
 શસ્ત્રો ખૂટી ગયા અને સામનો કરનારા પણ પ્રત્યથયા પરત

એક સામનો કબ્જાર આક્રી રહ્યો, ત્યારે તેમણે વિચાર કર્યો કે 'મારા મસ્તક પર લોહનો ટોપ પહેરવો છે, તે કફીને હુ તેનો નાશ કરુ' આમ વિચારી તેઓ અત્યંત કોવાયમાન થયા, તે જ વખતે હે શ્રેણિક' તે એમને પ્રણામ કર્યા હતા, એટલે તારા પ્રથમ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ એમ આપ્યો કે 'તે માતમી નરકે વાય'

ત્યાર પછી તેમણે જે મસ્તક પર હાથ મૂક્યો તે ટુટી (લોથ કંડુ) મસ્તક યાદ આબુ અને તેમનો ક્રોધ ઉતરી ગયો તે વિચારવા લાગ્યા કે 'એ તો હવનભર સામાયિકનું મત (ચારિત્ર) લીધું છે અને મન, વચન, કાયાથી ઠાઈ પણ હવની હિસા ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા ગ્રહણ કરી છે અને આ શુ કર્યું ? ખરેખર ! હુ ધર્મધ્યાન ચૂકી ગયો અને રોદ્ર ધ્યાનમાં ચડી ગયો.' જ્યાં સર્વ હવો પ્રત્યે મૈત્રી ભાવ રાખવાનો છે, ત્યાં પુનઃ પ્રત્યે રાગ કેવો અને મત્રીઓ પ્રત્યે દ્વેષ કેવો ? હા ! હા ! મારા આ દુષ્ટ કૃત્યને ધિજ્ઞાર છે તે એ દુષ્ટકૃત્યની નિંદા કરુ છુ, ગર્હા કરુ છુ અને એ દુષ્ટ અધ્યવસાયોમાથી મારા આત્માને પાછો ખેંચી લઉ છુ' હે રાજન' જ્યારે તેઓ આવો વિચાર કરી રહ્યા હતા, ત્યારે તે બીજા પ્રશ્ન કર્યો, એટલે એ કહ્યું કે 'તે સર્વાર્થમિદ્ધ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થાય'

પછી પણ એમના અધ્યવસાયોની શુદ્ધિ ચાહુ જ રહી અને તે ઉત્તરોત્તર આગળ વધતા ક્ષપકપણી પર આરૂઠ થયા ત્યાં તેમના ચારે ઘાવીકર્મોનો નાશ થયો અને તેમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું'

મહુ પાસેથી આવેા ઉત્તર સાબળના અગ્નિક મહારા
જ્વના મનનુ અમાધાન થયુ આત્મા ગુભ અધ્યવનાયોથી થટે
છે અને અશુભ અધ્યવનાયોથી પટે છે, એ આ કથાને
મુખ્ય જોધ છે ઉપગત તેમાવી નીચેની જાખતો પણ તરી
આવે ં

(૧) આત્માના અધ્યવનાય બધો વખત એક મરખા
ગહેતા નથી, પણ તે બદલાયા ડરે છે

(૨) આત્મા ગુભ અધ્યવનાયમાથી અશુભ અધ્યવ
સાયમા અને અશુભ અધ્યવનાયમાથી ગુભ અધ્યવનાયમા
આવી જાય છે

(૩) અધ્યવનાયો બદલાવામા નિમિત્તો કામ ડરે છે
જે ખરાબ નિમિત્ત મળી જાય તો અશુભ અધ્યવનાયો
ગર વાય છે અને સારુ નિમિત્ત મળી જાય તો ગુભ
અધ્યવનાયો ગર થાય છે

અધ્યવનાયોની મખ્યા

આત્માના અધ્યવનાયો બદલાયા ડર છે અને નવા
નવા અધ્યવનાયો ઉત્પન્ન વાય છે, એજે અધ્યવનાયોની
મખ્યા ઘણી મોટી હોય એ સ્નાભાવિડ છે જેમ આકાશના
તારા અને પૃથ્વીપર પગના રેતીના કણો જણી શકાતા નથી,
તેમ અધ્યવનાયોની મખ્યા પણ ગણી શકાતી નથી તાત્પર્ય
ં અધ્યવનાયના ભેદો અમખ્યાત છે અને તેથી અધ્યવ
નાયના સ્થાનકો અમખ્યાન માનવામા આવ્યા છે

આત્માના અધ્યવનાયો બદલાતા ન હોત ને બધો
વખત એક સરખા ગહેતા ટોત તો થડતી કે પડતીને

અનુભવ યાત નહિ, તેમજ કર્મની સ્થિતિમા જે વચિચ્ચ દેખાય છે, તે પણ દેખાત નહિ

અધ્યવસાયો કોને હોય ?

પ્રશ્ન-આત્મા નિગોદમા જડપ્રાય અવસ્થામા હોય છે, ત્યારે તેને અધ્યવસાયો યતા હશે ખરા ?

ઉત્તર-આત્મા નિગોદમા જડપ્રાય અવસ્થામા હોય છે, ત્યારે પણ તેને અધ્યવસાયો હોય છે જે અધ્યવસાયો ન હોય તો તેનામા અને જડમા ફેર જ શું રહે ? અધ્યવસાયોના કારણે તો તેનું કર્મબંધન ચાલુ રહે છે અહીં પ્રાસંગિક એ પણ જણાવી દઈએ કે ત્યારે નિગોદ અવસ્થામા અધ્યવસાયો હોય છે, ત્યારે તેનાથી ચડિવાલી સ્થિતિમા એવે પ્રત્યેક વનસ્પતિકામ આદિ એકેન્દ્રિય છોડીને, બેન્દ્રિય છોડીને, ત્રેન્દ્રિય છોડીને, ચતુરિન્દ્રિય છોડીને અને પચ્ચેન્દ્રિય છોડીને પણ અધ્યવસાયો હોય એ સ્વાભાવિક છે માત્ર વીતરાગ દશાને પામેલા આત્માને સકલ્પ વિકલ્પરૂપ અધ્યવસાયો હોતા નથી

પ્રશ્ન-વનસ્પતિને અધ્યવસાયો હોય છે, એનું કઈ પ્રમાણુ ખરું ?

ઉત્તર-વનસ્પતિને અધ્યવસાયો હોય છે, એમ આપણા શાસ્ત્રો કહે છે અને તે જ મોટું પ્રમાણુ છે તમારે લૌકિક પ્રમાણો લેઈતા હોય તો તે પણ મળી શકે એમ છે જ ગાળના મુપ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિક જગદીશચંદ્ર બોસે પ્રયોગોથી સિદ્ધ કરી રાખ્ય છે કે વનસ્પતિને પણ આપણી માફક

ક, ભય, ચિંતા વગેરે લાગણીઓ હોય છે અને તેની
ના જીવનવ્યવહાર પર અગર પડે છે લાગણીઓ
વ્યવસાય વિના સભવે નહિ, એટલે વનસ્પતિને પણ
વ્યવસાયો હોય છે, એ નક્કી છે

પ્રશ્ન-તિર્યંચોને શુભ અધ્યવસાય હોય ખરા ?

ઉત્તર-હા નિમિત્ત મળતા તિર્યંચોને પણ શુભ અધ્ય
યવસાય છે શાસ્ત્રોના તેવા અનેક દાખવાઓ નોંધાયેલા
અહીં તેમનો એક દાખવો આપીશુ

દેડકાને થયેલા શુભ અધ્યવસાય

નદ મળિયાર પ્રથમ સમક્રિતી હતો, પછી નિર્જંથ
રૂઓનો પરિચય ન રહેતા અને મિથ્યાત્વીઓનો સર્ગ
વતા મિથ્યાત્વી થયો તેણે વાવફવા ગળાવવામા તથા
કોને અન્ન-પાણીનું દાન કરવામા આત્માનો ઉદ્ધાર માન્યો
પ્રધાને અન્ન આપવું, તરસ્માને પાણી પાવું એ પુણ્યનું
મ છે, પણ આત્માનો ઉદ્ધાર કરવો હોય, આત્માને
મંની કુટિલ જ જીવોમાથી મુક્ત કરવો હોય તો સવર અને
જીવો એટલે મયમ અને તપનો માર્ગ ગ્રહણ કરવો
ઈએ, પણ આ વસ્તુમા તેની શ્રદ્ધા રહી નહિ તેણે
જાતાની માન્યતા અનુસાર એક સુદર વાવ બનાવી અને
ની ચારે બજી અન્નછત્ર, આરામગૃહ વગેરે બનાવ્યા
ને ધીમે ધીમે એ વાવ પર આમંત્રિ થઈ અને અત
મયે પણ તેનું મન એ વાવમા ભરાઈ ગયું તેથી મરણુખાદ
મેજ વાવમા તે દેડકાણે ઉત્પન્ન થયો

એ દેડકા પાણીના મેલ વગેરેથી પોતાની આજીવિકા

કરે છે અને કાલ નિર્ગમન કરે છે એવામા તેણે વાવમા પાણી ભરવા આવનાર પનિકારીઓના મુખેથી સાભાષ્ય કે 'શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર નશ્વકમા પધાર્યા છે અને તેમના દર્શન કરવા હજારો માણસો જઈ ન્હા છે' આ શબ્દો સાભાગતા જ તેના મનમા એવો અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થયો કે 'મેં આણુ નામ કયાડ સાભળેલુ છે' તેના પર વારવાર ઉડાપોહ કરતા તેને જતિસ્મરણુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ અને પેતે મહાવીર પ્રભુ પાસે જતો શ્રદ્ધણુ કર્યા જતા, તેમા શિથિલતા આવી, વાવ જ ધાવાનો મનોરથ ઉત્પન્ન થયો અને તેની આસક્તિથી મારો આ જાવત થઈ, વગેરે બાબ તેનો ખ્યાવ આવી ગયો આથી તેણે એવો વિચાર કર્યો કે 'હું પદ્મ મહાવીર પ્રભુના દર્શન કરું'

૨. દેવ-ગુરુના દર્શન-સમાગમનો વિચાર એ શુભ અધ્યવસાય કહેવાય તેનાથી જાણીને શુભ કર્મનો બંધ થાય અને તેના દ્વંડપે અનેક શુભ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય હવે આ દેડકો ઘણા પ્રયત્ને વાવમાથી બહાર નીકળ્યો અને ઠેકઠો ઠેકતો પ્રભુ મહાવીરની દિશામા જવા લાગ્યો ત્યાં શ્રેણિક રાજાની સવારીના એક યોજાનો પગ તેના પર પડ્યો અને તે ધણો જખની થયો

તમે કોઈ ગાડી કે મોટરની હડફેમા આવી ગયા હો ને તમારો હાથ કે પગ અનઘાઈ ગયો તોય તો શું કરો ? એ મોટરવાગાને પકડો, મારો અને પોલીસ ચોકીએ લઈ આવ તથા તેના પર કોર્ટમા કામ ચલાવી ભારે દડ કરાવો,

પરતુ આ દેડકાએ તો ઘોડેસ્વાર કે ઘોડા કોઈ પર કોષ કર્યો નહિ તે હજવેથી જાણુએ ખસી ગયો ને રસ્તાની એક ખાણુ પર પહોંચી વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'હા ! હા ! હુ કેવો હતભાગી કે પ્રભુ આટલા નજીક હોવા છતાં મને તેમના દર્શન થયા નહિ ! હવે આ ભગ્ન શરીરે તેમની પાસે તો પહોંચી શકુ તેમ નથી, માટે અહીંથી જ તેમને વદન કરી લઉં હે પ્રભો ! ભવોભવ મને તમારું જ શરણુ હજો !'

આવા શુભ અધ્યવમાયમા તેણે દેહ છોડ્યો, એટલે મરીને તે હૃદયનાક નામનો વૈમાનિક મહર્ષિ'ક દેવ થયો.

અધ્યવસાયોમા પરિવર્તન

આત્મા શુભ અધ્યવસાયમાથી અશુભ અધ્યવમાયમા ને અશુભ અધ્યવસાયમાથી શુભ અધ્યવસાયમા આવી જાય છે, એ વસ્તુ તો તમે પણ અનુભવી જ હશે તમે અહીં આવીને વ્યાખ્યાન માલગો છે, ત્યારે તમને એવો અધ્યવસાય થાય છે કે હવે ક્રોધ કરવો નહિ, અભિમાન કરવુ નહિ, કોઈ જાતનુ ઇજકપટ કરવુ નહિ, લોભ બિલકુલ રાખવો નહિ વગેરે, પરતુ અહીંથી ભહાર ગયા પછી અને વ્યવહાર કે વ્યાપારમા પડ્યા પછી એ અધ્યવસાયો રહે છે ખરા ? ત્યાં કોઈ તમારુ અપમાન કરે કે ગાળ દે તો તરત લડવા તૈયાર થાઓ છો ને સામી બે-ચાર ગાળ ચોપડી દો છો.

તમને કેટલીક વાર શુભ અધ્યવસાયો થાય છે, પણ

તે ટકતા નથી અને તેથી જ જે આત્મવિકાસ કે આત્મપ્રગતિ ચર્ચા બોધે તે થતી નથી.

તમે કોઈ વાર ગુલ્સામા આવી ગયા હો. અને અશુભ અધ્યવસાયોમા ચડી ગયા હો, પણ કોઈ મુરખી કે સબન આવીને તમને બે શબ્દો હિતના કહે, તો શાત થઈ જાઓ છો અને ગુલ અધ્યવસાયમા આવી જાઓ છો.

અધ્યવસાયો બદલાવામા નિમિત્તો કામ કરે છે, એ પણ ભૂલવા જેવું નથી તમે અભિમાનમા આવી ગયા હો અને બીજાને તુચ્છ ગણતા હો એવામા બાહુબલીબની ધ્યાનસ્થ મૂર્તિનું ચિત્ર જોવામા આવે તો તમારા અધ્યવસાય તરત બદલાઈ જાય અને ‘હે ભવ! તું શું કરી રહ્યો છે?’ એવો પ્રશ્ન તમારા મનમા જરૂર ખડો થાય ‘બાહુબલિ સર્વસ્વનો ત્યાગ કરીને ધ્યાનમા જિભા રહ્યા, પણ અભિમાનનો થોડો અંશ રહી જવાથી કેવળજ્ઞાન ન પામ્યા. જ્યારે પરમાત્મા નિપલદેવ સ્વામીએ બ્રાહ્મી અને સુદર્શીને મોહી, તેમણે બાહુબલીને સમજાવ્યા, બાહુબલિ મહામુનિએ અભિમાન છોડ્યું અને અધ્યવસાયો પરમ શુદ્ધ થયા-કે તરત જ કેવળજ્ઞાન પામ્યા તો હે ભવ! તું તો અભિમાનમાં છકી ગયો છે, તારું શું થયે?’ આવો અધ્યવસાય તમને થયા વિના રહે નહિ તાર્કી, મદિરા, ઉપાશ્રયો, જ્ઞાનભંગારો, સદ્ગુરુચમાગમ, ઉત્સવ-મહોત્સવો એ બધા અધ્યવસાયોને શુદ્ધ કરવાના પ્રબળ નિમિત્તો છે તેથી જ મહાપુરુષોએ તેની બેરદાર હિમાયત કરી છે.

એ તમાને ભૂલવાનું નથી નિમિત્તો નળજા પડ્યા ઠ અશુભ
અધ્યવસાયો તમાન પર ભેરદાર હુમલો --એ અને તમારા
જીવનની ખાલ ઘગાટી નાખશે

આત્માના પરિણામો કે અધ્યવનાયોની શુદ્ધિ એ જ
ભાવધર્મ કે અને ભગવાને તેને દાન, ગીવ તથા તપ કરતા
પણ ઉત્તમ માન્યો છે, કાળજુ કે ભાવ ન ટોચ તે આ
કોઈ ક્રિયા થોભતી નથી કે પોતાનું વાસ્તવિક ક્ષણ આપી
શકતી નથી હંજર કપિયાની આશા રાખી ટોચ, ત્યા દશ
મળે એ વાસ્તવિક કળ કહેવાય નહિ

સ્થિતિજ ધર્મા અધ્યવનાયો કારણભૂત છે

કર્મનો પ્રદેશ ધ અને પ્રવૃત્તિ ધ પડવામા યોગળજ
કારણભૂત છે, તેમ કર્મનો સ્થિતિ ધ પડવામા અધ્યવનાયો
કારણભૂત છે આત્મા જે અધ્યવસાયસ્થાને વર્તતો હોય તે
પ્રમાણે કર્મની સ્થિતિનો ધ પડે છે

સ્થિતિના પ્રકારો

સ્થિતિ અર્થાત્ કાલમર્યાદા ત્રણ પ્રકારની છે (૧)
જઘન્ય, (૨) મધ્યમ અને (૩) ઉત્કૃષ્ટ જે સ્થિતિ દ્વેષામા
દૂકી હોય તેને જઘન્ય કહેવાય, જે સ્થિતિ લાળામા લાળી
હોય તેને ઉત્કૃષ્ટ કહેવાય, અને જે સ્થિતિ એ જે વચ્ચેની
હોય તે મધ્યમ કહેવાય

આઠ કર્મની સ્થિતિ

અહી આઠ કર્મની સ્થિતિ કેટલી હોય છે ? તે તમને
જણાવીશુ

ક્રમ	જ્ઞાન્ય ધિનિ	ઉદ્દૃષ્ટ ધિનિ
૧ જ્ઞાનાવરણીય	અતમુંદૂર્ત	૩૦ કોંગકોટિ માગરોપમ
૨ દર્શનાવગ્નીય	"	"
૩ વે નીય	બાર મુંદૂર્ત	"
૪ મોહીય	અતમુંદૂર્ત	૭૦ કોટાકોટિ માગરોપમ
૫ આયુષ્ય	"	૩૩ સાગરોપમ
૬ નામ	આઠ મુંદૂર્ત	૨૦ કોંગકોટિ માગરોપમ
૭ જોત	"	"
૮ અતરાય	અતમુંદૂર્ત	૩૦ કોંગકોટિ માગરોપમ

જ્ઞાન્ય ધિનિથી એક સમય વધારે અને C કૃષ્ટ ધિનિ થિથી એક સમય ઓછો હોય ત્યાં મુખી મધ્યમ ધિનિ જાણવી

જ્યાં વિજ્ઞાન હોય ત્યાં ગણિત હોય, અને જ્યાં ગણિત હોય ત્યાં નાની-મોટી અનેક પ્રકારની ગણતરીઓ હોય. આજના કોઈ પણ પૈશ્ચાનિકને પૂઝો કે તેને ગણિત વગર જગ પહોંચાણે છે ખરું ? આજના વિજ્ઞાને નેજાના પણ હલારો બાગ કર્યા છે અને પ્રમુક ક્રિયાઓ માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, પણ આપણુ કાલગાન તેથી પણ ઘણું મૂંઝમ છે.

જોના કમ્પનાથી પણ જે ભાગ ન થઈ શકે એવા ઠાગના સુકમ ભાગને 'સમય' કહેવાય. આવા અસંખ્ય સમય એકવા થાય ત્યારે આવલિકા કહેવાય. આવી અસંખ્ય આવલિકા ભેગી થાય ત્યારે શ્વાસ કહેવાય જે શ્વાસનો પ્રાણ

કહેવાય અને સાત પ્રાણનો ગ્તોક કહેવાય એવા સાત સ્તોક લેગા થાય ત્યારે લવ કહેવાય અને એવા ૭૭ લવ લેગા થાય ત્યારે એક મુદૂર્તા કહેવાય આવા ત્રીશ મુદૂર્તાથી એક અહોરાત્ર અને (દિવસ અને રાત બે મળીને એક અહોરાત્ર કહેવાય છે)

આ ગણદો ષરાણઞ્જ લક્ષ્મી રાખશે, કારણ કે શાસ્ત્રીમા તેનો ઉપયોગ થયેલો છે અને તેથી વસ્તુસ્થિતિ સમજવામા મરણતા પડશે

પદ્મ અહોરાત્રનો પક્ષ, બે પક્ષનો માસ અને બાર માસનુ વર્ષ એ ગણતરી જગતમા પ્રસિદ્ધ છે અને આપણે ત્યાં પણ તેનો જ સ્વીકાર થયેલો છે

પાસ વર્ષનો યુગ કહેવાય અને આવા ૨૦ યુગની એક ગતાન્દિ કહેવાય આજે યુગ શબ્દ કાળના બહુ મોટા પ્રમાણુ માટે પ્રચલિત છે, પણ તેને આનાથી જિન્ન સમજવો

દશ શતાન્દિને સહસ્રાન્દિ કહેવાય ને આઠ હજાર ચારસો સહસ્રાન્દિને એટલે ૮૪ લાખ વર્ષને એક પૂર્વાગ કહેવાય પૂર્વનુ માપ કેટલુ મોટુ છે, તેનો ખાલ આથી આની શકશે એક પૂર્વમા ૭૦૫૬૦ અબજ વર્ષો આવે

ત્યારપછી ત્રુટિતાગ, ત્રુટિત, અટ્ટાગ, અટ્ટ વગેરે અનેક પ્રકારના માપો છે તેમા ૧૬૪ અન્ની જ ખ્યાને શીષ-પ્રહેનિકા કહેવામા આવે છે

આ રીતે જ્યારે સખ્યાતની ગણતરી અટકે ત્યારે અમ ખ્યાતનુ માપ શરૂ થાય પ-યોપમ અને સાગરોપમ આ જાતના માપો છે એક યોજન લાગે, એક યોજન પહોળો અને એક યોજન ઊંચા ખાટો ઝીલુમા ઝીલુ વાળના ટુકડાથી ભરવામા આવે અને તેના પર થઈને ચક્રવર્તીની મેના ચાલી જાય તેા પણ દમાય નહિ, એ રીતે ઠાસીને ભરવામા આવે, પછી તેમાથી સો વર્ષે એક વાળનો ટુકડો કાઢના જેટલા વર્ષે એ ખાટો ખાલી થાય તેવા કાલને પ-યોપમ કહેવાય અને આવા દ્ય કોડ કોડિ એટલે ૧૦ કોડ x કોડ પવ્યોપમના કાવને સાગરોપમ કહેવાય

કોને કેવો સ્થિતિબદ્ધ હોય ?

હવે તેમને સાગરોપમનો ખ્યાલ બરાબર આવી ગયો હશે

આથી આયુષ્યનો ઉલ્કૃષ્ટ સ્થિતિબદ્ધ રૂઝ સાગરોપમનો જાણાવ્યો છે, તે સર્વાર્થમિદ્ધ વિમાનવાસી જીવને તથા સાતમી નરકના જીવને હોય છે બાદીની સાત પ્રકૃતિનો ઉલ્કૃષ્ટ સ્થિતિબદ્ધ મિથ્યાદષ્ટિ પર્યાપ્ત સ સ્ત્રી પવેન્દ્રિય જીવને હોય છે

અતમુદ્ભૂતની આયુષ્યની જઘન્ય સ્થિતિ તિર્થ ચ અને મનુષ્ય એ બે પ્રકારના જીવને હોય ॥ અને ખાકીની પ્રકૃતની જઘન્ય સ્થિતિ સુશ્રમસપરાય એટલે દયામા ગુણુ ધ્યાને વર્તાવા જીવને-મનુષ્યને હોય છે ગુણુધ્યાનકનો વિચાર આગળ આવશે, પણ હાલ તેા તેનુ નામ યાદ રાખો

અધ્યવસાયોની તરતમતા—લેશ્યા

અધ્યવસાયોની તરતમતાને લેશ્યા કહેવામા આવે છે અને તે રસબંધનુ મુખ્ય કારણ છે કર્મ બાધતી વળતે જેવો તીન-મદ રમ બાવ્યો હોય અને પછી ફેરફાર થયો હોય તો તે પ્રમાણે તેનુ તીન-મદ ક્ષણ લોગનવુ પડે છે

અધ્યવસાયની તરતમતા સમજવા માટે શાસ્ત્રમા જ બૃહસ્પતિ અને છ પુરુષોનુ દંદાત આપવામા આવ્યુ છે, તે બરાબર સમજી લેવુ જોઈએ

જ બૃહસ્પતિ અને છ પુરુષો

છ મુલાકારો એક જ બૃહસ્પતિ નીચે આવ્યા તેમાના પહેલાએ કહ્યુ 'આ જ બૃહસ્પતિને તોડી પાડીએ તો મનગમતા ક્ષણ ખવાય' બીજાએ કહ્યુ 'આખા અડને તોડી પાડવાની શી જરૂર છે? તેનુ એક મોટુ ડાણુ તોડી પાડીએ તો પણ આપણુ કામ થશે' ત્રીજાએ કહ્યુ 'અરે ભાઈઓ! મોટુ ડાણુ તોડી પાડવાની જરૂર નથી તેની એક નાની ડાંગી તોડી પાડશે તો પણ ચાલશે' ચોથાએ કહ્યુ 'મોટુ કે નાનુ ડાણુ તોડવાની શી જરૂર છે? આપણે તેમાથી ક્ષણવાળા શુદ્ધિ જ તોડી લેયો ને?' પાંચમાએ કહ્યુ 'મને નો એ પણ વ્યાજબી જણાતુ નવાં જો આપણે જ બૃહસ્પતિ

* શ્રી ઠરિભદ્રસૂત્રિએ આરમ્ભક ટીપા પૃ ૬૪૫ પર નીચેતેઠ મોક પ્રમાણરૂપે ટાંચ્યો છે

કૃષ્ણાદિદ્રવ્યસાચિન્યાત્પરિણામોડયમાત્મન ।

ફલટિકસ્યેવ તરાડય લેશ્યાશબ્દ પ્રવર્તતે ॥

આત્માનુ સજ્જ રૂપ રક્ષિકની સમાન નિર્મળ છે તેના બિ ન બિન્ન પરિણામ જે કૃષ્ણુ નીન આદિ અનેક રચનામા પુનઃન વિરો પની અસરથી થાય છે તેને લેશ્યા કહેવામા આવે છે

પાવનું જ કામ છે, તો તેમાથી બળુકા જ શા માટે
 વીરી ન લેવા ?' હૃદ્યાને કહ્યું 'ભાર્ગવો ! મારો મત
 તમારો બધામાં જુદો પડે છે જૂળ જમાવવી એ જ
 આજ પ્રયોજન હોય તો અગ્રી એ તારા બળુ ખરી
 પાયા છે, તેને જ શા માટે વીરતા ન લેવા ! તેમાથી
 આત્મી જૂળ જરૂર બાગશે'

અહીં પ્રથમ પુરુષના અધ્યવસાયો ઘણા અશુભ તીવ્ર
 તમ દોષાથી તેને કૃષ્ણવેશ્યા સમજવી, બીજા પુરુષના
 અધ્યવસાયો તીવ્રતમ દોષાથી તેને નીલલેશ્યા સમજવી,
 ત્રીજા પુરુષના અધ્યવસાયો તીવ્ર દોષામાં તેને કાપોત-
 લેશ્યા સમજવી કૃષ્ણ, નીલ અને કાપોત આ ત્રણ લેશ્યા
 એની ગળના અશુદ્ધ લેશ્યાઓમાં થાય છે, તેમાં પૂર્વ પૂર્વની
 વધારે અશુદ્ધ છે

ચોથા અધ્યવસાયો મદ દોષાથી તેને પીત્તલેશ્યા
 (તેજેશ્યા) સમજવી, પાચમા પુરુષના અધ્યવસાયો
 મદતમ દોષાથી તેને પદ્મલેશ્યા સમજવી અને હૃદ્યા પુરુષના
 અધ્યવસાયો મદતમ દોષામાં તેને શુક્લલેશ્યા સમજવી
 પીત, પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યાઓની ગળના શુદ્ધ લેશ્યા એ ના
 થાય છે અને તે ઉત્તરોત્તર વધારે શુદ્ધ છે

* શ્રી ઉત્તરાધ્યાયન ચૂડના નેત્રીગણા અમલના અધ્યક્ષ,
 નામ દર્શાવનારી ગાથા નીચે મુજબ છે -

ચિન્હા નીત્ય કાઠય તેઠ વમ્હા ઝરે ય ।

સુવલસાય હૃદાય, નામાદ તુ વૃહમ્ ॥૩॥

જ લેશ્યાના નામ ક્રમાનુસાર જ. પ્રથમ છે પદ્મ લેશ્યા
 નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા તેને લેશ્યા પદ્મલેશ્યા અને શુક્લલેશ્યા.

આટલુ યાદ રાખો

આટલી વસ્તુ યાદ રાખો કે જેમ રસ વધુ તેમ કર્મને બધ તીવ્ર અને રસ ઓછો તેમ કર્મનો બધ ઢીલો. પુણ્ય બાધતી વખતે જે વિચાર કરીએ તે રસથી-વીર્યેદલામય કરીએ તો તે તીવ્ર રૂપે બધાય અને તેનું ફળ ઘણું શુભ મળે તેમ સિદ્ધાંત મુજબની ધમ ક્રિયા કરવાથી પુણ્યાનુ બધી પુણ્ય મળે પરંતુ તે ગ્ન વિનાનું હોવાના કારણે તેનું ફળ આધા નુ મળે, પહેલા જેવું ન મળે માટે ત્યાં ધર્મક્રિયા ઠરે, ત્યારે આનંદ-ઉત્સાહ-રસપૂર્વક કરે, જેથી તે ફળ સુદર મળે અને સામારિક કે પાપમય કાર્યો કરવું પડે ત્યારે દુભાતા દિને કરે, જેથી કર્મનો બધ ઢીલો પડે અને તેનું વિશેષ દુખ ભોગવવાનો વખત આવે નહિ.

લેશ્યા વિષે કેટલાક પ્રશ્નો

પ્રશ્ન-લેશ્યાઓના નામ રંગ પ્રમાણે ગોઠવાયા છે, તેમ કોઈ હેતુ છે ?

ઉત્તર-આત્માએ શ્રદ્ધા કરેલાં જે પુરૂગતો લેશ્યાર્ણ પરિણમી છે, તે દ્રવ્યલેશ્યા કહેવાય અને આત્માના જે અધ્યવસાયો તે લાવલેશ્યા કહેવાય. દ્રવ્યલેશ્યા વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શ હોય છે, તેમા જે લેશ્યાને જેવો વર્ણ, અર્થાત્ રંગ હોય તે નામથી તેને સૂચિત કર્યો છે. પ્રથમ સહુથી ઘેરો રંગ, પછી તેનાથી ઉતરતો રંગ, એ પ્રમાણે ગોઠવણપૂર્વક અશુદ્ધમાથી શુદ્ધનો ક્રમ બતાવ્યો છે જેનું અધ્યવસાય અધમાધમ હોય તેની દ્રવ્યલેશ્યા કૃષ્ણ એટલે કે કાળા રંગની હોય, એ પ્રમાણે બધી લેશ્યાનું સમજી લેવું

પ્રશ્ન-આનો અર્થ તો એજને કે અધ્યવસાયોને પણ
જ હોય છે ?

ઉત્તર-આમાં થોડી સમજ દૂર થાય છે અધ્યવસાયોને
જ હોયે નથી, પણ તે વખતે જે દ્રવ્યવેશ્યા વતે છે,
તેને જ હોય છે

પ્રશ્ન-વેશ્યાનો વિચાર ણીજ કોઈ એ કયો છે ખરો ?

ઉત્તર-ગોશાલના મતમાં હવેની કૃષ્ણ, નીલ, લોહિત,
પીટ, શુભ્ર અને અતિશુભ્ર એવી છ અભિજાતિઓ દર્શા
વેલી જાણકિ મુનિએ યોગ્યદર્શનમાં કૃષ્ણ, શુભ્રકૃષ્ણ,
શુભ્ર અને અશુભ્રકૃષ્ણ એવા ચાર ભેદો બતાવ્યા છે
વિશેષેષીવ ગ્રાઓ મનુષ્યમાથી જુદા જુદા પ્રકારની રંગ
પદ્ધતો વહે છે, એમ માને છે અને જુદા જુદા અધ્યવ
સાયોનું પરિણામ ગણાવે છે હાલના મનોવિજ્ઞાને પણ
વિજ્ઞાન પ્રકાર પ્રમાણે રંગનો ધારા વહેવાના સિદ્ધાંતને
અનુસરી છે, કારણ કે જેઓ 'કહેરવોયન્ટ' છે, તે એ
રંગ એઈ શકે છે, અને તેના પરથી મનુષ્ય કયા વિચારો
ખીવશે છે, તે કહી શકે છે કેવાકે 'કહેરવોયન્ટ'નો અર્થ
અધિજ્ઞાની કરે છે, પણ તે જોડો છે એવા પુરુષોની
કન્દ્રિયરશ્મિનો વિશિષ્ટ રીતે વિકાસ થયેલો હોય છે

પ્રશ્ન-વેશ્યાઓને જ ખ હોય છે, એમ આપે કહ્યું, તે
ખ હેશ્યાને કેવો જ ખ હોય છે ?

ઉત્તર-કૃષ્ણ, નીલ, અને કાપોત, એ ત્રણ અશુભ
વેશ્યાનો ૧૫ મરેલી ગાય કે મરેલા કતરાની વાસ આવે

તેના કરતા પણ વધારે ખરાબ હોય છે બ્યારે પીત,પદ્મ અને શુક્ર લેશ્યાનો ગદ્ય ઢેવડા વગેરે પુષ્યો કરતા પણ વધારે સારો હોય છે

પ્રશ્ન-લેશ્યાનો રસ કેવો હોય છે ?

ઉત્તર-દૃષ્યુ લેશ્યાનો રમ અતિ કડવો હોય છે, નીલ લેશ્યાનો રમ અતિ તીખો હોય છે, કાપોતલેશ્યાનો રસ અતિ તૂરો હોય છે, પીતલેશ્યાનો રસ ખટમીઠો હોય છે, પદ્મલેશ્યાનો રસ મીઠો હોય છે અને શુક્રલેશ્યાનો રસ મધુર (માત્ર ગળ્યો) હોય છે

પ્રશ્ન-લેશ્યાઓનો અપચ્ચ કેવો હોય છે ?

ઉત્તર-પહેલી ત્રણ લેશ્યાઓનો સ્પર્શ અતિ કઠોર ખરબચડો હોય છે અને પછીની ત્રણ લેશ્યાઓનો સ્પર્શ અતિ ઢેમળ હોય છે

જ્ઞાની ભગવતોએ આ બધું પોતાના જ્ઞાનથી જોયું છે અને તે બુબુબુઓના હિતાર્થે પ્રકટ કરેલું છે આજ સૂક્ષ્મજ્ઞાન જૈન દર્શન વિના ણીજે કોઈ ઠંકાણેથી મળી શકે એમ નથી

વિશેષ અવગર કહેવાશે

પહેલો ભાગ સમાપ્ત

